

FRANCO
SANTA ANA, 1
(Esq. de Saavedra)
CORDOBA

29/30

29

no.
Cm. 3. T. 4. N. 3. 16.

45-107
54-107

PETRVS MONTIS DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS
INTERPRETE G. AYORA CORDVBENSI.

de ma le

A

ama

R. 21

10. 2. 18. 10.

ENTRETIEN DE LA VILLE DE
MONTREAL

PRIMI LIBRI INDICIA.

Petri montis ad Iohannem Hispaniarum principem cum totius rei ar
gumento.

Prologus.

Quæ qualiaue fundamenta quauis in arte iacienda sint: quonā quoq;
pacto homo homini partum p̄ industriam sed nō penitus per natu/
ram præstet.

Caput. i.

Quonā mō industria: assiduitate & rei agēdæ itelligētia ut eam ipsam
probe absoluiam? mortales indigere manifestū sit.

Caput. ii.

Quid nobis scientia quauis in re dare assueſcat: ea præsertim quæ ho
minum cognitionem complectitur.

Caput. iii.

An natura præstātes an imbecilles magis industria iuuat.

Caput. iiii.

An q̄ docēdi mūere fungunt̄: an discipuli ipsi magis discāt.

Caput. v.

Quonā mō mortales agere deceat: ut ii reliqs sciētia præstet.

Caput. vi.

Actiōes ab hominib? exemplo naturæ moderari debere.

Caput. vii.

Et si litteris operam dandam esse censetur: experientiam suadetur in/
quiri.

Caput. viii.

Quantum & animi claritudine & corporis robore mortales indige/
ant.

Caput. iiii.

Nihil quod precio acquiri neq; opib? pmutandū esse.

Caput. x.

Qua temperie ac moderatione consistere debeamus: ut cuilibet labo
ranti parti opem ferre possimus.

Caput. xi.

Quo in tempore homines absolutū magisteriū adepti sint.

Caput. xii.

PROVERBIORVM PARTICVLA

Quanta scelerum occasio sit iniquoꝝ consuetudo.

Caput. xiii.

Qua inanitate nicromantici fidem sibi comparare contendant: &
quam uim motiuam intelligenētiæ sortitæ sint.

Caput. xiiii.

Rerum fundamentum in primis probare oportere: easq; limitare con
uenire.

Caput. xv.

Qui libri legendi quiue uitandi sint.

Caput. xvi.

Studium circa primos auctores potius q̄ circa eos qui alioꝝ opera cō
mētati sunt: intendi debere.

Caput. xvii.

Quamnam differentiam & corporis robur & animi uis inter se con/
tineant.

Caput. xviii.

Experimentum pro experientia a nōnullis inepte dictū.

Caput. xix.

Mod? quo mortales ab ineūte ætate probe istrui debeāt.

Particula. xx.

Qualiter populi a principibus regi debeāt: qualiter quoq; ab illis affligi soleant.

Particula, xxi.

De iis qui diuitias ingenti auiditate perquirunt.

Caput, xxii.

Quā fidē quæue officia subditi principib; præstare debeāt.

Caput, xxiii.

Rei, P. ductores haud pēit? excusandi nā ueluti nocētes pūire iubēt:

ignauos ad idōeos labores capescēdos cogere deberēt.

Caput, xxiiii.

Qua insania diuites plerunq; detineant.

Caput, xxv.

Principū legitima in partibus excusatio.

Caput, xxvi.

An ab exteriorib; actionibus hominum animos depræhēdi ab hominibus liceat.

Caput, xxvii.

Nunq̃ eos sine dēdecore atq; ingenti labore degere posse: qui medio

abdicato extrema sectātur.

Caput, xxviii.

Quonā pacto q̃ pluria ministeria quæ ad rei, P. utilitatē iūcta sunt: de-

prauata expiant. At i primis mali medici detestant.

Caput, xxix.

Nullam usq̃ tam copiosam orationē esse: quæ Iuniperitorum scelera

sufficienter explicet.

Caput, xxx.

Interpretis excusatio.

Totius orbis corrupti mores coaceruatim tanguntur.

Caput, xxxi.

Interpretis excusatio

An probi diuites: an ipsi generosi & opib; plēi hoīes uiros uirtuti de-

ditos: recti? in certaminib; repudiare queant.

Caput, xxxii.

An q̃ uēcturas actiōes de se pri? pollicent: an q̃ nullā iactationē præmit-

tūt: si utriq; i ope pares sint: magis mereant.

Caput, xxxiii.

Quidnā difficult? sit: an noua opa edere an aliēa uel comētari uel iter

pretari: quas quoq; differentias auctores cum ipsis interpretibus

abinuicem habeant.

Caput, xxxiiii.

Quæ conditiōes etiam sine litteraria eruditione ad bene scribēdum

sufficiant.

Caput, xxxv.

SECVNDI LIBRI APICES.

Interpretis præfatio.

Quid actū hacten? sit: quā quoq; ob rē maiora affectemus: cum ipsi?

uenturæ rei exordio.

An deū naturā an ipsi? opificē appellari magis cōuēiat & quonā pacto

sepeculatiōē ab expiētia tū moderari tū roborari cōuēiat.

Ca. ii.

Qua materie corruptibilia corpora consistunt.

Caput, iii.

Quid per naturam ipsam accidere soleat.

Caput, iiii.

Quæ differētia inter ea quæ natura prodeūt: & ea quæ casu cōtingūt

- accidentia obseruari uideatur. Caput.v.
- Quæ uis sydes in inferioribus redundare soleat. Caput.vi.
- Quæ uia aliquale futuroꝝ uerâ cognitionē afferre soleat. Caput.vii.
- Quo i loco cōiectari potius q̄ recte iudicare expiâur. Caput.viii.
- An & apud principes & circa regionū discrimina experti: an astrorum periti & uentura bella & frugum futuram copiam certius præui- deant. Caput.iiii.
- Quid manuum lineis depræhendi queat. Caput.x.
- An nomen ipsiusue litterarꝝ numerus uictoriâ cōtineat. Caput.xi.
- Quid p naturâ cognoscat: & qd demū abiguiū restet. Caput.xii.
- An pares personæ & qualitate & mensura q̄ndocq; nascatur: cum opti ma astronomorum confutatione. Caput.xiii.
- Qua similitudine proles parentes æmuletur. Caput.xiiii.
- Quonâ pacto qui cognitionē hanc p dissimilariū partiū cōuenientiâ excerpere contendunt aberrent. Caput.xv.
- Quæ discrimina ob parentū differentē ætatem filii contrahere soleat: & quonam modo ab eorum ægritudinibus in ipsa generatione læ dantur. Caput.xvi.
- Stellarum optima limitatio. Caput.xvii.
- Quas nâ ob causas monstrifera animalia nascantur. Caput.xviii.
- Quapropter mortales idōea ad habitadū loca sibi eligere debēt. Caput.xix.
- An sæmen genitale a mare tantum an ab utroq; parente secerni ueri similis sit. Caput.xx.
- Quomō & mares & fœminæ aptari ad generationē debeât. Caput.xxi.
- An parentes an ipsius naturæ cursus tantam uim obtineant: ut eorū ui uel oīno regāur: uel inoxii a casibꝝ degere possimꝝ. Caput.xxii.
- Quas uires fortuna possideat. Caput.xxiii.
- Quid natura extra sui regimē omnino deferat. Caput.xxiiii.
- An natura alios diuites alios pauperes esse prouideat. Caput.xxv.
- Quomodo & si stellæ ualidissima corpora sint: humanum animum regerenequeāt. Caput.xxvi.
- An mortales influxu sydes ad artes inclinemur. Caput.xxvii.
- Quid de illis demum dicendum sit: qui quicquid euenit fati ascri- bunt. Caput.xxviii.
- Quonâ pacto si hūanæ actiōes stellas cursibꝝ correspōdēt: sydera ab ip sis hominibꝝ sed non e contra regi probentur. Caput.xxix.
- Quam aperte qui rerum naturalium magnitudines scire præsumūt: aberrent. Caput.xxx.

Quā friuolis arguentis astronoi fidē sibi cōpare nitant. Caput. xxxi.
 Quānā amplior utilitas ab astrorū facultate capi possit. Caput. xxxii.
 Varietate ex rerū limitatiōe necessariā oīno esse. Caput. xxxiii.
 Ob quā causā aiantū corpora differāt. Caput. xxxiiii.
 Quidnā cæli ifluxus mortalib? impartiri soleant. Caput. xxxv.
 Quis itēr errāta sydera atq; elemēta cōmūis ordo seruet. Caput. xxxvi.
 Quas cōditiones saturni sydus possideat: cum reliquorum syderum
 abstruso documento. Caput. xxxvii.
 Quid elementa adinuicem agant. Caput. xxxviii.
 Elementorū proprietates pro locorū discriminibus & intendi & remit
 ti assuescit: cū ipsi? ignis? exēplo. Caput. xxxix.
 Quonā in loco aer præstantior experiatur. Caput. xl.
 De terræ situ ac proprietate. Caput. xli.
 De præstantiorib? ad usum aquæ conditionib?. Caput. xlii.
 Quibus argumentis aer frigiditatē aqua uero humorem strictius con
 tinere probentur. Caput. xliii.
 Elementorum exuperantes uices. Caput. xliiii.
 De propriis elementorū sedibus. Caput. xlv.
 Quib? conditionib? hūor terrā ipsam semp petere soleat. Caput. xlyi.
 Quid uel pruia uel bruma sit. Caput. xlyii.
 Quid sit Iris. Caput. xlyiii.
 An elementa a suis actionibus q̄doq; desistant. Caput. xlix.
 Quā ob causā fontes in montibus magna ex parte scaturire assue
 scant. Caput. l.
 Quapropter habitabilis terræ portio manifesta sit. Caput. li.
 Quonam modo elementa per cōmixtionem loca sibi inuicem permu
 tent. Caput. lii.
 Quas differentias aer pro locorū discriminib? agere soleat. Caput. liii.
 Quid nebulæ sint. Caput. liiii.
 Qua materia nubes: fulgura: & tonitrua consistēt: & quibus cū disse
 rentiis fulgura procedere natura uoluit. Caput. ly.
 Quæ discrimina terræ corpus capere sentiat. Caput. lyi.
 Ob quas causas terra nutet. Caput. lyii.
 A quib? astris mai? discriminē qđ inter sydera experitur: ortum ducat:
 quorū quoq; maiori ope indigeam? Caput. lyiii.
 Quæ discrimina inter solis lūæq; sydera sint: quas quoq; differētiās ob
 alia accidētia sol ipse agat: & quonā pacto mortales ab eo minus q̄
 cæteri animantes lædi experiantur. Caput. lyiiii.

Bruta animalia secūda in differentia a sole affligi solere. Caput, lx.
 Plantas solis accessu discessuq; nimīū lædi. Caput, lxi.
 Cui cōplexioni sol magis faueat: & quo i tēpore sanguinei ipsi a uariis morboꝝ generibꝫ crebriꝫ ifestētur. Caput, lxii.
 Quādo colerici magis ifirmari assuescant. Caput, lxiii.
 Flegmaticos p̄ augustū mēsem crebriꝫ ægrotari. Caput, lxiiii.
 Quo in tempore melancholici a morbis uexentur. Caput, lxy.
 Quando magis a syderibꝫ uel iuuēur uel aduersemur. Caput, lxyi.
 Aeris cum singulis sui præcipuis affectionibꝫ diuisio & ob quas causas magis minusue somniemꝫ. Caput, lxyii.
 Ob alios etiā affectus sōnia nasci solere. Caput, lxyiii.
 Quæ differentia p̄ lunæ mutationes iuxta mortaliū complexionem sentiātur. Caput, lxx.
 Quid p̄ lunæ uel senectutē uel iuuentutē ac uetorum discrimina: in ipsoꝝ animātū generationē cauſetur. Caput, lxxi.
 Qua hora gēiti simꝫ nō stricte ab ipsis hoibꝫ scire posse. Caput, lxxii.
 Quibꝫ in tēporibꝫ aīalia diuersis affectiōibꝫ p̄dita reddāt. Caput, lxxiii.
 Vnde animantes læsi nascantur. Caput, lxxiiii.
 An unius membri defectꝫ in alterius adiumentū a natura transmitti queat. Caput, lxxv.

TERTII LIBRI SVMMITATES.

Interpretis præfatio.
 Auctoris prologus cū ipsius rei exordio.
 Qui sanguinei sint: quasq; proprietates habeant: & quo elemento eorum cōplexio proportionetur. Caput, i.
 Quibꝫ indicii sanguinei cognoscantur cum aliis ad alios etiam homines probe dignoscendos documentis. Caput, ii.
 De colericis. Caput, iii.
 An ab aereo an ab igneo elemēto colericos constitui cēsēdū sit. Caput, iiii.
 De reliquis colericorꝫ affectionibꝫ atq; indiciiis. Caput, v.
 Qui diutiꝫ iter mortales pro cōplexionū discriminibꝫ uiuere soleāt: & quo in tēpore singuli ifirmitatibꝫ magis obnoxii expiāt. Caput, vi.
 Melancholicorum. Particula septima.
 Melancholicorum indicia.
 De flegmaticis. Octaua particula.
 Flegmaticorum indicia.
 Prologium maxime aduertendum.

Corporū cōmixtionis discretio.	
Quæ iter oēs cōplexiones & magis opaca & deterria sit.	Caput.vii.
Cæterarū cōplexionū exordium.	
De sanguineis colericis:cū utriusq; cōplexiōis discriminē.	Caput.viii.
Sanguinei colerici & idem melancholici.	Caput.ix.
Sanguineus colericus atq; flegmaticus.	Caput.x.
De sanguine & melancholia.	Caput.xi.
De sanguineis melancholicis colericis.	Caput.xii.
De sāguinis cū melācholia & flegmate cōiunctiōe.	Caput.xiii.
Quod mēbroꝝ discriminē & raritatē & cōmixtionem cōregere soleat:& quā ob causā nunq̃ de re ipsa & sine magna peritia & intuitionē re cū iudiciū ab hoibus dari poterit.	Caput.xiiii.
De raris cōplexiōe & quas differētiās pro generis discriminibꝫ & actio nes & studium appetant:& quā ob causā isti reliquis in discendo præstare cognoscantur.	Caput.xv.
De sanguineis flegmaticis.	Caput.xvi.
Quæ complexio mulieribus decora sit.	Caput.xvii.
Quis ordo in cuiuscūq; generis uel rectoribꝫ uel comitibus deligēdis obseruari per naturā debeat.	Caput.xviii.
Quæ differentia iter sanguineos flegmaticos magis minusue mixtos sit.	Caput.xix.
A quibꝫ corporibus mortales uāhemētī? circa uoluptates & capi & de cipi soleant.	Caput.xx.
Qua complexione uxores ducendæ sint.	Caput.xxi.
An mares an foeminæ circa re hanc magis desipiant.	Caput.xxii.
De sanguineis flegmaticis colericis.	Caput.xxiii.
Quæ & qualia corpora ex sanguine flegmate & melancholia orian tur.	Caput.xxiiii.
Prologus.	
Argumentū.	
De colericis sanguineis.	Caput.xxv.
De colericis sanguineis melancholicis.	Caput.xxvi.
De colera sanguine & flegmate.	Caput.xxvii.
Dolerici melancholici.	Caput.xxviii.
De colericis melancholicis admixto sanguine.	Caput.xxix.
De colericis melancholicis flegmaticis.	Caput.xxx.
Dolerici flegmatici.	Caput.xxxi.
De colericis flegmaticis sanguineis.	Caput.xxxii.

De colericis flegmaticis melancholicis. Caput. xxxiii

Prologus.

De melácholicis sanguineis. Caput. xxxiiii.

De melancholicis sanguineis colericisq;. Caput. xxxv.

De melácholicis sanguineis flegmaticis. Caput. xxxvi.

De melancholicis colericis. Caput. xxxvii.

De melancholicis colericis sanguineis. Caput. xxxviii.

De melancholicis colericis flegmaticis. Caput. xxxix.

De melancholicis flegmaticis. Caput. xl.

De melancholicis flegmaticis sanguineis. Caput. xli.

De melancholicis flegmaticis colericis. Caput. xlii.

Prologus in flegmate.

De flegmaticis sanguineis. Caput. xliii.

De flegmaticis sanguineis colericis. Caput. xliiii.

De flegmaticis sanguineis melancholicis. Caput. xly.

De flegmaticis colericis. Caput. xlyi.

De flegmaticis colericis sanguineis. Caput. xlyvii.

De flegmaticis colericis melancholicis. Caput. xlyviii.

De flegmaticis melancholicis. Caput. xlix.

De flegmaticis melancholicis sanguineis. Caput. l.

De flegmaticis melancholicis colericis. Caput. li.

Quas ob causas q; quatuor æque fere diuifis cõplexionib; nascũtur cæ-
teris aiantibus deteriores sint: cum ipsius corporis aliquali circũ-
scriptiõe. Caput. lii.

Quã ardua difficultas ut sese quispiã cognoscat uerset: cum optimo
ad id agendum præsidio. Caput. liii.

Totius discursus limitatio.

Quã ob causã & si cætera per naturã aiantiu corpora corruptioni sub-
dita sint: Christi corpus icorruptũ mansisset. Caput. liiiii.

Quonã pacto illi abiiciendi sint q; leuib; signis mortalium naturas di-
gnoscerẽ præsumũt cũ opportũ rei ipsius moderatiõe. Caput. ly.

Quã ob rem hoĩum cõplexiones nunq; immutari queant: & quid per
complexiones intelligatur. Caput. lyi.

Quæ ministeria singulas cõplexiones adaugeant. Caput. lyii.

Complexiones a cõformitate locor; maxime iuuari & ob quas eorum
differẽtias aialia maximis discriminib; p̃dita nascãt. Caput. lyiii.

Quã ob causã uti & calor & hũor rer; multitudinẽ pariant: & frig; &
siccitas cõseruadi priuilegiũ obtineant: & quõ nulla istaz rerũ copia

- mortem uitare possit. Caput,lix.
 Quá grauius aberrant qui uel industria uel opibus ineptos hoies præstantes reddere contédunt. Caput,lx.
 Petri Montis philosophi de equorum natura & cognitiõe particula a G.Ayora cordubensi in latinú uersa.
 De equis colericis. Caput,lxi.
 De melancholicis equis. Caput,lxii.
 De flegmaticis equis. Caput,lxiii.
 Equorū ambigua signa.
 Quonam pacto conditoris dei uoluntate non aut uel caloris uel hūoris excessu species inter se differant. Caput,lxiiii.
 Quæ differētia inter mares & fœminas p naturā sit: particula a Petro mōte philosopho dissertā: G.Ayora cordubensi interprete.
 Caput,lxy. nō modo plebi sed & omnibus etiam maxima cum opportunitate iucūdum.
 An maiores ætatis nostræ hominib? prestantiores natura ederet: & ars aliqua plenam res? scientiā mortalib? dare queat. Caput,lxyi.
 Aurea huiusce capitis conclusio.
 Quonam pacto & naturæ & uirtutis similitudinē ad ueram amiciciā conuenire oportere: artiū uero nequa q̄ intellexerim? Caput,lxyii.
 Quēpiā quouis in certamie præcipue iuxta sui naturæ habilitatem & esse & fore existimandum. Caput,lxyiii.
 An nomina quib? usi sumus iuxta mores an per naturam hominibus magis conueniant. Caput,lxix.

QVARTI LIBRI INDICIA.

- Interpretis prohemium.
 Auctoris præfatio.
 Quæ differētia & inter ipsas formas adinuicem & inter eas atq; materiem uersetur. Caput,i.
 Quem deus optimus maxim? ordinē uniuerſi præcipuis ptibus pro sui cuiusq; generis discrimine sancitus sit. Caput,ii.
 De anima uniuerſim cū uegetantis exemplo. Caput,iii.
 Quid sensibilis aīa sit: quasq; potentias fortuitur. Caput,iiii.
 Quanta excellentia aīa humana inter reliquas præstare sentiat & quibus argumētis eadem fine carere probetur. Caput,y.
 Quonā pacto & animæ etiam nostræ per corporis actiones doctiores

- euadant, Caput.vi.
Quis ordo inter ipsos sensus adinuicē obseruetur, Caput.vii.
Quis & sensuū & animæ facultas præstātor esse appareat: cū aliqua
li proutriusq; partis difficultate, Caput.viii.
Quo in corpore maiore sibi quisq; & conuenientiam & opportunita
tem inueniat, Caput.ix.
Quid liberum arbitriū proprie sit: quasq; uires habeat, Caput.x.
De dei præscientia Caput undecimū cum toto sui corpore aureū.
Nullā usq; tā atrocē pugnā q̄ intra nos ipsos posse inueniri, Caput.xii.
An ad malā an ad bonā partem habilis humanū gen? sit, Caput.xiii.
Quonā modo neq; ob ea adhuc quæ desup probata sunt homo absq;
diuinis numinibus atq; præsidio absolui atq; crimina uitare ne
queat, Caput.xiiii.
De animæ imortalitatē membrū quintumdecimum.
An mundus a se sit: an a quopiam aliquo dependeat: & initium ali
quando sortitus sit, Caput.xvi.
Quonam pacto animæ humanæ interitu careāt: quarum quoq; sub
stantia omnis ab origine simul creata probatur, Caput.xvii.
An peccatum per naturam an ob priorū parētum errorem mortales
ab origine trahant, Caput.xviii.
A quo potissimum humanum genus redimi debuit, Caput.xix.
An semel an amplius nos redimi oportuisset, Caput.xx.
Quibus fundamētis christum & dei uiui unigenitum & uerū huma
næ salutis præsidium esse constet, Caput.xxi.
Quā maxie aberrant qui Christi religioni assentire recusant qui anti
christi aduentū opperiri facile credi possunt: & q̄ aperte constet se
ductorē illū nullā sibi credētib? utilitatē dare posse, Caput.xxii.
Quam maximum argumentum ad christianam fidem roborandam
ex cæteris legibus oriatur, Caput.xxiii.
An nos primis parētib? an ipsos nobis dignitate præstare probabili
constet, Caput.xxiiii.
Quam facile cōprobetur: diuina uerba panem atq; uinum in uerum
christi corpus atq; sanguinem posse permutare, Caput.xxv.
De conceptione uirginis corpusculum.
Quid & de infero loco & ipsius cruciatus haud immerito arbitrandū
sit, Caput.xxvi.
Quid inclinationis nomen uere importet, Caput.xxvii.

QVINTI LIBRI SVMMITATES

G. Ayoræ prohœmium

Auctoris præfatio cum aliqua rei scribendæ excusatione & ob quam causam primus locus inter ipsas corporis actiones palæstræ detur & quis modus per ipsam obseruari debeat. Particula pria.

Quibus conditionibus pro hostium diuersis habitudinibus in palæstra procedendum sit. Membrum secundum.

Quæ leges in palæstra cōueniēti obseruari debeāt. Membrū tertium.

Quod inter pernicitatis genera excellat: & quibus uersutis magis in ipsa re iuuemur. Particula, iiii.

Cursorum pactiones Caput. y.

Quibus conditionibus homines cum ipsis equis cursu quandoque cōtendere queant. Caput. yi.

Nonnulla uelocitatis genera cum aliis ad ea pertinentibus causis differuntur. Caput. yii.

Qua industria magis hac in ipsa re iuuemur. Caput. yiii.

Quæ calliditas in saliedī facultate. āphiorē utilitatē afferat. Caput. ix.

Quod iaculandi genus præstati sit: & magis a uersutis iuuet. Caput. x.

Qualiter & minora tæla & uirgulæ præstati etici debeāt. Caput. xi.

Quonam modo magnus lapis propellendus sit. Caput. xii.

Qua uersutia in eiicienda ferrea sude iuari debeamus. Caput. xiii.

Quonam modo ab equis præstatius iaculemur. Caput. xiiii.

Qui eque & ad iaculationē & iustā pugnā deligēdi sint. Caput. xy.

Quod iaculandi genus actores uæhementius lædat. Caput. xvi.

Quantū in singulis eiiciēdi generibus iaculari soleat. Caput. xvii.

Quis ordo in capiēdis mensuris obseruandus sit. Caput. xviii.

Quonam pacto iaculatores metam obseruare debeant & quotiens iaculandū ioco sit: & qualis ictus ualidus numeretur. Caput. xix.

Quibus indicibus & qui periti & qui istarum rerum ignari sint: ante cōgressum cognosci queant. Caput. xx.

Quibus indicibus seductores nimia in parte cognosci possint & qua uersutia eorum fallaciæ quæ maxime cauere debeant. Caput. xxi.

Quem modum ante singulas actiones ut probe præstemus obseruare debeamus. Caput. xxii.

Quæ ob causam pluria ac maximæ calliditatis in armis archana huic uolumini subtraxerimus. Excusatio.

An quopiam exercendi genere quantū homo homini robore præstet:

cognosci queat.

Quæ discrimina inter maiora minoraq; animantium corpora magna ex parte sint.

Quam ob causam alii ab ipsarum rerū frequentia iuuari alii uero lædi experiantur.

Qua uia & ratione cuiuscunq; habitudinis homines reliquos imitari ualeant.

An robur per continuū exercitium augeri an debilitari potius dicendum sit.

An ira fortiores hoies an quoquo mō uiolētis similes reddat.

Qua nā in ætate hoies magis p naturam præstent.

SEXTI LIBRI INDICIA

G. Ayoræ Cordubensis præfatio.

Petri montis philosophi prohæmium cum uenturæ rei expositione.

Quonam moderamine & si semper in corporis actionibus præsertim humanus animus nostras uires regere debeat.

Quantum etiam & ad corporeas actiões uel uoluptates deponere uel nunq; (si fieri poterit) delibare necesse sit.

Qui cibi & humanæ salutis & uirib; cognatiores sint.

Quonam pacto copiosus potus: crebra uentus: & recentes fructus nocendi inter reliqua imperiū sortiantur.

Quam maxime detestandi sint qui humanū ualorem ab opū uel copia uel inopia existimant.

Quis mod; circa cibos capiendos sanis hoib; esse debeat.

Quibusnam in locis proprius aucto; sensus capiendus sit: cum optimis ad rem eādem exemplis.

Quib; horis diei & corpora ad sua exercitia magis ualeant: & animus ad sui generis actiones præstantior sit.

Quis modus circa prænoscedam strenuitatem uerus sit: quis quoq; fallax sapius experiat.

Quæ præcipua strenuitatis causa existat.

Quales affectiões circa re ipsam mortales pro sui cuiuspiā cōplexiōis discrimine obseruent: & quonā ordine in aciebus ob eandem causam instrui debeant.

Quantum ante aggredienda pericula timor inquiet: quantumq; in ipsis trepidare noceat.

Quam ob causam pusillanimes minus ante pericula sed in ipsis longe
 uæ hementi timeant: at magnanimi contra. Caput. xiii.
 Nunq̃ ueræ uirtutis alumnos ultra q̃ ratio imperet timere solere: cū
 ipsius & timoris & strenuitatis diffinitione. Caput. xiiii.
 Quā clare aberrēt: q̃ nos & timorē & audaciā a natura trahere astruere
 uolūt: & qualis timoris species a uerecūdia obici soleat. Caput. xy.
 Quæ deniq; conditio obseruanda sit: ut animi magnitudine præstare
 possimus. Caput. xvi.
 Quonā pacto & p̃ces & maledici hoies nimirū cōtēnēdi sint. Ca. xyii.
 Quātū illi aberrēt: q̃ dū q̃dpiā uerbis explicat̃ ibidē auctores diuersis
 corporis motibus indigere garriunt. Caput. xyiii.
 Principum mores iterum repetuntur. Caput. xix.
 Quantum alienæ regiones exteris hominibus ibi decertaturis nocere
 soleant. Caput. xx.
 Quāta ad diuersa regna petēda sagacitate idigeam? Caput. xxi.
 Quib? hominib? sup̃ ea quæ narrāt: plēa fides sit exihēda. Caput. xxii.
 Quonā pacto & poetis & historicis credere debeam? Caput. xxiii.
 Quam multum magni momenti negocia circumspectiēda consulendaq;
 sint. Caput. xxiiii.
 Sæpe corporis prosperaabilitas in disputatione possessoribus noce
 re experitur. Caput. xxy.
 Quā māifeste & sagittarii & iaculatores aberrēt: q̃ a missilib? cōtacta
 corpora manu sentire garriunt. Caput. xxyi.
 Quam inanē solacium sit: ut in præsentī m̃dore solemur: præteritā
 foelicitatem recensere. Caput. xxyii.
 Operis intentio roboratur.
 Quā cōplexionū uarietate singulæ gētes sint præditæ & p̃ quas corpo
 ris actiōes nimia ex parte exercent. Caput. xxyiii.
 Quā imbecilli ratiōe illi fundent̃ quī stomachū in æstate frigidū in
 hyeme calidum esse dicunt. Caput. xxix.
 Quapropter qui frigidā patriam incolunt animosiores q̃ qui in cali
 dis locis degūt experiant̃. Caput. xxx.
 Quæ sola conditio ad colonos ditandos sit satis. Caput. xxxi.
 Quā recte & si singulis creatis reb? portiones aliquæ cōcedēdæ sint:
 nulli tamē ob id totū tribuere deceat cū totū op̃is exēplo. Ca. xxxii.
 Petri montis philosophi in particulam de rebus abditis præfacio. In
 terprete. G. Ayora cordubensi.
 Quid circa rem hāc & ad aquā & ad humū spectet. Caput. xxxiii.

Quā maximæ difficultates elementorū magnitudines ab hominibus
sciri prohibeant.

Caput, xxxiiii.

Vnde fontium discrimina prouēire iudicanda sint.

Caput, xxxv.

An cælū stare an moueri dicere liceat

Caput, xxxvi.

An unicū an plures cælos potest esse per rationē probeat.

Caput, xxxvii.

Vnde lunæ mutationes prouenire sit uerisimile.

Caput, xxxviii.

An solaris lunarisq; mobilis differentia dissimili celeritati an diuersis
itineribus ascribi rectius debeat.

Caput, xxxix.

Quid supra solis magnitudinē calorēq; dicendū occurrat

Caput, xl.

An nubes humoris uasa appellanda sint.

Caput, xli.

Exhortatio.

Auctoris excusatio.

Interpretis ad reginam epistola.

Eiusdem exhortatio.

G. AYORAE CORDVBENSIS PRAEFATIO IN LIBROS DE
DIGNOSCENDIS HOMINIBVS .P. MONTIS PHILO/
SOPHI: AD ILLVSTRISSIMAM ELISABETH HISPAN/
NIARVM REGINAM PRAECLARISSIMAM.

T si omni tempore Excellentissima Regina ac
nostri saeculi decus unicū, uiri praestantes ma-
ximo in pretio habiti fuere: quia ad uirtutū
& maximarum artium acumen non sine ma-
gnis laboribus id genus homines peruenire
possunt: quisq; tamen sanæ mentis profecto
existimabit: eos qui tépestate hac corporis uo-
luptate contempta uirtutibus inseruire nitū-
tur: non solum colendos uerum diuinos censendos esse. Quo circa co-
gitanti mihi quantū Iusticia: Fortitudine: Modestia: Prudentia ac Pu-
dicia reliquisq; uirtutib?: cæteras mulieres antecellas: huius ope-
ris interpretationem celsitudini tuæ dicare haud imerito uolui, qua
nō tātum animi tui uoluptatem augere credidi: sed etiam ut studioſi
homines tibi maxime debere fateantur: quum ingenium tuum &
in bello gerendo regnisq; gubernādis plurimum ualere uideant & in
liberalium artium studio q̄ maxime splendere cōperiant: teq; super oēs
celebrent & litterarū monumētis exornent: ppetuamq; faciant. Nāq;
opum: uirium: pulchritudinis: simulachrorū: aliarūq; caducarū rerum
gloria cito momēto defluit atq; euanescere solet: mœnia ēt tum publi-
ca tum priuata breui tépore decidunt: unū hoc deniq; historiæ genus
ppetuum ac prope æternū in hac luce ab hoibus procedere cernitur:
quod corpora nostra præ cæteris reb? illustrare & in gloria sustinere
ualet. Ad te aut attinebit (namq; potes) si qui auctorem haud iuste re-
præhēderint: quum is aliorū philosophorū medicorumue sentētiās ali-
quas eorū auribus tritas aliter se haberi ostēderit: eorundē auctorū ma-
ledicentiūq; ratiōes in mediū adducere iubeas: ut melior pars maiorē
uincere possit, quod nō indecēter fieri debet: quū nil præstanti? in na-
tura mortaliū ratione ipsa cōpertū sit: & eius officiū discurrere pspiciē-
terq; iudicare esse cognoscam?. Quā ob rē hi non imerito demētes exi-
sumādi sunt: qui nulla idagatione ducti aliorū dicta tenaciter ample-
ctunt: & quidnā simile ueri dissonūue sit pquirere contēnunt. Adeo
enim magnā auctoritatē quispiā ueteribus præbet: ut qcquid ab illis
editū sit: q̄ quod is experiri posset credere malit.

111
Ihi quoq; pro tua solita clāmnētia Inclita Regina ignoscās
m oro: si mea incōpta uerba tuas aures offēderint. Fateor eqdē
non hoc tanti operis mun⁹ elationis procacitatisue causa sū
scepi. cognoscebam sane me & ingenio & doctrina imparē ut in tā
ta re interpretis officio fungi possem: uerum quia in ea ipsa ab aucto
re haud parum eruditus sim: eius mentem planius cāteris explanare
posse existimaui. Et si librum hūc ad facundiores uiros duxeris: eos a
mea trāslatione adiuuari posse nō iniuria censui: quum auctor is &
in ipsius sententiis concipiendis recteq; cōmentandis me reliquis sē
per prapōsuerit.

Rupi etiam silentiū prēmaturō tēpore: nō q̄ Quinti Fabii Quin
tiliā: Oratūq; prācepta ignorarem: hi enim opera edenda in nonum
annū premenda esse consuluerunt: sed ut si ex ingenio meo quicquā
boni in hac dicendi facultate prouēire posse iudicaueris: a te bona spe
confirmatus litteris nūc in iuuentute operam dare nitā ut tuas tuo
rumq; maiorū res gestas in posterum conscribere ualeam. Non pau
ci quippe & pace & bello clarissimi uiiri ex pluribus gentibus trāsiere:
quorum nomina in obliuione scriptorū penuria obdormiunt: quæ
celeberrima merito esse deberent. At uero si recte inspicere uolumus:
græcorū romanorūq; laudes tantum celebratas inueniemus: & si
apud eorū auctores Hānibalis alteriusue similis res gestæ memorā
tur non nisi ut ii maiorem gloriā ab hostiū magnitudine ac præ
stantia comparent: id factū esse colligi poterit. Quis enim hoc iuidia
factum non existimet? quum hispanorū populus apud maiores no
stros & animi magnitudine & corporū agilitate ad arma litterasq; ap
tissimus ac præstantissimus prædicetur: de nullo tamen strenuo uiro
hispano (præter Viriatum) memoriā habeam?. Sed si uerum dice
re libet: ac futura per præterita & præsētia iudicare fas est: non quia
scriptores desint: sed q̄ Galli: Germani: Aphri aliaeq; extēræ natiōes:
suo idiomate loquunt: neq; eorū locutiones iuicē intelligi queūt: quā
propter extra eorū regiōes sui celebres hoies nequāq; cognoscūtur. At
quāq; hispani linguæ dulcedine præstent: hac in parte uniuersas le
ges tum græcæ tum latinæ linguæ excellere recte se habet: Quā equi
dem ob causā & ob alienigēarū aduentū in Italiā non solū Roma sed
cāteri hesperix magistrat⁹ fere per totū orbē fama uagant^r, quæ res
quū nobis antehac deessent: nihil mirandū profecto est: hispanos nō
celeberrimos extitisse. Verū tū quæ tot ac tanta consilio & armis cōfe
cisti: ea posteris mēorata relinquere facillime poteris: quod uenturū ab

iis qui te nouerit: sperari decet: Quapropter de hac re maiestatem tuam precibus fatigare desino.

Peris huius laudes silentio prætereo: ne quispiam suscepti negotii amore me deceptum putet. Auctoris tamen parentes: patriam: uitam ac mores breuissime descripturus eram ni ei? modestia me continuisset: Quia ob rem id in aliud trāsferre tempus curabo: ut qui partem ipsam cum libro hoc perlegerint: uirtutes & claras artes non falso mortalibus impertiri falso credant: sed eas summa ope ac diligentia (uti fit) parari percipiant: ne ipsi fortunam nequicquam execrantes per ignauiam torpescant. Nonnulli ex peritis hominibus tibi litteras mittere decreuerunt: ut & liber hic & si omnibus conueniens atque utilis uideatur: Principibus summo peccessari? uti est testis, quapp auctor opus ipsius tuo unico filio conscripserit. Cæterum ut ex more institutoque maiorem procederem: quod summum in toto uolumine agendum sit: delibare institui.

ARGUMENTVM.

Ne enim non quid inter similes dissimilesue partes inter sit: aut qua differentia ouipara a uiuiparis secernantur: uel quæ in plantarum genere alta radice descendant: uel cespitem superficie gaudere notetur: aut uti caulis caudici communior heatur: uel an corpus an incorporeum quidpiam uox sit: uel unde uidendi sensus fieri putetur: disputatur. uel quoniam pacto frondes folius strictius intelligi debeant: uel in instruendis aciebus quam ob causam subistes is dicat: qui proxime post decurionem postponit: & qui illum sequitur: præstes nominetur: neque aliquid iis simile nobis agendum est, huiusmodi enim res: mirum in modum a nonnullis expositæ sunt, quibus magis ob laborem (profecto) tenemur: quam propter commodum quod ipsi nobis attulerint. Quid enim opus est longis ambagibus inquirere: utrum mulierum semen seminisue proportionale prolificum sit: quam omnibus liqueat neque mare neque foeminam eiusdem generis singulatim generare posse: quam Aueroy huius sententiae repugnare molitur sit: foeminæ unius periurio deceptus: quæ ex seipsa in balneo cocepisse peierauit. Apum solertia perpulchre indagatam diffuseque scriptam a pluribus accepimus: sed non minus omnia quæ erga eas & utilia & delectabilia sunt: a disertis Apiano per horam quam a libris per annum percipere poteris. Quapropter nec de homine in communi aut causarum multipliciter noster auctor aliquid dicere concupiuit: uerum quidnam mortalium quisque pro sua qualitate & quantitate poterit: clarissime differuit: non solum quo ad animi uigorem uerum & quo ad corporis robur & agilitatem sanitatemque atque alia huiusmodi mor-

talibus a natura fancita.

q Vispiam fortasse inconsideranter ei arrogantia obii-
ciat: tam uastum gurgite ingredi ausus sit: fretus sui ingenii in-
mi cymba: nec carbaso litterarum ornata nec remigio præ-
ceptorum munita. Sed quid tunc nobis de prioribus naturæ interpreti-
bus censendum erit: qui quonam pacto alternis uteri lateribus mares &
fœminæ gignerentur: quo numero cæli constaret: & uti astra ab occa-
su in orientem pergerent: & qua multiplicitate elementa elementis ex-
cederent: & quo pacto antipodes terræ adhærerent: tam confidenter
scripsere: uti si ipsi uiderent, quæ res non solum a sensibus uerum ab
humano intellectu non parum distare uidentur. Quam ob causam noster
Petrus eas se ignorare fateatur: ipsasque illis claris Philosophis reliquit,
quorum mentem altius ascendere potuisse non dubitat. Is uero ut hominem
se esse ostenderet: rem nobis utilem opportunamque & quæ ab omnibus di-
iudicari potuisset: pro uiribus aperire nixus est. In qua nullam aliam au-
thoritatem exposulat: præter quam experientia ipsa exhibebit.

Neque argumenta in singulis libris agere mens fuit: ne auditores ab
auctoris laudibus atque lectione ad mei ipsius peritiam: complexionem: di-
stinctionemque per inuidiam gloriæ uel cupiditatem auertere uelle uide-
remur, quamuis opus ipsum (nostra extimatione) deterius nequaquam
redderemus.

Huic uoluntati tam uariæ corporis exercitationes magna cum ubertate
inseruntur, quæ singulatim omnes partes latius explicare haud facile est, earum
enim plurimæ nuper inuentæ sunt: quæ nobis non solum antiqui latini ca-
ruere homines: uerum nunc itali ea magna ex parte ignorant. Idcirco ab hispa-
no idiomate illa petere decet, cuius sonus adeo romani lingue cognatus
atque contiguus est: ut romane merito appelletur, quo nomine hispa-
ni utimur. Quis præterea adeo uocabulorum copia quampiam in locutione
adeptus est: ut alicuius artis singula instrumenta atque operationes pro-
priis nominibus appellare possit? Me etiam uehementer hac in re
niti oportet: ut si quid noui addiderimus: non id durum aut difficile oc-
currat præter quod rerum nouitas feret. Nonnunquam quoque me sententias
stringere: nonnunquam eas uerbis dilatare oportebit: ut auctoris intentio
dilucidius pateat: nec ob hoc quidem nos exemplaria deprauare quæpiam
existimet: profecto enim hac in re auctore inconsulto quicquam minime
mutatum est.

a N me hac in re laborare decuerit: tu regina optima tua celsura diu-
dica: & hi existiment: qui conuertendi munere (ne peruertendi

P. MONTIS DE HOMINVM NATVRA COGNITIONE
QVE AD IOHANNEM HISPANIARVM PRINCIPEM LI
BER: INTERPRETE G. AYORA CORDVBENSI.

Prologus

Rima aliarum omnium causa iam a mundi origine
Principium medium finemq; cunctis creatis rebus
p sancierat. quauis tum uarias affectiones illis dederat
tum diuersas quoq; degedi eis obtulerat uias. Neq;
singulis ob finis rectitudinē opportunas partes pro
sui cuiusq; & generis & gradus discrimine denegata ē. Quanq̃ i hoc
uolumine ne opus ultra modū dilataremus: pene de hominibus tan
tum agere consilium fuit: cum ad intelligentias eas quas angelos
dicunt: corrigendas edocendasq; humanæ uires attingere omnino
nequeant: & cætera animalia neq; rationem sortiantur: neq; ad ma
gnam aliquā doctrinā capefcendam idonea sint. Humano generi &
enim tum libertatis claritudinem tum animam interitu carentem
deus solus tribuerat. At quanq̃ natura facultatem illam plenissime
cōtineat: qua corpora ipsa gigni: occidi: ægre & sane incedere queāt:
at hominibus cū hac naturæ potestate ut recte ii uiuant rationis mo
deramen simul tributum est. Inde q; salutem nostram oriri constat.
Quarum utriusq; partis præceptis recte obseruatis tunc hominem
absolui: perficij manifestum est. Neq; illius corpus tunc phama
nec animam gloria deferit. E contra autem ignauis incultisq; homi
nibus euenire: quis negare audeat? Siue ii leges has negligant: siue
illas non probe obseruent. Cum natura illa uniuersi quæ minus no
bis q̃ nos ipsi certe tenetur: rarissime dum nostra in utero fingit
membra id nobis detrahit quod rationabili cōueniat homini. q̃uis
nō æque omnes plasmare assuescat. Sed & ii quos maiori inopia pre
mit: nec adhuc opportūo medio carent (mōstrifera siquidem corpo
ra secludimus) Quorum tamen uberior copia ob morum corruptio
nem quā propter naturæ defectū oriri conspicitur. Quū ea siquidē
libertate quæ & menti & corpori nostro largita est: qua quicquid
placet insequimur: multi mortales neq; unde ortum ducāt: neq; quo
modo orti sunt excogitant: neq; quonam pacto dum uiuūt medium
obseruare debeant: animaduertunt: quemue finem consecuturi ob
sua merita sint: speculātur. Verum ut sensus uoluptatibus ferarum
ritu expleant: proni contendunt. At animalia alia quīis rationis exper
tia naturæ instinctu cōmota: frigoris: caloris: inedia: sitis aliarūq;

huiusmodi rerum excessus defectusq; effugiunt. Quas res tamen non amplius obseruare solent: q̄ ad corpora ipsa contra naturæ ictus protegenda necesse appareat. Natura equidem neq; res ab arte neq; a casu prodeuntes feris ostendit: siue eæ nocendi siue iuuandi facultatem habeant: neq; animalia eas uitare amplectiue unq̄ edocuit. Partem enim hanc ab experientia prodire necesse est: qua contra huiusmodi calamitates animantes ratione carentes tutari solent: eam q; rationis loco sequunt̄. Instruunturq; ab ea quæ petere: quæ uelutare pro locoꝝ ac tēpoꝝ discriminib; debeāt. At hæc quā explicuim; alioꝝ animalium potestatem: breuissima est & per accidens gignitur si illam maxime excellentissimam præstantiā quā homines quū uel lent adipisci possent ituemur (quāq̄ nō semel mortales deterius iacere conspiciam;) de his demū hac in parte dicimus: qui ut corporis uoluptatibus plene potiant̄: neq; labori neq; modestiæ unq̄ parcere uolunt. Neq; illud satis amplū dedec; esse iudicāt: quū ratione neglecta uiuūt: Immo nec opprobriū esse sentiūt: quū se per deterrimas illecebras peius cœno colliti deuoluūt: quas belluæ ipsæ a natura stimulatæ quīs nō nimia experientia perdoctæ haud æque ferre assuescunt. At si tēpus quod per inanes cogitatiōes actiōesq; futiles cōsumim; in uera dei contēplatione & seruitute distribuere: haud magnam difficultate sine illo fruere: qui recte degentibus per hoc tam breue curriculum præposit;: imo promissus ē. Ab eo enim tū uitæ tum cruciatu interminabilē possessionē colligimus.

q Vam equidem ob causam quū nōnullos errores circūspicerem: & rationis & naturæ bonitatem magnitudinemq; mecū ipse reputarem: quantū utriusq; auxilio indigeamus pro uiribus aperire statuimus. Quū alterius siquidem habilitas alterius uero mensura moderatioq; nobis deessent: tunc mortales tetro carcere detineri & caliginoso rumori obnubilari manifestū est. At forte aliæ facultates aptitudini nostræ imbecillitatiq; ingenii mei cognatiores esse potuissent. Quāuis materiæ ipsius bonitas me ab illius æquitate iuuari posse spem afferat: ut illa dūce non minori sufficientia eam extolam: q̄ de alius mihi simillimis dicere possem: quas a mea facultate potius prouenire sperare licuerat.

On nouas artes scientiasue propterea me allaturū polliceor: Verum earum quæ a clarissimis uiris inuentæ sunt: portionulā aliquam dilucidare contendimus. Neq; super illud ambigim;: illos rectius eas declarare earūq; exercēdi certiores uiam exhibere

potuisse. Attamen nouarū rerū indagatiōe & uoluminū scribendorū magnitudine occupati interpellatiq; a uitæ breuitate nō cuiuspiā rei proprietatis particulatim explicare ualuerunt. At cum horum maiorū uirorum nomina mihi ignota sint: & ab his tradita doctrina a nostris aurib; procul ammotā neq; secū quæ dicimus approbare neq; suis saltē opinionib; inhærere quim?. At non solū ab hac parte lædimur: sed aliæ q̄ plurimæ nobis difficultates occurrūt: uelūti uerba promere: eaq; eleganti stilo polire: sentētiāsq; cōiungere: & locis idoneis disponere. Eodē enim in tēpore hæc nobis duo contingūt: quæ an disparia sint: tu ipse diiudica. librū, s. hunc cōponere: & in litterarum elementis agnitiōe initium facere: Immo cū & a propria patria absens sim: neq; materna lingua uerborū ubertatē præbere potest: ut i ea ipsa quid sentiā recte aut sine ambagibus explicē. Verū cum illis uerbis quæ a matribus suggeri solent: aliquid de eo dicā. Qd̄ dū me aliasq; simul q̄ plures personas tum diuersarū habitudinū tum dogmatum experiebar: cōpertus sum. Neq; me iter maiores præposterose uel præsentēs (si qui sunt) fama dignos homines cōnumerari uelle censeas: quos tamen excellentiam illam fati sortiri: omnino negamus. Sed a propriis tum aptitudine tum labore illis esse quæsitā. Neq; id dicendū est: fortunā casumue magnā bonitatē afferre solere: uerū id fatēdū qd̄ experiētia ostēdere assuescit. Sollertes siqdē uiri magnarū momēta cōsequi solent: Qui quāq; aliquādo impediānt uel breui uel longa tēporis mora magnā rei quæsitæ partē adipiscunt. At quū in uoluntate ac potestate nostra tum modeste tum turpiter eligere: atq; opari sit: quis nos securos reddere poterit: si deteriora sequemur? Cū nostra siquidē necessitudo mortales inuitet: cōmoneatq; tū edocere: tum edificare: atq; his artibus demū uti: in quib; cōsumptū tempus minime perdant. Quæ res apud nōnullos ex illis prioribus quāq; non uerā religionē possiderēt: maximo habebat in precio: exercebaturq; nimium. Quā ob rem Christiani eam summo cum labore atque industria capescere debēt: qui cunctis benefacere iubemur: proximioribus maxime ad quos iuuandos tum natura tum consuetudo aptiores alacrioresq; nos reddere solet: A fine quoq; magis q̄etamur. E doctrina siquidem nostra maiorem utilitatem prouēire experimur: quæ res assumptum laborem solatur: & ad futurum tolerādum multum confert. Neq; parum enim docentismēbra affliguntur: quum eos instruere necesse est: qui neq; amore aut libera uoluntate doctrinam ipsam sequuntur.

a Tuero quum tuæ stirpis excellentiâ intuemur: neq; difficile neq; alienum a te magnâ intelligendi uim sine præceptore haberi posse nobis apparer. Ad maiore attamen tutelam dubiumq; arcendum longe id securius iter esse constat: cum iis conuersari: qui tuam iuuare regiam maiestâtē & possint & sciant: & cum opus sit uelint. Nā quanq̃ te natura personæ habilitati dederat & Parentes summis opibus ditauerant: ut eam splendide adornare posses: nonnullas scire artes putile erit: quæ hominē & aptiorem & clariorem reddunt. At cū illud animaduerto: te eo tempore nouisse, quo membra nūdū pfecte discretas suas sortiebant̃ habitudines: eorūdem agilitatē omnem dicere nequeo. Verum etiā quantū conicere potui illa ad bonā compositionē tendere uidebantur. Quæ res & causam & uigorē (ne audentiam dixerim) mihi affert: ut omnino maiestati tuæ ea agere debere ostendam: quæ diligētī industria homines capescere deberēt. Nam qui solo naturæ munere ratione ac bonis morib; neglectis innituntur: haud magnā perfectionē adipisci queunt. Iam etenim quauis in ætate atq; prouincia homines nō minori personarū elegantia naturā edere manifestū est: qui tū ob præceptorū defectū bonæ conuersationis inopiam, quæ illos ad facultates cōuenientes deducat uti se deteriores absumi: & de utrisq; æque siletur. Quorū numerus? si te intercluderet: amorī quē tum semp in te tum in patriā habui: non recte fatiffecisse uiderer. Quanq̃ in tui imperii amplissimis regnis non tenuem doctorū hominū turbam inueniri posse facile ostenditur: quæ rectā uiuendi uia tibi ostēdere posset. At quum nōnullos reges latas ditiones possidentes præteruisse pētus compertum habeam: & exitū uti initium sortiri: neq; maiora neq; præstātiora uestigia post mortē q̃ ante natalem eos derelinquere uideamus: Sed eorū nomina cū corporibus dissolui euanescereq; illis saltem qui regēdi modū maiorib; uiribus innixi tibi dicent: recordationē obuiere consiliū fuit. Nam qui plura corrigere: pluribusq; præsidium esse debet: eundem intellectus claritudinē copiosamq; præuidentiam quibus ea ante uideat diligētissimeq; exploret habere necessum est. At uti principes tū quū corporis dotibus tū quū animi uirtutib; pollent: maxime laudantur: eodem modo qui illis uacant: dedecorosi nimium habent. At quū nō solum uerear id a te negligi posse quod ab industria cōparari quisset: uerum dubium illud occurrit: forte omnia quæ iuxta naturæ munera regendiq; dignitatem ministrare debueras: non plene exequeris. Ad quod euitandum inconueniens: ad eos qui sufficientiam aliquā

possideant recurrere sanum erit. At cū tua ætas admodū tenera sit: meaq; quoquomodo inclinet: hoc opus scribere uisum fuit, cuius lectionē nonnullis in locis meū erga te animi affectū ostensurū putauī. Non quod nostra ætas tam dispar sit: quin cōsuetudinis principium aliquod admittere posset: uerū a nonnullis annis citra tanta. Terrarū spatia nos diuisos corpore habuerunt, quæ librum ipsum a me tibi ostendi posse uetere, qui manu potius q̄ lectitando rectius disci profecto posset. At uero ut stu diū fastidium stomachationemq; in quā tum nobis sit uitemus: eundem breuissime absoluere in sex libros diuisum pro uiribus enitemur. Quorū prior nonnulla inter artem naturæq; discrimina & cōmertia quæ uersant̄ ad inuicē demonstrare cōtendet: humani etiā moris portuicula cōmunē aliquā cōtinebit. Secundus uero cōpositorū corporū formationē causarūq; q̄ plurium originē cōtemplat̄. Tercius uero corporū eorūde aptitudinē cognoscēdiq; modū nulla ambiguitate explicat, que q̄dē pars oīa que tractare solem? aīalia cōplectit: quis de hoibus tātū exēplū (uti opportunū maxieq; cōgruū fuit) afferam? Ex quo reliqua haud magnā cū difficultate deprehēdi poterūt. At quart? p naturæ Ratiōes nonnullas haud deteriores cristianæ Religionis partes probat. Quint? præterea quonam pacto Corporis uires atq;abilitas exerceri debeant: indicat. At postremus modū quē circa nos ipsos tenere debeam? & quonam pacto illi quādoq; aduersentur qui partem hanc negligunt. Continet. At toti? uoluminis intentio hec sane est: ut corporis uires au gescere: auctisq; sine anime nocumento probe uti possim?. Neq; aliter spiritū ipsum sine corporis corruptione fouere. Cū ambo siquidē ad beatitudinem uerāq; gloriā cōsequēdā adiūcti sint. Id rationi cōsonū ē: ut tātā illis amicitia cōcordiaq; tribuamus: ut alter & alterius & suū p opportūa media finem adipiscatur. At quū quonā pacto hæc ambæ partes cōuēire queāt declarare statuerim? id nō sine probatiōe præterire licuit. Quā ob rem illud ostēdere necesse erit: quātū uterq; naturæ teneat. qd quoq; nōnūq; a dei uolūtate & qd a more nostro sæpe proueniat. Quū prologū nostrū respiceremus: ipsum obscurū circa pricipiū præsertim diiudicauimus. quā ob rem ut lectores prope partē illā iuuaremus hæc uerba in Fine subiungere libuit, quib? quæ intentio prior nos admouerit: ostenderetur. quum sæpe etenim uel ignauos uel circurpitudinem aliquā nullo ratiōi consono proposito Retentos hoies uidissem: indeq; Diuinum ordinem quem deus ipse in mūdi Creatiōne obseruasset: quo singulæ Creaturæ aliquod offitium & ad sui

reparationē & ad cōmunē utilitatē & laudē creatoris fortitæ sunt cō
templat^{ur} essem: & cum eosdē ego quos dixi partem hanc neglectā ha
bere expresse cognoscerem: dum de illis fere conqueri possem: scribe
re cæpi: eisq; ostendere nixus sum: ipsos eas partes quæ & aīo & cor
pori diuina sanctiōe conueniūt: nequaq̃ obseruare. In cuius uis si qui
dem officii recta obseruatione haud aliter fieri debet: q̃ cum balista
iaculari cōtendim^{us}: tunc etenim & circa metam in quo pedes sistant:
& circa signū qđ sagittæ petunt: nimiū attenti reddi debemus: aliter
nanq; facili aberramus.

Quæ qualiaue fundamēta quauis in arte iacienda sint: quonam
quoq; pacto hō homini partim per idustriā sed nō penitus per na
turā præstet. Caput. i.

Imprimis scribere uisum est quod & facillime intelligi
queat: & maiore ad intra utilitatē cōtineat: q̃ uerba ipsa
ostendere uideātur. Quauis & enim in arte ualida funda
menta iacienda sunt: e quibus discentes recursum præsi
diumq; petere possint. Quæ quidē q̃ quis ob consuetudinem demissa
claraq; uideantur: forte & sublimiora sunt & longe maius utile q̃ si
nis ac medium continent. Nam cum ad armoz quodpiam exercēdū
quēpiam aptare molimur: inde docendi initium fieri maxime conue
nit: quonam modo propriū corpus prius regere & qua passuum men
sura inniti moueriq; debeat. Inde q; siensem (exempli gratia) contra
ctare contendimus: uel e dextra nostra superiori parte sinistra circum
ambita pristinū locū gyro toto peracto celsim repetere: aut in sinistro
latere uel supra uel infra humerū consistere. Quem modū ictum dex
trum cōmuni nomine dicimus. At illico cōtra sinistrū alium abortu
appellatum ducere. Is enim e sinistro oriens in dextrum latus occidit.
At continuo hostem punctim petere, quos quidem ictus nulla alia
circumspectione perceptos nō magnā rei ipsius substantiam continere
existimam^{us}: quā cū diu diuq; studuim^{us}, in eodēmet principio & quo
pacto nos protegere & hostem ferre possim^{us}: & qua uia is quoq; nos
fortius lædere queat inuenim^{us}. Quā quidē ob rem haud dissimili ali
mento caput hoc uegetare animus fuit, quod libri ipsius intentionē
primariam magna ex parte aperit: & finis indicium affert (Quas qui
dem ambas partes adinuicem conuenire omnino necesse est) At pri
usquā instrumēta mediaue opportuna quæram^{us}: opus ipsum animo
circumspectare decet: Et quo in loco illud ualidis fundamentis confir
mare debeamus: non negligendum est. Ab hac parte demū illud no

his occurreret: ut tales esse elaboremus: quales nos rationis conuenientia esse appetierit. Omnes itaq; mortales in quibus excellēdi cæteros cupiditas inest: maximopenitū debent: ne alius doctrina pares fiant. Non enim homines tantum natura dissident: quātum sæpe inter eorum actiones ostendi solet, cuius excellentiæ discrimina scientia & habitu quodā prouenire haud dubiū est (Illius enim adminiculo uires fortius applicare solem?) Quāuis multoꝝ opinio sit: alterū alteri gemino robore præstare: Hoc dumtaxat hominibus in extremo cōstitutis alii fortissimo uidelicet alii admodū imbecilli accidit: Reliqua siquidē ex parte e contra euenire compertū ē. Quod ab his qui plures experti sunt personas manifeste habetur: apud quos noster sermo hactenus maneat: Reliqui autem his experimētis quiescāt. Dato enim aliquo iaculatore præstante is hastam passibus quinquaginta cōtorserit: debilis aut alius quadraginta quinque emitteret. Quāobrem illud notare oportet: iuxta maiore numerū quinque passuū distantia pro paruo peneq; nullo discrimine haberi debet. Si ualidus autē uir? octoginta exilis uero quadraginta passibus hastā iecerit alterū ab altero gemina ualitudine superari dici potuisset. Ac etiā si quis cui precipua pernicitas in sit cū grauiore cursu certans: & si quinque passibus eundē anteire pmiserit: ad centū tamē passus nō illū cōtingere poterit. Aliū saltu ualidū alio imbecilli uno uel duobus pedibus præstare cōstat. Neq; aliter in singulis istiusmodi generis reb? inuenies: neq; omnē huiusmodi excessum per naturā fieri existimandū ē. Sæpenumero equidē corporis robur ingenio atq; astu subiici uidet. Vnde inferri potest: Ii qui alios superauerint: non solū ex naturali aptitudine illos deuincere: uerū etiā tum propria experiētia tum aliorum doctrina adiuti eos uictoriā cōseq. Is enī quē magistru natura edidisset: cæteros parumpenderet. Id enim in se continere cognosceret: quod a paucis nulloue attingi quisset. Nā quā nūc a mortalib? habent nōscūturue: ea ipsos ab aliis maiori ex parte percepisse manifestū est. Neq; propterea ii elatiōe atq; tumore uacāt quāto tunc siquidē infrænatiores ac superbiores existerēt: si naturā mūre aliis eodē iteruallo excellerēt. Neq; illud ab eis suspicari oporteret: quod persæpe euenire cōsueuit. Nā cū quis aliquē uincit: superatū fateri: sensisse id ex quo ab alio excedit cōspicim? simulq; spe & aio habere: Si iterū utriq; cōcertandi copia det: ab aduersario minime superari posse: aut longe minori interuallo derelinqui. At etiā oībus in rebus maiore superantiā inter ignotos inferri solere: q̄ postq̄ ii adinuicē cognoscunt: nō uno sed q̄pi uir? exē

plis experit. Quod quidē haud eueniret: si tanto a natura alter alterū superaret: quanto in principio sui concursus ostensum ē. Quā ob causam quacūq; in re artem & industriā maxima adminicula mortalib; esse fateri cogimur: Et alterū alteri ingenio astutiaue potiusq; sola natura pollere. Nemo enim postq; cognoscitur: tanto discrimine aliis excellit: ut antea solitus erat. Quo fit ut cæteris paribus doctrina data difficilior nostros q̄ alios possim; superare discipulos (Cognitio quippe non cedit industriæ) At cum a natura omnis ille excessus proueniret: tātō magis quis alios semper excederet: quātō maiore aptitudinē naturalē ad eandē rem agendā sortitus esset. Neq; tunc exuperantia illa ulla cognitione minui potuisset. Quū tanta utilitas deniq; ex arte prouēire manifestū sit: uiri ualētes ut in aliquo quottidie cognitio ne adipiscant; augeantq; imbecilles uero ne fortiorib; succubant: aut saltē ne tātō spatio relinquant; doctrinā quoad fieri possit iseq; debēt.

Quōnam in modo industria: assiduitate & rei agendæ intelligentia ut eam ipsam probe absoluamus: mortales indigere manifestum sit.

Caput. ii.

A Iunt nōnulli exercitationē magistrōs efficere solere, quod longe a mente nostra alienū est. Nam si hoies solo usu ad sūmum doctrinæ peruenire niterent; eorū maxima pars tantū detrimenti caperet: ut reliqui hoc nomē adepti legem uniuersam stabilire nequissent. Quā quippe ob causam nemo apud mortales magnus artifex repertus est: absq; eruditione ab altero sumpta. Quanq̄ non semel sensu ipso percipiat doctrina a præceptore suscepta assiduūq; laborib; ac cognitione quæ ex istis emanare asuescit obtēta: discipulos prætereunte tēpore magistris doctiores euadere. At uti recte quacūq; in re aliquid operemur: siue id arduū siue facile sit: tria necessaria fore perspicuum est, quorū si unū defuerit: oī tēpore res bene geri quodāmodo ipossibile esse arbitramur. Qui quidē ordo cū nō uniuersim obseruet; quodāmodo necessariū fuit id euenire: ut rari hoies semp essēt potiti uictoria: de iis qui cū multis conflixerunt: tum ingenii acumine tū corporis uiribus certantes. Nam si se peninmero uicerint: nōnunq; superati fuere: & iis similibus nō magna laus deberi censemus. Victi enim uictoresq; aliquando fuere. Sed quando q̄spiam quis nō maximo discrimine alios dereliqueret: uerū quādo id qd partū haberet semp cōseruaret: eundē maximis laudib; prosequendū esse: oēs affirmare debere: recta exigit ratio, singularitatis itaq; nomē illi tribui debere merito iudicam; q̄ quouis in negotio excederet. Plurimi qppe tali uicissitudine du

cū ut hostes quādoq; tāta strage lacerēt ut nō solū uictos cruēta atq;
calamitosa iactura præmat: uerū ut spectātes maxim? horror inuadat
mœstitiaq; occupet: aliquādo at a pauciorib? suæ uictoriæ pœnas exo
luūt. Quāp hos neq; laudādos neq; nimīū timēdos esse existimam?
quos maiore i modū necessitatis tēpore deficere uidem? & ubi supio
res supare solebāt: ab iferiorib? uincūt: cladesq; sibi regerit. Quāobré
si q cupiūt ab huiuscemodi extremorū uarietate discedere modestiāq;
ac tēperamentū obseruare: eos has tres partes habere oportebit: exerci
tationē, s. quæ uires simul coniunctas hostē petere efficit mēbraq; ap
tiora reddit: & artē quæ artus in actū dirigit: tū rē quæ tractāda sit itel
ligere debem? Vt faciles faustosq; rerū euent? semp cōsequi possim?
& aduersa cū opus sit arceam?: & prosa artifices sectent? opatiōesq;
retardēt: celerēt: corrigāt: multiplicētue uti tēpora: loca: necessitudo
& reliqua eiusedē generis exigant. Non tamē eodē modo semp cōsisti
mus: Nunc & eni præstanti? nunc deteri? ualere assueuim?. Attamen
nunq; tāto deteri? hæc tria munimēta obtinētes consistim? ut nimīū
probrosā cladē accipiam?. Tūc eni & ualitudinē & ibecillitatē nostrā
facile subuēiēdo sentim?. At si exercitatiōe uersat? esses simulq; destē
ritatē haberes: & qd faceres non intelligeres tāto aliqd recte egisses:
quāto aptitudo ac roboris excessus suppeditaret. Cognitiōe quidē de
sinēte crebro aberrare soliti sum?. Nā cum affligimur: unde nocumē
tū ortū ducat ignoram?. At cū illa agnitio nobis inest: haud perdiffi
culter his adæquāur: q iam nos excellere cōpunt. At itellectio sine fre
quētia atq; astutia neq; uires neq; anhelitū a defectiōe retiet. Ii siqdē
ambo mortificantur. At cum cognitio & assuefactio sine dexteritate
uigēt: sæpe mēbra a recto operādi tramita deuiāt. At omni rei quam
mortales tractare solem?: industriā applicari posse: palā est. Quāq; nō
pauci iter mortales sint: q quis nōnullas actiōes magnifice pagāt ut
eas aliis cōficere possint: edocere nō norūt quāq; idipsum agere sūmo
pere moliātur: modūq; quoquo modulo explicēt, quē ipsi i uisdē opi
b? obseruare solent. At uero si ex brachii lassitudine rigoreue excedē
ti error prouēit: aut qā proni supiniue stetim?: uel altero magis alte
ro pede initentes minime causā uitare nec nos corrigere sciunt.

Quid nobis sciētia qua uis in re dare soleat: ea presertim quæ ho
minū cognitionē complectitur. Caput. iiii.

i Am seorsū retulim? sine sciētia aliis excellere nō posse. Quāobré
ii q cū multis decertaturi sūt: eorū q̄litates cognoscere putile ē
Nā q intellectū non excellūt: multa præstātia aut æqua corpora sibi

inueniunt. At scientia ea quæ nobis cōueniūt nunq̃ obicere desinit. Verbi causa palestrā exercere uolētes an conserti strictiue an seiuncti eā meli⁹ tractare possimus edocet. Nec secus in cursu quid dispositio ni nostræ intersit præ nimio breuiue aut spatio mediocri: & accliuia decliuiaue an æqualia loca nobis conueniētiora sint ostendit. Similiter in saltendo & hoc tenore quacūq; alia in re. In iaculatione enī quā tū ponderis aut longitudinis missilia pro qualitate & uirib⁹ nostris esse oporteat: siue a natura tributū siue ex arte cōparatū a nobis id sit. An hastas molles rigidæue iactare aptiores simus: Et quo in loco mæta statui debeat (quā pedibus conuenire necesse est) Et in disputa tionib⁹ an memoria familiaris nobis sit: an longo studio seu arguto faciliq; ingenio magis præstem⁹: uel aliorū inuenta imitari: aut nostra indagatiōe procedere debeam⁹. At in reb⁹ bellicis qua astutia hostis magis fratus sit (Cōtra quā oppugnādi propugnādiq; uires intendē dæ sunt) Neq; aliter quauis alia in re nobis peragenda cōmonet.

¶ q Vanq̃ scientiæ artesue ipsæ inter se tum natura tum magnitudine multū diuersæ sint: uia per quā oēs disci debent haud multū dispar esse cognoscit. Nā cum inferiora experiendo cognosci mus: iter nobis ad superiora patefcit: Præsertim si illa minuta quæ retulim⁹: ex nobis ipsis adepti essem⁹. Supremæ enī res minie a mortalibus cōpræhendi solent: ni ii mediū quoddā nostræ expientæ peculiarare ceperint. Quāuis utilissimū & esse & fore haud dubiū sit: a causis ad effectus procedere. Principio siquidē cognito ad cætera facile deuenim⁹. At si docere uel a sufficiēti præceptore discere (quē admodū opportunū esse reor) deberem⁹ ab origie icohādū esset: ut munimētū ac præsidium idoneū nobis cōparem⁹. Neq; id solū qd nobis pertinet scire sufficit: uerū qd ad hostes spectet atq; cōueniat prænoscere licet: ut ii facili⁹ lædi queāt: & isto tenore nos uictoriæ partē adipisci securi sperarem⁹. At qui recte inspexerint ea quæ hoc uolumine cōplexi sumus: cuiuspiā aptitudinē facile agnoscēt: iuxta ministerium in quo illum uersari cupiunt. Non a nobis illud tamen præterisse iudices: nonnullos inter mortales contra ordinē fabricatos reperiri: quorū habitudo ab actibus nonnunq̃ discrepare experitur, quod quādoq; ab arte quandoq; ex magna rerū frequentia euenit: Tum etiam quia ali quādo artus a cōmuni norma dissidentes sortiuntur.

¶ An natura prestātes an ibecilles magis idustria iuuat. Caput. iiii.
o Mni in genere disparia animalia naturam edere: perspicuū est. Alia enim oppriēre: alia quocq; in eadē specie (ut

strictius rectiusq; loquamur) extollere solita est. Neq; illa tamē adeo
 amica cuiuspiam cognita est: quem ingenia humana (quæ artes trito
 nomine appellamus) nō iuuerint: cum is ab aliquo negotio aut excel
 lentiam aut utile inquirat. Neq; id multum ab oculis distat arte auxi
 liante opera & auctiora & elegantiora perfici solere. Quam ob re aper
 te cognoscit non omnia quæ ad rerum usus pertineat: naturā suppe
 ditare. At quibus maius ē doctrina utile sequatur: deinceps hoc in ca
 pite differendum erit. Cum nō paucis sententia sit: mortales aliqua i
 re tanto magis augescere: quanto eorū membra arti illi propria natura
 constituit. Inde enim deducere uolunt: nō secus intellectui ad di
 scendum: q̄ artibus ad agēdum aptitudinē impartit, quib; uentitas
 ipsa suis uirib; nixa cōtrarium ostēdit. Nā ubi natura magna munera
 largita est: accidentia haud multum crescere quæunt. Eorum si qui
 dem augmentū in membris a natura imbecillib; cōuenientius habi
 tat: Quod per omnes partes quas discim; obseruatur. Industria si qui
 dē ibi supplere solet: unde ab origine nō omnia necessaria fortumur,
 quæ cum per naturā ad hanc uel illam rem agendam adepti essem;
 tam uis q̄ intellectio in idoneis locis consisteret. Quo fit ut tūc non
 multo artis auxilio indigeamus. Neq; ubi id (si magnum est) recipi
 queat: locus uacat: si naturæ munere id quod uolumus conficimus.
 Astutia siquidem ac dexteritas tunc subuenire solent: cum nos ino
 pia cogit. Eodem siquidē tempore & uires & tēperamētum ad illa lo
 ca mēbraue deducūt: e quib; nobis ualidiora præsidia sint. Neque ob
 hoc quidem in errorē incidas. Nam alter emolumento naturæ uelox
 gemino saltu ad trigessimū pedē deueniens arte & assiduitate auct;
 binos pedes huic nūero addere posset. Alter uero grauis cui; natura
 ad uigesimū pedē mæxā cōstituerat: is p̄ industriā ad uigesimū octa
 uum ascendere non dubiū est: Quod nos ipsi sæpenumero uidimus.
 Nunq̄ tamen agilitatis locum attinget: ac etiam assiduitate sopita in
 imū descenderet. Sed is cui naturæ ualitudo tribuitur: quamuis illi
 ars abesset: in magno acumine conseruaret. At auctionē hanc quātū
 ad unicū officiū quod nulla discantis dispositione subtilitateq; indi
 geat: intelligimus. Nam qui agilis p̄ naturā est: si unā intelligit artē
 plures alias & diiudicare & moderari per illi; normam potest. Com
 paratio itaq; quanq̄ de saltu fecimus: in unica tantum saltendi specie
 intelligi debet: nam cū circa diuersas hic & ille experirētur leuis suffi
 cientiam per omnes ostenderet, grauis uero non nisi in re a se multū
 assueta ualere poterit.

An qui docendi munere Funguntur: an discipuli ipsi magis discant.

Caput.v.

a B inito principio magis ipsi docedo q̄ sub præceptore discim? Scolaſtici quidē pleriq; sunt: ad quos erudiendos ſensus mētemq; excitare q̄ maxime decet. Nā uti hoīes & corporis qualitate & habitudine inter se diſſidēt: eodē modo uariis in erroribus torpeſcūt. Neq; aliter alii diuerſis modis pleraq; ſubtilia indagāt. Quo fit ut argutoꝝ acuitate iuueris: inſulſoꝝ autem nouitatē nō ſemp ſine uoluptate experiaris, quos dū ab ignorantia redimere cupis: claroſq; quomodo reddere niſeris: non pauca perquiri atq; occurrere ſolent. Ii etiam ſæpe in difficultates incidunt: quæ a magnos uiroꝝ mētibus oblitæ deciderāt. Diſcipuli quoq; nequa q̄ tantū de ſe confiſunt: ut opportuna libertatē ad nouas argutias inquirendas ſibi tribuāt, quibus inuentis ipſi magna cum auctoritate uti nequeunt.

Quemadmodum mortales agere deceat: ut reliquis ſcientia preſtent.

Caput.vi.

q Vi idoneā aptitudinem ſortiretur ignauiamq; quātū labores tolerare poſſet effugeret: is longe alius pollere recte ſperaretur. Multisq; unū equipare poſſe ueriſimile eſſet. Nam quēadmodū ut recreemur inutilia exercicia ob uarietatē ſæpe petim? iam idē ſolatiū ex reb? cōmoditatē afferētib? captari potuiſſet. Nā quū diuerſa miniſteria exercem? aliud & alteri? miniſter & ſolamē ē. Fit etiā ob eandē cauſam: ut ſingula affectu quodā delectabili petam?: reſeq; nobis congradietib? offerri uideat. Nā ſi tēpus illud felix & erumnarū expers quod ſenſus appetūt: ad ſtudēdū preſtolarēur uti ii ſuadere cernūtur: fingūtq; tū recte agere debere cū cōtenti ſint & ab oībus diſgregatib? fantaſmatib? expediti cōſiſtāt. Quā rē cum difficilis materia admodū (ne i poſſibile dixerim) cognoscam? Rectius ac ſalubrius erit: omni in tēpore honeſtarū artium ſtudiū diſcēdo perquirere. Nā qui bonum præceptorē habebūt & rationis iperio uoluptates coercuerint: tantā breui momēto præſtantia conſequi poterūt: ut a uulgarī turba diſcernātur. Quāuis diuerſa ſubiecta diuerſas affectiōes cōtineant: & corporis art? meliores magis laborioſas diiudicāt: & ab illis abſtinere exoptāt. Deteriores aut libētius amplectunt: ibiq; uoluptatē inq̄rūt. Actiōes ab hominib? exēplo nature moderari debere. Caput.vii.

n Eq; idcirco in labores maximos incumbere debemus: Sed quātos natura ipſa tolerare queat capeſcendi ſunt. Nā uti natura alterna exercicia ſæpe appetit: ea nōnūq; oīa ceſſare exoptet: neceſſe ē.

Exempli causa, Cum oculi imaginē aliquā defixi intuetur: cōtinuo defessi eueniunt: requiēq; aut in alia obiecta diuertere cupiunt: & uti aliquādo ob lassitudinē currēdi facultas nobis tollit: iterim uolūta te nostra q̄scimus: q̄uis gradiendi potestātē habeam? At non solum quāq; pars mēbratim quietē (ut ita loquar) desiderare uidet: sed oēs simul cōsistere necessario cogūtur: cū ab ipsa rerū natura uicissitudinē quadā dispositæ sint. Quā ob rem postq̄ uigilaui: soporifera quēte egemus. Quapropter aialibus somnus inducitur. Aliter uero ad uigiliam leuandā aut cōtrario suo curandā copia nobis deesset: & dū dormimus mēbra suū officiū exercere desinunt, quæ quidē nō semper æqua somni grauitate cubant: propter tenuem cibū atq; potū & curarū expulsionē: at cum ipsius somni uis euanescere incipit: ad sentientia promptiora reddunt. Spiritus tamē uitales nunq̄ a sua opatione deficiūt. Anima uero nostra occupato corpore parū discernere potest. In hac equidē quēte moderate sūpra minime ociosi aut culpabiles essem? dū eā capere nos naturæ ifirmitas cogeret: Sed ubi nos ea p̄ luxū abuteremur. Nec aliter in cæteris huiusmodi reb? existimādū est.

Et si litteris operam dandam esse censetur: experientiam inquiri suadetur.

Caput. viii.

u T litterali studio operā des: moneo. Te tamē pro tua maiestate obsecro: ut huiusce facultatis rudimenta nō sine experimētis amplectaris. Nō pauci enim ex mortaliū numero tumorē ac demētia species uarias poti? q̄ utiles ab illis detraxere. Huiusmodi enī hoīes sola lectiōe librorūq; tractatiōe se se sapiētes existimāt, quibus profecto neq; ad scripturas itelligēdas neq; ab ipsarū ambagibus inuolutisq; se explicādos facultas inest. At nōnunq̄ salubri? ē id quod cōperitū habem? q̄ quod litteris proditū ē exequi. Quib? quū nimīū adhaerem? neque illa qbus egem? consequimur: neq; ad ea iquirēda liberi sumus. Quā ob rē illi quos paulo ante mēoraui: lectores potiūsq̄ sapiētes merito appellādī sunt. Neq; illud nūc denegam? ea quæ legūt, uera fuisse: quonā pacto tamē illa itelligere queunt? quos earū dē opationū oīno exptes esse cognoscim? At ubi sensuū munera absūt oculorū maxie: haud multū certitudinis extrahim? Cui? rei cōfirmatio ī propatulo omni ex parte habet. Oēm siquidē artem a litteris tātum perceptā quū exequi existētīaq; mandandā cupim? non multo cum laboris discrimine tum discentiū tum docentis & ignari & hoc modo docti eandem conficerent. At uero quū hac in re fidem mihi exhibere noluent: urbis quæso descriptionem inspicē: qua late fusesq;

oīa quæ in ea continentur cōscripta sint. Verbi causa. Quibus fossis: uallo: muris ac turribus aut arcibus: siue natura loci munita sit: quas portas: quæ strata uiarū habeat: quibus palatiis: templis: seu domorū structura ornata sit: Et huius generis reliqua. Quibus oībus compræhensis quum ad urbem deueniris: aliter eam inuenies q̄ mente conceperas: quod nunquā profecto tibi accidisset: neq; illa prior conceptio euanescere posset. Eadem enim forma perduraret: si semel illam ueris oculis uidisses. Quā ob rem cum de aliqua prouincia nobis inuisa interrogamur: qualis quātaue sit eādē ignorare recte fatemur: quīs de ea nobis præsentibus sæpe fabulatū sit. Idcirco res quas tractamus notiores mortalibus sunt q̄ illæ priores causæ a quib; & originē & esse ducūt. At si pari modo & eæ & illæ a nostris sensibus distarent: æque utraq; cognosceremus. Ab effectibus tamen artificis proprietates aliquas expeculamur. Quāuis omnē sui consistendi modū aut qualis quātusq; intra se maneat hoc ordine minime scire possumus. Minor siquidē pars maiore in totū aperire neq̄. Quāto id ergo difficilius dilucidaretur ab hoīe utriusq; partis inexplō. Iam actū cognitio illa quæ ex litteris prodiit maior procul dubio apparet. Quāuis eæ partes ambæ unitæ concordēq; perfectiore gradum ultra modum nobis impendant. & si nōnullis libris fides exhibēda est: nequaquā adeo illis inhærendū erit: ut mens euanescat & ueritatis cognitionem deferamus. Multo melius enim est hoc uel illud uti ueritas exigat extollere: q̄ singula capita memoria retinere. At nō solū ii qui in altiorū dictis student aberrant: quū eorū limites transgredi timēt: uerum auctores illi quos sectantur superati esse crebro potuerāt: si ipsorū scientia in intellectu uberior q̄ in libris non extiterat. Plura siquidem cui cūq; parti repugnant: cuius causā cum nō explicarent: auctor ceu in angustis constrictus iudicaret. At quanq̄ ea quæ adduceret nō pluris momēti essent illis quæ iam litteris mandauerat incredibili sibi essent fauori: ut pote quia satis ostēderet nō uno & eodē se teneri.

Quantum & animi claritudine & corporis robore mortales indigeant. Interpretis. Caput. ix.

a T quū nos ipsi in utraq; re pro iuuentute nostra uersati simus quid de his ipsis sentiam? silentio præterire iudicium minime fuit: ne in illas inopinate incidere uideremur. Illi deniq; corpus scilicet fouentes oīa uincendi libidine maxima ex parte conturbare assuescunt. Imbecilles uero dum lectitāt: corpus adeo effoeminant: ut neq; iniurias propulsare: neque illatas mento ulcisci queant. Quo fit

ut priores ab ultimis uoraces belluæ ultimi uero a priorib? imbelles pecudes appellant. Quâ ob causam neq; inter hos neq; iter illos idoneus iudex reperit: qui utriusq; partis excessû defectûue recte ac libere moderet. Fit quoq; ob eandem rem ut quisq; suo sensu multû abundet. Neq; hic error diuersarû facultatû sectantes solum detinet: uerû etiâ speciatim quacûq; in re artifices ciuili Marte perimi manifestû est. At mihi non tantû corporis motus ualidos sed & animi contemplantionis præstantiâ amplecti decere uidetur. Qui illam siquidẽ priorem partem nõ amplius secuti sunt: cû uires labente tẽpore decidunt: delirantium more garrunt. At qui in altera tantû student: tenaci ac lusco quodâmodo amore retenti priuatam auctoritatem (ne factione dicâ) non minus q̃ uerû extollere solent. At hi reliquis certe præstât: qui a iudice & corpore utuntur milite. Nam uti in iuuentute impetus comprimût in senectute imbecillitati subueniunt.

Nihil quod pretio acquiri neq; opibus permutandû esse. Caput. x.
 n On ex tenui animi morbo illud prouenire arbitrandû ẽ: quû quis id pretio uendit: quod nullo thesauro nulloq; lapillorum genere comparari potest. At quis sæpenumero excellẽtes uiri nõ magno in pretio habeant: quû eorû agilitatẽ singularitatẽue (ut præstantius loquar) consideremus: aperte cõstabit: aut deû illû solum mundi opificẽ naturâq; uniuersû huiuscemodi munera largiri posse: neq; ab aliquo præceptore aut ullis opibus ea plene comparari queunt: quæ aut aliquâ magnâ artẽ nos adipisci faciunt: aut aliquo in claro negotio præstantiores reddunt. Neq; unq̃ illis assentiẽdum ẽ: qui ob muneris uictores largientibus sũmitti debere consulunt. Neq; tunc muneris magnitudo sed rei turpitudine spectanda est. Illudq; maxime aduertẽdum ẽ ratione offensa uirtutem læsionis expertem nunquã manere. Neq; parum absurdum extimatione est: mortales ob eas res corrumpi debere: quæ & uiles natura sua sunt: & ad nostrum usum constitutæ. Virtutis siquidem officium id est: ut nihil turpe admittat: cunctaq; huiuscemodi uetet. Quâ ob rẽ eos qui a recta uia declinât: nullæ opes adeo extollunt: quin a probis uiris scelesti habeantur. Neq; ii omnes qui diuitiis abundant uirtutibus pollẽt. Quæ si opibus pararentur: quû deus ipse qui uirtus ẽ sub humana imagine terras lustrauerit pauperie inuolutus minime uixisset: & sanctâ illius parentẽ omni uirtutû genere mortales cunctos excellentẽ cuius tam ardentissimo flagrabat amore: ditẽ fecisset. Nec secus gradatim proxime sectâtes. Neq; apud nostros solû hæc sentẽtia celebrata ẽ: uerû

apud cunctas orbis gentes id semper cōmune extitit: sanctitas neque multas habere neque optare diuitias. Cuius rei claritudo & iis & aliis quā plurimis tum exemplis tum rationibus cōprobat. Patet itaque ueluti neque uirtutes neque aliæ res iis cognatæ aut similes ulla pecunia cōparari possint. Quā ob rem qui illas siue sortiti siue adepti sint: eniti maxime debent: ne illas turpiter amittant. At si maiorum exempla reuolueris: pauperes profecto & doctrina & uirtute ditioribus præstantiores inuenies. Quā ob rem maxime moliaris oro ne ob propriam negligentiam aliquā uel animi cupiditate (ne morbum dixerim) supari patiaris. Quū res enim quæ ad nos proprius ac præstātius spectat negligim? haud minimis in erroribus incidimus. Quāuis tēporibus nostris nō solum diuulgatū sed celebre prouerbiū habeatur: dum diuitiarum copiam quis possideat: parū illi interesse: an uictus uictorie sit. Quæ quidē opinio longe a bonis moribus aliena & seruitutis & dedecoris imitatrix est. Salubrius quidem esset nihil moliri: quā excidere. Quāuis nō pauci sint: qui multorum errorē imitari malint: quā unius ductu aut paucorum sententia recte uiuere. Neque id clam est: iam uoluptatū cōsuetudinem adeo præualere: ut scelera impunita aut non recte castigata dimittantur, quum hoc quoque longe nobis securius appareat: illius modum quāuis unius si recte degerit: quā reliquorum turpitudinem imitari (quāquā in innumeri penes sint.) Turpia siquidē & honesta tanto maiora redduntur: quāto utriusque partis satellites numerosiores sunt. Quā ob rem pluris pretii sane est: solus quisque mortalis qui super na repetat regna: quā omnes cōdemnati qui apud inferos relegantur. Cuius rei euidentis exemplū ille optimus maximusque olympi rector tunc obtulit: quū mortale genus sub undis perdere statuit. A qua tamen uniuersa clade Noe cum paucis dei amicis ereptus legitur. Et Moysi precibus hebræorum populum sustineri: diuina historia proditum ē. Iam huic capiti finem imponere & amplā probatio & longitudo commonent: quū & nostræ religionis argumentis & antiquæ legis attestatione & aliorum gentium exemplis aperuimus: non solum præsens utile uerum immortalem gloriam ex uirtutis operibus homines consequi solere. Quā ob rem aliorum quāuis constipatorum scelera minime imitari decet (Vulgus siquidem & rerum imperita turba tum opere tum sermone maxima ex parte aberrat). Et cum quidpiam memoratu dignum in populo peragitur: aut unius aut paucorum sapientum consilio Res. P. geritur. Qui uulgi denique opinionem secuti sunt: eos summo cum dedecore detestatos accepimus.

Qua temperie ac moderatione consistere debeamus: ut cuiuspiam parti laboranti opem ferre possimus. Caput.xi.

e A profecto omni in tempore atq; negotio tēperie esse debem?: ut cuilibet parti laboranti opem ferre possimus: uti in statera uidere solem?: cuius examen facile maximeq; anceps ē. Nam si mēs nostra in aliquam partem uehementer intenderit: reliquæ periclitantur: & si una & eadem uia idem semper cōficere temptareue aggredemur: haud difficulter nostra calliditas i aperto haberetur: nobisq; facile aduersaretur. Ideoq; pro temporis & locorū opportunitate nos uaria agere: tēptare atq; inuēire decet: & uti hostiū uires atq; astutiæ exigūt: nūc impetus in pugnā facere: nunc ab his se retrahere: ne dum alios ferire intēdim?: detecti maneam?. Deniq; quī nō semper oppugnem?: nunq̄ octiū in certamine patiēdū ē. Et quī aliquādo rēissum aspectū hosti præbeam?: uires & ad hāc & ad illā partē occurrere promptæ sint. Neq; is quidē rectus architectus habēdus est: q̄ suos fabros uno ordine eodemq; loco nec unq̄ mutata coagmētatione cunctos lapides ædificare iusserit. Neq; is eleganter fabricaret: qui huiusmodi iussa & mente & opere sequeretur. In instrūdis siquidem panetib? aliqua saxa uoluenda alia scindenda uel ad alia cōmodiora loca referuanda sunt: Nōnunq̄ etiā penit? abicienda ne ordo in chaos uertat?.

Quo in tempore hoies absolutum magisterium adepti sint.

Caput.xii.

e O tunc magister quispiam est: qui cū aliqua operatur: non nimum in re niti conspicientibus sed supernatare uidetur. At uero ii qui ad hāc dignitatē iam prouecti sunt: & maiores uires in hostem conuicere (dum opus est) & minus ipsi deficere solēt. Vtili? enim esse existimam?: artifices res ipsas submittere: q̄ submitti ab us: q̄ uehemētī qdē motiōe hanelāti similes mēbra defatigādo huc atq; illuc iactare assuescūt eis profecto qcq̄ ex arte deest. quī cōsiderem? at quē laborē saliedo assumim?: præserti quū corp? ipsū præ nimio nixu deformam? & salt? ipsi? spaciū existimem?: nō nimum hilari uictoria fruimur. Attamē cū actiōes corpore ipso eo modo pficerem?: uel uti mens ipsa agere solita est: nō parum contenti artifices essent. Mens quippe nostra nullo subeunte labore nihilq; defatigatiōis ostentās scandere descēdereq; nimum pōt. At etiā sublimiores substantiæ proprietates has præstātiori modo sortiūtur: cū maxios effect? producere & minie alterari uideāt. De? si qdē cū immobilis sit & i q̄te gaudeat: cæteris rebus? motū ipartit? At quū facultas hāc nobis denegata sit: eniti debem?

quoad fieri possit: ut nostrum principium imitemur.

Prouerbioꝝ particula.

h I maxime subiiciuntur periculo: qui se magistros dicitant: priusq̃ in maiori cuiuscunq; generis necessitudine: oia oppor-
tuna in promptu habeant.

m Inor sæpe labor est: & uires & ingenium nonnullorum aucto-
rum deuincere: q̃ eorū auctoritates in absentia confutare: præ-
sertim cum illi eas sustinere contendūt: qui ea quæ memorant se ui-
disse dicunt.

f Iue ars siue uirtus tibi comes sit: ea nunq̃ contemnēda est: qua
quidē cognita si egueris summoꝝe illam cuperes.

i Am ætas tēpusq; adent: cū lætus eris: si uirtutis obsequio spræ-
tus repulsusq; nunquā a recto proposito destiteris.

n Villare animi uires magis q̃ uictoria augentur: nec adeo ex-
tenuantur: q̃ rei gerendæ periculo.

t Empora in rebus honestis insumenda sunt: in quibus nec tē-
pus nec labor amittitur.

a Rtes tantisper ut sciantur exercendæ sunt: non tamen eas ho-
minem in propatulo habere licet. Virium enim exercitatione
non pecunia sed laus quærenda est.

h Aud facile id retinetur: quod a pluribus desideratum est.

i N bonis actibus is qui uersatur: uictor nominādus est: & e cō-
uerso. Nam qui ab improbo superatus esset: uictus a uicto co-
gnominaretur. Minime quidem sibi uictoris nomē poterit cōparare:
qui malis moribus imbutus alios opprimit.

t Rāquillam sæcuram inconcussāq; uitam is sibi eligit: qui di-
uitiarū luxū aspernat: & medio gaudet: quo ubiq; frui potent

e E si pulchra natura sua uictoria est: asperrime acquiritur. Quā
ob rem etiā qui optime resistunt: gloriā merentur.

p Orentes imbecilles sūmittere possunt: At uictoriam ab eis si
bi parare nunq̃ queunt.

c Vi uictoria dempta est simul & ad ea quæ ad uictoriam con-
ferunt scribendi tollitur auctoritas.

p Lurimi falluntur qui se paruis criminibus coinquinari sinunt:
dum maiorū scelerum occasionem uetent.

q Vi sua luxuriose largiuntur: haud magna necessitudine impel-
lente aliena usurpant.

o Bſcœnis uerbis non abstinent: qui per turpitudinē uitā agūt:

quū non redarguuntur a publico cœtu.

h Iuenturæ fœlicitatis pignus possident: qui ob uirtutem contumelias patienter ferunt.

h Omnes per uoluptatem molles: hebetiores: imbecillioresq: non autem ad discernendum promptiores redduntur.

p Vdicitia uerecundiam seruat. Pudor uero corrūpitur luxuria.

q Vi ruborem constantiamq; obseruant: haud facile errare assuescunt. Harū enim utraq; pars animæ amicissima esse expitur.

a Veritate nullum crimen oritur: sed sæpe a falso qđ sub ea tegitur. Ex auro enim mali nummi nequeunt fieri: sed ex deteriori metallo artificis proditione tecto.

u Eritatis amor odiūq; falsi: recte scribēdi potissimæ sunt causæ

q Vdāmodo impossibile uidetur agere siue docere uti decet: si ne eo temperamento palestræ opportuno.

a Vctoritas ueritati fauorem: nunquā tamen eandem constituere poterit.

d Ifficillimum est philosophiam absq; propriarum actionum experientia intelligere. Ea scientia philosophia est: quæ principū & cuiuspiam rei proprietatem rimatur. Quam ob rem qui uel hac facultate recte utuntur: uel naturalīū rerum proprietates cum suis causis probe nouerunt: philosophi merito dicuntur: qđ nomen neq; aliæ scientiæ neq; cupiā homini uel aliā desideranti uel possidēti cōuenit.

q Vos trepidatio subito inuadit: eorum membra præ timore tantopere occupantur: ut maiora pericula futura discernere nequeant.

e Ademum æqualia uerba arbitramur: quib? potestas æquomodo correspondere uidetur. Sæpe adolescētes fræti uenturi temporis spe: aliis minitantur. At qui annis simul & ratione conseruere: de præterita facultate frustra gloriantur. Sæpe & enim temporæ præoptata uidimus: affectatū uero opus nequaquā cōsecuti sum?.

n On tenuem de se insipientiam medici testantur: quū non nullorum complexionēs de iis se nosce dicant: quibus iam ante medellam applicuerant: cum quibus quoq; longam consuetudinem habuerunt. Nam si uti existimātur suæ facultatis opportunam sufficientiam possiderent: quæ nam complexio cuiuspiam a natura sancta esset cognoscerent.

q Vot miseriarū genera iis euenire assuescūt: qui pessimū cœtū aliquē uel defendunt uel frequentant: quē nisi oderim? nūq̄

recte redarguimus: neq; falsum nisi amatum extollimus. At quāuis ab ipso principio huiusmodi opus non penitus corrupta mente aggrediamur: ex eadem cōsuetudine malignitatis habitum qui & bonitati & æquitati repugnat uendicamus.

e Tuis qui uirtutes ut aliis placeant sectantur: & iis qui a malis ob penarum timorē abstinet magna laus nequaquā debet.

a D hoc quod quis recte scribat: necessum habere uidetur naturæ causas rimari: mores examinare atq; omniū rerū cōtemplari rectorem: quæ simul uniendo ad meliora sese conferat.

o Pera enim mortalium nequaquā clara fiunt: nisi in iis efficiēdis artium uires atq; aīæ potentiæ ab expientia ductæ cōueniāt

Quanta scelerum occasio sit: iniquorū cōsuetudo.

Caput. xiii.

m Agna scelerum occasio est malorum cōmertium: eorum præsertim qui uerborum dulcedine melliti malignis artibus utuntur. Nam uti natura mortalium imbecillis est minima contrarietas longū nobis impedimentum asserere solet. At cum cuius uis rei habitum uendicamus eundem ob longam consuetudinem penitus deferere: perdifficile est. Quā ratio ipsa excessus defectusq; moderatrix inter humanas calamitates tanquā temperies incedere uideatur. Ad quas tamen omnino uitandas uel post aduentum depellendas: & diuina & humana ope præter nostram idigere: sane dici potest. Neq; ad uitia declinandum difficultatem hanc iueniri dicimus: cum omne mortale genus ad uoluptates propensius esse cernatur. Neq; solum artes quas iam a principio corrupto animo discimus: uerum eā quas æqua mente aggressi sumus: nobis sæpissimè nocent. Iam enim compertum habemus: nonnullos inter mortales errare: qui concoloratis uerbis & bono principio sua perfida opera & scænicam atq; inhumanam mentem dæmonicamq; tegunt. Quapropter maxima uulgi pars sæpe seducta ostenditur: quū his similibus aures præbet. Nemi nem tamen malas atq; prohibitas artes sectantē adhuc cognouim⁹: qui libero animo ad sui erroris medicamentum capeffendum idoneus esset. Li quidē dæmones cogere arbitrantur: a quibus ipsi longe certius religant⁹. Vnde fit: ut illo horrido furore cōcepto cū aliqua ex cogitata pagere tētāt: spirit⁹ simul suis mēbris iplicit⁹ illos agitare: uexare atq; cōcutere nō desinat: donec ipsi a se imutati nec ueritatē ituerint: nec suæ dementiæ nebulam rescindere possint: uerum ea quæ mēte proposuerāt: se uere uidisse credant. At cū dæmon sine obiectione

aliqua uerisimili eos non tam arctius deduceret detineretq; eundē aliquā experientiae cognatam partē adducere necesse est. Quāobrem angeli illi dānati plura mala eodē tēpore contingentia illis offerunt: quorū mentes sensusq; per uehementia fantasmata imaginēsq; adeo obcæcant: ut huiuscemodi mala a seipsis fuisse confecta & credant & depræhēsi fateantur. Quā ob causā nō solum se decipiūt: sed & alios fallunt: cum ea quæ dicunt: ad sensum quoquomodo ostēdere uideātur. Neq; a dæmōibus totam hanc rem confici censem? Sed & ii qui male uiuunt: quærunt ex seipsis errores hos uehemēter augere: tum cibis tum unguētis tum fide in adiurationib; nefariisq; uerbis exhibita: quibus cū rebus spiritus animales tantope agitantur: ut in somno & in uigilia cōmeare remeare & plurib; in locis imorari existimēt. Quas res narrare solent: cum se rediisse affirmant. Contra quos tamē argumēta facere: eosue redarguere: superuacaneū est: quum ipsi hanc tam claram rem minime animaduertant. Ex rebus enim cūctis e quibus mortalibus utile prodire assuescit: istis nocumentum euenit. Sequoq; opibus diuites & corpore aptos esse simulāt: cum pauperes & informes & sint & experiantur. Super id quoq; nimium admirandū est: quonam pacto suos sequaces deludere: & ad suam sectam deducere queant: cum neq; fundamentum neq; rationem in suis uerbis ostēdant: immo quo uis in passu turpes atq; hebetes rationes assignāt. Quāuis semper inquirant: unde in suo pessimo more sustententur. Pollicentur enim diuitibus nunc thesauros ingentes in uisceribus terræ conditos ostendere: nunc ornatissimos peragere posse: nec dum parua lucentur: magna promittere dubitant. At si quæ huiusmodi bellæ mentiuntur conficerent: fraternitatis officium certe excederent. Sed dum alios contra magna pericula munire posse contendunt: se ipsos contra frigus & æstum aliosq; naturæ ictus inermes deferunt. Quāq; non parua affligātur necessitudine. At huiuscemodi dementiæ alumni rarissime homines adeo debiles inueniūt: a quib; defendi queant: etiam si suus rhadamantus & imperator & comes illis se applicet.

Qua inanitate nicromantici fidem sibi comparare contendant: & quam uim motiuam intelligentiæ sortitæ sint.

Caput. xiiii.

a T nicromātici cū inania corpora ueris similia maxime ad hāc facultatē nuper ingrediētibus ostendere posse præsumāt: magnā ob id sibi quæ nulla est auctoritatē cōparare credūt. Huiusmodi

enim demonstratiões cæcis mētib? potius inhærere: q̃ aliunde proue
nire solent. Ii enim qui cristi fidem signaq; abiciunt: ob eandem perfi
diam potius quã a diabolicis uerbis incultis atq; horridis deludunt̃.
Si ea enim tartarea uerba huiusmodi potestatem sortirétur: quauis
in parte coraq; omnibus arbitris id agerent. At ii qui hac in facultate
præstant: hæc fantasmata illis tantũ obici posse fatentur: qui religio
nis nostræ & signis & uerbis derelictis in dæmonũ circulis se se iclu
dũt. Quid enim tum oculis deformi? occurrere potest: chimeris illis
quas iam ipsi aio uenturas circumspectāt: Quãobrem quoq; istiusmo
di ministri (ne magistros intelligas) ut opperietes uehementius alli
ciant agitentq;: & a ueris sensuũ muneribus amoueāt: magnum illis
terrorẽ uenturũ denuntiant: quẽ nõ sine magna animi strenuitate ex
cipi ac ferri posse censent. Et cum quicq̃ tale nõnunq̃ appareret: id ina
ne: rarum atq; imbecille corpus est, quod a uento deuehi potest: cui?
undiq; acies superficiefue adeo tenuis aspergit̃: ut umbræ similis &
ictibus & apprehensionib? cedat: & euanesceat a cõspectu quandoq;
iudicetur. Spiritus siquidem graua corpora gestare non queũt: q̃uis
illis se applicet. Nam ueluti corpora ipsa potestatem super spiritus ne
quaq̃ fortita sunt: spiritus ad ipsa corpora non aliter se habere natura
fancitum est: ni alia singularia statuta deus sanxerit. Anima siquidem
e corpore disiuncta eodem modo lapideos muros quo linteos tran
seundo permeat: neq; aliter per medios montes quã per auras deuo
lat. Qnũ nullum deniq; adeo densum corpus dari queat: quod illis so
lutis impedimento esse possit, neq; sp̃ritus ipsi ualidam apræhensio
nem agere ualent. Quo fit: ut nostrarũ animarum substantia neq; cor
pora occupet neq; repleat. Neq; sp̃rit? hac in parte a corpore ueclatur:
& uti nos ipsi uita manente aliã in speciẽ cõuerti aut similitudinẽ ocu
lis alienã assumere nequim? ni perempti prius & putridi atq; oino so
luti sim? : non aliter incorporeæ substantiæ disiunctæ manere cogũ
tur: donec corpore dissoluto diuino iussu introducuntur. Neq; ullus
ad hanc rem de qua loquimur creatus spiritus nostra aia potentior est
esseue deberet animalibus spiritibus deficientibus, qui cum nostro
in corpore debilitatur: tunc anima ipsa corpus iacere permittit, quæ
q̃uis summopere enitatur: illud dimouere non potest, quo corrupto
illa discedere cogitur. Persæpe quoq; uidentur personæ, quæ & a dæ
monibus torquentur: atq; implicite detinentur, eæ tamẽ (præter ue
hemẽtem uocationem) nihil cum robore agunt: sed amentiu more
astatibus minitant̃: & cum pedẽ retro ultroue mouent: uinolẽtorum

more ruere solent. Ii quoq; de quibus sermonē agim? celerius ab hac luce migrant: & uiuendi cursu finito neq; eorū corpora uel iter agere: uel a demonib; deportari queunt. Neq; de iis præterea corporib; quæ ferro: fame: aut serpentū moribus aliisue uariis casibus in solitudine interiere: quorū cadauera & aues & feræ proiecta consumpsere: nullum a propriis aiabus ad hominū cætū deductum est: quod ex tanto utriusq; partis amore fieri debuerat. Neq; spiritus illi (quos angelos cōmuni noīe dicunt) nostris sensibus se se ostēdere queunt. Nobis si quidē inuisibiles sunt: nī a sūmo omnīū maximoq; rectore aliter imperetur. Quod altera de causa cū permittitur euenit: uel ut boni acri? comprobati maiora consequātur trophea: aut e contra scelesti ob sua flagitia diuinæ ultionis initia experiantur.

Et rerum fundamentū imprimis probare: & eas limitare oportere.

Caput. xy.

a Tomni ex parte ubi potestas aliqua sine probatione fundamētoue præsumitur: non pauci errores prouenire solent. Nam cū quam uim creaturæ singulæ natura obtineāt: quas quoq; operationes necessario sequantur: scimus: Quid etiā per accidens non unq; agere assuescant: cognoscim? Pars quā capescim? defēdi ac sustineri poterit. Cuius rei exemplū tale afferre licuit: libuitq;. Vnus quidam & aptus & potens est: ut aliū uita priuare queat: nec certa ob id sciētia hæc erit: quum neq; necessario neq; semper illud eueniat. At si de corporis alimento loquimur: an edere bibereq; uidelicet debeamus: id facile probare poterimus: mortales scilicet sine esca degere non posse. Verum etiam quāuis leues fortesue simus ad cælum usq; scādere: aut totius terræ molem diuoluere posse minime sequitur. Neq; per puncta uel figuras arenæ inopinate p sortemue creditas sideribusq; cōmissas & ab isdem uel propriis uel inclinatis cognominibus nominatas, quam ex ueritatem uerisimilitudinēue nobis afferre poterūt: ut futura prænūtiata inde ortum afferentia credere debeamus. Id demū fatemur: sidera ipsa certos propriosq; cursus unde meare remeareq; soleant habere: unde potestatem hanc nullāq; aliā sortiri experitūtur. Quid scilicet parū maius minusq; aptitudinis in corporib; influendum: quæ quum neq; facultatem habeant qua nos discedere: immorariue aut ab incepto reuocare cursu efficiant. Neq; nos ad necem ducere: neq; ab ægritudine sanitatem repetere agunt. At cum huius modi artifices hac cautella se tutari intenderint: eos caute confunde: obnixē etenim asseuerare solent: astrorum peritiam ueram esse

scientiam dicunt. Nihil noui prepositio hæc affert, ea enim omnib? clara est. Verum id eo modo intelligitur: dum ab astronomia illud petim? qđ ipsa suggerere pōt. Nihil enī in ea ratioe tenetur uel defēdit præter naturalem syderum cursum quē sensu ipso appræhendim?. cū ab ea parte deniq; declinamus longe ab ipsa re aberramus. Accidentales siquidem casus futura prædicere nequeūt. Astroꝝ naturā hic silentio prætereo, quæ a nobis aliunde pro opportunitate explicāda est.

Qui libri legendi quique uitandi sint.

Caput. xvi.

q Vamplura fabulosa uolūina legi solent: quæ & aures demulcere & dulcedinē sine præsentī nocumēto præbere uisuntur, quæ ad plures erroris occasionem deferūt. Neq; æqua profecto uerboꝝ atq; operationū necessitas urget. Bonis siquidem operib? & maxime & semper egemus. At uerboꝝ magnificus apparatus neq; multū neq; sæpenumero præstat. At in reb? fictis fabulosiq; & auctiora & elegātiora uocabula q̄ in ueris dici & posse & solere: manifestū est. Neq; id magnificiēdū ē illiusmodi siq; dē auctorib? uti libet scribere permittit. Neq; idcirco eorū auctoritas illis præferēda ē: q̄ minus ornata oratiōe loqui & res ueras & tractabiles mēoriæ mādant. Nōnulli tamē & testātur & prædicant: eos q̄ scholis simul & litteris nō cōsensuere togæq; litterarūue dignitatis gradū adepti non sunt: in sacra scriptura minime loqui uersari uel licere. Quos aliquo modo causam & esse & fuisse iudicamus: ut ii facilius aberrarent qui in falsis artibus ediscendis scribendisq; habitum uendicāt, quo ductore faciles atq; citos aditus ad tartara consequant̄. Nemo enim illis in reb? sapientia aut affectione præstat: quas haud sæpe pertractat. Incognita siquidē cum absunt a mente q̄ ocissime aduolare & contemni solent. Cum ad sunt uero admirationē nō sine stupore inducūt. Vti rusticis ante principis magna ex parte euenit: qui plura manibus frustra tentātes stupidi atq; uecordia attoniti pressiq; uident̄. Sed si ex parte principis aut anser aut palumbus eis tollit magis illos pēitet: q̄ de q̄ plurium regū obitu. At si gubernatorē cognouissent minus illū intuentes admirarent̄: cui ut præsidio essent libentiori aīo molirent̄. At si docti in litteris hoīes fidei nostræ ueritatē per eas ostendere ac roborare cōtēderēt: adeo illis profecto auctior esset & magnitudine præstaret: ut nunquā id recte consequi potuissent.

Studiū circa primos auctores potius q̄ circa eos qui aliorū opera cōmentati sunt intendi debere.

Caput. xvii.

a T studiū nostrū inter primos auctores intendi debere cōsu-

limus. Interpretes siquidē sæpenuero discrepāt: tum quia uario ac singulari modo mortales de rebus sentire solemus: & dum quisq; ea quæ suæ rationi discursuiue propria diiudicat scribit: omnes cōcordes esse minime possunt: Nonnunq̃ quoq; ob aliam huic deterio rem causam dissentiunt: ut singuli suam opinionem (ne sententiam dixeris) extollant. Nosq; impossibile esse remur rationem uestium mutatione permutari debere, quarum uarietate an hoīes peritiores doctiores fieri queāt tu princeps qui optimus es cēfor diiudica. Quāq̃ quos cādida uestes iduunt cōtra quos nigræ tegunt conspirasse ex rebus ipsis uideri potest. At hi quoq; quos maculis distinctos ituemur cōtra quos uniforme tegmen occultat arma capefcere nō ī merito iudicātur. Oīs deniq; uestiū colores tanq̃ īsignia hac ī re iudicari par ē: si horū rixas contūelias ac pene muliebre cerramen inspexeris. Neq; dū alius alium ferire queat modum obseruare neq; semet tegere curat. Quo fit ut ciuili marte omnes cū dedecore occidāt morituri. Vnde id facile colligitur homines hos ut suam sensationem potius q̃ ueritatem inquirant: eniti. At cū dispallati pergāt tanta particularia itinera præbent: ut nō sine magna difficultate ii qui per litterarū rudimentū religionē nostram petere statuunt eandem recte consequi queant. At nō tantū ab externis sed ab ipsis hominibus cristi nomine abutētes hoc nō pro paruo impedimento capitur. ii enim qui cristianæ fidelitatis titulo nominantur & perfidi experiūtur: ab hac parte suos errores non parū tegi posse arbitrantur: quum plura de his quæ littæris memoriæ credita sunt: ordine naturæ sciri non posse credāt, quæ etiā si diuinitus tradita essent haud tantū discriminis sortirentur Dicere audent. Assentire enim huiusmodi rebus tum fide tum sana atq; bona ratione debere dicūt: nō autē repugnantū argumentorū cōtranietate. Quam nā differentiam & corporis robur & animi uis adinuicē contineant.

Caput. xviij.

q Vam nam differentiam corporis robur mentisq; uis inter se obtineant: hoc in capite pertractandum est, quorū utriq; id quod præstant? sortiri solēt spetiatim tribuetur. Homines nāq; iam nōnulli sunt: q̃ & ualore artuū præstāt & animi claritudine excellūt. Alii quoq; quibus utraq; pars denegata est, quos omnes in presentia sermo noster includere negligit: sed eos alia in parte constituimus, Qui intelligendi uim maximā cū corporis debilitate possident, quos tamē uirum expertes nequaquā dicere audemus: cum partem hāc dū uiuimus habere natura cogamur. At alterum locū eos occupare dele

gimus, qui ualentes corpore sint & illud habeant ingeniū, quod magna ex parte natura mortalibus impartiri solita est: quorū discrimen contentio nostra declarare proponit. Quamplurimi namq; mortales tum ducū tum iperatoꝝ munere functi arte atq; prouidentia ut magna facinora fierent iter præbuere, quæ tamē sine militū uiribus peragi posse renuendū ē. At quīs ab impatore ipso imbecilli insidiæ inuentæ sint: tum militū uirtute tum pertinacia uictoria ipsa parari solet. Neq; illud sæpenumero compertū est: per astutiam tantū aut ualidum deuincere exercitū: aut munitas debellare prouincias. At q̄ uis ingeniū & iusticiam sequatur: & magistralibus dignitatibus decoretur: & populum magna ex parte regere soleat: dum uires illi tolluntur: neq; plura neq; magna opera conficit. Illius enim præcipua potestas & imperium a multorū fauore atq; auspicio prouenit. Iusticiæ si quidem contradicere & turpissimū est: & nō sine dedecore fit, quæ tamē inter mortales sine publico robore facile rumpitur. At intellectio nis proprietates & excellens magnitudo hac in parte constituta est: ut regendi ampliorem potestatem supra corporis uires semper habereme reatur: & ea quæ singulis conueniāt impartiri sciat: & exercitus ad tandem rem publicā & agere & ducere norit: Pacatis quoq; rebus salubri ocio & pacis ppetuo amorī cōsulat, q̄b? cōditionib? iperator & pace & bello præstare queat. Duobus demum imperatoribus cōstitutis quorū alter membroꝝ robore præstet: alter uero ingenu claritudine excellat: cæterum uero si æqua bellādi manus utriq; data esset: sapientē longe præstare debere manifestū est. At uero cum hic ualidi illic uersuti numero pares pugnam conferrent: fortiores longe excederēt: siue breuis siue lata decertantiū turba delegatur. Neq; ulli dubiū sit: per augmentū ualētiores corpore magis ac magis præstare. Nam quīs p insidias trophea quādoq; parta sint: sæpi? uictoria robur ac militū p̄tinaciā cōsequit̄. At quotiēscūq; magnæ copię a parua hostiū manu stragem cœperunt: aut nunq̄ æquo campo dimicatum est: aut par pugnandi copia omnibus minime cōcessa est. Nam aut maiores nūero: fame: frigore: illuue: squalore: siti: æstu: niuiib?: natura uel locorum permultaue uigilia enecti ac debiles confutuerant: ubi neq; unus alteri subuenire: neq; hostem ferire: neq; semet tegere poterat. At pauci cōtra omni in re (præter numerum) præstātes ueluti lupi in peccūdes omnia externere solent: ubi sui ferocia hostium tantū patientia ex peritur. Quo fit: ut minimo labore atq; momento & magna uictorib? præda & ingens uictis terror stragesq; relinquat̄. Ii enim qui in his de

quibus locuti sumus rebus excellunt: cū (uti licet) suis uiribus utantur: eos aliorū afflicto robore præstantiores reddi: manifestū est. At maiores natu cum ingenium ualidius obtineant: & tum peritia tum sapientia præsent, quāuis annis infirmi sint: cōmodius exercitiis præsumunt eosq; rectius instruendo deducunt. At pugnam siquidem atq; certamina iuuentutis robur deuincere solet. Ars quippe uiribus iuuentus uero consilio indiget. Neq; unq; scriptorib; uti ipsarum rerum auctorib; par gloria tradi debet. At ingeniosi magna ex parte scripsere, Fortes namq; quid memoriæ mandandum esset gessere, quāuis ad animi immortalitatem corporis uirib; sapientia ipsa longissime antecellat. At uero cum hæc quæ præcipua pars (immo totum in nobis est: ut plerūq; fit) negligetur: & singuli mortales uti liberet uagarentur nullis adminiculis opem ferentibus: fortiores reliquos facile uincerent apud nos deniq; ingenium natura sua uires magnitudine præstant. Quāq; horum alterū alterius opem maxime egeat, neq; reliquū plurimum prodesse soleat. Validi enim maiores feras secuti impetiosi maxima ex parte sunt: At contra imbecilles ueluti uulpeculæ & astu & proditione nos inuadunt. Quāobrem uim in aperto insidias autē in secretionibus locis uereri debere censemus. Quā rarissime siquidem compertū est: debiles aut iniurias aperte inferre aut sibi illatas aperte ulcisci Marte aut aliqua cōcessa uia. Neq; ulli uindictæ generi parcūt, ad quam cum properare festinant omnibus moliuntur modis, neq; dormientes excitare curant: dū animi sui breuitudinem expleant. Huiusmodi homūculi inennarrabili angore opes quærant: & uti natura bona aptitudo illis denegata est: non aliter cætera sibi defutura existimant, qui dum ne adeo probrosi (uti sunt) habeantur: defectus proprios alienis bonis contegere curant. Hoc tamen omnibus cōmunē sit: siue ingenii perspicacitate siue corporis uiribus ut præsent: siue etiā debiles fuerint: ut quisq; corpus exerceat ut quouis in loco & tempore necessaria sibi comparare & inter uiros cōnumerari posse facile credat. Si siquidē qui ignauia torpescunt: in obscurisue operib; uitam degunt: eos ipsos mente hebetari necesse est.

hæc deniq; pro uniuerſa norma ubiq; seruari solet: seniores ætate senescente malicioſiores reddi ſolere: & uti rector corporis aptitudo deſertur: ſenſus & timorem & ſtrictiorem conſiſtendi locū adinuicem oſtendunt: arbitranturq; cum propriora euaneſcant: aliena non ſolum poſſidenda eſſe ſed & maxime aſtringenda: & ſub mille latebris occultanda, quibus quāuis breuior uitæ curſus quā iuuenibus a na-

tura derelictus sit: cum nonnunq̃ e contrario accidere uideant: suæ auaritiæ rationem capiunt. Nam ii qui onerati senecta fortunæ amittūt bona: ea aliunde requirere pene impossibile est. At mortales ullos qui eos sine exuperanti precio curare uelint: reperire posse diffidunt.

Experimentū pro experientia a nōnullis inepte dictū. Caput. xix.

n Onnulli satis inepte experimentū pro experientia sæpe intelligunt, quos nomina quibus cognata & iudicetur & sint: res ipsæ sub iisdem nominatæ non breui numero differunt. Aliud siquidem fabricare fabrum itidem aliud esse: manifestū ē. Scribere quoq; ab ipsa scriptura differre omnes assentiunt. At cui præcipuus pernicitatis titulus tribuendus sit: & qui hac in ipsa currendi salientiue facultate præstanti nomine appellandus ē: eundem mediocres anteire debere palam est. Vt excellentes non sine discrimine nominemus: & magnitudinis differentia uti conceptibus sic propriis nominibus uarietur. Neq; aliter de experimētis censendū est: nō omnes enim quibus uaria experiantur: experientiā adipiscuntur: neq; eos omnes expertos dicere licebit. Experientia siquidem neq; una ex re aut uno in tempore aut a quopiam homine colligi potest. Ea enim & multis rebus & longis temporibus & multa experientis sagacitate (ad hoc quod constare queat) idiget. At cum totiens aliquo in genere res uarie expitur: ut sane apteq; cōstet: & quātū adiumenti nocumētique uti res aliæ quibus ipsa applicatur uariant: maxima (imo fere tota ex parte) afferat: tūc experientia ipsa constabit. Nā qui a singulis experimētis ordinē artemue statueret: facile decipetur. Nō pauca siquidē corpora quibus maxie nobis aduersa naturæ nostræ bōa esse in cōgressu sæpe uisunt: & e cōtra. Vt uerū dēique sciri queat: res nimium expurari purgariq; debere manifestū ē. Aurū siquidem quā a natura producit: nō eadē pfectionē ostēdit possidetq; quā quū sæpe ad ignē aliisque opportunitis istrumentis depuratū est. Vt propositum autē apertius dilucidetur: rei ipsius & non exemplis adulterinis utar. Nam quum ineptum hebetemq; hominem ob id quia is uaria expernatur: expertum nominamus: minime recte loquimur, quū apertum sit huiusmodi homines neq; pluris precii opus attingere neq; experientiam colligere potuisse. Neq; aliter de præclaris ingēio uiris nihil tentantibus censendum est. Neminem enim litterarū expertum habemus: præter eos qui in litteris uersati sunt. At cū quispiam harū partium alteram eligi: alteram uero negligi statuet: experientiā recte se stabitur. Ex illa enim longe certior quā ex litteris cognitio orta est. Nā quibus ab ingenio ipso quandoq; aliqua noua prodeant: nunquā id fieri so-

let: ni prius res aliæ ab inuentore uisæ tractent: quæ eundem ad experientiam deuehant.

Modus quo nam mortales ab ineunte ætate probe instrui debeant.

Particula, xx.

m. Odus quonam mortales ab ineunte ætate probe instrui debeant: quæ plures cõtinet partes, quæ a nonnullis approbatæ sunt ea attamen norma cū minime cõmunis sed a paucis admodum obseruari cernatur: nos eam altera in parte huiusce capitis explicare: in altera uero enormitatem detestari statuim⁹. Nec secus agere speramus: cum de principibus ac subditis nobis agendum erit.

e. Ducatio ab iis hominib⁹ sumi debet: quor⁹ imitatio sequaces lædere nequeat. Adolescentium siquidem mores sæpenumero rectores emulantur. Quãobrem non inutile fore existimaui: ea in me diū adducere: quæ ab iis hominib⁹ haberi debeat: ut natura ipsa simul atq; habitus dissentire: & a mutuis uulneribus cadere uententur: dõc utraq; pars & magnitudine & uirtute aucta alteri subuenire queat. Dum ad septimū annum pueri perueniūt: ea licentia illis largienda ē: quā ætas ipsa appetierit. Neq; tūc cibor⁹ copia ulla ex parte illis minui debet: dū ne illa morbos afferat. Neq; hanc uescēdi ubertatē a nobis frustra pmittere iudices: quū tūc tēporis mēbra nostra & magnitudinis & substantiæ maiore portionē assumāt. Anim⁹ quoq; hūanus tunc ad uarias intendere partes initium facit. Neq; nimīū eo tunc coercendi sunt: sed quantum ad imperium cognoscendum & parendum modulū satis sit: ne aut omnino liberi aut libertatis penitus expertes se esse cognoscant. Illud namq; in posterum & ad uoluptates propensiores & ad uirtutes eos difficiliore reddat. Istud uero ut sibi cum maiores sint (quod longe minus decet) latius indulgeant: & proponere & quandoq; exequi facit. A septimo postmodū ad decimū annū iā uerbera (quīs nimirū moderata) quandoq; sentire: putile est. Hinc uero ad quintūdecimū tum mutare tum efficere mores necesse est: exacta siquidem castigando & uenturis modū sanciendo: Et ueluti uic hactenus imperare præesseq; soliti erant: hinc e contra fieri peropportunū est. Imprimis siquidem parere atq; subiici: illis imperandū atq; edocendum est. Qua in parte ab illius summi rectoris sui cognitiōe initium agi debet: cui⁹ præcepta quæ maxime colant, quæ quīs nō omnia expleant uti ab ecclesia maioribus natu imperatum ē: uel iis qui uitā haud multum laboriosam agūt: non omnia tamen negligenda sunt: saltemq; eam partē exequi quæ pro ætate ista sufficere uideat. Nam

quis tenera ætate ieiunium aliqua ex parte obseruaretur ob uni⁹ pro
fecto diei inediam parum adolescentes detrimenti caperēt: quū neq;
membra suū augmētū ob id deserāt: neq; sanitas imbecillior sed
ualentior potius reddi soleat. Et ueluti hoc in tempore maiore nutri
menti partem mortales assumere solent: uerbis uerberibusq; egent
quæ nimium rigorem attamen minime fortiātur neq; restorē horrē
dum reddant: neq; is ut timeat: uerum ut adolescētes moderate cor
rigat eos ferre debet. Rixaq; peracta uapulentem uerberantēq; æque
affectum fuisse ostendi cōuenit. At tunc præceptor ipse causam lati⁹
explicando damnare debet: neque id solum priscorum uerbis sed &
suis paterno amore subiunctis. At quū horum hominum quispiam
ut terror sit subditis: eosdem punit: dū ipse adest illi a uitis abstinēt:
flagitia tamen excogitant: saltemq; mēte peccant. Natura siquidē ua
rio recreari modo appetere solita est: quæ quū duris legibus obligata
coercetur: eā deteriore in absconditū capere licentiā māifestū est.

Deinde uero ad uigēsimū illos ad uerū uirtutis iter (quoad fieri
possit) deducere: ibiq; laxiores habenas præbere etiam decet, quas ta
men omnino remittere nequaquā consulimus: quum tunc mortales ad
utranq; partem propensiores esse maxime experiantur: cuius rei cau
sam illam intelligēdi operandiq; ampliorē potestati esse non temere
arbitramur. Qua quoq; in parte præteritæ subiectiōis recordatio nō
parū cōferre assuescit. At modū istum quē paulo altius rettulim⁹:
omni in tempore obseruari debere: nimium conuenit. Immo uices
rerum omnium non aliter interpretari debent: nisi ut quæque aduer
sa euenierint: ob scelerum culpam contingere credant. Prospera autem
tum a diuina munificentia atq; bonitate & pensatione bonorum ope
rum emanare (uti est) existiment. Neq; uictoria illis sine thure atq;
precibus parari posse firmiter assentiant: neq; a sui corporis uiribus
sed & ab animi robore ueluti pudicitia: ueritate: fortitudine: clemen
tia: reliquisq; eiusdem generis rebus uictoriam partam esse arbitren
tur: neq; etiā ob sua egregia facinora tantū sed ab hostiū quoq; cul
pa magnam prodire partem existimēt: neq; aliter aduersarios meritos
esse ob eorū scelera credāt quū p turpitudinē uitā degant: nunc uentri
nūc libidini indulgētes: ut non tantū gloriā affectātes: sed & pœnā per
tumescentes: nec solis animi documentis sed per corporis exempla &
honestum sequi & turpe fugere statuant molianturq;: cuius rei euen
tus facilis in hunc modū erit. Nam quū solum animam corpore de
serto fouere intenderis: iuuenes recte erudiri perarduum erit. Eorum

siquidem ætas naturaq; immo omnis caro (ut nihil inter mortales se-
 curum esse affirmem?) amœnam recreationem appetit. Quâ ob rem
 eam in honestis rebus quærere & licet & decet & eo modo & iisdem in
 rebus demû exerceri: e quibus cum opus sit iuuari possim? quæ quâ
 uis non multa uirtute ex exercitationes ex se excellant: non parum uti-
 litatis afferunt, quû nos peccare uerent: & ad meliora opera aptiores
 reddant. At uero quû mores nostri adeo a recta uia aberrare conspiciã-
 tur: ii qui corporis agilitatem tum a natura tributam tum arte tû diu-
 tina consuetudine quæsitâ possident: nō parû ad uoluptates propen-
 siores sunt. Fit enim magna ex parte ut homines huiuscemodi pericu-
 losa uoluptuosaq; loca (in quibus caro ipsa oblectetur) petant, in qui-
 bus postq̃ peruentû est eos aliquo crimine nō oblini perarduum ac pe-
 ne impossibile est. Ad mala enim cōmittenda pluribus decausis mo-
 ueri solemus: tum ut magno in pretio a uulgo habeamur & uana uē-
 tosaq; assequamur nomina: tum ut opes facilius acquiram? tû etiã
 ut ab his quos amamus ardentius adamemur. Aliæ quoq; iis cogna-
 tæ causæ nos agitare solent: quo in tempore longe præstantius esset
 eundem contemplari eiusq; reminisci: qui bona cuncta (nulla impel-
 lente necessitudine) cunctis largitus est. A uigesimo præterea no-
 stræ ætatis anno ultra & calcaribus & habenis uti (ueluti res tempus
 atq; opportunitas requirunt) opuma cōsultatio est. Quâuis ii qui
 has cōditiones habentes hoc officio fungi deberēt: aut nūq̃ sunt aut
 non recte quæruntur: maxima enim (immo tota pene ex parte) e cōtra
 fieri experitur. Alii enim tam sæuo imperio adolescentes coercent: ut
 cum absunt eorum reditus a discipulis sine carere maxime optet de-
 tineaturue saltem: & discēdi desideriu in magistri perniciem uertūt.
 Neq; ii interea a sceleribus abstinēt. Ast alii dissimili uia simile no-
 cumentû impendere solent. Nam ueluti uicia coercere debuerant nō
 solû iis sed ad flagitia ipsa patrāda & copiā & audaciā tribuunt. Neq;
 id denegādū ē: iuuenes in actiōes uersari debere falconû more tamē,
 qui cōtinuo erudiunt: ne uiles uolucres aut ultra suas uires feroces
 pugnacesq; petāt. An forte homines adeo cōtemnūtur: an hoc de quo
 sermo est iter adeo arduum ē: ut miluorum morem imitari malint,
 qui uariis peractis giris ea rapere solent quæ probis uenatorib? odio
 sunt. Neq; hac in parte exēpla ipsa abscondere uolum?: huiuscemodi
 quippe homines quû ieiuniû iperandû esset tibi copiā exhibent: & eo
 tempore quo diuinā benignitatē & cognoscendam & pensandā esse
 tum ratione tum diuinis documentis obligamur: deo maledicere in

stituūt, et dum sacris interesse adolescentes deberent: ipsos ludere im-
 perant. Quo fit ut uitæ sustentacula (opes scilicet) una cum rubore
 amittant: cuius loco illa humano generi tam maxime aduersa impu-
 dentia subit. Neq; alia huius cognata longe abest quā adhuc latini
 sine nomine deserant: hispani uero desembolturam recte dicunt, qua
 quæuis & loca petuntur: & facinora nullo timore auctores aggredi
 assuescunt, quā nos uel uoluptatū nutriticē uel uirtutum nouercā pro-
 pterea appeilam? ea enim & cuncta bona excruciat: & malis omnibus
 alimenta præbet. At pedagogi illi execrādi pro pudicitia assiduam ue-
 nerē dant. Nam quis si ueri amoris milites sese esse præsumāt: nō pa-
 rū ipso utuntur uocabulo: quū ipsi illi per ceno submersi expiant.
 Amor enī quē isti falso nomināt: ad ea nos semp icitat loca quæ per
 sufficientē causam a natūra petunt. At si nō nisi spretis probrosis ac
 dedecorosis meretricib? cōiungi solēt, quib? iam p insolentē cōsuetu-
 dinem nullum amoris uestigium relictū est: sed crassandi in uolupta-
 tes cōcolor habitus inest. Neq; in has solum dedecorosas turpitudi-
 nes adolescentes quoquo modo uersari cogunt: uerū id nefandum
 facinorosumq; flagitiū illis esse suadent: quum mortalium quispiam
 ab huiusmodi sceleribus abstinet recteue operatur: eundē nihili esse
 precii aperte pronunciant: neq; a curialium numero cōcludi posse cō-
 mentantur. qua causā erynniue agitentur ignoro: aut qua tā profun-
 da caligine obnubilentur: uerarū rerum imemores opere precium est
 animaduertere. Quis enim tam demens tam uecorsue est? ut ex uili
 panno preciosas uestes fieri existimet? atq; si deterius credere osten-
 dunt: quū ex pessimis actionibus bonos mores atq; animi magnitu-
 dinem adipisci censent. Neq; id illis dictū imitationeq; pudendum
 uidetur: putant enim uti belluæ animosiores reddi solent quum li-
 beriori uoluptatum licentia utuntur: non aliter hominibus euenire,
 quam ob rem per ebrietatem & uenerē mortalium uitam degi debe-
 re docent. At pecora uti truciora per eandem causam reddunt: sic
 deteriora nocentioraq; & sunt & magna ex parte habent. O immane
 facinus humani animi claritudinē pecudū sensibus comparare. Neq;
 illud præterea denegandum est: qui uenerem quū uellet exercere nō
 posset: eundem deterrimū hominē esse: quum deterioribus etiā omni-
 bus animatibus quauis i ætate aptitudine atq; sexu si sint: hæc facul-
 tas quoquo modulo sancta saltem cognoscat. Vnde fieret ut qui in
 tam uniuerſa atq; cunctis cōmuni parte habilitatis expers cognosce-
 ret, ei nil præstantiæ inesse debere omnibus uideretur. uerum id pre-

tiosius & maioris excellētiæ mirandum immodum ē: uoluptates con-
 temnere ut præstantiam illam assequamur quæ a paucis admodum
 a nemine uel possidetur: quando ætas imo mores nostri (ut uerius di-
 cam) tam pessimi sunt. Cadere autē uel lapides crebro pedibus offen-
 dere unde ad ruinam prope deuenimus & communem multis & non ni-
 miæ excellentiæ est. Nam quāuis minus periculum sit: ad turrim trigi-
 ta cubitorum altitudinis ex solo ascēdere: quā ab ea sese præcipitio dare:
 id longe proprius laudabiliusq; est. Quam ob rem qui ab huiusmodi
 tum excedentibus tum deficientibus discriminibus sese intactū ino-
 xium uel saltem seruat: ei magnam gloriam tribui debere: manifestū
 ē: quāuis ea quæ istius generis ab omnibus aguntur intacta desereret.
 Quis enim est qui ad libidinē nō declinet? at si quispiam usquā esset
 quanto cæteris præstantior merito existimaretur: non mala tamen ue-
 luti a crassitudine nostra ignota prætermittenda aut intacta mēte de-
 ferenda esse dicimus sed uti & animi & corporis nocentia fugienda &
 esse & fore consulimus, quarum rerum cognitio tum rationis discus-
 su tum aliorū exēplis capi debet: quum uoluptates siquidem proprio
 corpore experiri tentamus: nō parū & in præsentia lædimur: & quā
 maxime arduū dubium sequitur ut eæ ab artibus deprauatis deseriri ne-
 queant. Quā quidem ob causam tanta taliq; præceptor doctrina disci-
 pulos imbūere debet: ut ii a ratione ducti tum conuenientia tum cō-
 traria diiudicēt: & pernicioſa fugere & hōesta capescere magnificiāt:
 ii autē quos detestamur ductores dicere solent ob unius diei cibi inopiā
 (imo tēperie) quā christiani ieiuniū dicim? iuuenū corpora minus
 uegeta & uirib? imbecilliora reddi: deducūtq; illis p̄sæpe ad lectulū
 usq; sc̄pta: quod & illis duab? & quā plurib? aliis rebus mirū in modum
 nocet: loci quoq; causa & ad labentis tēporis solaciū eos deo ipsi maxi-
 mo maledicere docēt. Eos enī quā maiorib? meliorib?q; aduersi ac re-
 belles esse audent: minores sūmittere ac lædere posse facile existimāt.
 At mihi e contra uideri & optimæ rationes & quā plurima exēpla cōmo-
 nent: neq; plurimum contrarietatis ei euenire posse existimo: cui de-
 ipse subsidio ac tegumento est. Ieiunandi quoq; munus religiosi ui-
 ris tantū conuenire affirmāt: qua in parte haud longe aberrāt si illis
 ipsis solum & uera gloria datur & pericula dempra sunt. Neq; nunc
 a nobis illud silentio prætereundum uisum est: quod sæpenumero expe-
 ritur: quāplures enim ex his qui curias & arma sequuntur: quā ex his
 qui dei cultui dediti ætatem agunt: afflictos rerumq; ægenos uidi-
 m?. Neq; iter tot calamitatū flagitiorumue genera hypocritarum simu-

larumue uultum deferunt: nam quum per templa illis transeundum est: humi proni demisso uultu dei intemeratæ paræti salutem mittunt: quum decimam diei partem non sine magno corporis & diuitiarum tactura cōsumant. Neq; aliter per cætera quæ dici possent agūt: quia singula explicare non liceat: ne consulentis in maledicentis mun? conuerti uideatur: & libellus in longiorem (q̄ oporteat) magnitudinem dilatetur. Sed optima cōclusionē sistat: illi enim ubiq; uirtutes fugant: & scelera fouere nituntur.

Qualiter populi a principibus regi debeāt: qualiter quoq; ab illis affligi soleant.

Particula, xxi.

h Viuscecapitis materies ab illa superiori haud multum discrepare uidetur: in hac enim acturus sum quonā pacto principes populos regere debeant: neq; id totum reticere libet qualiter subditi etiam a rectoribus affligantur. Imperator non dissimilem modum in plebem exercere deberet q̄ parentes in sobolem adiuertere etiam liceret. Nam ueluti liberi a parētibus prodeunt: non aliter illis huiusce nominis dignitatem per filios acquirunt. Quam ob rem & illis parere atq; honorem impendere & illi eos amare recteq; dirigere merito fieret. Princeps enī non amplius regnare solet q̄ plebs obsequium illi præstiterit: neq; res Publica sine sufficienti ductore probe regitur: neq; aliter tum Reges tum Imperatores quanq̄ dispari modo seruitute egent nostra: q̄ nos eorum moderamine uigilantiq; cura indigemus. quum mitis cōcordia deniq; atq; execrabile odium ex parte principis potius q̄ plebis oriri soleant: eundem sapientē esse maxime debere haud immerito censemus: tum ut quempiam benemeritum muneribus donet malemeritos autem exitio perdat impunitos uel saltem minime deferat: cuiq; deniq; conueniens iuxta sua merita præmium paratum in promptu sit. Neq; illud a regibus prætereundum est: eorum mores a subditis magna ex parte suo modulo imitari solere. Quam ob rem tum bonorum tum malorum quæ in regno fiunt: uel maxima sunt causa: ad eosq; & hæc & illa nimium spectant. Quum tantum deniq; & utilitatis & detrimenti ab illis prouenire in propatulo habeat: non indecenter fieret: ut quandoq; uigilarēt quis dormiendi copiam habere quireret: quū tā ampla magnitudo ex ipsorum studio depēdere cernat. Cui demū præstati? ac laudabili? nō uidebit illud: reges humanitatis officio ad plebeorum cōuersationē potius descendere q̄ ob imanitatem irasci ut suam potestatem ostendant. Mirabileq;

illud apibus a natura inditum exemplum contemplatione dignum est: defessum regem a plebe gestari, quem quum perdiderint sagaci odoratu quærentes quû nusquâ inuenerint: domibus sese abdicant easq; sine rege repetere nunq̃ uolunt: eundem quoque aculeo suæ magnitudinis portione prægrandi armari: eo tamen nunquâ uti: exploratum est. At quîs regale sceptrum in manu gestent: rerum omnium patrem ignorare non licet: neq; sui naturam caducam ac fragilem & cum subditis esse cômunem negligendum est. Regibus enim si subditorum obsequium ac uim demeris: u non multum magni ex se profecto manebunt: qui quum ob humanitatem a populis adamâtur aucta imperandi potestate mirum imodum auferunt: affliguntur quoq; e contra: nam quum suis odio sunt impotentiores maxime redduntur. Longe quippe tutius est hominum animos q̃ saxosas ac præmunitas arces possidere: neq; in principes odio dignos populi ultra conspirare desinunt: q̃ tempus locusue id præcauere monêt: cæterum quâplurimæ coniurationes contra eos sæpe fieri experiuntur: neq; eæ alicui displicere solent: quanq̃ illarum conscii numerosi sint. Accidit tamen nonnunq̃ ut proditores ab aliquo factioso patefiantur: tum præmiu spe tum comitum dissidentia: ne id uidelicet ab alio coniurationis conscio denunciatum sit: tum etiam quia rerû exitus quû nimium in lubricum uersentur non parum timendi sunt. At uero quum regis exitum sufficienti de causa imminet & exitum prope continet unanimes atq; hilares subditi ad ipsius perniciem prompti decurrunt: quarum omnium rerum oppositum dignus amor continet: mercedis siquidem spe dempta omnia principibus tum aperte denunciarentur: & æquo campo pro uallis fossisq; utiliceret: neque multas adhibere uigilias oporteret sed parua manu latam sibi securitatem compararent. Nec idcirco illud omitimus: nunq̃ pessimos homines & pecuniæ & humanæ cædis auidos deesse: e quibus probis uiris non contemnenda pericula prodire solent. Quam ob rem opportunum & esse & fore ducimus ut qui diuitiis abundant, fidos custodes qui suæ saluti consulant inuenire: circumq; habere nitantur. Non minima tamen ex parte terrarum domini longam a nostro proposito mentem habent: existimant enim (falso tamen) imperâdi facultatem hanc sibi parendi uero subditis a natura tributâ, pro cuius rei argumento eorum uoluntarium imperium capimus: nam quum ter quaterue in mense coram loquendi populis copiam annuît: cuncta uectigalia tum præterita tum futura recte meruisse (haud recte) opi-

nantur. Officia ministeriaue hominum diuersa esse: intuentibus notum est. Verum quum cuiuspiam proprio labore necessaria omnia quærenda essent non tenuibus opibus cultores agri abundarent, quibus crebro accidit die fodiendo consumpto unde famē lenire queant inuenire non posse, quanq̃ propriam frigidam & inermem casam re petant. At principibus qui tantas pecuniæ copias consumere & suis posteris referuare assuescunt: pessimā ad partem aliquā diuertere ibi q; contra fas iusq; potestatem exercere minime (per rationē) licet: im mo necessitudine urgente semp̃ in promptu parati esse debent ut præsidio sint subditis, e quibus tātum tāq; amplum utile cum insignio rum dignitate prouenit. At singula hæc quæ demonstrauim? a principibus benignitatis paternæ non truculentæ magnitudinis ostentatione confici debent. De liberalitate quum ultimo in loco ab iis circumspecti soleat: in huiusce capitis calce prius concludere q̃ incipere statuim?: adeo enim parci sunt (ne auaros honestate uocabuli princeps dixerim) ut nullas in hac parte habenas addere liceat, qui tamen quū aliquātula munuscula donant longe maiora pollicentur: quāuis id & uultu & uerbis simulatis ab illis sæpe fieri experiat̃ur.

q Vum huiuscemodi homines modum a nobis detestatum obseruent nō aliter eis sæpenumero euenit q̃ illis accidere solet, qui nedum recte explorata causa ex foliorum trepidatiōe cōcussioneq; arborum ex ualidis contrariisue flatibus orta in turpem incōsultāq; fugam sese proripiunt: nec insequentes respicere curant: donec fœda ruina collabantur, a qua non sine externa ope emergi queunt. At principes dum subditorum querelas audire renuunt, alium maiorem longeque fœdiorē laborē suscipiunt: non minori nāq; molestia affliguntur dum humanæ conuersationis impetus prohibēt q̃ affligi potuissent, si aperta atria quærentes omnes benigne ac libere acciperēt. Quid enim animo incerto inquieteq; agitato grauius dici potest? ciues hostesq; iuxta timere ac fugere (molestius nihil in uita profecto extimatione par est) regia quippe (& quæ spectanda maiestas esse deberet) tum seruitute sui tum in uoluptatis retinaculis concludi ac detineri lætale ac miserrimum est.

a T̃ quis ii qui ob has quas iam paulo altius reddidimus causas se quiete agere existimant: rem falsam pro certa arbitrantur. Ii enim qui aliis odio sunt uindictāq; appetunt: eosdem ab ira: odio: inuidia: maliuolentia atq; timore uexari ac circumdari necesse ē, quæ res ueram tranquillitatē minime patiuntur. At quis q̃etis spectūculā

aliquā quandoq; adipiscantur: & eam breuiem & parū diutinam esse manifestum est. Neq; id ambigū neq; a consuetudine multū alienū est: prospera cuncta non tantum nobis ipsis sed & nobis beniuolentia cōiunctis contingere: mortales appetere: neq; a nostra uoluptate solū afficimur: sed & ab amicorū solatio lætari solemus. At dum male uiuē tib? aduersa occurrūt magna hominū pars lætari solet quorū applausu iniquorū mœror facile auget̃. At si uoluptates pro corporis oblecta mēto uere ac libere cāperēt: tā exupantes excessus defectusq; minime cōmitterent, qui extrema siquidem sequuntur sua corpora tum uexa re tum occupare tū dolorib? afficere & ad ægritudines propēiora redere assuescunt, huiusmodi enim mala ex quauis imōdesta uoluptate prodeunt: ueluti ex libidine: uoracitate: ira & reliquis istiusmodi generis uiciis: e quib? non solum animū lædi sed & corpus ipsum ineptius reddi & ante tempus dissolui: iam publice expertum est. Vbi hæc deniq; aut similia officiūt: nihil uel prosperū uel uere fauens eū ēire potest. At ex scelerū uiciorūq; cōtinentia semp utile prodit: opera enim haud dissimilia artificū præsenti aptitudini hebetudiniue confici solent. At si reges ob clementiā atq; humanitatē ægenos (ne dolore afficiantur) audire recusant: si u probe se atq; rem. P. regerent nemo (præter ignauos prauosq;) necessitudinē pateretur, q nō tantū e cōspectu sed e uita etiā quādoq; prohibēdi castigādiue sunt: uti uel sua scelera uel uitia appetāt: ut a pessimo suo itinere gradū reuocēt. At quādoq; (ne persæpe dicamus) econtra fit: principes enim subditorū errores & præoptant & auide spectāt: ut eorū corpora atq; opes grauius mulentur. At cum populi a legum læsione manus abstinent: ductores uoluntate non ratione firmatis statutis itinera cuncta implicāt, quib? uis a subditis tactis p̃cipes tanq̃ ob læsam maiestatem proclamāt: q̃uis peccatū illud (adulterinum) cauēri nequeat: quum uniuersā & quā agi omnino necessū sit amplectatur uiam: neq; huic legi cuncti sed imbecilles tantum obligati sunt: qui magna ex parte ab aliis se longe scelestionibus puniuntur: at flagitium id pūitum regulis ipsis & peculiare & tritum est.

q. Vandoq; populi rectores theologos noīe quibus sua aperiant flagitia habere solent: neq; id minus fieri uidetur: ut religiosi sapiētesue uideri queāt: q̃ ut ppetrata scelera expurgēt aut uel præsētia uel futura uetent. At q̃uis sacerdotes illi dum increpandi (ne orādi dixerim) concione aduocata mūere fungantur & ueritatē quādoq; fateantur eāq; laudib? ad cælum ferant: quum ora continent: indeq;

disceditur & ad atria diuertuntur: particulatim (ubi magis oporteret) si ueritati non penitus contradicunt ostendunt saltem non aliter in publico loco fateri licere: & blandis atq; adulatoriis uerbis antiquā sibi factionem (ne amicitiam intelligas) repetunt. huiusmodi quoq; & pecuniæ & falsæ gloriæ auidæ uulpeculæ non semel populum latratibus obtundunt: ut exstantibus quempiā iurgis afficiant: & sese ad honores magistratusq; & sacras dignitates idoneos ostētent. Neq; id (uti fieri deberet) agunt: ut ratioē scilicet præditæ animæ expurgatæ & leuiore redditæ ueram ac cælestem repetant patriā. Horū hominū itaq; debitū ac condecēs munus ea profecto multatio esse deberet quā ciuiles leges & humana iura in scelera ab his repræhensa proclamant. Fit deniq; in hunc modum ut principes rei illius qua maxime indigēt pene expertes sint: quū rarissime iueniant qui eis uerū dicere audeat, quæ res ab iis pro prærogatiua (non recte nostro ingeniolo) arbitrat. Tenuis siquidē morbus lætalis persæpe redditur quum illi medendi copia deest.

u Eteri ac uulgari iter mercatores prouerbio dici solet: regis uerbum integram firmitudinem possidere: adeo recte cōsonat ut ad aures demulcendas uim obtineat: quū omnibus sane audientibus non aliter esse debere liquido appareat. At si a maioribus nonnullis mos is obseruabatur eorum posterī longe aliter agere statuunt: cuncta enim uera prioribus deserunt: sibiq; falsa eligunt. Neq; hac in re exemplum illud contemnūt quod ab illis crebro obseruatum experitur, qui ad mediam sui usq; ætatem nihil præter aquā bibere assueuerunt: inde uero uinosæ uindictæ auidi magnis in pateris mero plenis sese proluentes ingurgitant: unde breui in momento & illius præteritæ & præsentis negligentæ (quam ipsi iacturam prope existimāt) uberem compensationem assumunt. At quum nullum malum aliud pessimi mores afferrent præter cōmunitatem plebeam cauendi maxime essent. Ii nāq; qui turpi modo uiuunt: quāplures tū pares tum deteriores inueniūt. At nonnulli ut opes acquirāt & uirtutes & bonā famam inconsulte negligunt. Nunq̄ quippe turpi animo magnæ de bellantur prouinciæ. At uero reguli huiuscemodi uti pauperes aleatores & tempus & pauperiē adinuicem concertantes quotidiano uictu consumunt. Non pauci enim ex iis qui titulorum causa clari habentur sunt: quorum maiores atq; ipsi longa cum uicinis bella gessere quæ cladibus potius quā uictoria memoratur. O quā iustiora bella foret si concordēs tum singuli tum simul ueros hostes contererent. Vnde

& si maiora imineant pericula clariora parari cognomina possunt: at quāq̃ error hic cōmunis haberi cernatur, i illis lōge grauior extima-
 ri debet, quos unica religio continet: quia eos qui uarias sectantur se-
 ctas uel totius diuini cultus aliē sunt debellare & ad uerū reuocare iter
 tentare non audent (quāuis id non sine longa tēporis intermissiōe cō-
 fici possit) quū & mores & singula quæ usui belli forēt in contrarium
 mutari necessū sit. Milites enī denuo instruere nouosq; deligere opor-
 tere manifestū est: quū u quos nūc possident siue seruos siue necessa-
 rios siue satellites siue clientes in unū concludas: omnes pro scurris
 uices gerunt: & nulla alia in re præter collaudandā cōmemorandāq;
 uoluptatē, uirtutēq; detestādā præstant: neq; inter tot execranda fa-
 cinora in dandis munerib? modū (quē mediū cōuenienti nomine di-
 cunt) illæsum deferunt. Parasitis enī & scurris inanīs gloriæ auidi-
 tate ut magnifici & liberales habeantur, tantas imoderate largiūtur
 opes quæ non tenue alimentū ueris seruis afferre possent: si æquo or-
 dine distributæ spargerentur: neq; solum quū benemeritis condigna
 præmia negant sed & quū illa ad indignos transferūt grauissime aber-
 rant. Ii namq; quos reges magna ex parte munerib? donant omni uir-
 tute deserta sese uoluptatib? per turpitudinē dedunt: neq; eorum stre-
 nuitas ulterius ostenditur q̃ ad ciuī læsionē & obedientium populo-
 rum iniurias e quibus principis dignitas dependere conspicitur. At q;
 uel nauali uel terrestri bello cum hostib? dimicaturi sunt & aduersæ
 fortunæ uices inuictō animo superare debēt: magnasq; ac diuersas de-
 bellare prouincias statuunt: aliorum non horū profecto hominū ser-
 uitate atq; ope indigent, quos (probos dico) reges ipsi partim ob pro-
 priam modicitatem partim q̃a huiuscemodi necessarij eos deprædari
 nolūt quos æquū ius defendere edocet: e curijs depellere solent.

† Empestate nostra sic pauci (ne omnes offendam) memoratu-
 digni principes extitere: ut qui eos memoriæ mandarent illi
 ipsi tum patriæ tum heroum tum negotii tum priuatorum munerū
 amore decepti merito iudicabūtur. Et si ab harum aliqua de causa an-
 tiqui scriptores impulsī non fuere: strictius (meo iudicio) de tyram-
 nis memorare debuerant: neq; eorum sæua imperia flagitiaq; omni-
 no reticenda sed execranda esse dicimus: cæterum uero auctorum no-
 mina sine strepitu prætereūda sunt: nā si turpia facta silentio digna
 esse ratio dicat: eorundē auctorū noīa magis ac magis idē mereri ui-
 dēt, neq; id ratioi cōsonū est: quorū aīæ scelerib? obnoxia ob eaq; obli-
 gatæ sūt: eorūdem noīa fama uagari p q; hōinū ora discurrere debere

Nam si fama malis denegetur eosdem freno coercemus. Plures nāq; nefanda facinora ut famosi habeantur committere solēt, qui si sua noia simul cū corporibus interire credidissent, forte aliā magis tolerabilē & rationi consonam uiam sequerētur: neq; profecto indebita sanctio esset: ut ita post mortē & mala & eorū auctores abscondi atq; odio haberi: ueluti antea uereri ac ptimeſci solebant.

Deiis qui diuitias ingenti auaritia pquirūt. Caput. xxii.

p Erſæpe accidit illis qui diuitias ultra modum inquirūt: ueras ac præcipuas negligere, quas qui uolūt breui tēpore perēnes adipiscuntur. At quū uitiosæ res per uoluptatē nos geſtiētes alliciāt: quarūcūq; pene rerum tū excessus tum defectus mortales & delectare & detinere solent. Eæ deniq; quas cōmuni nomine opes dicimus: quantū nos oderint: in fine ostendunt: eas enī non amplius possidere solemus: q̄ nos illas ui capimus ac retinemus: eæ enim ex se capiētes fugere nequeunt: at soluto corpore neq; illud neq; animū unq̄ secutæ sunt: siue quia nō sine dedecore ac uirtutū læsione acquiri soleāt: siue alia recta de causa sic existimetur: pene impossibile cunctis apparet: ut recte uiuentes magnas lucrari opes queant. Pro unico enim diuitiarū alūno qui uirtutibus pollere inter mortales cernatur: eæ cernunt scelibus præstātes flagitijsq; q̄ plurimis obnoxios edere solēt. Ad id quoq; argumētum capitur: quū uirtutū emolumenta tam modica uoluptatū uero tam ampla sint. At si proborū uirorū pauci extrema egestate oppressi experiantur illud suis meritis ascribēdū remur: si labori nāq; ipsorū atq; solertia æquum respōderet præmiū u profecto opulētia præstarent: neq; id a ratione esset alienū. Pecuniæ enī ornatus probe degentis esse deberent, quod quū tam raro cōpertum sit: non imerito sententia illa in medio cōfedit: & esse & fore difficile cum sanctis moribus ad opulentiā posse peruenire.

Quam fidem quæue officia subditi principibus præstare debeāt. Caput. xxiii.

f Atis copiose de principib; & de his qui diuitias inquirunt haftenus dictū est: restat ut de inferiorib; dicam: ut recta enī cōueniēſue saltē cōcordia sit populares haud aliter pfectō fidē atq; obseruatiam erga principes hēre deberēt: q̄ u ab illis diligī appetūt recteq; duci exoptant, quū & a natura institutum & a consuetudine uendicatum appareat, quanuis pallatam ac sine duce turbam plærūq; ad deteriore partem applicari: id quoq; sensus semper existimant: cōmeritia ad suas explendas uoluptates coaceruari: at hi qui turpi habitu &

scelestā mente peccant inter multitudinem tegi maxime assuescunt.
 Neq; illud asperneris: eos non facile posse cognosci qui inter scelestorū
 cateruā ad mala patranda paratiori rabie agitentur: & maiorem
 in concordiam odium habeant. At militum peditūq; ingentes arma-
 tas copias sub bonis imperatoribus quiete ac sine plebis nocumento
 degisse degereq; compertum est. Quū ab iis deniq; tam necessaria ac
 magna bona prouenire cernant: quis tam demens erit: ut eos (si pro-
 bi sint) colere renuat: aliter enim eorū leges nō recte sanctitæ iudicā-
 tur: omnesq; existimarent nemini condigna præmia impendi: neq;
 annua uestigalia populi magnifacerent: quū rei Pu. sine capite du-
 ctæ iacturam specularentur. Tum enim plebei haud dissimili anxietate
 premuntur: q̄ æquorei fluctus a cōtrariis flatibus agitati qui adin-
 uicē sese lacerantes uincētesq; neq; quietē neq; uictoriā adipiscūt.
 At q̄ quis populi hæc obseruare iura sæpe uideant: id non nisi inuicti
 agere cognoscunt: amorē equidē atq; fidē non nisi propter præmio-
 rū spem erga principes obseruant: tū etiā ut alios siue pares siue ma-
 iores auctoritate regia afficere possint: neq; ulterius ductorē sequunt: q̄
 is uictoriā possidet. Vnde illud uulgatū prouerbiū est: quo qui uin-
 cit uiuat: dici solet, neq; melioribus sed his qui ampliora largiuntur
 munera adhærent: q̄uis ea aliunde indebite usurpent. Neq; illū hūc
 tam cognatū errorē abscondunt: quādo iisdem in locis diuertuntur:
 unde ea quæ in pectore habēt: recludere ipse possint: de fati enī cō-
 tinuo cōqueruntur: quæ superiores dignitates illis denegata sūt: sed
 quū regendi modum promunt siue id sponte polliceantur: siue de ea
 repetantur ab aliis deteriora profecto explicare flagitia assuescunt:
 q̄ ea quæ regentes illos quos ipsi repræhendunt: detinent. Popu-
 li enim cura neglecta fore ex suis dictis aperte arbitratur: neq; illud
 a longe prospicitur: hinc iniuste rapere ut illic turpiter largiant: neq;
 minus propter animorū affectiōes indebitas q̄ propter inhonestā ope-
 ra principes quandoq; irritant: ut eos a quiete ad laborem trāfferāt:
 ueluti intemperantes filii parentum amorem in odiū mutant: a qui-
 bus ob eandem causam nōnunq̄ ab hæreditaria patris facultate emā-
 cipantur: quā ad ditandos liberos parentes tam obnixè parauerant.

h Aud facilis propterea poena illis decerni deberet (si recta cēsu-
 ra uigeret) qui reges ob sæuitiā in se animaduersam detestari
 solent. Neq; principes propterea a nobis hac in parte excusari uelle
 quispiā censeat: quū hi nō semper recte agere experiant. Plebem tamē
 maiores calamitates mereri q̄ pati solere: demonstrare contendimus.

quâuis afflictiones miseriæq; tā iplicitæ erroribus sint ut uoluptuo si nō multum impune gaudeant. Ii nāq; (quanq̃ nullo castigatē per rent) merores accipiunt: & quis ipsi atq; alii plurimi male degentes oblectari aperte censeant: nos nomen illud econtra intelligim⁹: neq; illos propterea delectationis initium facere negamus, qui cōtinuo ta men uoluptates has i obscenas atq; nimium excedētes uices & quæ actores extenuare atq; corrumpere solent: ueluti libidinē: uoracitatē: rapināq; atq; alia huiuscemodi flagitia unde & calamitates & tetrici carceres & dedecorosa mortis genera illis euenire experientur. Neq; qui plebis multitudinē recte intuetur: eam dolore aliquo indebito affici iudicabit: q̃uis illius præda haud magnificienda sit: nā quanq̃ potestate careat: pessima uolūtate uacare minime cernitur. Adeo enī ingens inuidia pauperes detinet: ut munera (quanq̃ parua ea sint) in mediū apposita ut alios illa adipisci uetēt: semp moliri: quâuis illis nihil inde præter simile nocumentum euenire norint.

Rei. P. ductores haud penit⁹ excusandi sunt: nam ueluti nocentes punire iubent: ignauos ad idoneos labores capeffendos cogere debent.

Caput. xxiiii.

n Eq; rei. P. ductores ab oi culpa exptes esse dicim⁹. Nā ueluti scelestos saepe pūiri iubēt: ignauos ad idoneos labores capeffēdos ipellere deberēt: quâuis siqdē causam dēpseris, illius effectū tolli necesse est: quum tam manifeste deniq; a natura sancitū sit: nullum animal sine alimēto uiuere posse: ad id singuli labore solertiaue propria quærendum recte cogi deberem⁹ (quâuis illud nō sine officioꝝ discrimine fieri debeat) quæ quū criminū innoxia exerceri queūt: nō turpia iudicanda sunt. At uero quū principes a populis uectigalia & alia quæ (iam assueto colore mungere solent) capiunt: cæteras regimīnis longe opportuniore partes magna ex parte incultas deferunt: neq; id sine amplo errore cōmittunt, quæ equidem tam euident tamq; utilis metallorum permutandorum facultas inueniri potest q̃ hominibus plēis opibus imperare: & regna sæminare pecuniis. Neq; iunia liberalitate excellere profecto possunt: qui rerū ægestate laborāt. At si ocium & uana fugietis temporis solacia e quibus nō parua flagitia prodeunt: populo demas: eundē utile consequi manifestum est. Sed illa regalis inueterata & honusta annis & tota in baculum prona consuetudo id agere obnixe uetat. Diu enim ac diu est principum ministeria tātum a plebe secerni: cæterum uero eos cū populo cōuenire: neq; eorum intelligēdi uis operationūq; habitus a cōmū hominū

cœtu discrepant. At si huiuscemodî rerum originē petas: ea profecto subito occurrit: quum hanc regendi facultatem ab hominib⁹ non de lectis exerceri cernam⁹. Maxima enim ex parte uel regum soboles uel ii qui in armis potentiores existunt: imperare uidentur: neq; ii ipsi omnes præstantiores illis sunt, qui proborum hominū iudicio eligi potuissent. At quibus principum affectus minus aperti q̄ cæterorum hominū sint: satis in propatulo cōspici possunt: quū in satellitū frontib⁹ depicti quodāmodo uideātur, q̄ regū affectiōes has (quas iam paulo alt⁹ rettulim⁹) disruptis faucib⁹ i uulgus undiq; promūt. Vnde sæpe impossibile arbitrari potest, uiros sanctos iustosue huiuscemodî necesse fariis famulari. Nō semel & enī accidit: ut q̄ exosi probrosiq; ob suos corruptos mores habent: eos principes amplis dignitatibus donent illiusq; regendi uicem in dextra gerentes per atria cunctos obiurgando nocendoq; & cuncta demum male miscendo pererrent. Quo fit: ut suos errores latius exercean, qui tanti talesq; apud curiales sunt: ut non solum orationem sed & extimationem nostram q̄q̄ ultra modū diffusam facillime superent. Neq; plures adhuc sed cigno nigro similimos iis in principum famulicio annumeratis cognouimus: qui ab aliis abstineant malis: præter ea e quibus aliorum ut prohibentur: uel unde sensibilis poenæ horror abstiere cōsultat. Neq; id reges inconsul te sine causaue agunt: quū ab his hominibus comitari uolunt quorum rationem quum protegunt: seipsos forte defendunt: neq; in illorum defensione seipsos negligūt: diuortio namq; inter utrosq; facto singulos ultio sæpissime sequerēt: neq; aliam hac maiorem causam inuenimus quæ tyrānis diutius imperium reddere soleat, si cuncti nāq; subditi probe degerent: non ulterius princeps secure regnaret: q̄ is populum recte regeret. Neq; nobis profecto notum est: an hac in parte aberrem (q̄ quis nō meo iudicio) quū illis assentiri debere nego: qui principum corda a manu dei teneri dicūt. Quanq̄ si id de quopiam particulatim intelligere uolunt: non multum a ratione alienum nobis uidetur: reges enim deo non semel suo modulo emulari queūt. Quo fit ut quum recte regūt: diuinæ prouidentię speciem i dextris portare iudicentur: neque ab huiuscemodî operibus deum abfuisse sine crimine diceremus. In eadem quoq; similitudine (de qua loquimur) principes cunctis priuatis hominibus longe excellere manifestū est: neq; id iniuste: quum id fieri maxime necessū sit. Quam ob rem multo euidētia omnia a deo ipso sæpe demonstrata sunt: ut nō pares ductores ductiq; a mortalibus haberētur. At uero quum singula

a rege peracta a deo confici quispiam diceret: is longe a re dissentiret. Tunc siquidem regētis merita non ad se sed ad primum motore omnium pertinerent: neq; propinquum auctorem ipsum deteriore meliorem uel reddere possent, quæ res nec dictu nec estimatiōe digna uideatur. quod quū fieret: reges neq; crimē neq; unde id prodire posset: cōmitterent. Neq; illud maximum argumentum reticendum ē: deū & contrariarum operationū affectionumq; (si hoc nomie uti liceret) expertem & esse & fuisse & semper fore manifestum est. Quā ob rem & si illud uerum esset hoc uerissimum experiretur: ut si regum corda nutu dei ducerētur: eorum rixas ac dissensiones omnes cohiberi. Neq; propterea principes extra dei potestatem esse dicimus: sed eos ab eo uti cæteri cum libera operandi facultate pendere (uti est) affirmamus? quæ etiam libertas rectoribus ipsis copiosius tradi: nō semel exptū ē.

Qua insania diuites plerunq; detineantur. Caput. xxy.

Eq; a cunctis diuitibus insania hæc est aliena: ii enim quum pauperes ante se humiliari conspiciunt: honorem sibi exhiberi existimant. At quum bona opera recensā omniū quoquo modo aures oblectari demulcereq; soleant: ii nonnūq; se de sanctis moribus laudari faciunt: quanq̃ eorum criminibus obnoxia uita id aperte & recuset & deneget. Neq; parua profecto pessimi flagitiosiq; iniuria afficiuntur: quum coram ipsis honestos ac probos uiros laudibus extollimus, quæ res non dissimile indicium affert: q̃ quum domini seruos ampliore cognomine ueneratiōe ac uoce insolita iterpellare assuescunt: non quia ueneratio illa mala formidolosa uel ex se sit: indignis attamen & formidinem obicit: & eos malum uereri efficit. At quāuis & scurræ omnes & poetæ q̃ plurimi per ampla atq; magnifica uerba principes collaudent: ipsis non solum iniuriari uidentur: quia contra suos mores aperte præconizant: uerum earundem uirtutum possessores extollunt: & ab iis tantum qui ab huiusmodi habitibus intacti atq; innoxii incedunt munera accipiunt. At quum ob timorem atq; uoluntatem uenerari principes quis asseueret: id quum agitur: non secus magna ex parte fieri solet: q̃ iis accidere uidetur qui aliquo in ludo pecuniis turpiter perditis: numina non religione sed legum timore palam uerbis calcare non audent: aperteq; eorum labradæmonem execrantur. Ast alii in huiusmodi criminibus peritiores quum diras execrationes depresso mittunt: se quē animo delegissent: demisso murmure possidere uelle dicūt. At postq̃ illos officula illa ad uersæ sortis prænūcia ad extremum spoliatiōis usq; perduxerant: si

alteram fortunā experiri incipiunt: grates deo summisſe agunt, quā quonā pacto interpretari debeant: quum omnibus notum ſit laborē eundem ad opportuniora reſeruamus loca (cauēdūq; nimium eſt: ne in proſpera ualitudine aduerſæ præſidia extenuētur) Neq; aliter ſubditorum mentes contemplandæ ſunt: quum ipſi ductorum genua cōtingentes illos adorant: neq; id probis ſpeculatoribus a longe aberit: ſub uſdem blandis ad extra uerbis diſas deuotiōes contegi. At quum dominum iterpellant: forte ſupremū illū ac uerum intelligunt, quē affectu mirādo rogāt: ut huiuſmodi tyrānidē cū ſuis auctoribꝫ p̄dere dignetur: idq; non amplius q̄ ad abſentiam uſq; peruentum ſit: diſſimulare aſſueſcunt. Veluti coram impudicis mulieribus agitur, quas dū uento mortales explere moliūtur: illis diuerſa nomina imponūt, quæ & earum mores atq; habitudo uel procul arcent uel ſaltem prohibent. At impetu illo decreſcente euaneſcenteue quum aliunde diuertuntur: contra proferre & uerū fateri non dubitant. Quam ob rem ſinguli recte conſiderare deberēt: tum decus tum dedecus nobiſiſis inhærere: neq; unq̄ a māibus decretoq; noſtro ea diſcedere: neq; p̄ſonaliſ aliis ineſſe poſſe: aut ab aliorꝫ uerbis dependere.

Principum legitima in partibus excuſatio. Caput. xxyi.

p Rincipes abſq; excuſatiōe derelinquere minime ſtatuiꝫ: ne hanc magis q̄ illam partē deſedere uel redarguere uideremur: ſed inter utrūq; extremum medium cōpiſſe a re ipſa iudicemur. Mortalium ſiquidem naturam tam lubricam uertibilēq; eſſe experimur: ut ad quāuis partem breuiſſimo ſuperaddito onere lancem inclinēt: neq; ea aliquo in loco plenam firmitudinem fortiri conſpicitur. Neq; propterea id genus homines tanta imbecillitate premi exiſtimentur: ut magnos uꝫ perferre labores non queant: neq; tam arduum quoq; ſecuritatis cumulū in hac uita adipiſci poſſe arbitrētur ut erūnæz omnino expertes eſſe poſſint. Nuda ſiquidem humana corpora (quā q̄ non ſine maximo detrimento) degere potuiſſent, quibus ſane tunc appareret ſatis eſſe ſibi: ſi unica linea tunica cōtra naturæ ictus munitur: qua circum amicta aliam atq; aliam uſq; ad extremam luxus ubertatem appetere, quibus quoq; habitis rigidū frigus quoquo modo ſentirent timerentq;. At quū ſolis aſpectu moraq; cūcta ſuo modo arida reddi natura cogit: ſi in ſubiecta planicie eiꝫdem ſyderis radii nos exſicauerit: tū ſub mirtho aliaue ſimili arbuſcula caput ſaltē inumbrari exoptamus, quæ res ante aduentum plenam requiem nobis polliceri uidetur. At unico obtecto mēbro cætera cōtegi maxime

appetimus. At quum umbrasa solis conuersione ductas, arbores circuire sentimus: domoꝝ firmā umbram inquirimus: indeq; non contenti montū cellitudinē ubi auræ ualentius spirant æstumq; leniunt auidē desideram? : quanq̃ & caloris feruorem & uestium angustia sardinaq; tolerare tunc corpꝰ posset. Neq; illud a mente auolat: grauioribus depositis afflictionē omnē minime tolli: & quis ad cutē usq; nudati nunq̃ id qđ extimabamus consequimur. At quis non tam copiosa ciboꝝ ubertate uentrem explēdo corpus fouerem? : neq; sanitas ad ægitudines propensius accederet: neq; uirium ualitudinē multo imbecilliorē redderem? : quod in rusticis manifeste compertum est, qui alius caulibusq; & pane tantū uesti assuescunt: nec minus propterea uegetiores fortioresq; experiūtur q̃ regum satellites qui magnæ substantiæ edulus stomachū stipare ad sūmum usq; solent. At non solū id quod agricolæ mandunt: sed longe minus mortalium uitam sustineret. Neq; quispiam adeo deuorat ut corporis affectus omnino sedare possit: quis id festum atq; extomachatū ex ante capta crapula ibelle iaceat. At illud quod maxima ex parte accidit & animantiū omniū naturam nimīū spectare uidetur nequaq̃ aspernādum est: omnis scilicet qui modū in edendo transgrediuntur celerius abolent. Quā eque dem ob rem illa tēporis optima uenerādaq; pars quæ tanta cum religione ac sanctimonia a ueris christianis colitur: quæ ex septem ebdomadibus constituta quadagesima cōmuni noīe dicitur: tā nocetior uictus ratioē diuitibus q̃ ægenis est. Illi enim ut famem ante aduentum propulsent in tantis ciboꝝ generibus bonæ aptitudini inimicis tam ubertim sese ingurgitant: ut materiā ad alendas ægitudines nō tenuē assumere uideantur. At qui minus amplā uestendi facultatem habent: eam minutim diuidunt & in discretis prandis illam assumere ægestatis timore coguntur. Quo fit ut stomachus expeditius ualentiusq; digerat: neq; ex tēuibus illis portiūculis sarcinatur. At illud lōge salubrius semper est: edendi auiditatem aliquā retinere: q̃ ex rebus contrariis onerato stomacho tātam cibi copiam assumere: ut non solum ille sed totum corpus æstare cogatur. At quanq̃ excessum illum & defectum istum perferre possimus: ille semper qui asperior apparet difficilius tolerat: quanuis ad utrūq; ualide sustinendum exercitatione indigeamus. Verūenim uero ad uoluptates celerius declinamus: ad labores autem probe perferēdos longiori habitu præmuniti decet. Nam quū per aliquot dies conquieui? & ab opere ad inertiā nos transtulimus ubi nihil ad usum necessariū nobis absit: quū

ægenos alios aduersa fortuna remigantes intuímur: non satis admirari quimus quoná pacto illi uitam retineant: quí haud dissimilem sortem a nobis ípís emensam experti simus. Neq; hæc regú quá construere uolumus excusatione absq; uniuersis exemplis recte cõstabit. At quum sol calorem illum hominib; tam infestum reducit: nobis in temperata camera cõmorantibus & tenuibus uelamētis indui & alia præsidia cõtra æstú quærere libet: neq; ob id fugiendi caloris affect? interit neq; desideríum omnino sedatur neq; desideratá quiete plene consequimur. At quum alios sóle deurente í aperto defatigare cõspicimus sensus impossibile esse ducunt nos paré laboré perferre posse: neq; aliter de frigore alijsq; huiuscemodi rebus arbitreris. At princeps quum fatigatiões fugitant: corporis sensus nihil offendunt, sed qui eos uehemētius sequuntur: id ualidius agere maxime moliri solent: & unde id ditioribus q̃ pauperibus magis eueniat: manifestum est. Illi enim aut experientia carent aut per longam quietem illius semisopitæ non recte reminiscuntur. At quum sensus oblectando fouere intendimus: nunq̃ edendi auaritas paruo cibo contenta est. At cibis pleni quietem appetimus: in æstate calorem in hieme uero frigus uitare concupimus. Tunc quoq; existimamus nunq̃ illud impune infectum aut sine nostro periculo posse manere. Illud tamen uerum est: dum ad has affectiones tolerandas mortales sese aptant: eos nõtatum molestari sed & ægrotare quandoq; neq; id nimium rare experitur. At uero quum ratio impentaret modestiamq; hominibus seq̃ placeret: tunc corporis appetitú tum lubricá mobilitatem moderari potuissent, quam rem e contra obseruari cõperimus. Ast si pari diligētia naturæ præsidia uti lucrum mortales inquirerent: non minor sapientum numerus ageretur q̃ in præsentia ignorantium turba est. Neq; parum contenti parentes existūt: quum filii geminú precium de aliqua re uendibili petere norunt: iamq; principium optimú possidere creduntur: quum per turpe lucrú tantam pecuniá acquirere posse existimentur: cum quibus inter corporis interitum & animæ laborem nullum discrimen sit, cuius rei argumentum non solum ex rebus sed & ex uerbis colligere poteris: quú eos neq; petere neq; respondere ulterius nosce uideas: q̃ usq; corporis uoluptas eos deuehit. At hic quē nouissime attulim? errorē non solú a principib; sed cõmúis a cæteris hominibus habetur: ab hisq; grauius. Reges saltem otium abhorre re arcereq; solent: tempusq; in diuersis rerum specieb; digerunt, quæ quí non semper opportunæ sint: q̃ plurimi mortales ex iis qui eos re

præhendunt sunt, qui longe deteriores animi affectiones continent: quas quū possunt aperte demonstrant.

An ab exterioribus actionibus hominū animos depræhendi ab hominibus liceat.

Caput. xxyii.

q Vum nōnulli uelint deum solum humana corda posse rimari: agere libuit: an homines ipsi iter se cōsuetudine & speculatione alter alteri? animi affectiones scrutari queat? At quīs nō parimodo mortales suos affectus & detegant & aperiant: nemo tamen ad harum alteram partium tam caute inclinat animū: quin tempore procedente depræhendi nequeat: siue is secunda eleuet sorte siue ægestate premat. Id enim quod casu fit siue uirtutis siue uitii specie gerat ordinem minime statuit: sed qua in parte mens affixa maneat speculandum est: indeq; actiones nominādæ sunt. Quam ob rem neq; nimis difficulter neq; magno cum dedecore eos erigi posse dicimus qui ob imbecillitatē tantū cadunt: in quibus nec corrupta mēs nec malitia regnat. Quapropter haud magnos errores cōmittere assuescūt q; uerbis aut nutibus eos agere uelle minime præfagiunt: tū quia propter auiditatē quam ad rem a nobis affectatam habemus tum etiā quia ob aliarum personarū beniuolentiā membra ipsa non parū oblectari solēt quum id uoce promunt, quod clausum in pectore inhæret. Hac attamen in parte duo minime includi uolumus: quodpiā, s. olim patrum flagitiū aut quū semel quispiā rem aliquā occultare obnixemoliret illam ab aliquo (sine diuino numine) depræhendi ipossibile est: cæterū uero quū hoc uel illud exercere & in habitū uēdicare aliq; statueret: suos affectus nō unica nota (q; quis esset) profecto significaret. At quīs huiusmodi maculæ æquam magnitudinē sortirentur tanto illæ istis difficilior abstergeri queunt: quanto earum materia iniquitate excedit. At quū quispiam adulterina & absq; uera origine fama mala diuulgatur: si is præcedētē suspicionē iniquitatis indicis nō roborat: eadē breui tēpore decidit euanescitq;. Neq; nimis cōdēfatus sum? procul ab igne gigni solit? ē: neq; is ipse ignis sine luce usq; ē: neq;ambo absq; calore cōsistūt. At lapides illi (quos gradines appellamus) q; aqua atq; aere cōstāt: nō dissimilē efficientib; qualitātē ostendūt: neq; aliter flagitia auctoris mentem indicant. Agitatio siquidem atq; quies nunq; a nostris meritis longe absunt, quīs eas haud sine differentia fortiamur. Quo fit ut unde quisq; fundetur: breui conuersatione cognosci facillime queat.

Nunq̄ eos absq; dedecore ingentiq; labore degere posse qui me
dio derelicto extrema sequuntur. Caput, xxviii.

h Aud sine dedecore laboreq; grauii degunt: quos medio de
 relicto extrema sectanda delectant: neq; ipsi indignis calami
 tatibus afficiuntur unq̄. Fruitione siquidem diuina postpo
 sita maius ac memorabilius præmium a nobis spectatū illa profecto
 diutissima imutabilis gloriæ firmitudo est, quæ quidem gloria quā
 q̄ longiori magnitudine portione nostram excelleret dum eam per al
 ternas uices rotari oporteret: & nunc auctiorem nunc deteriore reddi
 necesse esset: cælicolarū nemo plenam beatitudinem possidere existi
 maret. Neq; aliter in dæmonum cōmertio ac uisiōe postremum ma
 lum malis consitum est: cui secūdo in gradu agitatio illa angore ma
 ximo admixta inserta est. At omnia nobis cōtraria moleste pati mani
 festum est: sed & illa longe molestius perferre solemus: quæ minore
 euadendi spem sortiuntur: eaq; maiore dolorem semper afferunt. Sau
 ciū enim per salutis spem mœrorē metiuntur: nam quāq̄ uulnus do
 lorosum sit & in membro præcipuo plaga consistat quum periculum
 abesse scimus dolores æquiori animo perferuntur. Contra uero quū
 mancos nos fore timem? quū ex paruulo mēbro ī plāgorē irrūpim?
 maximeq; tristamur. Neq; multum ab hac differentia illa quæ inter
 diuites & egenos pererrat distare uidetur: quum utriq; enim ea quæ
 possident perdunt: illud æque minime sentiunt. Neq; ob id tantum
 quia excelsiori decidant loco maiori augētur calamitate uerum quia
 eundem repetere statum pene ipossibile apparet. At res hæc: nō ab ex
 timatiōe sed ab euentu fidem accipere uisā est, qui parum enī possi
 dent eo dispensato demptoue bono animo esse possunt: quā deniq; ī
 partem cōmeare poterunt: in qua similē portiunculā aut ex se acqui
 rere aut ab aliis accipere nequeant.

Quo nam pacto q̄ plurima ministeria quæ ad Rei. P. utilitatē inue
 ta sunt: deprauata experiantur. At ī primis mali medici detestant̄.

Caput, xxix.

E principib; ac gubernatoribus aliqua de super dicta sunt: sub
 d ditorū quoq; partem aliquā tetigimus nunc uero de īferiori
 bus officiis quæ ad humanum præsidium inuenta sunt: dicen
 dum erit. Quam ob rem non nisi de iis quæ & approbata sunt & bona
 in se esse demonstrantē differemus: quāuis ea iam maxia ex parte mor
 taliū iniquitate deprauata sint. Quū uero medicina ubiq; cōuēiat: qua
 qd mai? in hac luce dici queat: nō ī promptu apparet. At nos medēdi

scientiæ quâ in fronte collocauimus maledicere: minime uolumus. Sed ueluti si qui ea exercent corruptis moribus atq; ipsius disciplinæ modo non morbos depellere sed opes homicidiorum præmio coaceruare maxia ex pte scédât dicere cupim? Neq; illi i ægris medendis sanisue conseruandis periti sed circulum naturæ communem sectantes dicendi sunt. Sanitas equidem absq; modesta uiuendi uia diutius retineri minime potest. At si medicorum finis hic est unde maiorem litterarum disciplinam agitari liceat non prompte inuenimus. At uero siue quia facultati huic elegantius nomē imponant siue quia si hebetudine oppressi id quod lectitant nequaquâ intelligant: maiori ex parte contra q̄ deberēt agunt. Quam ob rem & si uera quandoq; dicant: haud rite creduntur. At si morborum curâdorum facultas adeo ut ipsi testantur subtilis atq; inextricabilis est tantamq; dignitatem sortitur: quonam pacto ab ineptis & ingenio obtusis personis recte exerceri poterit? quæuis siquidem ars (quis ea uilis & pinguis sit) idoneum atq; conformem artificem flagitat: aliter opus id neq; magnitudinem neq; perfectionem opportunam adipiscitur. Quis deniq; tam probus hominum agitator erit ut flegmate & melancholia hominem artatum sarcinatumq; i gyris super equum peragēdis præstantem conficiat neq; adhuc afficiat? quisue etiam sanguineum in longum tempus a motu continebit? uel colericum mente discurrere uetabit? At si iusta pugna (quâ ficti spectacula martis non iniuriâ dicere) atq; cursus ad easdem res probe peragēdas homines aptos appetunt: quis ingenii acuitatem uel uisumq; habitudinis ad hanc (de qua loquimur) medendi facultatem necessariam esse denegat? At si munus quod suis humeris imponunt probe metirentur aut idem de relinquerēt: aut hanc scientiam longe subtilius excolere niterentur. Quis deniq; inter mortales ociose degeret si tantorum hominū præmaturum clausurit diem ueluti innocentior medicus: neq; in tāta humani cruoris effusione sibi singuli minime aberrare persuadere desinunt: idq; propter malorum morum diutinā cōsuetudinem fit. Neq; iustæ leges illæ ubi sint inuenim? quæ illos defendere queant: quum illæ ipsæ ignarum homicidam puniri iubeant. Nam quum quispiā (quantū sine malitia) missile emittit: si cōmeantem: remeantē occultū uel aliquo i edito loco hominem occiderit: eiusdē necis auctorē morte multari (ob exploratiōis negligētiā) decretū ē. At a medicis lōge peiores puicacioresq; errores assidue committi experimur. Neq; hoc tantum alii dicunt sed & ipsi fatentur: alias enim post ægrorum discessum

innocentiores vias obseruari potuisse minime denegant. Eorū de
 mum conclusio huiusmodi est: eundem moriturum fuisse: indeq;
 digna mercede accepta alium a quo pecunias adimant inquirunt.
 At hominibus qui ab his duobus superioribus criminibus insper/
 gūtur: quis cruciatus immeritus? quodue mortis genus indebitum
 dari potest? Neq; id sine admiratione intuemur: hos tantum homici/
 das ciuilia iura impunitos deseruisse. Nocentiores siquidem latrones
 raro grassantur: si eorum occisiones ad hos suos comites cōferas: isti
 enim a domestica securitate coadiuti sēuissimē lādunt. Ne noster tamē
 sermo omnes includere uideatur probos intactos derelinquimus: sed
 de illis mala hactenus dicta sint futuraq; dicantur: qui neq; hominū
 complexiones neq; morborum naturas dignoscūt: sed quū æger sto/
 machi imbecillitate laborat ipsi iecur increpant epatiue medentur: ne
 q; diuersa diuersis infirmis remedia applicant: sed portionis discrimi/
 ne tantum obseruato medentur. Quæ res extra conuenientiam pro/
 pter ægorum dissimilitudinem uideri debet: qua quidem ignota q̄
 uis diuerse agerent maiori ex parte aberrarent. At quum duram a de/
 licata complexione decernunt id per uirium copiam agunt. Quam cu/
 ram deniq; recte conficiunt: qui corpora non mederi sed expoliare cō/
 tendunt? Quod deniq; perfectum opus a praua intentione prodire
 poterit: quam neq; tegere norunt (tantum adhuc sagacitate carent).
 Ii enim qui manu medentura quæta plebe conquiri solent. Alii ue/
 ro qui uictu & medicamentis (ut non sine discretionē medendi facul/
 tatem deferamus) morbos curare intendūt: nunq̄ sana tēpora æquo
 animo ferūt. At quum ægritudines humana corpora uexant: eas abs/
 q; celeri atq; immatura mercede nunq̄ mederi uolunt: eos quoq; cu/
 rare contendunt e quibus excellens suis laboribus præmium sperare
 liceat. Quum tantam deniq; pecuniæ auiditatem ab his haberi cerna/
 mus: quis tam ignarus infususue erit, qui facile iudicare non queat:
 eos ut suas uoluptates explere possint: morbum longius protrahere
 & ex infirmis infirmiora reddere corpora: eaq; falsis medicamentis
 sæpe dissoluere. Assēuerāt quoq; ii dum has suas uoluptates explicāt
 poti⁹ q̄ defendunt: quum deus ipse munus hoc illis impartitus sit:
 ab illo ipsos utile excerptum debere. Digna profecto affectiōe ille inex/
 timabilis mundi rector aliarū omnium expers ageretur: si cōtinuo
 inter flagitiosorum hominū exercitia ipse tanq̄ minister incederet,
 quod quū fieret de duce simul cū militibus conqueri eosq; iunctim
 execrari deberemus.

Nullam usq̃ tam copiosam orationem esse quæ iuris peritorum scelera sufficienter explicet.

Caput. xxx.

I ab his qui curandorum hominum nomen ostentationeq̃
 sibi temere uedicant: tanta prodire flagitia ostensum est: un
 de tam copiosa oriatur oratio quæ iuris periti cuiuspiam sce
 lera explicet: Ii enim humanæ cladi semper student. Neq̃ propterea
 legumlatores legesue ipsas probæ intentionis aut salutiferi finis ex
 pertes esse dicimus: sed eas per ampliacionem sensuumq̃ multifariã
 diuisionem deprauatas experiri censemus: uel si moderatius dicere li
 bet eas diuitum pedisequas appella, qui quanq̃ semel uicti iudiciis
 sint: dum contra pauperes causas defendunt: eos perditum eunt pri
 us quã ius liquidum appareat. Alios autẽ impotetes opibus adeo cõ
 certando prolatant ut ii uitæ potius q̃ agitatæ causæ exitum inueni
 ant: uel inopia coacti actionem in passionem permutent: unde nouæ
 atq̃ monstriferæ non semel oriuntur fabulæ. Rei enim accusatores
 non sensim uti cæteræ mutationes sed subito fiunt. Quid deniq̃ ma
 iora miracula credas: ut ii qui perniciem nostram semper excogitant
 neq̃ uerbum adhuc contra nos sine exuperanti atq̃ oborta mercede
 promere uelint. At uero qui eos inquirunt: grauius increpandi su nt:
 iurisconsultorum siquidem primum munus (ne laborem inscius di
 cas) rapina est. Quod deniq̃ optimum præsidium mortalibus prodi
 re poterit ab ea re: quæ non nisi ad cibandam auaritiã edificatur exer
 ceturq̃: neq̃ aliud ab hoc longe distans continet: quonam pacto sci
 licet ab hoc uestimētum: ab illo domum petamus: quas quoq̃ uiolen
 ter & contra ius ipsum aperte occupatas non sine concolorato titu
 lo eas longum per tempus retinere possimus. At uero scelestos plecti
 debere & ratio indicat & natura appetit: neq̃ id tamen temporis lon
 gitudine ut eorum pecunias expollemus. Neq̃ aliter de falsis accusa
 toribus q̃ de ueris reis supplicium sumendum est: uerum autem de
 purando perspicuum magis reddere bonum esse non nego: quod ta
 men quum sæpe expugnari contenditur: quandoq̃ imbecillius deue
 nit: nonnunquã quoq̃ obruitur. At uero quum facultatem hanc ra
 tionem cõmuni noie appellēt (ut exēplar peruertere minime uidear)
 nomē a re uera præ cæteris longissime remoti. Ab illius demum pro
 fessorib? q̃ plurimi cõsilia petūt: quib? siue petēdū siue retinendū q̃cūq̃
 sit nūq̃ id libere agūt: sed ab exuperatĩ excessu defectuue aliquo agita
 ti suã momētaneã uoluptatem tūc explere cupiētes: quĩ nullum ius

habere norint: ut ab irato cursu ab hostibus inhiberi nequeant maxime oblectantur: quum id quod appetunt consequi posse illis dicitur. Quo fit ut illi ad præcipitium isti ad rapinam eorum nemine repugnante concurrant: longe profecto utiliores essent leges illæ (si usque sunt) quæ improbe litigantes non solum pecunia sed corpore multarentur. Argumenta profecto extra necessitudinem mittimus. Quid enim ambagibus opus est: sed historia ipsius portiunculam aliquam intexte re licet: Quam denique religionem iurisperiti suam facultatem exercere defendunt: quam sanctitatem aut habent aut ostendunt: quam bonitatem æquitatemque amplectuntur: quam pietatem edocent? Neque aliud ad hanc rem exemplum adducimus: præter id quod ab eorum operibus assidue defluit. Operæpretium profecto est scire: quo nam pacto suos alumnos (cauillatores intellige) tractare atque erudire assuescant, qui si opes tantum amisissent leuius profecto læderent: omnes namque adeo nequiores peruiacioresque reddunt: ut ab humano commercio arceri merito debeant. At si quis comentari uelit iurisperitos Rem Publicam suis legibus quietam habere populique impetus demulcere & turbæ seditiones lenire: rem profecto sensus maxime offendentem sumpserit: quis tunc Galliam: Britanniam (quæ Angliam appellant) Panoniamque ac Venetiarum felicissimam urbem cæterarumque huiusmodi prouincias reticebit: in quibus peste ista contacti homines minime permittuntur: & ibi longe quietius & minus afflictos homines ipsos degere uideamus: in iisdem enim (quas nominatim rettulimus) prouinciis principes singuli pro arbitrio Rem publicam regunt: neque id tamen absque senatoria maiestate, patribus siquidem tum honestate tum dignitate atque cura delectis decernendi facultas impenditur, qui iuxta temporum: locorum: personarum: necessitudinumque indigentiam & iura & iudicia populis dare queant (Idque profecto præstantius) iudices siquidem unico decreto obligati recte cunctos iudicare nequaquam possunt: decretum enim illud nunc utile nunc inutile & locorum & temporum discrimine reddi necesse est. At si priores illos legulatores nulla affectione priuata ipsos scripsisse quispiam asseueret: neminem nostris temporibus comperimus qui illis aut priuatis odiis aut amore aut misericordia aut ira aut opum cupiditate cæterisque affectibus huiusmodi coæquari possit. Neque illud denegandum est tam immanem eodem tempore iniquitatem a multitudinem agitari ut probi nonnulli perfectionem arctissime expurgati adipiscerentur. Quod denique bonum agere poterant incognito

creatore: qui deniq; nihil præter mortalem (& quæ corpus penitus
 aspectat) famam curabât. Quam ob rem neq; de iis neq; de iure con-
 sultis inter quos tantum odium seditioneq; exerceri experimur ulla
 sanctitas speranda est: quarû iniquitatû fundamenta tunc forte quû
 scholas frequentabant cœperû. Nullum quippe tantorum scelerum
 asilum inuenies: quod & sanctitate & religione non præstet: si id ad
 studium quodpiam scolasticor; comparaueris: cuius mores non mi-
 nus lædunt q̃ iuuare (nomine tantû audito) ostendere uidentur. Ne-
 q; propterea litterarum tumore carent: sed sciēdi elatione magna ele-
 uari conantur, qui quum librum deserunt: neq; modestiam neq; reli-
 gionē uirtutēue aliquā aut uerbis aut opere ostendūt. Desuper dixi-
 mus rationis nomen huic facultati nequaquā conuenire: in partibus ta-
 men uel principum uel aliarum personarû uoluptate auctis id intelli-
 gimus, quæ alieno labore non solum pasci sed & ingentes opes acq-
 rere moliuntur. Quis plebē a se iuuari omnibus suadere non desināt
 isti præterea pro se adducere poterūt aliquos terminos iudices ut im-
 petuose non errent obseruare debere: ueluti quum quispiā debita pri-
 mo die persoluere nequit: eidem uel ad quintamdecimam: uel uisge-
 simam diē terminum dari decere, quæ res non nisi pro debitoris ino-
 pia ac necessitate fieri debet: non quia lex id in quocunq; petenti per-
 mittat. Plures enim quibus excedentem substantiam possideant: causam
 hinc inde ut petenti noceant protrahunt. Quis demum tam ignarus
 est ut non probe cognoscat ita nos modestos circa debitores nostros
 esse debere: ut ipsos circa nos sese habere ratio indicat: nam quû satis
 facere uolumus nunquā ad internitionē nostram deuenire cupimus.
 At iurispiti quāto magis per suā facultatē progrediunt: tātō illi? ini-
 grātē apti? indicant qui quû ad finē pueniunt p iusticiæ ngorē litē de-
 cerni debere dicunt (optimus profecto humanitatis appetitus) at post
 longam librorum reuolutionem eos in fine condemnant qui uel mi-
 norem testium turbam adduxerūt: uel qui inopia aut necessitate co-
 acti non omnes terminos obseruauerunt. Neq; illud reticendum est:
 quod in omnibus (uel magna ex parte saltem) experitur: eos etenim
 qui suas differētias bonis ac planis hominib; committunt: illico con-
 gratulari ac q̃scere: quibus singuli ex portioē quā sibi debitā existiabāt:
 aliqd eis succidēdū fore credāt: neq; ipsis solū sed & utriq; partis ue-
 ris amicis isti? generis cōsilia mltū placēt: at eo modo quē iuriscōsul-
 ti obseruāt: nunq̃ ambas ptes æquas dimitti procurat: nisi media ap-
 pellatioē: alterā nāq; alterā penit? cōfundere uolūt: hac conditionē, ta-

men ut utraq; nuda reffet. At quâuis in scripta lege sanctiones absolutiores datæ sint: post dominicam incarnationē moderatio ac clementia quibus adinuicem uti debem? apertius nobis ostensæ sunt: quū bonum pro malo reddere teneamur: quanto magis aliquem sine causa offendere cauendum est.

Interpretis excusatio.

n Eq; tua admiretur maiestas si hoc in loco exemplar ipsum tan-
topere ampliauero: tantam enim scelerum cateruæ magnitudinē adeptæ sunt ut quâuis facile uincant orationem additioneq; nostram ut eas adhuc euanescere cogāt (ni deus aliter prouiderit) timeamus. Quā ob rem apud te quæ uerā dei religionē colis, uitiaq; acerrime expugnās non tantū de hac mea temeritate excusationem sed laudem inuenire posse existimaui.

Toti? orbis corrupti mores coaceruatim tangūtur. Caput. xxxi.

f Atis pro cōpendiolo de nōnullis uiuendi uis mēbratim hæten? dictū est: nunc autē uniuersim corruptos totius orbis mores quū explicari nequeāt: cōtingere saltē statum? Vnde malū ipsum infandū: inenarrabile: pertinax atq; puerfū esse a nobis denudatū apti? cōstabit: quū nullū id ordinē obseruet: neq; certo adhuc errore uagari uideat. Quā ob rē male degere ipsū nimiū nocentiæ habere cognoscitur: si nullū etiā futurum cruciatū iniquos punire crederem?: quapropter mortales oppositā partē capeffere debēt. Ii enī q; regēdi dignitates sortiti sunt: regimine supra cæteros idigēt: ut neq; temere tamē mūdi ipsi? multitudinē dissolute & extra discretionem icrepare uideamur: eundē p religionē sectasq; tanq; principat? supremos diuidem?: ab usdēq; exordiū oriet. In uetustiori siquidē (quod hebræis traditū est) testamēto: & in mahumetica prauitate nullā animi beatitudinem pro præmio: sed & mulierū & filiorū & opū copiā decretā inuenim?: at in nostra scissima atq; orthodoxa fide nihil præter istarū rerū oppositū sequi iperatū ē. Sensib? siquidē ex oi parte calcatis oppressisq; animā ipsā ad uerā atq; imortalē beatitudinē aptare christiani iubemur: cui rei a cōtraria obseruariōe corruptiōeue (ut ueri? dicā) nihil iam deest. Nullam enim apud gentem suorū sacrorum leges tam neglectæ atq; icultæ q̄ apud nos esse experiunt: neq; mortales aliqui corporeas pōpas uti nos excolūt. Neq; hac de qua loqmur pessima cōsuetudo aliūde fortior est: q̄ in his hoibus qui cathedras illas occupant: e qb? fidei nostræ augmētum atq; præsidia prouenire deberēt. Sacerdotes ipsos (petreos attamen prius) intelligas, quibus cæterum sacerdotiū subiacere uidetur. Quod enim tam inexecrabile atq; insuetū crimen

usq̃ est imaginariue potest quod inter ipsos & facile & commune ad modum patrari non uideas. Nunc uero alma gaude uenus inter tot tuorum militū turbā: an forte edoceris ab illis ipsi enim nec matri nec filio ignoscūt: sed alterum quēuis tum uoluptatis copia tum specie facile uincunt. Neq; iudicia absunt paradisi neq; ulla deglutendi ingluuie uacant: neq; sterilitate tristantur: quāuis ipsi parere nequeāt: atria extimatione longe pulcherrima pretiosissimis suspensa colūnis prospiciuntur: neq; pensiles horti desunt, neq; parius lapis uarias habitudines sortitus neq; uestes neq; uasa gemmis atq; auro contexta: Nec laconicum hispanum: Anglicum: Britanicum: Gallicū: Corsicū: canum genera ad totius usum uenationis apta: Cretensesq; falcones & accipitres germani & Austures norica septētrionali insula nati (edē di auditate præstātes) ad uaria uagaq; aucupia illis desunt. Quis deniq; inter tantam copiam situm excitatam potiusq̃ lenitam admirari non debeat: quum eorum auaritiā pecuniæq; cupiditatem cætera eorundem flagitia uincere nequeant. Neq; steriles nūmos possidere uolunt sed u inuicti cōtra q̃ natura sanxerat absq; coitu parere cogunt: & inter negotiatores manus non recte sæminati per hyemē ipsam geminatam segetem duro domino afferunt. Quis tam cicerone demoste neue præstantior erit: ut sacerdotū uenum sufficienti lingua sequat? Quis lites nte memoret? Quis diras deuotiones execrationesq; (quæ & apud maiores & apud ipsos iterdictiōes dicunt) delibare poterit? Neq; de tantis scelibus nimium admiramur: quum huiusce gentis noua initia respicimus. Neminē etenim adhuc cōperimus, qui ad religionem hanc probe excolendam eandem ingressus sit: sed omnes ut triumphis potiantur: seq; atq; alios ditent habitum hunc iam pene fabrilem exercent: uel ut familiā ad priuata odia ualentiozem ad ciuilia bella reddere queant. Neq; ob hæc tam imania scelera sanctorum apostolorum prærogatiuā deferere uolunt: q̃uis eorum uitæ nullam eorum similitudinis speciē gerant. Sacerdotes enim ii (quos petreos a primo eorum duce paulo altius nō imerito diximus) si sua uera instituta recte obseruarent: beati francisci militibus omni i pauperie cederent. Vnde illud tam promulgatū prouerbiū est: quo quū sanctos uiros extollere nitimur: eos apostolicam uitam agere dicimus.

i Stis non procul fratrum acies negotiis: importūitate: inuidia: maliuolentia: tumore: aliusq; huiusmodi nō simplicibus uitiorum armata lorice instructaq; sese offert: & si obseruantum paruulū illum numerū inde detraxeris: cætera turba in omne facin? prompta

atq; emancipata prodibit, cuius fraudes uerbis assequi haud facile foret: quis id ipsum agere sumopere niteremur & otii atq; uitæ multum nobis superesset. Ii enim non se ipsos tantum quum de opulentiâ & uoluptatû copia & abinuicem & cum cæteris gentibus certant perditum mittunt: sed & alios ignaros iniquitatum exemplis mirandû in modum seducunt. At quæ uis dici assuetum sit: eorum uerba opera autem minime mortales imitari debere: documētum tamen hoc haud multû obseruat. operatiões enim magna ex parte sequimur aut imperia simul cum auctoribus execrando cõtemnimus, qui quū sancte uiuerent haud multa litterarum disciplina uerborûq; effusione longe maius beneficiû hoib? darēt. At Reges: Principes: Imperatores aliq; huiusmodi homines (quos patriæ defensores appellant) eam cõtinue lacerando debilitant: neq; ulla in re quæ in censu augēdo uestigalibusq; multiplicandis magis student. At uero quum seditionum labor subditos uexat nunq̃ eos sine opû spoliatiōe ad pacem reducant. At si ab externo principe sui affligūtur ipsi alteri? populos atq; agros prædantur. Quo fit ut quisq; & suos & alios destruat. Qua in re principes ipsi concordēs unica deprædari manu uidentur: populi uero hic atq; illic mala patiuntur. Ast alii manipuli: satellites: commilitones: milites: peditesq; Rei Publicæ stipendiis saginari assuescunt, qui ad eandem uastandâ affligēdamq; semp paratiores sunt. Neq; illud attamen denegamus in cuiusuis rei istiusmodi initio longemeliora exemplaria sancita esse: meliores scilicet quouis in genere tunc ceteros tum cæteri fuere: neq; tunc obscuris sed idoneis præclara mandabantur officia. Nec uies tamen indignos historia credas: si eorum mores probe inspexeris: ii profecto cum principum satellitibus conuenire cernuntur. Quonâ pacto tamē degant animaduerte. Ii & enī quū partim Rem Pu. suo modulo regant: partim in uenditionib? emptiōibusq; implicati sint: partim demū agroꝝ maxia spacia possideāt: pauperes sumopere opprimūt & eos ali sanguine manifeste cõspiciunt. Neq; id ut populû a seruitute redimāt ab eis fieri (falso) existies: eiusue erunæ moderari queant uel ad aliû quempiam probum finem sed ad corporis uoluptatû luxum id actum esse, censeas. Cives præterea dum priuatim opulentiam possideant: Rei publicæ egestatē iquirūt: neq; aliter quàm de diuitiis cum diuitib? & defactione cum factionis certare contendunt. Agricolæ defessi demū atq; ipotētiōres cæteris quū undiq; coacti trahantur: eos in calcere rei istius (ne locū usq; possidere uiderentur) iherere statuimus: hi enim ab his semper deducuntur: qui alius

in cōmerciis deteriores sunt, qui (cultores agri dico) quā quis non nimia doctrina præstent: min⁹ nocui profecto quā illi a quibus regūtur sunt. At si regimen rationis normā sequeretur: e contra fieri debere manifestū est: ut enim qui uehementius aberrant maioraq; cōmittunt scelera arctiori imperio profecto indigēt. Neq; hos homines perfectionē possidere a nobis arbitratū esse existimes: sed eos min⁹ quocūq; in genere nocere compertū est. Neq; iniquitas hæc per hominū officia solū spargitur: sed & a regionū uarietate hic magis illic minus haberi cōspicitur. Sterilia siquidem ac minus gignētia loca minus etiam maliciosos mortales alūt, qui quoq; alienigenas benignius tractare assuescūt. At patriæ utroq; uel altero modo uberes siue rerū copiam naturæ emolumento siue negociorū calliditate possideant: lōge aliter se habent, eiusdem siquidem cultores ad se pecūias singulatim attrahere maxime moliantur. Qua deniq; in parte a christianis possessam fidem inuenies? & ubi nā perfidia & maiores contra religionem cauillationes quā Romæ uidentur: quæ uti caput cæterarū urbium ē habeturq; optimo exemplo atq; præsidio alius nō immerito esse deberet. At non solū qui aliquot eo diuertunt annis longe deteriores redduntur sed & cæteræ gentes quanto ad eam uicinius accedunt: minorem deuotionē retinēt: qui remotius uero minus maligni sunt.

Interpretis excusatio.

q Vum magis caput hoc ad militares quā ad oratores homines certe conueniat: nihil ut admirent: si id nō nimium eleganti oratione explicuerimus. Ad rem enim hanc ueris uerbis absq; calumnia assequēdā, me uulgi nōnulla dicere uerba interpretādi fides coegit. An probi diuites an generosi & opibus pleni hoīes uiros uirtutis deditos rectius in certaminibus repudiare queant?

Caput. xxxii.

m Agnam aliam differentiā agitātam potius quā probe diffinitā inuenimus: siue quæ bonitatis nomen imutatum falsum uel sit. Nam plæriq; quum ad priuata armorū certamina per sermonem conuenire contendunt: alii alios paruifacere spernereq; assuescunt: neq; sibi æqua nobilitate pares esse testant, qui quū id ostēdere petunt enitunturq; suos maiores hostis parētib⁹ opib⁹ longe excelluisse asseuerāt. Quæ alium maiore errorē pro rei portūcula quæram i lubricū ē: neq; id enī naturā rationēq; iōffensam deserit: quū deterræ atq; a nobis possessæ res dominis præstantiores haberi cōspiciant. Quāplures nāq; mortales phama notos memoria habem⁹ qui neq; dignitatib⁹

neq; imperandi potestate præstantes fuisse tradunt. At quis eorū nō nulli penenudi incederent magni clarique habentur. Ast alitum imperio tū opibus excellentes pessimos nominamus (neq; id immerito). Bonitas enim hæc de qua paulo altius sermonē incepimus: nusq; in nobis ipsiis est quam nemo alteri dare possit: si illius mēs atq; opa eandē ad pisci neglexissent: cuius tantæ rei facultatem silentio prætere consiliū non fuit: ea etenim possessores ab infimo gradu ad supremum deuehit eosq; quauis in re potentissimos agere potest: si illa de niq; quæ intra nos habitant (uti sunt) longe præstantiora cæteris hominū possessionibus clare uident: quū nemini demū possint: cui ignotum erit illud probos uiros diuites magis q̄ eos ipsos bonos repudiare & illis inæqualitate obucere rectius posse. At cum maiorū gloriam nobilitatēq; nimia oratione præposterī ignaui homines extollunt: se claros agere putant, quod contra est. Nam quanto stirpis mores clariores sunt: tātō degenerantis sobolis socordia ac uerecundia dedecorosiōs flagitiosiōrque est. A parentibus siquidem uas quoddam derelictum gestamus in quo & honestas & turpes actiōes colligimus: quas ipsi uti opes nobis impartiri nequaquā possunt. Illæ enī propriæ auctori suo sunt cum eoq; simul & emergūt & occidunt: neq; quēpiā præter repugnantes unq; deserunt. At alia fortunæ bona & nobis aliena esse: & ad usum mutuari: sēsus testes sūt, quæ nō dissimili q̄ habētur conditiōe dimittūtur. Quāq; id denegari non queat liberos ob parentū merita nunc onerosius grauari nūc magis leuari solere. Quā attamen ob causam illi progenitoribus siue uitiis siue uirtutib; pares esse minime ostenduntur, quā equidem rem & cum auctoribus prodire secumq; semper esse necesse est. At ii quos redarguimus pro se adducere possent: non imerito consuetudinē hanc tam diutnam apud principes populiq; rectores & olim uiguisse & in præsentia uigere, quæ tamē statuta parum continent roboris si illam longe cōstantiorē atq; uniuersam legem adduxerimus, qua ille optimus Rector omnium maximusq; deus & in scripto testamento & in ea (quā naturæ legē cōmuni nomine dicunt) & in nostra (ob christi liberalitatem) gratiosa uocata usus est. In quarū eloquiis satis constat quemq; & amore & meritis iuxta sua merita a deo ipso profecutū: quis corpoream præsentēq; poenā ob parentū benemerita proli deus q̄ndoq; remitteret. At ii qui male degunt quū se a maiorū gloria protegi nituntur: quærendi sunt quos nobilitatis gradus latronum lenonūq; progenitores continere debeant. Iam nos non semel diuitum imo imperatorum filios

pauperes interpellare audiuius (nomē rem profecto consequens) & e contra sobolē ex angusta familia ortam cognominis claritudine colustrari. At quū regum liberi terrenas abdicant pompas & sancti francisci militiam sequuntur: eos uti cæteros spirituales fratres dicim⁹, qui si sancti Petri alteriusue ductoris exercitum augent: eosdem in sua sacerdotali dignitate cum differentia (uti ducum discrimina appetunt) appellare solemus. At ordo hic apud eos qui uere religiosi sunt quos obseruantes nominari desuper ostendidim⁹: magis integer obseruatur. Il enim quēq; iuxta hominis bōitatem & tempons seruitutē atq; officia in cæteros tractare assuescunt: non aut uti illius uel maiorum urbāitas uel rusticitas uult. At uti sacerdotes illi petrei (ut dictū repetamus) praelongis ac certo discretis modo induuntur togis non ad ueri dei uirtutūq; sed id ad corporis uoluptatūq; cultum agunt: non aliter ecclesiastica ipsa res publica ab iisdem lacerata (immo trūcata) uidetur. Neq; aliter si quispiam ex nobilissima gēte ortus lenocinii morib⁹ uiuat uestesq; haud dissimiles gerat qd demū illi deerit: ut ab illo habitu nominari non debeat: lenonisq; nomen cum re ipsa simul uendicat. Artium siquidē ac dignitatum nomina propriis debentur auctoribus factoribusq;, quæ neq; stirpis religionisue titulo mutantur. Aliam quoq; partem extra disputationem nostram hactenus dereliquimus: quam ad rem eandem spectare contendunt: ueluti cum princeps praelatos patritios diuitesq; gradatim præcellere sanciret: cuius statutum extra suam ditionem nos nequaquā cogeret: neq; ob id quippe concluditur alios earundem partium expertes illis ipsis præstare non posse. Quo fieret ut quum militaris calūnia iter utrosq; armis discutienda foret: pauperes diuites petere illisq; (uti in cæteris rebus) respondere poterunt, ac quum iis qui uirtutibus præstant libitum erit: quis pecuniis egeant diuites recte cōtemnent. Neq; repudiatio ipsa uerum ius aut rationē humanā offēdet: iam enim sæpe fit celebreq; habetur ut uirtutū alūni quī ab opibus emancipati sint: quum a diuitum flagitiosq; cœtu fugiunt & secū deambulare & colloqui dedignantur.

An qui uenturas actiōes de se prius pollicentur: an q nullā iactationē præmittūt: si utriq; in opere pares sint: magis mereantur.

Caput. xxxiii.

¶ Vum in hoc uolumine nonnullæ hominibus opportunæ actiones ostendantur: non id alienū apparuit impedimenta quæ ignaris hominibus tam aperte obuci solent uitare: a quibus retenti longe

difficilius uirtutū iter iudicent. Solent enim nonnulli dū suis uoluptatibus alimenta auctiōēq; inquirunt: superuacaneum illud petere: quanā scilicet in parte magis mereat: quū mortales alibi dicta pollicitatiōe sue (ut proprius promā) factis sequuntur: quod in idem dicere uidelicet atq; facere reducimus: alibi autēā lu nihil pollicitando tota mente atq; corpore in opus ipsum intenderēt idemq; uti superiores facitarent: neq; ulla alia in re q̄ in anteriorib; uerbis differrent, cuius rei demonstratio haud multa indigere scientia uidetur: q̄uis nō pauci sint qui ad contrariam sententiā inclinent: eos attamen supra cæteros præferimus qui & in agendi & in dicendi generibus ualēt qui ab oibus semper magnificari solent. Neq; hanc partē tamē natura neglexit quū eos qui ob propria facta (q̄uis peracta) sese extollunt contēnere docuit. Quid tunc enim existimandū erit quū aliqui de infectis uenturisq; rebus sese iactando præmium flagitant? Illud quoq; a re lōge alienū per ora hominū discurret: ubi labor scilicet atq; periculū est: illic & gloriā inesse & idē auctoribus prodire asseuerāt. At quū nos ad aliquem uenturū locū contingere absolute dicimus: iam ob id ipsum uehemēter aberram? quū huiusmodi facultas extra nos sit: neq; ratio neq; intelligēdi uis nostra exitū ipsum sine ambiguitate speculari potest, cui deniq; ex falso & errato principio finem uerum bonum uē opperiri licebit: quæ res expertis hominibus minime occulta est: nam iis qui quādoq; dicunt hodie reliquis excellere uolo: nūq̄ infortunū longius q̄ per interpositā diem abesse solet: immo per sæpe in eadem hora tam male sub fortunæ bilance suspendūtur ut si non funditus amiserint saltem prænuncia uerba contrarias optiones passiōe sue (si dicere mauis) sequāt. Neq; eos q̄ illa quæ ante prōiserāt exequi nituntur propterea redarguimus: sed quos elatio iam detinet prius q̄ id quod pollicentur expleant repræhēdimus: præsertim quū id ab iis determinari non possit, quā ob rē illa increata ineffabilisq; sapientia christus scilicet q̄ perutile rectissimeq; eos qui probe degere malebant: magnā ostentationē ulla ex parte agere uetuit: ne i uerborū oblectamento laboris præmiū consumerēt. Illuc autē redire popportunū est: ut labor non omni in parte ueram gloriā sortiri existimet. ii enim qui in latrociniis depræhenduntur cruciatus non tenues pati solent, q̄ q̄uis e merita morte emerferint: haud magnā inde hānūt gloriā: quæ nunq̄ sine dignis moderatisq; actionib; & uerbis comparari potest. At quū ea quæ ei aliena sunt quis promiserit non a recto proposito parū distaret. Neq; parum profecto pro imbecillitate no

ſtra: illud eſſe remur mente atq; corpore diſpoſitis opus ipſum ſum
 mopere uti tempus locus & caſus cæteraq; huiuſmodi patiunt aggre
 di: & hæc aut ſimilia explicâdo uerba nihil a poteſtate noſtra intecatū
 infectūq; derelinqui: & ea quæ aptitudini ac uiribus noſtris cōueniē
 tia intelligemus nunq̃ a nobis neglecta deſeri. At uero quādo uerba
 retinere nō poteris: hūc finē ſaltē obſerua, qui nuſq̃ impune trāſgre
 dit: ſi ſors, ſæqua dabit nihil uereor promere quū futura ex præteri
 tis metior tēpora: inter propeue (ut moderatius dicas) prælii priores
 connumerari poſſe, quam rem aptatus animus & promptiora reddi
 ta membra arcuſſime q̃uis a longe proſpiciant: neq; id ſine timore in
 fortunii. At uti quæſitæ uictoriæ uerbosa recordatio auctore delectat
 ita eiſdē ſilentiiū premit: quo fit ut pauci eā reticere queant: q̃uis ob
 id ſeminoris pretii fore arbitrent. At iis qui in eodem ferme propoſi
 to eis qui ex nobili familia oriūt: ſi uirtutem hæreditariam colunt:
 maiora præmia q̃ eiſdem nouis cultorib? decerni cenſent: non mi
 nus q̃ nos experientia reſpondere uidet: cōpertum ſiquidē ē morta
 les per turpē flagitiſoſorum conſuetudinē deteriores reddi ſolere: & a
 peſſimis illorū moribus iſtoꝝ facinora originē fundāentaq; trahere.
 E contra autē qui animi claritudinē obſeruant nunq̃ id ſine proborū
 amicorū cōſilio uel officio agunt. Vnde demū peſſimi patris filii do
 cumenta petere poterunt: qui quum uirtutum iter aggrediunt iam
 ii qui generoſi naſcunt: mediam peregerunt uiam. At ſi ii ipſi a remo
 tiſſimis ſibi hoſtibus uinci paterentur: recte multati dedecoroſiq; ni
 mium haberi debent: neq; ob id maior laus illis debet: q̃uis paternā
 nobilitatē obſeruent: paruo enim labori nunq̃ magni triumphī de
 cernendi ſunt. At quum illud ante latū de labore recte intelligendū
 ſit tunc duæ pares perſonæ cōſtituēdæ ſūt: ſiue paritatē eandē in fla
 gitii ſiue in uirtutū genere obſeruēt: tunc enī qui maiora cæteris re
 bus æquatis ſubiret pericula eūdem præferri debere iuxta rei ipſi? na
 turā merito dicim? neq; aliter huiuſce prouerbi auctorem itellexiſ
 ſe credim?. Plurima enim aſperrima tolleratu ſunt quæ a uera gloria
 remotiſſima cōſiſtunt. Neq; id inconſulte prætereundū eſt: ſiue a ſer
 uis ſiue a mercenariis dictū ſit, qui obnixè aſſeuerare ſolent quum ii
 dominū e periculis eripiunt maiorē illis q̃ externis mercedem cōdo
 nari debere: q̃uis ii ab eadem ſimiliue calamitate eundem incolumē
 agerent: qua in parte longiſſime aberrant: ii autem ſiue belli iure ſiue
 antelato precio ſiue continuis ſtipendiis libertatem hero deſtinatam
 alterius gratia retinent neq; ſui ipſius ſunt. At ubi ſuam ſeruitutem

necessitas flagitaret si ea ab iisdem denegaretur suppliciis afficiendi
 essent: quia in re debita deficerent, quam quū capesseret idēq; qd te
 nerentur efficeret: si pactionū obligationisue limites minime transgre
 derentur: non illis ampla munera ultra stipendia deberentur. At quū
 ab ignotis subuenimur: non solum iis ob sua erga nos libera benefi
 cia tenemur uerum etiam quia ii suae uirtutis magnum iudicium affe
 runt quum sponte se nostro in praesidio obtulerunt: quod quum negle
 xissent illis ihūanitas tantū obici posset, quae tūc in stipendiariis ser
 uisue nostris parricidium pene ostenderetur. Religiosi hac in par
 te peccare tumoreq; inflari maxime assuescunt: contendunt enim
 quū sese religioni uouisse constet: eorum actiones siue honestae siue tur
 pes sint ob deuotionis additamentū tum praestatiores tum deteriores
 longissime reddi. Quae res si ut ipsi aiunt sese haberet causam illam
 non recte exploratam habem?: quae mortales ea omnia uouere ueret:
 quae recta intentione peragere moliuntur. Verū prius animaduerten
 dum est: uota an ob meritum quod ipsa contineat an quia obligamē
 ta auctoribus ponant fieri soleant, qua in re exemplū hoc uulgare nō
 parum conferre existimauimus: quū quispiam scilicet decē centūue
 aureos nūmos ab altero mutuo accipit, qui siue sponte siue quia ab
 eo dubitetur se per litteras uel coram fidedignis testibus pecunias il
 las statuto tempore redditurū obligat: quas deniq; conditiones quī
 expleat: non multo in precio habet sed si eas infectas neglexisset ma
 gnum sibi dedecus pareret. At uero quum nulla alia (praeter possibi
 litatem) lege coerceretur si ad tempus statutū eote aduentante debi
 tum persolueret non adulterinā assequeretur laudē: quanq̃ non tanta
 ob negligentia afficiendus esset ignominia. Id tamen palam est uota
 illa grandem affectare mercedē quae sponte omnino facta libertatem
 nostram tollunt. Illud tamen maxime dubitandū est: eos omnes qui
 uestium differētia ac deuotionis discrimine a populo secernuntur uo
 ta ipsa (paulo alia? a nobis diffinita) suis humeris libere atq; omnino
 sponte imposuisse: an quia ii in iisdem domiciliis nō sine pactione hāc
 recipi queunt id efficitur: ut eos suamet sententia elibertate mancipa
 tos gregis ipsius ductores premere possint. Harum siquidem religio
 num latores exemplariaq; nulla istis simili lege coacti degebāt: E qui
 bus tamen non minor q̃ ex praesentibus? sanctitas prodire sensu ipso per
 cipitur: quī error hic non in ipsis religionibus sed in nonnullis qui
 intra eas nō recte degunt est: qui quū uoti causam ignorent ipsius de
 claratione semper utuntur: quae ea est quū aliquem nouum tironem

aliquo in monasterio ueterani milites accipiunt: qui postquam illic per annum
 diemque perseuerat mora illa uoti locum supplet: & eundem ob id cohercere
 reatque astringere queunt, unde sane patet: uotum non alia de causa fieri
 nisi ut securitatem qui nuper ueniunt dent: quibus nullum ob id praemium
 promittitur. Verum ut quid cuiuspiam conueniat discutiamus: non commo-
 fuso sed discreto modo procedendum est unde omnes bona intentione
 uiuere prius statuendum est, nam si saeculares bonum aliquod casu consi-
 cerent quod idem a religiosis stabili attentione confectum: longe praestanti-
 tiorem gloriam afferre auctoribus manifestum est: ueritatem extra uotum
 caetera aequa constituenda sunt: homines enim qui diuino cultui de-
 dicati uitam agunt quousque iter rectius obseruent nihil mirum profe-
 cto est: minores siquidem calumniae sinistraeque semitae illis occurrere so-
 lent: qui si exuperanti malitia scelera haud inquirunt illa iam & ha-
 bitu & loco & uestibus & uictu & reliquis huiusmodi armis depul-
 sa ac pene deuicta remotius absunt: neque ea ab his reduci exercitumque
 nimium possunt norma illa uiuendi retenta quae a maioribus eodem
 animo statuta est ut homines ibi a uitis expurgati sancte uiuerent.
 Quam ob rem non solum sibi sed & eorum animis quorum censibus ipsi
 uiuunt, consulere debet, qui uero in saeculo uiuunt neque hac obligatio-
 ne tenentur neque ad rectas actiones peragendas turpesue uitandas aequam
 opportunitatem possident ut praesertim qui principum curas sequuntur &
 in eorum atris diuertuntur. At quum cuiuspiam bona opera eidem incon-
 sulte acta obiciuntur id nunquam crebro profecto accidit: sensus enim
 semper uoluptatum lasciuia laxitudineque appetunt: uirtutum uero angus-
 tia & fugiunt & abhorrent. Sed quum huiusmodi homines assidue
 (ne continue dicam) a criminibus obseruentur non semel uti religio
 si sed saepe eos uoluntate denegare (appetitum uero ut rectius loquar co-
 gere) necesse est. Prouerbiu commune admodum est tunc politos ostendi so-
 lere quum humor undique defluit: in sicco & enim quisque cothurnos al-
 bos (ne ocreas cum nonnullis dicam) gestare potest. In aduersa quoque fortu-
 na amicorum expit constantia. Neque in monasticorum commercium doctibusque
 uitam tranquillus agi negamus: neque breuis temeritas eos detinet quod scele-
 ra uitare & proponunt & contendunt & inter eos armatas manus ualide
 dumque robur crebro pererrant quum: quod parum enim constantiae posside-
 mus & mundi pericula recte metiuntur in eo non absque foeditate ruinam posse
 degere speculamur: neque id si unquam fieret minus difficile occurrit quod si ab
 igni quispiam circumdaretur qui nedum calorem exciperet. Quam quidem ob
 rem qui inconuenientia arcent non uulgaris pretii sunt: qui ab his autem

circūagitur errores oīno uitare nō sui iuris est. Ex labore deniq; præmiū opperiri non uti nōnulli existimāt intelligēdū est: sed dum & quādo & quātū in locis idoneis defatigamur. Inediæ siquidē castitatis atq; obedientiæ aspitas nimīū laboriosa hoībus ē: sed & ipsos ad uerā gloriā aptat deuehitq;. E cōtra aut qui in turpibus rebus elaborāt. Lenōes uero q̄uis (ob suæ artis tutelā) plura uulnera accipiāt nū q̄ ii propterea magno in precio habendi sunt, ipsorū enim finis fundamentūq; uirtuti opponit. At quādoq; casus a tāta necessitudine circūuenti occurrūt ut cætera postponi debere flagitent: quos mortales sūm opere capescere debere nōnūq̄ ostēditur (q̄uis piculosissimi sunt) dūmodo ob ipsorū obsequiū ii lætalē noxā nō cōtrahant: quod tūc facile accideret quū ratio & necessitudo idē nos aggredi cogerēt. Verū enī uero: q̄ recte iis uti uolūt alia re q̄ uerbis & uestiū discriminato colore indigēt: ut uerā beatitudinē adipisci queant. E quouis quippe uiuēdi ordine actiōes æqua bilance pro suis meritis librata capient existimabūturq;. At error hic uniuersus toti? mūdi accolæ detinet: q̄sq; enī hoīes ex sua prouincia natos cæteris excelluisse prædicat: ad idq; argumentū atq; exemplum a nonnullis inde ortis extollunt atq; ignaris obiciunt: quæ res eosdem ignauitæ atq; socordiæ deditos non parum offēdit. Neq; aliter per nostrā sanctissimā a christo latam religionem iri solet. Fratres quippe ut uoluptuosa solacia captent satis esse sibi existimant: quum illos religio & sanctos & doctos uiros quādoq; protulerit educaueritq;. Patricii uero q̄a sui maiores ob rē publicā fidem uenecati sunt: agricolæ demum quia & uetus & nouum testamentum rusticis prius traditum est.

Quidnā difficult? sit: an noua opa edere: an uel aliā interpretari uel comētari, quas quoq; differētias auctores cum ipsis interpretibus abinuicem habeant.

Caput. xxxiiii.

o B differētiā quæ iter expositores quacūq; i re eueire solet: siue ea i eadē locutiōe comētāda siue ex alio in aliū sermonē cōuertēda illis sit partē quā difficultiorē sentim?: quoquo modo tractare cēsui m? Id enī i primis aiaduertēdū ē an auctoris ipsi? intētiōē semp obseruet: quæ res pene impossibilis apparet: si ab eo interpretes ipsi maiore sui opis intētiōē uiuis uerbis nō itellexerūt: neq; illud denegādū ē: uti ætatis hui? docti hoīes priscis auctorib? tenēt eodē modo illos iis hoībus deberi: qui eorū opa iam & uetustate & tēporū iuria squalida mutata atq; subuersa aut i lucē ediderūt aut ad alias locutiōes recte mandarunt: q̄uis non semper idē cum auctorib? ipsis sentiant: sed dū

maiori ex parte illis se cōformāt & partem quā possunt bonum ad finē pro uirib⁹ interpretant⁹: tunc auctores huiusmodi laudibus prose-
quendi sunt imo nōnullis in locis meliorē sēsū q̄ auctores ipsi pro-
res afferunt: quīs nōnunq̄ e cōtra experiamur. Quæ res ab hac causa
prodire sæpe cernitur: nimīū enim perarduum uidet⁹ uel trita uerba
ad interpretis usum recte accōmodare uel noua apte effingere & uoca-
bula omnia ex una in aliā locutionē transferre: si id præsertim adiun-
gas quod sensu ipso apprehenditur quouis in sermone nominum pe-
nuriā esse: maior enī quauis in parte & plantarū & animalīū nume-
rus est q̄ eorū nomina quæ in usu habent⁹. At quīs quæque res nomē
obtineat non eodē apud oēs cognominatur: in quinque milīū enim
passuū distantia res easdem cum discrimine noīari uidem⁹. Quanq̄
quies nō tenuis interpretib⁹ inde oritur: quū neq; sententiarū muta-
tione neq; probatiōe indigeant: imo & eorū labor tum minuitur quū
exalteri⁹ sermonis q̄ plurima alternis noībus noīa conformari uidea-
mus in herbis maxime atq; pecudib⁹. At quīs non pari litterarū nu-
mero hic atq; illic proferant⁹ nō nimiam tamē differentiā sortiuntur
& quādo hæc copia nobis deesset: id nō nimīū difficile occurrit obscu-
ra uocabula circuitiōe clarescere uel ea quæ oīno desint ambitu uer-
borū explicare: quæ res nouarū rerū auctoribus minime licet. At si li-
ber quispiā laborē interpreti attulit hic partē suā sortitur: quū non
solum exercitia ea differere uideatur quæ in illis regionibus ignoran-
tur in quib⁹ corporis aptitudo negligit⁹: uerū ea quæ in hispania repe-
riūt⁹ ubi tantopē huiusmodi res frequentari solent q̄ plurima noui-
tate notāda uideri poterūt. Illud oib⁹ clarū est cōuertēdi cōmentā-
diq; mun⁹ neq; sine fastidio neq; sine maxio labore perfici posse: quū
plures partes exēplaria ipsa cōtinere soleant quæ interpretis gustum
exaspent. Quā ob rem aliorū auctoꝝ codices diuoluere necesse ē: ii præ-
sertim hac in parte egestate premūt⁹ qui nō e uulgari sermōe trāscri-
bunt: aut in locutionē cōmunē loqūt⁹. Verū id dubitādū est: eos tā-
tum eadē in re elaborare quātum id idē utile extrahāt: ad probe enim
citeq; linguarū differentias dignoscēdas nihil hac cōuertēdi faculta-
te præstāt⁹: quīs nō solū hac in ipsa relaborēt: uerū quacūq; in parte
ut eā itelligāt detineri: necesse est. Neq; parua in stilo oritur difficul-
tas: rarissime namq; expit⁹ ut idem quispiam uarias linguas æque
nouerit: nam quāuis in singulis & petere & respondere is sciat: non
propterea omnium complectitur partes uti unus in qua ipse peritior
est qua quoq; frequentius utitur. Verum quum eas oēs pari modo

possideret si earū aliquā elegantioratione explicare sciret: cæteras eadem uia exprimere posset uti cuiuspiam discriminatæ cōditiones appeterent: omnes enim in seipsis minime pares sunt: sed hac i parte homines uti in cæteris facultatib? uicissitudines sortiuntur. Prim? nāq; secundū: secundus uero tertium: tertius deniq; primum superat: quæ res e duplici causa prodiit: altera etenim hæc est: quisq; scilicet: aut diuersum agendi modū aut differentē corporis habitudinem deuehit. Altera uero propterea oritur quia mortales quo præsidio contra unū quemq; singulārē protegi debeant ignorāt: quā quoq; contrarietate cuiuspiam obuiere debeant: nesciunt. At si interpretes opportūnam sufficientiam possiderent stilum priorem cum facilitate superare potuissent: utriusq; enim locutionis bonitatē capiunt: dummodo in iis quas scribunt ea dicendi magnitudo tolerari queat. A primis enim auctoribus in dicendi genere & adiumentū & nocumentū interpretib? euenire cōmune est. Nam qui eos omnino sequuntur quandoq; altius q̄ ex se possent quandoq; autem deterius (uti suo ingenio dictate scriberent) loqui solent: quāuis neq; eorū intellect? nimīū declaretur probeturue qui materiē aliquā ex se non afferūt. Sed ratio ipsa id agere ostendit: interpretes ea quæ conuertunt elegantioratione edere: quum id præcipuum intendant & a plurib? libris iuuentur. Nā dum intacta materia scribitur unde uariæ opinioniones uideri nequeant sententias cōiungere nimīū difficile est: q̄uis pinguib? uerbis id fiat: q̄q̄ auctor is labēte tēpore opus limare ppolireq; & illius faciem cōditio neq; immutare potuisset: neq; hoc multū difficile uidet: nā qui maiora pagūt: eos in miorib? reb? posse ualere palā ē: & q̄ rerū proprietates demonstrāt bonis cū uerbis eos scribere posse haud magnū dubiū ē. At q̄ nō ex seipsis aliqua dicūt magnā eloquēdi facundiā minime adipisci queūt q̄uis alios q̄ plurimos imitent. Nouitas enī earū rerū quas qsq; pertractat tū earundem difficultatē tum bonitatē ad sensū sibi demonstrat. Vnde præcipue illud cōtigisse existimo ut non pauci ex antiquis tanta cum singularitate atq; præstātia scripserint.

Quæ conditiōes etiā sinelitteraria eruditione ad bene scribendū sufficiant.

Caput. xxxv.

Vi bonitatē sequuntur creaturarūq; cursum atq; archana dignoscūt absq; aliorū libris bene scribere (locutiōe tam ē postposita) poterūt. Nā quū nimīū in dignoscēdis creaturis trāscēderem? earū naturā atq; accidētia cognoscere haud parū esset. Quā ob rē uel q̄ muneris singularitate uel ab aliqua experiētia edoctus: artium proprietates

corporū qualitates: spiritū substantiā potest atq; nouerit: earundem
 rerū notione probationeq; ualidam exhibere poterit: quū quonam pa
 cto eæ sese habeant explicauerit. Iam enim q̄ plurimos experti sumus
 non tenuē doctrinā in uerbis passim ostendentes qui quū ad actiones
 deuenire niterentur discipulorū nōdum mediocrē facultatē possidere
 uisi sunt: neq; id solū qđ alius facillimū reddere dicebant arduum in
 ueniunt: sed & sibi ipsis factu difficillimū est: e cōtra siquidem q̄ edo
 cent: magna ex parte agere solēt. Id tamen uerū esse fatendum est: per
 uersis hominibus argumenta necessaria esse: uerum bonitatem ipsam
 quantum ad se attinet simpliciter agi licet: ea siquidem neq; maculā
 possidet, neq; a malitia præsidium: firmitudinem coloremue aliquem
 opperitur: quam quum fraudibus comprobare quis uellet: totū opus
 falsum redderet. Quanq̄ enitendum sit ut bonum tum attrahere tum
 discernere malum uero depellere possimus. Falsitas enī pauper & mil
 le in partibus interrupta est & fundamento caret: e quo probationem
 sufficientem assumere nullo pacto quimus. At qui illam confirmare
 uolunt: intentionem in deteriori parte capiunt: ad quā regendam aut
 uerisimilitudine aliqua roborandā rationes nōnullas adducūt: quæ
 uel per se uel aliis i locis positæ & bonæ & ueræ esse possunt. At quū
 ad occultandā proditiōē intromittuntur fides illis denegari merito
 debet: ratio nāq; id dictat ut ad quē finē dictæ sint & quo in loco per
 tractentur animaduertamus: quo quippe modo ii sibi dedecus parūt
 qui fictis artibus suas intentiones comprobare contendunt: quan
 uis ad earum concolorationem tum theologiæ tum philosophiæ alte
 riusue excellentis approbatæq; disciplinæ uerba nōnulla inferant. Ii
 etenim qui magicas aliasq; erroneas & insolentes artes sequuntur ua
 rias figuras characteresq; informant: & inter plura alia nomina omni
 potentis dei rectoris olympi nomen collocant uel ut seipsos quoquo
 modo protegant uel ut audientes facilius decipere ualeant. Nec dissi
 mile huic argumentū afferunt: ubi crucis signum scilicet & toti⁹ or
 bis opificis nomē cōsistat: dæmōnes interesse deuenire uel minie posse
 asseuerāt: cōtenduntq; obnixè duo cōtraria in eodē uase inesse nequa
 quā posse, quod falsum est. Quatuor quippe elementa (quæ an diuer
 sa sint non licet uerbis ostendere) corpus quoddā diuersissime cōple
 xionatū constituunt: illiusq; materiam simul coniunctam cōmixtā
 q; per aliquot dies conseruant. Creatorem quoq; in omnibus partib⁹
 esse fatēur: quāq̄ ab his q̄ turpiter uiuūt diuinā gratiā separatā esse co
 gnoscām⁹. Neq; idcirco ab hoib⁹ domin⁹ absēs ē: uerū hoies ipsos ab

illius doctrina deuiare recte dicendū est, qui quū dæmōis iter obseruent eos illi cōformari cēsemus: neq; id clā est sancti unius & cōdēnari alterius imagines simul effingi posse. At & si certā caracterū formam depingant & determinatum uerborum numerū & exquisitum dei nomē inuocent: qđ longe ab ipsa re distat: nihil ad rem suam ob id conferunt: infinitis enī nominib; deo congruentibus is appellari potest dūmodo inuocantis intentio ad bonū directā sit finē: sed hi qui falsam opinionem habent deū tantis litteris conscriptum & nomine quod illis imponere libuit interpellatum uim habere credunt: quā eā quæ petunt eis largiatur: quā in aliō; nemine inesse posse nequāq; existimant: cuius rei contrarium probatur. Is nāq; omni in parte æquā dignitate atq; potentia manet: quem q̄uis uti effingimus uocitem?: parum ad rem confert dum ad male agendum fauorem inquirimus. At quum huiusmodi pessimi homines ob scriptiūnculas quas gestāt in cruciatibus minus lædi ac uexari existiment: non aliter illis euenit q̄ ægris a febris deussis qui quū frigidæ aquæ pateram auide bibunt subitam quietem assumere & apparet & arbitrantur: at parua succedente temporis mora igni materiam præbuisse uidentur. Eodem profecto modo iis accidit qui uaticiniis: auguriis: aliisq; huiusce generis rebus fidem exhibent, qui aut quia uerū lumen amiserunt aut quia a maledictione obcæcantur proprium nocumentum in initio sentire nequeunt: in processu tamen id acrius atq; acrius quocūq; ī passu experiantur: nihilq; in hoc orbe tam nocuum est, quod uel aliquo in tēpore uel aliqua in parte utilitatis specūculam haud ostendere possit: arbitrandum itaq; est quum quidpiā decies tentatum expertūue est: si semel utilitatem cæterum iacturam attulit: eandem huiuscemodi utilitatem longe cæteris nocentiorē esse censendum est: quum aliis & fundamentū & alimentum præbeat unde earum iniquitas sustineri queat, unde facile ostenditur qui litterarū copiam in artib; peruersis didicerunt & maiora sibi nocumēta atq; obscuritatē ad recte scribendum pariunt q̄ si libros penitus neglexissent.

Interpretis præfatio.

c Antaq; causarū:artium scientiarūq; momenta hoc ilibro explicare aggressi sumus, ut si uerba defecerint locutionemq; materies superabit id interpretis inopiæ aut negligentiæ minime ascribendum rear:quum a rerum magnitudine prouenire sensu ipso percipitur:quæ quāuis mea lōge maiorē eloquētiā facile uincere potuisset.

P. MONTIS. DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS. LIBER II. INTERPRETE. G. AYORA CORDVBENSI.

Quid actum hactenus sit:quā quoq; ob rem maiora affectem? cum ipsius uenturæ rei exordio.

Prologus.

c Irca cōmunē plebis uiam uel hominū mores (si dicere cupis) satis in superiori uolumine tractatū est: ulten? aut alia forte præstantiora altioraq; præcipia repetem? In illo nāq; uel de accidentibus uel de uis rebus demū mentionem fecimus quæ a uoluntate nostra procedere experiuntur. In hoc uero de naturæ meritis processus fiet:neq; id tantū necessitate nostra faciem?, quātum ut plures quæ in orbe præsertim apud astronomos falsas opiniones regnant deleamus: cuius quidem artis professores rei ipsius quā sectantur naturam forte ignorant. At secundum hunc librū in duas partes discretum edere uoluimus. In prima nōnullas partes non sine disputatione præterire pene cogimur ut multorum opiniones moderemur, qui tum astris tum plerisq; artibus (ne ueras scientias arbitris) ab astroꝝ peritiā inclinatis aliisq; similibus rebus fide plenissime exhibita illas potius pertinacia q̄ uera ratione defendunt. In altera uero de corporum tum simplicium tum ex elementis constitutos; natura agetur. Ut huiusce tamē cōpositionis creaturarūq; habilitatis notionē aliquam claram ostendamus: causam prius differere oportet unde corpora hæc discriminibus euariare imperentur. At prior hæc differentia in quatuor longas partes diuisa absoluetur, quā attamen longitudinem pro capitum portione intelligas uolo. Si rerum etenim quas complectuntur magnitudinem metieris ea ipsa latitudinis uastitas maxime minuetur. Prius namq; unde materiem trahimus edocebitur. Secundo uero in loco quid roboris imbecillitatisue ex accidentibus nobis euenire soleat discutiatur.

Rursum de parentibus? tum de opificibus qui nobis formam impartiuntur sermo erit. Aperietur denique in parte postrema an superiores tres corpora quodpiam conficere possint quod machinamentis aliusue accidentalibus rebus non sit subditum.

An deum naturam an ipsius rectorem opificemque appellari magis conueniat: & quo nam pacto expeculatione ab experientia tum moderari tum roborari conueniat.

Caput. ii.

Vum aliquid de natura tractare tentemus quid sub eo nomine intelligam paucis absoluam. Natura intellectualis angelos atque ratione praeditas animas complectitur. Id autem quod omnium consensu natura uocatur: & siderum & elementorum morum atque materia esse dicimus: corpus autem confectum ab his naturam naturatam siue singularem denominamus. Illud autem aptum uel ineptum esse naturae gratiam appellare libuit: quaque neque istarum neque aliarum similium rerum causam aut originem assignabo siue eas singulatim siue uniuersim in successu tetigero. Ab allegorico siquidem sensu & nominum indagatione obscuritas materiei potius quam discantibus utile prouenit. At quum peculiaribus actibus rebus mihi utendum sit nullam aliam significationem illis tribuam praeter quam magna ex parte sub earundem nominibus intelligere solemus. Crurum siquidem dispositio ex se ad eundem noscitur: manus autem ad scribendum aptas esse palam est. At quis illis ipsis aliae affectiones conueniant iuxta earum quolibet nomina eis immutare non decet: manus autem & in motu & in quiete eadem est. Et quando artibus nomina imponimus ea sine artificibus non posse existere apertum est, quum non ad omnem originis causam speculandam & diuerso appellanda nomine redeamus: quae quidem expeculatio scilicet absque experientia non recte a nobis discernitur. Manifeste tamen liquet: si scientiae speculativae certitudinem haberemus illam sensationem excellere & cuiuspiam sensuum demonstrationi praeposenda esse: quaque istarum & aliarum quarumcumque facultatum utraque pars ad se tutanda & causas & rationes inueniat. Ad magnam siquidem turrim construendam fundamenta in terra constituere oportet. Nonnulli tamen ut ueritati contradicere & experientiam fugere possint & materiam & argumenta a sensu quolouissime distantia abstrusaque proposita quaeritant. At ex his similibus paucissimi sunt qui sensibiles & praesentes res diiudicare describere uenerint. Et quum a sensu ad inuisibilia mortalibus eundem sit merito illa suspitio nobis accidit ob quam eos qui inferiora non norunt: suprema non perspicue transcendere iudicamus: speculationem tamen non fugiendam sed

moderanda esse dicim⁹. At non solū tractare eam uerbis licet uerum quandoq; res ad ipsam applicare: ut ea fauore aucta hominū animos ad superna sectanda uehementius alliciat. At quāq; eius inextricabile causam & coniunctionē aperte minime sciamus effect⁹ ab ea prodeuntes pene a quouis percipi queunt: in quibus & meritū & esse nostrū insitū apparet. Quā ob rē dum iuncta simul adsunt: utrūq; a nobis recte erudiri debet: nā de partib⁹ ipsis simpliciter non semper disputare conuenit. Nam si anima hic illic uero corpus disiunctim operarentur nullū peragere opus possent quod aut uerā fœlicitatem aut magnam mereret pœnā. At quū i his duob⁹ tū dec⁹ tū dedecus nostrū sit utraq; ambæ partes singula hominib⁹ conueniētia possideant in usdē simul illud fugere: hoc concludere niti debem⁹. Deo naturæ nomē non recte cōuenire uidetur, sed is illius rector atq; opifex nominā dus est. Natura & enim ad res producēdas formādasq; cursibus indiget & ordine quodā & certa reuolutiōe seruatis tempore stabilito ad eadē loca redire cogitur: cui⁹ autē motus aliquid creare aut ex nihilo quodpiā producere nequeūt. Deus siquidē non hac uia ad sua opera aggressus est, qui neq; tēporis mora neq; ex aliquo aliquid sed ex sua sola potentia meraq; uolūtate cuncta produxit cōpleuitq;. Nam si is mundū naturali reuolutionē formasset ipse uariis gyris corruptus & alii procreati esse potuissent. Vnde liquet mundū a diuina tantū uolūtate produci ac sustineri: nō autem uel natura uel necessario constare. Neq; quanq; diuina prouidentia semp omnia regat eam æstatem ab hyberno uel autūno tempore minime distinguere: existimandū est, quæ tempora & uaria sunt & maxie dissidēt: quū illa dei prouida mēs & semper cōcors & unica existat. Sed ex cursuum cōditione alteratio neuē (ut ita loquar) huiusmodi temporū uicissitudo causari uidet⁹ non quidē ab eo rectore qui istis fauorē sumministrat. Nonnulli autē uti dominantū dominū deū ipsum noīant: haud aliter eundem naturam supra naturā appellari debere dicunt. At uero quum harū rerum effectus maxime differant ei nomē illud inesse istud autē abesse cōuenit: iis namq; sua sola potentia fræctus uti libet opatur, qua uia ii qui aliis præsunt suo modulo uti solent: Natura uero mœtam non sponte obseruare cernitur sed ad tēpus & punctū pererrandū imperio fluctitur. Nunc autem argumentū deferā & ad inceptū redibo ne ab eo longius q̄ oporteat discedere uidear.

Qua materia corruptibilia corpora consistunt.

Caput. iiii.

p Rima pars ergo accedat i qua de materia nostra tractare pro

posuimus. Omnia siquidē corruptibilia & pfecte mixta corpora quatuor elemēta cōtrahere dicim⁹: ex quoꝝ cōtractiōe quatuor cōplexiōes (quādo eas sic maiorib⁹ appellare libuit) in nobis proportionari merito existimam⁹, quarū quaelibet tantū in quouis corpore exuperat quā tum ibidem maiore sui elemēti partem sortitur: & quānam istarum prastantior sit: & ex quo elemento alimentū sibi supeditetur haud magna cum difficultate cognosci potest: minime tamen propterea accidentia nobis clare patebunt. Verbi causa duobus arcubus cæsis: quoꝝ alter taxeo alter fraxineo lignis sint e quo ligno uterq; constet facile noscitur. Non idcirco in promptu ē an in lunæ accessu discessu ue sereno aut nubiloso tempore borea uel austro spirante cæsi fuerint. Sed alia ad id dignoscendū uia nos egere manifestū est. Quæ res illis e diuerso pro scindētis uelle contingere possunt. Quis ex postea utrūq; iuxta propriam qualitatem duriores: moliores: fortiores & imbecilliores necesse reddant: non tamen sidus quodpiam temporisue mutatio aliqua illos a primis qualitatibus immutare queunt. Horum autem & similibus accidētū notionem ex effectibus percipim⁹ siue iis in iaculationibus utamur siue quonā pacto ii tineæ putrediniq; resistent experiamur, quibus e reb⁹ unde nocumētū adiumentū e contraxere facile cōpræhēdimus: quis uterq; in particulari propriaq; natura alteri præstare possit: Neq; dissimile argumētū profecto erga homines ipsos nos agere decet. Eorū siquidem corpora e quatuor elemētis constituunt. At nonnulli unius alii uero alioꝝ maiore portionē accipiunt: neq; illud ambigue manifestat sanguineo ab igneo elemēto uberiorē materiam semper impendi: quis alioꝝ elementorū is minime expers sit esseue possit: neq; aliter reliquis cōplexionibus nomina imponēda sunt: uti e elementis singulis uicinius adhaerere experitūtur. Neq; idcirco cuncta unius corpora cōplexionis eiusdem affectiones sine discrimine sortiri dicimus. Aliis namq; in demisso atq; edito loco aliis uero in excelsis atq; sicco nasci simul atq; educari cōtingit tum etiam huiusmodi animantes differentia euariare possunt: quum ad eorū generationē non æqua claritudie prædita elementa ipsa concurrūt: quam quū possident eam adhuc pro locoꝝ discriminib⁹ differenter impartiunt. Nullus tamen cursus aliudue cuiusuis generis accidens quam semel contrahimus materiā immutare potest: quis eandem aptiore hebetioreue quoquoimō reddere queat. Ad mutationem enim hāc aliam longe difficiliorem præcedere necesse esset elementa scilicet motionē atq; conditionē cælesti abinuicē immutari: cuius rei

contrariū alia in parte copiose ostendit̃.

Quid p̃ naturā ipsam accidere soleat.

Caput.iiii.

r Visus tractandum est quid mortalibus tum ab elementis tum a sideribus accidat. Elementa enī ab elementis cōmodū detri-
mentūq; mutuo recipere sæpissime uisum est: ueluti sit quum aliqua
noualia ad sēmina concipienda aptari solent. Si uis equidē in die cali-
ginoso: humido: grauiq; sulcari accidit: præsertim quū aliquæ pluuiæ
les guttæ modo grādinis densæ e cælo cadūt sēmen qđ tunc tēporis
huiuscemodi terræ cōmittitur pene corrumpi aut saltē deprauari so-
litum ē: nec fruges eiusdem speciei qualitatisue (ut rectius dicam) cor-
respondere uidentur. Eodem nempe modo cætera elementa: quæ ma-
teriam nobis suppeditāt: ex alterutra cōmixtione iuuari ac lædi queūt
neq; id solū inter se uerū a superiorib; latiorib; id ipsum per tempore
spacia iuxta ipsorū siderū differentias pene per accidens recipere solēt
quæ elemēta aptiora: hebetiora: salubriora: ifirmiora: clariora & obscu-
riora p̃ aliquod spaciū reddere assuescūt. At uero quū ab elementis aīan-
tium corpora consistunt ea tanq̃ eos partes quicquid elementa cōmu-
nicatione dignum possident eo modo suscipiunt quo elementa ipsa
in generationis tempore constiterant siue ex suis propriis mutationi-
bus siue regnantīū siderum ui aut temperatiōe illis esse euenit, neq;
aliter fortiores imbecillioresue iuxta imperatē cōplexionē nostram
reddimur: quæ eo modo tum permixta tum disiuncta confici solet.
At planetæ propterea aut quæ uis alia cælestia signa nos colericos aut
sanguineos alteriusue complexiōis efficere nequaq; possunt neq; om-
nimodā claritudinē aut hebetudinem mortalibus impartiri queunt
Ab ipsorū siquidē materia nihil in his inferioribus admixtum est: oīs
nāq; huiusmodi materies elementorū tantundē est: quanq̃ ea sterilia
essent: nec aliquod perfectū animal edere possent absq; superiorum la-
tionū tēperamento: uis tamen fluentib; elemēta generātia atq; corrū-
pentiā esse cōperimus. Ad generatiōē siquidē corruptionemq; astra
atq; elementa una concurrunt & caducis rebus simul finem impone-
re assuescunt. At non erratica sidera (ut proprius loquar) quacūq; in
cōplexione nos temperatiores deterioresue quādoq; reddere possunt:
uti in ferreo genere accidere compertum est: nā quum ex aliqua ei de
terrīma parte aliqua instrumēta fabricam; si in illis tēperandis aqua
frigida suauiatq; leui & carbone ex brezo utimur: ea aliis ex præstan-
tiori metalli loco confectis excellunt: dum illa cum pineo carbone &
crassa aqua calida & cui plurimū terrenæ fecis inest aguntur.

Quæ differētia inter ea quæ a natura prodeūt: & ea quæ casu contingunt accidentia obseruari uideatur.

Caput.v.

i N huiusmodi accidentibus duas differentias assignabim? quarum altera uniuersalis & certa est & a natura prouenit: per quam etiam uerum magna ex parte iudicare possumus: altera uero & anceps est & a casu ortum ducit. Quā ob rem ad eas dignoscēdas duplici uia uti cōgruit. Ad priorem enim dignoscendam hac uia aggredi merito oportebit. Animaduertere siquidē cum solertia debemus: ut iuxta elementorū qualitates in iisdem subiectis contētas quib? animātib? diutius breuiusue uiuere posse pro sui generis discrimine cōcessum sit: dignoscamus. quis etiam ab ægritudinibus magis infestari per naturā debeat & quis contra eas ualidiora præsidia sortitus sit. Neq; alia nobis sententia erga pernicitatē uiresq; animalibus a natura sancitas esse debet. At huiusmodi cognitio haud magno cū labore atq; experientia discerni potest.

Quæ uis syderū in inferioribus redūdare soleat.

Caput.vi.

u T istiusmodi tamen animantium discrimina dilucidius percipi queāt nō indecenter duximus: uim quæ a siderib? in inferioribus redūdare soleat enarrare. Quapropter lationū quarūdam cōditiones aliquas ibidem explicare atq; hominū generationē natiuitatemq; compræhēdere oportebit. Nam circa sideris spirantis proprietates & præcipuam corporis complexionē id magis miūsue apti? prodit. Hoc unum itaq; prius constitutū esse speculamur quēlibet plane tam siue is utilis siue nocuus cuiuspiam sit: eādē proprietatē reliquis corporibus impartiri solere (quod uis non sine differentia) conformiorib? quippe ii magis cōmunicari solent. Ea tamen astra quæ nobis propiora sunt: quum deturbant nos uehementius lædere solent. Quāuis elementorū corpora & sidera ipsa tantopere suis uirib? quādoq; augeantur ut remotissima corpora nō parū affligere queant, quib? omnibus demū quāq; subditi simus: eis sideribus præcipue quæ cōceptui nostro affuerunt magis subicimur data tamen excedentis complexionis cū influentibus astris conformitate: aliter equidem similes similiū benescio magis iuuantur lædunturue nocum ēto. Neq; omnes has siue iuuamenti siue nocumenti portiones uel uni elemento uel uni sideri ascribere debem? Horū enī huiusmodi corporū singula in locis opportunis ad animantibus temperiē impartendam nōnunq; esse possunt

Et e contra. At quādoq; accidit ut partim aduersa partim propitia ad rerū generationē concurrant. Quapropter enitendū est ut qua in parte fortiora & plura cōsistant speculemur: pauciora etenim iam numerosioribus præstare queunt. Ea namq; fortius in nobis agunt quibus magis approximamur. Quā quippe ob causam iuxta huiusce siderū naturā medendi modus in principio obseruāndus est: quū corpora nostra aduersis ualitudinibus elaborant siue imbecillitate naturæ siue ex quouis alio accidenti ea afflicta sint. Temp⁹ quoq; in quo morbus accesserit summope cognoscendū esse ducimus: ut stellarū prædominantīū status discamus, quæ quum recte ualent ægritudinī maxime obstat: nec corpora nimium affligi sinūt: sed ea potius ad ualitudinē recuperandam fortiora reddere assuescunt. At non solū cognitio hæc calamitati subuenire uerūetiam in posterum præsidio esse poterit. Quid quoq; astra ipsa in futurū promittāt non negligendum est: ut quæ prouidendi uia nos ducere debeat, & qualis nā de ægro spes de speratione uitæ præfagiatur. Nā dū planetæ elementa & locorū situs nullo detrimento patiuntur: ægra corpora a magnis morborū generibus ad salutē reduci solere experti sumus. Et e contra. Neq; certā ob hoc cognitionē in contingentibus uenturis a mortalib⁹ haberi posse quispiam credat. Huiuscemodi nāq; arcana illi summo rerum opifici referuata esse pluribus exemplis cōpertū est. Quo fit ut rerū discrimina hoc modo cognoscamus: ut euent⁹ in ancipiti sint: quanuis iuxta animantiū ipsorū naturas atq; habitū maximā partē hac idagatione ducente antenouimus. Ad clariorē atq; certā cognitionē mortaliū complexiones atq; anteaactæ uitæ labores existimare peropus est: Secūdū quas partes atq; atate ualidius infirmiusue contrariis accidentib⁹ resistere assuescimus.

Qua uia aliqualis futurorum uera cognitio sciri possit.

Caput, vii.

h Ac uia & ratione quid uenturū sit nōnunq; hominibus scire cōtingit: tum erga bonā malamue ualitudinē aptitudinēq; & qua ætate & tēpore huiusmodi res nobis euenire certū debeāt cōiectari pōt: ut maiori exhibita cura minus lædi possim⁹: quo qdē modo obseruato ii quib⁹ spiritus responsa dant: aliqua uere uentura prænuciare queunt. Sed uti dæmon fallax fraudulentusq; est nō magis ueritati adhærere potest q̄ ad illudendas credentiū mentes satis sit: Eum dē enim plura scire nequāq; negamus: sed illum ad ea uere aperienda libertate priuari manifestū est. Aliter q̄ hos prauos spirit⁹ possiderēt:

quæuis arcana siue uerbis siue litteris explicita cognosceret. At quis homicidia: prodictiones: aliaq; q̄plura negocia sæpe denunciât: totius rei causam aut personas a quibus ea sint orta minime (quû nequeât) designare sunt soliti. Neq; dæmones ipsi præuidere queunt utrum a quopiam siue cōiurationis artifice siue arbitro illa manifestari debeât aut si conatus ad præoptatum finem uenturi sint.

Quo in loco coniectari potius q̄ recte iudicare mortales experiât.

Caput. viii.

e Odem modo astroꝝ periti & natalē nostrum & si deream tunc temporis uim scire possunt: qua in parte astrologia ipsa scientia uera potest appellari quum ibidem ordinem obseruet. Verum ubi augurandi pronosticandiue modo loqui uolumus parum ueritatis dicere possumus: uia etenim hæc quû nō nisi accidentales euentus cōtineat: ueram normam statuere nequit: uti sit quum quispiā ante tempus asseuerat locum quēpiam nobis uenturū tum prosperum tū infestū uel naturam nostrā mederi uiribusue auctiorē reddi debere: an ab aliquo præmaturo casu uel sauciari uel euita migrare debeam? immo hæc & huiusmodi accidentia nō solum in se fallacia sunt: uerū & ea quæ a natura euenire iuxta rationē sperari debuerāt lubrica reddunt: nosq; per cōiecturā iudicare pene cogunt prope cuiuspiam aptitudinē uiuendiq; modum: Immo & ii quos pronosticos auguresue homines dicunt: de hac re caute informari procurant ut minus aberrent uel uerisimilia saltem in mediū proferant. Attunc maiora minoraq; de quopiam uentura fore prænunciant: quāto cuiuspiam facta moresq; latius certiusq; nouere, hac uia uidelicet obseruata. Verbi causa. Eos qui perniciose uiuunt truculenta poena multari: uel saltem tū ob fauorē tum ob infortunū aliquod torqueri: incarcerari: affligue debere: quum maxima ex parte sic cōpertum sit euenire: et illos qui naufragia faciunt aut in fluminib; aut lacubus uersantur quandoq; obrui haud procul est: eos quoq; qui scopulos: arbores: muros aut ea similia scandere solent, præcipitiū sibi inuēire timere licet: & qui castra sequuntur: nunc dare nunc recipere uulnera posse uerisimile est: et qui mulieribus crebro cōmiscentur filios procreare queunt. Nec secus de reliquis istiusmodi generis rebus censendum est. Hinc autem ultimus portendi posse mortalibus denegatum est: siue astroꝝ iudicio siue chiromátia siue cæteris uaticiniis aggredi contendam? Nā quis martis sidus colericis faueat non omnes qui castra sequuntur aut stipendio merent uel quibus e bello utile aut incomodum prouenit: ea

complexiōe proportionatos experimur. Neq; omnes partes quib; hic planeta influit dissidentes esse cognouimus. Huiusmodi tamen ru morē diuulgatū existimam?: propter istiusmodi complexionis inuentionē, quæ quanq̃ discordias minime agitet neq; bella indicere soleat ob maximā sui constantiā quascūq; nouas actiones inuenit: eaq; apud colericos excogitari magnopereq; frequētari assuecūt. At uero qui nūdum rectam cōplexionum agnitionē possident: quoscunq; ab ira inuadi uident eos omnes colericos esse arbitrātur.

An & apud principes & circa regionū discrimia expti: An astroꝝ periti & uentura bella & frugum futuram uel copiam uel penuriam certius præuideant. Caput. viii.

a Bastrorū motu tum frugū ubertatē tum penuriā & aeris temperiem deprauationēue aliasq; huiusmodi temporū mutationes percipere possumus: non tamen hæc uniuersim euenire palam ē sed ueluti regiōes inter se discrepāt: alia enim siccitatē aliaq; imbriū inundationē appetunt. Quapropter huiusmodi euetus certius ab iis præuideri queunt qui terrarū proprietates regūq; negotia particulatim nouere & de præteritorū temporū uicissitudinib; rectius meminerunt q̃ ab his qui uisiderū tantū futura pronosticari conantur.

Quid manuum lineis deprehendi queat.

Caput. x.

l In eas quæ in manibus sunt ob ægritudinū afflictionē tum colore tum magnitudine extenuari debere: rationi consonū est: quū cætera ob eandē causam debilitent mēbra: siue morbus ipse a natura siue a casu nobis eueniat. Neq; idcirco censendū est: naturā lineis parib; distinxisse: quæ pericula quantæq; calamitates hominibus accidere deberent. Si id profecto uerū esset nō pauci ad excedētes ruinas tantū prælagiendas indum elephantē sulcorū copia facile uincerent. At etiam si ueneris uoluptates uel quotienscūq; ad propagandā sobolem mortales cōmiserent: p huiusmodi signa denotarētur nōnullorū cutis cōmentatos libros (scriptos & i tergo) lōge excederet: neq; ullo pacto ab iisdē superari permetteret.

An nomen nostrū an ipsius litterarū numer; uictoriā cōtineat.

Caput. xi.

a T si proprio nomini uictoria inesset nec aptitudinis neq; industriae aut aliarū huiusmodi rerū auxilio indigeremus. Et quū uinceremur de parentibus tum generatiōis tum adoptionis cōqueri tantū deberemus quia inuicta nomina nobis haud imposuere eaq;

præconizari fecissent: ut cuncti illa sine discrimine protulissent. Ipsa enim aliam apud urbanos aliam apud rusticos differētē uim sortiri huiusce artis professores palam dicere audent (tantū ueritas fautorū uidua est) Eos qui hanc artem sectant̃ semper errare in propatulo ē: quum ipsius ui aut uia nihil ueri prædicere ante certamen soleant: ne q̃ id ambigū est quū eorū sentētiæ falsæ ueris cedere apte conspiciātur q̃ quis pugna finita plebi persuadere nō defināt ab iisdem eundem euentū firme denūciatū fuisse. Ad quos attamen cōuincendos nō ex ternos testes adducere opus est: quum nūq̃ æquum martē u concedāt quo totiens dimicatū esse expertū est.

Quid p naturam cognoscatur: & qd demū ambigū restet.

Caput. xii.

i D autē sciri posse minime negamus: quē nā ad uoluptates pro niozem natura ediderit & quis ad eas minus appetendas natus sit aliasq; istiusmodi affectiones tum intensius tū remissius fortiat̃ur quibus autem huiuscemodi res q̃ uis sibi conuenientissimæ sint eue nire debeant mortales penitus ignorāt. Omnes enim unius comple xionis man? lineis paribus obli gnatas fortiuntur. Neq; cū discrimie tum ad salutem conseruādā tum ad tolerādas ægritudines eos natu ra disposuit. At uero hoīum nullos i accidētalib? reb? pares expimur.

An pares personæ & qualitate & mensura quādoq; nascant: cum optima astronomorum confutatione.

Caput. xiii.

q Vamplurimi asserunt personas æquali mēsurā pariq; qualita te constitutas nusq̃ reperiri. Nulli dubiū est quin cuncti quā/ titate quoquo modo discrepēt q̃ uis nōnulli de his (quos uel uterinos uel geminos fratres appellamus) absq; naturæ differentia & gignun tur & in lucē sæpe prodeunt. Quorū ipse quatuor uidi: duos tamē pro exēplo adducā: quos ab adolescētia ad ætatē itegrā usq; noui & eorū cuipiā tum cōsuetudine tū amicitia cōiunctus atq; car? fui: sempq; illos intuitus sum maxime: nec propterea ullum naturæ sed acciden tis deniq; discrimen iter eos inueni. Alter nāq; ordinis sci benedicti præfect? maxim? erat (quē equitū magistrū nō iniuria dicere posse) alter uero comes de urania oppido in hispania (quo titulo nō pauci abutuntur) Ille autē mauroꝝ sagitis occubuit hic & uiuit & ualet. At nō solū in his uerū etiam plæriscq; in aliis accidentibus dissidebant. Quam ob rē facile est iudicare id genus homines quid e lubricis atq; ancipitibus rebus uenturū sit ignorēt: quū in stabilibus rebus tam

uarios euentus uideim⁹. Nam & ægritudines quas sensib⁹ pluribus percipim⁹ magna adhuc ex parte iudicare necesse est: quauis ad id agēdū & a natura & ab experientia ducamur, quæ tamen quum æqua bilance librantur ad quā partem deficient in ambiguo est. At si de uterinis fratribus qui eodē in puncto gigni queunt: & minia cum differentia in lucē exeunt: si ob illam tam tenuē morulā qua alter alterum in utero deferendo præstat: eosdem & in uita & in morte differre astrologi dicunt: quonā pacto uerū iudicium usq̃ agere de aliquo alio poterunt: quū non nisi nascētis diem cum duarū triumue horarū differentia capiant. At qui ab ipsis uere cōiunctis fratribus excusationē quia nō æque lucem uiderunt: agunt: in quib⁹ ueritatem prospicere poterunt. Ast alii parem ortū aliquibus dant quos idem mortis gen⁹ & eodem i loco finire deberet: si satis uti ipsi dicūt regeremur: neq; disparibus etiā armis quum ita sors destinaret eorum uterq; caderet: eodē quoq; modo qui in ortu discreparent: etiā dissimiles in uita finiēda cum superioribus circūstantius essent. At si saturninus homo bombar da occideretur ea iouinos nequaquā iterimeret quos uel sagittis uel alio sibi armox; destinato genere ferire atq; enecare oporteret. Vnde superior atq; optima conclusio nostra nō solū approbata sed & modo quo potest demonstrata uideri poterit.

Qua similitudine proles parentibus æmuletur.

Caput. xiiii.

i N hac tertia parte quid similitudinis a parētibus proli impartiri soleat (uti proposuim⁹) explicare cōsemus. Illis siquidē complexione liberi maxima ex parte similes nascūtur: ii nāq; semp sēmē emittunt haud suis complexionib⁹ dissimile: si in locis præsertim sibi similibus generant. Si astra nāq; uim possiderent qua corpora nostra sanguinea: colerica: apta: ineptæ reddere possent non min⁹ melācho licox; flegmaticox; q; liberi q̃ sanguineox; colericorūue iisdem cōplexionib⁹ præditi prodirent. Alium quoq; quū unicus planeta regnaret unica complexione tantū constitui necesse esset. Alii uero ex septē cōplexionib⁹ participes esse quādoq; possent, quo nihil ineptius dici potest quum contariū continue experiamur. At quum liberi ab ineptis parentib⁹ procreati habiles nasci rarissime cōpertū sit: certius sperandum est sobolem parentibus uel eox; alteri similē prodire debere. At ordinem hunc a natura sancitum esse cognoscim⁹: iuxta cuius leges sermonē nostrū directum iri uoluim⁹. Quāq; nōnūq; aliter acciderē uideatur tum propter parentum discrimina tum ob morborū im

becillitatē aut ciborū inopiam exuperatiūe aut ætatis grauitatem in
tēpenēq; plæraq; alia quæ hac in re impedimēto esse possūt ut fili? a pa
tre deformis esse uideatur: quīs utriq; eadē complexio tributa sūt. At
quandoq; nepotes ab huiusmodi accidentibus expediti auis simili
mi redeuntēs parentum oppressiōem a casu factam esse per regenera
tionē testificantur.

Quonā pacto qui per dissimilariū partiū cōuenientiam excerpere
contendunt: aberrant.

Caput. xy.

c Irca hanc tamen cognitionē plures aberrare cōperim?: quūm
per dissimilariū partiū signa exquisita huiusce rei similitudi
nē inuestigant. Oculi siquidem: nares: aures: capilli: color: reliquaq;
eiusdē generis pro testib? maxime adducunt, quæ res parum uerita
tis afferre solēt. Si siquidē qui palidiusculū magisue rubrū colorē aut
crispiores aut deīssiores capillos aut curuatiōra mēbra suis pentib? for
tūt degeneres iudicātur: quū sæpissime accidat iis signis renuētib?
prolem parentib? similē nasci. Nōnūq; etiam contingere uidim? ex
mare nigro atq; alba fœmina sobolem candidam toti matri similē gi
gni, quæ postq̃ aboluit & toti cōsortem agnouit: eam filios auo simi
les procreare magna ex parte cōpertū est. At huiusmodi rerū alter
næ uices a parentū discrimine poti? q̃ ab astroꝝ motiōe prouēire ui
dētur. Sidera enī tū errantia tū eadē seruatiō loca cuiuspiā propaatio
ni uniuersim influūt: neq; uariā speciē producere queunt uti parētes
agere experimur. Ex asino aut & equa dissimile animal semp̃ prodiit
neq; unquā eorundem speciebus correspondens, qui quū sub una
specie cōtinentur nulla alia naturæ uis eorū filios degeneres reddere
pōt. Patres iudē attamē specie differre cōplexiōe aut cōuenire quissēt.
Quo facile fieret filios complexione illis simillimos gigni: nec secus
ecōtra cōpertū est: quū eadē cōplexiōe uidelicet parētes discrepāt: sed
tunc semp̃ specie ancipiti filii procreāt. Neq; q̃spiā tot? matri patriue
similis exit quīs eiusdē sit cōplexiōis, ob quā & labores eodē modo to
lerāt & alias opatiōes efficiūt & in medendis ægritudinib? idem mo
dus circa utrūq; habēdus est generis tamē differētia seruata.
Quæ discrimia ob parētū differētē ætatē filii cōtrahāt: & quonam mo
do ob eorū ægritudines in ipsa generatiōe lædātur.

Caput. xvi.

a D hoies deinceps conuertimur, qui quū citra uigesimalū suæ
ætatis annū liberos procreāt: illis uires tarde eueniunt: neq; in
ullo i tēpore robore præstāt: q̃q̃ iuxta suarū qualitatū discrimia diut?
uiuere soleāt. Quū a. xxy. ad. xxxvi. annū mortalibus sobolē procreare

contingit ea fortior esse assuevit: illiq; uiriū culmen apud mediā pene aetatem traditur eaq; longitudine uitæ excellit. Quum a maiorib; q̄ppe natu liberi gignūtur: celen? & ad uiriū & ad procæritatis auctiōnem deueniūt: & duritiem excedentē sortiuntur: & tēperie q̄maxime indigent: neq; natura eis longum uitæ terminum statuit. Intelligendum tamen est: parentes æqua ætate constitui debere: ut idipsum qđ dicimus: stricte sequatur: q̄uis ad præstantiorem mediū mater minor natu esse debeat: nam quū eorum alter iuuentute uigeret: alter annis consenesceret: nocumentū æque diuiderent: & soboles neq; in totum intemperata neq; satis apta prodiret. At etiā quocūq; in tempore geniti simus: dum parentes uel eorū alter aduersa ualitudine laborabāt: haud eiusdem expertes nascimur, quod euidentē in plantarū genere cernitur. Id aut nullis adminiculis uti mortales sed sub diuo naturæ uicissitudinibus expositū uiuit ac regitur. In arborib; enim plantandis: inferendis: sæminādīsq; duo necessaria potissime cōcurrunt: quorum primū elemētōs tēperata cōmixtio est: quum ea enim uel nimia ariditate rigescūt uel excedenti abundant humore sæmen plurimū deprauāt: nec detrimentū hoc stellæ arcere quissent: quanq̄ ad huiusmodi productionē fautrices existerent & opportunis locis atq; claritate uigerent. Astra quoq; atq; elementa agricolæ solertia indigent. Quarūcūq; enim istarum duarum partium defectus excessusue frugum penuriam efficit.

Stellarum optima limitatio.

Caput. xyii.

n Ec propterea satis utilitatis detrimētīq; sydera in his inferioribus influere posse negam?: q̄uis res; qualitates imutare non queant. Si fulcis nāq; triticum cōmittim?: ex eo ipso ordeum prodire minime uisum est: siue frumentum illud deprauatum peneue corruptū sit. At uero quū spicæ nōnullæ farris: auenæ cuiuspiāue alteri? speciei oriuntur: illas ex aliquib; granis eodē sæmine cōmixtis ortas esse existimandū est: q̄uis nōnūq̄ tū ob terræ naturā cultūq; & syderū & elemētōs alterationē maior ac melior sæminis pars lædi: deterior uero augeri pōt. Queūt quoq; nasci huiusmodi res ex grāis per alios ānos ibidē derelictis: neq; oib; i terris id pari modo accidit: quatuor enī fulcor; distātia magnā differētiā affert: cui? rei causa a terra poti? q̄ a syderib; prouēit. Illa nepe harū rerū mater ē: ista aut nouercæ uices gerūt: cōtiguitas quoq; illā fortiorē efficit: quod manifestū intuentib; apparet: quæuis equidē regio paludosa res incōptas magna ex pte gignit: neq; eā ordinem obseruant: aliæ namq; ex his ui nimia exuperant:

aliæ imbecillitatis detrimēto laborāt: eas tamē oēs cognitu difficillimas esse (ob suarū cōplexionū opacitatem) iudicam?. Fit quoq; ob hāc eandē causam ut in terra milio apta triticū aliudue simile sēmē & maxie deprauet & nouas iduat habitudines pristinaue saltem magna ex parte deserat: si id per quatuor aut quinq; annos continuos in eadē referitur. Téperamentū aut intéperiemue quæ sydera plantis tribuūt: a nobis haud difficulter suppeditari queūt (quis id ipsefecti?) herbas namq; atq; arbores celerius adolere: fructū etiam tépestiue maturare cogim?: aliquā excedentē uicissitudinē suggerētes: ueluti aquarū inūdationē: simi tegumētū: aliaq; iis similia applicādo: neq; idcirco huiuscemodi reb? materiā præbere quim?: ni illā prius ab elementis sumam?. Quo pacto existimare licet: astra nō multū erga mortales absq; informantiū & materie aptitudine posse.

Quas nam ob causas monstrifera animalia nascantur.

Caput. xviij.

A Tuero si hæc omnia quæ propitia concurrere appetim?: astra scilicet elemēta: parētesq; detrimētū paterētur: soboles mōstrifica maxia ex parte prodiret. Id etiā sæpe cōprobatū est: ex cuiuspiā harū partiū deprauatiōe filios gigni læsos, cui cōtrarietati istos magis illis resistere posse: particularis cōplexio potissima est causa. Quam ob rem hac in parte patres principatum obtinere palam est. Ab elemētis enim atq; syderib? tépore quo concipimur nulla alia ope egemus: præter q̄ q̄ ea ipsa clara expeditaq; sint: a parētib? aut & hac & aliis plurib? rebus aiantes indigere manifeste ostendā: quū non solū eos uti naturæ cursus appetunt: recte ualere deceat uerum etiā a quibuscūq; cōtrariis accidentibus uacare necesse sit: & ipsos bona ac téperata materia constare maxime opus est. Stellæ equidem diuersas complexiones haud æquo modo opprimere queunt: earū enim aliæ fortius aliæ imbecillius resistunt. Nonnullæ etiam ad detrimenta cōcipienda proniores nonnullæ ad beneficia aptiores sunt: eas deniq; quæ ad meliora sunt promptiores: aduersa crebrius celeriusq; sentire & ab his min? lædi experimur. It autē quos natura ineptos edidit: ab aduersis reb? maxime affligunt: quis neq; illas recte sentiāt neq; probe cognoscāt. Huiuscemodi deniq; cōplexiones ab illis parentū multū distare quoquo modo impossibile est: quis fortiores: auctiores: ibecilliores mino refuse reddantur: qualitate tamen rarissime dissident. Immo huiuscemodi uices a parentum potius q̄ a reliquorum corporum mutationibus oriuntur.

Quapropter idonea ad habitadū loca mortales sibi eligere debēt.

Caput. xix.

q Vam equidē ob rem mortales in locis idoneis sibiq; conueniētib; inhabitare oportere censemus. Non enim inter regiōes locaq; accliuia atq; decliuia differētiā tantū inuenim?: uerumetiā in eadē casa contiguæ cellulæ non parua discrimina sortiuntur: idq; sensu ipso percipit: quū alia arcton aut occasum alia uero austrū coasue partes spectēt: uel quū alia auctior aliaq; inferior sit: quæpiam equidē harum differentia habitudini sibi simillimæ maiori adiumento esse solet. At uero quāq; hæc causā iter ipsas elementorū proprietates diffusius differatur: eam tunc pertangere statui?: quū de solis ac lunæ effectibus nobis agendum sit.

An sæmen genitale a mare tantū an ab utroq; parente secerni uerisimilius sit.

Caput. xx.

h Aud recte arbitrati sunt nōnulli qui totā materiā filiis a matribus dari uolūt: & patrē tanq̃ instrumentū cōstituūt. At nos aliter intelligim?: nā magister nō pars operis est: ubi augmētatio nō omnino necessaria est. Nam ubi res multiplicari non debent: opificem a seipso materiā præbere nequaq; oportet: sed quū eas augeri decet: ali quid a seipso secerni necessitudo cogit. Ager equidē peroptime cult? minime frumentū producit: quū ei eiusdē speciei sæmina denegant: quæ ad huiuscemodi generationē cū terra ipsa coire debere expimur. At uero quum ea ipsa putrida corruptaue existūt: generatio (uti deberet) minime fieri solet. Spadones quippe & coire queūt & sæmen emittunt: quīs ob meatuum deprauationem id iam exsiccātū atq; ifœcundum sit: neq; humorē generationi opportunū retinet. Eodem quoq; modo sæmen quod ex auctore bigeneri secerni assuescit: irritū comperitur. Ex diuersis quidē speciebus diuersa aialia gigni manifestū est: quæ neq; in aliis generādū neq; in seipsis concipiendi potestātē habēt. Nā si huiusce generis propagationem natura permetteret: inusitatas species semp prodire certū esset: & nouæ creatiōis originē semp cōspicere rem? appareretq; modo hoc mūdū semp spōte cuncta gēuisse: finēq; abhorrere. Ad sp̃ma autē redeo, qđ in sua pristina figura nequaq; pmanet: sed eā sēsū pmutādo substātiā ad sobolē trāsmittit. Neq; idcirco totā illā sæminalē portionē cōuerti intelligere licet. Aliquid enim supfluitatis excludit: qā min? sinceras atq; subtiles ptes natura a generatione abiicit. At uero quū omnis materia a matre ipsa prodiret: mulus utriq; speciei equo modo similis nequaq; nasceretur. Nam quīs utriusq; parentis similitudinē is sortitus esset: ea quam a patre tanq̃

ab informante tantum contraheret: non dispari modo profecto consisteret: quæ aura quæ ab artifice instrumentis impendi solet: a quibus nulla in parte neque uera similitudine neque materia æmulatur. Vnde illud clare patefcit: mulam ab utroque parente æquas fere portiones sortiri. Fœminarum præterea sterilitas ex pluribus prodit causis: quarum hæc tamen semper præcipuæ sunt: uel morbus uel iter marem foeminamque ad generationem ipsam dissimilitudo. Mundani siquidem cursus aptitudinem ad eandem rem semper possidet: quauis ea ipsa haud æqua pro locorum: temporum: animantiumque omnium differentia experiat. Situs quippe & aer cum alimentis ad hanc rem multum conferunt: quum mulieres etenim in locis & coniugibus sibi similibus copulantur: non earum multæ sobolem denegant: quis deus ob nonnullos salutem prolem illis concedere nolit.

Quomodo & mares & foeminæ aptari ad generationem debeant.

Caput, xxi.

¶ Vomodo & mares & foeminæ aptari debeant quum sobolem propagare intenderint: edocebimus. Quauis ex quæ pluribus aliis capitibus id ipsum carpi potest: quanquam ad hanc singularem partem nunquam illud strictè applicuerimus. At uero quum ad præstatiōra clarioraque opera peragenda tēperiem atque sobrietatem sæpissime præferam: ita tū aperte intuentibus constare potuit: ad hunc actum mortales ab omni extrema uice uacare oportere. Quæ equidem pars ut facilis cōmunisque admodum redderetur: eam hoc in capite mēbratim conscribere proposuimus. Quum in generatiōis quippe tēpore sēmē fecernat: e quo mēbra plasmāda sunt: parētes eo tūc & ætate media & salute optia uiribus scilicet tam animi quam corporis uigere oportet & nulla deique neque naturæ neque accidētū aduersitate elaborare oportet: neque inedia ibecilles neque crapulis temulenti grauesue esse debent. Proxus ut externas ac nouas causas explorare minime uideamur: eas profecto obseruare oīnolice: quæ dum corporis robore quippiam magnopere cōficere nitimur: mortales iuuare uidentur (uti in libro quarto latius exponemus). Ea hora scilicet uxor cōprimi debet: in qua uel ob solis absentiā uel uicinitatē corpora lassā nequaquam sint ætas quoque (uti desuper tetigimus) integra parētibus cōuenit: quæ statū potius quam accessum discessumue celerē continere uideatur. Hac quoque in re uti in cæteris neque maciē neque corpulentiā neque quætem neque laborem excedētem laudamus. At cameræ hūidæ: deterrimæ: aut nimium imminētes atque ultra modum siccæ uitandæ sunt. Eam denique eligendam esse ducimus, quæ harum rerum omnium particeps tēpe

riem fortiat: quâuis animaduertédum sit: quibus in locis oppida ipsa sita sint. Vbi cunq; sit equidem quâ terra sicca atq; sterilis immi-
ner: quanq; in submisso domicilio habitemus: humore nimî ob hâc
causam progenies contrahere haud assueuit. At uero quum locus ille
tum grauitate sui tum lacuum tum paludum exuperantia depressus
iaceret: domoꝝ sublimis structura siccitatē excellentē efficere nequit
Omne præterea nebulosum & caligine obtusum pluuiisq; madidum
tempus nocuū affirmam? Ventorꝝ quoq; flatus omnis (præter fauo-
nium boreâq; cum subditis) detestamur: qui quidē ordo naturæ no-
stræ & adminiculū & optimū sustentaculum (si obseruaretur) certe
esset. At alii alia sentientes (qui an errent tu uideris) cōtraria capessūt.
Nam quum ad uxores uel maxime ad amicas sese transferūt: magna
ex parte plura ac uaria tum uina tum fercula præparant: ut dū ad ue-
nerem exercendam potentia desit: deglutiendi uoluptate afficiantur:
a qua causa soboles nō parū lædi assuescit. Quâuis hæc & huiusmodi
haud multū iis incōueniant: qui corporis tantū oblectamētū inq̃rūt.

An parentes an ipsius naturæ cursus tantam uim obtineāt: ut eo-
rū uel uel omnino regamur: uel innoxii a casibus degere possim?

Caput. xxii.

d Einceps ut initio finis respōdeat: in hac quarta discretiōe ostē-
dere enitemur: an eæ quas superius exposuim? partes astra sci-
licet elementa atq; parentes corpus constituere queant: quod in signa-
tis temporis partib? affligi iuuariue ab iisdem cogatur: aut a casibus
penitus expeditum sit: uel a rebus illis quas mair? fabricam?: quasue
ab aliis accidentibus ortas esse experimur. At nos aperte respondem?:
neq; hoc neq; illud ab ipsis confici posse. Nam uti astrorum cursus
sæpe abinuicem impediūtur & maxima ex parte moderant: quicq; se-
curum quietūq; aut a medio oīno alienū procreare non queunt. Quā
ad rem tale exemplum attulim?: faber enim qui aliqua instrumenta
conficit: quorum alia ad ferrum secandum alia autem ad ligna scin-
denda aptiora sint: & illis meta una istis uero alia iuxta naturam suā
fancita sit: ad quem finem obtinendum minime suæ uires ultra mo-
dum aut in locis indecentibus defatigari debent. Verumtamen si il-
la ipsa sub artificio quopiā ipsis robustiori frāgere nitimur: ea ante sta-
tutū tēp? rūpi posse manifestū est: liquetq; ab artificis potestate illud
abesse: qđ uel nos id expiri uetet: uel ea semp a læsiōe defēdat: quis illa
pro suoꝝ generū discriminib? recte cōfecta sint. Nec dispari argumen-
to nobis uti licet: quū de parētū: elementorꝝ: astrorūq; uirib? agitur:

quæ res animâtes ab accidentibus expeditos procreare non queunt. Absurdum quoq; estimatiõe est: ipsi ui carere: qua huiusmodi pericula uitare nequeant: neq; harũ rerum opifices pro contingentis periculi præcipua causa habedi sunt. Quum homo nãq; ad turrim ascendit: & ea ex arte construitur & illam scandere nobis accidit: neq; naturæ uis aliqua ut ab illius culmine mortales sese præcipitio dent: cogere potest: neq; quum ii id agere decreuissent: prohibendi sufficïetes uires natura possidet: quanq; mortis horrorem obiciat: qui quũ cadunt ne lædantur unq; uetat. Quã ob rem perspicui liquido potest: hæc & si milia accidentia neq; ordinem naturæ seruare: neq; ab ipsa penitus regit: quis aliis alios aptiores & ad scandendũ & ut i illic diutius consistere (dum uolunt) possint minusq; in ruina lædatur: natura sæpe generet. Et e contra. Neq; propterea existimare licet: agiliores ad eundẽ locũ a natura aduehi: aut ineptos id arcere: nosue illam ad quemuis alium fortunæ casum ducere.

Quas uires fortuna possideat.

Caput. xxiii.

n Vllam aliam fortuna demum uim fortitur: præter eam quam nos illi cõmuni modo loquedi tribuimus: uti fit quũ quispiã aliquid conficit: quod ratio eiusdem aptitudini inconueniens iudicabat: indeq; iuxta crebriorem rarioremue huiuscemodi accidentiũ contingentiam: quemcunq; tum fortunatum tum infortuniis afflitum appellare solemus: quum is a rebus neq; a suo intellectu neq; a robore exortis uel infestatur uel iuuatur. Ea eni quæ ratione peragere possumus: extra fortunam & intra naturam sunt, quæ potestatem certe includit: qua accidentia tum secunda tum aduersa oriri queant. Cursus nãq; omnes minime pares constituti sunt (quis a prima omnium depẽdeant causa) unde fit ut æquam utilitatem creaturis impartiri nequeant. At quum ex subtilioribus elementis maiorem nostræ compositionis portionem contrahimus & tempore quo elementa ipsa atq; sydera temperie opportuna uigent: generatio nostra contingit: id bonum accidens appellari licet. Et e contra: quum contrariæ obtigissent causæ: quãuis harum rerum singuli cursus haud magnam hebetudinem opacitatemue agere possent: ea namq; ex mutua pugna & gigni & augeri solita est. At uero uti corpus humanum bonam malamue aptitudinem quum plasmatum fortitur: inde iuxta propriam naturam & ad hanc facultatem & ad illam artem aptius: & ab illis distantius proculdubio nascitur. Nullis tamen istius generis rebus adeo propensiores sumus ut illas æquo modo semp inueniam?

Id itaq; fortunæ uicem appellari tātum decet qđ inopinate atq; extra ordinē accidit. Quā ob rem ab iisdem casibus prudentes rarius affligi certum est: neq; ii ab huiusmodi reb? adeo intensius inuadi queunt: ut fortunati recte dicātur: singula enim prius considerare assuescūt: q̄ eorum impetus atq; robur accedāt. Id nāq; quod sortem dicimus neq; substantiæ quicq; ex se neq; regendi determinatā facultatē continet: quanq̄ pluribus in locis causari queat: in quibus tamē omnib? accidens dicitur. Quum ipsa deniq; fundamentū nullum contineat: non parua temeritas insaniaq; eos detinere conspicitur: qui ab illa regi duci q; spectāt. Id quippe longe salubrius esset: causam pri? moderari: q̄ fortunæ sortisue casus adorianur. Fortuna profecto nihil præter ab ea inclinata noīa possidet, quæ a mortalibus tunc indici solēt: quum iconuenientia quæ sæpe euenire solent tum prospera tum aduersa concurrant: siue a natura siue ab accidentib? ea proueniant. Id enim naturæ cursum esse minime negam? saxa: rupes: fulgura: arbores: aliaq; iis similia decidere, sub quibus quum absq; contagione ali qua animalia sæpētūmero imorari peruagariq; uideam?: neq; admirandum est: neq; ascribendū fatis: quum totiens hæc dispartita eueniāt: dum nōnunq̄ simul conuenire & animalib? lædere accadat: quæ huc atq; illuc transmeandi potestātē habent: qua & periculosa loca petere & inde diuertere & aliunde pererrare possunt.

Quid extra sui regimen natura omnino deferat.

Caput. xxiiii.

q Vanq̄ natura iter quoddā uniuersum nobis declaret: plura a nobis orta negligit: quæ ipsa penitus regere nequa q̄ potest: quis ad ea peragēda nos aptos ediderit. At uero homines ægros sauciosue a quopīa artificioso casu tunc a naturæ cursibus fortius affligi ad necēq; celerius cōpelli posse apertū est. Quod ab ea tā breui cursu atq; spacio effici non posset: ni ipsi prius ab eodē infortunio læsi essent. Persæpe quoq; uidem? domos atq; arbores sub quib? nuper cōquieui? nobis discedētib? super eundē locū ilico lapsas: quæ eadem facilitatē ad nos opprimēdos ruere poterāt. Neq; sēper discedimus imusue qa ad longiorē morā agendā nobis potestas desit: sed rationē aut uoluntatē ducēte quæ nullis istis similibus casibus regūtur: quibus aut ibi diutius imorari aut alia diuersa petere loca mortales statuunt: & uti nōnunq̄ ob hanc causam aduersa arcentur: in iisdem quādoq; incidim?. At huiusmodi res & in corpore sustentādo & in lucrandis pecuniis obseruantur: ueluti in mercatura: in milita: in reru

stica & i quouis istius generis negotio id in ipsum experimur: neq; aliter i cæteris huiusce generis rebus accidit. Tempus quidē quod nūc utile est: nunc inutile reddi potest.

An natura alios diuites alios pauperes esse provideat.

Caput. xxy.

a T si natura alios diuites alios pauperes esse provideret: uoluntate priuata aut casu nō uniuersali cursu agi uideret. Totiens enim pastores q̄ regum liberos sub prosperis astris gigni atq; ori ac cidit: qui utrorūq; parentū exercitia maxima ex parte agunt. Illi nāq; pecudes ducunt: isti uero populis iura dant. Quā ob rē hanc causam aliunde q̄ a syderibus prouenire arbitrari licet. Id quippe quod mortalib; a natura tributū est: quoquo modo tegere frenareue possum;: omnino aut emācipare nullo pacto quim;. At si quispiā diceret, hāc regum imperatorūue sobolem a mundi origine ad cæteris imperadū a natura sancitā esse: eandem naturā profecto nimirum obliquo atq; confuso ordine agere ostenderēus: quum nūc istis regna dempta illis uero tradita uideant; , quæ res ab historia potius q̄ a natura petēda ē: in qua illud sane testatū esse colligitur: eos qui illo tunc hanc regendi facultatē sortiti sunt: illā a cōciuius sociisue per electionem cœpisse. Quæ quidem imperandi facultas in illo principio longe modestior principib; tradebatur: q̄ ab iisdem per successum cōseruata ē. At imperia illa neq; ad luxū neq; ad superbe imperandū sed ad cōmunē omnium salutē permissa sūt. Neq; hāc solum tam ampla atq; præcipua dignitas sed & alia longe inferiora officia idoneis personis mandabantur. Quam ob rē tunc principatus nō nisi illis tradi credendū est: qui bōi tatis ostensione atq; excellentia maiora mereri iudicabant; : & ad rem Pu. gubernandā sufficientē habilitatem possidebāt. Neq; ut imperium usurparent: ciuiumq; libertatē tollerēt cōstituti fuere. Sæpe nāq; populi principibus cognitis in eos pro libertate conspirant: sæpius q; id fieret: ni illos timor contineret. Verentur qppe ob eandē rem tū ab iisdem tum ab aliis similibus immanius torqueri: q̄q; si ipsi in principio duces atq; Imperatores constituerunt: ut eos; & animi & corporis uires munerib; quoquo modo iuuarent, ueluti sit quum aliquod præmiū cursu contenditur: quod a primo accipi debere iure gentiū sancitū est. At uero tempestate nostra alia huic similis regū electio inter rurs cultores habetur. n̄ equidem regem appellānt: qui auē regulum nominatā ceperit. Neq; illū tamen magnū ad culmē extollūt: si eos circūspicias: qui regnādi cupidine incensi sociis oppressis regna

atq; opes alienas usurpauere. Eos autē tyrānos appellari: aut rationis
 leges rupisse minime deceret: si natura illos ad hāc dignitatem adue
 xerat. De qua tātū in eadem re tunc lamentari deberemus: quū nos
 homines alius hominib; subditos procreauerit, cuius rei oppositū cō
 spiciť. Populis nāq; a sua ditione renuentib; & machinamētis atq; ar
 tificiis semotis: si nos uoluntate nostra illis cedere nolum;: non pauci
 homines sunt in orbe qui reges naturæ habilitate deuincerent. Neq;
 mortali cuipiā (præter maiores proxios nostros) parere a natura ipera
 mur. At quū de? quēpiā sibi seruū populo præposuit: illi gētes pare
 re imperauit: nūq̃ plebē a ductore expoliari aliqua in parte iussit, quā
 ēt uel oīno subici uel pēit? libertate priuari nunq̃ uoluit: uerū plebeos
 maior; institutionib; quia ab ipso deo imperabantur parere iubebat.

Quo pacto & si stellæ ualidissima corpora sint: hūanū animum
 regere nequeāt.

Caput. xxyi.

i Am late ostēdimus naturæ cursus tantā uim nequaquā possi
 dere: qua mortales penitus regant: nos quoq; neq; omnino ab
 accidentibus liberos subditosue esse demōstrauim; quāq̃ astrorum
 corpora uirtute: perfectione & robore nostris præstare manifestū sit,
 quæ quidē excellentia ab anima ratione prædita longe præstantius
 possidetur: quis syderū ipsor; corpora nostris excedere sane constat:
 quū nobis cōmodum incōmodūq; tribuere & a mortalibus nullo pa
 ctō lædi iuuariue queāt: quanq̃ eorum effectus quoquo modo limita
 ri possimus: uti in successu ostendetur: dū de corporibus tantū loque
 mur. Animā attamen rationabilē quis tam uecors erit a tantaue in
 sania detineri poterit: ut inferiorem syderibus censeat: quibus illa &
 potentia & dignitate manifeste excellit, stellæ namq; & materiales sūt
 & intellectu & ratione & uolūtate carent: a quibus rebus human; spi
 ritus præter quod ab omni etiā materia penitus exps inse est: maxie
 ornatur. Si astra namq; hos recte illos prauē agere coegissent: ad illas
 tum pœna tū premiū nostrū spectaret, quæ res non parum ueritati
 aduersa est: eæ namq; nullum super animam nostram imperiū possi
 dent, Qua in re exēplū euidenter afferemus: quū omnes pene homines
 & omniū uirtutū generi præditi & perniciosi breui in tempore red
 di experiantur: quorū tamen alii ad uoluptates amplectendas pronio
 res: alii constantiores ad uirtutes capefcendas consistūt: uti sibi qsq;
 eligere mauult: sed iis demū omnibus has contrarias tum uirtutum
 tum uoluptatū partes plærūq; inesse cōpērtū est. At uero si planetæ
 hunc ad bonam illū ad malā partem inclinātū ediderant: ad eamq; se

quendam cogerent: nunq̃ ad contrarias partes declinare? Id quoq̃
euidens est: hoies qui rectam aptitudinē proportionēq̃ sortiūtur sub
bonis astris oriri atq̃ gigni, quorum aliquos pessime operari comper
tum habem? Et e contra: inepti nōnulli uirtutibus multū dediti expe
riuntur. Plæraq̃ iis similia exēpla adiungere potuissem: ni temporis
breuitudo me ad maiora uocaret. Cunctis nāq̃ in propatulo est: quā
tum tēperantia luxui: humāitas imanitati: solertiæ ignauia: prudētia
demētiæ: fortitudo in debito timori temeritatiq̃ obstat. Quæ res om
nes magna ex parte cuiuspiam mortalium (q̃uis cū tēporis discrimine)
iēsse uidētur. Quid enim repugnātius dici potest: q̃ sanctos uiros la
trocinia atq̃ stupra cōmittere: aliaq̃ nefaria facinora perpetrare: &
sceleratos ac perditos hoies flagitiorū ueniam implorare: elemosināq̃
largiri aliaq̃ optima agere: quæ res si a syderibus prouenirēt: bōi om
nino consummati: mali uero nequissimi penitus essent. Perspicuumq̃
ergo ē: nihil sydera ab hominū ratione libertate uē demere posse. Quo
fit: ut arbitrio nostro regamur. Astrox̃ quidem cursus ad corpora for
tiora: imbecilliora: staturaq̃ auctiora & in cæteris huiuscemodi affe
ctioib⁹ præstātiora deteriora uē aliquātulū reddēda uim tātū sortiri.

An mortales influxu siderum ad artes inclinemur?

Caput. xxyii.

f Istellarū deniq̃ influxu ad artes mortales inclinarentur: eas dē
a primi parentis scelere uim sumpsisse liquido constaret, quod
neq̃ uerā neq̃ concoloratā saltē rationē affert. Sidera nāq̃ eūdē ordi
nem quē nunc ante hominis constitutionē possidebant: neq̃ illis am
plius aucta est potestas. At si priores parentes a diuini præcepti tran
sgressionē abstinuissent: huiusmodi ministeria nequaq̃ prodiderant:
neq̃ nos illis indigeremus. Quā ob rem u maxime aberrant: qui hūc
ad mercaturam illum ad militiam naturā inclinatum edidisse autu
mant: quæ res a nobis exerceri ob scelus perpetrātū haud stellarū ui
uel quia sydera in calidis frigidis uē signis habitēt: accidit: neq̃ dispu
tatio nostra illud propterea defendit: corpora nostra imbecilliora nūc
q̃ ante peccatum non esse. Ea enim ob id & fortius affliguntur & faci
lius corrumpi queūt: quod ex multiplici labore & ciborum repugnā
tia aliarūq̃ similū rerum excessu defectuq̃ prouēisse merito arbitra
dum est. Quæ quidem calamitates non tamē nisi a noxa nostra ortæ
sunt: quanq̃ nonnulli quæq̃ acta naturalia necessariaq̃ esse mētiant:
quum deus ipsa fore præsciuit: quorum ratio in tanta re futilis ap
paret. Plura enim in eius idea hoc modo sunt: quæ humāitati nostræ

conueniūt: quīs ea minime faciamus: quanq̄ ad illorū magnā partē agendā mortales potestātē habeant. At hominē ilico creatū huiusce necessitudinis a qua nunc tantopere affligimur expertē fuisse: nō unīca ratione ostendemus: quū is cæteris animantibus longe præstātor per naturā esse uideat probeturq;: & hoc solo modo eundē reliquis imbecilliorē reddi notū sit: quis dēiq; inter cæteros defectus hūc nō animaduertet: quē a natiuitate demonstrare solemus. Nā si omnia naturæ nostræ cōuenientia possideremus: habitū ab ea nobis sancitū minime difformē iudicarem? qui si a noxa nostra nō duceret ortum ob id erubescendi causā nullā haberem?: neq; hunc defectū esse mortales sentirēt: si aliunde q̄ a proprio errore illius causā prodiret. At si uestes quib; cōtegimur: nulla necessitudine sed ornat; causā factas quispiā cēseat: ars profecto nihil adeo recte pulchreue agit: quin naturæ opera longe præstantiora sint: hominīq; ad imaginē dei creato cætera animātia per naturā omni adhuc istrumēto semoto parere deberent: nosq; quārcūq; creaturarū archana opificiaue (uel proprietates appella) cognoscerem?. Quā in parte quāq; potestātē amisim?: nō omni uoluntate ad eā recuperandā carere uidemur: semper enim excitamur cōmonemurq; atq; molimur: ut præstantiā nobis ab initio tributā ostēdam?. Vnde uel difficillimū uel impossibile apparet: nos a gratia in exiliū non missos esse: quū eam tam uehementē exoptemus: & uti maiorem in constitutione excellentiā sortiti fuimus: quiescere atq; manere deberem?. At quom ab actionib; nostris aperte ostēdatur: homines cæteris animātib; præstare & magis q̄ cæteri indigere: clare apprhēditur partem aliquā nobis deesse de iis quæ in prima nostra conditione nobis tributæ fuere.

Quid de illis tandē dicendū sit: qui quæq; eueniūt: fati ascribūt

Caput. xxviii

q Vid demū de nonnullis astrologis dicendū erit: uel de his q omnium rerū successus a syderū reuolūtione prouenire arbitrantur: metiriq; existimant. Huiusmodi enim homines errorē suū ad dei ineffabilē sapientiā transferre præsumūt: inter omniū deniq; opificem atq; artē quam ipsi inepte didicerunt: haud magnā differētiā uersari uolunt: immo non semel eorūdem facultatem dei præsciētiae anteponūt: quū ipsi uentura præscire sæpe mentiant;: & ut ea contingant: ab iis quicq; confici negāt. Quā equidem prærogatiuā a deo optimo maximo alienā esse fatentur. Quicquid namq; diuina mens præuidet: siue id bonū siue malum sit: id necessario produci (falso)

opinantur: & nos ea quæ hoc modo ad mortales spectant inuictos agere dicunt. Neq; ab hebetudine atq; infirmitate quâ ab origine ducunt satis oppressos sese existimât: quû per falsas opiniones maiorem ad iacturam deuenire contendunt. At ii ipsi paulo momento cōtraria facta suis dictis ad sensum ostēdūt: seq; ueritati acerrimos hostes esse declarant. Nam quû quopiā morbo laborant mederi cupiūt: & quib; uis aduersis rebus pro uiribus occurrere moliant: & prospera oīa in meli; dirigere cōtēdūt. Si coacta itaq; hæc & huiusmodi euēirēt: tū a diuina præscientia tū a stellarū motibus: huiuscemodi labor irritus tētare. Sed ipsi saltem contra suā facultatem certe laborant.

Quonam pacto si humanæ actiones stellarum cursibus correspondent: sydera ab ipsis hominibus sed non e; contra regi probentur

Caput. xxix.

a T si celestibus cursibus opera nostra correspondēt: assimulanturq; facile est ostendere syderū motus a uoluntate nostra pēdere: quû ad tam uarias partes homines in momento sese applicent uti ipsi eligere malunt: neq; se aliūde cogi sentiunt. At si sydera uarietatem nostrā obseruant: astrologos nihil ueri scire fatendū erit: quû in cogitationibus nostris & operū motionibus nullus ordo depræhēdi possit. At quis & magnitudinis & temporis portiunculam aliquā scire in istis rebus liceat: quē modū tamen locumq; habebimus ignoramus, si astronomia itaq; certū ordinē sortitur: cōtra hanc opinionē testis insuperabilis est: quæ tandē opinio sydera singulis minutis uarios ac nouos cursus agere inepte opinatur: quod ad nostras actiōes imitādas fieri oīno necesse esset. Plura equidē ingenia nuper inuenta sunt: a quib; multi animantes confixi occubere, quæ res si ab astrorum ui prodirent: ipsa nouas proprietates per tempus assumere nullo dubium esset. Nam quū homines bombardis uti cœpere: nullo tam uetus animal supererat, quod a mundi origine usq; ad id tempus ab iis interfici opperiret: quāuis nunc huiuscemodi instrumenta ingentē hominibus stragē pariant. At priores astrorū interpretes non omnino abiiciēdi sunt: qui quendā uniuersum & satis modestum ordinē instituere: quē ab eorū successorib; maxime deprauatū experimur. Quicqd enim noui solertia humana indagat: id ipsi ad stellas transferūt, cuius causam explicantes suos codices nō parum ampliare solent: ut in quauis re singulari peritissimi appareant. E cōtra at p incitiā ubi sidera ipsa discretas particularesq; uires sortiuntur: eas coaceruatim agere & singularitate carere mentiunt. Audēt enim

dicere quempiam unicū planetam cūctis adolescentib? (cuiuscūq; cōplexionis u sint) præesse: his autē crescentibus aliū atq; alium usq; ad unū succedere inepte asseuerāt. Eodem quoq; modo aliqua astra ania lum omniū partes nonnullas & alia alias oīo disponere censent: quæ sidera & in maribus & in foeminis modum uarium obseruare dicūt. Quod si fieret: homines in eadē regiōe nati nihil itra gen? differēt.

Quā aperte qui naturalīū rerum magnitudines scire præsūmūt: aberrent.

Caput. xxx.

f Etiam ob hanc dementiam nosce præsūmunt: quot stadiis a cælo ipso terra discreta sit: quātū quoq; cæli abinuicē distēt: non ignorare testātur: quū interuallū inter propriā domū & scolas cōtentum nequaquā norint: quod ab iis tam crebro leni gradu deambulant solet. Nā & si architecti unam laterum tegularūq; uiam suis manibus constructam animaduertunt per quam totius ædificiī magnitudinem existimant: astronomi naturalium rerum distantias exquisitis sime scire opinantur, quod tunc ab iis credere fas esset: quum earundem opifices se esse ostenderent. At quanq̄ astrologi & signorum & planetarum secundum statum nonnunquā inquirant: id non nisi in tempore ocioso agere solent: quum necessitudine quippe aliqua premuntur: ad seipsos recurrunt. Neq; id denegandum est aliud aliis decertandi tempus commodius esse: quāuis id ipsum non omnibus æquum sit. Quod quum uniuersim utile afferret: iisdēmet quib? utilitatem impartitur nocentissimū redderetur: quum aduersis maiori adiumento esset.

Quam friuolis argumentis astronomi sibi fidē cōparare nitātur

Caput. xxxi.

loa T quum solis eclipsim lunæq; defectus aliaue iis similia astrologi prædicunt: magnā ob id sibi (quæ nulla est) auctoritatē ad uētura præuidenda cōparare arbitrantur: neq; res hæc (nisi apud rudes) multam uim tenet: qui absq; sufficiēti causā credere assuecūt. Syderum enim oppositiones ordinē obseruant, qui neq; rūpi potest neque in cursu amplius solito celerari immorariue solet: sed id quod ibidem coniectari contendunt: & ab arte prodire & in ambiguo uersari manifestum est. Veluti fieret: quum quatuor quinqueue nūcios diuisim ad uarias partes mitteremus: si certa tēporis spacia & gradiēdi modū in eundo redeundoq; u obseruare omnino debent: & uiarū quātitates existimem? haud magna cū difficultate cognoscere possumus: quib? in locis pro singulis temporib? minutis sint. At si montes

fluminaue in ipsis itineribus sunt: quo tempore illa superent perspicere potest. In montibus quoque illos refrigerari humectarique in fluminibus debere: censendum est: quis id æquo modo haud semper fiat. In hyeme namque tum flumina tum frigora aucta esse solent: in æstate autem e contra accidere: uerisimile est. Si itinera præterea abinuicem secarentur: uia tores per temporis successum coire debere liquido constaret: neque quo die quaque hora id accidere debeat ab iis præuideri difficillimum est: quod præterita præsentia atque futura eorundem itinerum spacia connumerare uelint. Neque harum rerum cognitio nobis aperiret: quid aut quando me teuerati sunt: aut si quicquam manibus pedibusue conficiunt. Neque aliter astronomi quam signorum proprietates planetarumque coniunctiones & oppositiones e quibus tum sicciores tum humidiores effectus uenturi sint: dignoscant: eadem uia ea quæ fabulari assuescunt: nequaquam attingere possunt. Quo fit: ut nulla alia in re quicquam ueri prædicent: sed ea quæ uentura erant: post ipsum exitum testantur. At astronomi huiusmodi quam nimium astringuntur: conquerentium more interrogare assuescunt: an astrologia uera scientia sit: an hoc modo ipsius disciplinæ fundamenta omnino sint extirpanda? quibus sane respondendum est: facultatem hanc modo quo ea ab ipsis intelligitur: minime ueram esse. Ingere siquidem proprietatum numerum stellis dat: quas ipsæ neque per naturam neque per accidens ullo pacto habere queunt. alia autem nonnullæ partes & ueræ sunt & ab effectibus cognoscuntur: ueluti quam aliqualem utilitatem uel nocumentum siderum discursu: coniunctione: oppositione uel in corpore aperte accipimus? quæ nudum etiam nisi mediis elementis adhuc capimus. Cæterum uero omnis regendi cura & diuinæ mentis & nostro arbitrio relicta est.

Quænam amplior utilitas ab astrorum facultate capi possit.

Caput, xxxii.

Neque ullam hac ampliore utilitatem ex astrorum facultate ad usum nostrum extrahere possumus: animaduertendum enim est: quam claritudine opacitateue sidera elementis pro temporum locorum & rerum quas conficere uolumus? discriminibus impartiantur, quod quidem iter cognoscere facile est. Omnibus quidem clarum est: singula anni tempora diuerse generationi propria reliquis esse. Veluti september ad frumenti ordeique sationem. At uer eruis: lino: fabis: & reliquis quæ horum specimen gerunt: maxime conuenit. Martius præterea mensis ad arborum ipsis (adoptioneue si dicere mauis) & ad brutorum animalium ortum cæteris præstat. De iis autem animabus dico qui præstantiores & sunt

& existimant. Vermes etenim: muscæ: serpentes: & reliqua generis eius-
 dem per summū æstum numerosiores ac fortiores gignunt. Neq; il-
 lud difficile cognoscere possum? iuxta hominis naturā cōplexionēq;
 & quo tempore anni & qua hora diei is aptior ad singula sit: uelut in
 aurora ad contemplationē in uespere aut ad corporis robur, qui etiā
 per cibi copiam fastidiri: per iopiam uero imbecillior reddi assuescit.
 Colerici quoq; per hyemem sanguinei per uer salubrius degunt. Me-
 lancholici uero sanguineos flegmatici deniq; colericos sequi uident
 Viriū quoq; culmen prope xxyiii suæ ætatis annū mortales possidēt
 Neq; hæc propterea infallibilis norma est: regionū siquidē discrimina
 euent? uariant: alia enī in septimo alia in ultimo (Februario uidelicet
 mense) sæmina appetit. At nonnullis in locis tūc quū dies clarescere
 incipit: e quiete surgere prodest: in aliis autē primā diluculi horā e cō-
 spectu uitare decet: neq; æquum ob id semper nocuentū adiuuen-
 tūq; produit. Anni siquidē temperies intēperamētumq; & hoc & illud
 augere potest: sed quis ad magnā frugum ubertatē tempora cōueniē-
 tia sint: multū frumenti reponere si mars sæuerit: certe uetabit. Ne-
 q; quis diei principiū tum propter sobrietatem tum quia humores te-
 nues consistunt: & ad templa uisenda & ad sacrificia & ad precatiōes
 aptissimū est: ad id aut exequendū mortales cogi minime uidentur:
 non pauci enim tūc cauponas petunt & uino sese immergunt: & diui-
 num nomen foedo ritu execrantur. Et quanq̃ in uespere maiorē corpo-
 ris agilitatem per naturā possideamus: q̃ plurimi tunc quiescunt: qui
 in auroræ crepusculo defatigati sunt: & quāuis nimio potu impatiē-
 tiores reddamur nōnunquā ob id iniurias patimur: quas merito pro-
 pulsare ulcisciue deberemus. Quandoq; etiam ieiuni respondemus:
 ubi silentium longe præstaret. Neq; quantis colericis hyems (uti ret-
 tulimus) sana sit: eos in ipsa semper sane ualere: intelligendum est:
 neq; secus plerisq; in istiusmodi generis rebus arbitrari licet. At
 quanq̃ sydera corpora ad diuersa ministeria non sine discrimine ap-
 tent: uti exempli gratia: ad tolerādas seditiones alia: alia uero ut diu-
 tius quiescere queant: & illa leuitati sanitatiq; & hæc grauedini atq;
 ægritudinibus uiciniora suo modulo reddant: nō id uno modo ab eis
 semper conficitur: neq; quibus nocere cōeperunt: cōtinue aduersant:
 neq; in alia uti in alia parte demū cogimur. Hæc deniq; naturalē nor-
 mam esse dicimus: in qua astra maiorem uim certe possident. Accidē-
 tia enim quæ nos conficim? ad ipsa haud multū spectant: quis ad ea
 peragēda tum maiorē tum minorem aptitudinem nobis impartiant

& postq̄ ab iis lædimur: & terminum uitæ breuiare & dilatare queit.

Varietatem ex ipsarum rerum limitatiōe necessariā omnino esse.

Caput, xxxiii.

t Vm per naturam tum per accidentia: & augere & minuire no-
stra uti alia quæ tractare solemus corpora quim? neq; id so-
lum astroꝝ auspicio roboreue fit. Agricola namq; quum pugnū uni?
sæminis iactat: alia grana in excedenti humore alia uero in exuperan-
ti ariditate cadunt: quæ diuersimode ob id nascuntur: non propter di-
scriminatā sui naturā: neq; ob spargentis desideriu: uerū quia ea oia
ab unico loco excipi nequeunt: sed & illic ob situs differentiam mirā-
dum inmodum crescunt: hic uero maxime deprauant. Neq; huiusce
modi res ob naturalem pluuiam tantum differentias agunt: uerum
quum hominis opera uel aquæ copia adducitur: uel fimus coacerua-
tur: uel quum terram ipsam assidue parere cogim? & uti hodie areas
aptamus: si posterū ad id agendū opperiremur diem: nunc utile nūc
inutile nobis reddi potuisset. At agriculturam ipsam nunc maturius
nunc ferius perfici uel uoluntas libere determinat: uel ab alio impe-
diti opere tunc conuenientius agi mortales existimant: & uno in præ-
dio spicæ ualidæ ac fructuosæ ex singulis granis prodeunt: in alio ue-
ro ter quaterue admodum imbecilles oriuntur. Neq; solum terra fe-
rax a se genitis sæminibus sed & adoptiuis fauorem atq; augmen-
tum nimium affert. Nec dissimile argumentū afferendum est: quum
de opibus ab hominibus in hac luce possessis agimus. Id enim rarissi-
me contingit: ut miser pauperisq; patris filius ad magnum rerum fa-
stigium perueniat: quanq̄ quoquo modo augeri queat: ut uenturæ so-
boli gradum ad maiorem spem dimittat. Verum ii qui artes a pau-
peribus parentibus relictas sequuntur: quauis die noctuq; laborent:
haud magno ob eandem causam imperio potiuntur, qui tamen quū
apud principes uitam agunt: nonnulli ex iis uel qui per naturam ha-
biles sūt: uel q̄ aliqua iisdē principibus grata ab arte perceperunt: quā-
doq; paruo labore magnas acquirunt opes. At quum alter ad merca-
turam alter ad militiam idone? nascitur: si ambos ad proprias partes
applicarem? uterq; nimium præstaret: sed si pmutatis artib? uiuerent:
is qui ineptior prodierat plura arma: bellicosior uero pecūias tracta-
rent. Neq; id totū uel a propria sciētia solertiaue prouēit: sed uti tēpo-
rū discrimina appetūt: & uti maiores nostri imperant: maxima ex par-
te uel ad hoc uel ad illud applicamur. Jam quippe fusas uictasq; acies

proprioꝝ ducū atq; iperatoꝝ negligētia potius q̄ hostium robore uidi-
mus. At is qui uictoria potitur (quanq̄ in re leui sit) tum ob nomen
tum propter opes quas inde sibi uendicat: ad maiora certamina susti-
nenda præsidium nō tenue cōparat: quū syderū etenim auspicio diui-
tiæ mortalibus traderent: non solum super nostrā tantū. natiuita-
tem sed super q̄ plures alias astrorum iudicia petere oporteret. Alioꝝ
namq; & uita & mors ad nos ditandos uim maximam obtinent. Et e-
contra, quæ res si sic se haberet: bona sydera supra filios diuitum suos
impartirent influx? uel super eos qui in eorūde seruitutē uitā cōsu-
mūt: q̄ diuturnitate & amici & cognati & similes deīq; illis reddūt.

Quam ob causam animantium corpora differant.

Caput. xxxiiii.

i N principio huiusce uoluminis id i duas partes diuidere pro-
posuimus: quarum priorem in quatuor capitibus lati? adhuc
q̄ existimabam? exposuim?. Quam rem me quoquo modo conficere
spes coegit: dum nonnullos errores qui nō recte habentur: tum pertā-
gere tū reprobare possem: neq; ibi prætermisū ē: ex qua materia cor-
pora consistunt: unde q; illa gubernetur. Nunc uero altera parte absolu-
ta alteram explicare pro uiribus enitemur. In qua nullis filosoficis
argumentis causam in medium deferemus: ob quā corpora alia aliis
compactiora: temperatiora: maiora: ualidiora: imbecilliora q;
nascantur. Cur quoq; alia gracilia sint: alia hebetudine obnubilentur:
nōnulla q; perspicacitate præstēt. Id tamē pro complexionis cuiuspiā
differentia existimabitur: quod eidem natura impartiri solita est. Per
accidens enim & nocua & prospera nobis q̄ plurima accidentia sæpe
contingunt uti in tertio uolumine ostendet. Qua in parte a rei ipsius
opportunitate plura dissimilia explananda exigi uidentur: quæ nos in
quinq; partes digesta accommodare elaborabimus.

Prima enim quid nam temperamenta corporibus superioribus infe-
riora recipiant, quibus etiam conditionibus illis subdita sint pro tan-
tulæ suæ magnitudinis portione continebit.

Secunda uero syderum atq; elementorum mutuū tum nocumen-
tum tum adiumentum & quale ab iis nutrimentum per conformita-
tem sperare debeamus: amplectitur.

At tertia a cōuersionib? quas elemēta inter se cōtinent: terminabitur.
Quarta deinceps uarias atq; excedentes quæ a natura prodeunt ui-
ces commemorabit.

Deniq; & solis & lunæ proprietates nōnullas designare contēdem?.

Quid nam cælestes influxus mortalibus impartiri soleant.

Caput. xxxv.

i N primis siquidē dicendum (uti polliciti sumus) erit: quā nā temperiem subiectionēq; a lationibus superioribus traham? quā in personis nostris sensu ipso percipim? Corpora nāq; nostra cur sus e quibus dependent aptitudine imitantur: dispositionēq; sequuntur: & uti u tum ob uiciniam tum propter cōiunctionem suos effectus abinuicem lædunt: nos tanq̃ eorum partes detrimentum sentire cogimur. E contra quoq; per contrariam causam iuuamur. Neq; illud propterea intelligas: uel sydera ipsa uel elemētorum discreta & totius prorsus compositionis expertia corpora externā impressionē concipere: quāuis eorum effectus (ob id quod rettulim?) deprauari aperte experiatur. At corpora huiuscemodi singula ad sui roboris partem supra nos ostendendam: facultatem habent. Neq; astra propterea ab solutam ad subiuganda elementa uim sortiri recte dixeris: sed sydera atq; elementa effectus inter se cōmuni modo permutari censendum est. Nam ueluti solis radii aerem tepesciunt: is eorū calorem mitigat. Sol etenim æque ubiq; calidus est: quāuis elementorum discrimine maxima cum uarietate sentiatur. Lunæ quoq; radii uarias (quā tū ad se attinet) qualitates nequaquā sortiuntur: qui tamē quū p angustū callē nos feriūt: longiorē nocēdi q̃ in apto uim tenēt. At quāq; ipsius syderis cōiunctionēs elemētorū corpora laxēt: non id semper æque oibus in locis agere ualēt. Ad id enī & locorū & flatuū differētiæ maxime cōferūt. Elemētis etiā ipsis neq; qualitates neq; principiū mor? a syderibus prouēit: quīs eorū coadiumēto ea & celeriora & lentiora reddantur: sed suis simplicitatib? neq; utile neq; nocuentū ab illis assumunt. Neq; aliud circa nos ad sydera atq; elemēta attinet: præter maiore minoreq; aptitudinē sanitatēq; & ægritudines. In actionib? uero siue eæ honestæ siue turpes sint: nihil ea agūt. Huiuscemodi nāq; res potestati determinationiq; nostræ cōmittunt: quīs alii per naturā cibi: alii pecuniarū auidi sint. Nemo tamen ad hoc uel illud exequendū cogitur: ueluti ad sanitatem aptitudinemq; retinendam deferendamq; uti præcipuum in nobis elementum appetit: & sydus quod conceptui nostro affuit exposulat.

Quis inter errantia sidera atq; elementa ordo seruetur.

Caput. xxxvi.

h Viusce secundæ partis ordinē aliquē statuemus: qui inter errantia sydera atq; elementa communis habetur. Quale quoq;

ab iis alimentum iuxta eorundem qualitates animantibus prouēiat modulo quodam differemus. Planetæ siquidem per temporis successum uel ad ea scandunt uel descendunt loca quæ differentia signa cōmuni nomine appellari sunt solita: idq; non nisi statutis diebus & certo reuolutionum numero peracto euenire sentitur. Neq; tunc singularis syderis natura tantum consideranda est: uerum etiam quod si gnium pro temporis differentia occupet animaduertere oportet. Nā quanq̃ locus ille qui (statuentium uoluntate) leo nuncupatur ad eā deueniret partem, quā sol in ianuarii mensis principio pererrat: excidentem calorem propterea minime sentiremus. At si aquarius piscis uel leonis locum in mense iulii occuparet: neq; multos ymbres neq; magna frigora afferrent. Verumenim uero quum conuēientem capimus uiam elementa tum auctiora tum putrida reddi tum senescere tum renouari syderum uicinitate remotione uel dicere solemus. Quæ quidem differentia quāuis ab omnibus huiusmodi coporibus sentiat: a cognatoribus in natura uæhementius concipi assuescit. Exēpli causa: calida calorem: frigida frigus: rigida rigorem: & temperata demum temperiem intensius excipiūt. Nec secus de reliquis affectionibus dixeris. At astra neq; robore neq; magnitudinibus neq; effectibus paritatem sortiri: censendum erit: cuius rei communem portionem pertangere statuimus: imo & de præcipuis singulatim dicere non negligendum duximus.

Quas condiciones saturni sydus possideat: cum reliquorum siderum abstruso documento.

Caput. xxxvii.

f Aturni sydus frigidum ac rigidum esse existimatur, quas condiciones si sortitur: quum super melancholiā e propria domo influxum miserit: eandem nimium ob id augeri: cæterasq; confortes coadiuuari necesse est. At si ab aliorum planetarum aspectu collustrationeq; & a locis suæ qualitati conuenientibus fauorem exceperit: subditum corpus perfectius reddet. Neq; propterea reliquæ in eodem contentæ corpore complexionēs rectam expeditionem adipiscuntur. Ad id quippe cætera illis cognatiōra sydera conformem aptitudinē tunc sortiri oportet: quanq̃ & a uiciniōri planeta & præcipua complexionē maius robur prouenire assuescat: si alii namq; ab uno tantum alii uero ab aliis syderib; tēperie assumerēt: non aliter eorum effectus quiq; sentiret: quā rem aliter se haberi: in multis animalibus experientia edocet, quorum membra a cuiusuis excellentis syderis mutatione

opacitatemq; affligi experiuntur: & quauis non ab omnibus pares portiones sortiamur: a remotissimis adhuc partem aliquam trahimus. Vnde id manifestum apparet: quodcūq; sydus quum recte ualet: eandem sanitatem cunctis corporibus (quantū ad se attinet) impartiri. At quāq; præcipuum quod sequimur astrum fauorabilem ac proprio rem sibi occupet locum: si cætera ecōtra steterint: animal tunc oriēs longe maius læditur: q̄ iuxta ipsius complexionē sperare licuerat. Qua propter quum humana nonnulla corpora uel mutilata uel fusca magnopere prodeunt: ad ipsorum generationē parentes: elementa sydera q; omnia simul deturbata coisse arbitrandum est: econtra autē euenire credi: par est: dum animantes ultra modum habiles nascuntur. Ad id enim medio quodam hæc omnia indigent: loca uidelicet temperata tenere & aliorum corporum suæ naturæ cognatorum participatio ne iuari oportet. Id namq; quod ab accidente prouenit: breui momēto absumenturi immo persæpe nocumētū iis euenit: qui frigus calorē uel ab alijs excipiunt uel alia huiusmodi externa affectione anguntur. At quis planetas tunc exemptiores esse dicamus: quum particularia itinera agunt: uel quum circa singulares aliquas stellas pererrant: si sol semper eandem recurreret uiam: cætera sydera haud multum ostēdere possent: sed eorum opera potius ignota haberentur. Maiora equidem quæ sentire solemus discrimina ea sunt: quum sol uel ad nos accedit: disceditue maxime: aut quum medium pererrando obseruat. Neq; illius propterea beneficia nocumenta q; æque ab omnibus prouincijs excipiuntur. Quam etiam ob rem eundem dispari modo agere iuxta mortalium singulares complexionēs regionūq; discrimina necesse est. Quam quoq; ob causam tum hominis qualitatem tum loci naturam considerare debemus. singula siquidem loca ut corpora in sanitate conseruent: ea sibi conformari desiderant. Colerici namq; in eminentibus locis flegmatici uero in demissis securius degunt: neq; eos tamen illic ab omni aduersitate securos esse censendum est: sed ipsos ibidem uti experitur tutius degere dicemus. At exemplum hoc propterea attulimus: ut simile aliud inter sydera illa (quæ planetas) & loca (quæ signa) communi nomine appellari rettulimus statuatur, ut ea opportunum commodum deferant: calida exempli causa cum calidis: hūida hūidis: frigida frigidis & sicca deiq; siccis cōiungant̃. Neq; adhuc iis conditionibus obseruatis huiusmodi corpora tantūm adipiscūtur: ut æquitatem malitiamue plenam nobis impartiri queant: neq; quā ad earum alteram semper sequēdam mortales

cogere possint. Quacūq; etenim in re non tenuēs portiones illi optimo omniūq; maximo rectori referuari experiūtur. Corpora equidem quæ nos ad aliquā rem agendā habiles agunt: prius q̄ nos conficiant: iam a suis limitib? terminant: aliter etenim cui penicitatis portiunculā darent: eidem uberem ipsius facultatis copiā largiri necesse esset. Sed quum eorum potestas non nisi uniuersim spargatur: uel quando strictius nunc in maiori nunc in minori tēpore idem peragūt, qđ & a mūdanis accidētibus & ab iis quæ a nobis prodire docuim?: fieri potest: quanq̄ harū partium altera alteri? ope aperte indigeat: utrāq; quippe ad ipsum simul coire: maxime decet: quum altera tantum nos nimium uel præstantes uel infirmos edere nequeat.

Quid elemēta adinuicē agant.

Caput. xxxviii.

i N hac tertia differentia comerciū illud explicandū erit: quod elementa inter se sortiri assuescūt. Quorū corpora salubriora: subtiliora: fortiora: itemperatiora uel alibi cōsistūt: quæ etiam ob reciprocā qualitātū permutationē cōmodū icommodūq; assumere experiuntur: neq; huiuscemodi res sine ipsorum mutua cōmixtiōe fieri queunt: ea enim quum simplicia sint: externā impropriāq; substantiam nequaquā cōcipiūt. Verūenim uero quū simul cōmiscuntur: eorū quodpiā cæterorū partes continet. At igneum elementum calidum: aereum frigidum: terræ uero siccum: aquæ demum humidum esse dicimus: quorum singula cursum suum quum peragunt: cæterorū portiunculas concipiunt. Calor siquidē ab aere uel remittitur: uel mitior (si dicere mauis) per naturā redditur. ab aqua uero & humidior & obtusior efficitur: qui cum terra & intemperantior est & maiorem reflectendi uim sortitur. At aer æstum ab igne suscipit: humorem ex aqua carpere sentitur, a terra demū densitatē contrahit. Neq; sec? de reliquis suo modo dicendum: quāuis elementorū aliqua maiorem aliis utilitatem impartiri: q̄ ab aliis recipere assuescunt. Aer uero magna ex parte cæteris temperiem cōmunicat: eius quoq; naturam nostræ amicam esse minime negandum est: neq; id a probatione multum distat. Post nostram siquidem conditionem multo magis uiuēdi cursū sine cæteris q̄ sine aura protrahere possum?: quanq̄ aer ipse tum cū aliorū elemētōrū aduersitate pinguescit: tum quū ob syderum oppositionē deprauatur: sæpi? nos lædere solet. Tunc quippe ab elemētis is nimium læditur: quū p aquas detētas: putridas lutosæ sue: & ultra modū æstuosa loca discurrit. Tūc quoq; id uehementius euenit: quum

regiones quas permeat: demissa planicie coextenduntur & humore uberes sunt. Neq; aliter per huiusmodi discursus: cætera elementa mutuas permutationes exercent. Quâuis id in aliis minorem in modum fieri queat: quum ad diuersas percurrêdas plagas minus idonea sint: & opportuna ad id ipsû peragêdû mobilitate uacent.

Elementorû proprietates pro locorû discriminibus & intendi & remitti solere: cum ignis ipsius exemplo.

Caput. xxxix.

a T elemêta singula salubriora ifirmioraue pro locorum discriminibus reddi in propatulo conspicitur. Ignis siquidem in locis mediocri modo surgentib; rectius operatur: in quib; neq; ab aere impediri: neq; ab humore repugnari assuecit. Neq; is ibidê excedetê impressionê ob aeris agitationê agere potest.

Quonâ in loco aer præstâtior expiatur. Caput. xxx.

a Erem autê eminentibus in locis apertisue & fortiorê & salubriorem reddi: manifestû est. Eius siquidê natura expedite decurrere appetit: qui quû detinet & corpulentiâ capit & uigorem quo nos iuuare debuerat: remittit. Quâ ob rem in montib; subtilitate gaudês expedite peragrat & a plantis non tenuè adiumentum carpit: e quib; crebrius uehementiusq; iuuari solet. Quæ res in demissis atq; editis locis econtra euenire experiuntur.

De terræ situ ac proprietatibus.

Caput. xli.

d E terræ situ ac proprietate rursus agendû est. Eam enim quæ altius erigitur: salubriorê cæteris consistere manifestû est: tû ob aeris temperationem tum propter aptitudinem quam aquæ ad eadem deferenda loca obtinent: quas ibidem immorari: loci natura minime patitur: tum etiam quia in istiusmodi locorum pedibus fôtes scaturientes humorem subtrahunt: quod in oppresso campo nequaquâ fieri potest. Is namq; ad aquas depellendas aptitudinê uacat: uelut in domicilio quoquam euenire solet: cuius ostium quum solo eminet: id semper humidû est: quanq; in sublimi ædificio cõstructum id sit. Econuerso autem e contrariâ euenire causa: nemo dubitat. Compertum quippe est quum demissa habitacula demissiorem accessum possident: ob istiusmodi respirationis copiam: magna humoris pars dissoluitur: domusq; exsiccatur.

De præstantioribus ad usum aquæ conditionibus. Caput. xlii.

a Quæ meliores illæ subtilioresq; experiuntur: quæ a montû pedib; uel ab aliis mediocritate cõsistêtib; locis oriuntur. Eæ & eni

propter utile quod ab aere suscipiunt: a metallis per quorum meatus defluunt: uiuari: lædique assuescunt. At humor hic in eminentibus locis crudatatem in oppressis uero crassitudinem moliciemque excedentem possidet. Aqua demum & salubritate & sapore iisdem in locis præstare solet: in quibus rupes eiusdem speciei sunt: quas hispani pizaras appellant (nomen adhuc latinis ignotum) inferunt uero uiua sternunt arena.

Quibus argumentis aer frigiditate aqua uero humiditate strictum continere probentur.

Caput. xlii.

Quum præcipuam aeris proprietatem non sine euidenti causa frigidam: aqua uero humidam esse censuerimus: ut id tamen per exempla ab omnibus apprehendi queat eorundem elementorum effectus aliquos pertangere statuimus. Quæ equidem pars tres differentias capiat: ad rectam dilucidationem peropus est: quarum prior ab elementorum simplicitate tum ob sui aliqualem compositionem roborabitur. Secunda uero plenam ipsorum commixtionem continebit. Demum id ipsum & per animalium similitudinem atque actiones demonstrabimus. Illud imprimis dicimus: elementorum simplices affectiones cognosci per eorundem mutationes quas per temporum discrimina ab illis agi sentimus: postquam ea abinuicem commiscantur: quorum quodpiam quum reliquorum maiores portiones contineat: longe magis uariare assuescit: quas quum deserere incipit subtilius: puriusue (ut rectius loquar) redditur. Neque quamquam aliorum partes possideat: ex suo corpori equiperandæ sunt: quod quum fieret: singulas nonnullis patere sensibus necessum esset: cuius rei oppositum sentimus. Elementa equidem quæ a natura sua subtiliora leuioraque sunt quamuis commisceantur: eadem adhuc proprietatem retinent: neque ob aeris uel agitationem uel ignis uiam eundem substantiam imutare censendum est: quamuis nunc aerem nunc uentum nominum uarietate dicamus: & is aliorum elementorum quandoque maiores quandoque minores portiones contineat. Neque id ipsum aliter profecto fit: quam quum manus quæ dum fortius quicquam peragere intendit: arma sua proprietate repleta quibus ualidiores ictus agere possit: assumit: neque missilia reliquaue huiusmodi instrumenta uim possidet: qua hanc uel illam partem petant: sed a brachii robore impelluntur. Neque aliter aer uentusue (si hoc magis illo nomine uti malueris) tum terræ uaporibus tum aquæ exhalationibus (ut non sine differentia loquamur) exhaustis fortius lædit. Ab huiusmodi enim rebus quum corpulentiora corpora sint adiutus: arbores: mœnia: rupes atque alia huiusmodi sternit. In secunda uero id quod manifestum occurrit: dicendum est. Nullum quippe temporis rigorem pateremur: nisi aer ipse

infrigidaretur: unde nox die tantope frigidior reddi maxime conspici-
 citur. Is etenim quū nocturno tēpore neq; a sole mitigari calorem ue-
 excipere possit: tunc nimiū uiget: aqua nāq; neq; noctu neq; interdiu.
 suas affectiones mutare augereue multum (dum in fontib; consistit)
 nequaquā experitur: uerū discursus differentia quum longius ab ortu
 distat: uel a sole calefit: uel a flatibus infrigidatur. At quis aquam &
 calidam & frigidam summope quandoq; sentiam?: id a sua intempe-
 rie maxime prouenit. In humore namq; siue is frigidus: tepidus: cali-
 dusue consistat: in eo diu conseruari minime possumus. In aere uero
 econtrario sit: quouis quippe & loco & tempore nobis præ ceteris ele-
 mentis & necessarius & conformis is esse assuescit: qui quum frigidi-
 tatem ab humore exciperet: tunc eundem calidorem reddi necessum
 esset: quum longius a suo principio distaret. Eodem nempe modo plu-
 res aquas eidem offendere contingeret: quod e conuerso fieri manife-
 stū est. Quisq; etenim uentosꝝ flatus per discursum calidior reddit:
 aerem præterea frigidum esse eminentiora loca nimis ualidum argu-
 mentum præbent: in quibus quum suo robore ille præstet: hanc pro-
 priam sibi affectionē summope ostendere solet. At si aqua cætera ele-
 menta frigiditate deuinceret: frigusq; ex se possideret ubi a sole nō di-
 frumperetur temperareturq; gelu rigeret: sed semper ea a frigore con-
 gelatur: neq; id unq; fit: nisi quum aer ipse sua uiuacitate atq; robo-
 re excellit: & a quibusuis accidentib; multum uacat tunc equidē uel
 nihil uel parū ab ipso sole offēditur: nā quū pluuia descēdere incipit:
 guttæ illæ temperatæ descēdunt: sed postq̄ nubiū densitas soli oppo-
 nitur: aer tantope uiget: ut quæq; cōtingat corpora frigidiora nimiū
 reddat: grādines quoq; ipsas ab aere tantope duriores (quum descen-
 dūt) reddi manifestū est. Vnde pspiciū restat omnē aquæ concretio-
 nem ab aere prodire: omne pluuiæ deniq; tēpus humidum ab omni-
 bus sentitur. Illud quoq; hac in re minime aspernandū est: quæcūq;
 loca aquis redūdantia uiciniaq; humiditate præstare. At uentosa tun-
 ctā contra frigore excellunt. Rursus tertia in parte de corporib;
 ab aqueo atq; aereo elemento constitutis differendum est, quorum
 effectibus & compositione sententia hæc aperte demonstrabitnr. Co-
 lericos equidem aiantes maiorem ab aere q̄ ex cæteris elementis por-
 tionē ducere in tertio uolumine haud ambigue ostendemus: flegma-
 ticos uero ex aqua cōstare: omnium fere sententia est: quæcūq; itaq;
 animalia in quibus coleræ complexio exuperat: frigida: sicca: compa-
 ctiora & nimium temperata consistunt. flegmaticos uero animātes

econtra humidōs:corpulentos:laxosq; esse compertum est: qui etiā parum temperamenti sortiunt̃, sed hac adhuc stricta norma neglecta: ali? uniuersus ordo cunctis sese offert. Quicquid & enim in eminentibus locis immorat̃: id frigidius strictiusq; reddi manifestum est: in amīs autē idipsum humidius: laxiusq; diuerti conspicitur. Ob tantas demum quas attulimus causas: aerem ceteris corporibus frigidiorē esse: non immerito censuim̃. Qui tantā enim portionē aliis impendere solet: eundē eiusdē rationis aliam longe maiorē sortiri: quis negare audeat?

Elementorū excedētes effectus.

Caput. xliiij.

i N hac quarta parte nōnullas elementorū exuperātes uices paucis absoluere propōsse nitimur: qua in quāstione illic ichoare licet: an aliud in aliud elementum in alteriusue propriā qualitatem penitus conuerti queat: ut sine ambagibus tamē quicquid est cēseamus: conuersionē hanc nō solum difficilē uerū impossibilē esse (quū id recte probare credamus) dicimus. Eorū quippe cuiuslibet contraria natura sancita est: q̃uis ea per accidens similitudinē capere nonnunq̃ uideant̃: qua oculis cōuersa adinuicē esse appareant: cuius rei demonstratio tum a corporis cōmiscētis magnitudine: tum a qualitate provenire potest. Parum quippe sanguinis magnā aquæ copiam inficit: eamq; ad sui similitudinis speciem attrahit, tantū attamen humoris cū sanguine ipso admiscere possumus: ut omnis rubedo euanescere cogat̃. At quū claros amnes intueamur: nihil terræ ibi cōmixtū contieri apparet. Terrenæ nāq; partes illic adeo dissolutæ probeq; admixtæ uehunt̃: ut humana uidendi facultas ad eas discernēdas hebes sit quū ipsas diiudicare omnino nequeat, sed quū ex hūore illo uas cōdecantis magnitudinis impletur: aqua q; ibidem conquiescit: terrenæ feces ima petunt: humorq; simplicior supernatare experit̃. Vnde terrā illam occultā imbibitamq; q̃uis tenuem ab aduerso præstātissimoq; ductore nequaquā imutari potuisse constat: sed accideūte illo peractō cōsumptoue singula propriā naturā repetere naturæ iussu fieri conspiciatur, quum huiuscemodi præterea reb? origo unde defluere augeriq; possent deesset: non multū alienū appareret mansiōes illis dissimiles concedere: unde & colligi & fauorē excipere ualuisent. Verum quū fundamenta propria sortiantur: ea repetere & iustum & peropportunum est. Neq; quicq̃ magis ab hominib? determinatū in promptu occurrat: q̃ quum parum aquæ multo mero admiscetur: cuius saporem coloremq; neq; gustus neq; uisus apprehendunt: q̃uis uini ipsius ui

res quoquo modulo extéuatæ sint: & quū aquā calefacimus ea frigida-
tate dimittit illiusue frigiditas soporari conspicitur: indeue exiit (si
aliam sententiam tibi esse malueris) aquæ tamē illius esse proprium
quod in ipsius singulari materia atq; forma concludit: nunquā inde
arceatur: Immo quod fortius est: quū aquam ipsam adeo concoquim?
ut penitus dissolui cogatur: illius substantiales portūculæ in tenuiori
bus uaporibus resolutæ ad suum pristinū elemētū redeūt. At quanq̃
humor excellēti calore cōcepto similē igni operationē agat: per natu-
ram atq; accidēs contraria instrumēta: quibus corpora proprium ro-
bur apertius ostēdāt quādoq; capiūtur: sed q̃uis ignis calor ab omni
bus fere proximitatis materiis sentiri soleat: eæ calefactæ non unico
modo operantur. In siliis quippe uitisue caudicibus magn⁹ ignis
uigor excipitur: sed pinus nebrusq; sopito modo deurūtur. Nec dispa-
ri modo corpora lignis istis appropinquata cremātur: uel in aqua ab
his calefacta coquuntur: q̃ huiusmodi rerum discrimina petunt.
Et si habitum a nobis uendicatū non sine magnis labore ac discrimi-
nibus in alium dissimilem imutare quimus: quantum huiusmodi
naturæ cōuersio dubitanda est? Neq; materias ipsas sub aliis specie-
bus post aliarum dissolutionē contineri posse negam⁹: quæ tamē quā-
tum ad ipsius materie naturam minime differunt. Elementa enim
species iam mēbratim in sua simplici natura diuisas nequaquā conti-
nent: quāuis longe dispares materias habeant: quæ elementa scilicet
nulla in parte strictiorem finem q̃ in suis pristinis principiis usquā
adipisci queunt.

De propriis elementorū sedibus.

Caput. xly.

a T quū elementorū cuiuslibet singularis: firmus: atq; quietus loc⁹
deesset: ea ipsa ordine opportūo corpora uegetare nequaquā pos-
sent. Ex eorū omniū siquidem æqua magnitudine continuā confusio
nē prodire necesse esset: a qua similem aliā oriri sperare liceret: uel ab
ea cōstituta corpora q̃citissime dissolui: credi par esset, quū certamen
siquidem mediū aliquod interponere negligit: pugnares q̃citissime
absumit. Quā ob rem partē aliquā habere opus est: in qua defessi mi-
lites secure refici sauciq; mederi & alii integri ī subsidiū mitti queāt
Neq; aliter singula elementa recursus atq; origines proprios sortita
sunt: quos alia pertāgere natura ipsa uetantur. Alterū & enim ad alre-
rius regionē neq; descendit neq; scandit: quanq̃ uerberationē a rebus
expetitā suæ uirtutis portionem corpora transeundo uegetandoq;
immittant. Quā quidē cōmunem rem ab omnib⁹ in mediū adductā

elementatam dicere non pauci assuescunt, ex qua & corpora nostra & cæterorum animantium constitui ab oïbus concessum est : quæ per uitæ discursum mutuūq; certamen dissoluta suæ materiæ portiones singulis elemētis restituūt. Hæc norma deniq; & in sua simplicitate & in compositiōe cōmunis ab oïbus obseruatur: ueluti aqua a matre profluens quæ terræ meatus permeans fontes petere uidetur: idēq; per riuos discurrens suam demū antiquā parētē repetit: ibiq; & a fractione & a labore peractis refocilatur: neq; secus de cæteris censendū est. Quam quidē conditionē in sydenibus ipsis apertius sentim? quo rum corpora neq; collidi neq; aduersari abinuicē quantū ad propria subiecta queunt: quāuis nimium eorum radii mutuo lædi experiantur. Vnius itaq; elementi materiā in alteri? naturā conuerti non posse satis hactenus probatum est: quāuis species in dissimiles sibi species trāsmutari p corruptionē queāt. Ex nāq; corpora ex quatuor diuersis materieb? sunt: quæ materia ēt res differētes procreat, quæ tūc in prima specie nequaq; includuntur. Quā ob causā quum sobolis nostræ corpora intereūt eandē liberos noiare non recte licet: tunc præsertim quum ipsoꝝ caro dissoluīt: & figura mēbris a parentibus tradita ab eis derelicta sit. Aliter enim iam magnā elemētōꝝ partem hominū filiā esse non immerito diceremus. Sed elemēta & huiusmodi noiā: & materiem nobis mutuāt: dum hanc particularem aptitudinem obseruamus: quā dissolutam ad se reuocant. At anima ratione prædita aliud iter certe sortitur. A solo deo & enim creata est. Neq; illud reticere licet dūmodo ipsa mēbra non penit? dissoluta sint: & ipsius speciei formam retinēt: corpus ab ipsis constitutum & patrem & filium iuxta rei conuenientiam decenter adhuc (quantum ad ipsam carnem attinet) appellari.

Quibus conditionibus hūor terrā ipsam semper petat.

Caput. xlyi.

a Qua haud uno modo terræ repræsentatur: cōmunicariue (ut strictius loquar) assuescit. Neq; humorem ipsum plures ob id fortiri naturas extimare licet: q̄uis eundem nunc densiorē nunc rariore uel mitius uel impetuosius ad nos deuenire uel quietum stare experiamur, quarū quidem rerum uicissitudines ex aliorum elementorū cōmixtione prodire conspiciuntur: aquam tamē a proprio cursu cessare: nemo sane recte dicit: si ab eo enim abstineret: haud parū detrimētū corporū uegetatio caperet: q̄uis non semel adeo tenuis atq; exigua magnitudine condit? hūor descendit: ut tum a solis radus tū ab aere

ipſo diſſolui abſumiq; queat. Quā equidem ob cauſam rorem noctur
no tempore lapſum diurno uero minime ſentim⁹. Tum quoq; ros ube
rius deſcendere aſſueſcit: quū tempus quietius aſſiſtit. Veni ſiquidē
humorē miārdū immodū in eminentibus locis præſertim exſiccāt:
in imis namq; idipſum agi locus uetat. At aer humorem quādoq; cō
gelat: quandoq; liquidū dimittit: uti is frigidi⁹ tepidi⁹ue cōſiſtit.
Tunc tamē aquā concretiorē reddere aſſueuit: quū ea maiores ex aliis
elementis portiones cōtineat. æſtatis autē tempore ob terræ ſiccitatē
aer & ad puluerem & ad exhalationes ipſas ſubleuandas nimia aptitu
dinē poſſidet: unde grandines gigni neceſſum eſt. In hyeme uero quū
huiusmodi materiei tantam corpulentia nequaquā inueniat: niuē fie
ri (uti uidemus) conuenit.

Quid uel pruina uel bruma ſit.

Caput. xlyii.

a Tpruina ſiue alia quam ob magnitudinē (immo ob differen
tiam potius) brumā alii appellant: & parū aquæ & id ſubtiliſſi
mū admodū continet: ut neq; uiſu neq; tactu in aere apprehēdi que
at: quanq̃ nonnunq̃ tanta cū ubertate ſedes petat: ut corpus ſeſibus
publicū conficiat, quæ quidē impreſſio (quando nomē id iam latinis
auribus tritū eſt) dum temp⁹ calore uiget: roris terminos nequaquā trā
ſgreditur: quā tamē ob lenitatē breuitatēue: aeris frigiditas quādoq;
cōgelat. Nā quū impetuoſe pluit (q̃uis aer nimia frigiditate præſtet)
defluens tunc temporis humor & frigori obſtat & congelationē ſpar
gendo diſſipat.

Quid iris ſit.

Caput. xlyiii.

i Riris repercuſſio ſolisue radioꝝ uerberatio eſt: quū u a ſereno ad
denſam tranſeunt nubem: tempore quo radiatiōes illæ regnāt
(quas ſobre lūbres hiſpāi dicunt: at mihi eas abſciſa lumina dici pla
cet) Neq; id immerito in breui ſiquidem terræ ſpacio uarias affectio
nes uidere ſolemus. Hic & enim clarū atq; expeditū tempus micat: il
lic uero nubilofum fuſcumq; opacāt. At quū aqua probe liquida de
ſcendit: cætera elementa pacata temperie atq; cōcordia teneri ea neq;
eidē tunc impedimētum afferre cenſendū eſt. Singula namq; p ſeni
miū diſcrimē parere nequeunt: q̃uis in eodem met corpore & tergū
& illa cōtineantur: quum id maxime ex uaria materia conſtat. Pluuia
lis & enim aqua quū terram petit: iam elementoz omnium particeps
eſt, quam tamen tunc compoſitiore experiri ſolemus: quando ipſa p
terræ uiſcera ſeſe reſorbens immiſcensq; uel deuoluit uel cōmorat.

Humor quippe a meatib? per quos defluit: uel ab iis quæ occupat locis id capere conspiciť: quod nos eidem impendimus: quũ ipsum uel herbis uel cibis cõmixtis concoquimus.

An elementa a suis actionib? quãdoq; desistant,

Caput. xlyiii.

e Lementa deniq; omnia simplicia semper inspirant nutritũ q; suis compositis partibus impendunt: secũq; coniungunt: neq; ea ab operatione unq; cessant: neq; continuitatẽ deserũt. Nam uti aqua ab æthere cadens illam quæ flumina deuehunt amplexa est: nõ aliter amnes mare petũt: & ipsum per terræ meatus sui partem diffũdens fontibus colligatur: cum quibus omnibus pluuiã copulata est. Neq; hæc penitus interdicti emãcipariue usquã patiuntur.

Quam ob causam fontes in montibus magna ex parte scaturire assuescant.

Caput. l.

a T fontes in montibus magna ex parte scaturire nõ sine sufficĩti causa uidemus: tum quia illic terræ uenarũ multitudo consistere apparet: tũ quia huiuscemodi loca aquæ cursui maxime peruia sunt: quĩs ascensus illic humoris naturæ non parũ repugnare uideatur: id tamen ei nequaquã alienum est: dum per uiscera terræ ebulliens pererrat. Cruor quippe e corpore fusus ima petit: sanguis tamẽ qui intra nos feruens continetur: si fissuram in capite facim?: quum uenã quampiam præsertim incidimus: totus pene e corpore labitur: dato tamen hostio atq; riualo ad fluxum & ortum expeditus: ut pars illa præteriens succedenti cedat & liberum iter ei præbere possit, qui quum in cursu impediretur: aut illic moram ageret & non parum ad uenienti obstarẽt. Neq; adhuc fontes ipsos in montium cacuminib? ortos esse dicimus: sed paululũ demissius ubi & ad altitudinẽ exsiccadã & ad humorẽ inferũ attrahendũ aptitudinẽ habet. In huiusmodi quoq; locis humor tanto cũ uigore decurrit: ut non solũ aduenienti locũ det: uerũetiam eundẽ conuocet deuehatq;. Immo & aqua quæ i montib? cursu caret: lacus efficit: uti in planicie putei sunt, qui quĩs nimio humore abundant: decurrere nequeunt, quæ res nonnullis in æquis regionib? sane conspiciť: in quib? etiam nõ multum augmenti amnes per pluuiã capere sunt soliti. In gallia siquidem cisalpina cuius capiti insubria nomen est: dum montium niues haud liquefiunt præcipua flumina maiorem aquæ copĩã per imbres nequaquã ostendere solent: planicies quidẽ humorẽ amnes petere nequaquã sinit. Quam equidẽ obrem ea paludosa atq; humidissima est: illic maxime ubi ter

ra crassa consistit. Sterilia quippe loca cuiuscūq; generis humore celerius resorbent: indeq; aqua ob loci labilitatem ocius expirare discedereq; & potest & solet.

Quapropter habitabilis terræ portio manifesta sit. Caput, li.

a Thabitabile terræ portionē petere necessum est. Ea quidē quæ sub æquore cōtinet: neq; arbores neq; animalia gignit: neq; aquæ subterraneæ pisces procreat. Vt singula enim natura sua recte uti & ueluti eorum cuiusq; cōuenit foetificare queant: eadem expedita & sine occupatiōe manere (quæ iuncta sint) oportet. Quam ob rem aquæ & ad terræ littora & ad ipsius mediū cōtrahunt. Neq; ob hanc uiam reuolutionēq; quæ horū elementorum uel altius erigatur de missiue consistat: a nobis conspici potest. Dum ea etenim cōposita sunt: iuncta manere assuescunt. Immo & terrā aqua auctiorem inferio remq; uidere solemus: tum in fluminibus tum quum humorem ipsum in uasis colligimus. Aqua attamen quum corpus minus ponderosum sortita sit: diutius super terram inibi quæ eadem sustinere potest. Quā equidē ob causam aqueū elementum leuitate: eminentia: subtilitateq; terreo præstare fatendum est. At uero ubi nos utrunq; experimur: ea non aliter sese haberi ostendunt: quæ quatuor humores in humano corpore cōtenti: ubi sanguis quæ ex celsiori elemēto proportione: quādoq; aliqua in corporis parte flegmati subiaceret.

Quonā pacto elementa per cōmixtionem sibi iuicem loca permittent. Caput, lii.

a Erem terræ altiorē esse minime negatur, cuius tamen portiones in cauernis conclusas terræ nonnullis partibus inferiores habitare nemo dubitat: ignēq; in conuallibus imis & in uenis silicū & aliis in subiectis reperiri: palam est. Hæc attamen non nisi in cōpositione intelligenda sunt: ut elemēta ipsa obuersari adinuicē queant: & opportuna uegetationē rebus impartiantur: quæ in ipsis principis pura sint. At si terram in humore fundari dicimus: id utilitatis causa & intelligi & dici recte potest. Omnē quidem humū aridā atq; aqua carentem siccam: sterilem atq; infœcundam experimur. Iam etenim assuetum est: quum aliquis aliorum auctoritate quidpiam comprobaret: eundē super eorū uerba rationesue fundari: dicere: quæ eos sententias nequaquam pedibus premar: sed ab ipsis utile carpēdo, quo uel fauore uel præsidium sibi cōparet.

Quas differētiās aer pro locorū discriminibus agere solet. Caput, liii.

a Er haud dissimilē differētiā agit: quæ regiōes e quibus expirat:

non æquā substantiam singularia possident. Caro etenim quā coxæ
 sortiuntur: illa quæ costas uelat grauior est. Terra itidem quæ motū
 sūmitatibus adheret haud multū pinguedinis habet: uel quia ide ex
 se ima petat: uel quia ex huiusmodi locis ab aere atq; aqua deorsum
 facile uerritur. Quā ob rem cacumina ipsa tanq̃ nuda ossa conspici so
 lent. At conualles corpulentia: pinguedine atq; calore excedunt. Illic
 quippe sol uehementi? deurit. Aquam quoq; inde fluere: loci natura
 haud parū prohibet. Quā ob rē humore imbibito eandem nimiū pin
 guescere: necessum ē. Aer etiā crassus atq; imbecillis illic (quum sit)
 uel humore arripere: uel multū extenuare nō potest, qui quidē humū
 pingue atq; uberem efficit. Regionēs quoq; & si ob alias causas dissi
 miles sunt: haud exigua discrimina propterea agūt: uti propi? distātius/
 ue a sole percutiunt. Naturæ etiā calor diuersus pro locoꝝ ac tēporū
 discriminib? experit: ueluti ob flatuū atq; aquarū differētiā lociq; cō
 spectum atq; altitudinē. Neq; iccirco eundē ex se disparem calidita
 tem habere: recte dicendum erit.

Ob quas causas terra nutet.

Caput. lyii.

q Vandoq; terrā nutantē: mugientē & tremore concussam senti
 mus: quod crebrius in æqualib? accidit locis: ob uentos uapo
 resq; in ipsius cauernis iclusos quos inde exire: loc? uetat. Harū rerū
 equidē excessus unde procedāt: in promptu ē. Concipiunt? equidē hu
 iusmodi materies: quū nimboſæ procellæ subito fragore corruūt:
 quas & solis & aeris placida trāquilitas statim sequit?, quæ quū cælū
 ipsum serenēt & cætera elemēta hilarēt & quēuis excessum exsiccet
 atq; extenuet: terræ uultū indurat: cuius ora cū cæteris meatib? astrū
 git. Quā ob rem uenti: uapores: fumiq; illic conclusi abinuicem repu
 gnātes dum exitū inuenire contendūt: furibundū atq; horridū certa
 men conserūt.

A quibus astris maiora discrimina quæ ab ipsis syderibus sentire
 solemus: oriantur: & quoz maiori ope indigeamus.

Caput. lyiii.

i N hac quinta parte de solis lunæq; effectib? agendū est. Vtri
 usq; namq; uires maxime explicandas esse oportere existimaui
 mus: quū ea ex omnium planetarū numero principatū obtineant. iis
 equidem duobus uere cognitis: haud multū aliis syderibus indigere
 mus. Maior quidem differētia qua cætera sydera euariāt: a sole lūaq;
 prodit. Quā equidem ob rem aliis in locis de quopiam eorū singula
 tum: in aliis uero de utroq; differere conueniet.

Quæ discrimia iter solis lūæq; sidera sint: quas quocq; differētiās ob alia accidētia sol ipse agat: & quonā pacto mortales ab eo min⁹ q̄ cæteri aiantes lædi experiantur.

Caput. lyiiii.

f Olem præcipuū sydus esse: manifestū est: q̄uis ob sui cōstantiā minorē ab eo tū prosperā tū aduersam diuersitatē q̄ a lūa senti re soleam⁹. Hoc tamē quātū ad ascensum descēsumq; spectat intelli gēdū ē. Nā quū solis robur capim⁹ per .xxiiii. horarū spaciū longe ma iorē differentiā nobis ostendit: quū is diē a nocte intra idē spaciū se cernat, lūa uero ab huiuscemodi facultate priuata ē: neq; huic similē distinctionē agere potest. At quū solis radij aliorū corporū oppositiōe lædunt: maximū detrimentū sentire solem⁹, qui q̄uis cū sibi propria claritudine decurrat: tū quia nūc propi⁹ nunc remotius nos inuenit: haud æquū calorē nobis impēdere assuescit: quib⁹ i reb⁹ hominū ge nus min⁹ cæteris afficit. Mortales nāq; contra huiuscemodi excessus defectusq; & pro utriusq; discrimine armant: ueluti in tempore quo naturæ calor imbecillior reddit: igne: tegumētis: cibo: domib⁹ & istis⁹ modi generis reb⁹ uel eundē cōparāt: uel cōtra frigoris ic⁹ oportuē muniūtur. Nec secus ut solis æstū moderent: decētia media igrunt: uti frigidās māsiōnes atq; escā aliaq; frigiditate præstātia: a quib⁹ ad iuti calorē min⁹ ægre pferūt. Quapropter quantū ad naturæ calorē in hominū generatiōe nataliq; tēporū discrimina haud nimīū referūt. Quanq̄ illud nequaq̄ prætereūdū sit: & æstus & frigoris exuperantes excessus non parū eos lædere posse: qui ob inopiam munimēta sibi cō parare non queunt. Illud quoq; manifestū est: uti res quæ medio ca rent: molestiam maxima ex parte afferunt: eæ alios extremos morbos curare quandoq; experiuntur. Verbi causa: calorem in fracturis iūctu rarūq; laxatione: atq; in humorib⁹ quos per sudorē deicere opus est: nimium prodesse longa experientia edocuit. Frigoris quoq; uis & pe/ stiferis morbis & corporis lassitudini excellentiq; calefactioni peruti lis est. At q̄uis harum ægritudinum materies ab elementis prodeat: diuersum in iisdem medendis modum iuxta solis proprietates obser uare solem⁹. Neq; idcirco extimatiōe dignum est: solem in leone sem per æquo modo calefacere exaltariq; i anete uel ob saturni syderis aspe ctum sine discrimine infrigidari. Semper & enim ut horum & ipsorū aliorum signorum & planetarum accidentia concurrunt: effectus is euariare sentitur. Elementa quoq; ad id & lædunt & iuuant, quæ q̄uis solis proprietatem nequaq̄ demant: radiorum uim & extenuare

& augere non parū possunt. Vnde id non semel compertū habemus: diuersum a sole ob regionum uarietate calorē sentiri solere: neq; is se per uno modo ubiq; clarescit aut sanus experitur turbidusue reddit: tum propter altitudines tum ob cōualles tum etiam uapores: nebula rū atq; aeris expirantis differentia. Artoas siquidē partes ab ethiopia in calore deuinci negare non licet: quā quidē ipsæ frigore longe superant. Neq; boreā austro euioue equiperamus. Accliuiā præterea loca cum aquilone uel zephyro aliisq; flatibus ab his duobus interclusis & clauitudinē impartiuntur & cibos magnopere digerere faciunt & humores mirandū in modū exsiccāt. Decliuia uero cum suis uentis eōtra agunt. Stomachationē equidem cum grauedine atq; opacitate inducunt: cū quib; integrā habilitatē ad splendorē quē superiora corpora subditis ipendere solent concipiendū: mortales minime possident: & uti syderū mot? circa animatiū uegetationē cū elemētis ipsis conueniēssimū est: & illa expedite labi & hæc recte ualere: & oīa deniq; bonā aptitudinem possidere peropportunū est.

Bruta aīalia secūda in differētia a sole affligi solere. Caput, lx.

b Ruta itaq; aīalia huiusmodi solis mutatiōes secundo in loco sentiūt: quū opportuno medio neq; oīno careāt: neq; idē plene possideant. Inueniūt enim aīantes huiusmodi in pabuli tū copia tū inopia maxia discrimina. Quā ob rē ipsos eo tūc quū plantæ extra terrā irrumpunt: in lucē edi: maxie cōuenit: ut alimētū diutius faciliusq; inueniāt. Tunc etiam utilitatē excipiunt: quia mēbra a calore dilatant. A frigore aut contrariū nocumētū assumunt.

Plantas solis accessu discessuq; nimīū lædi. Caput, lxi.

p Lantarū deniq; generi longe maius nocumētū adiumentūue isti? syderis accessu discessuq; prouēit. Quā ob rē plantæ ipsæ huiuscemodi excessus minime dissimulant. æstu namq; excedēt arefcere frigore uero occidi assuescūt: neq; in istarū quapiā exuperāti uite extra humū egredi audent: neq; exortæ crescere queunt. Oēs demū creaturæ medio quodā tēperie prædite a natura prodeunte indigēt: quod a uere atq; autūno maxima ex parte per oēs prouicias pene possidetur: quā tēpora ipsa uaria sint. In quacunq; attamē illud primum uer dicendū est: quū mediocris calor aduētare inchoat.

Cui cōplexioni sol magis faueat: & quo in tempore sanguinei ipsi a uariis morborū generib; crebrius infestent. Caput, lxii.

f Ol ad sanguinis complexionem augendā roborandāq; uim præ cæteris astris possidet. Quo fit ut a. xiiii. calendas maii ad

sextūdecimū usque calendas iulii sanguis is a q̄ pluribus ægritudi-
bus infestetur: cuius rei causam non unicam esse cōperim⁹: prodeū
enim huiusmodi de quibus loquimur morbi & a caloris uigore &
quia is a terræ: nebularū: aquarūq; uaporibus nō parū læsus est, quū
sol etiā a quauis causa deturbatur: sanguineis maxime aduersat: tūc
præsertim quum ipsius eclipsatio accidit. At uero quum solis astrum
recte scandendo omnē suam calidā uim (calefaciendūe robur) assu-
mit: istis minus nocumētū impartitur.

Quando colerici infirmari sint soliti.

Caput. lxxiii.

c Olericos a iunij idib⁹ ad augusti mensis calendas plures q̄ alio
in tēpore per naturam morbi offendunt. Tunc quippe aer im-
becillis est & ignauia torpescit: & ea breuis uis quam possidet intem-
perata expeditur.

Flegmaticos per augustū mensem magis ægrotari.

Caput. lxxiiii.

a T flegmatici in augusto ægrotantur. Eodem enim in mēse hu-
more extenuari: absumi atq; expargi: manifestū est.

Quo in tempore melancholici a morbis uexētur.

Caput. lxxv.

m Elancholici uero per autumnū & uacillare solent & prop⁹ peri-
culo accedunt. Eo tunc nāq; terra & frigus sentire & putresce-
re incipit: eamq; parum uigere sensui patet. Quam ad rem haud ambi-
guum argumentū ex fructuū foliorūq; occasu & corruptiōe colligit⁹.

Quādo uāhementius a syderibus uel iuuemur uel lædamur.

Caput. lxxvi.

q Vū sydera scādunt: longe maiore q̄ quū descendunt: ad augu-
mentū nostrū amicitia ostendūt quāq̄ de nonnullis plāetis hac
in re (quātū ad mēbroꝝ agilitatē dico) uel parū uel nihil tū ad iumēti-
tū nocumēti sēriam⁹. de luna tamē dicēdū ē: quū & magnitudine præ-
stet & cursus celeritate maxia excellat. Quā ob causam paucis itra die-
bus magnā dissimilitudinē nobis affert. Verū ubi augmentū aīanti
b⁹ impartitur: id nō min⁹ ad ineptiā q̄ ad habilitatē itelligendū est. Oīa
nāq; postq̄ suas magnitudines cōtraxere: lunæ senectā uuliorē expiun-
tur. Ea qppe quū senescit: hūores inanire facit: nosq; expeditiores red-
dit: quapropter liberi⁹ operari possum⁹: quis & i ipsi⁹ lunæ discessu &
in accessu magis præstat: quāto ipsa a coitu terminatiōeue (quā quartū
aspectū dicere solēt) siue sui siue alioꝝ planetarū lōgi⁹ distat. Sydera at
coeūta quī cōformia sint: ea & expeditelabi & liba esse: nimīū decet

Ex opere & enim quod breui i momēto fit: & longa salus & perpetuæ læsiones quādoq; nobis proueniunt. Cunctis tamen rebus hæc latitudo uariatio quæ elementa moderetur necessaria est. Aliter etenim & calor tantopere augetur perduraretq; frigus quoq; tamdiu rigeret: aquaq; & uenti tantum impetum agerent: ut magnā animantib; stragem inferrent. Opportuno demū temperamēto depulso uel mundus deustus horresceret: uel frigore rigescens torperet: uel imbris summersus inutilis iaceret: uel uenti secum omnia raperent. At quāq; syderum tēporumq; mutationes nocuentū afferre in præsentia demōstrant: ob id singula elemēta robur assumūt: quo suo ministerio recte uti possint. Quo in modo mediū satis idoneū nobis a natura tribuitur. Id tamē uniuersim fieri dicimus. Per accidēs enī aliter euenire contingit. Quandoq; quippe & iuxta tēporis naturā & lunæ uel alterius syderis aspectū pluuia descēdere debuerat: uerum eo tūc nubib; a contraro uento uel depulsis uel resolutis euentū frustrari accidit: & prius q̄ ex ab opportunis flatib; aquā diffundere cogantur: ipsi syderis deturbatio expirat. Et uti huiusmodi ymbriū uasa quādoq; detinent: nōnunq̄ etiā impellūtur: ut maxio cū fragore soluant. Nubes equidē humore onerata si cōueniēs uētus expirat: in breui tempore atq; loco aquā diffundūt: quāuis & tempus aridum sit: & siccum syderē regnet. At huiusmodi turbines particulatim euenire & nōnullas res ex his quas opprimunt corrumpere assuescūt. Nebulas præterea i uallibus immorari sæpe uidem: a sublimib; quidē locis eas uēti arcent, quæ quū corpora opprimūt: siue plantarū siue aīantiū ea sint: ea infirmiora reddunt. Neq; dissimilē in aliis huiusmodi accidentibus siue secundis siue aduersis ordinem statuim. Nam quīuis plane ta quī regnat: ad aeris agitationē conferat: id haud aliter fit: q̄ quum sol aerē calefacit & terrā atq; humore exsiccat: quoq; cuiuspiam neq; motū neq; stabilitatē impartiri potest: quī aliquantulū maiore uel quietem uel feruore illis det: aer siquidē expirādū respirandūq; facultatem obtinet: neq; residem naturam sortitus est. Quā ob rem uarias affectiones nobis defert: ueluti quū niuosos montes discurrit: uel quū æstiuo sa: paludosa: sana infirma uel loca permeat.

Aeris cū singulis sui præcipuis affectionib; diuisio & ob quas causas magis minusue somniem. Caput. lxxii.

a Erem trifariam diuidemus: quum in hac nostra europa ab europa atq; austro & grauedine & hebetudine corpora nostra sine discrimine affligi sentiam. Eorum quidē flatuū uterq; nos occupatos

reddit: cuius rei causam longum discursum esse merito censem? Ve
ad has quippe europæ quas incolimus regiones perueniant: iam uen
ti illi interrupti corpulentiq; redduntur: tum propter uaporis humo
rem atq; calorem quos & offendunt & concipiunt. Immo & istius rei
nocumentū nobis ostendit somnia ob malā corporis aptitudinē alte
rationeq; & fieri & augeri: ueluti quum quicquā ultra necessariū mo
dū assumim? præsertim si ex deprauata re quapiā uel saluti nostræ ad
uersa illud capimus. Africo enim euroq; uento flante tum magis tū
maiora monstra præ cæteris téporibus somniare solemus: maxime si
eo tunc humiditas modum excedit. Huiuscemodi tamen flat? ad plā
tarum auctorem nimium præstant. Pulicibus etiā muscis: reliquisq;
istius generis animantib? naturæ nostræ infestis maximo adiuuēto
sunt. Purgationē quoq; cum his uentis assumere: bonum est. tūc
quidem membra laxa consistunt: & medicinæ cedunt, quā aquilo ma
gnopere comprimit. Neq; ex sola illa uentorū quā rettulimus cau
sa somnia uariare experiuntur: sed q̄ plurima alia somniandi uarieta
tem afferunt: & fantasmata assūpti materiam magnitudinēq; tum leui?
tum grauius in somniis discurrere assuescimus. At quum flegmati
cus humor exuperat: somnia infera sine impetu & male distincta cau
san. Melancholicis quidē uinctos atq; inextricabiles pati labores ap
paret. Sed colera tum disputādo tū alteri? generis pugnā conserēdo &
affligit: & uictoria quādoq; parua oblectatur: ubiq; tamen noua cū
inuētionē pererrat. Sanguis deniq; per amœnitatē colludens hilarat:
& per leues mot? adhuc quū dormit exercetur. Quū in leni quoq; du
roue recubimus lecto: differētia fit: uel quū pluma: lana: tabulæ: solū
ue pro lectis sternuntur: uel quū emipens: humilis: sicca: uel humore
refecta camera nos dormientes continet. Pro omnium enim harum
rerum discriminē diuersimode & magnitudine & proprietate somnia
mus. Pro plumæ siquidem differentia diuersæ dormiētibus affectio
nes obiciuntur: dissimiles etiā figuræ in uitalibus spiritib? iprimi
assuescunt. Nec secus de reliquis istiusmodi partib? existimandū est.
Aridæ nāq; res humorem ad se conuocant: humidæ uero nos humi
diores reddere solent. Sortiuntur quoq; istiusmodi subiecta maiore
minoreq; penetrādī uim: uti ea frigida: calida: densa: raraue sunt.

Ob alios etiā affect? somnia nasci.

Caput. lxxiii.

o B aliam itidem causam quandoq; somniamus. Nonnunq;
etenim mens aliquid tantopere optat: ut corpus ad id nimium

attentum reddat: quo fit: ut quis dormiam? rei ipsius in uigilia excogitata uestigia repigant. Dæmones etiā in hunc fere modum corpora somno oppressa tentant & per uoluptatem gestire faciunt: ea tamē uestire uel eorū impedire iter: minime queūt: uerum imagines spiritibus animalibus obicere possunt: quas ipsi cum toto corpore suo modulo cōmunicant: quum homo præsertim ab aliquo uehementi errore detinetur. At quum dæmon ipse ad aliquā superficiem capiendam locum quandoq; inueniat: ea ex tali materia constare potest: ut corpora per contactū afficere atq; alterare possit.

Quæ differentiæ per lunæ mutationes iuxta mortaliū complexiones sentiantur.

Caput. lxi.

r Vrsus dicendū erit iuxta mortalium cōplexiones quā differentiam per lunæ mutationes sentiamus. In hoc equidem negotio magna pars & temporis & flatuum & locorum in quibus degim? discriminibus cōmittitur. Nam quū sydus hoc alteratur: si colericū quēpiam animantē in imo: humido atq; nebuloso oppresserit loco: eūdem facillime afficiet: si eurus maxime cum excedenti expirauerit calore, quæ res flegmatico homini minus nocuæ certe erunt. E contra autem quum in editorib? atq; apertis & claritudine micātib? terris zephyro aquiloneue flante habitamus: colerici maxime iuuantur. At flegmatici sanguineiq; non multū ob id utilitatis capiunt. Sed quū huiusmodi lunæ defectus claro atq; feruido tempore eueniunt: si id subito deturbatur: sanguineos nimium lædunt, qui cum caligine uāhementius colericis nocent: & cum humore multum flegmaticis aduersantur: cū frigido ac nebuloso melancholicos ultra modū terrent. Quāuis illud negare non liceat quēpiam existiusmodi excessibus cunctis mortalibus aduersari solere: quanq̃ neq; æque neq; eodē in tempore id fieri assuescat.

Quid per lunæ uel senectā uel iuuentam & uentorū discrimina in ipsorum animantium generatione causetur.

Caput. lxx.

p Propter lunæ discessum accessūq; tam uarium: ipsius proprietates quantū ad animantium generationem cum flatuum discriminibus exponere decreuimus: quæ quum accedit corpora benemixta pro sui cuiuspiam & generis & complexionis differentia reddit: ea quoq; robore præstantia cōficit: quāuis illa uirium agilitate: haud multū excellāt: quæ quū despumatur (ut nominū stomachationē uitemus) animalia & minora & compactiora reddit. Ea demum hora

qua a parētib? sāmē ad propagationē secernit: tūc uel subtilis uel gra-
uis materia soboli ipēdit: iuxta portiōes quas ea ab elemētis assumit:
quæ demū tāto uel pspiciatior uel obtusior i filiis ē: quāto elemēta ip-
sa eodē i tēpore micatiora opacioraue cōsistūt. Quo qdē cōceptiōis mo-
mēto prāterito & i artuū digestiōe & in natiuitate atq; educatiōe ali-
qua ex pte iuuari possum? : quis cōplexionē qualitātēue propriā imū-
tare nequaquā quimus: hāc etenim rerum subiectū iam in prima ipsi?
corporis origine repositū erat. Neq; beneficiū quod in natali capim?
ulterius extendi solet: q̄ ad nos paululū uel magis uel minus cōmix-
tos peragendos: dummodo ab alio accidenti lāssioneue aliqua nō ad-
uersetur (de his rebus tamen dico: quæ uniuersim a natura prodī-
re assuescūt) nā quum creaturā quāpiā bene educatā uidem?: grates
parentibus agere solemus. Et ecōtra dedecorosi u habentur: quū sobo-
les ab ineunte ætate per turpitudinē degit. At in conceptu nostro nō
solū huiusmodi conditiones occurrere possunt: sed & liberos melan-
cholicos uel flegmaticos uel alterius complexionis esse tunc causat.
Fit quoq; eodē in puncto ut alii animantes imbecilles: hebetes: impe-
diti: ægri breuesq; alii uero agiles: uigilantes: perspicui: magni: & ro-
bore & motibus prāstantes nascantur.

Qua hora genitū simus nō stricte ab ipsis hominibus sciri posse.

Capit. lxxi.

q̄ Va hora tamen præcise genitū simus: non semp cognoscere
possumus: quīs per syderū reuolutionē & per natiuitatis nu-
merū id ipsum scire obnixē contendam?. Quāq; unum illud. s. uidea-
mus: nō multū a re ipsa distare: punctum siquidē propriū ignoram?
cuius rei argumento maximo est: quū inter animalia rationis expertia
binas eiusedē speciei fōmias eodē momēto concipere uidem?: quarū
altera per pluriū diērū interuallū ad partū maturius accedit: neq; id
semper tamen sed sæpe euenire dicimus. At quāq; inter brutos aīan-
tes aliquale cognitionē habeamus quorū coniunctiones aperte uide-
mus: quis ordo in hominib? recte depræhendi poterit? qui actū hunc
oculitissime agunt: an tūc plueret: cæliue tranquillitas splenderet: tēp?
siquidē in quīrodecio lunæ aspectu nō semp æque deturbat & quū
flegmaticus quispiam sub humido planeta gignitur: si id sicco tem-
pore fieri accidit: is minus humoris & maius aptitudinis ostendit,
qui per pluuiam augmentum in sua complexione cōcipit. Quapro-
pter longe salubrius esset huiuscemodi nocua accidētia ante genera-
tionē uitare q̄ ea perfecta inquirere. Fruentum quippe eodem tem-

peramento nimia ex parte sapere assuevit: quod hum? tunc quum sæminabat possidebat: neq; hoc solum ueruetiā & reliquas temporum uicissitudines ostendit: a quib? in sui transmutationē uel læsum uel adiutū fuit. Sed postq̃ cespitib? confectis aduētantia hastilia tellurem irrūpunt: tum bona tum mala tempora haud multo cum discrimine accipiunt. Iam etenim cementū conditum habent: q̃uis fruges omnes ad prosperā auctiōē opportuno tempore indigeant. Neq; secus quum grana in spicis coagulandi initium faciunt: & ex lactea illa portunculula nouam induere formā incipiunt: quantulus quisq; excessus ad ea dælenda sufficit: quæ postq̃ curata sunt mirandum in modū restunt. Hic deniq; ordo quē tā paulo altius (exempli causa) ostēdim?: singulis animatib? occurrit. At quāq̃ huiusmodi necessitas tunc quū in utero concipimur magis impēdeat: dum sperma ipsum cōgelatur & membrorū aptitudine indui cōperit: & opportuna tempora & plæraq; alia fauentia appetit. Quæ quippe causa in ius fere omnib? quæ maris ac fœmīæ contu gignuntur: explorata est, ea equidem animalia quum ex uuluari prodeunt membro: tum in mēbris in quib? pululus inuolutus in lucem exit: tum in reliquis excrementis parentū ualitudinem in ipsā generatione ostendunt: ipsorūq; statū ad mentem per sui similitudinē reuocant: & ciborū: locorū ac temporū differētiām (q̃uis hæc de matre tantum) demonstrant. Quas res attamen equæ: uacæ: capræ: ouesq; apertius ostēdunt: quum tēpus quo a maribus comprimuntur: & pascua in quibus degunt: uideantur.

Quibus in temporibus animalia diuersis affectionibus prædita reddantur.

Caput. lxxii.

t Vm de natura tum de accidenti uniuersali satis hæc tē dictū est: nunc autem in fine libri ad partem planiorem strictiorēq; deueniendū esse remur. Quāq̃ hac in re nonnullorum cursuū effect? quæ in generatione cōtingunt dicere potius q̃ uel eandem materiam distinguere uel declarare mēs est. Corpora quæ accedente luna se reno tempore consistēte & aquilone spirante gignuntur: si iisdem conditionibus (præter lunæ iuuentā in senectutem permutatā) i lucem prodierint: ea recte cōmixta & bona statura erecta robore ualida: parū ægritudinibus subdita: & ad quāuis deniq; rem probe clara nascūt: q̃uis plantæ humorē appetant: & lunæ augmentum eo modo desiderent: uti elemētōrū qualitibus e quibus ipsæ constant: cōuenit. Luna congregiēdis & temp? nitidum afflante fauonio corpora quæ eo dum concipiuntur: pulcherrima reddunt: & colore hylari plustrāt:

quæ tamen neq; uiribus excellere: neq; deficere solent: quæ discendi
 habilitate præstent. Ea quoq; ifirmitatibus multû resistere nequeunt
 quæ ab illis crebro infestari nequaquam experiâtur, quæ quû ægrotant:
 facile mederi possunt: ad medicinæ siquidem beneficia concipienda
 satis idonea sunt. Animalia demû quib? in lunæ auctione gigni
 atq; oriri contingit: siue eurus siue auster expiret: membrorum uastita
 te excedût: male mixta & mollia sunt: & uirum tarditate atq; ingenii
 hebetudine deformâtur. Immo & a crebris morbis uexata pro suis tâ
 tis defectib? pœnas dant. Quû uisdem quoq; flatibus atq; elemêto
 rum opacitate si digredientê lunam cõiunxeris: mortales imbecilles na
 scunt: cuius etiâ syderis cõiunctiones uel alterius cælestis plagæ de
 turbatio eosdê per omnis partes lôge deteriores & aliquib? in mēbris
 mocos magna ex parte redderêt. Neq; cû his malis crebras immo cõ
 iunctas ægritudines (uî dū uiuunt) fugere possunt. Quæ res? causa
 & a naturæ cursib? & a parētû accidētib? cõmunis euenire cõspiciat: quæ
 soboles gignentium aptitudinē magna ex parte imitet: sed eam habi
 litatē hoc in loco dicimus: quā parentes coeuntes possidebāt. A natu
 ra & eni parentes ad propagationē nō aliter cõtribuūt: quæ ipsi ab elemē
 tis fauent. Per accidens nāq; quû patres ægri læsiue sunt: aut cibo
 rum copia æstuant: uel ineptis in locis degunt: progeniē ob singulū hu
 iusmodi excessum maxime lædūt. Quæ res aduersæ quû ad unius
 hominis generationē simul coirent: nō solū eundē aliquib? in mēbris
 particulatim deficere uel excedere cogerent: uerû totū hominē hebe
 tē occupatūq; conficerent. Immo & corpora quæ quoquo modo resi
 stunt: a bonitate materiæ præsidium ipsum assumūt. Ea tamē imbeci
 la semper euenire: manifestum est.

Vnde animantes læsi nascantur.

Caput, lxxiii.

a T quû singulare aliquod mēbrū impeditū ac sine moderami
 ne in homine per reliquā corporis partē agili conspiciamus: de
 festū huiusmodi syderū atq; elementorum iniuria euenire dicim? quæ
 eamet astra ante repugnantiam illam cæteris artubus fauorem dede
 rant: subito tamē a contraria oppositione deturbata opacitatem sen
 serunt: a qua obnubilata opportunam tēperiem eidē mēbro ministra
 re non poterant. Hæc demû norma quā in præsentia tractam?: haud
 magno ingenii labore & actionū experientia adipisci: & ad cognitio
 nem nostram deuenire potest. Sēper equidē naturæ uigorē ineptiaq;
 sentire possum?: dūmodo id ipsum intueri: & corpora nostra mouere

uelim? Ea siquidem gratiora: leuiora: clariora: opaciora: laxioraue ad
temporū similitudinē experimur. Huiusmodi quoq; affectiōes nos ip
si augere & minuere quimus: iuxta alimenti: loci: domus: laborūq; na
turā. Illud tamē semper animaduerte: ad quæcunq; aduersa perferen
da sobrietatem hominū generi mirandū in modū amicā esse. Morta
les quippe qui cibis pleni sunt: quis plura uerba dicere assuescant: ea
probe uel regere uel opportuno ordine promere minime queūt: neq;
tūc corporis actus cū robore aut leuitate cōuenientib; peragunt. Ut
temperē deniq; adipiscamur: homines ad sana loca fese retrahere ne
cessum est: & quū corpora exercere (ne experiri dicā) uolumus: boreā
fauoniumue expirare & tempus nitidū superesse maxime oportet. Quæ
res nō tantū ad corporis motus & ad propagandā sobolē: uerūetiam
& ad animi indagatiōē multū conferūt.

An uiniui membri defectus in alterius adiumentū a natura trans
mitti queat.

Caput. lxxiiii.

i Illuc redire peropportuū est: & controuersiam illam ad mentē
reducere: quæ a natura aliquo in membro euenire docuimus.
nonnulli siquidē unius membri defectum ad alterius augmentum
a natura transmitti disputant. Si ita uerū dicerent uti aberrant: haud
secus homines altero pede claudi uti sani bipedes progredierentur. At
quanq̃ ii qui hanc partē tueri præsumunt: ad artus illos refugiant in
quibus experientia quoquo modo elonget: id circa ignaros (uti acci
dit) locū habet: apud prudentes enim nihil uerisimilitudinis asserere
potest. Natura siquidem alicui membro maius beneficium impende
re nequaquā potest: præter q̃ ipsum ad id cōcipiendū idoneū capaxq; ab
initio constituit, quæ ueluti ægrum penitus protegere nequit: sanū
multiplicare non potest. Neq; super illud ambigimus: altera manu
trūcata altera extra cōsuetudinē uti solere: neq; eandem aliquibus in
partibus dexteritate præstare posse negamus. Dextro quidem bra
chio abscisso & tempore & consuetudine altero dextri (ne ambidextri
cum pluribus dicam) deuenim? Neq; ob id uti cū dextra māu semp
iuuamur. Immo & si sinistrum latus deleatur: dexterū ob eundem re
spectū quicq̃ crescere haud iustum est. nec secus de his qui uisū carēt
dicimus: ii enim audiendi mentionē maximam agunt ipsiusq; mune
ris excellētem habitū uendicare (ut sui miseriam alleuiant) sumope
cōtendūt. At quū nimium suæ uitæ moderamē aurib; cōmittāt: illos
ipso circa eundem sensum attentiores reddi: & in reliquis remitti
cōueniens est. sed qui has & huiusmodi læsiōes ægritudine sue a na

tura contrahunt: id ob materiei iēptiam atq; corruptionē maxie pro
 uenit, quib? quū natura rectā compagem & habitudinē denegauit:
 quādo eosdē ab eadē restitui sperare licebit? Iam q̄ plurimos tidi
 mus, qui huiusmodi cautellas (ne pactiones dixerim) quæritant,
 quarum ueritatem ad rem suam posse conferri dubitandū est: quanq̄
 per istiusmodi discursus in fantasmatibus augeantur. Non paucos
 quippe ex mortalium numero a uariis frenesīs speciebus oppressos co
 gnouimus, quorum adhuc neminē qui cunctis sanis hominib? excel
 leret comperimus. Quis deniq; claudum aliquem in cursu præstantē
 expertus est: uel quēpiam humeris læsum qui iactu anteiret? demen
 temue qui corporis robore & ingenii acumine cunctos summitte
 ret? Aut cæcum quis uidit ducem: speculatorem: exploratoremue se
 præstantiorem? Verumenimvero communis ac sine nomine turba
 stultis defrenatis conspectis eorum furore perterrita eosdem fortissi
 mos appellat, quum orbum quoq; stratam aliquā quā sæpissimē de
 ambulatus est: destinare uident: ipsum sentiendi uigore reliquis ex
 cellere dicit.

G. AYORAE CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM PRAECLARISSIMAM IN LIBRVM TER
TIVM DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS PRAEFATIO.

I absq; auctore aut sine me aliove a nobis eru
dito librū hunc tertū quem explicare aggre
dimur: recte intelligi posse existimarem: nihil
profecto uererer gratias a posteris petere: quū
nullum antehac tā grande mun? homo mor
talis mortalib? dilucidatū in medium attule
rit. Nam si apollinis oraculum praeipua atq;
opportūiorē partem cognitionē sui cuipiam
esse asserbat, qui ad se aliosq; probe dignoscēdos uiam modūq; inue
nerit: an auctori & interpreti quidq; debeatur? Tu mulierū decus splē
dorq; iudica, qd deniq; opus nemini nunc in orbe uti maiestati tuæ
sane conuenit, quæ maiori & præstātiori hominū atq; equorū nume
ro præes: cui quoq; cætera & ad bella & ad pacem necessaria tua icli
ta regna magna cum multitudine exhibent. Habes quidem & ad na
uales & ad terrestres copias instruendas opportunitatē maximā: un
de etiam comeatus abunde atq; facile compares. Quid enim de tua
hispania dicam? quæ & ad agendos & ad reparandos exercitus toti
orbi terrarū præpōitur. An quoq; siciliæ feracitatem reticeam nescio:
quæ ex se ipsa perhibetur, cui sardinia cum balearibus insulis subsi
dio promptæ sunt: quarum gētes ad pugnas nimīū quum oporteret:
prodesse. Nūc etenim Granatæ regno expugnato: quid ad reliquis
gentibus leges imponēdas extra librum hunc tibi deesse uidebatur?
Quā ob rem iisdem in tēpōib? confici prodireq; deū optimum maxi
mū permisisse facile arbitror: ut a tantis scelerū generibus mortales
sub aliquo duce optimo expurgari ac redimi queant. Neq; ob causā
hāc quā memoro: me somnare existimes. Potuit nāq; punicus hanni
bal: haud magna numidarū copia ob hispaniæ seditiones eiusedē fe
rociam domare: indeq; ab hispanorū parte adiutus galliam uincendo
transire: alpes superare: italiam debellare: romanā rem adeo affligere:
ut sua mora potius q̄ ciuium reliquiæ Ro. menia defendisse uideren
tur, quæ totius orbis robur includere uidebantur. Qui tandem disce
dens ab italia se non a Ro. populo totiens fuso fugatoq; sed a senatu
carthaginēsi uinci aiebat, illius quippe populi & priuat? ciuis & crea
tus ad tempus imperator erat. Excogita quæso quum uoles: quātum

inter utrūq; interesset. Tu nāq; armis: pecuniis: imperiūq; assiduitate & magnitudine & cuiuscūq; generis robore longe illi præstas. At bellicas artes & hominū ad quæcūq; negotia habilitatem & omniū animarū locorūq; naturas liber hic uberrime indicat. Perge itaq; oro (incepto tantū opus est) totus mūdus equidem lāguet: & discordia atq; ignauia laceratus a te quā amat: quā quoq; nimīū admiratur: uici ac regi facile patietur. Vale.

P. MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS HOMINIBVS. L. III. INTERPRETE .G. AYORA CORDVBENSI.

N præsentī uolumine diffusius (immo & longē stricti⁹) corporū hominū maliciā bonitatēq; ostendere existimam⁹: quæ quum pluribus qualitatibus atq; habitudinibus cōstet: longum me agere discursū oportebit: ut quāta uel qui illis mederi: uel qui eos regere debent: tum peritiā tum scientiā indigeant: demonstrare queam. An quoq; medelam cōformē iuxta cōplexionē: naturā: ætatem atq; uiuendi modū applicare cuipiā debeant: nequaq̃ reticeam. Aliter quippe quauis duo corpora eodē excedēti humore uexarent: ob eorūdem dispārem cōplexionē: alterū a magno morbo euadere: alterū uero a minima ægritudine aīam exhalare quisset. Verū cōplexionū de quib⁹ loquimur notitiā habitā: quāuis ifirmitas in mēbris implicata penitus cōpræhendi nequeat: iam præcipuū fundamentū a natura tenemus, quo ipsum corpus adeo sustinere possimus: ut id morbum declaret: cōtra quē quoq; roboret. Nā noua in quolibet medicina experiūdo tanq̃ si per illa eiusdem sanitatē recuperare oporteret: id a contrariis rebus tantopē læderetur ipsiusq; uires extenuarentur: ut quū ad utiles peruētū esset: non sine magna difficultate iuuari quisset. Quā ob rem id scire iustū est: per quos labores patiens exerceri sit solitus & quib⁹ cibis uesci assueuerit: & cuius cōplexionis (ne hūoris dicas) maiorem portionem a natiuitate sortitus sit: & quonā pacto ea uel distincta uiuaxq; uel ignaua: somnolenta: occupata atq; oppressa consistat, duos colericos etenim æquā cōplexionis bonitatē perfectio nēq; sortiri minime intelligendū est. Omnes enim ex quatuor cōplexionib⁹ (quando hoc nomine medicis uti libuit) statuimur: quarum singulæ inter se haud tenuem differentiā continent. At aliqd corpus sanguinis aliud uero maiorem melācholix copīā possidet: imo & quāpiam omniū pene parē magnitudinē sortitur: cui⁹ rei dissimilitudo: præcipua huiusce libri portio (materiaue ne exēplar puertere uidear)

erit: cognitionē per habitudinem tactūq; deferens. Alia itidem signa istis subiungam: quæ magna ex parte intelligi licet: ea enim ordinē firmū nequaquā statuunt: quapropter illa ambigua pro certis minime ponimus. Has quippe partes ancipites nominam? colorem: uocem: ex pressionē: magnitudinē: & formā uariā: uel obliquitatē (ut ita dixerim) curuaturāq; uel huiusmodi alterutrā mēbroꝝ participationem: quibus uox & locutio rarissime aberrant. Quā quippe ob causam uel ex cantu uel ex uerbis proferētis complexionē, adhuc eo inuiso sæpe cognoscimus. Quatuor siquidē suo modo simplicia corpora describemus: indeq; alias aliis cōplexiōibꝫ cōmiscendo percurremus: unde satis ampla cognitio apprahēdi poterit: quanq̃ res eadem cognitu facilima fuerat si corporū ipsorū forma uti circūscribitur: depicta fuisset. Neq; hac in parte animus defuit: uerū quia nondū in ipsa facultate hominem tam probe peritum iuenimꝫ, qui & mēsurā & habitudine opportūis: cum temporis breuitate conuenienti rem ipsam absolueret: id in præsentia prætermisimꝫ. Poterit tamē in posterum & aptior locus & oculi magis nobis ad id peragendū cōuenienter occurrere. Quanq̃ neq; hoc utilitatē illam demeret: quā in ipsa re experti discētibꝫ per demonstrationē dare possent. Per libri siquidē lectionē quantū difficultatis ad id adipiscendū sit: distincte apprahendere nequimꝫ: qui quū ad sensus demonstraret: per sex mentiū spaciū haud multo minorem q̃ nunc ego ipse cognitionē possideo: quisquis habere posset: dū modo is neq; nimium ignarus neq; ex corpulenta materia constructus esset.

Qui sanguinei sint: quasq; proprietates habeant: & quonā elementis eos complexio proportionetur. Caput. i.

In primis siquidē sanguineorū qualitatem i medium referre merito statuiꝫ, ipsorum animātū dico: qui ex mēbris formantur: quū elementū cui cōformes sunt: reliquis emineat. Neq; secus cæteri hunc ordinē sequuntur: quibus ex melancholicis atq; flegmaticis ii anteibūt, q̃ ad uiriū usum sufficiētiore appaebūt. Interpretes. Neminem tamē existimare cupimus nos hic animalia sanguinea prædita contra exanguia diuidere uelle: sed quonā pacto aīantes qui hac sanguinea cōplexione conficiuntur & a colericis & a reliquis istiusmodi proportionatis animalibꝫ distent. Sanguinei tū maiorem tum præcipuum sui portionē ab igneo elemento cōtrahūt: & uti id citum furibundūq; est: sūma petit & ibi suum robur ostendit: & placidū in quauis hora & eadem molestū naturæ nostræ experi

tur. Quouis siquidem momento magnum cursum nimiamq; diuersitatem efficit: immo & ignis q̄ primum crescere incipit: cuncta sibi obiecta corpora sine medio pene summittere uult. Eodem quoq; modo qui sanguinis copiam per naturam possident: haud dissimiles conditiones sortiuntur. Ii & enim celeres: leuesq; experiuntur: & in quouis exercendi genere accliuia appetūt loca. Quāocissime furescūt: mirescuntq; habitudines altas possident: membrorumq; grossitudinem (ut planius loquar) deorsum per singulas fere sui corporis partes sortiuntur. sufficientia principia quacunq; in re citissime capiunt: q̄uis eiusdem arcana rarissime inueniant. Eorum siquidem natura ipsos ingenium explicare uel per plures partes diffundere uetat: neq; quum aliquā ad partem intendunt illos tantam moram agere sinīt: ut rem ipsam contemplando discutiendoq; nunc hanc nunc illam partē agitando conferendoq; negotii ipsius certitudinem inuestigent: principiis quippe tantum adherent: in ipsiq; impediuntur: ut iam ad finē ipsum peruenisse ante opportunum tēpus existiment: immo & quū diutius excogitant: adhuc eorum prima sentētia melior magna ex parte esse assuevit. Mediocre remiscendi uim possident: quæ profunda illis inesse (ob citam recordationem) quādoq; apparuit: deus quippe rebus quarum meminisse possunt: cum celeritate recordantur. Haud æquo tempore student: quæuis equidem laboriosa atq; contraria res eis fastidium statim affert. Multo magis per consuetudinem in principio q̄ uel in medio uel in fine placent. Non sæpe enim constantes experiuntur: ex sua namq; proprietate maxime uacillant: & in lubricum uersari assuescunt: quanuis in hac uarietate non duriciem sed minus firmitudinis q̄ oporteret demonstrant. Acuitatem maiore q̄ discretionem & ostendunt & possident: quæ quidem res & mulieribus & minoribus natu potius q̄ grauib; in consultando hominibus conuenire iudicatur. Quum ægrotant in breui temporis spacio multum detrimenti capiunt: neq; aliter medelæ beneficium concipiunt: nam uti ad nocumentum propensiores sunt: eos ad præsidium facilimos natura edidit: & qui maiorem istius complexionis copiam sortiti sunt: uæhementiori modo hac subsidii celeritate indigent: quum nullius generis magnum laborem perferre queāt. Ea enim ex omnium complexionum numero delicatior est. Istorum præterea ægritudines tum ab excedenti calore naturali tum etiam quum ipsi multum per accidens calefiunt: nimia ex parte oriuntur. At quanq̄

cæteris aliis subuentionum celeritatem maxime opportunam esse cognoscamus: alios uero ab aliquali morula minus lædi compertum sit: omnibus saluberrimum illud est: aduersis principis scilicet obstare: corpusq; ægrum illico protegere: quum morbus illud iuasent. Tunc quippe ex altera parte uirtus ex altera ægritudinis malicia pugnam conferunt: quarum quæpiam quæ iuuatur hostem facile superat. Nam quanquam tanto cum impetu morbus accedat: ut rectum sentiendi modum infirmis demat: membra adhuc firma suo robore consistunt: & medicinarum molestiam ferre queunt. At uero quum cura segniter incipit: quis morbus minus acriter istet: remisseque iam procedat: corpus adeo debilitatum est: ut quæplura quæ comuni remedio sibi forent tolerare non queat: ueluti inedia: siti: uigilia: aliusque eiusdem generis rebus e quibus humor alitur elaborare: sanguinem emitti: sudorem cedere: uel medicinam assumere: quæ hominem haud multum affligat: & nocetis humoris partem aliquam extra secum deuehat: uel ipsum saltim spargendo dissoluat. Nam quum is condensatus astringitur: medendi modum perdifficilem reddit. Et ueluti in medicina exemplum attulimus: quocumque alio in discrimine id ipsum aut simile argumentum agendum est. In principio siquidem magna cum solertia hostes tum oppugnandi tum arcendi maxime sunt: ne loca nostro subsidio opportuna penetrent: atque occupent, quæ quum naturæ beneficio committuntur: uel ab iis qui nos uexare desiderant possidentur: non parua pericula nobis prodire assuescunt. Ad sanguineos redimus: qui multas uires pro sui corporis magnitudine possident: quæ in illis tamen cito deficiunt: sed quum opus incipiunt omne sui robur applicant: quod cæteris denegatum est. Colerici namque qui istis proximiores accedunt: dum aliquid inchoare moliantur maius impedimentum retinent: immo & interuallum aliquod prius transeat: necesse est: quæ suauitatemque plene uti queant. At sanguinis uigor quanuis non plurimus sit: maximam demonstrationem agit: quum rem aliquam præsertim effedorum more tractant: in qua hostis adire: indeque cursum mira celeritate reflectere opus sit. Breui in curriculo reliquos cursu antecellunt: quanuis illis in longum currendi præmium tolli potest: neque id ob alienam maiorem pernicietatem: sed ob sui anheliutis incontinentiam defectionemque. Nemo propterea tam cite in principio ire potest: ut sanguineis æquiperandus sit. Neque id simpliciter sed quum ad singulas complexiones sanguinei comparant intelligendum est:

nam quum illis colera adiuncta ē: uel ipsi illam sequuntur: corpora nō parum præstantiora experiri assuescunt. Per accliuia loca decurrere ipsis conuenit: quum eminentem uim aperte sortiantur, in quibusuis deniq; leuitate præditis rebus conformitatem maximam inueniunt. tū in saliendo tum in giris super equum agendis cæteris præstant: quanq̃ ad periculosa loca iisdem in rebus minime accedāt: neq; ubi magna ut inniti atq; resistere opus sit: ueluti aliquib; in circulis saltibus: quos desperatos (ob spem destitutam) dicere assueuimus. At uelocitas cum eiciendi facultate unicam corporis habitudinem appetit. Quā ob rem sanguinei in rebus leuibus: duris breuib; q; eiciendis q̃maxime excellunt. Eandem quoq; rem in breui ictuum numero absoluunt: fili namq; aut ceræ auxilio ut uis inniti queat: minime indigent. Digitor; quippe duricies celeritasq; huiusmodi auxilium rerū uices peroptime gerunt. tota brachia ad id peragendū tam miro ordine constructa tenent: ut ab iisdem maxime iuuentur. Cubiti namq; quum grossitudine præstent: & ab humeris comitent: neq; laxantur ob iactum neq; dolorem excipiūt: deorsum uero gracilitatem sortiuntur: quæ totū brachiū uibrare sinit & ad tæla cōicienda expediendaq; non parū prodest: quā ob rem iaculandi frequētia illis innoxia quodāmodo esse uidetur. Hanc demū facultatē diutissime sustinent. Neq; hac i re accliuia loca spernunt: sed ea uti in cæteris exercitiis multum adamant. Elegantissime quoq; personant: neruos & enī cū celeritate tangunt: eosq; alte sonare cogunt: propter duram ac leuem digitorū collisionem. Et strēuitatis & iræ culmen in principio ostendunt, quæ res eos ocissime deserunt. Frigus: æstus: famē: sitim: laborem: quieteq; sufficiēti i modo sentiūt. Circa ciborū copiam satis moderati sunt: quanuis in rebus palatū gustumue allicientibus (quas hispani gulosinas recte appellant) sæpe modū excedere soleāt.

Quibus indiciis sanguinei cognoscantur: cū aliis ad alios homines etiam probe dignoscendos documentis.

Caput. ii.

a D corporis habitum demum mēbrorumq; particularem distinctionem ueniamus: quæ ad plenam sanguineorū noticiā capiendā istrumēta aptissima erūt. Capita grandia pro reliquor; artuū discrimine & rotūda forma cōstructa tenent. Eor; facies inter mediocres & grossas cōsistit: q̃uis carne abūdet. Collū mediocrē tū lōgitudinē tū grossedinē possidet: quāq; breue grossū & uisui delectabile uideat: quā rē p oēm sui corporis ptē sortiūt: i se etenī gracilitatis

apparentiam sine rigore & lassitudine: ostendunt. Humeros uersus bra-
 chia porrigunt: cubiti autem & coxæ grossitudine excellunt. Crura uero
 & brachia ab inflexione seorsum gracilia habent: si eas partes omnes
 abinuicem comparaueris: & inferiora ad superiorem grossedinem re-
 feras. Eorundem manus curtx ac lenes sunt: quarum digitorum capi-
 pita spissa: dura & latitudinis expertia sunt. At partes quæ birum un-
 diq; circuant (quas pulpeculas haud imerito appellam?) carne gros-
 siusculæ sūt: cæterum molles manus possident. Aliqualem corpulen-
 tiusculam circa polices habent: utq; magnitudine præstant. Palmas
 omni asperitate uacantes sortiri cernuntur: imo & quanto mortales
 maiorem huiusce sanguineæ complexionis portionem occupant, ab
 ea parte qua pollex ontur maior grossitudo possidetur: & digitorum
 summitates graciliores redduntur. Istorum lacerti subtiles & iunctu-
 ræ satis sufficites sunt. Minimis quoq; ac subtilibus pedibus & pul-
 chra habitudine deornatis innituntur. Ea pars per quam cingula ge-
 stare solemus in qua & lumbi & uentris pars circunccluditur (quæ cin-
 ctura cōmuni nomīne dicitur) subtilis in ipsis est: in iuuentute tamē
 intelligas uolo. Tactus ea temperie capiendus est: qua pulsum in
 ægris inuestigare assueuimus: cum manu nostra aliam adeo leuiter
 discurrēdo: ut solam superficiem diiudicemus: quam quum nimium
 grauamus nihil certitudinis colligitur: neq; rerum maiuscula minu-
 sculaue quum paululum discriminantur momenta discernim? uerū
 quū id bono moderamine agimus cognitioni ex uisu perceptæ sem-
 per iuuat: & præsidium maximum nonnunq̃ est. Persæpe quidem eue-
 nit: ueram aliquorum corporum complexionem per tactum detegere:
 quā per habitudinis aspectum tantum probe cognoscere perarduum
 est: quanq̃ quū manus ipsæ uel læsæ uel nimium in laboribus uersæ
 sunt: sese non facile a nobis intelligi sinunt. Nunc uero de iis
 signis dicendum est: quæ magna ex parte intelligi debere censuimus.
 Sanguinei linguæ solutione ad uerba exprimenda secandaq; cæteris
 præstant. Eorum autem locutionis sonus: altitudo & grossitudo in-
 ter mediam atq; subtilem est. Vocis organum ad pangendum suauē
 illis natura denegata est: caprino namq; gutture (nomen a capris de-
 ductum) cantare assuescunt. Mediocre ac gracilem staturam ni-
 mia ex parte sortiuntur: quanq̃ si quiete degunt: non eorum pauci
 pinguescunt. a uigesimoquinto ad trigessimūquintū suæ ætatis annū
 præsertim imo & uoēs hoc ī tēpore uētrē uegetiorē reddūt: deformatē
 tatēq; ostēdūt: præsertī quū paucis breuib; uestib; iduti patefūt

Sanguinei demum minores gracilioresq; uideri q̄ esse assuescunt, minimis quoq; ossibus fundantur: sed carne abūdant, Omnia deniq; corpora quæ grossitudinem sursum possident: deorsum uero gracilia sunt: semper auctiora q̄ per contrariam habitudinem apparent. Perpoliti supra ceteros a natura sunt: in iis rebus maxime ubi magno labore nequaquam opus sit. Qui dum in opere non excelluntur multis in gratia præstare (ob formæ hilaritatem) iudicatur, rubeo colore infici assuescunt. In maximæ artiū studio nihil eis eloquentia commodius reperitur. Ingenii quidem & linguæ celeres motus habent: & ad uerba exprimenda nimiam uim possident: in dicendo citi sunt: & parum impediti habere uisuntur, quæ res ut huiuscemodiarbitrari? facilius uti possimus potissimæ sunt causæ. Membrorum equidem aptitudo ministeria illis simillima semper appetit, quibus quum dediti sumus: in iis mirandum in modum excellimus. In mechanicis artibus eas quæ manuum leuitate gracilitateq; indigent: lautissime pagunt: exempli gratia: tondere: manu mederi: scribere: aurum intexere: reliquaq; eiusdem generis. In mensa seruienda: structores: chironomantasq; esse: & pocula ponere & cætera isti? generis multum illis conueniunt: cum hilaritate enim & risu pene pertacti munde atq; expedite seruiunt. Cum fessii eueniunt: uehementer incendunt: & deplumati atq; perculsi esse apparēt: in periculis subeundis siue manus conserti debeant: siue uerba dicenda sint: excellentem rubedinem demonstrant. Eorum pulsus cæteris subtilior est: & acutius percutit. G.A. neq; in iis mediocri modo formicans uicinam mortem (uti alii uniuersim censuere) prænūciat. At colerici pulsum eundem temperatiore possident: qui melancholicos crassus durusq; comitat. At flegmaticos magnus tardusq; insequitur. De eo pulsu diximus qui ægritudinum index maximus est: habetur q;. Sanguinei carnem in idoneis locis ad pulchritudinem ostendendam (publicandamue si noua tantum dicere affectas) sortiuntur: quæ tamē indiuisa illos induit. At colerici contra adeo per omnes sui corporis partes perspicuam discretionem possident: ut singula membra per se existere: & omnia demum simul concordī pace ligari uideant.

De colericis. Caput. iiii.

Nunc hunc fere modum quo sanguineorum affectiones explicauimus: colericos persequemur, quos quum hoc nomine appellamus: eos ab aereo elemento constitui

intelligimus: quanq̃ ex cæterorū elemētorū uirtute sufficiētē copiā ii possideant. In corporibus equidem ubi istiusmodi elementum multum abundat: ea ab alia materia deformari æquitatēq; excedere minime sinit. Quam quippe ob causam ipsorum nonnullas condiciones assignabimus. Elementum id temperatum & per omnes partes æque pene distributum est: quanq̃ per æqualia loca & robur & effectum magis q̃ in ascensum descensumq; ostendat, maxime quum supra montium summitates planicies coextenditur. Continuum atq; moderatus in cursu experitur: quanq̃ nonnunq̃ cætera elementa agitare sentiatur: sed reliqua longe sæuiora esse ostēduntur. Nec secus qui colerica complexione constituuntur membrorum habitudinem æque fere distributam possident. Ii etiam temperatiores potius q̃ uel leues uel citi sunt: & a suis uiribus per planiciem intensius iuuantur: & tūc maxime ualitudine ac robore præstant quum sublimia incolunt loca. Nimum omnibus in rebus sentiunt: ueluti in cibis degustādis capiendisque; in frigore quoq; atq; calore tolerando & i locorum discriminibus permutandis cognoscendisque; ægritudines etiam & sanitatem illis adhuc aduentantibus sentire assuescunt. Supra cætera tamen temporum mutationes sensu sequuntur: cognoscuntq; in propriis personis quid nocuenti adiumentue harum uicissitudinum singulæ afferāt. Neq; crebro ifirmantur: neq; tunc cum labore medetur: dummodo ægritudo cementū nō fecerit, quo factō (fundamento scilicet) ipsos magna cū difficultate mederi cognoscimus: nō quia eorum carnes uel duræ uel medicinæ rebelles sint: sed quia colericorū iuncturæ nimium breues: fortes & mixtæ sunt & medicinas loca opportuna ad salutē corpori reducendā penetrare non sinunt, eorum demum ægritudines ab humore frigido magna ex parte procedunt. Multum quum a doloribus uexantur: conqueri solent: quanuis eorundem laborem satis tolerant. Maxima cum agilitate & corporis solutione omni in re exercentur. Anhelitus illis per longum spaciū durat: si aliorum hominum præsertim ipsius incontinentiam circumspicis.

An ab aereo an ab igneo elemento colericos constitui censendum sit.

Caput. iiii.

q Vam multi magnæ auctoritatis uiri sanguineos ab aereo elemento confici: censuisse aperte narrantur: indeq; eos appellari debere nō pauci existimāt. At nos huic oppositā partē nō pro opinioe tenem⁹: uerū a multis causis sensu ipso perceptis hoc uerum extollere

monemur: quarum nonnullas quæ omnibus satis manifestæ erunt: dicere statuimus. Cui enim dubium est: nos conformioribus rebus magis indigere: quæ etiam quum deprauantur nos fortius affligunt. At quauis aer huiuscemodi corporibus omnibus maiorem tempe rei portionem impartiat: rem ipsam cuncti huius æque sentiunt: sed iuxta aeris ipsius magnitudinem in compositione assumptam cum discrimine sentire solemus: neque sine hac differentia lædimur: quum is qui fauorem nobis afferebat deprauatur. At uero quum penes naturæ ordinem loquimur: colerici ex cæterorum huiusce animantium numero crebrius uehementiusque aeris mutationes sentire experiuntur in cuius rei testimonium continuos euentus uidere solemus: qui ab aeris ipsius maiori portione in ipsis animalibus distributa prodire aperte conspiciuntur. Nec secus quisque sui elementi uicissitudines sentiendo reliquis præstat: quæ maiores illius portiones continet. Quam ergo ob causam si sanguinei ab aereo elemento proportionati sunt: aer minus notior atque utilis uel iucundus illis quæ colericis & est & redditur. Neque una sola in re sanguinei ab aere sed in omnibus degenere uidentur. Aer quippe neque leuis neque grauis sed subtilis & tempe præditus recte dici potest. Quo fit ut plura penetret: nimiumque per omnes partes distributus constansque est: quanquam nonnunquam mirandum in modum furescat: quo in tempore per omnia loca se iacta re conspicitur. Quæ equidem affectiões sanguini oppositæ coleræ uero simillimæ sunt. At quispiam fortassis hac in re nos omnes una sentire dicet: effectusque eosdem explicare censebit: qua in parte concordiam hanc nequaquam permittimus. Quum de corporibus enim loquitur: eaue describuntur: nemo de iis qui maiorum uolumina diuoluunt, eorumque uiam sectantur mecum agit: neque corporum actiones ostendere nouit.

De reliquis colericorum affectionibus atque indiciis.

Caput. y.

Id disputationem deferimus & ad colericos redimus: qui ingenii acumine præstant: quæ plurima quoque penetrant: omnium penes rerum inuentores clarissimi sunt: quidque tamen breui momento coligere nequeunt. A natura siquidem propria in cuiusuis rei principio uelamine quodam impediuntur: quia per plures partes rapiuntur: in quarum singulis quid repugnantiæ concordiaeue sit inquirere cõtedunt. Quæ eadem ob causam e colericis potius quam ex cæteris hominibus præ nimia cogitatione inquisitiõemque demerentes reddunt, quæ et uerocordia occupate pristina sagacitatis

uestigia ad sublimia adhuc ac uaria dicēda agendaq; retinēt, oīa fere
 corporis exercitia sine huius illiusue rei discrimine & cum æquo pene
 robore peragūt, uires equidē per singula mēbra distributas fortiunt.
 At in reliquis contrariū crebro experitur, alia enim in parte alii robore
 præstant: in alia uero ibecillitate laborant. Indeque etiam colericis in
 palæstra cæteros uincere prouenit: tum quia i lumbis & extremis mē
 bris robore excellunt: tum quia melius & inflecti & durescere (quum
 opus est) queunt. Ob hanc quoque naturalē cōæquationē omnibus in
 scientiis breuī cum discrimine aptantur: quāuis ob maiore conformi
 tatem: naturæ causas rimari: siderū cursus contēplari: philosophiāq;
 & phisicā totam demū amplecti: & medendi facultatē ingreere cogno
 scereq; illis proprius conuenit: in seruilib; autē rebus ea oīa præstan
 tius agere assuescunt, quæ maiori iuentiōe indigent. Veluti arma fa
 bricare: mœnia construere: aliaq; istius generis conficere. Memoria
 ab iis hominibus non probe habetur, cuius rei causam haud uni
 cam esse cognouimus. Altera enim ea est: quā paulo altius per eorum
 raptum exposuimus: ad tanta quippe loca spargi assuescunt: ut ea oīa
 quæ amplectuntur astringere nequeant. Altera uero hæc potissima oc
 currit: pluribus enī in locis meminēdi uim ipsi contēnunt. Id enim
 a seipsis dicere existimāt: qđ ab aliis discere potuissent. Constantiores
 medioq; conformiores præ cæteris experiuntur. Quā ob rem neminē
 firmū amicū (ob magnū scilicet in alterius creaturæ amorē) præter
 colericos dicere licet. Si ex reliquis enim accipim;? flegmatici tardi &
 lento cum feruore procedunt. Melancholici duri atq; insipidi sunt, at
 sanguinei sine fundamento scandunt descenduntq;. Sed uti bona in
 parte constantiā colera obseruat: eodem etiā robore atq; pertinacia ui
 eis (quum a ratione discedit) utitur. Ad uoluptates enim adipiscen
 das & aptitudinē tenet: & ad eas degustandas dignoscēdasq; singula
 ritate præstat. At colericos tunc a ratione emancipatos neq; ad paren
 dum neq; ad imperādū ualere dicimus: nam uti labores multum sen
 tiunt: ut ab iis protinus effugiant: & animo & corpore molitiur, qui
 tamen quū a recta ratione ducuntur: eandē mirandū in modū adipi
 scuntur: obseruātq; & ipsius præ cæteris hominib; utuntur norma:
 & uti inter lene atq; durū quæ discrimina sint tam clare cognoscunt:
 quāuis labores illis difficiles appareant: eos libenti animo perferūt:
 ut uictoria parta quiescant. Tum duces sagacissimi tum impera
 tores optimi ex colericis sunt. In locorum enim differentiis dignoscē
 dis quāplurimum præstant: tum etiam quia eorum magna sentien

diuis remissionem a lōge arcet. Ob quas itaq; cōditiōes ad quācunq;
rem gerendā gubernandāq; sufficientiā (imo prāstantiā ut uerius di
cam) inesse manifestū est. Bonæ conuersationis omni in tempore exi
stunt: quāq; in principio sūmmissionē quandam ostendere soleant. Tunc
enim neq; deteguntur: neq; tam ultra procedunt quantū tempus sa
pe permetteret. Quū irascuntur: mirū furorē: sese huc atq; illuc agitan
tes multaq; tangentes ostēdunt: cito tamē mitescūt: & maiorē post ri
xas amicitia bonitatem atq; q̄etē q̄ prius demonstrare assuescunt.
Intra suos fines q̄ plurimos sagaces possidēt: arma peroptime tolē
rāt: eaq; supra cunctos summittūt. Currēdi locū planū mediocrē
q; per naturā appetūt: quanq̄ in longū ob anhelitū patientiā cunctos
superare queant. In saliendo: iaculando: & in giris agendis mediū
modum habent. At uero quum missile medium undiq; tenens eiciēti
dū est: omnib; excellūt (mediū autē illud hoc modo intelligas uolō)
rēla siquidē longitudine: breuitate: rigore: lenitate: grauedine: leuita
teue uel excedere uel deficere nequaq; debēt. In balistis prāterea tēdē
dis multū ob lumboꝝ magnitudinē prāstant. ubicūq; namq; nerui:
ossa atq; carnes maiorē in modū fortiunt: illic plures inesse uires apte
expimur. Quum nimū colerici defatigāt: meliorē colorē q̄ in cāteris
temporib; obtinent: quo siquidē in tempore neq; sudore neq; crebra
anhelitus respiratiōe alterantur: uel iisdē saltē signis sui defectionē ne
quaq; ostēdunt: quanuis eoꝝ uires extenuatæ sint. quū calefiunt: & re
frigeratio & potus illis nimū nocet. nā propter uenarū latitudinē mul
tum aeris cōcipiūt: cū quo admixtus humor & decurrit: & penetrat.

Vera colericorū cognitionis indicia.

Has demū habitudines colerici fortiūtur. Capita in primis mini
ma tenent, quæ a sincipite ad occiput: recta & longa pro tātula sua ma
gnitudine sunt. Eoꝝ facies tenuis induit caro, quæ expeditæ nimium
sunt. Mētū stricte finitū & inde ad capillorū ortū longū tractū habēt.
Collū grossitudine mediū ualdeq; expeditū & lōgitudine potiūs prā
stans q̄ in medio cōsistens possident. Collū quoq; ipsum in gutture
(parte anteriori scilicet) quod cum mēto unū cōspicitur: subile i co
lericis est, qđ optimæ aptitudinis indicium haud tenue in omnib; aia
libus extimaueris (idq; hispano sermone decollatū nominatur) de
missis ac breuib; humeris incedunt: expedita brachia & in superiori
parte suffarcinata possident, quoꝝ tori graciles sunt: deorsum uero
inter cubiti nodū & eam partē usq; qua lacertus porrigitur (tabulam
ab hispanis dictā) grossedine prāstāt. Lacerti mediocres expeditiq;

nimiū: & iuncturæ recte cōstitæ existunt. Iuncturas eas partes dicim⁹: quas articulos ob mēbroꝝ colligationem appellāt. Immo & alii flex⁹ cōmuni uocabulo haud imerito dicunt. Colericorū manus sufficiētem longitudinē obtinent, quarū grossitudo per oīs sui partes æque fere coestenditur. Digitorū extrema latiuscula sunt & penē parē ubiq; duriciem in manib⁹ homines isti tenent: præter id qđ uniuersim obseruatur: oēs siquidē complexionēs digitorū capita densiora q̄ cæteras manuum partes efficere assuescunt. Reliqua istorū membra tactu lænia placidaq; experiunt̃. Nec mollia propterea sunt: sed ueluti cum solida ac fortia corpora contangimus: sese haberent: ea enim quauis extrinseca lenitate delectent: robore (quū opus ē) resistunt. At homines male complexionati tangentium delicatas manus asperitate scalpunt: & nihil laboris tolerare queunt. ueluti accidit quū pānū aliquem imbecillū maleq; fabricatū tractare solem⁹: qui quīs lænitatis expers sit facillime rumpitur. Plurimam uim in manibus ad astringendum præsertim: nequaquā tenent. Eorum lumbi: atq; torax marioris formā in rotunditate gerūt: quā ob rē strictiores ab oculis q̄ a mensura iudicantur. Satis lati in cingulari loco sunt: q̄ uis breuē: gracilemq; possideant uentrē: sed lūbos grossos semper obtinent. Fœmora præterea cubitis: crura demū ulnis respondēt: neq; pedes a manib⁹ (pro suæ formæ discrimine) degenerare uidentur. Neq; hanc normā in cæteris hominibus natura neglexit. Vnde quū personæ cuiuspiā manū uideris: pedem iudicare recte poteris. Crus quoq; per brachiū existiare fas erit: grossitudo enī quæ a cubito deorsū possidet: illā quæ i crure cōsistit: idicat: neq; sec⁹ de cæteris istius habitudinis qualitatib⁹ iudicia afferas. At lūbi extrēis partib⁹ correspondēt: quæ i colericis grossæ diē excellūt: si coxas: cubitos hūerosq; ad eas referes. In istis tamē & melācholicis hoib⁹ nōnullæ mēbroꝝ ptes extra hūc ordinē: cōditæ sæpe habēt. Colerici uero q ab hac norma euariāt: maiore i suris q̄ i ea pte quā brachiū tabulā ab hispāis appellari ostēdim⁹: carnē fortitū. Melācholici uero i iisdēmet locis cōtrariā habitudinē possidēt. Neq; huiusmodi derogatio in neruis ossisue intelligatur, in quib⁹ ordo superior nunq̄ discrepare conspicitur. istiusmodi demū de quib⁹ locuti sum⁹: colerici furas grossæ diē excedētes & uersus poplites erectas habēt. At quāq; poples pro posteriori parte quæ in genu ē: aperte capiatur: quandoq; apud historicos pro tota illa parte neruosa capi uidetur. Quā quidē habitudinē (suffarcinatam scilicet) in brachus minus merito dixim⁹. At brachia a cubiti nodo deorsum æquali grosse

dine coextēsa sortiuntur: eos quoq; singulares melancolicos crura furis uacatā sustinent, quorū brachia a media inflexiōe ad manū usq; uel ad lacertū (si dicere mauis) uberi cum corpulentia porrigunt. At cætera mēbra semper æqua conformitate adinuicē correspōdēt: non parī propterea magnitudine sed minimo cū discrimine idipsum prouenire intelligimus. Ad ea ulterius signa deueniamus: quæ uerā cognitionē nō semper indicare rettulim⁹. Colerici mediocri statura & tēui carne magnis tamen ossibus nimia ex parte esse cōsuescunt: sed ne uos prægrandes possident: qui quū nō tangunt eos magnopere occulant. Eorū color nitore uacat: & in facie ad cinerē declinare uidetur: in cæteris tamē mēbris splēdida uiuacitate præstat: nō quia multū incēdatur: sed ab albedine rubedineq; permixtus coextendit⁹, quam rem nudi ostendūt: induti quippe maximam siccitatem propterea demonstrant: q̄a & in facie & in crurib⁹ quæ magna ex pte patefcūt min⁹ elegantes q̄ in cæteris membris sed probe undiq; finiti icāsiue sunt: quāq; in facie multū excarnati excoloratiq; consistāt. At colericorum quēpiam piguescere extra naturā quodāmodo fieri dicimus. Debile proferēdi modum tenent: neq; uerba recte scindere queunt: quam ob rem longe melius scribunt q̄ loquuntur. uocis siquidem organum ad pangendū supra cunctos suauis⁹ sortiuntur: neq; in cantu furorem laboremue ostendunt. Hōrū uox e gutture prodire manifeste sentit⁹: in eaq; tenuem uim semper demonstrāt. Satis subtiliter proferunt: præsertim quum dimisse loquuntur. Mediocri modo studēt: neq; ab hoc medio edendo etiā discedere assuescunt: nimium attamen sūtire solent. Ossa magis a carnibus induta quum propius accedimus q̄ quum procul uidebantur: sortiuntur. Iis solis dum in actionibus deficiunt: membra durefcunt: & melior color q̄ antea aduenit. In cæteris namq; complexionibus exuperantem motum laxitudinis causam esse compertum est.

Qui diuti⁹ inter mortales pro complexionū discriminibus uiuere soleant: & quo in tēpore singuli infirmitatibus magis obnoxii experiantur.

Caput. vi.

c Olerici diutius reliquis uiuūt: senesq; effectū alius ualitudine præstant: seq; rectū utuntur: q̄uis ab ortu ad .xii. xiii uē suæ ætatis annū infirmi esse assueuerunt, ipsimet etiā donec ad .xxx. annū perueniūt: maiores natu uideri q̄ esse solent: ulterius autē multū eodem in esse conseruantur. Melancholicis secundū uitæ longitudinis gradum natura impartita est: dūmodo illis magna pars flegmatis dene-

gata sit. Rursus uero sanguinei sed flegmatici postreò in loco sequuntur. Qui quidem & sanguinei donec ad. xxxv. annum usq; perueniunt: iuuentà atq; nitore possidere uisunt: tempusq; illuisse facile iudicatur: at idè & pulchritudinè & aptitudinè breui tempore amittūt. Singulis demū quarūcunq; cōplexionū si sint: plures p naturā ægritudines tum euenire assuescūt: quū uel membra in ascensu suo dure scere moliantur: uel quū in inclinatiois debilitate descendere recusāt. Sanguinei a quarto quintoue anno ad nonum & x. imbecillitate laborāt. Colerici & melancholici a. vii. ad. xiii. imbecilliores experiunt. Melancholici attamen rarius infirmantur: ab ieunte ætate præsertim. Flegmatici a. x. ad. xy. & a morbis & a sua laxitudine nimium infestari assuescūt. Incipiunt quoq; descendere sanguinei atq; flegmatici a. xxx. ad. xxxv. sui temporis annū: illic enim celeritas cū laxitudine conformatur: ast alii ob sui cursus breuitatē: alii ob nimiam laxitudinem deficiunt. Melancholici a. xxxv. ad xl. inclinare incipiunt. Colerici uero a xl. ad. xlv. temperies quidem constantius duricie ipsa detinetur. Quando uel sanguinei uel flegmatici. lxx. annū explent: totū suæ uitæ spatiū consumpsisse uidentur. Ex melancholicis paucissimi nisi a colera teporentur octuagesimū explere annū experiūt. Colericis per septenū annū hos postremos deuincere sæpissime accidit. Omnis uis quæ a natura sanguineis credi debet: a. xxiii. ad. xxy. annum euenit. Melancholicis a. xxy. ad. xxyii. At colerici a. xxyii. ad. xxix. trigessimū uel suo robore firmant. Flegmatici deiq; a. xxyiii. ad. xxx. ad ultimū sui uiriū gradū deueniūt. In omnib; attamen complexionib; quanto mēbra breuiora sunt: tanto celerius firmatur: lōga quippe in longū procedere experiūt.

Quū magna mortaliū pars dum suas facies uidere contendit: solida corpora intueri solet: & colerici ab eadem re quādoq; aduersari assuescant: unde id euēiat: in sui capitis sine dicere: non indeceter apparuit. In illis nāq; speculis quæ oppositas figuras āpliare assuescūt: diuisæ facies multo ferociores aspectu redduntur: singulæ namq; tenuissimæ portiūculæ magnæ uident. At diuisionē huiuscemodi nos duplicē esse dicim;: quarū altera ea ē quæ nimia artuū designatione rigescit. Altera uero ea est: quæ multū a nobis ubiq; præponitur: hæc & enim absq; ullo furore & omnis generis malicia & distincta & consequens est. at membra quæ huiuscemodi cōditionē sortiūtur: in hūc modū (ut facilius intelligas) sese habent. Parumper & enim uel crasse scunt: uel in iis partib; quæ cōueniunt extenuari uidentur: quæ etiā ex suis neruis ossib; atq; carnibus compagē cōmixtionēq; (ut rectius

loquar) eo modo agūt: ut ea omnia res una atq; eadē esse appareat. At fors alia quæ merito a nobis contempta est: & a pictoribus & a fictoribus & a cōmuni plebe nimīū extimari solet: quia ea habitudine præditi homines alibi prominentes nervos alibi nuda ossa alibi eo modo profundā carnem habent: ut a rapidis torrentib; sulcati monticulos ualliculasq; in se habere uideātur: qui uisui maxime ignorantīū ultra modū feroces apparēt: quorū nemo tamen mediocrē adhuc corporis solutionē: neq; nimīā pro corporis magnitudine uim continet, quos postremo melancholica complexionē cōstitui eamue caput saltē in ip̄s corporibus occupare experimur. ast alii priores excedente colera tēperantur.

Olim scripturus sum: quæ differentia inter magna atq; minora corpora & uniuersim & singulatim etiā sit. Verū quū hic de complexionib; agatur: & illic eas recēdere lectores forte stomacharet: qua complexionē & hæc & illa corpora cōstēt: paucis absoluerelictet. At in illo futuro capite satis aperte per eorū omniū actiones ostendetur: quātum maiora corpora minorib; ad res magno robore peragēdas præstent: si utriq; æqua complexionis uel bonitas uel malicia detur. Illud tamen nequaquā negligendū est: uasta corpora deterimis cōplexionibus esse solere, quas flegma atq; melancholiā esse censemus. Earū siquidem quæq; corpus nimīū uegetare assuecit. Melancholia namq; multā & latitudinē & ossiū magnitudinē suis semp̄ impartitur. at flegma & proceritatē & carnis copiā dat, quo fit ut quū utraq; complexio simul in eodē corpore regnet: id utraq; dimensionē satis multū abundet. Sanguis præterea minima animalia statuere solet: neq; aliter ipsam coleram agere expertum est: quū quum utraq; in eodē subiecto coniūgit: animantes media magnitudinē præditos procreat. Colera namq; quum præstat: magnū ossis robur pro corporis portione semper dat: sanguis uero nunq̄ carnis copiā pro ossiū neruorūq; magnitudine denegare solitus est. Quā ob rem quū ambæ probe miscentur media ac temperata animalia prodire sensui patet. & uti mai festius in successu aperietur: nullū corpus satis sufficiens esse poterit: si id & sanguine & colera non constiterit: uel istarum complexionum saltem imperiū altera sortiatur. At si ex istis complexiōibus corp⁹ ali quod magnitudine præstans produat: id nunq̄ nisi circa proceritatem fieri solet: quod gracilitatē retinere maxima ex parte (ne semp̄ dicam) experitur: sed si horum q̄dpiam & altitudinem & grossedinem sortit: reliquis p̄sonis in ip̄i⁹ corporis excellētia lōgissime præstat. Et quāq; melancholici flegmatici propter omnium dimensionū uastitatem ui

ribus quandoq; abundarent: ex semp in illis dissolutæ atq; attonitæ quodammodo experirentur. Illud demū minime reticendū est: cōplexiones istas nunq̃ satis sufficientes uires pro membrorū abundantia continere. Quā quippe ob rē hæc pro præcipua causa a nobis assignatur: ob quā maiora corpora deteriora minoribus nimia ex parte sint.

Melancholicorū Particula septima.

m Elancholicorū descriptionē tertio in loco mittem? : quis terra e qua ipsi fundamentū continēt : in ultima atq; inferiori parte confideat. At uero quū isti in actionib; celeriores flegmaticis sint: eos præmittere conuenienter occurrit, in rebus attamen ad intellectū spectantibus (in quibus scilicet discendi facultate indigem?) flegmatici mediū sortiuntur: quis rem collectā minus q̃ melācholici reticiāt.

Terrestre elementū durū: clausum: graue: grossedine exuperās: & maxime intemperatum experitur: quas condiciones melancholice tenent (quos robustos appellari recte decet) Ex aliis eadem complexionibus quis homines agiles prodeāt: eos laboriosos dicere possumus: sed corpora ex melancholia confecta dura & constipata tum uinib; tū corporis habitu cōsistunt (quā quidem affectionē atropatam hispani dicūt) Pōderosa præterea & nimium rudia: & minima cum mensura atq; temperie sunt. Rare infirmari assuescūt: neq; ægritudinē donec & ea radiceretur & ipsi nimium lædantur: sētiūt. Duricies namq; sentiēdi uigorē semper extenuat. Multo temporis spacio ad sanitatem recuperandā indigent. Neq; nimium a doloribus uexantur: neq; remedia facile discernunt: quanq̃ cum diligentia curentur: & medicinarū copia illis tribuatur. Penes celeritatē agendi inter sanguineos & colericos incedere conspiciuntur. Neq; ii cum corporis solutione uel agilitate: aut leuitate: uelocitateue (ut hoc illo propius dicas) operant: sed furioso cum impetu agunt. Duricies siquidem in principio magna cum asperitate & resistit & offendit.

Melancholicorū indicia.

Istis præterea habitu dinibus suā cōplexionē melācholici indicant. Latitudinē quauis in personæ parte obtinent. Rotūda atq; grādia capita sortiuntur, eorū tempora prominēt: & frontes latitudine excellentes ad anteriorem partem grauata atq; propensæ pendere uidētur. Faciem nimia magnitudine præditam possident: in qua ferociā ostendūt. Genæ multo osse tumescūt. Colla & grossitudine & breuitate excedunt. Humeri procurui multā latitudinem occupant, qui uersus brachia cum longitudine porrigunt. ii autem conuexi se ipsos aspiciē

res oēs in curuatura superant. Brachia curta curuaq; uel obunca (si di cere mauis) tenēt. Qui brachiorū enim huiusmodi uitio laborat unc? dicitur. Horū hominū coxæ atq; cubiti quīs sanguineis grossedine ce dant: colericis manifeste excellunt. ab inflexionibus attamē seorsum sanguineos proculdubio superāt: & a colericis superati sunt: is p quē cinguntur locū mediam gracilitatē sortitur. Melancholicorū manus robore excedunt: breues sunt: & mirandū rigore obtinent. Præsertim in palmis: quæ non tantū in duritie sed & in concauitate cæteras uin cunt. Manuū siquidem latitudo atq; grossedo tum in digitorū capi tibus tū in ea parte a qua pulpeculas oriri ostendim? inter colericos sanguineosq; constituūtur. Eos in quauis corporis parte tetigeris are na iuolutos fuisse: ostēdit. Eorū pedes lati grossiq; sunt: & mediā longitudinē sortiuntur, quorū anteriora extrema adintra uoluuntur. Crura conuexa tenent quorū curuatura apud maleolos maxie regnat omnes melancholicorū iuncturæ curtæ consistunt: & nodis reuictæ propter earūdem ossium neruorumq; altitudinem. In quauis quoq; alia corporis parte uenas mirū in modū homines hi detegunt. Melan cholicorū caro tactu dura atq; asperrima est: quā qualitātē broznam (ob nominis similitudinē) nostri recte appellāt. Signū autem in quo melancholicos manifestius cognoscimus: id est: quū ipsos uel tangi mus: ab illis uetangimur. Tunc & enim integri: fortes: & rigidi admo dū consistunt: ut nulli parti cedere & iuncturis uacare uideantur. At quidquid manib? appræhendunt: id illico arcis uinculis pro uinum magnitudine arcere uidentur: omne sui siquidē robur rigoremq; tūc immittere sentiuntur. Mediocre m staturā magna ex parte tenent: eo rū color uirgis uiridib?: rubeis atq; nigris simul cōmixtis maculat. Proceriores sed minus lati esse q̄ uideri assuescūt. Locutiōis uis & uo cis son? altitudine & grossedine præstāt: & ex capite in ipsis prodeūt: & audientiū aures exasperāt: affectione quadā tofca (propter sui horro re non ob tuscorū similitudinē) ab hispanis dicta: & in hac & in illa de quibus dicim? partib? cum minima cōsideratiōe irrūpere assuescūt. Nō tā fortes ii profecto sunt: quātū ipsi de se somniāt. Neq; q̄tū aliis qui secum conuersantur: uideri solet, qui eos & enim experiri nouit: non ipsos in fine cum substantia ab illis in principio pollicita inuēit. quum eis quippe coniungimur: marmor nō hominē contāgere appa ret quæ res a sua intemperie aperte procedit, quos quū ad quoduis la tus pendere cogis: nullum quiescendi locū quo sustētari possint: pri? inueniunt: q̄ elementū illud petant: cuius uirtute ipsos confectos esse

docuimus: ueluti aliquo in ligno sicco fieri uidemus: quod quum manus offendit: offendunt & ipsæ: duriciemq; & munimentū ad se protegendū habere ostendit. At uero quāprimū id flectere incipimus: irumpendi labor consumptus est: sed uiridia ligna huc atq; illuc mouere: & ad plures torquere partes solemus: quæ nō sine magno labore & temporis spacio adhuc rumpere possumus. Magnā pōderis uastitatē subleuare sustinereq; queūt, in iactu missilia graua: breuia: rudia durissimaq; petunt. At iaculandi loca nō tam accliuia uti sanguinei sed minus æqua q̃ colerici certe appetunt: neq; aliter in cursu saltūq; illis cōuenit. Ex cunctis præterea pernicitatis rebus: salendi facultatē maiorem in modū obtinent: quæ res in omnibus curuis animalibus experitur: quæ quū integra incedant quotiens terram petunt: ab ea repelli uidentur: indeq; aurā more pilæ cum rigore repetunt, cursus uero solutiora exoptulat membra. Quo fit: ut plurimi ex iis qui uatiæa aliquantulum sortiunt crura: plurimū in cursu præstent, quibus saltare minus cōmune est. Multū laborem ab iis pene insentitū melancholici tolerant, eos tamen sub seruitutis iugo tenere decet: neq; ullā regendi dignitatē merētur. In castris atq; obsidione diutissime macere possunt: siue prosperū siue aduersum tempus occurrat, quibus in rebus istiusmodi homines cæteros uincere manifestū est. Quos neq; ex humo conditū lectū neq; lapideum offendit ceruical: qui quoq; ea multū bona nequaq; iudicant, quæ culcitris: tomēto: lintheis: puluina ribus cæterisq; delicatis supellectilib; in camera recte ædificata: complexæ deornantur. Ii adeo delicati ex natura sua minime sunt ut impetatoris maiestates illis conueniant: neq; multū per doctrinā ediscūt. Immo & quando saperent: nūq̃ cum opportuna agilitate aut mēsurā exercerētur: uerū ea omnia quæ inscitia: ruditate & robustitate potiū q̃ aliqua subtilitate ingenii indigent: ipsi proprius cæteris peragunt. Fortes palæstritæ sunt si cum iis maxime cōgrediuntur: qui huiusce artis uersutias nō nouerūt, ab iis quacūq; in re supari multū laboriosum est: ubi manus præsertim confertæ sunt: e quibus manus habere graues uulgo dici solitum est, quæ quū sine malicia iaculētur ubi tāgūt: nimium lædunt. Neq; hoc quia uenenosa manus sit: prouenit: uel quia aliquam ad nocendū quū tangit materiam in se cōtineat: uerum quia magna ui atq; impulsu semper eunt: ipsosq; medio pene cærere dicimus: & uti ii imtemperate incedūt: nō multū ab externis ictib; lædi existimant: dūmodo arma absint, qua conditione ipsi in alios manus iactare solent. Duri in conuersatione & ingenio obtusi sunt:

quā ob rem illis speculatio nimium est aliena. Nō parū siquidē naturæ terrestri sublimia transcendere repugnare uidet̃. Parum quacūq; in re edificū: quicqd̃ tamē cōcipiunt: diutissime retinent: digressū enī uti aditū difficile esse merito natura cōstituit. Nō cite rēiniscūtur: quāuis dū in itinere itroittūtur: idem ad extremū usq; persequi solent. Neq; uerba tamē carptim intercerpere: & in iis locis inferere norūt: e qbus opportunū fauorē sibi cōparēt: sed tota capita uel maiore eorū partem (si didicerūt) recensēt. Quā equidē ob causam in quouis iure discēdo ualēt: huiuscemodi siquidē facultas uel eius noua exercitatio (quando aliter dicere malueris) tenaci mēoria poti⁹ q̃ subtili natura uel ad noua idagāda uel ad ea quæ differūtur: ratiōe probāda indiget. Isti? nāq; rei interpretes ad nōnullos antiquorū leges demū reducuntur: & q̃ plures alias partes abiiciūt: quæ magis cōsonæ rectæ ratiōi uidet̃. Quapropter melancholici parū a suis inuētionib; impediūtur: immo & si quidq; inueniūt: neq; id subtile ē: neq; a suis auctorib; recte exponitur, qui quū ex se magni momēti sententiā edere nequeant: maiorū sanctiones ediscere & illis totos se applicare merito fit. Ex cunctis rebus eas rectū per cōformitatē exercēt: quæ rudes supra modū sunt: & nō sine multo labore p̃ficiūtur. Veluti fodere: saxa rūpere & lapidū laterū & lignorū cōgeriē aliaq; ad domorū istructurā necessaria portare & reliqua isti⁹ generis exercitia perferre. Ad suæ strēuitatis cūl mē colericis aliquātulū tardiores isti deuēiunt: q̃uis satis & fortitudinis & strenuitatis in p̃cipio habere uideātur, q̃ postq̃ offendunt: nō sine magno tēporis discursu ignoscere solēt. Cōstātiā firmitū dinēue iuxta sui duriciē obseruāt: ex se enī parū mobiles sūt: nisi ad cōtrariā ab aliis agitētur partē. Eorū alimētū uberiorē ad sustentatio nē cibi copīā cāteris hoībus appetit, quū deficiūt crebra atq; horrida respiratione laborant: neq; sui duriciē propterea deserūt: quanq̃ a suis uiribus derelicti sint. Maximū cōtrariū istis esse assuescit: mala in p̃cipio nequaq̃ sentire: neq; ea curare uelle.

De flegmaticis octaua p̃rticula.

Flegmaticorū lētores & tarditate cōsideratis: eos ad ultimū referuare haud multū a re alienū fuit, quos ab aqueo elemēto cōfici dēonstrabim⁹. Quāobre hūoris ipsi? cōditiōes aliquas cōtexere oportuit: is & enī ex se ad ifera loca decurrit: q̃uis minio cū furore: imolente progredi cernit. Per cōtinuū discursū attamē dietā suā attingit: libētē quoq; quiescere & sine irato motu cōsistere uidetur. Verū quū aptitudinem inuēit gradatim discurnit. Aqua præterea hūida: mollis & laxa ē: quæ

quū in bilāce suspendit̃: minus grauis q̃ uisui ostendebat̃: experitur. Neq; ii quos flegmaticos dicim? dissimiles affect? sortiūtur. laxi: car nosi: humidi: grauesq; in actionibus sunt: maxie in apparentia. In qua cūq; deniq; re in longū & minimo cū feruore procedunt. In fine attamen melius q̃ in principio suis uirib? utuntur: præsertim si cum aliis cōplexionib? decertāt: quæ oēs per discursū deficiūt. At flegmatici cū aliquali maiori agitatione q̃ solebant: incedūt. ægritudines lēte illis euēiūt, quas ipsi adhuc erecti p aliquot dies pferūt: mollicies siq; dem ab iis cito cōqueri minie sinit. Breuē etiā ifirmitatū demōstrationem agūt: nā quū incedūt: & si sani sint: ægri uidentur. Neq; unq̃ ifirmitates ipsos tāta cū celeritate iuadūt: ut periculosa loca subito penetrare queāt. Adeo enī corporis hui? organa instrumētaue (ut magis trito latinis noīe utar) occupata grauiāq; sunt: ut nullū per ipsa cū celeritate remediū no cumētumue decurrere patiātur: & uti lētis passib? foueā petūt: nō aliter emergere & sanitatē repetere assuescūt. Qui flegmatici demū q̃uis nō cito subueniātur: eos in magna pericula ob id incidere: raro accidit, citā quoq; sanitatē ob medēdi diligentia magna cū difficultate recipiūt. Laborib? libēter ignoscūt: quos (quū uoluissēt) tolerare in longū possēt. Quibuscūq; demū in corporis actionib? a singulis aliis complexionibus excellunt.

Flegmaticorū indicia.

In hūc modū flegmatici cōstituūtur. magnis capitib? faciebusq; nimia atq; laxa carne obductis stāt. facies quoq; magna ex parte longas possidēt. eorum colla lōgitudine excedūt: neq; mediocri grosse dine cōtēta sunt. Hūerorū latitudo a scapulis uidelicet ad pectora uersus cōsiderata satis strictior est: q̃ ea quā a melācholicis possideri docuim? : neq; istorū hūeri tantū cū toris exeūt. Tota deniq; horū brachia lōga & pene æqua porrigūtur: neq; ipsorū cubiti iferiorē partem multa grossedine uicunt. Man? ubiq; grādes: dissolutas: carnosas & tactu adeo ultra mediū lenes sortiti sūt: ut molles merito dicant. Digitorū capita ampla sunt: & quāto maiore flegmatis portionē hoies cōtinēt: ea molliora habere expiūt. Digitorū quoq; pūtæ lōgæ sūt, quæ ex sanguine & melācholia e cōtra prodire apte conspiciuntur. Non satis uim ad lædendum quæ appræhendunt flegmatici in māibus tenent: sed prædam diutino tempore queunt conseruare, eam et/ enim undiq; digitis facile cingunt. Cæterorū artuum carnes molles & tactu insipidas in illis inuenies. Flegmaticorum cinctura tantum mensuræ cōsūt: ut neq; pectori neq; clunibus cedere uelle uideatur.

Coxæ atq; crura grandia & parū diuisa consistunt, hoc autem de illis dicimus quia nulla ex parte expeditionē ea habere cernūtur. Neq; huiusmodi deterrima affectio illos per reliqua mēbra deserit. Pedes grādes & corpulenti illos sustinent.

Lubrica signa.

Flegmatici magni nimia ex parte sunt, colorē inter rubedinē albedinēq; immixtū habere assuescunt. Pronunciationē satis bonam atq; altam quanq̃ spaciosam sortiri solent, uox crassa: lenta ex parsaq; illis per naturam prouenire assuevit. Minus corpulenti q̃ uidentur sūt: quum nudi præsertim conspiciūtur. Eorū q̃ plurimi ex ossi (ob ossiū nuditatē) a nobis sæpe dicuntur: cuius rei maxima causa iuncturay longitudo est, q̃quid ab illis agendum est: lente incipiūt: & ad initia ipsa inuiti pene uenire uidentur. Nonnulli ex hac complexione nimia uirium copiam ob personarū exuperantē magnitudinem quādoq; habere experiuntur: quibus uiribus scilicet: postq̃ multum per temp⁹ ediscunt & corpora exercent: effectus cū debita mensura minime cor respondent. Sufficientiam ad se in palæstra tutandos possident. Currunt saltatq; sine feruore & per decliua loca. Eorū nemo a proprietate naturæ circūactor est: tantū enī super brachia sustineri nequeunt: quantū eorū corpus in giris ipsis peragēdis tardat: quæ res in hac facultate præcipua est: quanq̃ personæ celeritatē nequaq̃ excludamus. At quis per habitum in singulis cōplexionib⁹ brachia totū corpus sustinere queant: nō tantopere attamen uti nōnullis in locis oporteret: immo & quū brachia ipsa suo munere adhuc fungerēt & hanc quā dixim⁹ partē supplerēt: si cætera deficerēt mēbra opus infimum relinqui necessario fieret. Omnia exercitia flegmaticis ubi ipsi descendere debeant certe conueniunt. In iaculatione missilia longa: & mollia petunt: quæ etiā neq; pondere neq; leuitate præstent. Bene tolerāt arma si ea præsertim in umbrosis locis gestant. Quum iubendi potestatem sortiuntur: raro ob celera atq; crebra imperia fastidiuntur. Quib⁹ quū e contra parendū est: ad op⁹ exequendū multū tardi sūt. Supra cæteros student: eosdē qppe sedere nimīū per naturam oblectat. Scolastici longo tēpore sunt: si a magistro enī non deseruntur: ii nō nimia fastidia sibi ipsis dant. Quæ discūt bene retinēt: ea enī prius q̃ sciant: sæpenumero legunt. Ex liberalibus disciplinis grāmaticam melius ediscūt. Ex scientiis uero quācunq; quæ longo idigeat habitu. Inter manū artifices mensarios: trapezitas sutoresq; esse: & in reliquis istiusmodi generis rebus quæ quiete potius q̃ motu indigent: præstant.

strenuitas atq; iracundia tarde illis eueniunt: eos attamen quauis nō nimio cū furore multum detinent: tum cibo tum potu mediocri per naturam contenti sunt: quanuis contra edulia ingluuie quadā saepe per consuetudinē magis q̄ oporteret: armari assuescunt: qua cūcta ferula facillime uincunt. At hunc habitum ab istiusmodi hominib? libentia iō uendicari solere: ob hanc causam merito arbitramur: quum in hac ipsa re sine magna artuum defatigatiōe exerceri queant. Cum satis opportuno moderamine conuersantur: quanq̄ ob nimium lentorē fastidiū saepe generent. Si ab aliis non erudiunt haud multū a seipsis cognoscūt. Quum deficiunt nimium sudant: colorēq; rubeū efficiunt: quīs ad albedinē semper declinent. Tunc & enim cū turpi aura & membrorum strage lassī consistunt. Quū flegmatici metuunt: excādescūt. melancholici uiolas in colore æmulantur. At colerici inter palorem cinerēq; reddi uidentur, qui quantū ad colorem minorē animū cæteris habere iudicantur. Sanguinei demū colorem rubeum incensum clarumq; reddunt. E quibus aliqui turpi ac fastidiosa celeritate præditi exeunt, inter colericos frenetici (quos fantasticos & hispā & itali nō iniuria dicunt) oriri experiuntur. Ex melancholicis attoniti prodeūt. Ex flegmaticis insulsi saepe nasci uidentur.

Prologiū maxime aduertendum.

i. Am de quatuor distinctis corporib? eo modo pertractatū est: ueluti si eorū singula ex unico tantum elemēto materiem traherent: neq; dispar similitudo illis data est. Restat autē per conuenientiā complexionēs oēs adinuicē imiscēdo disserere: ut differentiam illam facilius cognoscamus: quā in actionib? corpora ipsa pro momētorum discriminibus agant. Nam si animantes iuxta unius complexiōis naturam (ut latiusculo nomine utar) exercerentur: percepto principio: & medium & finem apprahēderemus: & hoc modo quatuor itelligere corpora: haud multū profecto sagacitatis esset: quīs ea qd mai? perfectionis minusue possiderent, quæ quū qualitate non uariarent: firmū ordinem stabilire leue esset. Verum quum quodpiam huiusmodi corpus quatuor cōplexionibus constet, eorum qdq; sui elementi qualitatem & sequi & ostendere necesse est: dummodo animal ipsum in finem usq; sui roboris exerceretur. Incipiunt attamen corpora circa elementi illius proprietatem: ex quo maiorem portionem sortiuntur: quas quidem partes omnia gradatim per magnitudinem usq; ad unam sequuntur. Quanquā illud minime negligendum sit: sanguinem (quanuis is tenuis magnitudine sit) primam aciem & quouis

in corpore & quouis in genere instruere assuescere, qui tamen ubi ab alia complexione multitudine excellitur: nullo in tempore effectū sanguineis conuenientem efficit. Quam equidē ob rem nulli complexio num imperium damus: ubi ea illud prius magnitudine non occupa uerit. At nos a priori modo hoc quē statuimus: medendi initium fieri debere dicimus: in quibusuis temporis atq; ætatis partib?: siue animalia ipsa ægra: sana: imbecillia: uel robore præstantia sint: uel hilaritate oblectentur uel mœrore afficiantur. Singulæ itaq; complexionēs tāto ualidi? ibecilliusq; resistūt: quāto maiores miōresq; ab illa ductrice relinquantur: & ipsa posteriores supat: tantū & enim quæq; uberior est: quantū reliquæ minuuntur. Quum unica attamen complexio cæteris aliquo in corpore nimia magnitudine uicit: si ea deficit: reliquæ nihil pene resistunt: sed quum breuis excessus inter ipsas uersatur: quæq; per se aduersis obstare nititur: quanuis aliæ superatæ sint. At si certamen omnē nostri anhelitus patiētiā uicerit: omnes complexionēs in actione patescunt: & suas quæq; uires exercet. Id tamen quod dicimus: per naturam intelligi licet. Per frequentiam siquidem accidentales habitus intra paucos dies acquirimus: in quibus uniuersa cognitio nequaquā deprehendi potest. In enim ire redireq; sine magno fūdamēto assuescunt. Dum uiuimus tamen tantum quandoq; per cōsuetudinem in flegmate agimus: ut id aliquibus in locis nonnunq; sanguinē celeritate æquiperet. Nam quum actionib? alimento situq; minori complexiōi simillimis utimur: circa ipsam citius ægrotari: ratio timere iubet. Neq; caput semp lædi intelligēdū est: quanq; totius corporis præcipuū mēbrū sit. Neq; in certaminib? quis ensū numerus reliqua armorū genera multitudine supet: oīa uulnera ab illis cōfici experiūtur. Iam & enī nos a sagitta in minimo artu saucios uidimus: quis id in maiorib? hoīs partib? crebrius accidere māifestū sit. Sed multo fortī? certiusq; id ipsum a natura fit, quæ suum ordinem longe melius obseruare assuescit.

Corporum cōmixtionis discretio.

h Anc corporū cōmixtionē in duas partes distribuēmus: quæq; altera recte compacta corpora (ne permixta semper dicamus) amplectetur. Ast altera illa demū ager: quæ male colligata (ob complexionum iuncturarūq; rarietatem) haud imerito dicimus. In quippe qui & suas complexionēs & personas coniunctas possidēt: ad res corpore cōficiēdas habiles nascūt. ubi unī? etenī uis itēdit reliquæ cū celeritate subuēiūt. At in diuīctis corporib? singulæ p se aggrediūt: quā

equidē ob rem ad magnū in ipsiſ actionibꝫ culmen puenire nequeūt.
 Quælibet enim ab aliis denudata minima eſt: neqꝫ illam parē uti om
 nes poteſtatē ſortiri: ratio permittit. Neqꝫ aliter huiuſmodi corpora ſe
 ſe in actionibus habent: q̃ palata ac ſine duce turba ubi nemo impera
 toris aut militis officio probe fungitur: neqꝫ quiſpiam uel ad parēdū
 uel ad imperandum idoneus eſt: neqꝫ alii alius ſubueire neqꝫ ſemet te
 gere poſſunt. Quibus (quum ſoli conſiſtant) e minimo labore maxi
 mum nocumētū euenit. At inter complexiones uel ſanguinē uel co
 lerā principatū poſſidere debere dicimus: ut corpora recte regantur. Et
 iunctura huiuſcemodi ſtriſte pmixta: cūctis in quibus eſt corporibꝫ:
 prodeſt. Exēplum qꝫ de pāno dabimus: in quo plures colorꝫ differētiæ
 ſub aliqua præcipua eo modo tamen continentur: ut unicum tantū
 colorem conſiciant.

Quū de priori parte dictum iam ſit: ſecun
 dam explicare merito decet: quæ raris dedicata eſt, eos quidem deſere
 re tanq̃ ſi nulla illis conformia officia e quibꝫ iuuari poſſent: inuenirē
 tur: nequa q̃ exiſtimauimꝫ, horꝫ enim hominum duas differētiæ eſſe
 uidemus, quarū altera turbidos altera uero ſerēos continet iſti? itaqꝫ
 poſtremæ partis corpus unum deſignabimꝫ: qđ tum in diſcendis tū
 in litteris conſeruādīs cæteris longe anteibit. In quo quidem corpore
 conſtituendo tres cōplexiones pari magnitudine diuiſæ coire debēt:
 quarū ſingulæ diſtincte uideri queant: & reliquis inuicem caput eſſe
 appareāt. Inter eas deniqꝫ ſimilitudo hæc obſeruari debet: ut interual
 lum cum ſubſidiario ponte adinuicem poſſideri ab iſſqꝫ diuidi uideā
 tur: ut quādo alia occupetur: alia expedite ſuccedat: & ea quæ ad diſcē
 di facultatem apta eſt: retinendi munere nequa q̃ impediāt: neqꝫ hæ
 ambæ per longū ſtudiū ſtomachentur. Sanguinē itaqꝫ melancholiā
 flegmaqꝫ has tres de quibꝫ loquimur cōplexiōes eſſe oportet. Quum
 colera quippe oſtēditur: mēbra tanta ſeparatione raritateue prædita
 (quādo hoc nomine uti cepimꝫ) nequa q̃ permittūtur. At corpꝫ iſtud
 i rebꝫ agēdis male aptū admodū ē: ut nō minꝫ ad corporaliū uiriū uſū
 ineptum ſit: q̃ ad res per eruditionem capiendas aptum experitur.

Quæ inter oēs complexiones uel magis opaca uel deterrima ſit.

Caput. vii.

a St alii nōnulli ex oīum elemētꝫ uirtute tā pares portiōes pene
 cōtrahūt: ut integri & ſatis cōiuncti appareāt: quæ eqdē demō
 ſtratio: quendā opacū hūorē appellamꝫ: q̃ totas eorū pſonas occupā
 po cōpræhēdit, quo ſit: ut diſcēdi claritudie uacēt: & uires ad actiōes

applicare non queant. At huiuscemodi ineptia in iis hoib? quos quatuor complexionib? constare tetigim?: multo crebrius (ne cōtinuo dixerim) q̄ in cæteris euenit. id attamē in trib? quādoq; accidit: si u præsertim parū coleræ fortiuntur: in reliquis aut rare contingit: materiei siquidē bonitas aduersis nocumētis & si omni in tēpore in illo generationis maxime obstat.

Cæterarum cōplexionum exordium.

In hac de qua p̄ successū agēdū est: cōplexionū diuisione: quatuor ducū uices gerētes semper præibūt. Cum quarū una capitali: nouem describem? corpora: cæteras tres cōplexiones pmutando: neq; sanguini principiū ut supiorem ordinē obseruem?: denegabim?: in quo diffusus scribere anim? est, quæ quidē pars de reliquis uberē cognitionē præbere sufficiet: quāuis de singulis portiunculā aliquam explicare: & earū cuiuspiam sua corpora nouem destinare nequaquā negligemus. Neq; hac in parte illud dicere nitemur: quonā pacto uidelicet singulæ complexionēs aliarum partes iam contineat: alia etenim in capite & alia in pedib? tantū nequaquā consistit: sed eæ oēs per omnia mēbra cōmixtæ spargunt: neq; ipsas propterea differentes esse & dissimiles qualitates sortiiri ac possidere ignoramus.

De sanguineis colericis cū utriusq; complexionis discrimine.

Caput. viii.

f. Anguinis & coleræ corpus quoddā describemus: cui cætera cedant: nullū quippe ex reliquis aliis cōplexionibus tam probe conditū prodire poterit: qđ huic uel uiriū magnitudine uel corporis leuitate uel rectitudine formæ uel actionū aura æquiperet. Si æqua quidē istiusmodi corpori cū cæteris magnitudo conceditur: illis ipsū præstare nemo dubitet. Paucissimi attamen sunt: qui tantā habitudinis præstatiā quantā in hoc capite dicere existimam?: possideāt. Qui ad perfectionē tamē accedere debent: tum sanguinis tum coleræ magnas portiōes cōtinere & a flegmate & melancholia parū ifici debēt. Neq; istas duas cōplexiōes sine magna adinuicē differentia esse existimes. Nā uti sanguinei nōnullis in reb? excellunt: eodē modo aliis in locis colerici præstare aperte uidētur. Quū cite enī ac leuiter qđq; agi debet: sanguinē anteire decet: quā ob rem actionū imperitam turbā sanguinei maxime oblectant: etq; magis placent. Ii uero qui utranq; partem experti sunt: coleram tum in actu tum in aura magna ex parte præferunt. Tu autem ut cuiuspiam sibi decentem excellentiam assignes: sanguineos colericos i reb? parui laboris: colericos uero sanguineos

e cōtra præferes. Sed & illud animaduerte: ea agilia corpora esse in quibus utraq; cōplexio tanta paritate coierit: ut quæ nā præcipua sit: difficile iudicetur. Neq; dissimili modo corpus hoc qđ reliquis ante præposuimus: & explicare aggredimur: intelligimus: quāuis sanguineum colericū ipsum appellem? ab habitudine incipiētes quū signū id & agilitatis & ineptiæ præcipuū in omnib? corporibus sit. Nullum deniq; corpus uel absolutū uel expeditū uidemus dicimusue: ni in eo colera principatū obtineat: neq; id sine cōditione hac nimīa in actionibus substantiam habet. Sanguinei etenim a celeritate & pulchritudine iuuāt: quia pedes: crura: man? brachiaq; gracilia: faciē uero nitentem & carne uberē possidēt. Verū quū ipsi per oēs sui corporis partes circumspectantur: tam inuolutam auram sortiri uidētur: ut periti oēs illam infantum esse merito iudicent: quā ob rem a tergo & gratiæ & demonstrationis parū continēt: quod colerici minime agunt: quīs illud sæpe accidat quū istiusmodi complexionis animalia a tergo uidentur: aspicientes ad reliqua conspicienda a uide moueāt: ob magnā eorū solutionē distinctionēq; quas undiq; ostendunt: in quorum nōnullis quum ad faciem deuenim?: magna in parte cōfundimur. Colerici nā q; faciem carne nudam & sæpenumero intra se sistentem sortiuntur, quos tamen qui cognoscere nouit cæteros parui pretii esse existimat.

a Thuiusmodi hoies pedes neq; longos neq; breues sed & graciles & media latitudine constitutos habent. Pedum anteriora extrema ad extra quoquo modulo tendētia: digiti quoq; satis longi neq; pares: sed gradatim longitudine sese uincentes porriguntur. Caro autem quæ pedis plantas efficit: quam in manibus pulpeculas appellauimus: plana cōsistere debet, partes autē easdem concauas esse debere manifestū est: quæ quū prodigæ sunt: deformitatem afferūt. talia & plana esse & mediā magnitudinē possidere & æque ad utrāq; partē calcare recta formositas appetit. Maleoli cū breui nodo sint qui quā ad interius crurium latus exire uelle uisuntur: utilitatē deferunt. At quū pedes magnitudine excedunt: a corpore gestari nō posse facile iudicantur: si deficiunt uero dominum sustinere non posse: apparet: quanuis parui utiliores experiantur: grandes siquidem per se nam aggrauant detinentq;. Crura ad gracilitatem inclinata sortiuntur, quorū suræ auctæ & recte conditæ sistere debent: quæ quum uel ad extra uel ad intra inclinantur: turpitudinem causant. At tibiæ dū ad furas usq; perueniunt: rectitudinem obseruent: uerū inter furas & genua curuaturam quandam ad extra q̄maxime tenuem concludi:

& formositas & utilitas appetunt. Et ingressum (ne ostiū illic dicam) supra locum hunc in cruris tamen sed in exteriori parte contentū & nimium erigi & breuem esse opus est. Nam quum is æque cum interiori fonte responderet: formationem hanc ineptam reddit: quum crura demum tota æqua atq; recta consistūt, eorum aura quietem postulat. Genua parua sint. Coxæ & grossitudine & breuitate præsent: si ad crurium gracilitatem & longitudinem comparentur: sed fœmorum grossitudinem in medio sui contrahi peropus est: illic enim & domino prodest: & intuentes oblectare assuescit. Et super genua toros quosdam ad intra prominentes (quos musculos communi nomine dicunt) sortiri decet. Clunes cum natibus neq; strictæ neq; crassæ sed expeditæ sint: a fœmorum quippe ortu & pulchritudo & icedēdi facilitas (quam solutionē aliunde cū auctore diximus) provenit. Quæ quidem pars quū impedita est: eo modo totū corpus colligare uidet̃ ut id deambulantium anatū speciem per incessum gerere uideatur. At solutio hæc a nobis laudata colericis sanguineis proprior cæteris est. Quū sāguis enim anteit: semper nates nimia carne uegetas reddit: neq; aliter coxarū altitudinem. In ea per quā cingimur parte: stricti sunt quæ res inter uelocitatis indicia summa est. Lumbi recti pulcritudinē iuuāt: curui enim aut gibbarosi & nocēt & deturpāt. Lata pectora quæ neq; prominent: neq; premuntur: tenent. ea quoq; longitudine cum uentris breuitate præstāt. A tergo aut̃ clunes nimium in his ascēdūt: quæ partes & ad robur & ad agilitatē mirandū in modum conferunt. Scapulas cū toto tergo rectas homo hic sortitur: & humeros ad uersus pect̃ parū inflexos, in quib⁹ tum uiriū oīum minimētū tum præsidū ihabitare expitur, qui quū recti sunt: paruō impulsu atq; conamine ad utrāq; partē inflectūtur. In collū rectū & mediocri longitudine præditū tenēt: qđ etiā neq; subtilitatis neq; grossedinis medium usquā deserit. Facies inter utrāq; complexionē constituta istis inest: ut sanguinis corpulētiusculā colorēq; & ad pulchritudinē & ad celeritatē capiat: sed coleræ gracilitatē sortit̃: quæ res astutiā: tēperie & anhelit̃ patiētia: uti efficit: ostēdere assuescit. At facies huiusmodi hispani aqlinas solēt appellare: quæ nulla in parte ossium prominentiam habent: sed æquæ atq; expeditæ omnes sui partes consistunt, satis quoq; carnis possident: neq; ob id tamen ad pinguedinem declinare uidentur. Nares graciles habere solent (quas afiladas hispāi cōmuni nomine dicūt) neq; in inferiori sūmitate (ne cuspidem dixerim) acutitas. Bucas nō nimia fissura uel multū strictas sortiūt, hūiles oculos

tenent: ii autem qui ad extra prominent: deformitatē semp agere solent. Eorū humeri media latitudine gaudent: quorū longitudo uersus brachia porrecta corp⁹ pornat, brachia recta sint: quæ neq; lōgitudine neq; breuitate peccēt: & grossitudinē sub hūerorū radicibus habeant: & huiusmodi cubitorū præstantia & pulchritudinē & utilitatem maximā affert. At brachia ipsa ab inflexione deorsum inter mediū & gracilitatē cōstituuntur: quorū manicæ atq; lacerti subtilitate hilarētur. Neq; has manicas ferreas quispiam intelligat: pars & enim illa est: p quā manicis ipsis uincti arctantur (quā hispāi mugnecam haud im merito nominant) Manus inter mediocres & longas suū effendi modū in istis constituunt: quæ p cōtactum oblectare assuescūt: quāq; neq; ad molliciem duriciemue declinēt: neq; aliter & latitudinis excessū & angustia defectū per mediū optimū diffugiūt. Digtorū capita tū latitudine tum densitate inter sanguineos atq; colericos sita incedūt. Eodem quoq; modo per totam manum ipsam & in habitudine & in grossedine & neruorū carnisq; ostensione sese habeāt. Ad meliorem postremo habilitatem crurū longitudine & breuitate toracis homines isti præstent: quis ad aliquem laborē impeditū ueluti sub pondere cōsistere: longa a pudibūdis seorsum corpora magnū in modū substinent, uerum quū uim ad alios offendendos applicare nituntur: eā nulla in parte magnā ostendunt: ad id enim nimia solutione opus ē. At si persona cū facilitate (ne agilitatem semp dicamus) moueri nequit: ut uim atq; impetū i alios faciam⁹: locus deest. Et quanto per leuitatem animātū corpora magis scandunt: tantū pro uirū magnitudine in actionib⁹ præstant. Vt istis deniq; hominibus nihil de corporis dotibus desit: ipsi inter proceros & mediocres statura magnitudinem sortiri debent: & colorē eo modo inter albedinē & rubedinē permixtū habeāt: ut is purpureus merito appelletur. G. Ayora. At quum modestia & cætera quæ de hoc corpore agēda præterea fuisse: nonnulli forte iudicabūt: nos ulterius p ipsū procedere uetent: huic capiti cōclusionē optima finem imponere libuit. Quisquis & enim cui eæ quas pauloante tum complexionēs tum mēbroꝝ habitudines exposuim⁹: insint, eiusdem reliquas partes quanq; occultētur: elegātes per naturam esse nequicq; suspiceris. Horū hominū effect⁹ in hūc modū erunt: si eandem præsertim quam descripsimus habitudinis bōitatē possident. Citi in principio sunt: & magna ex parte in iisdem ridere assuescunt. Cæteris in cursu quouis in curriculo præstant: pri⁹ & enī q sanguinis uis deficiat: coleræ robur accedit. In quibuscūq; etiam.

iaciēdis missilib⁹ excellūt. Bene luctantur: sanguis equidē coleræ uela
 me sustinet: quæ corp⁹ téperat, sed ut ultimū præstatiæ palæstræ gra
 dū adipiscat: colerā antequā debere: necesse ē. In saliēdo & giris pagē
 dis isti sanguineis præstant: non ob leuitatis excedetiā: sed ob tempe
 rei: roboris atq; anhelitus nō exiguā præstantiā, in magnis rotationi
 bus præsertim quæ his tribus quas memorauimus partibus idigēt.
 Cum celeritate discunt: & subtilem inuētionem possident. Bonæ cō
 uersationis sunt: neq; partem hāc aspectu denegāt. Acuti simul atq;
 sagaces nascūtur. Mediocre modū in pangendo: & bonam in expri
 mendis uerbis facultatem fortiuntur. Satis quacunq; in re neq; hanc
 magis illa cum multo discrimine sentiunt. Ciborū temperie contenti
 sunt: cito fastidiri solēt: q̄ quum irascuntur nimīū sæuire assuescūt.

Sanguinei colerici & idem melancholici.

Caput. ix.

f Anguineus colericus & idem melācholicus satis ex superioris
 corporis bonitate demittit. Id & enim qđ ab istis tribus cōsti
 tuitur & rigidius & intemperat⁹ est: minus quoq; sentit & minorem
 prudentiæ portionem possidet. Satis in cōtinuo labore istiusmodi ho
 mines præstant: & si minus q̄ superiores discunt: fidelius tamen reti
 nent. Neq; tantum in opere ueluti superiores excellunt: neq; tantum
 in ipsa actionibus sagacitatē demonstrāt tenētq;. Huiusmodi
 corpus habitudines rotundiores curuatiores: breuiore: crassioresq;
 q̄ superius tenet: quæ etiam duræ per contactum (uti sunt) sentiūtur.
 At istiusmodi hominum color ad rubedinem uiolis permixtam tende
 re uidetur.

Sanguineus colericus atq; flegmaticus.

Caput. x.

f Anguineo colenco flegmatico tum molliciem tum tarditatē
 & in sanguine & in colera flegma superaddit. Quī qđem homi
 nes q̄ti sunt: & in longū quacunq; in re mediocri cum ui procedunt:
 quāq; inter unam & aliam complexionē nouitatē aliquā semper age
 re assuescant: neq; ii omnes sine discrimine hac in re peccant: id enim
 tum maiori tū minori in modo obseruāt: ueluti alii aliis compactio
 res alii uero rariores nascuntur. Illud tamen nequaquā negligendum ē:
 istiusmodi complexionis animantes (quāq; pmixti sint) ad lentorem
 semper per flegma deuehi solere. Omnibus demū in rebus principiū:
 mediū & finem cū mediocritate faciunt. Quonā modo attamen sese
 habeant: ex eorū cursu collige: ad centū etenim passus usq; cū furore
 dū sāguis p̄durat, eunt: iter quē quippe & colerā deturbationē quan

dam excipiunt: quæ illorū actionem quoquo modulo extenuat: uerū si paululū post hoc (quod eis accidere docuim?) aquiescāt: diu defatigare pri? q̄ iterū deficiant: queunt. Neq; aliter in cæteris rebus agunt: colera namq; tantū per opus ipsum sustinetur ut flegma opperiat: quæ postq̄ cōiungūtur: optio cū anhelitu ulterius quauis in re procedunt. At tātas circa unicam complexionē differentias in eadem tēporis breuitate facere: minime possumus. Quum istiusmodi homines permixti sunt: haud dissimilē colericis habitudinem sortiuntur: præter q̄ q̄ isti facies illis grossiores & carne uberiores possidēt. Man? molles maxime in digitorū cacuminibus cōtinent, quarū atq; pedū longitudo par cū ea est: quæ a colericis obtineri assuescit, quibus isti personarū magnitudine certe præstant.

a T uero quū impermixti nascuntur: superiorū ordinem (quīs remissius) obseruare solent. Proceriores corpore sunt: & pedes & manus prægandes sortiūt: faciem quoquo modo graciliorem tenent, quā quū nimīū macram possiderent: multū prius q̄ deficerent: defatigare profecto possent. Duo equidem in anhelit? patientia prænoscentia indicia præcipua habem?: quorū qd̄q; homines laborū patientes maxime agit. Facies scilicet tenui carnis uelamento inducta & minima magnitudie (aspectu præsertim) prædita, quæ colerae copiam haud dubie ostēdit. Neq; cū huiusmodi facieb? reliqua i his dem corporibus membra habitudinē possident: ex qua eadem cito defici: apprchēdi possit: quā rem etiā & si ostēdūt: prioris signi adhuc bonitate laboriosa reddunt. At quū facies pinguis est, quæ corp? nō posse diutius defatigare aperte demonstrat: si id pedes manusq; grandes & digitorū anteriores ptes latas possidet: satis patiens laboris erit: & priorem demōstrationē facile illudere poterit: quanq̄ in principio lassatione prematur. Ii bene discunt: si operā litteris dant: sed medio cri modo student: quū sanguis & enim ebullitionem feruoremue & colera sentiendi laborem illis dēt: & a flegmate (quia id in his haud multū exuperat) quietari omnino nequeant: multū studendo perdurare nō possūt. Isti præterea oēs uel maxia saltē ex pte (ut moderatū dicā) & idoneam pulchritudinē & placidum conuersandi modū possident. Quibus etiam medendi habilitas excellenti dono a natura largitur (ne locū illis concedi largiori cum auctore uocabulo dicam) Neq; id contempnas ubicūq; humanum corpus ex iis tribus complexionibus conditum est: quouis in modo uel sit: uel uarietur: ipsum ad medicinæ munera exercenda aptū esse: quāq̄ hic in quo nunc sumus de hac

re præcipuus locus sit. Sanguis quippe delicatas: lenes: placidas & sub
tiles manus ad ægros pertangēdos efficit: faciem quoq; hilarem ad
ip̄os oblectandos reddit. At colera sagacitatem ad inquirenda præsi
dia minime denegat, in quibus moderate applicadis flegma nimiū
conferre expent: qđ etiā & maiestātē & gravitatem quādam maximā
in iis repræsentat.

De sanguine & melancholia.

Caput. xi.

f. Anguineus melancholic? curtis atq; in se contractis membris
continet, quorū grossitudo in superiori parte cōsistit. Istius ge
neris homines citi: rigidi: rapidiq; sunt (nomen hispius multū assuetū)
Parū quoq; considerationis esse solent. Satis elaborant: neq; multū
idipsum sentiūt. Nā quanq̃ sanguis deficiat: melācholia defatigatio
nē sētere: ab eade cōqueri nequaq; pmitit. Oīa deniq; cū furore agūt
& locoꝝ accliuatē diligūt. In iactu missilia dura breuiatq; appetiūt.
Multū ponderis & cum brachijs diuoluere & sup humeros impōere
queunt. Magnā equidē tum uim tū carnis grossitudine in ea radice
tenent: in qua brachiorū toros uel cubitos (si dictū reppetere mauis)
oriri superi? ostendimus, quas demū partes armos apud nōnullos ap
pellatas inuenimus. Currunt saliantq; modo mediocri quīs exceden
ti cum rigore. Et frigora & æstus parū sentiūt. Periculosi in ægritudi
nibus sunt. Ab iisdem quippe sanguis facile deprauat: quas melācho
lia non prius sentire assuescit: donec nimium nocuementi capiat læda
turq; maxie, quanuis nō crebro homines isti ab infirmitatib; uexen
tur. Hi cæteris edaciores experiūtur. sanguis etenim sup̄ cæteras cō
plexiones digerit atq; cōcoquit. At melancholicus humor iuxta terræ
ip̄i? portionē quā possidet: terrestria auide cupit: quā ob rē minima
cū stomachatione multis cibis uti potest. Parū & maximo cū docētis
labore discūt: quāuis fidam memoriā sortiātur, cito petūt, tarde cōci
piunt: & q̃pluriū rerū causas (q̃ quis non recte) requirūt: quas quū expo
sueris nihil apud ip̄os dixisse uideris: tātū in apprhensione nesciūt.
Neq; illud negligas alterius compeliōis præceptores huiuscemodi
discipulos diutius tolerare nō posse: ex sua autē rarissimos esse, unde
facile ē colligere: nō multos peritos eruditosue hoīes inter ip̄os repe
riri. Quū ad conferendas manus deueniunt: celeres atq; intemperati
concurrūt. Membroꝝ artuūq; habitudines inter utraq; sui cōple
xionē confitas habēt. Faciē rotūdā & osse & carne satis uberē possi
dēt. eoꝝ collū grossitudine ac breuitate præstat. lato humeros & for
tia brachia sortiuntur. Manus breues & duræ ubiq; iis sunt, quæ in

extrema summitate sanguineorū gracilitatem pene gerūt. In altera tamen parte ubi cum lacerto: artu uel cōpagine (ut ita loquar) colligatur: maiore tū latitudine tum grossedine possidere conspiciūtur. Multum huiusmodi homines manib⁹ astringūt: dūmodo earū breuitudo amplexū nō prohibeat, cite apprehendūt: & prædas diutino tempore sustinent. Curtis atq; latis pedibus innituntur. Istorū caro cæteris duricie exuperat, qui hac complexionē proportionantur: crassiusculi dici possunt: adeo etiam eorum nonnulli quandoq; pinguescunt: ut ex flegmate cōstitui primo aspectu demonstrent: quāuis neq; in actionibus neq; in tactu neq; in forma membrorū ordinē permutēt. Coloratiores cæteris sunt: quanq̃ obscura quadā rubedine inficiantur. Expressiuā audacem atq; asperā: uocem uero acutam atq; durā tenēt, quæ quāuis suauis nō sit: multas armōiæ differētiās cū celeritate agere potest.

De sanguineis melancholicis: colericis,

Caput. xii.

f Anguineus melancholic⁹ idemq; colericus non tā citus uti superior sed temperatior profecto ē. Vires quoq; pene æque diuisas possidet: & cōmunē ad quāuis actionē habilitatem sortitur. Neq; aliter it in disciplinā militiæ sese gerūt. Nulla deniq; in re uel nimium præstant: uel multū deteriores esse assuescūt. Hac forma distinguunt a cæteris: eorū capita mediocri magnitudine constant. Facies uero rotūda est & nimium os semp sortitur. Collū sufficienti longitudine porrigitur: dilatatur tamen ad latera. Humiliores humeros huiusmodi complexio q̃ uel sanguis uel melancholia cōficit. Istorum manus duriores & magis consecutæ: cœquæue & macilentæ q̃ in sanguineis sunt: & illas aliquantula magnitudie superant. At extrema ab articulis quæ in cubitu sunt & a genu deorsum scilicet: mediū inter sanguineorū & melācholicorū habitudinē possident: uocem suauiorē & quietiorem pronūciationē habent. Et colore inter melancholicos & colericos infecto sparguntur.

De sanguinis cū melancholiā & flegmate coniunctione.

Caput. xiii.

h I qui sanguinē melācholiā una cum flegmate pari fere modo sed in hunc ordinem contrahūt: quum bene mixti nascūtur: ea quæ discere debēt: cito cōcipiūt: neq; illud tamen multū esse assueuit. Quæ semel didicerūt: haud deteriori tenacitate conseruāt. Quocūq; in principio defectionem quādam sine anhelit⁹ patientia (quanq̃ non magna infest causa) ostendunt, quo in tempore sudor ab eis adue-

tare paulatimq; defluere incipit, quo procedente eo modo refrigerari reficq; & ulterius ire experientur: ut quis tanq; defessi anhelent: tunc magis q; in principio in opere ualere aperte conspiciuntur. cui rei causa huius illi? expulsio ē: a quo art? ipediebāt cogebāturq; defecere. At quū sudorē a calore & hūiditate prodire: manifestum sit: inter corpulentos cōmunē comitē haberi necesse est: pinguedo siquidem has ambas partes semp continet: quas tamē tū præcipue ostendit: quū uāhementer operatur: sed defectionē promēbrorū laxationē hoc in loco dicimus: quum ea labore grauante premuntur. Ast neruosa & macilenta corpora nimīū laborem prius q; mollescant tolerāt: carnem uero q̄ocissimē resoluī uidemus. Illuc autem uertimur. huiusmodi quippe homines quanq; satis de rebus agant: id inepte facere uidentur. Et corpora quæ ex his tribus complexionib; cōficiuntur: miro modo pinguescūt: neq; istis adipe cæteri mortales parere recusant: siue hæc siue illa complexio in ipsis præsit: tunc præsertim quū eorū membra breuia sunt: quanq; mixtura quæ coniunctior est: & auram & mundiciæ aptitudinē ubiq; ostendat: quāobrē qui ea sunt præditi quū aliorū hominū actiones uel imitari uel edocere nituntur: uel res alias istis similes aperire contendūt: habiliores sunt. Istis demū quos hoc in capite rettulimus hominibus: artes nimīū subtiles nequaquā conueniūt. Huiuscemodi deniq; habitudinib; secernuntur. Pedes in primis crassos: latos & satis longos possidēt. Crura tamē istorū nullo nimīū excedēt modo cōstituūtur: quorū suræ tū grossitudinē tum altitudinē mediā obtinēt. fœmora crassa & illa plena sūt: & tota cingularis pars lata cōsistit. Hūeros latitudie exuperantes sortiuntur. Eorū facies magnitudinē a melancholia: mollicie uero & carnis copiam sanguine atq; flegmate assumere uidētur. Man? & latitudine & itemperie excedūt: quæ per cōtactū asperitatē ad mollicie inclinātem offerunt. Digitorum capita cū melancholicis de duricie contēdere uidentur: quis carnosiora sint: & minus amplæ appareant. In reliquis corporis partibus tam mollem carnem habent: ut quū illam tangeris trementem cœnum (si recte excogitas) tetigisse existimes. Nō pauci eorū diuersis colorū notis maculant. Quū affligūtur (quāq; e minima aduersitate) sumum crient: quē tamē breui momēto in uaria atq; multū ambigua uerba permūtant: quapropter & in longa & in continua familiaritate fastidiosi sunt. Gulosi existunt: & plurima eodē in momento appetūt. Verba libentissime spargūt spandūtq; ualidam & satis bonā in exprimendis uerbis uim sortiūtur: sed uocem

magnā atq; dissolutā tenent.

Quod membrorū discrimen & raritatē & cōmixtionem cōtegere solet: & quā ob causam nunq̃ dere ipsa & sine magna pitia & intuitiōe rectū iudiciū ab hominibus dari possit.

Caput. xiiii.

h Ac in parte materiē (pro rei portiūcula) dilatauim⁹: neq; multū dissimili modo de iis quos raros appellauim⁹: qdpiā dicere cōuenit. Nulla equidē in cōplexiōe de ista rerectū iudiciū facile fit. Duo equidē uniusmet qualitatis spissitatēq; corpora esse possūt: quorū alterū si breuiora & curuatiōra mēbra sortitur: id multū cōiunctū strictūq; intra seipsum apparet. ast alterū hac sola dissimilitudine ac cedēte longi⁹ dispar esse uidetur: longa & enim membra quanq̃ eandē compactionē possideāt: magis aperta & apparent & extimantur.

De raris complexionē & quas differētias & in actionibus & circa studiū u agant: & quā ob causam istiusmodi homines reliquis in discendo pręstare cognoscant.

Caput. xy.

h Oc in capite de iis nobis agendū erit: quos in superiori parū mixtos uenturos esse docuimus, qui nulla fere in parte a superioribus discrepāt: quī in corporis habitudinē dissimiles sint. Ex istis nonnulli ceteris mortalibus in discendo longe habiliores experiuntur. Quā ob rem in cōcipiendis adipsēdisq; litteris mirandū in modum persępe excellūt: quanq̃ nouarū rerū inuentionē illis natura negauerit. Vbi cunq; attamen disciplinas ab aliis traditas ediscere op⁹ est: ultra modum pręstant. ab istiusmodi hominib⁹ conueniēs ad corporeas actiōes aptitudo longe abest: neq; ea quę conficiūt: uel sale uel opportuna aura cōdunt, sed ineptiā certe p motū deferūt: quum complexiō nū disgregationē aperte demōstrent, quarū singulę dispartitę pro/cedere cernunt, quod a rebus agendis longe alienū esse debere (non iniuria) & alias dixim⁹ & nunc censem⁹. In iisdem equidē illico quū una p gere incipit: ceteras simul secū ciusissime properare: q̃ maxime necesse est. Nam si uel palatę uel successiue in aciem descendūt: imbecilli modo proeliantur. Quā quoq; ob causam ad eas deuincendas nō multo robore aut pertinacia opus est. At uero in discendo alius exigit ordo: neq; ab hac profecto necessitate ibidē detinemur. Nam uti in actionib⁹ complexionē coniuētā & aggredi & discedere oportere p conueniētā ostendim⁹: ita in discēdo e contra fieri debere: haud multis uerbis demonstrabim⁹. Quęq; & enim complexiō ut in studio pręstet: exēptionē ac libertatem particulatim requirit: ut suo munere cū

fufficientia facile fungi poffit. Nam fi ea cui concipiendi facultatem
 natura fancita eft: uel retinendi labore uel diutino ftudio uexaretur:
 haud multū profecto colligere potuiſſet: quum aliena cura premeret.
 Neq; aliter de reliquis exiſtimandū eſt. Vt huiuſcemodi attamen ho-
 mines hanc diſcēdi præſtantiā rectius poſſideant: cōplexiones omnes
 claras & ſingulas diſtinctas eo modo fortiri debent: ut ſeparatæ ac di-
 ſcretæ & minime continuæ uel in eodēmet ortu cōmixtæ iudicētur.
 Quā in re unamquaq; complexionem ſingulare fundamentum ex
 ſe hēre requiritur: neq; alia aliis præeſſe ſubeſſeue debet: ſed tantū iter
 utranq; interuallū intercipi licet: ut nō niſi interpoſito ponte adinuicem
 cōmunicari uideantur. Quæ quidem conditio tum maxime acci-
 dit quū per ſe quæpiam neq; alias ſummittere poſſe: neq; ab illis ſum-
 mitti pati demonſtrat. At in iſtis dicendi ratio huiuſmodi ē: ſanguis
 cum celeritate concipit: q̄uis minimo onere alteretur. At melancholia
 tenaciſſime retinet: quæ tamen cito colligere nequit. Flegma deniq;
 & ſi longum ſtudium tolerat: neq; prōptitudine neq; mēoria præſtat.
 Quū ex tres itaq; diſtinctæ cōplexiōes in eodē corpore continentur:
 ſanguis cōcipit: & ad melācholiā tanq̄ ad publicū receptaculū æranū
 uetranſfert: quo fit: ut ſanguis expeditus ac liber maneat. At melan-
 cholia ea quæ recipit conſeruat: neq; diſcēdi cura premitur: quæ res
 ingentem laborem ſibi attuliſſet. Flegma uero & ſanguinis alteratio-
 nem mitigat: & melancholiæ rigorem lenit: & diutino tēpore ſtudet.
 At reliquæ ſtudiū ſine flegmatis patiētia per longū tempus protrahere:
 minime poſſent. Huiuſmodi perſonæ neq; deterrimi neq; præſtan-
 tes cōmites per naturā exiſtunt. In opere tardiuſculi ſunt: quanq̄ tem-
 peſtiue incipere ſoleant. In uerbis autē ſemp̄ abundāt, uillis pulchrior
 res ſunt: quos uel cōmixtos uel condensatos dixim⁹: ſed in uolupta-
 tibus appetendis haud diſſimiles eis experiuntur. Locutionis ſonum
 & modum exprimendi bonū poſſident: uocē uero diſgregatā fortiri
 aſſueſcunt. Hæc tam præſtantia in diſcendo corpora huiuſce
 modi habitudinum uarietatem tenent. Capita ſcilicet magna: præ-
 grādes acrotundas frontes: quæ ſuperciliis uegetæ ſunt: poſſident.
 Oculi magni diſſolutiq; uti cæteræ corporis partes in iſtis habentur.
 At humeri frontes & palmarum concauitates melancholiam in
 iſtis corporibus aperte oſtendunt. Color uero faciei tanta uiuacitate
 præſtat: ut ſanguineos æquiparare cernatur: cuius & magnitudo
 & laxitudo parum inferior eſt: q̄ ſi e flegmate proportionaretur.
 Brachia atq; crura longiora potius q̄ media recte dici debent.

assueſcunt quoq; propter ſui diſſuſionem longiora uideri q̄ eſſe: ea etiam pene æqua conſiſtunt: & minimam ubiq; diſtinctionem obtinent. Longas: anguſtas durasq; manus fortiuntur, quarū concauitas & profunda & denſiſſima eſt. At pulpeculæ & digitorum extremitates ſanguinis ſimilimā ſpecie gerunt: quīs ſicciores ſint: ſi digitorum duriciem præſertim exiſtimaueris: quæ ad palmā uſq; coextenditur. Crura atq; coxæ bonam proportionē rariſſime cōtinēt, at pedes nihil a manibus pro ſui generis differentia degenerare uidentur. In hūc demum modū operantur: citi congregi uti ſanguinei cupiunt, quod apprehendunt melancholiæ duricie uexāt: in laxitudie uero ac tarditate flegmaticos eo imitari uidētur: ut illis eſſe germanos non imerito dixeris. Cito propter ſanguinē deſeſſi eueniunt, quos melancholicus humor quoquo modo duros ſuo rigore aliquātulū ſuſtinet, p̄ flegma demū celeriter ab opere deſiſtere uetantur: quanq̄ illius laxitudine laborent. Ex minima præterea ægritudine nimium ob ſuarum complexionum diuerſitatē ſeparationeq; læduntur.

De ſanguineis flegmaticis.

Caput. xvi.

f Anguinei flegmatici bene diſcunt: mediocri modo & retinent: & ſtudeōdi laborē pferunt. Singularē expreſſiuā tenent: ſed uocem ſine ulla gratia fortiūtur. Citi ſunt in dicēdo ſed in ope lentī atq; graues, in rebus agendis in quib; uel ui uel agilitate (ne totiens ſolutionē repetam?) opus ſit: nemo eorum ſatis præſtat: quīs in exprimēdis uerbis cūctos ſuperēt, quā quidē locutionem media groſſitudine præditā poſſident. Quietē cū excelfo ac uerborū optimo ſono habent: unde illis in dicēdi facultate cæteris excellere prouenit. Verba equidē tanta cū ſolutione exprimūt: & tam mira quadā dignitate ſententias explicant: ut in hac ipſa parte reliquos merito ſuperēt: quā i re a pulchritudine mira quā poſſident: maxime iuuantur: in qua etiam cæteris excellunt: quæ tamē illis parū durat: uerū ad. xxx. quintum ſuæ ætatis annū uſq; nimium nitorē oſtēdūt: & iuniores uideri q̄ eſſe aſſueſcūt: quas ambas partes quū uerſus quadageſimū annū inclinant: cite deſerūt. Diutius itaq; uiuere nequaquā queunt: tum propter ſanguinis celerem curſum tum ob flegmatis laxitudinē. Colorem iter iube dinē albedinēq; pulcherrie mixtū hēnt. Magnitudinē iter proceros & ſtatura mediocres ſortiri ſolēt. Corporis hitudies i hūc modū habēt: capita atq; eorū facies iter ſanguinē & flegma cōſtituūt. hūeros bono modo poſſidēt: at brachia ad lōgitudinē tēdere uident. Manuum

forma inter colericos & sanguineos existit, quarū tamen magnitudo e flegmate potius q̄ sanguine prodire conspicitur. Artus quibus brachia cum manibus colligantur: & eas brachiorū extrēas partes quas lacertos superi⁹ appellari docuimus: aliquali grossitudine excedentes tenent. Neq; aliter crurū inferiores nodos cū poplitibus & toto īferiori prope pedes ambitu (ut facili⁹ intelligas) habent, quibus in locismāiorē q̄ aliunde deformitatē ostendūt, sed tunc præsertim quū membra longitudine excedunt: & recta cōmixtione indigent. Isti deniq; pedib⁹ minoribus aliquantulū: q̄ flegmatici sustinentur, quorū crura q̄ minimas furas possidēt. At brachia gracilia potius q̄ media dicenda sunt. Coxarum grossitudo cruribus cōformatur. paucissimi inter ipsos uel gibbarosi uel per cingulare locum subtiles nascuntur. Dum uestibus cooperiunt⁹ pulcherrimi apparent: quanq̄ neq; agiles neq; politi natura sint: neq; pulchritudinē hanc nudi obseruent.

Quanam complexio mulieribus decora sit.

Caput. xviij.

h Anc pro mulieribus non indecoram cōplexionem esse arbitramur: præsertim in amasus. In matrimonio siquidem & sanguineæ colericæ & colericæ sanguineæ cæteras superāt: immo & ad maiorem uēturæ sobolis utilitatem uirīs colericis mulieres sanguineas sanguineis uero colericas coniugari debere peropportunum ē: ut medium optimum ad generetur. Sanguis equidem cito absumitur & colera sicca est. At ubicūq; rector quispiā deligend⁹ esset: harū duarū cōplexionū altera principiū occupare deberet: imo & quum ab altera nō sequeretur: eūdem haud facile eligi debere cēsemus. Nam si flegma melancholiae uel principium in corpore sortitur: quanq̄ uel colera uel sanguis subsequatur: & si bonæ conuersationis id fiat: nunq̄ ad magna recte gubernanda idoneum est: sed ubi huiuscemodi (quas ultimi mas atq; inferiores intelligimus) complexiones flegma siquidem aut melancholia ad alias regendas administrandasq; imperium possidēt: semper terrestrib⁹ rebus nimium adhærēt. Quæ etiam ambæ quum principium pene pares obtinent: nullus regendi mod⁹ illis committendus est. Quicquid etenim huiusmodi homines boni peragunt: id uel iussi uel inuiti certe agunt, qui & si dignitatibus decorentur: potestatemq; adipiscantur: nulla ex parte propterea sapientiores redduntur: neq; scientiam cum imperandi modo consequi possunt.

Persæpe etiam huiusmodi belluæ uel sua extimatione uel aliorum suasionē ipsi soli Rei Pu. rebus consulere deliberant: prædecessorum

exempla petentes qui ita facere assueuerunt: neque cum illa dignitatis similitudine sufficientiæ imparitatem diiudicare atque conferre adinuicem curat: quod bene magna ex parte in errores cum facilitate incidit. Potest siquidem absque opportuna intelligenti præstata ea quæ corpori molesta uidentur sumope fugiunt: imo & cum cibi atque potus nimium suæ qualitati conueniunt: dum illis abutuntur rei, per moderam facillime negligunt. Illud autem fatendum est: & rationis & animi claritudine in quouis mortali consistere posse: sed ab istis rarissime utitur. Quo fit ut quando ea uti debeant: ante aduentum præscire paruum nobis sit: quod bene iuxta naturalem proprietatem eligendum est: quæ magna ex parte ordine obseruat, & quando aliqua in parte ob id mortales aberraret: non sibi ascribendum esset: quum per uirum rem gerere coacti sunt. A contrario quoque sensu aliquando bonum succedere posset: non recte tamem iuxta naturæ factionem eligere: adhuc error esset: quum & lubricis accideret: & fortunæ ludibrio rem nostram commisit.

Quis ordo in cuiuscunque generis uel rectoribus? uel comitibus deligendis obseruari per naturam debeat.

Caput. xvi.

hanc Anc quidem eligendi metam uniuersim statuimus: quam quod obseruare nolint: ob sui negligentiam posthac aberrabunt. Dum mortales uel ceteros uel alterius generis præditos eligere uelit, eo modo tamem quo nascuntur dicimus: per hitum quippe ingentia morum discrimina uendicatur: imo & partes earum quæ in natura ipsa particulari fundamentum non habent: haud multum perdurare queunt: si hæc a nimia ratione non sustententur. Quam quidem ob causam illud copertum habemus: rarissime accidere: ut placidi per longum tempus ii sint: qui male complexionati nascuntur. Quam rem ii summa cum diligentia aduertere debet: quod uxores ducere statuit. Nam quum sensibus ducatum committimus: ii iuxta suam fatasmata eligunt: quæ a quocunque minimo obiecto continue dimoueri uidemus. Ultra naturæ uires equidem accidit: ut tanta iter duas personas dissimilitudo orta sit: quæ consuetudine & uoluptatum oblectamento conciliari non queat, quibus contentibus? & aliqualem amorem gigni & conformitatis apparentiam demonstrari necesse est: maxime quum ab alius elegantioribus gētibus remotæ degunt. Verum si nos ratio deuehat: & hæc cognitionem obtineamus: neque habitudines neque complexionones nobis occultari queunt. Quo fiet ut uel pares uel præstantiores (si quæ sint) personas discernamus eligereque possimus: Immo & curam hanc quisquis cum ratione capere debet: a natura namque & politæ & agiles personæ omnibus placent: quum difformes fastidium adgeneret: quis illis quod maiori politie præstat obprobrium fiat: sed nobis ipsis in primis imo & magis certe tenetur: dummodo intentio

ad malā partē nō declinet: quāuis ob hāc causā magnæ iter cōiugatos
 seditiones oriri assuescāt: circa maritalē præcipue fidē, nō solū & enī
 n q maioris meriti sese existimāt: alias iqrere psoas suo arbitratu nitū
 tur: cū qb? magis oblectari possint: & uehementiori uoluptate affician
 tur: sed ad id pagēdū plures alii alimētum suppeditāt. Vxorīs ma
 gnitudo uel media uel maior esse debet. Paruæ & enī & si fœmineos
 labores tolerare queūt: ob eaz paruitatē liberi lædūt. a minimis qdē
 atq; ibecillitate laborātib? uel uiris uel mulierib? sobolē proceritate
 ac robore præstātem spare: haud tenuis demētia est.

Quæ differentia inter sanguineos flegmaticos magis minus ue mi
 xtos sit.

Caput. xix.

p Rorsus ad sanguineos flegmaticos tanq̃ ad oblitā materiē re
 uertimur: ut differētiā quæ iter ipsos mixtiōis discriminē oriē:
 ostēdam? Spissiores aspiciētes quū nudi adsunt: uehementi? oblectāt.
 at cōtra iduti rariore, qui ubiq; maiore conspectū possidēt. It tamē
 q cōiunctiores corpore sunt: magis e sanguīe fortiuntur. Nā si pares
 in utroq; cōplexiōes distributæ sūt: neq; in mixtione neq; i corporali
 forma multū discrepare queūt. Quapropter in istis quos spissiores na
 sci dicim? : sāguīnē flegma multa magnitudine excedere necesse ē: qui
 demū a sanguineis hītudine pmutari uisūtur: quanq̃ & tardiores &
 lētiore expiant. Eoz q plures pinguescere solēt. oculos prominētes
 atq; rubeos magna ex parte possidēt: neq; a lōge pspicere possunt: sed
 qcquid oculis approximāt exq̃sitiissime cernūt. nocturno quoq; tēpore
 niticoracis more uident. Postq̃ deficere incipiunt ad flegmaticorum
 qualitatem declinare uidentur.

A qb? corporib? mortales uæhementius circa uoluptates & capi &
 decipi soleant.

Caput. xx.

i N qbusuis corporib? ubi & sanguinis & flegmatis cōplexionū
 nimīū cōtrahit: sœpi? q̃ i aliis circa uoluptates mortales decipi
 solem? Quæ res & grauior & nocētior ppea ē: qā nō solū hui? rei erro
 ré uiris uerz & mulierib? ipsis magnope iesse uidet, i qb? lōge peior p
 culdubio apparet. Nā ueluti mares ad fœminas q̃ ad masculinū gen?
 crebri? aīos applicāt: mulieres ad uiros uertere debēt. At non solū hic
 cōmunis mod? obseruari assuet? ē: uerū & particulatim uehementius
 allicimur & eas mulieres ardenti? amare cogimur: quæ & magis hu
 miles & maiori simplicitate præditas esse iudicamus: quū partes eaz
 nimīū fœminis cōuenire uideātur: at si ex iis duob? cōplexiōib? pene
 pari quātitate diuisis ipsæ cōstituūt: quaz altera quæque prædomi
 niū: altera uero subsidiū fortia? mulieres huiusmodi uerba adaures

dēulcēdas atq; aīum ad uoluptates alliciēdū suauissime explicāt: mure quodā dulcissimo ueluti quū fauoni? ipse flores ac teneras herbas tēui ac molli aura nulla iactura cōmouet. Furorē præterea i actio nib? aut minādī modū ullū nequaquā promittūt: sed quacūq; in parte dulcedinē mirū i modū ostētant, at quīs multū sagaces minime sint: eis tamē laxitudo ac noua mollicies uēustatē ipartiūt, quæ sensus nō parū oblectat. Nulla deinde calliditate ea quæ sciūt dicere demōstrāt: ueluti in minimis natu accidit, qui quāq; nō sentētiōsa uerba profērāt: ob simplicē inocētiā eos laudib? extollim?. Quā ob causā i nōnulis regionib? alienigenarū mulierū locutio maxio habetur in pretio: il la aut cōiugū aspnať. Hæc demētia tamē illis præcipue iest, q loquē di libidie ad uaria sese applicātes partes quid dicturi sint neq; diuidi cant: neq; existiant: sed appetitu ducti garriūt, quæ dēiq; res hoies q inter curiales faceti habētur: nō mediocri modo delectare assueuit.

Qua cōplexiōe uxores ducēdæ sint.

Caput. xxi.

a T uero quū uxore ducere statuēdū sit: aut in lōgū tēp? ueneris cōsortes quærēdæ erūt, alia op? est cōplexione: ut eæ sagaciter respōdere sciāt: & ut uoluptati ipsi atq; afflictioib? (quæ amātes nō parū torquere assuescūt) mediū iponi facile sit. At quū aliis præstantiorib? corporib? affectioēs a natura tributas aiaduertam?: nō parū molesta hæc de qua nūc agim? cōplexio nobis apparebit. Cui? corpora parū amplē? moueri queūt: q̄ ad mala pmittēda sufficere uideātur: neq; eorū hīrudo labores pferre potest: ubiq; enī carnib? abundāt: prægrādes faciēs sortiūtur. Albo nō parua rubediē admixto colore spargūt. Oculos nigros ingentesq; magna ex parte habēt. Tū hūerox; tū clunīū corpulētia grossitudini sub cingulo cōtentæ haud exuperās esse (quīs quoquo modo sit) cōspiciť. eis quoq; coxæ: crura: cubiti atq; ulnæ lōgitudine difformi insunt: neq; distinctā habitudinē continent: uerū sine differētia prope pariter p oēs partes distēdūtur. Huiuscemodi deniq; & uiri & mulieres expansis pedib? ac magnitudie exuperantib? incedūt. Man? quoq; lōgas & hūore refertas sortiūtur.

An mares an fœmiæ circa rē hāc magis desipiant.

Caput. xxii.

a Thoies huiusmodi mulieres adamare: minie idissonū ē: quū i illas & ad breue tēp? & ad corporis tātū oblectamētū appetāt: q̄a neq; illis uel muros scādere deceat: uel eas arma ad nos tutandos capere oporteat. Fœmiæ tamē siue ex ignorātia siue ex maxia malicia prouēiat: quū ardenti? uoluptatē inhiātes expectēt: huiusmodi cōplexionis mares cupiunt, e quib? hoc solū cōmodum prouenit: ut carnis exuperantiā amplecti osculariq; queant. Alios tamē agilitatis act? de

fensionē ue hominib? condecētem ab iis sperare nō licet. Neq; ob hāc
 causam nimīū admiror: quū eos qui pīctores laudare solent existimo.
 Ii enim maiore tēpestate nostra laudē adepti sunt: q; artuū partes ali
 quas sub aliis cōtegūt, quorū quēpiam hominū naturā in fingendis
 imaginib? recte imitari non nouimus: sed id tantū existimāt quātum
 precū in figura efficiēda expositū sit: & quales quātasq; rugas uestes
 ipsæ pro tractib? singulis contineāt, quas partes oīno redarguere uel
 laudare nequa q; quim? . Nā si patricio atq; armorū dedito uiro indumē
 ta illa minime cōueniāt: mercatori alteriusue negociandi generis ho
 mini apta iudicari possunt. At si itali eas uestes aut galli cōtemnunt:
 hispani: germani aliaue extera gens illas aut similes quādoq; gestāt:
 qui quidē error nimīū excellens ī populo habetur. Maxima enim ex
 parte plebei amore uestium uariarū cīsurisq; aut ligamētis capiūtur.
 Quādoq; etiā eos magnificiūt: qui crispos: solutos: nigros: rubeos:
 lōgos: breuesue capillos cōtinēt: aut qui perpolita cesarie cōpti fœmi
 narū more nitēt. Rudes nāq; cuiuspiā formositatē ī capillis uti uī Sā
 soni isitā arbitrātur. At qui rectā hāc aīantiū cognitionē hēre cupiūt:
 non tātū mēbroz habitudines īspicere debēt: uerū quāta uiuacitatē
 claritudinēq; cōtineāt: & quō expediti consistant: aut qua obscuritate
 opacēt. Oculi qppe albi parū pulchritudis hēnt, at uero quū ii ipsi p
 minēt: aut expargūt q; maxie deteriores sūt, et quīs nigri pulchritudi
 nē hēant: eorū nōnullos bouīos (ob similitudinē) appellam? : tū quū ii
 genis palpebrisue aut sup ciliis ciliisq; exuperatib? cōtegūt: uel quū
 sua opacitate p nubila dēsa semper īspicere uidētur: ex iis tamen q; cla
 ra nigredie micāt & expediti sūt (quos morēos hispani dicim?) ceter
 is pulchritudinē præstāt. Nā uidendi perspicacitatem cesui oculi ca
 priniq; habere assuescūt.

De sanguineis flegmaticis colericis.

Caput. xxiij.

f Anguine? flegmatic? coleric? bōæ cōpositiōis ē: laxitudinē ostē
 dit: neq; ei? oīno p naturā exps est. Satis tēperat? moderatusq;
 existit, hac cōplexiōe præditas haud plures psonas iuenies: quæ tamē
 in cōmunicatiōe nimīū oblectāt, huiuscemodi hoīes grauitatē cum
 q; ete demonstrāt. Ex iis medici præstātes fieri queūt: q; tamē lōge pspi
 caciores reddūtur: quū colerā medio ī loco sitā habēt. Neq; plures ui
 res neq; nimīā pnicitatē sortiūtur: sed bona tēperie præditi sunt: suffi
 cientem expressiuam: uocem uero ad pangendum deterrimam tenēt.
 Horum hominum habitudines eæ sunt: facies minor q; sanguine
 is flegmaticis istis inest: neque ea tanto rubore inficitur: immo &

eorū oīs caro siccior distinctiorq; in seipsa consistit: istos man? minores q̄ flegmaticos: sed longiores q̄ in colericis certe sunt: quis neq; tam duræ: latæ: fortesue sint, quas lenitas atq; color non multum a sanguineis flegmaticis degenerant. Coxæ atq; cubiti cū opportuna aptitudine extremis correspondent. pedes ueluti manus habent. Crura a furis ad pedes usq; aliquali corpulentiuscula excedunt: neq; dissimili excessu lacerti suo modulo deturpantur. Quacūq; uel artem uel scientiā bene discūt. Mediū etiā in actionib? obseruant. in ægritudinibus tolerādis non multū præstant: quis ad excipiēda remedia faciles sint. Parū in eiciendis missilibus ualent. mediocri modo defatigari queūt. cibū potūq; mensurate sumunt.

Quæ & qualia corpora ex sanguine flegmate & melancholia oriātur.

Caput. xxiiii.

f. Anguinē flegmaticū melancholicū uel ad uerba uel ad actiones mediocri modo saltem idoneū nasci: pene impossibile est. Magno corpore isti ut plurimū sunt: colorē ab albedine: rubedine atq; nigredine confusum (ne distinctū dicam) habent. Vires & toti? corporis formā uti flegmatici tenent. Neq; in operandi modū melancholicis dissimiles sunt: sed aggrediendi auiditas sanguinis certe est, qui tamen tantū & a flegmate & melancholia premitur ut ipsi? solum de sideriū superesse uideat. Mediocrē uim ad sustinēda pondera sortiuntur. exiguā pernicitatē & pessimā temperiem possident. Loquelā atq; uocem expansam ac sine sale tenent. nūmū & crebro ab ægritudinib? uexari assuescūt: a quibus eos redimere perdifficile est. Plurimū cibi appetunt: q̄uis potu mediocri sustineri queāt. Hanc habitudinem sortiūtur. eos? facies maiori ossē sed minori carne q̄ flegmaticorū constat. Brachia atq; crura unca quoquo modo cōsistūt. Man? crassæ uti flegmaticos? apparēt: sed strictiores ac duriores sunt. Neq; pedes manib? dispares habēt. in longū atq; lēte defatigari possunt. Neq; a labore multū premūtur: neq; uires (q̄uis nūmū exerceatur) affligūt. neō eorum in iaculatione ualet.

Prologus.

Iam late in sanguinis complexionē: de singulis corporib? quæ eoducēte constitui queūt: explicatum est. Neq; illis opportunam distinctionem denegauim?. at in tribus uenturis tantas diuisiones agere non penitus oportet. Eæ equidē per superioris ordinē haud magna cū difficultate apprhēdi poterūt. Quā quippe ob causā eas partes solum explicare conabimur: quæ a reliquis longo interuallo distant: & maximā actionum dissimilitudinem agunt. At eæ quæ superioribus

quoquo modo cognatæ erunt: cum illis simul procedent. Vt res hæc tamen facilius percipi queat: uniuersum ordinem in hunc modum statuemus. Speculandū quidem est: quis cuiuspiam complexionis locus per propriam magnitudinem sancitus sit: neq; bonitatem & uim cuiuspiam iuxta copiam illam quam rettulimus negligat: immo & corporis in quo constituuntur formationem extimari debere: per oportuū est. Et hoc modo ipsæ tum maioris tum minoris puritatis (uti erunt) iudicari manifeste poterūt, quas tunc meliores esse intelligimus: quando corpus perfectiores conformioresq; suæ complexionis habitudines possidet. Quo quidē itinere facile est apprhendere, quā tam portionem singula elemēta corpori impendāt: quis eam summo pere abscondāt. Vox atq; melancholicorū expressio crassa ac rigida est. At quis homo qui multū melācholiæ sortitus est: aliarū complexionū participatione cū gracilitate loquatur: semper illi durities restat: neq; ipsius uerba ulla in parte conglutinari uident: sed omnes partes contingere indeq; reflecti apparent. Et quū coleræ uox uel flegmatis uel melancholiæ admixtione pinguescat: & ibecillitate & lenitate cū nimia uerborū incisione obseruat. Ast sanguis uiuacitatē cū distinctione semp retinet. Flegma demū & si grauedinē & tarditatē dimittat: nō propterea laxitudinē uel expāsiōē omnino eiicit. Neq; aliter suas proprietates p corporis habitū formāue singulæ obseruāt: maxime in digitorū summitatib; & tactu: ueluti si e melancholia exemplū capere uelis: quæ manuū uolas duras solidas & aliquantulū cōcauas pro sui magnitudinis differētia semp efficit. Neq; frontes ad anteriore partē propensas unq; deserit: quæ adeo ursis similes sunt: ut eas si uelis ursinas non inmerito dicas. Immo & huiusce cōplexionis ossa nodosa consistunt: & mēbroꝝ habitudinē curuā possident. Singulas deniq; complexionēs illic inquirere licet: ubi eas suo modo simplices uel singulatim saltē ptractauim; & tūc iuxta similitudinē quā corpora circa quā libet earundē complexionū fortietur: ea nobis diiudicāda erunt.

Argumentū.

e Lementorū ordinē alia in parte exposuimus: ut complexionū qualitates ostenderem; . At illic colerā secundo in loco collocauimus. Quā attamē quū per præcipuā in præsentia; tractare tētem; ut eam rectius diuidamus: illā in prima frōte semper statuere: uti de sanguine suo loco fecimus: opus est.

De colericis sanguineis.

Caput. xxy.

c Olerici sanguinei poplime temperati & maximi anhelit; sunt

& neruis & ossibus q̄ bene cōmuniti nascuntur. Carnem etiā si ccam: hūori sue carētem (ut strictius cū auctore dicam) pro sui magnitudinis differentia tenent (quæ enxuta ab hispāis recto uocabulo dicit̄) Apti ad oēs artes existunt: & in iis singulis multū elaborare queūt. In uentio illis familiaris est, in oibus suis actionib? & si tardiores q̄ si a sanguine inciperēt: sint: id tamen patientiæ diuturnitate compētant: q̄uis min? pñices & non tantū in iactu præstantes expiri soleant: præsertim in leuib? rebus, in palæstra sunt constātiores: qui quū altas habitudines sortiuntur satis in motū ascendunt. Formā tanto coleræ similimā cognatioreq; obtinent: quāto illius maiore portionem q̄ sanguinis habēt. Mēbra bene per oēs partes diuisa tenent: quā ob rē quum nudi patefcunt: cæteris excellūt. Pedes minimos pro corporis magnitudine possident, crurum poplites graciles: suræ uero rotūdæ atq; breues: minima quoq; genua sunt: et coxarum grossitudo in medio sui consistit, quæ ab ortu maxime expeditæ sunt, cigularem locū subtilem potius q̄ mediocrē sortiuntur: quē uegetiorem reddi neq; ullis uoluptatibus neq; tempore speres, lacerti graciles sunt: sed brachiorum partes illæ quas cubitorū nodis finitimas & tabulas appellari ostēdim?: rotūditate gaudēt. Ast tori suffarcinati & prope cubitū breui circulo cōclusi sunt. Facies aquilinæ & supra se cū sagacitate consistūt: neq; inde plures prospicere ac petere partes cum breui motu atq; momēto deserunt, nō tam suauēs uultus q̄ si sanguis iniret: habent: quanq̄ per laborē solitā pulchritudinē augeant. Sanitate atq; constātia præstant, in uerbis explicādis mediū possident: sed præstantior loquellæ uox illis inest: neq; in pangendo laborant, multi ex istis tanta cū mēbrorum oīum agilitate atq; solutione consistūt: ut conueniētia loca ex seipsis possidere cernantur: & circumstātib? excellere iudicētur: q̄q̄ ex nulla alia actiōe (præter apparētiā) dispū colligatur: ex qua huiusmodi animātes cæteros superare facile apparet, inter istos uel melancholia tertio in loco coniuncta homines illi sunt: qui reliquos tum in longo cursu: tum in ambulatione uincere possunt: e quib? nōnulli etiam nimiū edaces experiuntur. Ad pristinos tamē uertimur ne istiturū deserere uideamur. Qui nō tam cito uti dixim? uel discūt: uel res ad memoriā reuocāt: sed præteritorum locorum inquisitione tanta ad mentem reducunt: ut id qd̄ inquirebāt magna ex parte reperiant. Isti atq; illi quos tanq̄ solos colericos diximus inueniendi sufficientiam continent: & plures tum artes tum scientias inuolare queunt. Ex reliquis & enim nōo profunde nisi iter ab aliis accipiat:

progreditur nonnulli ex huiusmodi hominib? sunt: qui sanguineo
rū habitudinē habere uisuntur: præter facies lumbosq; qui in illis ad
huc coleræ speciem (uti habent) demonstrant: e quibus uel grauem
uel debile aliquē inuenire extra naturam quodāmodo est. Quo fit ut
reliquis oib? in rebus ab illis peragendis excellāt: in quib? uileuita
te & nimīū cōcitato motu opus sit. Tantū attamen furorē habent: ut
distēperati quoquo modulo appareāt. Ingeniū eis uti huic complexio
ni deberet: nequaquā iseruire assueuit. ipsi enim uel illud impetu inter
rumpūt: uel expectare contēnunt.

De colericis sanguineis melancholicis.

Caput. xxyi.

q Vum melancholia iis duob? superiorib? complexionib? tertio
in loco applicatur: ambas & ad discendū & ad agendū minus
apras efficit. Corpus enim id durius rudiufq; & laboris minus sensi
bile illius aduentu redditur. Capita atq; humeros tū maiores tum ro
tundiores possidēt. Satis distemperare apprāhēdūt. Pene omnes isti
fortes cōsistunt: & laboris nimīū tolerant: in quib? diutissime durant
Solet quoq; in istis laudabilis regnare memoria. inuentiōe equidē cū
celeritate atq; retentiōe satis optima utunt. ex istis aliqui magnā pul
chritudinē atq; aurā habent. Huiusmodi corpora ex sanguinis & co
leræ paribus portionib? constitui demonstrātur: immo & per tactū so
lū recte apprāhendunt diiudicanturq;: quanq̄ in omnib? suis actio
nibus: & in ipsarū sentiendi modo duriciē detegant. Subtiles aspectū
apparent: qui quū aliquā petūt partem: toti simul cōiuncti uoluunt
& sese cōuertere solent: quæ res ad eorū aurā non parū cōfert: id enī
politie quadā agere uidentur. Neq; unq̄ uox in illis uel crassitudinē
uel asperitatem deserere assueuit.

De colera sanguine & flegmate.

Caput. xxyii.

f Imelancholia huic superiori corpori natura dement: & in eius
locū flegma subsequatur: id humilior obediētiusq; circa disci
plinas redderet: quanq̄ minores corpus uires haberet: neq; illas quas
possidet nunc tanto cū robore utitur. Eorū caro satis lenis & tactu dul
cis est: & si tarditatē semper habent: ea profecto non nimia est. In me
dio ualent: sed in longū præstant. Maiorem carnis copiam a cingulo
deorsum q̄ seorsum possident. Neq; alio modo de brachiis dixeris. Pe
ctora eo modo rotunda tenent: ut pyramidis speciem gerere uideantur
Eorū capita sufficienti magnitudine constant. Viriū culmē quandoq;
obtinent: sed pnicitatis præstantiam nunq̄ consequunt. Missilia me

diocri pondere ac mollicie prædita conuenienti modo iaculantur.

Colerici melancholici.

Caput, xxviii.

c Olerici melancholici fortissimæ complexionis sunt. Artus nimium collectos habent, quorum omnia membra magno ubique fundamento constare ostenduntur: et ad oppugnandum & ad defendendum neque moderate neque subtiliter sed proprio robore pro uirtutis magnitudine ualent. Cæteris diutius uiuere per naturam queunt: tum propter coleræ temperiem tum etiam ob melancholiæ duriciem ac resistentiam. Quas quoque ob causas quæcumque laborem animali conuenientem multum tolerant. Inediâ potissime sustinet: & ciborum copiam capere & sine stomachicatione digerere possunt. Tam bonas pangendi uoces habent: ut ex in altitudine seruitute amoenitateque cum uariis huc atque illuc (uti opus est) inflexionibus cæteris præstare maximam ex parte experiantur. Colerici & enim & si e gutture canunt: & uocem indefessam possident: ea nimium gracilis est. At melancholicis e contrario crassa: dura & magno cum robore & a capite uox est. Quam ob rem hoc in corpore organa ad huiusmodi facultatem conuenientia cum medio maxime opportuno ac temperato formantur. Ad xxxi. suæ ætatis annum maiores natu uideri quod esse assuescunt: indeque per longum temporis spatium sine apparentiæ discrimine sustinentur. Nimias uires habent cum quibus aduersarios (siqui sint) satis offendunt. Neque pñices sunt: neque leuia iaculantur. Nam grauia commouere non parum est. Quam rem fortibus familiariter semper derelinquimus. Cum mediocritate discunt: eas res præsertim quæ ad actum spectant: & membris conueniunt, habitudines non tam inferas quam colerici: neque tam superas aut latas uti melancholici tenent, semper equidem priori præcipue assimulantur: et osse & neruis abundant. Non alto pectore prominent: quamuis id optime conditum uegetumque sit. Ex istis fortes equorum agitatores experiuntur.

De colericis melancholicis admixto sanguine.

Caput, xxix.

q Vum coleræ & melancholiæ sanguis consequitur: homines celeriores: leuiiores & subtiliores redduntur. Meliorem expressionem habent: quis haud multum a sanguine dimoueri nequeat: qui illis tamē in discendo nimium prodest. Digitorum summitates duras & aliquatulum graciles supra superiores possident: sed uola manus semper latitudine retinet. eorum color non tantum rubedinis quam sanguine continet: neque tam niger est: ut a melancholia petitus prodire iudicetur. Horum plures agresti colore quodam induuntur (quod ob nigredinis uicinitatem Itali brunum: nos uero

morenum cōmuni uocabulo dicimus) Neq; huiusmodi homines inepto corpore esse assuevere.

Decolericis melancholicis flegmaticis.

Caput. xxx.

a T uero quū sanguinis locū flegma occupat: minus citi sunt: quanq̃ laborem patientius pferant: quē tamen lente quoquo modo consumunt. nullū attamē corpus hoc facilius in longū defigari potest. res graues cū cōueniētia tractāt: leuitas qppe illis ubiq; deest. Horū facies longiores poti⁹ q̃ mediocres sunt: sed maiorem magnitudinē q̃ possident: certe demonstrāt. Pedes atq; man⁹ inter colericos & flegmaticos tum magnitudine tum duricie sitas sortiūtur. Mēbra p oēs partes satis uegeta obtinēt: nimia ex pte proceritate præstāt: haud cum celeritate discūt: uerū quum diutino tempore studere possint: multū docti per tēpus fieri queunt. media temperie sunt præditi. expressione lenta & nō bona loquuntur. Vocē sublimem & crassā potius q̃ mediā tenent.

Colerici flegmatici.

Caput. xxxi.

c Olerici flegmatici ossis ac neruorū plurimū: carnis uero minimum tenēt: præter eam quā a genib⁹ cubitibusq; deorsum foriuntur. Pedes ac man⁹ grandes habent: quæ iuxta ossium neruorūq; magnitudinē molles sunt. Facies graciles & longas possident. proceri statura multa ex parte erigūtur. Neq; propti neq; leues sunt: sed lēto in p̄cipio manifeste laborant: tum propter coleræ assuetum impedimentū (ne uelamen iterū dicā) tum etiam propter grauedinem & tarditatem flegmatis. illud tamē uniuersim fieri scias: omnes eos tardos uideri solere: qui rem cum discretione ac prudentia aggrediunt. ipsos etenim cū temperie ac moderamine ingredi necesse est. quæ res rapidū motum prohibēt. Ast alii qui certamen sine consideratione cōmittunt: quīs lenti per naturā sint: ueloces ab effectu apparēt. Neq; huiusmodi demonstratio procul & a demētib⁹ & a reliquis qui ob rationis inopiā infreni iudicātur: abest: in quibus quanq̃ tēuis & soporata uis sit: quū eam rapide primo ipetu coniciant: ut qui illam sustinere non norunt: & magna & cita uidetur. Ut finem attamen coleræ flegmatiq; simul imponamus: illuc redire peropus est: ne longius q̃ oporteat uagari uideāur. At hoies ex utraq; cōplexiōe cōfecti: in reb⁹ quæ & ad mētē & ad corpus spectāt: mediū obtinēt: q̃q̃ in discēdo magis præstēt: in agilib⁹ qppe non multā leuitatem adipiscuntur: sine qua oēs corporeæ actiōes minimā aurā sortiunt. neq; hos brachio ia

culatores dicas. Eiciendi enī facultas pernicipitati cōformari expitur.

De colericis flegmaticis sanguineis. Caput. xxxii.

c Olericus flegmaticus sanguine? leuior: temperatior & celerior nascitur, cuius habitudines altiores breuiioresq; sunt: in digitorū capitibus aliqualis duricies cōsistit. Facies minus longæ & quoquo modo carnosiores sunt, celerius colligunt: sed laboris impatiētiores sunt. Multo bonā apparentiā atq; cōuersationē habēt, circa uoluptates moderati sunt: easue moderate (ut ueri? dicā) p naturā appetūt.

De colericis flegmaticis melancholicis.

Caput. xxxiii.

a T melācholia tertio i loco pro sanguine subeūte: corpora omni ex parte duriora & membris uegetiora reddūtur: maxime ex aduerso. Minus tem pati & ad disciplinā minus apti istiusmodi uiri cōsistunt. Tardiores quoq; sunt: & diutius laborare possunt, membrorū habitudines latiores curuatioreq; habent. Neq; leuitate: neq; iactu: neq; celeritate ualent: sed magno robore (ob personarū uastitatem) ut plurimū sunt: quanq̃ non tantum a suis uiribus uti alii faciunt: pro roboris copia iuuari queant.

Prologus.

In capitibus quæ ad sanguinem atq; colerā pertinebāt: & in earū uariis permutationib? dūmodo hæ anteerēt: corpora magnæ subtilitatis atq; industræ tam in aduersa q̃ in bona parte ostendimus. Nam quanq̃ eorū aliqua p uoluptates degāt: ut iis cū sagacitate uti queant a natura iuuantur. Vterius autē materiē exasperare licebit: quum ad melācholiā & flegma nos descēdere oporteat. Inter quas quidem cōplexiones homines ad graues labores perferendos apte cōfectos & ad res pingues atq; crassas ptractādas & ad tolerādos maximos cuiuscūq; generis cruciatus minima cū sensatione idoneos inueniem?. Quāuis illud aiaduertas uolum?: in quib? & sanguis & colera secundū ac tertiu locū quouis ordine pmutato sortiunt: homines satis idoneos nasci: ad res corporeas præsertim pertractādas: per intellectionē nāq; haud multū scandūt: neq; illic ubi pueniūt: magnā cū subtilitate discernūt: neq; facultatē quā tractant clare explicant. At hac in parte ordinē a nobis aliunde obseruato quo melācholicos flegmaticis præposuimus: minime derogare statuim?. Quanq̃ si eorū cōuersandi modū solum agere deberemus: flegma longo interuallo anteeret.

De melancholicis sanguineis.

Caput. xxxiiii.

m Elancholicos sanguineos: prōptos atq; dueros experimur. ma

gnam iuncturam immo rigore sine inflexiōe ac moderamine tenet.
 Forti complexione constant: & sufficētes uires possident. Frigora atq;
 æstus cum singulis temporū affectionibus (ne mutationes dixerim)
 mirandum in modū sustinent, parū & sine ullo sale discūt. Plura equi
 dem petūt: neq; qd illis cōuēiat considerāt, id enim solū animaduē/
 tunt quod prima fronte illis occurrit. Quā quippe ob rem fastidiosi
 discipuli sunt, laudabilem memoriam ob melācholiæ principatū ne
 quāq; possident: quanq̃ ei conseruatio atq; retentio appropriata sit, id
 tamen intelligēdū est: quando alia complexio præcedit: quæ ea quæ p
 cipit ipsi melācholiæ transfert. At sanguis in hoc corpore subsecut?
 tantū prioris complexiōis fortitudie summittit: ut celeritatis portio
 nem tantū retineat: ab eaq; ex suis omnib? muneribus solū iuuetur:
 uerū solutione atq; subtilitate & ad recte discendū & ad pulchre ope
 randū priuatur. Quācūq; réactualet mediocri modo quanq̃ summa
 cū duricie agere queunt, mediū quoq; & in cursu & in rerū magni ri/
 goris & ponderis iactu possident: quas res per accliuia loca meli? con
 ficiūt. Vires altas (i immīnētiōibus mēbroꝝ partib? dico) continent
 Cōmuni modo defatigant: temperiē namq; minime adipiscuntur, ni
 miā ciboꝝ copīā appetunt: qua sine personarū grauedine abutuntur.
 Parū a siti uexantur: & q̃uis multum biberent uini exuperantia eorū
 cerebrū rarissime expugnat. Neq; propensi ad ægritudines sunt: neq;
 eas omnino uitare queunt, at medicinis male obtemperāt.
 Faciem minima cū molestia rotundā & osse & carne bene formatam
 habent. Neq; aliter per cætera corporis mēbra consistūt, latos hume/
 ros sortiuntur: quoꝝ latitudo brachia fortificat. Eoꝝ manus curtæ:
 latæ & durissimæ sunt. Digitoꝝ capita stricta quæ & asperitate & ri/
 gore multū excedunt, nimiū cum manib? astringunt ubi eæ amplecti
 possunt. Pedes breues atq; crassos rotundosue (ut planius intelligas)
 habent: quorū anteriores partes ad intra potius obcuruari q̃ medio
 modo consistere apertū est, locutiōem furibundā: & uocē temperatas
 aures offendentem sortiri solent.

De melancholicis sanguineis colericisq;.

Caput. xxxy.

q Vando melācholiæ & sanguini colera comes inhæret: corpus
 ad maiore tum temperiem tū uim reuocat, quod attamen sem
 per insipidum remanet, longius isti defatigantur: ediscūtq; melius, in
 actionib? nō tam accliuia appetunt loca: neq; tam rigida arma illis cō
 ueniunt. Fortiores sunt. Manus lōgiores æquioresq; tenent quas ob

suam grossedinis similitudinē cōsecutas non absq; iusta causa supius diximus) cū quib⁹ tamen minus q̄ superiores astringunt, cætera mēbra molliora possident, pronunciationē minus aspera & uocē suauiorē sortiunt. Faciem neq; corpulentam neq; gracile tenent. Humeri mediocri latitudine const. it. Cubiti atq; coxæ & brachius & cruribus sufficienti proportionē respōdent. Pedes atq; man⁹ opportuna longitudine porrigunt: q̄uis ad latitudinē declinare uideatur. Ex huiusce modi compositionē homines cæteris sæuiiores nascunt. Sanguis etenim semp commouet: & hoc i corpore cū asperitate: sed melancholiæ duricies & inimicicias sustinet reseruatq; & iniurias tam in longo q̄ in breui tempore recordatur: & colera quū incēdit excitaturq; uindictā magnis cū ferocia atq; furore exequit, ast ubicunq; ex tres complexionēs simul sunt: dūmodo uel melancholia uel sanguis corporis imperiū obtineat: crudelitatem hanc retinent. Colera quippe non tātā imperandi facultatem sortitur: ut uel iniurias obliuisci uel offensionē uel quāuis aliā acceptam imaginatiōem depellere faciat. At q̄uis melancholici sanguinei crudelius optent: & sæuiorē nocendi animum habeant: nō facile suos affect⁹ explent: si coleræ præsidium illis deest. G. A. neq; hunc crudelitatis excessum istorū cupiā (pro nostro ingeniolo) q̄uis nō sine discrimine deneges.

De melancholicis sanguineis flegmaticis.

Caput. xxxvi.

m Elancholicus sanguine⁹ flegmaticus nulla in parte rectā mēsuram obseruat. Duriciem quippe cū celeritate ac laxitudine possidet ubi tanta itaq; confusio regnat: quis agilitatis claritudinisue sufficiens locus usq; relinqui poterit: sæpe ægrotant & cū difficultate mederi possunt, duricie in actionib⁹ deturpant, quas cū uehementi impetu aggredi (q̄uis nequeant) cupiunt: eorū equidē effectū huic parti contrariū uidere solemus. Mēbra uasta ubiq; habent, neq; pernicietas neq; eiciendi facultas illis amica est, manibus tenacius cæteris rigore quodā a temperie omnino alieno astringūt: tum propter melācholiæ duriciem & sanguinis celeritatē: tum etiā ob flegmatis ad amplectendū magnitudinē, lacertos crassos & magnas man⁹ possident, quæ & si longitudine nō tamen latitudine excedūt, quarū uolæ profundæ sunt: & exuperatē rigore continēt, omnia quæ manuum uiribus fieri possunt: isti reliquis præstant⁹ agūt, uti ligna rumpere: ferrū torquere: uel solo iacētē hastam a cōto subleuare: brach. opēit⁹ ante se porrecto: nam quū parū inferius caperet: id alii plures meli⁹ ipsi

facere potuissent, Magna eorū pars pessimis signis iuxta uulgare disciplinā denotari assuecit: ueluti diffusos oculos: raros dentes: eorū etā (imo cōtinua sæpe) supcilia aliaq; huiusmodi idicia habere. Illud tamen animaduertendū est: illis oib; qui has tres complexiōes pene pari mēfura diuisas & nimia cū magnitudine contrahunt: quāq; huiusmodi signa desint: nō turpitudines desunt. Neq; istiusmodi idiciorum uel possessio uel carentia illos deteriores melioresue reddit. Itē enim maxima ex parte uariū sunt. At quādo signorū istorū aliqd cuiuspiā bene cōplexionato homini inesset (qd raro accidit) nō uitium sub illo denotari solitū is per naturā haberet. Istiusmodi compositionis homines trifariā diuidim;. Itē enim qui melius discunt bonam faciē tenent: & parū cōmixti sunt: clarum colorem habent: & sufficienti in modo aut saltem quiete loquuntur. At permixti fortiores sunt: & magnas & crebras uoces imittere solent: duri etiā existunt: & parum discūt. Alia demū postrema uel pars uel cohors: quā opacā uel fuscā cū auctore dixim;: mixtionē habere ostendit: quæ non nisi mēbrorū artuūq; oppressio est: quæ & actionē & itellectionē ipedit, quo fit ut ingēio hebetes: corpore uero ibecilles experiātur: ob quā quoq; causam male atq; hæsitāter loquuntur: operanturq;. G. Ayora.

e T si differentiam inter claros atq; fuscōs ostendim;: nōdū plenum exposuim; ordinē: quo singuli adinuicē pro istiusmodi discriminis differentia cognosci debeāt: quanq; huiusmodi rē præcepta icludere eāq; litteris mādare haud facile est. Verūeniūero quū p aliquot dies (q̄uis paucos) in ipsi; rei indagationē intendim; assue scimusq; aiaduertere: ipressionē ac similitudinē quādam effingim;: quæ nos circa quēlibet decipi uetat. Vt non sine aliquo documeto tamē lectorē deseramus: exemplū hoc bēigne excipe. Cōsiderādū etenī ē: uti quū duo eiusdē speciei atq; q̄lītatis ligna uidem;: quorū alterū sanum solidum & ex omni sui parte ualidū: alterū uero marcidū atq; corruptū cōsistit, quorū etiā differētiā priō aspectu appræhēdim;: nō aliter animātia claritudinem pspicacitatē: uel grauedinē cum laxitudine præ se ferūt. Qua in parte tantā dissimilitudinē experimur: quāta ex disparibus complexionib; uix oriri potest. Neq; quō id intelligi debeat penit; reticebim;. Duo equidē colerici esse possunt: quorū alter durus: fuscus: cōclusus: & parū distinctus sit: at alter apertus & temperatus existit: quē melācholicus quispiā distinct; longe magis cōmunicando oblectabit: si cæteras sui similes affectiones sortitur: q̄ oppressus ille colericus: quāq; illi præcipua in cōplexione cōformetur.

De melancholicis colericis.

Caput. xxxvii.

m Elancholicos colericos fortē cōplexionē habere & magno cū robore resistere atq; offendere ex ante dictis patere potuit. Parum discunt: neq; memoria præstant: sed in actionibus secum concurrere durū est. Mediocrē inuentionē in rebus agendis sortiuntur. potētes palæstræ non solutione aut corporis agilitate sed ob uirium copiam coniunctionēq; sunt. pernicitatē nequaquā adipiscuntur: sed ponderosas res ualide eniciūt. Omnia mēbra curta & magnis ossib; & neruis condita possidēt, quā rem attamē in facie: lacertis atq; poplitibus maxie ostēdunt. rotūda capita iter magna & media habēt. Faciē itra se curuā (quā hispani chapadā uocant) sortiuntur, cui? magnitudo a capite degenerare minime uidēt. Manus latae atq; duræ & mediocrem longitudinē habētes sunt: & quicquid illis capiunt nimiū infestant. Magnū quauis in re laborē perferunt, neq; ulla in parte celeres sunt. Extra naturæ normam pene infirmantur: temporis tamē (quū id accidit) discursu mederi assuescunt. Istosq; uoces sonoriores q̄ ceterorum hominū sunt. quicqd apprehendūt diutissimo tēpore retinēt: & ubi consistunt magna cum duricie perseuerant. Mediocri proceritate sūt: sed latitudinē exuperāt. Magni canes quoq; (quos aprarios dicere possum?) istiusmodi cōplexionis meliores cæteris sunt: imo etiā & equi quib; in iusta pugna utimur eadē cōplexione præstant. ex aliis etenī ad id idonei rarissime prodeunt: quāuis quum colera ipsa anteit: præstantiores experiantur.

De melancholicis colericis sanguineis.

Caput. xxxviii.

q Vum sanguis his duab; complexionibus cōiungitur corpora quoquo modo celeriora: leuiora & in iactu ualētiora reddit. melius discunt: quāuis id neq; adhuc sūm opere agāt. huiusmodi hoies & aptiores corpore sūt: & pulchriores in actiōib; apparēt. deteriorē uocē q̄ superiores sed expressiuā meliorē sortiūtur: ad ifirmitates propensiores nascūtur: & labores min⁹ pferūt. Maiorē carnosiorēq; faciē habēt. pedes atq; man⁹ curtas: uegetas & duras tenēt: sed digitorū ultia extrēa dura & gracilitate quoquo modo prædita obtinēt: manib; satis astringunt. reliqua demū mēbra aliquantulum q̄ in melancholia & colera subtiliora sunt.

De melancholicis colericis flegmaticis.

Caput. xxxix

m Elācholic? colenc? flegmatic? q; simul & si uegetis mēbris cōstat: id itū etib; denegare nō pōt. Ingētē ac pōderosā molē in se hēnt: cui uirū copia nequaquā deesse assueuit. & in discēdo & in agendo sunt tardi: quāq; personarū laxitudine minime laborent. Duricies

siquidem ac téperies primarū cōplexionū flegmatis laxitudinē susti-
nent atq; cōtegere videntur. Longū ac ualidum laborem nimium fer-
re queunt: quo quidē discursu nō minus ediscere possunt: q̄ alii qui
bus maior cōcipiendi celeritas sancita est, satis sani consistūt, loquelā
atq; uocem aliquātulū diffusam possidēt, proceritate & ossium & car-
nis multitudine præstant. Eorū capita atq; facies a lōge uideri queūt.
Crura atq; brachia crassa sūt: & æqua fere grossedine coextenduntur.
Prægrandes manus nō multū duras tamē tenent.

De melancholicis flegmaticis.

Caput. xxxv.

m Melancholicus flegmaticus haud multo dissimilē marcidis in
hūore & putridis lignis cōplexionē habet: quæ duriciem cū
asperitate ostēdūt: & facili rūpuntur impulsu. Neq; aliter huiuscemō-
di cōplexionis corpora experiūtur, duriciē quippe ac molliciē cum la-
xitudine tenent: et inter hæc tanta mala: alio longe deterrimo premū-
tur: nec suos etenim defectū cum sufficientia cognoscunt. Ex his equi-
dem quēpiam uel sapientē nasci uel fieri: quanq̄ diu studuisset: penē
impossibile est: altera nāq; alteri cōplexioni tā nocua est: ut non solum
illi fauorē denegat: sed eā quoquo modo conturbet, nimīū graues sūt:
& iaculari non queunt. Plurimi inter eos capitones & duræ ceruicis
sunt. Satis uirium quoq; ob personarū uastitatē quandoq; habent. At
sua ui non nisi in infimis artibus uti (imo abuti) queunt. Pingues uo-
ces atq; interruptas ubiq; possident, laborē haud æquo aio capeūt.
Nulla in actiōe tantū ualent: quantū in absumendis cibis aperte præ-
stant. Eorū aspect⁹ atq; familiaritas & horrorē iducūt: & nimīū rudita-
tis habēt, infirmi p naturā & tactu itēperati sunt. Eorū capita cætera
magnitudine uincūt: neq; idipsum pedes manusq; agere negligunt.
Reliqua mēbra nodosa sunt: quorū artus omni formositate priuant.

De melancholicis flegmaticis sanguineis.

Caput. xli.

q Vum melancholiæ aut & flegmati sanguis superiorū corpo-
rū modo cōmīscetur: celeriores omnib⁹ in rebus homines red-
dit: q̄ & magis disciplinabiles sunt: & molestiores sanguinis aduentu
fiunt: quū minus firmitudinis semp ad deteriorem partē confugiē-
do teneāt. Pessimas huiuscemodi uirtū habitudines tū aptitudinē sorte
cepūt, fusco iter uiredinē & nigredinē colore ificiūt. Eorū cogitatio-
nes terrestres mirū in modū sunt: neq; istorū cūrsus aliorū hominū
incessum supare uidetur. In palæstra atq; tactu nequaquā experiuntur:

huiusmodi quippe res illis nullo pacto cōueniūt, expressionem ualidam satiq; distinctam quā quis quoquo modo raram fortiuntur.

De melancholicis flegmaticis colericis. Caput. xlii.

u Erū si pro sanguine colera subierit: paululū temperatiores red duntur: sed hanc affectionē nunq̃ cum opportunitate possidēt, sagaciores tamen omnimodo (quanq̃ haud inulte quū tardiores etiā experiantur) fiunt, uberiorem quoq; carnis copiam habent. Laxas uires tenent, in longum mediocri modo defatigari possunt: si eos a suo gressu nō impuleris, uocē meliorem sed deteriore loquelam possident, ægritudinibus minus obnoxii & ad disciplinā minus propensi nascuntur: quanq̃ illius maiorem portionem labente tempore capere possint. Omnia mēbra uasta & uires cōæquas habēt, habitudines in feras tenent: colorem uero inter album cinereūq; cū nonnullis uiridibus uenis fortiuntur.

Prologus in flegmate.

Melancholiā in nouem diuisiones uti cæteras cōplexiones discrete tam haftenus ptractauim⁹. At in calce flegmaticos collocare mēs ē: quū eos semp̃ ultimos instruxerim⁹, in quibus magis bella corpora (ut eorum pulchritudinē nō sine aliquali irrisione dicā) describem⁹: q̃ in illis i qb⁹ melācholicā cōplexionē præposuim⁹. Quāq̃ illud (quū uerum sit) negare nō liceat: hæc uidelicet illis & ibecilliora & magis pigra expirā aialia, male se in actionibus iuuant: bonum tamē aspectū ad quiete manēdū habent. Eorū mouēdi se mod⁹ hic est: singula membra quasi irrita & sine cōmuni aliorū assensu incedere uidentur. Neq; subtile ingeniū possident: neq; multū discunt, industrii aut malitiosi nequaq̃ sunt. Vbi flegma etenim principatū obtinet corpora plane incedere maxima ex parte experimur: neq; id a propria uoluntate semp̃ procedit: uerū aptitudinis iopia p̃ sæpe fieri aīaduertimus. Quum eorum quippe natura tam tarda sit: in postrema cōplexionū parte ipsorū affectus differere haud iniuria censuimus.

De flegmaticis sanguineis.

Caput. xliii.

f Legmatici sanguinei & carnis copia ab ortu abūdāt: & eorū magna pars p̃ tēp⁹ pinguescit. Pulchri sunt uisui: quā neq; politici neq; ad ullā ré agile apti expiātur, quū defatigāt: uberrim⁹ sudor ab illis defluere assuescit, laxitudinē cū uēustate possidēt. Quæ res mulieribus⁹ potius cōuenit, mediocri modo discūt: & quæ sciunt cum audacia recēsent, hoc tamen non nisi in uerbosis rebus intelligas, nulla in re celeritatem habent. Boni comites experiuntur: in unum fere modum semper consistunt. Neq; pernicitate neq; iactu ualent. Neq; ulla

in actione excellere possunt. Bonam expressionē uocem uero planam
fortiuntur. Cibo atq; potu temperate utuntur: quanq̃ in mediam cum
sufficiētia tolerare non queant, ad id enim fortis complexio requiri
tur. Nam quanq̃ aliqui existimēt eos qui celerius digerūt: famem
min⁹ ferre posse: harū utrāq; partē bona aptitudo fortificat, ueluti in
colera cōpertum est: quæ uehementi⁹ sanguine & sentit & laborem to
lerat. Neq; aliter q̃ cibos deuincere nequeunt: inediā ferre nō possunt.
Immo & quū ab ægritudine euadim⁹ cibi auidi mirum in modū exi
re solem⁹: exiguō attamē cibo stomachamur: neq; tūc propterea abs/
q; crebro alimēto sustineri possum⁹. quo quidē ordine infirmos eos
appellam⁹: qui plurimū cibi uno in pradio assumūt: si id non sine lon
go temporis spacio digerunt. Neq; aliter de his censem⁹, qui nimiam
ciborū copiam continue petunt, qui deniq; oēs dissoluti natura sunt.

Illuc autem redeundū est: illi nāq; quos superius agebamus: habi
tudines bene distributas habent: & bona magnitudine nimia ex par
te consistunt. Colore ab albedine atq; rubedine cōmixtum tenent. Eo
rum os nimia carne ubiq; tegitur, manus molles ac mediocres sortiū
tur: quæ cū cæteris membris & uisum & tactū oblectant. Faciei ma
gnitudo inter utranq; cōplexionē consistit. Longas atq; æquas suras
tum crurium tum brachiorū (ut latiusculo nomine utar) possidēt. Eo
rum plurimi pulchritudine præstāt: maxime mulieres. At quæq; fœ
mina his duabus cōplexionib⁹ abundans multum lactis (quū ad
id peruenit tempus) habet: & ciborum ubertatē appetit. Industria &
enim carent: ut aspera loca uel ascēdere uel descēdere ut pabulū quæ
rant. Ex se quoq; laxitudine laborant: quā ob rē eas uictu reficere oportet.
huiuscemodi quoq; fœminæ facile concipiunt. At inter colericas
steriles esse sæpe assuescūt: quæ etiam partu cæteris rariores nimia ex
parte sunt.

De flegmaticis sanguineis colericis.

Caput. xliiij.

q̃ Vum colera flegmati atq; sanguini coniungitur: personas for
tiores: sagaciores & temperatiores reddit. Competētē uim istius
modi complexionis hoīes tenent: quæ satis æque distributa per toti⁹
corporis partes est: quī possesores ea opportuna solutione uti non
queant: quam ob rem neq; eiciendi neq; currendi aliāue istiusmodi
generis facultatem adipisci nequeunt. In longum attamen sufficiētī
modo defatigantur: quanq̃ in principio anhelitus patientia indigere
appareant: uerum post illam suam priorem lassationem cito refocila
tur: & ulterius numeratis (ob lentorem sic nuncupatis) passibus ad

processū redeunt. Maiora ossa q̄ superiores obtinent: sed min⁹ carnis
fortiuntur, quæ etiā durior est. Neq; istorum habitudines inferiores
esse: occultantur. Facies longiores ac graciliores possidēt. Temperati
circa infirmitates & medicinis satis obediētes sunt. Quādocūq; ex
tres cōplexiones de paritate certantes in eodē corpore simul cōmiscē
tur: id pulchrum uisui redditur. At huiusmodi cōplexiōis fœminæ
lacte abundant: quod tū filius tum quibuscūq; aliis id detur utile est.

De flegmaticis sanguineis melancholicis.

Caput. xly.

a T uero quum melancholia pro colera quā diximus: accedit: du
ricies: asperitas atq; intēperies augentur. Nō bene discunt: sed
magnam mēoriam obtinent. Neq; uis neq; solutio (quā pro agilitate
superius posuimus) istis recte seruiunt: nam quanq̄ eorum nonnul
li uegetum robur habeant: id ubi oporteret immittere nequeunt. Ne
q; leuitas neq; iaculatio istiusmodi hominib⁹ conueniunt: non nisi ad
res equidē paruæ subtilitatis tractādas idonei sunt. Magna capita cō
tinent, quæ & ossium & carnis ubertate excedunt. Pedes atq; manus
prægrandes & nimia lōgitudine coextēsas habēt. At manus satis du
ræ & tactu insipidæ imo odio quodā scalpentes sunt. Cætera mēbra
pene æqualia consistūt: neq; suras uidelicet neq; toros uel in cubitis
uel in brachiorū partibus (quas tabulas appellauimus) tenent. cinctu
ram: lacertos & poplites crassos possident.

De flegmaticis colericis.

Caput. xlyi.

f Legmatici colerici: tardi: lētiq; sūt: & i principio quū uī imittere
nequeant: deficiūt, multū tamen in longū conseruant, magno
corpore cōstant: & proceres statura sunt: quas ob res hispai istiusmo
di homines (ob personæ magnitudinē) psonatos cōmuni noīe dicūt.
Bonum aspectū habent: & satis modesti in cōuersando experiūt: neq;
sufficiens sagacitas ulla in parte illis deest, qui tantam apparentiam
per naturam demonstrare assuescunt: ut multos ex iis uenerabiles ap
pellēm⁹. mediocrē uim propter coleræ ad flegma cōmixtionem possi
dent: quanq̄ eorum nimia pars multam ob corporis magnitudinem
uim sortiatur. medio modo sani & omni in re temperati nascuntur.
claram locutionem quīs non ualidam: uocem uero competentem te
nent. Neq; pernices sunt neq; in iactu ualent: habitudines qppe infi
mas habent, quæ in illis tantum actionibus bene operantur: in qui
bus celeritate nequaquā opus sit. Faciem longam & satis carnosam pos
sident. Pedes cum manibus magni & modo mediocri duri subsistunt.

Digitorum capita nimia latitudine excedunt: reliqua uero membra cum opportunitate mensurata correspondere uidentur. Horum non nulli quanq̃ in humana specie contineantur: pulchri boues cognominari haud multum imerito possunt.

De flegmaticis colericis sanguineis.

Caput. xlyii.

f I sanguine post has duas cōplexiones corpora proportionent̃.

Ea celeriora: leuiora & graciliora reddi manifestū est, quæ etiā in principio ualidiora q̃ uel in colera uel in flegmate tātū sunt: quīs laborem non tā continue in longū perferant. Satis discunt: sed imbecilem memoriā tenent. Missilia longa: mollia: atq; grauia mediocri modo iaculantur. leuitatis equidem semper parū continent, expressio nē meliorē q̃ superiores, uocē uero deteriorē sortiuntur. Altiori sunt forma uel grossedine (ne semper habitudine dixerim).

De flegmaticis colericis melancholicis.

Caput. xlyiii.

q Vodeniq; in corpore si sanguinē pro melancholia natura pmutauerit: id tum rigore tum intēperie augetur. Minus q̃ cū sanguine discūt: sed maiori cū ubertate retinent: neq; cū leuitate neq; cū solutiōe mouētur: quatiū ue (ut propriū in istis dicas) Magnas p̃sōas possidēt. Mediocres palæstritæ sunt: quanq̃ parū a uersutis iuuētur: eas equidē tarde afferūt. Iaculantur tractatq; res grauēs p̃ cōformitatem. Capitones atq; p̃sonati sunt, q̃b? in locis neq; magna ossa neq; carnis ubertas deesse uidetur. Pedes manusq; tū latitudine tum longitudine magnæ sunt: & satis duricie tenēt, uoces grandes expressiōnem uero non bonam possident.

De flegmaticis melancholicis.

Caput. xlix.

f Legmatici melācholici laxi atq; rigidi sunt. male discūt: quāq; qcquid cōcipiūt: nō deterrime obseruēt: qđ insipide tamē recēset, ubicūq; nāq; harū altera cōplexio ipetū possidet: & altera collegæ officio fungit̃: aīal īgenio fuscū & tantū a recta corporis forma alienū cōdūt: ut id a seipso comitari nequaquā uideat̃: quā ob rē neq; in factis neq; in dictis eorū quēpiā sufficientiā possidere expitur. Minias uires pro corporū magnitudinē possident: neq; eā uti deberent: dominis p̃sidio sunt. Rudes comites & laborum parum patientes experiuntur: neq; in labore ob uehementem sensationem sed ob sui ineptiam deficiunt. Quum iubentur longum per tempus quauis multum lente defatigātur, nullo in tēpore uel ipetū uel celeritatē hēnt, imania & penit? dissoluta mēbra tenēt: neq; dispares uoces emittūt, capita atq;

facies & magnitudine excedūt: & carnis copia exuperāt. Eorum colla non tantæ grossedinis uideri q̄ esse solent: ea etenim grossitudo & a colli ipsi? longitudine & a magnitudine capitis tegitur. Brachia parū magis huc q̄ illuc crassa sunt, lacerti tum longedine tum grossitudine prægrandes existunt. Manus magnas & nimium concauas fortiūtur: quæ asperæ sunt: & tumori quodam appræhendētibz cedenti maxime deturpantur: eæ attamen ad rumpenda ligna fortes experiuntur. eorum crura per gēua ipsa tortuosa magna ex parte nascuntur. At forma (ne poplites totiens improprie dicam) crassa sunt: & nodosos malleolos circūcludūt, pedes magnitudine iacent.

De flegmaticis melancholicis sanguineis.

Caput. l.

q Vum flegmati & melancholiæ sanguis superadditur: & si celeriores aīantes reddantur: id ut bonis partibus conferāt: rarissime fit. Facilius si edocentur concipiunt: ignari attamē semper experiuntur. Nullam actionem quæ agilitatē appetat: summope faciūt: neq; id minimū quod agere solēt: opportuna aura adornant. Secum diutino tempore permanere: non sine crebris molestiis fieri potest. Pessimās notas multa ex parte habent. Auctas habitudines sortiuntur, color nimiam rubedinem neq; absq; aliquali nigredine tamē tenent. Multum sese cibis dedunt: neq; amplius elaborare queunt: q̄ alimenti copia illis abundet. Corporis oblectamenta libenti animo sequuntur: quāuis in omni opere tardi procedant: sanguis tamen circa appetitum sollicitos illos sæpe reddit. Manus duras & strictas (si longitudinem existimes) habent, lacerti grossedine excedunt: quo fit: ut magna pondera manibus subleuent: si reliquorū mēbrorū præsertim imbecillitatem excogitemus. faciem quoquo modo longiorem gracilioremq; q̄ flegmatici melācholici tenēt: sed locutionē meliorē: uocem uero magis caprosam.

De flegmaticis melancholicis colericis.

Caput. li.

a T uero si colera tertio annectitur loco & flegma & melancholia quoquo modo temperat: corpusq; fortificat. Parū in discendo ualēt: neq; ea in re sufficientiā adipiscuntur: quum doctrinam ab aliis traditam ediscere oporteat: mediocrem tamē discretionē ex se habent, leuitatis atq; iaculandi munera eos a longe prospiciūt: parum & enim roboris pro sui corporis magnitudine possident, uocem atq; pronunciationē tum dissolutā tum mediocrē sortiunt: quāq; uerba distincte secare non queāt, uires infimas inferasue habent. Facies ma-

gno esse constāt: & longæ sunt. Fœmora atq; cubiti gracilitate defice
re uident̃. Manus grandes & satis duræ sunt: cū quib? multū astrin
gere nullo pacto possunt.

Quas ob causas qui quatuor æque fere diuisis complexionibus
nascuntur: cæteris animātib? deteriores sint: cum ipsius corporis
aliquali circumscriptione. Caput. lii.

f Artis hæcenus per superiora capita tum in una tū in duab? tū
in triplici complexiōe corpora uario modo statuendo differui/
mus: ut earū omniū qualitates pinde demonstrarem? neq; de quatuor
simul pari pene magnitudine cōmixtis mentionē ullā adhuc fecim?,
quæ quādoq; cū paritate in eodē corpore contrahunt: quæuis ea
rū antecedit: semper parū colligant̃ & cōtinua rixa affligunt: singula
& enim singulārē locū appetūt: neq; illis unq; reb? applicant̃: quæ cō
muni omniū beneficio conueniūt. Qua quidē conditiōe quæq; sui ip
sius inimica ostenditur: immo & quando eandem omnes capesceret
uiam: non multū adinuicem iuuari quissent: semper equidem huius/
modi cōplexiōes eo modo disgregatæ sūt: ut quæq; tanq̃ sola in actu
procedat. Quā equidē ob rem ex minima aduersitate maximum nocu
mentum excipiunt. Nulla enim earū uel probe regit uel regitur, quæ
quū per se singulæ consistunt: minimæ sunt: & ut actionē quampiam
sufficienti in modo peragant: tantū quæq; augeri debet: ut quatuor
simul iunctas & i eodē proposito intentas æquisperet, quod an difficil
limū (ne impossibile dixerim) sit: tibi cōmitum? Neq; aduersitatem hāc
anialia solū sed & ipsa elemēta (unde nobis origo est) lædere ai aduer
timus. Iam quippe expertum habemus: aer quum nimīā ex reliquis
elementis portionem concipit: eundem deprauari: & tantopere lædi
ut disrumpi aperte sentiatur. At quando aqua calore & aeris & ter/
ræ grossitudine pinguescit: maximam sui bonitatis partē certe amit
tit: & putrida redditur. Neq; aliter de terra censemus quū ab humore
atq; uentis magnopere occupatur. Calor quoq; tum pluuiis tū locorū
conditionib? & flatuū deturbationibus absimitur. id attamen uerū
est: elementorū singula reliquorū tēperamento indigere: sed hac profe
cto cū pactiōe ut id liberum relinquatur. Eodem quoq; modo ipso
elemētorum ordinem a complexionibus imo & a corporib? obseruari
debere peropportunū esse censemus. istiusmodi itaq; speciei similitu
dinē circa auram & aptitudinē ducere possumus. Pene equidē omniū
oculis clare patet: quum ligna igni cumulata & sine recto cōmentatio
nis ordine imponuntur: ea quādoq; in sūmitate quādoq; a laterib?

ardere solere: quarū pars altera alterā nequaquam incendit: neq; op/portunū calorē astantibus impartitur: quæ etiā si nimīū depressa cōstringimus: eadē incendere perarduū ē: incensa uero intra se absq; ul/la utilitate cremant, ut bonā aurā deniq; atq; splendorem habeat: ea coniuncta ac sup se manere oportet. Neq; aliter corpōr cōditionem formationēue esse: merito decet.

Huiusmodi corporis habitus.

Habitudines quas quatuor pares cōplexiones i eodē animali cōficiunt: diffuse narrare: nō nisi corpus informe describere profecto fo/ret. Nōnulla tamen eorū signa dicemus: quæ ipsorū noticiā afferre po/terunt. illudq; in primis notandum est: adeo enecti ac cōtusi apparēt ut eorū extrema mēbra semp frigore algere uideantur. Colorem inter uiolas & nigredinē tenent: neq; magni uel statura uel corporis funda/tione consistunt. Faciem mediocrem: collū uero gracile sortiūtur. Eo/rū humeri aut quū aspicias decidunt: aut iam decidisse uident. Cubi/torū tori atq; fœmora gracilitate laborant. Crura tortuosa crassa atq; pari grossedine prædita: & toti⁹ rectæ discretionis expertia tenēt. Quo/rum malleoli magni sunt. Pedes nimīū intorti (quī mediocres sint) consistunt: neq; minus cum plantis q̄ cum circumstantibus pulpe/culis uestigia signant. Lacertū prælōgi atq; uberes. strictæ cum crasse/dine atq; rigore man⁹ sunt, quæ atq; ceterorū mēbroz tactus (quū i/temperatus sit) horrorē efficit. Eorū quēpiā ulla mortali eruditione sa/pientē fieri: pene impossibile est. Parū & enim discunt: & pessimā me/moriā habent: breuē quietē & minimū patientiæ possident. Vis: leui/tas & eiciendi facultas lōgissime a sua habilitate distāt. eorū expressio atq; uox tam crassa & pōderosa est: ut delicatas aures & occupet & nō sine magna molestia oneret: ii nimia ex pte pro familiari sermonem a/gnis uocibus sæpe utūtur, huiuscemodi demū in complexiōibus cō/parationē adducimus: ueluti in præstanti & optime textō panno acci/dit: quē nō facile color penetrat & in oib⁹ quidē partibus resistit. At/rarus alius quāuis liquore cito imbibit: qui tamē si uili materia cō/stat: neq; laborē tolerare: neq; colorē excipere potest.

Quam ardua difficultas ut sese quispiā cognoscat: uersetur: cum optimo ad id agendū præsidio.

Caput. liii.

i Am de singulis complexionib⁹ atq; habitudinib⁹ per quas ho/mies ipsos iuxta cuiuspiā naturam: cognoscere possimus: siue fortes siue debiles: sani: infirmi: habiles uel sepi: leues graue siue atq;

aliis huiusmodi affectoib? præditi n̄ sint: quā equidē rēlationi uerbo
 rū copia dilatan & aliquali sententiæ augmentatione uegetari haud
 difficile fore arbitramur. Verūenim uero ut cōmuni utilitati potius
 q̄ magnifico uel apparatui uel quæstui seruirem? : id ipsū paucis absol
 uere statuiamus: ut breuiori in tempore ad mētē reduci possit. At ordo
 quem hactenus exposuimus: uniuersim ad aliena corpora dignoscē/
 da sancitus a nobis est. Neq; quonā pacto sese singuli cognoscere de
 beant: antehac diximus: neq; id sine aliqua maiori difficultate haberi
 posse ob triplicem causam negamus. Tria namq; mortali cupiā a na
 tura tributa sunt: quæ ipsum rectū iudiciū de se capere nō parū prohi
 bent. In primis & enim nos nobis ipsis cariores q̄ cæteris esse palā ē:
 quā ob rem bilancem in fauorē nostrum persæpe incliamus: immo
 & quū in errorē incidimus illū minus grauare solemus: q̄ ratio ipsa
 expostulare uidetur, at q̄uis excessum defectūue nostrū turpē esse ha
 beamus: dum nostrū corpus p suppliciū expurgare contendim?: mi
 tiores (profecto) q̄ in aliis plectēdis psonis sumus, quæ quidē pœna
 amare mensurari assuescit. Secundū uero in hac re impedimentū
 illud q̄ maximū occurrit: modū quippe atq; aurā quibus in ipsis actio
 nibus exornamur: deturpamur uel nullo medio clare uidere possum? ,
 at alia corpora in propatulo conspiciamus. Quā ob rem quū aliquos
 qui bonā auram atq; agitationē per motū habent: uidemus: illis assi
 milari cupimus: dūmodo nos illas partes præstātionī modo posside/
 re: alii fide digni uiri nō affirmant. Id postremo cōnotandū super
 uenit: mortales scilicet haud recte appræhendere posse: quam nam for
 mam sua præcipua mēbra sortiant: qui quum aliquo instrumento ea
 uideant: nunq̄ id tam clare faciunt: ut integra atq; quieta cognitio i
 aīo sedeat, quod tunc māifeste experitur quum alios nostris personis
 simillimos uidemus, quos primo aspectu nunq̄ alias uidisse existi
 mus: neq; illos nostrum corporis habitū atq; similitudinem habere
 promere audemus. Vnde liquido apparet: nos nostri corporis formā
 non recte conceptam habere. Si mortales namq; se uti cæteros circū
 spicere possent: haud secus se q̄ alios iudicāre quissent: neminē tamē
 uidimus quē ueluti nos ipsos uidere solemus: uidere possumus. At i
 aliis plurimos tum similes tum longe in totū dispares tū parti simi
 les partim dissimiles appræhēdimus: in quibus dignoscendis maxie
 ab experientia iuuamur: quanq̄ si rationi imperium traditur: quem
 quam se cognoscere posse: non nimīū perarduū est. Mēbra equidem
 quæ puplice conspiciamus & sui noticiam claram demonstrant: & de

aliis maxima indicia afferunt. Neq; illud a longe abest, quia complexione proportionemur: & uti alii ex eadem confecti nos operari debere: inde colligere, quia quidem uia & ratione quū absentis hominis habitudines nobis rite narrant: quā complexionē is possideat & quā in illa perfectionē sortiatur: cognoscere possumus.

Totius discursus limitatio.

Magnā bonitatē nonnullis inesse corporibus satis ostendim⁹. Neq; ullū propterea summā perfectionē habere intelligim⁹: dummodo id maris & foeminæ coitu gignatur: & illi materiæ elementa impartiat, quæ etiam i seipsis per motum alterant. Quā ob rem nullū aial uel temperatū uel intemperatū omnino sed per cōparationē sua discrimina obseruare dicim⁹, ut propius tamen ad perfectionē hanc accedamus: eam in colera & sanguine pene pari magnitudie distributis iquirere: & a flegmate & melācholia auifugere peropportunum est, at quanq̃ duo corpora eadem cōplexione absq; magnitudinis differētia proportionentur: in ipsamet maximū discrimen ob plures causas ea fortiri queunt: ueluti latius olim exposuim⁹. Verum siue id ab ortu siue a quocunq; accidētī prouēiat: cuius elementi maxima materiei ps consistet: & quā perfectionē læsionemue in præsentia possideat: per illam cum facilitate cognoscim⁹: quīs causæ ipsius originē ignoremus. At rei istius cognoscendi modus inter pmixtos rarosq; disserta est. Neq; perfectiora huiuscemodi corpora uel tam probe cōfecta esse dicimus: ut illis uel labor uel corruptio ignoscere debeat. Neq; ea quæ deterrimā atq; informē habitudinē fortiri docuim⁹: medio ex omni parte carere intelligēdū est. Immo hanc magnitudinis differentiam pluribus modis capere possum⁹: quæcunq; itaq; creatura iuxta ipsius speciem iudicanda est, in qua & bona & mala dici poterit. Nam si elementorū atq; stellarū constātia in sua simplicitate existimam⁹: indeq; ad priorē illam rerum originē animo scandimus: hominum uitæ cursum atq; magnitudinē miserrimā i formēq; iudicare licebit. At uero quū inferarū specierū corpora respicim⁹: nostra maxia excellentia prædita patefcūt. Quā equidē per uiam plures duplices quacūq; in re quā tractamus agere possumus. Nam quū bifario: trifario: nūeriosioriue modo rem aliquā intelligi quispiam censeat: id ex quocunq; loco uerificari potest: ueluti ubi bene condita corpora aduersa uehementi⁹ sentire & ab illis magis q̃ inepta affligi diximus: uerū quia contraria fortius depellere possunt: & ad beneficia concipiēda aptiora sunt: illa meliora esse aperte fatemur: quīs alia illis in illa uexatione min⁹ sentit.

da præstantiora appellare possimus.

Quam ob causam & si cætera per naturâ animantiû corpora corruptioni subdita sint, Christi corpus incorruptum mansisset.

Caput, lvi.

i N superiori capite omnia ab elementis constituta animalia corruptioni subiaci demonstratû est: neq; illud iuxta naturæ normam in præsentî denegamus. Dum elementa & enim per continuum motû nunc ascendere nunc descendere & infirma esse & sanitate quâdoq; hilarari cogentur: ab ipsis ficta corpora uisdem uicissitudinibus affligi necesse è. Nam si natura uniuersi quæta ac sine ullo motu staret: ubicunq; materia quæuis consisteret: ea eundem modum statiq; uniformè seruare cogeret. Quâ ob rem suprema omnîû huiuscemodi rerû finita die in quo mûdanus motus terminari debet: quâ animæ sua corpora itez; resument: quæ nō sanctificentur: ubicunq; manebût: eandē ætatem atq; magnitudinē absq; ulla prorsus mutatiōe obseruabût. De Christi corpore deinceps extra naturæ ordinē dicem? quæ maribus & foeminis & aliis uel putridis uel ab excessu productis rebus pro necessariis instrumentis ad ipsam generationē utitur, quæ quidem modû transcendere peropportunû est: ut ad mēbra maioris excellētiæ deueniamus: ut illa christi uidelicet: quib? elementa tantâ bonitatē quanta ab illis possidebatur tribuere: nullo pacto poterât. Cælestia siquidē corpora atq; elementa ipsa tantâ uim minime possidēt, qua corp? simile uel tantæ perfectionis edere possint, ubi huiuscemodi namq; res id maiori nixu perficere moluntur: animalîû adhuc coniunctione indigent. At uti christus materiam p suam solâ uoluntatē potestatemq; assumpsit: neq; illam sibi elemēta ulla ex parte dedisset eandē quoq; ipsa neq; demere nec corrûpere posse manifestû est. Quæ quidem conditiōe: ipsius separationē a sua uolūtate prodire (uti fuit) oportuit. & uti mundani cûrsus ipsû initiare corpus uetiti fuerût id eoz; ui finiri non posse & manifestû & necessum è: quanuis quātû ad materiam ipsâ corruptibile esset: nō autem quātû ad colligationem quam in illo corpore possidebat. Ast alii non ob hanc quâ rettulim? causam: sed ob pares eiusdem corporis complexionēs id extra mortis imperiû manere debuisse asseuerant, quas in eadem mensura cōditas fuisse uolunt: ut eæ abinuicem nulla ex parte excederent. Quâ ob causam eas cuiusq; aduenienti aduersitati resistere: & nullo modo intra se seditionē causare posse censent. Neq; huic difficultati longinquam responsionem assignabimus. Nullum equidem corpus ex quatuor

complexionū paritate recte confici potest: uti suo loco demonstratū est. Verū Christi corpus ea complexione (qua merito esse debuerat) cōstabat. Ea & enim sanguis & colera erat: tam æqua quātitate cōmixtæ ut sine magna difficultate qualis earū magnitudine præstaret: minime cognosci posset. & tam paruas tum flegmatis tum melancholiæ portiones habebat: ut nullas (si liceret) esse dicerem: quæ res a sancta eius effigie quæ in sancti iohānis laterano tēplo romæ uidetur: apte confirmatur: & a reliquis duabus idem attestat: quæ altera in sancti petri, altera uero in sancti siluestri basilicis in urbe sunt. Si aliqua & eni persona in orbe est: quæ sanguinea colerica: sine alterius cōplexionis excessu: & cū melancholiæ atq; flegmatis occultatiōe recte dici possit singulæ istæ figuræ iisdem perfectionibus præditæ longe recti? dici debent. Neq; huic complexionī dissimilem mētionē epistola illa Len tūli faciebat: quā a hierosolymis tunc romæ missam aiunt, in qua ipsius aliquæ habitudines circumscribebantur. Neq; quū de corporib? in genere agimus: illud redemptoris nostri inter ipsa ullo pacto intelligimus. Iuxta naturæ merita locuti sumus. at altius ulterius? prosequi conuenit: ut ad illā quæ a Christo possidebatur ueniamus partē, cui naturā regere ab ea autem regi minime conuenit. unde ex sua tantum uoluntate mori necesse fuit. Neq; ulla alia res ipsum premere poterat: præsertim quū illius caro tantæ excellentiæ extitisset: ut prioripatri ante peccatū saltem æquiperaret, qui in illa prima innocentia nequaquam mori (quantū ad corruptionem) debuerat: neq; eius mēbra ad putrefactionē peruenissent: quāuis somnantiū more uetata fuisset: quæ nō oīno a passiōe erant aliena: quū nō penitus ab appetitu priuabatur: & cibis sustineri debebāt. Forte tāen illi nostri priores protoplauti p benedictionē ab oī passiōe redēpti ac liberati fuisset: quanq̃ exteræ fructibus uesti illis impartum esset. Quantū deniq; sanctificatio i illis primis personis amplexa esset: nō recte scimus: aliæ attamē creaturæ quib? eandē gratiæ plenitudinē deus largitus est: nō omnino laboris corporalis exptes uisæ sūt: quīs peccatum cōmittere nō posset. Illud demū fateri oportet Christū plures soli hōinis partes sua uoluntate sumpsisse: quā ob rē eūdē ordinē & in sui conseruationem & in animæ corporisq; separationē obseruari necesse fuit. Referūt quoq; alii eundem quum mori noller: ab arbore uitæ degustaturum fore quo mortem is uitare posset. Subtilissima profecto est opinio: ex qua insensibilem arborem maioris prærogatiuæ q̃ christū (qui de? & homo erat) fuisse: concluditur.

Quoniam pacto illi abiiciendi sunt: qui leuibus signis mortaliū naturas dignoscere præsumūt: cū opportuna rei ipsius moderatiōe.

Caput. ly.

n Onnulli & enim arbitrantur: se hominū agilitatem ex parui momenti signis depræhendere: ueluti per colorū capillaturæ: se tarumq; differētiās: quos nō recte in hac re instructos esse merito existimamus: quū sententia suæ opinioni repugnans ab experientia ipsa colligatur. Quacūq; & enim in complexione homines iisdem discriminibus differentes continue uidere solemus. Crispos in primis fortes esse asseuerant: quū breui momento ex iis & ualidos & debiles inuēimus. Neq; aliter de illis qui planā capillaturā sortiuntur: compertū est. in unica quoq; met complexione alia setosa animalia alia uero pilis carentia: alia demū pilorū grossedine atq; rigore & alia lenitate & extēsiōne præstare: quæ res & pictoribus & lapidariis nocua est: eos & enim imaginē propria forma præditā effingere: miraculosum fere est: niali quod naturale corp^o ex quo simulachrū extrahāt: æmulentur. Quam parte adhuc & maxime laborant: & ad sui artis finem peruenire non possunt: ubi omnia membra præsertim demonstrari debēt. eorūdem tamen errores passim demonstrare diffusum: in totū uero silere confusum esset: quā ob rem aliquos assignare: consiliū fuit. in hunc quippe modū prætipue aberrant. Capita sanguineis: crura atq; manūs flegmaticis: coleræ uero cubitos: & pectora melancholiæ similia facere solent: neq; secus cætera deprauare membra assuescunt. Hæc partem prorsus dereliquim^{us}: & ad signa deniq; redimus e quib^{us} illa quæ & a malis morib^{us} & a quocūq; alio accidēt. oriūtur: excludim^{us}: sed iuxta aptitudinē qua qsq; prædit^{us} nascit^{ur} capim^{us}. Crebro & enim interuēit: ut plures imbecilles uiros circa actiones uideam^{us}: quorū complexio magni roboris erat: quæ a uoluptatibus deleta est: uel domini ignorātia sopita iacet: quia eam nunq̃ opportunis conuenientibusq; locis applicuerat. Ast alii contra, quibus & debilem & minimā materiem natura tribuerat: tantū quandoq; disciplina atq; solertia augeri experit^{ur}: ut fortes in opere equiparare uideant^{ur}. Quæ quidē pars a nobis sine experientia certe iudicari non potest. sed illud est: quod cognoscere docuimus: quis circa quamcūq; artem aptior per naturā sit. Quis etiā maiorem illius partem capere (quū id agere moliat^{ur}) possit: quāq; accidentia ipsa aliquod impedimētū in ista cognitiōe afferāt. ueluti quū rustici manus tetigeris: quæ ob callorū indumētū carnis temperiem per tactū ostēdere nequeunt: læsiones quoq; ac cicatrices & illi

& in cæteris mēbris notione impedire quoquo modo possunt.

Quā ob rem hoīum cōplexiones nunq̃ immutari queant: & quid per complexiones intelligatur.

Caput. lvi.

In præfeti capite uidebimus: an complexiones uel temporis discurſu uel alio quopiā casu immutari aut aliæ in alias conuerti queant: qua in re nos plures p̃ causas minorem tum robore tum magnitudine augeri: maiorē uero humiliari ac debilitari assueſcere (quū experiamur) dicimus. ueluti fit, quū ægritudinib? mederi cupimus: quæ expulſioni dulcia conuenire nonnūq̃ accidit, quæ in nonnullis minori complexioni conformari & maiori aduerſari poſſunt: qua in parte illi fauere huic aduerſari a ratione cogimur. Semper & enim ubi magis oppugnamur: ſubueniendū eſt, at maiorem continue laborem ob ſanitatē q̃ propter uirū inopiam ſentire ſolem? Quapropter pluribus rebus uti aſſueſcim? quæ iuxta naturæ noſtræ proprietatē nobis nocuæ ſunt. Neq; ſecus & de exercitationibus & de locor? in quibus degimus differētis cenſendū eſt. Quæ quidem atq; huiuſcemodi q̃plura alia accidētia præcipuā complexione non eodē modo uideri quo ea antea uidebatur: permittūt, ea & enim ob eaſdem cauſas a ſui præteriti operis magnitudine longe diſtare poterit: quanq̃ operandi naturalem modū permutare non queat: q̃uis quantitas ipſa nō tenuē differentiam pariat. Complexio quidem ultima uel prior uel ſecunda tertiaue ſaltem fieri nullo pacto poteſt: quanuis auctior & ſit & uideatur, oēs quippe quātum ad hanc partē priorē ordinē a natura ſancitū ſequi coguntur. Illud tamen pro complexionib? capimus (ut de uocabuloꝝ differentia contēdere minime uideamur) quod elementa corporibus in prima ſui conſtitutione impēdūt, quā quidē portione & naturalem & uita manēte immutabilem dicimus. At forte aliqui tam ultra progredi ignari humore pro complexione intelligunt: qui ſingulis accidentib? atq; momētis gigni poteſt: neq; eundē ab anni tantū uiciſſitudinibus permutari experimur: ſed & corporis repletione euacuatiōeue per unius horæ interuallū iſa ſanguinea ad ſlegmaticam proprietatē dimoueri poterit, quib? in locis mortales uel ſanos uel ægros aut ab accidentib? expeditos aut circunuentos eſſe recte dicemus: non autē ob id in ipſis ſuæ naturæ fundamentū mutari ſabulandum eſt. At quū nunc uinū nūc aquam aliquo in uaſe poiū? q̃uis in eo cōtent? liquor uarietur: ipſum diuerſum natura reddit: quū eadē adhuc retineat: obſeruetq; abſurdū eſt dicere.

n Eq; unde inuentio hæc defluxerit: recte exploratum habem?: quū paruam erroris differentiam de hac re inter nōnullos ap præhēdam?: quorū alii medicinæ alii uero astronomiæ peritos se esse præsumunt, illi namq; unicā complexionem quocunq; in corpore ad certam temporis uitæ metā ad octauū scilicet: exempli gratia uel ad .x. annū usq; imperiū possidere: indeq; aliā atq; aliā succedere cēsent. At astrologi huiusmodi euentum a syderum ui profluere mentiri nō timent. Immo & medici calore: humiditate: siccitate atq; frigore uti corpora per ætatem augentur: istiusmodi differentias oriri asseuerāt. Neq; nos discrimina in animantibus per ætates uariari atq; inesse negamus: sed ea uia qua isti uolunt euenire nequaq; fateri licet. Verum uti nos quatuor complexiones contrahimus: earum cuiuspiam demōstrationem quauis in ætate atq; actione facere necesse ē. Qua in re sensibilem comparationē adducemus. Veluti quū currimus: quo in principio sanguinis ebullitionem & habemus & ostendimus. in medio autem furem coleræ possidemus. Et quū decliare deinceps incipim? laxitudinē cum tarditate flegmatis ostendimus. In fine demum melancholiæ rigorem atq; intemperiem quisq; in nobis depræhendere potest. At quis sanguis omnib? in corporibus anteire assuescat: hoiem in quo reliquas complexionēs quantitate non superat: sanguineum dici minime conuenit: quū is opus sibi cōueniens agere nequeat. Nā quanq̃ omnes promptiores in principio q̃ in fine sumus: nulla in parte neq; tam breues: arguti atq; celeres melācholici uti sanguinei sunt. Neq; in senectute sanguinei eandem duriciem atq; intemperiem cū melancholicis tenent. Verumenimvero quanq̃ complexionēs haud imutentur: opera inter se differre & ætatibus conformari conuenit.

Si prima namq; hominum ætas sanguinea: ultima uero melācholica recte dicitur: multum inter se paruuli a senibus in modo uiuendi differrēt, cuius rei contrarium tum in omni uariatiōe tū in minia cōstantia compertū est. a uigesimo quidem ad .xl. ætatis annū mortales quodā in culmine uitam degere uidētur: quū ad nullā fere partē declinare ostendant. At dū ad .xy. ascēdimus annū: & quū a .ly. proni descēdim?: pricipii rationē cōtinem?: breui nāq; momēto utraq; harū in ætate crebras mutatiōēs agere consueuim?. Celeres nāq; & iconstātes amores tūc mortales maxime agitāt, quib? leue odiū succedere solet. Cito cōcupim?: citi? cōtēnim?. Statim & animi magnitudinē & strēuitatē promittim?: sed nulla iēūte mora horrid? exurgit tior, sæpe appetit? accedit: disceditq;. Plura tētam?: paucis resistere (numidarū

incurfantium more) quimus : quanuis alia ex parte magnum inter has ætates discrimen experiatur. Alia quidem oblectamenta: ultima deniq; odium affert. Dum artus enim augentur si recentes: teneri: atq; nitentes sunt, quæ res nos ad amorē alliciunt. At senum membra sicca: rugosa: putredine infecta: & semicorrupta atq; curua consistūt. Mollia simul ac sicca: quarum altera pars (duriciem dico) terræ: altera uero flegmati ascribenda est. Dimouendi quidem appetitus sanguini tribui debent. Cum colera autem nullam similitudinem fortiunt. Ea namq; complexio constans: atq; modesta est: & fortitudinem continet: quāuis senes in silentio colericis quoquo modo similes reddantur: melancholici enim rarissime reticent: quāq; magna ex parte crasse & cum rigore loquantur.

Quæ ministeria singulas complexiones adaugeant.

Caput. lyii.

q Væ exercitia cuiusque complexionis magis conueniant dicemus: humores namq; per ipsa augere & præcipuā complexionem lædere & minori fauere possumus. Veluti si de studio loquamur quod sanguinem multiplicat: & tantam illius abundantiam affert: ut corpora celeriora ostendantur, quæ tamen propterea sanitatem: hilaritatem sanguineorumue deniq; leuitatē nequaquam habere dicimus. Istiusmodi namq; complexionis propria qualitas motum cum uarietate & rerum alternationem requirit: & quando homines quiete ac sine motu degunt: infirmum atq; impatientem habitum adgenerat. At huiusmodi homines melancholicos esse plures referunt: a qua parte ipsi longissime distant. Melancholicus quippe rigidus: fortis: rudis: tardus & sanus est. At qui per accidens habitum hunc uendicat: parum patiens: promptus: acutus: debilis atq; infirmus est. Sanguineus quippe ut sibi debitam aptitudinem conseruet: res subtiles & paruæ firmitudinis contrectare debet. Artes illæ quæ diuersa corporis exercitia & animi prouidentiam petunt coleram nimirum roborant. Ea etenim ut plura prouideat habilis est: quam ob rem huiusmodi ministeria appetit: ueluti ea quæ ab imperatoribus: rectoribus: præpositis: uilicisq; haberi solent. Vbi grauius ac terrestria tractantur: melancholicam complexionem augent. Ea etenim sibi simillimas actiones exoptulat. Veluti fodere: subleuare pondera atq; onera gestare.

At quieta & parui laboris & non multæ considerationis officia flegmaticos iuuant: uti mensarios: trapezitas: sartores uel in similia rerum apotecis supstantes esse.

Cóplexiões a cóformitate locorū maxie iuuari: & ob quas eorū diffē
 rētiās aialia maximis discriminib⁹ prædita nascāt. Caput. lyiii.
 q Vonā modo locorū discrimina complexiões p similitudinē au
 geāt: uel e cōtra p disparitatē debilitēt: deinceps dicendū erit.
 quū aliquā & enim rem diutius conseruare nitimur: eādem simili sibi
 loco cōmittere debēus: calidæ scilicet in calidis: frigida in frigidis: du
 ræ deniq; in densis imponēdæ sunt, & sic de singulis: nā naturalia in
 naturalibus: & ea quæ ab arte suo modo prodeūt: cū aliquibus accidē
 talibus rebus consistere debēt. Nā quū aliqd lignū scindimus: id hu
 morem expellere atq; siccari incipit, quod tamē si sub diuo dimittim⁹
 ubi & pluuiæ & uenti ipsum offendere possint: facile destruetur. E cō
 tra autem si in sicco atq; contacto loco illud collocamus per plures
 ānos p durat, nix quoq; quū super paleas descēdit: diuti⁹ q̄ sup aquā
 conseruatur: uerū id nō extra cōgelationē illā accidentalem fieri exi
 stimes. Ea etenim: natura liquor est: quā ob rem postq̄ dissolutus est:
 & suā pristinā (aquā uidelicet) repetit matrem: illic longissime durat.
 Quāuis nōnullis morbos per eorū contraria medicari uideat: quid
 hac in re uerum sit paucis absoluemus. Illud autē manifestū est: tum
 ob temporū mutationes tū ob aliarū rerū uel excessum uel inopiā mor
 tales infirmari solere, at medicinæ pūgnam cum infirmitatibus con
 ferere & confusione quadā secū certare uidētur: quo fit: ut eæ ambæ
 partes extra (quanq̄ non sine magnis corporis labore ac sensatiōe) de
 pellātur. Vnde māifestum apparet: huiuscemodi medicinas minime
 corpus curare uel illi fauere: sed euacuare assuescere. Si corpus quidē
 quodpiā continue purgarem⁹: id magis læderetur: q̄ si naturæ bene
 ficio desertū esset. Quā equidē ob causam quū personā in sanitate su
 stinere: uel postq̄ curata est: reficere uolumus: illi cibos uel uictū ali
 quem suæ naturæ cognatū merito applicamus. At quanq̄ aliquando
 uel natiuitate uel consuetudine habitū nostræ ueræ qualitati impro
 priū efficim⁹: nunq̄ eundē tam familiarē uel domesticū nobis facim⁹
 ut is uel satis utilis uel san⁹ dominis reddi queat. Veluti quū ægris
 suadetur: suam patriam (si absunt) repetere: illic enim eos & propter
 ortum & educationem in sanitatem restitui debere: affirmatur, quæ
 coleræ faulrix: & infirma flegmaticis simul esse potest. At nos locum
 nostræ complexionī similem quærere debemus. Sanguineis itaq;
 sicca & calida patria utilis est, quæ tamē neq; subtilis neq; crassa sit:
 & in infero quoquo modo potius q̄ in medio situ consistat. Sanguī
 neos uero flegmaticos calida humida atq; demissa terra iuuat.

Colicos sublimia & ab aere subtili perlustrata loca iuuant. Colicis uero melâcholicis montiû radices & crassiusculus aer profunt. Quib? quidē in locis (si illic herbarû copia uiget) homines magni roboris nascûtur. Melancholici loca crassa & media altitudine prædita inhabitēt, quæ etiam ad siccitatē potius q̃ ad hūorem declinent. Melancholicis sanguineis calidiores: inferiores: leuiioresq; paululū inhabitatiōes cōueniunt. Flegmaticis deterrima & paludosa loca conuenire experiûtur. Sed flegmatici melâcholici humidū & magis crassum & non tam inferum locū appetūt. In locis hūidis: crassis frigidisq; homines magnitudine præstare assuescunt. In siccis uero atq; calidis: graciles & mediocres nascimur. At ubi terra sterilis ē: & nimii erigitur: mortales & sicci & parui sunt. Neq; aliter i locis saxosis experimur (quæ attamē saxa latinis ignota nomine dixim?: quis & topho similia sint: & ab hispanis pizarra appellari docuimus) At i singulis istorum locorum differētus aer cuiuspiam terræ discrimini dum p eam trāsīt: cōformatur. Prouinciæ subtiles demū salubriores q̃ crassæ uniuerſim experiuntur: quis min? feraces sint. Sed fruct? illic quos edunt: & saniores & longe maioris substatiæ sunt. in altis quoq; atq; infimis locis quicquid sūmitates procreant: siue animal siue planta id sit pfectius nasci solitum est.

Quā ob causam uti & calor & humor rerū multitudinē pariant: & frigus & siccitas cōseruandi priuilegiū obtineāt: & quomodo nulla istarū rerū uel copia uel iopia mortē uitare possit.

Caput. lix.

p Ropter frig? & æstū tum tēporū tū regionū apertā circa rerū ortū & uitā differētiam appræhēdim?. Nam uti calor & hūor citē generāt: & celerē auctiōē aialib? dant. Frigidū & siccū & diutū & in maiori sanitate corpora sustinēt. At quis res illic numerosiores sint: ubi citius adoleſcunt: ubi non tanto nutrimento luxuriant: diuturniores experiuntur. Cum calore & enim & humore aliqd corpus multum sustentari non posse: sufficiētibus de causis fit. Quarum prima hæc est. In huiuscemodi quidem locis elementa cōclusa: deturbata atq; oppressa stant. Quā ob rem in eisdem sanguinea flegmatica uel flegmatica melâcholica animalia oriri assuescunt. Vitæ tamen longitudo temperatum medium quoddam & harum extremitatū quas superius assignauimus: nullam appetit, quanq̃ ad animantium generationem corruptionemq; omnes concurrant cursus. Animalium equidē singula ex singulis elemētis portionē continent. Quam ob re

ea oīa nostræ natiuitati fauorē ipēdere cōuēit. Neq; aliter quoq; quū nos debilitare: inclinare & dissoluere demū contendunt: conuenire solent. Quum facultas nāq; ad ulterius progrediendū animalib? deest: ea ad cementū reduci cogūtur: ueluti iaculatus sursum lapis qui do nec uinbus comitatur ascendit: desertus uero ad suam propriam stationem unde digressus est: descēdit. Quo quippe modo de corporib? dicimus, quæ ad mediā sui usq; ætatem scandunt: indeq; min? fauorix nutrimentū (uel uegetationem si dicere malueris) sentiunt: & ad originem regredi incipiunt: neq; id uel elemētorū solo robore: uel uiderū fieri apparet: sed creatoris oīum uoluntate & sanctione. Nam si nostra conseruatio ab hūoris caloriscq; copia & frigoris & siccitatis fuga penderet: tantā industriā facile attigeremus: ut hūana uita multum protraheretur: nam quis opera tantæ durationis (uti naturalia sunt) agere nequeam? eam plurib? in partibus imitari possum? quā ob rem si calidum & humidum longitudinem uitæ dare possent: illā breui labore comparare potuissēmus: quis & frigidum & siccū uitari oportuisset, quæ res tantopere fieri quisset: ut multi ex iis præsertim qui diuitiis abundant: omnem sibi decentem partem (quū uellent) caperent: neq; locū ullum cōtrarietati permitterēt. Neq; qđ dicimus ab experiētia distat. Nam quum æstatis tempore calorem arcere cupimus: si sup montes in bonis domib? habitare cōscēdim?: nullo prorsus calore afficimur. Neq; a frigore etiā infestamur si hyemis tempo re aprica: infima: maritima & quæ ad meridiē pertineant loca petim?: in quibus neq; domicilia neq; ignis uel uestiū copia nobis desit. Verum quum ex nulla istarum rerum inopia animātium uera separatio dissolutione fiat: eam prohibere neq; scimus neq; possumus. Nā uti hæc quatuor elementa materiē omnē generatiōi & corruptiōi subditā donāt: & eæ æquo modo adiūicē iuuātur: lædūturq;. Neq; id ob inimiciā quā cōtra aīalia habeāt: faciunt: uerū quia elemēta ipsa natura diuersa sunt: paria & ad resistendum & ad iuuādū esse debere cōuenit. Quā ob rem illis omnib? istiusmodi corporum cōstitutio atq; dissolutio tribuenda est.

Quā grauiter aberrēt qui uel industria uel opib? ineptos homines præstantes reddere contendunt.

Caput. lx.

Quum nōnullos sensum (ne sentētiā dixerim) aiaduertim?: qđ ob diuturnū studiū docti appellātur: & magnas demū absq; opportuno fundamēto turres insurgere atq; facere posse existimant: nihil ab ignorātia quæ cōmunē plebē alligat: admirādū esse remur.

Neq; hoc ob unicam sed per plures res profecto dicimus: ueluti quū hi qui ineptos filios habent: quos & magnos & sapientes ob litterarū ingenē eruditionem agere præsument. Ast alii qui uxorem ducere: uel mulieres (si quæ) uiros capere statuunt: dūmodo ii qui ducuntur ætate teneri sint: altera partem alterā & ad suam uoluntatem & similitudinē conducere nihil dubitat, cui huiusmodi error occultari poterit: si is in ipsa re cum ratione considerare uellet. Neq; i hac parte detinebimur: quū primā materiē atq; cōplexionem mortalib; a natura tributā imitari nō posse: alias probauerim? q̄uis eā aliqua in parte uel tēperare uel dissimilē quoquo modo reddere possimus. Verū neq; cibi neq; opes neq; litteræ uel ullū aliud artificū sufficientiam possident, qua q̄piam animal a natura abdicatū ad magnū culmen peruenire ibiq; sistere possit. Neq; ipsamet materies postq̄ prima forma constituta est: nos multū in habilitatē augere potest: sicuti nos a senectute ad iuuentutē reducere nequit, & quum graues atq; debiles nascimur: nullo cū tēporis lapsu uel magnas uires uel leuitatē nobis dare potest. Quā quidē ob rem nos cū illa priori naturæ habilitate cōportari debere clare colligitur. Quis tunc ergo illos errare non dicet: qui ea parte ignota: illā per artem dimouere uolunt. Nam quum nostra agilitas bona est, singula nobis tēpora ad magnā quāuis doctrinā adipiscendā satis sufficit. Verū enim uero quanq̄ homo plures litteras recē fere nouerit: si is ineptus est: illas nimiū cōseruare nō potest. Neq; ab ipsis dū possidet: uti oporteret: iuuatur. Nam quū uel uestes uel delictos liquores i forma carētib; & sordidis uasis pōere uolum?: substantia tempus & labor perditū eunt: et quū in arenoso lapide preciosissimū simulachrū effingere nitimur: ingenū atq; corp; defatigare possumus: sed nostrā fictionē designationēue lapis ille falsam reddet. Quā ob causam qui comitē aliquē capere uelit: illius naturā cognoscere nimium conuenit: quā neq; tempore neq; uerbis immutare potest: quā uis leuem aliquam accidentalem consuetudinem aliqua ex parte immutare assuefcimus.

Petri montis philosophi de equorum natura & cognitione particula a. G. Ayora cordubensi in latinum uersa.

Vm quia parum scribere in animo duximus habemusq; tum quia reliquum non multum necessarium apparuit: in principaliori prioriq; prologo: hominum tantum naturam cognitionemq; tractare polliciti sumus: qua quidem in parte si bene studuerim? cæterorum animalium noticiam facile adipiscemur.

uerū quū mortalibus omnib? facultas illa nō facile detur: quā quisq; uel rerū uel artū nouitates ex se assequi possit: quanq̄ ex parua sint. De animalibus ratione carentibus aliquid differere mens est. De illis attamen solum dicemus: quæ apud nos præstantiora merito existimātur. At ipsa & mēbris & actionib? eandē excellētiam ostendunt: quæ etiam a nobis succicte tanguntur: neq; diffuse profecto explicabūtur. Quatuor equidē distinctas cōplexiones tantum prætangem?, quarum præcipuam cognitionē non amplius dicā: idq; q̄ntissime potero ab soluā. At si quispiā complexionēs ipsas permiscere animalūq; diuersitates cognoscere uelit: id facile assequetur: si is ad homines recursū fecerit. At in hac particula de eqs tātū dicēdū ē. Qui quū sanguinea cōplexione proportionātur: citi quocūq; in curriculo sunt: præsertim si id parūper accliuum est. Cæteris delicatiores sunt: & frēi obedientiā supra cunctos possident. Breuē anhelitū habent: quā ob rē in longo cursu præstare non queunt: in breui tamen cito eunt: & cū pulchritudine transeunt: tum quia minutum & iūctum currunt. Ex his fere nullus alta uel longa uestigia facit: sed omnes pene crura anteriora in cursu implicant. Ad iaculandū ex eis nimīū præstant: & in giris huc atq; illuc peragendis mirū in modū excellunt. Has habitudines tenent, pedes paruos & non crebro multa duricie præditos possident. Breues iuncturas articulosue (si dicere cupis) gracilia crura & media longitudine sita tenēt. Fœmora habēt crassa: quæ crura breuiora uident q̄ sunt: faciūt: multam & enim carnis copiam in natibus habent: & ea nimium deorsum descendit: neq; aliter ea quæ a scapulis pendet: toros anteriorum crurum induit. Carne & super clunes & circum ilia abundant, crassi in posteriori parte sunt: in anteriori uero subtilitate hilarantur. Tergum & eius partem aduersam recte conditam habent. Clunes atq; nates recte conditæ & optime distributæ sunt: quibus cruce apta æquitate respondent. Collum breue crassūq; tenent. Quæ res simul cum copiosa cōditione posteriori ipsos freno parere efficiunt. Eorum capita parua atq; breuia sunt, quæ inter corpulentiam & maciem medium sortiūtur. Minores huiuscemodi complexionis equi q̄ ex cæteris sunt.

De equis colericis.

Caput. lxi.

Olerici neq; celeritatem neq; tarditatem habent: quāuis eorum plurimī tātā in exitu supbia teneāt: ut sinistrū iter præpe capiāt: neq; id tamē in alterum magis q̄ in alterum latus

fieri dicim? nimiū currunt: præsertim in longo cursu: anhelitus qdē patientiores cæteris sunt, quū currunt plurimū sese attollunt. Logis quoq; passib? & nimiū apertis incedunt, eorū plurimi infreni sūt. Equi nimiū ueloces istius cōplexiōis a sanguine subsecuti nascunt, qui eos celeriores: freno obedientiores: pulchriores & preciosiores reddit. In istis nāq; duabus cōplexiōib? huiusmodi animātes nimiam ostentationem apitudinēq; cum uigore possident. Quocunq; in terræ situ currunt: maxime ubi uiribus opus sit. At si flegma pro sanguine sequitur: animalia tardiora & anhelitus patientiora & infreniora fieri solent, quæ melancholiæ aduentu semper durefcunt. Has aut similes habitudines possident. Mediocres pedes & satis ab ungula uel getos habent, quæ inter duriciē & tēperiem mediū possidere experitur. iūcturæ curtæ atq; fortes subsistūt. Eorū crura tā anteriora q̄ posteriora mediocrē tum longitudinē tum grossēdinem habent: ea tamen nimio osse exuperant, quod undiq; maximum esse omnia membra demonstrant. Fœmora tātū seorsum eriguntur: ut reliqua longitudine excedere uideantur. Nates cū clunib? eorū strictæ & siccæ potius q̄ uel latæ uel carne uberes dicendæ sunt: præsertim in summitate: illic & enim in pectoris uoluchrum modū reducuntur colligunturq;. At ossa cluniū nimio interuallo distant, groppā longā habēt: quæ i parte posteriori contrahitur, quæ res eorum tergum breuem efficit. Illa adeo sursum eriguntur: ut pars illa in qua clues natesq; cōsistere ostēdimus: altiore uideri (q̄ sit) faciāt, at cruces inferiores habent. Supina pars prælonga est: quanq̄ magna ex parte & si longum pect? breuissimū uentrē teneant (quem hispani hamelgū dicunt) pectora lata atq; aperta possident: quibus ob acuitatē quā in fronte tenent: accipitres imitentur: & minorē latitudinem habere uideāt, quæ equidem res animalium uelocitatem præ cæteris indicat. Neq; ullū adhuc pernicipitate præstare nisi id aperte decurrat compertum habem?. Nō sunt graues sed in anteriori parte nimium ossis neruorūq; & possident & ostēdunt. Crurū altitudine & corporis breuitate præstant: quod quidē signū singula animalia ut pernicipitate excellāt: habere debēt: quibus minus (ob id) ponderis tollerēt. Cursus & enim crurū expeditionē appetit. Huiusmodi equi quos colericos dicimus: colla satis longa atq; gracilia sortiuntur. Quapropter & ob posteriorem leuitatem & currendi impetum freno inobedientes sunt. Capita mediocria siccaq; tenent, quæ inter longitudinē & mediū constituuntur: maiuscula ēt colericis q̄ sanguineis insunt, qd̄ in hominib? ob capillaturā nequa

quā ostenditur: capillis tamen subcisis nō minū in nobis q̄ in equis uti est: ostendi solet. Istiusmodi demū equi multum sentiunt atq; elaborant: sed superbissimi sunt.

De melancholicis equis.

Caput. lxii.

m Elancholici citi uti colerici sunt: q̄uis & duri & intemperati cōsistāt: & multū celeritatis illis ut colericos æquipent: deest. Eorū etenim nullus cum sufficientiā currere experitur: immo & tam rotunde atq; implicate in cursum eunt: ut iter eorū currendi atq; rotā di modū nullū fere discrimen (quanq̄ non cadāt) iudicetur. Magis faciēdo q̄ in cursu ualent, quā quidē affectionē uniūersim a melancholicis animalib? obseruari uidem? os durū possident: multum tamē in longum fugere nequaq̄ solent si eos frena coercēt: crurib? quippe uti non magnopere cupiunt, ingētes labores perferunt: in usq; tolerādis præstant: præsertim quū sarcinas deportare expedit. Omnes deniq; equi qui pedes atq; crura arcuata fortiuntur: & itemperati & paucissimi laboris sunt: debiles quoq; pro sui corporis magnitudie experiant: uerū q̄a melācholici sūt: fortes esse ostēdūt & magnos ict? ubi tāgūt: dare uidēt. Pedū cornua bene cōdita atq; fortia q̄uis nō tēpata fortiūt. Crura crassa curua atq; breuia possidet. Coxæ atq; dūes rotūdæ sunt, tergus media longitudie coextēdit: quod sæpe curuū ē (quem quidem defectū pandū hispāi uocant) quam quidē ob rem & quia libenter stant: ad rotationes super ipsos peragenda optimi sunt. Pectus latū: aptū & tabulatū (ob similem adequationē dictū) tenēt, collum curtū crassumq; illis tributū est, cui diuersum caput minime sed simillimū ānectitur, quod magno osse constare usq; quaq; cōspicitur, in iusta pugna ualent. At quū colerā huic complexionī antea natura uult: longe præstant. Canes quoq; huiusmodi complexionis fortes sunt: & tenacissime mordent, qui polices magnos atq; adūcos in suffraginibus magna ex parte habēt (quāobrem pefugnados ipsos hispāi appellant) Simi etiam esse consueuerūt, quæ res & in equis & in canibus dignoscendis cōmune indicium est.

De flegmaticis equis.

Caput. lxiii.

f Legmatici lenti in principio sunt: neq; ulla tamen in totū cursu parte laxitudinem deserūt: quanq̄ & in medio & in fine minorem lentorem retineant: præsertim si currēdi spaciū accliuū ē: & nimium dilatatur: & aliorū complexionū defectionē existimes. Neq; eos ob id unq̄ leues esse sed uno fere modo in lōgū pergere dicim?: quā rem ii qui iunctim atq; celeriter uim imittūt: agere nō possunt.

Parū salient: & spaciose uoluūt. Nō cito a cursū consistunt: quīs & molli ore sint: & multū fugere nequaquā assuescāt. Labor patientiores experiri quā uideri consueuerūt. Ex istis uel cū melancholico humore cōmixto multū resides eunt. Verū quū melancholia præcedit: flegmaque subsequitur iter pertinacius refutare: & ulterius nolle progredi pugnant. Horū pedes magnitudine spargūt, quorū cornua mollia sunt, articuli immo artus longi: crura uero atque fœmora lōga existūt. At sua fœmina (iteriores coxarū partes intelligas) nimīū carnosā & quoquo modo summissa iacent. Tergū atque ilia longa porriguntur, uēter propēsus atque long⁹ est. Pectora curta nō lata sed nimia carne inducta possident. Colla crassa longaque existūt: & plurima induunt carne. Quibus capita conformitate proculdubio correspondēt.

Equorū ambigua signa.

Latius in istis equorū complexionibus scribi poterat: debueratque: plura etenim alia tum publica tum quoquo modo tecta sortiuntur, uel rum quū hæc uniuersalia cognoscantur: cætera quæ restāt facile comprehendī poterūt. Magnitudinis atque colorū discrimina pro aliquali cognitionis parte: nō autem pro uniuersa infallibilis uel norma inferuntur. Singulæ quippe istiusmodi differentia in quauis complexione & locū inueniūt & inesse experiunt. Sanguinei minores cæteris sunt quā uel albū uel castaēū colorē (ob fructuū similitudinē a nobis dictū) fortiri assuescūt. Colerici inter mediā & procerā magnitudinē consistunt, at colorē ex circulis ex cinereo atque albo cum medio utriusque coloris pmixtis cōfectū habere solēt (qui color rutio ob rotarū discretionē ab hispanis dicitur) quīs ex equis istis non pauci castanei sint: nomē iā desup̄ expositū. Melancholici mediocres & nigri sunt. Flegmatici magni: albi atque castanei esse assueuerunt. At in singulis prouinciis equorū complexionibus illis quæ hominibus insunt: conformari sunt solitæ: tunc præsertim quū nō delecti uel externi emissarii equas compriuerēt: sed quū tumultuatim ac permixtim ex his utriusque ex hominibus generatio fieret: id (quod rettulimus) longe certius obseruaretur.

Quonam pacto conditoris dei uoluntate non autē uel caloris uel humoris excessu species inter se differant.

Caput. lxxiii.

mx Axima inter species differentia dissimilitudoque posita est: neque id ab exuperanti calore: frigore: siccitate uel humore prouenit. Singula & enī ab elementis constituta corpora: huiusmodi qualita

rum omniū portionē habent. At quāvis humana quā equina species calidior esset: ita in equis ipsis quemadmodum inter nos: & sanguine & flegmate proportionata corpora experiuntur. Verū homo sanguineus ueloxque: nō uti flegmaticus grauisque; caballus currere poterit. Ceruus præterea minorem certe quā ursus humorem continet: & illi uitæ longitudine præstat. At capras ursis etiam sicciore esse quisquis intuetur quæ celerius tamen senescere solent. Quæ res non a complexione proueniunt. maior equidem uelocitas in siccitate atque calore quā in frigidityte & humore manifeste consistit. Patet itaque nunquā per complexionum iter uel ueram cognitionē uel diffinitionē quæ cuius animalis in propria qualitate conueniat a nobis haberi posse. Si uni nāque species omnes prærogatiuas assignaremus: haud reuis sequeretur error: eas equidem diuidi conuenit: ueluti in animalibus? intellectū homini: cursum ceruo: tauro aut elephantium uim ascribere. In plantis uero fortitudinē taxo: pino uel palmæ pulchritudinē assignare: in metallorum autem genere duricies uel adamanti uel ferro: sed auro preciositas concedenda est. inter aues demū aquilæ temperamētū: struci aut grypho magnitudinis laudes attribuere decet. Quæ equidem partes atque alia istis cognatæ quæ iuxta speciei differētiā singulis conueniant. non autē quia uel colerici uel melancholici aut quia humidiores sicciore uel alii alii sint.

Quæ differentia inter mares & foeminas per naturā sit: particula a Petro monte philosopho disserta. G. Ayora cordubensi interprete.

c Ommunis omniū uel eorum saltem qui nimia earū familiaritate utuntur: sententia est. mulieres uarias ac mutabiles esse. quæ res quā nobis quoquo modo discutienda declarādaque sit: id nō immerito demonstrare statui? quod magna ex parte cunctis animantibus pro sui cuiuspiam sexus discrimine natura sancita est: at quā aliis in partibus discrimiatas corporum aptitudines explicauerimus: in hoc primo capite tantum nonnulla cognomēta declarare nitemur, quibus per sæpe usi sumus: dum corporū agilitatem ostenderemus: quanuis ea aliis quamplurimis non ignota esse credamus. Politos eos natura edidisse non immerito diximus: quos & italo & hispano sermone tum ob artū gracilitatē ac delicatū & rigoris expertem consistēdi modum gentiles appellant. Pulchra illa corpora nominamus quæ & carne & proceritate & faciei magnitudine abundare uidentur, quæ in hominibus colorem inter niueum sanguineūque constitutū cōnect

& quieta esse affueſcūt. At eorū membra mollia ac longā neq; omni-
 no laxa tamen: neq; ad agendū expedita ſolutaue eſſe debēt. At q̄uis
 auctor in iſtis formoſo nomine utatur: hispanorum potius q̄ romano
 rum more. Nos ut neq; latias aures nec auctoris mentē offenderem?:
 rem potius q̄ uerba expoſuiſem?. Solutus expedituſq; iſt eſt, qui agi-
 litate ac ſacili motu quodā nunc huc nunc illuc & accedit & (uti op?
 eſt) refleſcitur. Diſſolutū uero animal nominam?, quod artus con-
 fuſe & abſq; moderaminis modo agitat: cōmouetq; & eius membra
 laxitudine oppreſſa neq; eundi neq; redeundi finē ſine longa tēporis
 mora ac loci ampla magnitudine conſequi queunt. Et ſi reliqua
 crebro nominata ſint: apta longe propinquiꝯ dicere ac præferre ſole-
 mus, quæ medium tum longitudine tum groſſedine fortiuntur:
 & neruorum & oſſium magnitudine præſtant: & carnibꝯ pene ubiq;
 uacant: præſertim in facie. At ſinguli in his artus pro ſe expediti opti-
 meq; diuiſi conſiſtunt: quanq̄ ad unicū finē concordēs & tendant
 & tendere iudicentur, quos deniq; (ob maiorē ſui pfectionem) abſo-
 lutos quādoq; dicere poterimus. Inter ſanguineos de iis quos po-
 litos appellauim?: uberior copia eſt: quāuis idipſum in iuuentute in-
 telligileat: nam quū ad uigeſimū quintū ſuæ ætatis annū accedūt:
 & pingueſcere & pulchritudinē amittere affueſcunt. Ex flegma-
 ticis aut non pauci pulchri prodeūt: ſanguine tamē comite: & ut hac
 in parte rectius præſtent: coleram tertiam ſedem occupare neceſſe eſt.
 Tunc enim gracilitatem cum aptitudine una atq; pulchritudinē nul-
 lo cum furore oſtendunt. In quoq; ab inſidiis alieni & ſunt & uident.
 At colera apta efficit animalia, quæ accedente ſanguine & perni-
 ciora & uiſui hiliora redduntur. Sanguis uero a colera ſubſecu-
 tiꝯ perpolitos maxie conſtituit (quos hispani galæes recte nomināt)
 nam interpolitos gentileſue atq; aptos medio quodā gaudere uiſun-
 tur: quāuis eandē uim: agilitatē atq; anhelitus patientiā nequaq; poſſi-
 deant: ueluti ſi ab ipſa colera ducerentur: neq; adeo iſti uti illi perdura-
 re queūt: minorē quoq; magnitudinē modēſtiāq; ſanguinei oſtēdūt.
 Pulchrū deniq; uniuerſim accipimus quocunq; in corpore uiſui
 placido: de reliquis uero corporibus quæ nō nimia excellētiā fortiū-
 tur: iam opportunis in locis (uti opus exēgit) mētionē fecim?.
 Per cōmunes omnibꝯ partes iam ſatis diſcuſſum a nobis eſſe arbi-
 tramur: nunc aut ad principium redeundum eſt: ut finis propoſitum
 ſequatur, in quo tum uiroꝝ tum mulierum differentias pro ſui
 cuiuſq; ſexus diſcrimīe explicare ſtatuum?. Per ſingulas fere ſpe/

cies foeminae quae mares uberioris sanguinis copia abundat: quam ob rem promptiores maxima ex parte sunt: tum etiam id ipsum potius ostentant: quia uirili grauitate minime confectae sunt. In seipsis & enim molliciem leuitatemque & ostendunt & possident: neque leuitatem hanc pro pernecitatis dote intelligas: uerum pro illa dedecorosa & quietis & firmitudinis & temperati modi in consistendo carentia. Neque illud negligas: & eae & qui parum intelligunt: aliqua substantiosa uerba tunc proferre solere: quum super rem non longo consultata illis loqui cotingit. Mares uero maiorem tum magnitudinem tum quietem possident: maiora quoque ossa ac neruorum firmitudinem sortiuntur, quorum artus & aptiores & forma distinctiores consistere solent. neque uolucres ab hoc discrimine expertes esse natura uoluit: quauis earum membra contecta sint: pennarum namque nitore mares praefecit: & foeminae ad unicam simplicem ac parum discretam formam tendere uisuntur: praesertim postquam coire ac concipere illis accidit. Quo quidem fit: ut earum mammae & ueter magnitudine augeantur: unde non tenuis deformitas prodire assuescit. At mulieres quas diximus partes uestibus tegunt: easque tantum demonstrant: quae in omni aetate ac tempore maiori splendore micant: manus scilicet ac facies eae sunt, quae quidem membra quibus coeundi appetitus depositus sit: mulieres hominibus pulchriores reddere solent. in muliebri namque potius quam in uirili sexu tum iuuentutis tum uiuacitatis multum maius apparet. Mulieres siquidem & tenerae sunt: & barba carent: & pilis ac fetis non parum ubique uacant: minoribus quoque natu quam similimae in uoce: & uerborum prolatioe: tum in corporis robore ac motibus existunt, quae quidem partes haud paruo illis fauore sunt. Omnibus namque res nuper productae placere assuescunt: & quauis mulieres aetate declinent: iuuentutis similitudinem non tenuem retinet. At non parum aberrant: qui dicunt: ueluti manibus & dulces & delicatas foeminas piacere: dispari argumento mulieres affici, quas robustos & grossedine exuperantes homines adamare testantur: hac siquidem in parte & mares & foeminae parum dissident. Verum quis mulierum fidelem constantiam: pudiciam: perseverantiam: quae in iis continue experiuntur: sine maxima admiratione narrare poterit? quum hac siquidem in parte tanta earum sit uirtus: ut de sanctis uiris eandem aut similem haberi posse perdifficile sit credere: si eam pericula quae mulieres uexare solent: illos inuaderent: erga ueneream uoluptatem praesertim: circa quam mirandum potius quam dicendum in modum mulieres a uiris & petuntur & prouocantur: neque multae propterea inter ipsas desunt: quae amantes strenue pro-

pugnare atq; contēnere soleant: quis ii maxime elegantes sint: recta præstent forma: & illi nō paruo tēpore iseruierint: quæ quidē sanctissimā pars rarissime ab hominib? parta est: quāuis sancte uixissent. Ac dubitandū q̄ multum esset: quēpiam inter mares reperiri posse, qui ad peccādum non declinarent: si uanæ ac pulchræ mulieres & cōsuetudine & illicito amore illos beniuolos sibi agere contenderent, qui bus formosa corpora simul obicerēt offerrentq;. At si mulieres a uere cūdia refrenari dicemus, qui sancte uiuunt: quāuis criminis culpam tolleremus: mori potius q̄ indignum facinus cōmittere maluissent: quanq̄ eisdem nullum aliud periculum ex tali scelere prouiret: præter turpē recordationē obiectionēq;. Verum quia mulieres q̄ocis sime mutabiles extimātur: illud uidendum est: quot inter ipsas scilicet tenacissimā circa homines fidem (ne p̄tinaciam dixerim) obseruaerint. Neq; id reticēdū esse censem? qđ in fœmia quadā Blanca nomine antelodouicū principē in Ticinensi oppido nō ipsi uidimus. Cuius corporis habitus admodū a natura polit? & non mediocri pulchritudine decorus erat, quæ deniq; iuuenis unius amore capta: qui & si opibus & familiæ nobilitate abundabat: & mediam corporis tum magnitudinē tum habilitatē possidebat: ipsi? undiq; mores a ratiōe omnino emācipati comperti sunt, qđ an uerum an falsum sit? ut probe discernere lector queas: liberi iudicis animū indue: & nos nihil uel cōmentantes uel minuentes sed rem rite narrantes audi. Is enī post longam consuetudinem multa; uoluptatū oblectamenta adinuicē capta: illam e domo cōiugis uel māu uel uerbis saltem attraxit. Inde q; quū iussu principis nunq̄ rei ipsius arbitros ipunitos fore conclamatū esset: nī ad cæsare ipsū per conscios eosdē res patefieret: mœch? tanq̄ magna mercede solutus eiusdem criminis & reus & accusator a silentio protinus emerit: neq; carnificis mun? aspernat? est. Vt maiorem nāq; suæ ignominix fidem faceret: amantē ad magistratus cōduxit, cui deniq; ob immanius sæuiusq; scelus ultimum condignæ poenæ nequa q̄ denegatæ sunt. Neq; illud unq̄ credendum est: eundē in primo crimine depræhensum tam acriter plecti: si illis fides largiri debet: qui Ludouici ipsius satellites fidissimi sunt, qui eundē simul cum duce suo multo acriter increpabant: & mulieris affectum circa ipsū tam male meritū pro magno dedecore offerebant. Neq; ipsi? sæuiciem cum tā infanda animi breuitudine reticebant: tunc præsertim quum fœminæ ipsius constantiam intuebantur. Ea etenim iam quū mors imineret: uel hæc uel parū certe distantia uerba Lodouico iter

roganti respondebat. Petebat enim is natos diligis: adamo proculdubio aiebat. Vtrū eos an amante præponis: iam semela me huius amore derelicti sunt, cuius quoque causa neque mortem neque uitam magni feci: & nullam usquā denique mihi huius amore dereliqui spem: ut ab incepto uerterē: & longe magis mei liberos: parentes: & mei nominis familiā totā eueriam funditus uidere maluisse: quā quod hic unica mea spes minimā (quā tenuem) læsionem acciperet: dum huiusmodi mala a me permutari quissent. Nec mihi est clam is in me totum suum animū atque amorē intendere: quāuis id ipsum fateri nō audeat. Verū quum oēs uno ore hanc redarguerent: tunc demisso ac mœsto uultu referebat: ut hæc uestra uerba cōfirmē, alterum de duobus necessū ē: aut deū cor meū in totum diuertere: aut nuper aliud mihi infundere: quāuis ob perpetratū scelus: manifeste uideam: me uel ultimū suppli-
tū subiturā uel in perpetuis carcerib? summis cruciatibus uitā actu-
ram fore, quarū utrauis poenarum longē mihi gravior profecto est: quā uel ad coniugem redire: uel hunc amore nō prosequi: quem a me exo-
sum haberi debere comētatis. Quā plurima alia uerba haud multum ab hoc sensu aliena protulit. Credo equidem mulierē hanc nequa-
quā illis prioribus inferiorem esse: quæ tum ob aliquā maximā affectio-
nem tum ob alicuius rei excellentem furorē celebrantur. Neque ullam hactenus personam præter hanc: in tanto discrimine intrepidā & mu-
tationis expertem uidimus. Neque illud propterea negligendū esse du-
cimus, quod hac in ipsa de qua loquimur expertū est, quæ postquā se &
a publico cœtu priuatā & a libertatis spe destitutā uidit: amāteque &
morti destinatū esse & in carcere detineri certior facta esset: eadem pa-
lam fatebatur, nullum ipso inter mortales credere deterrimum habi-
tare: tum ingenii hebetudine tum animi pusillanimitate. Nam dum pecuniarum portūculam fortunæ ludibrio cōmittere recusat: uitam:
honorem atque opes & neglexit & amisit. At si principis clementia uitā
nostram per aliquot protrahit dies: aut in carceribus aut ī perpetuo
exilio cum angore: luctu: mœrore: solitudine: dolore: molestia: despera-
tione ac lamentationib? hanc culpā atque ignorationem expurgantes
nos moriendū uiuere oportebit. Nonnullas mulierum partes iam
explicasse existimam? nunc aut uidendum est an ne illas animi ratio-
nisue præstantia uendicent: an natura sic sanxerat: quæ quū affectio-
nes nostras regeret: quāuis in eisdem non peccaremus, haud magno
emolumēto essemus compensandi. Quis & enim negare audebit in
quouis animātium genere: siue uerecūdiam siue instinctus occupatio

nem quandā naturā fœminis ipartiri solere: quæ illas a marium concubitu frenare assuescit: neq; id solū in illis expitur: quū eæ illi? imo derati caloris expeditæ sunt: sed & illo aduētante stimulanteq; per alii quot dies illas ob eandē causam cōtineri uidem?. Et quum calor ipse omnino & excedit & prorūpit: adhuc fœminæ ab ignotis comprimi quoquo modo recusant (quāuis tunc easdem q̄ maxima turba petat). Neq; magnitudinis neq; formæ aut dignitatis excellentiā præferūt: discrimina siquidē inter aptos ineptosq; consistentia æquo modo trahant. Nam si tēpus patitur: cunctis in propatulo sese offerūt & blandicias ostētant. At quisquis earum maiori copia potiri uult: is aut ui: aut diligentia illam parare debet. Verum mares econtra agere assuescūt. Nā dum illis eligēdi facultas p̄mittitur: aptiores præstātioresq; magna ex parte capiunt. Neq; fœminæ sine iusta causa hanc partem in principio denegāt. Omni siquidē in re ubi nos pati sūmittiq; oportet: quāuis appetitus instet: aut natura refrenat aut timorem cum anxietate patiētib? obicere solita est. At p̄ contrariū ubi præesse & alios sūmittere negocia pollicentur: quāuis neq; utile neq; honestū id appareat: prouisi decurrim? & ueluti fœminis horridū & difforme huic petulantix non repugnare uideretur: non aliter maribus contrarius est affectus. Quā ob rem ii quāuis libidinis & appetitu & potentia uacent: fœminas insequi assuescunt. At quum huiusmodi rei silentium atq; honestas tolluntur rumpunturq; fœminæ tum maiorem tum peiorem uoluptatum portionem capiunt.

q Vāuis nō negemus appetitū hunc diuersū cunctis aīantibus naturā idixisse: mulieres tamen rationis imperio ductæ lōge præstantius contineri posse manifestum est. Ratio siquidem diuicā diue discursus & frena turpi auiditati: & recto uiuēdi modo calcanea ponit: quāuis mulieres maxima ex parte minima ratione & uti & omnibus fere in rebus ueluti earum sensus appetunt abhorrentue sese regere assuescant. Neq; ab iis (sensibus dico) tum in gloria tum in uoluptate capeffenda tum in pœna uitanda deuiare solent: quā ob rem medium cum familiaribus minime obseruāt. Nam defrenato ipetu eos uel amore uel odio prosequuntur. Neq; harum alterā quāuis partem in longum tēpus obseruant. Tantum siquidem uel in illa uel in hac re durant: quantū illam sensus retinere dictat. Quā plurimæ huiusmodi sexus facile ad clemētiam sunt cōmotæ quod ex earū animi imbecillitate forte prouenit. At homines quū magis a ratione regantur minori uicissitudine uariare solent. Animi siquidem recta ra/

tio nullum permittit excessum defectumue: quæ quum quæpiâ amo-
re odious dignum iudicat: neq; sine arduo conamine ac temporis ma-
gna mora eiusdem abdicamus sententiam. O quot mulieres præstan-
tes uiros contemnunt: quæ cum difformibus seruis aliisue tum natu-
ra tum uiuendi ratione deterrimis personis sua turpia oblectamenta
captantes sæpe depræhensæ sunt: neq; illam hominum præstantiam
pro opibus tantum intelligas: uerum & pro pulchritudine ac policie
& corporis habitudine cum stirpis dignitate (ut fortius lector admi-
reris) eam accipe. At quum ipsæ a ratione ducerentur præstatiores ho-
mies delegissêt. Neq; ab illis uereri licet, eos quos peterêt habere nō
posse. Impossibile & enim quodāmodo foret id ipsum denegari. At si
hunc ordinem pro honestate: aut quia earum scelera min⁹ sciri queāt
contemnunt: in illis infimis personis quæ res quæue archana conser-
uari poterūt: forte mihi obicies: ab honestis hominibus eas maxime
præcauere ut magis pudicæ habeantur: quæ sic existimant non parū
meo iudicio fallūtur: singulæ enim apud singulos coniuges continē-
tes existimantur. At uicini aliter sentiunt: quanuis certam earum ini-
quitatem non nouerint. Quid opus est aliud contra mulieres argumē-
tum explicare q̃ id in medium adducere, quod inter ipsas continue
experiri cernitur. Earum siquidem amicicia tum leuium uerborum
tum breui interposita distantia soluitur atq; obliuiscitur. Et quum
ad suæ beniuolentiæ culmen accedunt: nunq̃ altera pro alterius salu-
te multum disponit. Neq; unq̃ memoria proditum est: mulieres ad-
inuicem plurimum adamari: quia inter se plenam corporeæ uolupta-
tis copiam nequa q̃ capere queunt: at earum pene innumeræ tum fi-
dem tum amiciciam amātib⁹ præstitere. homines autem quanuis
mulieres adament: eorum plurimi sunt qui amicorum hominum be-
niuolentiam propterea minime deferunt. At quanuis non multi ex
mortalibus extiterint, qui hac fidei dignitate clari sint: nōnullos ho-
mines apud maiores nostros celebratos inuenimus, qui propriam ut
amicorum uitam reuocarent: neglexerunt: uel ut officiosos sese illis:
& ueræ amiciciæ uinculum ostenderūt. neq; ab ipsius mortis terrore
amorem illum uirilem rumpi posse apud eosdem expertum est.

a Lias mulierum partes e quibus magna gloria sequatur, ua-
cuum est memorare: earum namq; habitudo adeo ab agilita-
tis atq; roboris præstantia est aliena: ut nullam partem magnæ

memoriae dignam adipisci possint: propter uitae sanctos mores. Ea & enim recte uiuendi uia & communis & omnibus in propatulo sita est. Neque; quanuis inter mulieres plures sint qui coniugii fidem maritis obseruent quae contra: nequaquam illis ad religionis laudem ascribendum reor, quum praecceptum illud non moechaberis & coniugatis alie nam uenerem non noscere nobis tantum christianis imperatum sit: quam ob rem a nostris tantum obseruari debuisset: & haec pars non solum a nostris uerum & a mahumetanis foeminis haberi uisa est.

Alia & enim discrimina foeminae sortiuntur: tum in concipiendo tum dum prolem in utero cum temporis differentia gestat: quarum siquidem rerum pars quaeque; quum perutilis uideretur & plures in eius fauorem causae adduci & probari facile possent. Verum quum huiusmodi res neque; magna neque; nimium subtilia archana contineant: haud magno cum periculo intactae manere potuissent. At forsan communis opinio hac in parte a nostro proposito longe mortales deuiat. Quam ob rem ut ne a simili dubitatione ambigui manerent aliquam portiunculam in medium adducere statuimus: quae illa non multum necessaria sit: ut qui priorem ordinem respexerint: quo deus ille rector cunctorumque; opifex a mundi origine singulas species distinguere uoluit, cuiuspiam siquidem generis differentia aperta atque; conueniens in propatulo conspici potest: nam singulae species & forma & magnitudine: & robore dissident, differunt quoque; tum in celeritum in lenta habitudine: nec secus in breui longoque; uitae cursu. Quam ob rem dissonum maxime fuerat omnes easdem affectiones: proprietates: appetitusue a natura contrahere. Canes siquidem a suo conceptu donec in lucem prodeunt parum ultra duos menses in utero commorantur: et postquam nati sunt per biennium omnem suam magnitudinem consequi solent. At equa pullum per annum gerit: qui postquam in lucem exiit priusquam ad sui augmenti culmen deueniat: quatuor aut; quinque; annos praeterire necesse est: quapropter maius nutrimentum exegit a matre: quam qui ocius adolescunt. At quaeuis animantia quae serius crescunt diutius uiuere solent. Quam ob rem nonnullae foeminae bis terue in anno queunt parere & singulatim plures edere filios. Alias uero non nisi semel tantum foetum maturum in anno edere natura sinit. Et uti in concipiendi modo dissident non secus earum menstrua cum discrimine profluere debuerunt. Neque; eas pari coeundi prurigne affectas esse ratio exigebat. Neque; illae ipsae aequae concipere meruerunt, mulieres siquidem sese a maribus comprimere semper sinunt: neque; usquam concipere queunt, at columbae atque; gallinae contra

maxima enim ex parte per totum fere circulum anni foetificant.
 At magna ex parte natura maioribus necessitatibus subuenit. Nam duo animalia in eadē specie contēta quā eorū alterū urbanū alterū agreste sit: magnā inter se differentiam sortiuntur. Domestica siquidē columba quouis in tēpore foecunda est: quia accidētibus plus iuuatur. Siluestris quippe in iis tantum temporibus foetificat: in quibus proles rectius per naturā ali potest. Verū quale tēpus cōuenientius mulieribus sit: nequaquā praescitur: sed ipsae viros continue appetere minime rationi alienum est: nam quā maximae opportunaē causae sic fieri debere exegerunt: nā si semel in anno tantū ab illa prurigne afficerent: & illa ipsis par cum ceteris animalibus sancita esset: & turpissimum & nocentissimū quod profecto esset: praesertim quā mariti uel abesset: uel aduersa ualitudine laborassent: tum siquidem uxores pudicitiam in propatulo haberent: & quum iniquitas atque probitas ex proprio arbitrio mortalibus comes sit: facultas haec hominibus dari maxie oportuit. At arbitrium illud latius alias exposuimus: quum potentia illa libera sit: quae & mala committere & bona peragere potest. Nam qualiterius harum partium expers est: utriusque expertem esse necessario fit. Tunc etenim male agimus: quum recte posse quimus: & quū hoc uel illud inuiti ageremus: tum gloriā tum dedecus tolli necesse esset: & quum neque horum alterum plenam uim contineat nisi alterum spectet: quis negare audeat recte institutum esse: mortales omni tempore mereri ac demereri posse. Neque hanc partem brutis conuenire dicimus: sed mortalibus tantum sancitum esse cognoscimus: qui ratione ducti impetus moderantes gloriā immortalitatemque consequuntur. Quibus e contra euenire manifestum est quum a uoluptatibus sese agitari ac uinci sinunt: qui ut perfectiores (uti sunt) uiderentur, optime licuit: ut omnia tempora ac temporis momenta & ad corruptionē & ad conseruationem illis paterent. Nam si binos ternosue in anno dies designatos haberemus: in quibus scelera homines perpetrare possent: neque amplius nobis peccandi potestas cōcederetur: quis tam demens impotensue esset, qui ab illis abstinere & scire & posse nō quisset: at ex leui certamine leuia prodire trophea: omnibus notum est. Neque id sine recta causa prouenire arbitreris: ut per aliquos annos uxor apud coniugem sine prole moretur: et mulierum initium sui conceptus ignotius quā ceterarum foeminarum sit: quanuis omnibus aequa dentur mēstrua pro sui cuiuspiam discrimine. Vnde manifestum apparet: aliū nobis praestantiorē finem quā sobolis propagationem

destinatum esse. Quā ob rem illic ubi uiuendi immensa ac sine labe spacia uictoribus tribuuntur: attendendum potius est. Nam generare & ambiguum est: & prolis incertus numerus & ignotum generandi tempus hominib? est. Neq; in liberis habitis a nobis præcognosci pōt an cito an sero ueducari debeat: & an boni malue futuri sint: are itaq; tā dubia parū pfectionis felicitatiusue prouēire debere credi par est. At si in hominib? idem qđ in cæteris animalib? eueniret: ut i certo tempore certū filioꝝ numerū ederēt: tanta in sobolē spes poneret: tanta deniq; auiditate afficeremur: ut hæredes dites relinquerentur: ut ratio sopita ac roboris experts derelicta maneret: & conditorē maximum nostrum sperneremus.

Caput sexagesimūquintū non modo plebi sed & omnibus etiam maxima cum opportunitate iucundum.

¶ Vum de complexionibus ageretur: omnium hominū proprietates (uti opus exegit) enarrauim? At uero quia cōmunis gēs uel cōplexiōes ipsas itelligere uel discernere aut recte cognoscere forte non poterit: aliquid illi cōueniēs singulatim succincteq; supra rem hanc in hoc capite dicere statui? Neq; hoc sine proposito nos agere quispiā cogitet. im pita siquidē turba pulchra & bona aptitudie prædita ea corpora appellare assuescit, quæ faciem omni dimensioē uegetam tenent: locutionem uero auctam & fortem: uocem demū crassam atq; apertā possidēt, quib? oibus tenuis coleræ portio tributa ē. neq; istorū huiusmodi quispiā uel in rebus quæ corpore fieri debent: uel i iis quæ noua ingenu idagatioē iuentiēdæ sūt: præstāt. qui quū adhuc in huiuscemodi rebus ab aliis imponuntur: neq; eas probe itelligūt: neq; (uti oporteret) cū subtilitate disponūt: quis litteras satis multas diutino studio discere: & eas magno cum strepitu memoriter dicere queāt. Verū illud aīaduertendū est: hoīes illos qui speculatiuas disciplinas iuenerunt: ex hac complexione nequaquā extitisse, quā quidem partem huiusmodi uiri negare nō possunt: nā quū ad quis ab itinere manū locūue deuiātur (quū a libris scilicet absunt) nō pauci pastores sunt: qui lōge maiore uim in rationib? quas ex se singuli ducūt: ostēdūt. At pito uersatoq; in reb? creatis homini: huiuscemodi magnitudinē repræsētātia & modo quo dixim? uegeta corpora nullo pene pacto placere possūt: ea enī crassæ ostētatiōis sūt. uerum illa huic placerent, quæ in se contrahi uidētur & temperato modo cōsistūt, quæ etiā sine motu atq; demonstratiōe undiq; circumspectiūt: propugnāt & singulis

partibus prouident. Personarum quippe actiones aliquas præcipuas partes appetunt: ut hilariores reddantur. Nam quum uel manus agitatione quempiam percutere minamur: corpusue mouemus: uel quum saliendo: iaculandoq; aut quanuis aliam exercitationem conficere intendimus: ut in ea præstemus pulchritudinemq; per ipsam obseruemus: omnia membra in unum conspirare: conuenire: concurrereq; in eodem loco simul necesse est. Nam si quando membrum unum extenditur: aliud curuatur flectiturq; & inepte operantur & id quod agere intendunt: non magnopere absoluunt. At si uerborum sono alios ad religionem deuotionemue deducere debemus: uel eorum beniuolentiam captare cupimus: ea ab intimis (profecto) præcordiis scaturire debet: quæ etiam a corde ad labra usq; affectu suauissimo comitari debent. Hi & enim qui uocem a capite expediunt: indeq; locutionem furibundam: uel alio modo pinguem emittunt: eorum uerba per inuia saxa saltantia indeq; repercutientia ad audientium aures uenire uident: quæ ob rem quum ad eorum sententiam non attendimus (quæ semper expectanda est) haud dissimilem suæ asperitati saporem atq; amorem inducunt. Neq; aliter quum armorum quodpiam capimus (si forte unico exemplo quiescere nolueris) fieri licet: quod dum manu tenemus: tam iunctum comitateq; cum membris incedere debet: ut unum ex his iudicari merito possit, quod si emiserint: ab illis productum esse uideatur: quis illud nimia cum agilitate depellant. At ii qui agiles non sunt: nimium furore atq; discordiam in personis ostendunt. Disparatim iaculantur: neq; id longe sed aspitate quadam (quæ re broz nam hispani mento dicimus) neq; missile tantum alienum sibi esse patescit: uerum in suis met membris neq; ulla beniuolentia neq; agilitas apparet.

An maiores ætatis nostræ hominibus præstantiores natura ederet: & an ars aliqua plenam rerum scientiam mortalibus dare queat.

Caput. lxyi.

q. Via longum iam de complexionibus discursum fecim? illud rationi consonum est: uidere scilicet: an huiusmodi corporis discretionem omnia temporum spacia (ætatesue si dicere mauis) firmæ atq; stabiles complectantur. Neq; id prætermitem? utrum ars aliqua plenam scientiam mortalibus dare possit. nonnulli & enim uana sibi inquirentes nomina fabulas scripsere: quibus stupidæ plebi suadet: naturam maiores nostros altiores præsentibus edidisse. Neq; unquam propterea dubitam? iter illos nonnullos & habilitate & doctrina nos

excellentes extitisse: qui uirtutes circa maxime insudabant: uitia
 q; summopere fugiebant. Quæ res ambæ mortales magni pretii du
 bio procul agunt: agereq; poterant: quanq; natura quos nunc possi
 det limites haud excederet. Temporibus quidem nostris non pauci
 præterire homines: qui a seipsis potius q; a naturæ cursibus si recte
 inspexissent: conqueri deberet. Non minori quippe cum difficultate
 fortem quempia a natura uirum inueniemus: qui ea quæ ad robur
 pertinent moderetur: illisq; modeste utatur: q; dissolutum atq; turpē
 aliquem semper uictorem experiri. Nescimus & enim quem adhuc ui
 disse tantam mebrorum habilitate præstantem: ut eorum ui ma
 gnam famam acquirere posset: huiusmodi nāq; homines a teneris
 annis: luxu: libidine: inertia: & ciborū ingluuie pditi & per uarias isti
 generis actiones personas exercēt: quæ & corpora ibecilla atq; ifirma
 reddunt: & dissolui ante tempus cogunt: & animā (qd longe deterius
 est) obnubilāt: & perpetuæ noctis atq; caliginis carceribus obnoxiam
 faciunt. Illud deniq; fatemur: nonnullos ex antiquis extitisse quorū
 alii personarum magnitudine alii uero perspicacitate ingenii alisq;
 præclarissimis muneribus excellent. Non id tamen uniuersim neq;
 in singulis temporibus uel prouinciis accidebat: quæ quidem parti
 cularis sors eodem modo ætate nostra: quo in præteritis euenit.

Alæus siquidem Berdasinus siculus neq; minori robore (uti asseue
 rant) excelluit: phamaq; adhuc pollet: q; maiores illi qui historicorum
 ueritate celebrantur, quibus hunc non cedere debere: eius quæ narrā
 tur fortia facta facile demonstrant. Immo & alios illi uiribus haud de
 teriores nominare possem, qd quum ex præsentibus exemplum assu
 mere uellem eos facillime inuenirem: quum phamosi illius siculi ui
 rium magnitudinem non confuso sed certo modo nouerim: quanuis
 populus multo ampliorem ipsius uim: q; illa ulla in re unquam ex
 perta est: decanter. Verum illud tamen est: eūdem eo modo astutum
 callidūq; fuisse: ut nunq; cum aliquo ad compensandas uires congre
 di uellet: nisi ut uictor uictum asperrime castigaret: quā ob rem ma
 gni pretii habebatur. Is quoq; uoluntate propria rarissime ea tenta
 bat in quibus sors prædominare posset. Neq; cum hoc illi animi ma
 gnitudo (strenuitas scilicet) deerat. Federicus etiam imperator
 quēdam germanum militem habet: qui tam multa exuperat uasti
 tate ut duos mediocritate præditos homines magnitudine æquipe
 ret: quē mortales omnes qui nunc uiuunt: minie uiderunt: neq; illi
 pares proceritate sūt. Quā eqdē ob rē nequaq; hoc sufficiens argumētū

est: ut apud nepotes nostros istius tēporis oīs homines plurima magnitudine nasci: constet. Sepulchra equidem nostra uti sua erunt: magna ex parte inuenient. Plures quoq; ingenio præstantes uiri transire: quoq; nemo tamen per se tantum transcendere uisus est: ut alios similes edere naturæ esset difficile, qua in re eorū operib; poti? credendum est q̄ illis qui de ipsis fabulas sinxerunt: de nonnullis præsertim qui tanta de peritia laudantur: ut imagines per astroꝝ mōmēta agere posse credantur: quæ auctorib; singula uere dicere possēt: q̄uis infortuniū aliqd̄ illis affuisse semp̄ affirmant: quod op? ipsum absolui prohibuit, quæ res fabulā esse quā narrant: aperte ostendit. Neq; argumētū aliud maximū idipsū confirmare desinit, huiusmodi namq; negotium singuli in suis regionib; accidisse dicunt: neq; hūc errorem apud oēs uagari testamur. Li enim qui auctēnticos auctores perlegunt: de tam ampla atq; magnifica inter mortales excellētia mētionē factā nequaquā inueniunt. Neq; quispiam dignus ueritate historicus homines sui temporis uel maiores uel fortiores q̄ ex nostris experiuntur: fuisse memorat: nīmun? desuper naturā nostram excellens a deo ipso imortali cuiuspiam datum esset. Naturæ siquidem suprema mutatio in ascensu descensuq; solis consistit, qui integrū cursum in anno complet: & quum tam breuis terminus sit: is qui punctum illū (quem fortunatū appellat) a multis annis citra expectaret: proculdubio illuderetur: quanq̄ imaginatū opus ibidē applicaret. Neq; cursus illud cuiuspiam dare uisi sunt: qd̄ pluribus omnino denegant. In singulis quippe annis homines diuersis staturis præditi nasci uidēt. Alii & enim proceres: alii nimia latitudine exupantes alii uero nani oriūtur: quo in tempore etiam alii mēbrorum confusione deturpantur: & alii artuum compactione præstant, quoq; nemo tamen tātum uel excedit uel deficit: quin pares pene sibi quosdam inuenire non possit. Neq; hoc tamen aut in singulis uillulis accidit uel uidetur: nunc etenim huc nunc illuc id interuenit. Quum nullum deniq; uidissemus qui tam fortis: pernix sciensq; esset: ut suæ speciei limites transgrederetur: ita sydera atq; astra constitutionem ab origine sibi sancitam disrumpere minime posse aperte conspicitur. At si quispiā statueret uoluisset tum corporis actiones: tum speculationes ingenii cum facilitate illum perficere posse: qui sub bona syderum temperie elementorumq; aptitudine gigneretur: nascereturq;: res hæc (profecto) sese contra haberi per experientiam conspicitur. Corpora quippe quæ a sideribus atq; elementis tantummodo sine maris & foeminæ coitu

uitæ munera accipiūt: parui precii experiūtur. At quanq̃ oīa illis conuenientia darēt: nunq̃ animal plene p̃fectū ederent: eorūmet equidē opera abinuicē contradicūtur: confundunturq; sæpe. Quū ea & enim plenam firmitudinē nequaq̃ sortiantur: illā reb? alius dare nō possūt. Quā ob rem haud tenuis illos insequeretur error: qui astrorū ui atq; uia oīa arcana scire præsumerēt: uel imagines quæ illa declararēt: agere tentarent. Planetæ & enim quū nullum intellectū habeant: eūdem corporibus dare omnino nō possunt. Verū corpora ipsa agilia temperatioraq; reddere queūt: in quibus anima suis potētis partibusue (ut cum auctore dicam) melius utatur: quāuis nullus tam subtilis carcer esse possit: quin in eo retenti quoquo modo nō grauētur. Quā ob rem quanq̃ mēbra optime apta sint: aīam adhuc impediunt. Sed nunc manum liberius aperiā? & animā tanq̃ a corpore diuisam eo quo sibi conuenit modo uti sinā? quæ tunc tantū ex rebus præsentibus cognitionē habebit: uel ex iis quas in præterito iam cognouerāt. Verum de futuris atq; absentibus nullam prorsus claram cognitionē possidet: neq; altius ascendere potest: in opificis quippe præsentia creaturæ omnes & impedimētum & limitem sortiuntur: neq; singula genera in sua specie obstaculū resistentiæue: sed & id in aduersa sæpe iueniūt. At quanq̃ aliqui fabularum figmentis commoti arma inquirent: quæ cætera transfordiant: nemo tamen ferrū uidit: qđ huiusmodi operationem conficeret: q̃uis alius sibi similibus quoquo modulo præstaret.

a St quanq̃ imagines fabricēt: in quibus peruersi spirit? responsa petentibus dent: ii omnino uocis expertes sunt: & q̃uis aerē per angustias atq; cauernas ipsius statuz impulsu quodam agitent: ipsumq; mugire cogant: aliumue similem strepitum edant: nequaq̃ inde distincta uerba colligi poterunt: quæ quāuis etiam intelligerentur: ipsorum ui uerū sciri minime posset. Spirit? equidē omnibus in locis simul esse non potest: neq; quid in singulis agatur dū abest: cognoscit, qui quum proprietatem sibi omnino impossibilem possideret (omnia scilicet cognoscere) neq; liber neq; potens ad ipsorum ueritatem aperiendam esset. Nam quanq̃ carnifex sceleratos cruciet: neq; is qua eos (si liberi sunt) capiat: uel e carcere (si capti) laxet: potest statem habet: nū id nouo iudicis imperio fiat, & si diabolus ad damnatas animas torquendas facultatem accepit: non propterea ipsum illas uel absoluere uel illuminare uel requiem illis impartiri posse: intellegendū est. Quāq̃ deus ob malorū scelera quandoq; dæmones potēt

iores esse permittat: ut demonstrationes aliquas ii agere queant: quibus & facilius & plenius suos sequaces decipere ualeant.

Aurea huiusce capitis conclusio.

Quū omnia demū ut requiem adipiscantur: ea sua principia repetere necesse sit: q̄ stabilia itaq; firma atq; icorrupta sua opera agere optāt: ea omnium cratoris manibus credant: committantq; Sydera equidē atq; elementa eandem nunc quam in suæ cōditionis principio uim obseruant: neq; ea temporis longitudine senescere queunt: quapropter singulæ huiusmodi nouæ creaturæ cū illa nouitate atq; elementorum uegetatione deueniunt, qua priores nascebantur. Nam quis planta aliqua senectute corrumpatur: ut in aliam conuerti queat: ad puritatem illam in qua ipsa orta est: redire oportet. Vnde manifestū apparet: neminem ætatem suam alius per naturā inferiorem appellare debere: uel nigromantiā ob id uel uaticinia alia inquirere. Nam qui recte se utetur: par erit antiquis. Altior equidem limes quē mortales adipisci possunt: hominibus uniuersus est. Quo fit: ut nullū uel genus uel species: totum alterius archanum atq; opificiū cōprehendat. Primam equidem materiem atq; substantiam soli deo & creare & cognoscere conuenit: quanq̄ eas talibus in locis colloceat: ut ipsis uti possimus, & si diceremus nos res ad sustentationem nostram conditas (quū inferiores sint) cognoscere debere: quisq; ex suorū operum experimento huiusce rei ueritatem claram in contrarias partes habere poterit. Neq; illud denegamus: mortales ea quæ uerisimilia sunt scribere atq; differere: nunq̄ tamē totam causam proprie transcendisse ipsamq; uere atq; stricte cognouisse existimamus. quū nimium & eni ultra procedimus uel ad principiū uel ad finem aliquē (si dicere mauis) peruenimus: quem penitus determinare non quimus. Si quis piā namq; animal quoddā facere: & materiam atq; substantiam quæ ad illius conditionem cōueniunt: denuo producere sciret: possetq; is illud proculdubio apprehenderet. Verum ab hac re multum distamus: nō solum namq; nostræ creationis partem ignoram?: & conditionis humanæ opificiū nescimus: uerum in fabrilibus uisibilibusq; rebus: singularū certitudinē magna cū difficultate determinam?. Quum in nobis ipsis igitur tantā in nostra cognitione difficultatem habeamus ea tunc multo maior iuste fiet: quādo nos eam ab aliis creaturis petere oporteat: præsertim si circa illas uersandi copia defuisset. non solū quippe cuiusuis rei archanū per cōuersationem nimia in parte depræhendimus: sed & rationis expertes animantes per huiusmodi habitū

& in nostris & in reliquorū animalū actionibus multū cognoscunt. At quanq̃ omnibus instinctus a natura insit, quo præsidem supremū aliquem superesse arbitremur: quod pluribus in locis apparet: uti in singulis animalibus compertū est, quæ omnia hominis quī ignoti præsentiam fugiunt, quorū nonnulla ecōtra agere suo robore possent: quæ res ex cōmunicatiōe quam secum habemus colligitur: nunq̃ tamen illa per suam propriam naturam hominis imbecillitatem cognoscere possent. neq; mortales propterea uel creaturas ullas ita apud deum immortalem posse: quispiam existimet: uerū illud inde demōstratur: nobis instinctū quendā inesse: qui priorem unicam causam cæteris præsentē independentemq; semper esse admonet, qua quidem conditione ea per se sola & intelligitur & probatur: quī comparationes aliqua: ut loca aliqua nobis dilucidentur necesse sint: cætera tamē colligata sunt: & abinuicem tum in materia tum in substantia læduntur iuuanturq;. Verū quū ad unū principiū redditur: unicū primum esse necessario constat. Vnde nullū per se principium mortales probare posse: ostendimus: quū alia ex aliis præter unicum deum depēdeant: qui a nullo procedit: cuncta ministrat: regit: moderatur: omniaq; uti ex nihilo creauit: cōtinet: processumq; infinitū uetat. Neq; id sanum est dicere: nos ex nihilo factos esse: sed de nouo creatos: quū e nihilo namq; facti essemus: illud nostrū esset principū, quod repetere deberemus: & non ad factorem (uti reuertimur) conuerteremur. Verum est nos iam non fuisse: sed paulo post: prioris causæ potestate productos esse. Ex nihilo & enī nihil formari potest. Verū dicemus ob id non esse creaturas: quas deus creauit & in esse constituit: quo quīdem itiere per naturam primū principū nostrū infinitā magnitudinem: bonitatem: sapientiamq; possidere speculari possumus, cuius propriam unionem tamen per uiam hanc & quomodo secum sese habeat nobis confusum est: nam uti is infinitus est: infinita ut recte intelligatur: intelligendi facultas necessario requirit. Quā ob rē ad se solum tantum & sui notionem habere: & reliqua cognoscere pertinet, quod ex utriusq; p̃tis ordine prouenit: is quippe quum uolet magnā alicui sui partem ostenderet. Nam quī ad ipsum compræhendendū minime habiles simus: talem tamen aptitudinem nobis dedit: in qua ipse multa miracula & potest & assuecit ostendere. Lapis enim per se sursum moueri non potest: aptus tamen est: ut nostram uim atq; impulsū quibus ascendat: excipere queat: non tantum attamen nec tanta cū facilitate sursum uti deorsum ob suæ naturæ proprietatem

ire solet. Eodē quoq; modo pronostꝛæ portionis differentia: quīs sciē-
tiam aliquam mediis ante notis adipiscamur: semper cum labore pro-
cedimus: neq; ad finem adhuc puenimus. Verum ut unde digressi su-
mus redeamus: ubi neminem (præter in ea absolutū artificem) artē
aliquam recte compræhendere posse: demonstrare cepimus: unde so-
li deo omnia clara atq; perspicua patere: colligeretur. Nemo etenim
alius uel magister uel discipulus est: qui substantiam aliquam de no-
uo producere sciret: possetue. Creaturæ namq; omnes medio quodā
indigent: ut rem aliquam ab uno ad aliud extremū transferant: & in-
ter esse atq; non esse non momentanea sed infinita intercipitur distā-
tia, uerum tamen dicere quispiā posset: tantum inter esse atq; nō esse
interuallum concipi: quantum inter hominem esse & non esse homi-
nem. Quæ res non ualidam rationē affert. Creaturæ siquidem portio-
nem haud imēsam dicim?: sed uel distātia uel uia illa qua ea quæ nō
sunt: inueniri immo producti debent: quū nō nisi ab infinito haberi
possit. Quapropter ut infinitū uel materiæ uel substantiæ alicui limi-
tate applicetur: infinita requiritur potestas. Secundæ equidem causæ
tum propter libertatem tum ob facultatē, quā a prima receperūt: ac-
cidentales effectus causare queunt: quibus tantā perfectionem nullo
pacto condonare ualent: ut infinite perdurent: de animalū corporib?
attamen illud intelligimus: quantū ad mēbroꝝ distinctionē: atq; sen-
sibiles animas ibidem cōnutritas.

Quonam pacto & naturæ & uirtutis similitudinem ad uerā amici-
ciam conuenire oportere: artium uero nequaquā intellexerimus.

Caput. lxxii.

N complexionū descriptionibus quonam conuersandi modo
mortales iuxta naturæ suæ cōformitatem uti assuescant: edo-
cuimus: quīs non tam longam mentionem fecimus: quantam res ip-
sa petere uidebatur. Neq; in præsentī capite latum discursum agere
mens est: uerum portiūculā aliquam asseremus quæ necessaria fuisse
ostendetur: quū ad ualidam amiciciam bonam naturæ compositio-
nem oportere dixerimus: & inter amicos: & coniugem atq; uxorem cō-
plexiōis similitudinem cōuenientem immo (suo modulo) necessariā
statuerimus. Quam quippe partem denegare nequaquā uolumus: sed
& illam aperire intendimus: unde aliqui decipi possent: si qui dicerēt:
inter eiūsdem opificii cultores magnas rixas atq; controuersias expe-
riri solere, quoz ratio maxime cōprobari potest: si experientia ipsa pe-
tatur. Verum ego non tantum corporib? sed & uirtutibus similes uel

amicos uel socios statuebam. Nā inter quos uel opū uel inanis famæ
uel turpis uoluptatis cuiuspiam cupiditas regnat: non solum obstā
tes odio habentur: uerum qui huiusmodi falsa gaudia sequuntur:
& corpora & animū sæpe perditū mittunt: ut ab illis liberentur expe
dianturq;. Sartori enim suū ministeriū placere: negare nō licet, quod
etiam cum intelligentibus libenter cōmunicat: sed si quispiam illi lu
crum tollit: ipsum facillime odit, quod non a personis sed ab artib;
quas p accidens didicerunt: prouenit. Neq; aliter de animosis: amā
tibus: litteratis: & de iis qui uel pernicitate uel robore abinuicem cer
tant: dicimus. Quisq; & enim præstantiā uel habere uel mereri præsu
mit, qui postq; examinantur & pares aut alter superior restant: pluri
ma tūc & maxime diuturna inter ipsos amicitia uel sodalitas obserua
tur, at si quandoq; ob diuersosq; dominosq; seruiturē post id simul con
gredi coguntur: tam rarenter alter alterum conuictus increpat: ut id
(si liceret) miraculoso modo fieri dicerem, quæ res quū aduersarii &
corporis habitudine & moribus dissidunt: longe econtra prouenit. In
iurias equidem ob dissimilitudinem illā uehementius sentiunt: & al
ter alterū horridis atq; monstriferis nominibus interpellare solet: sed
si eiusdem complexionis ambo sunt: quanq̃ non semp sese collaudēt:
raro adinuicem uitupantur. Verum quādo semel concordati sunt: &
lucrum æque inter ipsos diuidi sperant: bēuolentiam maximo cum
fœdere saltem (si constantiā dicere nolueris) conseruant.

Quempiam quouis in certamine præcipue iuxta sui naturæ habi
litatem & esse & fore existimandum.

Caput. lxxiii.

i N omnibus differentis prius ac præcipue agilitatem quam
natura hominibus cum quibus decertandum est: dederit: con
siderare conuenit. Ratio enim ipsos iuxta naturæ suæ habilitatem exi
stimare dicat: quæ quū a natiuitate deficit: ars illos magnum ad cul
men deuehere nequit: quo fit: ut contra imbecilles a natura atq; acci
dente uel solūmodo ualeant. Illud tamen nequaquā asperneris: eos qui di
scunt: cæteris qui sibi per naturā pares erant: præstare. Verum ad hu
iusmodi homines deuincendos: a rebus in quibus edocti sunt: ipsos
deuiare sat erit: quis nimium in hunc modū eruditi sint: & multas p
diutinuū habitū litteras memoriter retineant: ueluti ceci aliqui qui nō
nullas orationes recensent: stratasq; aliquas ut ad templa deueniant:
& proseucas casulasue repetant: norunt, quos quū ad agrū deueris:
neq; itineris neq; montiū neq; conualliū rationem dicunt. Quam ob

rem quanq̃ libri bonas materias contineant: semper defensorum sufficiencia indigent: unde litteræ suas vires ostendere atq; applicari: & subsidium cōparare queant. Sæpe & enim auctoritates illis nocere solent: qui eas in suum fauorem adducere existimabant.

An per mores an per naturam nomina quibus usi sum? hominibus magis conueniant.

q Vum in præsentī uolumine nonnullas hominū conditiones tractauerimus: ueluti temperiem: temperantiamue (ut ipsū exemplar latine loqui uideatur) fortitudinem: sanitatem: discretionem atq; ignorantia & reliquas istius generis partes: quas quonā pacto intellexerim? differere per conuenientiam restat. Non quia hæ hominibus mediocriter eruditīs obscuræ sint: uerū quia personæ cōmunes non stricte terminare scirēt: an huiusmodi noībus circa naturæ habilitatem: an circa morales habitus usi simus. Eadē quippe nomina alii quū de moribus loqūtur: dicere assuescunt, quæ illic tamē minorem firmitudinem atq; constantiam (certe) possident. Vnde nomina ipsarum actionū sunt: & in personis nostris minime cōsistūt. quā ob rē quū ab illo deficimus opere: nomē ob id impositū nobis tollitur. Fortitudinem quippe dicimus (ut nō fictis ipsius rei exemplis utamur) quū uoluptatibus resistimus: ipsasq; arcendo sustinemus. At temperati illi dicuntur qui iuxta rationis normam uiuunt: dant: recipiunt: eunt: redeuntq; moderate. Magni animi qui grandia facinora recte aggrediuntur: dicti sunt. Sagaces uero prudentesq; illos merito appellamus: qui opera ad bonum finem determinare atq; dirigere sciunt. Iustitia ē uirtus illa quæ ueluti æqua lanx sine ipetu: tarditate: atq; priuato affectu determinat: ptesq; æquat: atq; distribuit. Abstinens qui per bonitatem ab illicitis rebus quas sitis sensuū appetitiua expostulat: refrenatur. Amicū & bonæ conuersationis uirū illū intelligimus qui modeste ac sine malicia uiuit: quas quidem conditiones etiam circa socios obseruat: quæ demum partes atq; aliæ sibi uel similes uel cognatæ a rationis moderamine oriuntur: quæ simul iunctæ in quouis uiro quanq̃ ineptus natura sit: consistere possunt: quas tamē qui possident illico quū ad uoluptates declinant: amittūt. Hominem liberalem appellamus quū uti & quando & ubi oportet: libere & sine impedimento atq; dubitatione donat. Verū quum is ubi dare oporteret: manū astringit: auarū illi in instanti cognomentum est. At quū castus ad uenerem declinat: neq; nomen neq; præmiū tantæ uirtuti cōdignum illi datur: quia ei non a natura proueniunt: sed

ab actione accidentali in eadem comparabat. At ubi nos istiusmodi nomina scripsimus: contrariū omni ex parte sentimus. Nulla equidē uel fortunæ uis: uel casus aliquis uel diuersus uiuendi modus illa de mere potest: ni membra ipsa in quibus inserta sunt: dissoluātur: cum eis & enim & partes & nomina quæ designauimus a natura stabili ratione coniuncta sunt. Vim uel fortitudinē tum in bona tum in aduersa parte intelligimus: siue eius possessor iuuēis sit: siue iam ætate grauescat. Sanū quoq; illū dicimus qui ægritudinibus per naturam minime obnoxius natus est: & ab us rarissime inuadi (quāuis tunc infirmetur) debuerat. Temperatū eūdem recte nūcupamus qui nec tardus est neq; celeritate præstat: neq; durus neq; mollis experit: neq; quī flectatur facile rumpi uel ad quauis partem sine opportuna resistētia impelli possit: & postq̃ huc atq; illuc contortus defatigatusq; est: semp̃ integer & resistens maneat: neq; hoc in unico sed in pluribus ministeriis intelligendum est. Leuis uel pemix ip̃sus est: cui eandem habitudinē atq; complexionem natura tribuit: quāuis neq; unq̃ currisset: neq; saltare & peraurizare nouisset. Astutos: discretos: sagaces uel eos intelligimus qui industria uel ualent: uel præstant: quanq̃ rapinis & grassationib; uiuant. Bonæ conuersationis eos intelligim? : qui suarū complexionū proprietate diutius una in constantia atq; proposito perdurare absq; grauitate uel leui mutatiōe possūt: & suaues & modesti incedere assuescunt. Ii & enim q; per artem cite uoluūtur: si natura sunt graues: semper a nobis ponderosi dicuntur: et qui subditus ægritudinibus est: quī neq; in lectulo iaceat: neq; dolore prematur: neq; aliqua præsentī infirmitate lāgueat: omnino morbosus atq; æger est. Abstinētes uero eos appellamus: qui a uoluptatibus parū uexantur inuadunturq; quanq̃ aliquibus casib; in illis incidant: qui quum emergere uolunt: id breui cum labore atq; molestia consequentur. Semp̃ equidem illuc redimus ubi magis per naturā similes nati sumus. Illic equidem noster proprior̃ essendi modus cōsistit: atq; cōseruatur, quam rem attamen quantum ad propriā carnis & bonitatē & maliciā sic se habere: censem̃. Neq; illud reticeam: in quib; corporibus uirtus iuxta eorūde naturam inesse assuescat: et tandem ad morales habitus redeam. Sæpe etenim uirtutem in medio consistere magnis uocibus intellexi, quod quū ulterius non explicatur: de quo loquatur medio ambiguum apparet. Extremū quippe in malam partem capere assuescimus: quod etiā quandoq; pro abundanti ac fructi fera reaccipimus, in aliis quoq; ex minima paruitate hoc nomen est.

extrema etiam principium finisq; & medium quod intra iacet habetur. Cor in medio fere corporis sedet: quod bonum & magni precii mebrum recte dicitur. At caput in ultima atq; extrema personæ parte consistit: quod præcipuū gubernaculū & est & habetur. Herbarum nonnullarum bonitatem in radicibus: aliarum uero in sæminibus: & paucæ in trunco: caudice uel caulice (si ampliori nomine uti cōcupieris) possident. Quamuis hæc duo extrema diuidat. At hominē mediocriter iuste quantum ad utilitatem præponimus: qui sine rationis offensa: atq; aliqua enormitate cum magno atq; paruulo concurrere potest: tum quia ipsum irridere explodereq; a suis membris prohibemur. Mediocre tamen in proceritate & latitudine intelligimur. Verum sagacitatem: agilitatem: solutionem: leuitatem atq; uim prægrandes & nō mediocres esse conuenit. Quadraginta namq; pedū spaciū saltare maioris profecto uirtutis est: quā xxx. excedere nō posse. Illud demū assignare cōuenit: quod uirtutem esse intelligimus, quæ bonitas quædam ē. Nā uti recte agentes boni dicuntur: eademmet conditione uirtutis nomē comparant, quas quidem actiones quū in uitia peruertunt: nullū eorum cognomentum eisdem conuenit: immo uel mali uel peruersi tūc appellatur. Verū naturæ uirtus quātum ad se attinet: maiorem firmitudinem possidet. Creaturæ quippe omnes quātum ad sui conditionē finemq; ad quem sunt destinatæ bonæ sunt: quamuis turpis consuetudo sæpe expetitū præmiū gloriæq; futuram tollit. Neq; propterea tamen dicendum erit: hominis materiam: formam: atq; substantiā non esse bonā. Sed hic de excellētia illa sermonē agimus: qua corpora corporib; præstant: & medium modum illum quī in actionib; obseruari debet: statuum;: siue in re naturali siue in morali sit. Ad exemplū attamen ante tactum redeundum est: ut quid de saltu illō ad hanc rem colligendum sit: pateat. Nam quū corporis materia bōa ē: quāq; id non multum (dum saltat) eleuetur distendaturq;: si cum leuitate procedit: & cum temperie & sine sui periculo ubi cadit sistit: & bonam auram aspicientibus offert: tunc huiusmodi membra maiori uirtute prædita dicimus: q̄ illa quæ mai⁹ roboris leuitatisq; possiderent si cū furore atq; strage eunt: & ubi percutiunt: rumpuntur: cadunt: ruinaq; minantur: quæ demum corpora & ordine & opportuno medio carere censemus. Ad moralem uirtutem deniq; ueniamus: quæ nulla alia res est: q̄ uiuendi mensuratus mensuratusq; modus: quo actio & itenditur & remittitur: uti tempora & rerum ipsarum necessitas appetit. Prodigum qui bona sua indebite sternit dicimus. Auarum uero

qui tam parce uiuit: ut neq; quidpiam aliis distribuere: neq; adhuc necessaria sibi concedere audet. Liberalis is est: qui portionem moderare uti & quando oportet: largitur: & ut sese sustentet: conseruat. Quia in parte multi falluntur: liberalitas enim non in munerum magnitudine consistit: uerum quum quonam pacto & quem ad finem illa distribuimus: recte cōsideramus: q̄uis etenim mortalis quispiam nihil daret: liberalis esse posset: dūmodo persōæ ægestate oppressæ minime fuissent. Eodem quoq; modo liberales & non prodigi essemus, quū uel propter parentes: patriam: aliamue honestam causam & maxime necessariam cunctas nostras opes dubio procul daremus, quæ longe minoris pretii certe sunt q̄ res illa quæ hoc pacto p̄ ipsas comparatur, cui etiam nos conuincti sumus. Vnde mortales quādoq; si omnia isti uismodi bona largiūtur deserantq; eosdem perfectionem adipisci manifeste patet: indeq; illud roboratur uirtutem in mediocri operandi modo nequaquā consistere: huiusmodi enim actiones malo animo fieri possunt, quarū auctor & auarus & prodigus dici poterit, quum suæ necessitatis causa & in temporibus ac locis indebitis donat. Medium uirtutis tamen intelligo: quū iūsta bilance semper constituitur: ut præsidia atq; excusationes merito & uti a ratione cogimur fiant.

G. AYORA CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM OPTIME MERITAM IN LIBRVM. IIII.
P. MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS HO
MINIBVS IMMO DE CHRISTIANA RELIGIONE PRO
HOEMIVM.

h Aud inmerito præclarissima omnium Regi/
na hoc a clarissimis christianis auctorib? ob
seruatum est: ut quum de hac sanctissima reli
gione loquerentur: nullo perpolitio atq; insue
to loquendi modo sed plana faciliq; maiesta
te quadam scriberent, qđ optime (meo inge
niolo) cōsiderauerunt: tum quia res ipsa quā
ad omnes pertineat: maxime patere debuit:
tum quia ipsius celsitudo artium adminiculis nequaquā indiget (quæ
non nisi ad defectiōes supplendas inuentæ sunt) Nā in illis negociis
in quibus rei ipsius nerui non multam utilitatem studentibus de/
dunt: hac industria opifices usi sunt: ut rerum uerborūq; dispositio
ne atq; artificio accedentes oblectarent: unde illis phama parari pos/
set (tanta & enim gloriæ auuiditas mortales detinet) At & si nulla i par
te exemplar istud uel inane uel maximarum rerum ieiunum uideri
potuit: ipsum tamen uerborum elegantia quandoq; induere licuit: ut
nos omnino eloquentiæ expertes nequaquā iudicaremur. Qua re nunc
nullo pacto indigemus: si libri istius proprietatem recte existimem?
Pulchræ & enim formosæ atq; honestæ mulieres (ut peculiare exem
plum maiestati tuæ afferam) neq; antimonio: purpuris: cerusa: fuco
ue (quum nullo pacto indigeant) uti debent. Quam quippe ob rem
nos hac in parte rem potius explanare q̄ uel magnificare uel exorna/
re intendem?. Vale.

P. MONTIS PHILOSOPHI IN LIBRVM, IIII. DE DIGNO
SCENDIS HOMINIBVS IMMO DE ORTHODOXA
FIDE PRAEFATIO. INTERPRETE, G. AYORA CORDV
BENSI.

In hoc libro quarto quædam religionis ac fidei no-
stræ uniuersalia tractare proposuimus: quæ aliqua
in parte per naturâ probare nitentur. Non pro illis
tamē hoc fiet qui iuxta militantis ecclesiæ imperiū
ea tenēt: uerū propter eos q̄ aliqua heresis specie di-
cūt: nos nullâ naturalē probationē adducere: ut ii
nostris sacratissimis ministeriis assēire cogant. Neq; illud tamen de-
negam? huiusmodi rei difficultatē plures auctores itellexisse requi-
rere: quâ partē mihi deesse quū aptissima sit, fateri cōuincimur. Neq;
alioꝝ dictis auctoritatibusue (nomē iam disceptatib? notū) intentum
nostrū approbare pollicemur: & quū aliqua istū? generis uerba tetige-
rim? ea & cōmūia & quæ a christiāis oib? sciri debeant: erūt. Optias
q̄ppe ac plures partes scire possumus: quanq̄ cū litteratis uel cū ho-
minibus ingenio maxime præstantib? probeq; eruditis minime uer-
semur. Ii quippe qui ex religiosis matrib? oriuntur: satis bonam atq;
diuturnam ex huiusmodi rebus imbutiōem capere possunt, cuius
quippe eruditionis portiunculam forte in successu demonstrabo. At
in principio libri istius de corporea substantia consultabim?: neq; spi-
ritali locus ibi denegatus erit: ut facilius de anima ipsa differatur.

Quæ differētia & inter ipsas formas adinuicem & inter eas atq; ma-
teriem uersetur.

Caput. i.

Onnūq̄ de forma atq; materia studētes uiros loq̄ sēsim?: qui
eas (arbitrio nostro) nō plene dilucidāt: sensuū equidē uarieta-
te sæpe & cōtraneritate quādoq; uacillāt. At nos substantiā bifariā alte-
ram uidelicet corporeā alterā icorporeā dicim?. corporea ē in duplici
differētia quātū ad nomē ipsū ptinet: utimur. Sbstantiā & enim & ui-
gorē & pfectionē corporis dicim?: quæ nullo pacto tamē uel a genere
uel ab specie cū materia degenerat. Iā equidē nōnulli ex iis q̄ metalla
diuidūt: atq; depurāt: substantiā ex argēto (quā aiā appellāt) extrahe-
re assuescūt: q̄ digniorē partē a crassiorib? segregāt: quæ ob id tamen
materia esse nō desinit. Et quū ex uno lōgo capite decem præcipua uer-
ba colligūtur: ea toti? substantiā esse dicūt. quū ad subiectū aut deuēi-
m? id ps illa ē: quæ cemeti uicē gerit, i qua cætera colligūt & ultimā

fui quietem inueniunt, omnes demum diuisiones differētiæq; quas
hactenus tractauimus: materiales sunt: neq; earum aliquā formam
per rationem appellare possum? si eam a materiæ speciebus alienare uo-
lumus: quis si eam formā quæ cōmuni modo intelligit: capim?: nul-
la res quæ terminatā magnitudinem sortiatur: illa carere potest, isti?
generis quidem formam corporis finē atq; diuisionē dicim?, ob quā
priorem differētiā & inter singulas species & inter ipsa membra co-
gnoscam?. Manus siquidem habitudo longe diuersam agilitatē apti-
tudinēq; a capite aspicientibus præbet, qd tempore procedente certi
us experimur: & si istiusmodi formæ uel habitudinis disparitas tol-
leretur: confuso uiueremus modo: singula quippe animalia per plures
dies experiri oporteret: prius q̃ illius qualitatem cognosceremus: imo
magna ex parte non satis eius cognitionē adipisceremur. At quā cla-
ra atq; diuisa forma inter ipsas species nobis est: quum animalium qua-
litates scriptas inuenim?: & eorum cuiusq; habitudinē intuemur: satis
sufficit: ut de quibus speciatim auctores scripserint: cognoscam?. Ne-
q; illud denegandū est: huiuscemodi (de qua loquimur) formā a ma-
teria causari solitam, neq; e contra unq̃ fieri solere. Hanc tamē formā
diuisionē illam cū toto suo ambitū intelligim?: quæ corpora adinuicem
uel secando uel discriminando diuidit, quæ quidem forma mate-
riam in hunc modū sequitur, cruris enim petaso minori carne q̃ fura
indui solet, at fœmora cruribus crassiora esse assuescere manifestū est:
& pectus collum grossedine superare: qui uident: attestāt, quæ res oēs
a uisione minutione uel materiæ aperte proueniunt. Quā quidem
formā uel habitudinē non minus in arte confectis q̃ in rebus a natu-
ra uel ortis uel corruptis dicimus: quis formam in duplici differētiā
intelligamus: quarum altera ea est: quæ corporum magnitudinē sta-
tuit: finit: atq; conterminat, altera uero quæ docentis officio fungit:
dicimus equidem ab illis rebus quas agere debemus informari: quo
quippe modo anima ratione prædita humanum corpus informat: illud
equidem edocet: quonā pacto gubernari debeat, cui tamen qualitātē
aliquā (de genere materiæ) uel personæ habitudinē illa minime im-
partitur. Prius equidem q̃ anima in ipso corpore infundatur: iā illud
organizatum est: quam quidem habitudinē dum uiuit: obseruat.
Canis siquidem augmentum non ab istiusmodi prouenit anima, il-
la & enim eandem metipsam quantitatem semper obseruat: neq; ul-
lam usquā in corporibus uel implet uel replet partem: quanq̃ ani-
mæ ipsæ adinuicem repugnentur. Vna siquidem istius generis

animā aliam in eodem corpore consistere ibiq; simul per omnes partes æque diuidi uetat, eodem quoq; modo de corporibus censendū ē: nullam equidem animabus mansionem impediunt: et quanuis forma illa de qua superius mentionē fecimus: diuersis modis discurrat: prima adhuc corpora non illius expertia sunt: sed aliquam ei? specie qua terminant diuidunturq; abinuicē: sortiuntur. Terreū siquidem elementum cum ignis spera: neq; complexum neq; cōmixtum est.

Quū i hāc rē inciderim? unde color procedat: tractare licite uidetur. Nonnulli & enim cōtendere audent: nos materiā ullam uidere non posse, quos aberrare clare patet, nam uti materiēs aliquāle formam a natura sortitur: non aliter colorem aliquē tenet, qui sibi conaturalis est: neq; aliunde q̄ a quatuor elemētis prouēire potest: unde ea portio nem ex iis quas possident: dare colligitur. At quum quispiā diceret: mortales simplicia uel singula per se distincta nequaquā uidere: hoc nihil nobis repugnat. Albedo equidē neq; nigredo neq; rubedo est: iis tribus tamen inuicē cōmixtis color alius omniū particeps illisq; conueniens prodit. Quo quippe modo ipsa elementa sese habent: iā equidem terra inuisibilis nostris oculis est: & aer coloris causa esse minie uidetur: sed alterius corpulentia & alteri? raritate mediū quoddā ad generatur. Sed quū corp? corrūpitur: & ab una in aliam formam trāsmutatur: eodem quoq; modo color crebro pmutari solet: non tamen qđ ullum corpus eo omnino carere possit: illi namq; cōnaturalis est. Quapropter uarios iuxta complexionū discrimina colores assignam?. Colerici & enim nō tam rubei uti sanguinei sunt, qđ ex suoz elementoz qualitatz prouēit. Nā si color superficies quædam esse dicitur: hoc modo omnis materia in se esset color: quū omnibus in partibus huiusmodi cōditionē possideat: præsertim q̄ colorē uti alias materiæ portioēs ponim?: quas quādoq; in laterib? cōiungimus: & quādoq; undiq; pmiscem?. At quanq̄ color aliquādo supra uel i superficie (ut certius dicam) sistat: neq; totū corpus penetret: quis lac quantū suum corpus dilate? albedinē retinere: negare sine irruisione poterit? imo & cælū atq; ipsi planetæ quæ & simplicia sunt: & unica tantum materia constant: & nullam externam impressionem recipere queūt: quæ nam causa est? ut colorata a nobis uideri queant? unde omnem materiam colorem in se habere probam?: neq; rem aliquam sine materia posse uideri dicimus: neq; colorem sine materia neq; materiā sine ipso colore uidere possumus: quia unius qualitatis & simul cuncta creata sunt.

Quē deus optimus maxim⁹ ordinē uniuersī prācipuis partibus pro
sui cuiusq; generis discrimine sancitus sit. Caput.ii.

h Ominū ptes p accidēs tū augeri tū cōminui nō sec⁹ solēt: q̄a iā
ipsa mēbroꝝ habilitate atq; usu. Eodē quoq; modo materia: cla
rior: obtusior: frigidior: calidior: grauior: leuiorq; breui momēto red
dit. Immo & iter dissimiles species diuersitas hāc maxime experitur.
singulis & enim particulares prārogatiuæ eo modo sanctæ sunt: ut
quæq; a reliquis manifeste diuidi iudicetur. Et uti imperator optim⁹
officia ueluti stationes appetunt: distribuit: & milites collocat: eodem
ferē modo ille mundi opifex rerumq; creator omnium nō solum dif
ferentiam inter dispares species inesse constituit: sed in eadēmet diffi
militudinis aliquid esse uoluit. Angeli siquidem officiorum dispa
tate sese adinuicem intelligendo superant. Animæ itidem nostræ illa
eorum metipsa substantia constant: & multum in operationibus di
screpant. Cælum atq; sydera ex unius generis materia condita sunt:
quam ob rem abinuicem corrumpi nequeunt: in aliis attamen qua
litatibus quæ suo moderamini coniunctæ sunt: uel sese repugnant:
uel non æqua saltem conformitate semper influunt. At quanuis om
nia composita corpora uniusmet rationis materiæ sint: quantum ad
ipsam ex quatuor elementis contrahendam: ea ipsa elementa dico &
materia & substantia contraria sunt. Quam ob causam dissimilitudi
nem inter ipsos animantes orin(quanq̄ in eadem consistent specie)
necesse est. Quapropter ea illic longe rectius ac fortius regnare de
buit: ubi genera differunt.

At non tantum deus membrorum uel forma uel habitu (si dice
re malueris) diuersis animalibus differentiam facere iuxta corporum
discrimina uoluit. Verum & ipsa natura illa longe dissimilia pro ma
teriei conuenientia plasmat: in qua equidem materie & ægritudines
& beneficia quamplurima euenire posse: manifestum est: uti in secū
do libro latius demonstrauimus. At quum in principio materia si
mul iuncta creata testē: id nihil repugnat. Ea & enim ex aliquo alio
corpore substantiæ nequaquā assumpta fuit: quam equidem ob
causam unum elementum ab alio minime successit. Quando deus
quippe aquas a terra diuisit: eas tunc denouo fecisse non dicit: uerum
ipsas ad rerum cultum atq; habitationem separauisse docuit. Quum
omnia namq; elementa unicam possiderent naturam: & leuia & uisi
bilia essēt: & æque librari uiderēt. at q̄uis in principio i chaos cōiuncta
creata fuerit: id i tali forma discretioeq; secutū ē: ut nullū pristinæ cō

mixtionis uestigium manserit : et elementa suas eo modo suscep-
runt partes:quo cepissent:si eo tunc creata essent:nulla etenim ex par-
te uel obnoxia opacitatis illius primæ uel illam imitãtia manserunt.

Quam equidem ad rem singulis elementi portiones conceden-
tes ab initio dare iustius congruebat: q̃ massam prius construere: un-
de illis nouam creationem dari oporteret: et quanuis complexa ab
origine constiterant:diuersa adhuc esse poterant.Sæpe etenim nos re-
pugnantes species in eodem uase coniungimus: easq; pro arbitratu
diuidimus. At deus in eodem instanti plures animantes dissimiles
creabat. Quum quispiam attamen diceret: nos animam possidere:
qua inter species differentia notetur:ea tantum inter longe genere di-
spares creaturas id ipsum agere potest. In ipsa namq; metipsa specie
tenuem differentiam indicat.Plures equidem in plantarum genere di-
uersæ species continentur:eas tamen unico modo uegetalis anima in-
format:regit atq; illis prouidet: quanuis ubenorem nutrimenti por-
tionem huic magis q̃ illi suggerat:quod a speciei arboris illius habi-
tate prouenit.Sensibilem quoq; animam animalia obtinent(unde
nomen istud sibi tribui maioribus placuit) Verumenimvero prius
q̃ ipsa forma in illis introducat: eorum corpora ad illam excipien-
dam disponuntur aptanturq; : quæ non aliter & hic & alibi suis par-
tibus cum discrimine utitur: q̃ rerum species appetunt: neq; id uni-
formiter sed cum complexionum differentiis uariatur. Colericum
quippe animal subtilius sensibus q̃ melancholicum erit: quæ qui-
dem pars corpori omnino conuenit. Et quanq̃ ceruus tauro perniti-
tate præstet:& ab eo robore superetur:sensibus tamen minima cum
differentia utuntur. At solus homo animam ratione præditam obti-
net:is quippe solus ad illius usus confectus est: et quia non omnes
unica complexione constant:in iis operationibus quæ ad animum
spectant:magna distantia intercipitur.uerum quantum ad uegeta-
tionem a reliquis animalibus nequãquã differimus:neq; ea a plantis
degenerant.Et in anima sensibili conformitatem cum belluis possi-
demus: quas attamen intellectualis animæ excellentia atq; possessio-
ne longe superamus.Neq; illud denegandum est:si animam portio-
nem illam præcipuam sublimioremq; quæ in singulis rebus creatis
inest:accipim?: hominem tres animas possidere nequaquã dici par est.
sed elemetorū nutrimentū:& sentiēdi facultatē aialib? spiritib? simul
cōiunctā habere.ratiōalis nāq; aia ptes has i se minie tenet:quas si pos-
sederet:ilico quū corp? igrederet:ipsū plene nutrireret:uegetaretq; quā

elementa deessent: qđ falsum ē, ea enim non amplius in corpore stare potest: q̄ persona elementorum inspirationem assumere possit. At uis uitae animantium neq; in intellectuali neq; in sensibili forma consistunt: sed in complexionum subtiliori portioe, quae quibus materialis sit: tantū subtilitatis obtinet: ut tanq̄ spiritus operet: & corpori uiuacitatem cōdonet. Quapropter iuxta carnis augmentū sanitatemq; & augeri & minui uisa est. Corporum siquidem imbecillitate anima rationali uti nequaquā desimus. Verū uitales spiritus motū nō secus minuūt: q̄ imbecillitati uel affectioni aduersae quibus corpus affligitur: conuenit. Id tamen (quum uerum sit) fateri cogimur: animā scilicet iradolore & somni grauedine ciborumq; grauitate aliisque istiusmodi generis excessu defectuq; non recte uti eidem conuenit: discernere solere: quanq̄ uiuacitas omne suum robur reseruet: sed alteratio eo tunc sensibus anteponitur. At si homo animae rationalis nutrimento uiueret: quum ipsa immortalis & sit & a nobis probetur alias: mortales uitam interitū carentem possiderent. Verum ipsa non amplius corpus comitare potest: q̄ illius spiritus uiuant: qui & a carne penitus oriuntur: & nō nisi in corpore ad animā uel sensibile uel intelligibile capiendam apto uenire possunt. At uis dissolutis anima cōeat: quae (ratiolem dico) a membris uiuacitate quoquo modo uocari atq; adduci uideatur. Vnde illud ostenditur: aiam corporis corruptione discedere: non autē illud ob illius digressum dissolui apparet. Huiusmodi quippe aegritudines non in anima sed in membris euenire assuescunt.

De anima uniuersim cū uegetantis exemplo.

Caput. iiii.

a Nimā trifariam diuidimus: uel substantias tres in ipso homine simul coniunctas hoc unico uniuerso nomine appellamus. At elementorū portio quae a nobis habet haec corporalis sensibilisq; materia cum sola anima uegetanti est, quae non nisi uel inspiratio uel nutrimentum illud est: qđ ab elementis suggeri solet: dum ipsa corpora ad id excipiendum idonea sunt: & secum non frustra cōmunicandi facultatem possident, uerum quum istiusmodiabilitas membra deserit: illis uegetatio tollitur: & ea alterari dissoluiq; ut in aliam uel figuram uel speciem (si dicere mauis) transmutentur: uel ut eandē de nouo repetant: incipiunt. Sed huiusmodi uegetatio quanq̄ cunctis quae uidemus corporibus augmentum in praesentia nequaquā dare uideatur: iā alias illis id ipsū cū ubertate largita ē, quae et nūc eadē cōseruare cōspicit: ut nō tā ipetuose dissoluatur, uerū illud concedere

licet: nonnullos naturā ad id qđ semel suscepit: diutino tēpore cōseruandum aptam experiri: quīs per singula momenta minui cogatur. Quā ad rem exemplū a lapidibꝫ sumpsiꝫ: qui quanq̃ neqꝫ nascatur: neqꝫ de nouo augeri conspiciantur: per istius formæ tamen portionē quæ ab origine illis sancita est: & sustinentur & duriciē conseruare uiuantur: quīs temporis successu dissolui: & materiem prioribus originibus restituere (uti singula ad id aptiora corpora) cogantur. Iā equidem nos terram concoquimꝫ: quæ nimium ob id a corruptione defēditur: quāto fortius ergo & lapides & reliqua metallorum genera quæ a natura tum duriciem tum siccitatem susceperunt: pdurare poterūt. At reliquæ creatæ res quibus animā uegetatē inesse palam dicimꝫ: neqꝫ æquo modo neqꝫ pari tēporis discursu uiuunt: nā quīs materies una sit: species ad uarias tendere partes manifeste uidentur. Ilex enī per mille annos uitam protrahit: at pinus, xxx. annum uix peragit, ceruis quoqꝫ diutina uita concessa est, & gallinæ uiuendi celerē cursum possident. Neqꝫ aliter in corporꝫ perfectione q̃ in uitæ muneribus discernimus. Nonnulla namqꝫ & si celerius occidunt: q̃ plurimis alijs præstare experiuntur: quibus longe diutius permanendi potestas data est.

Quid sensibilis aīa sit: quasqꝫ potentias sortiatur. Caput. iiii.

a Nima sensibilis instrumentum quoddam est: quod membra organizato per uegetalem formam corpore nutriūt. Nō ea omnia tamen quæ hanc possident: illam consequuntur: uti arbores atqꝫ herbæ sunt: quæ habilitate & ornamento uacant: quibus eandē nutrire possint. At animalia in quibus anima hæc sensibilis oritur: duobus modis accipimus: quīs nimia inter easdemmet differentias uarietas sit. At in priori discrimine species illas intelligimus quæ nō nisi maris & foeminæ coitu gignuntur: uelut homo: equus: aquila & reliquis similia: quorum origo a mundi principio diuina gratia & bonitate creata fuit. Quo fieret ut quū istiusmodi generationis principia deessent: neqꝫ elementa neqꝫ ipsa sidera corpus tantæ perfectionis quissent procreare, istū quippe generis animantes non solum cursuū naturalium potestate facti sunt: quāuis ab iisdem materiem sumpserunt: cū qua longe superiorem uim cōcurrere oportuit. Ast partem alteram creaturaz dicimus: quæ ab elementorū excessu solisqꝫ influxu formatur: qui quidem animantes tam sui etiam q̃ aliorꝫ materia gigni queunt: uti muscæ facere solent: quū uulnus quodpiam contingunt: quæ illico per eundem contactum uermes longe sibi dissimiles

adgenerant: qui etiam ex putrido corpore nascuntur. Verū tamen huiusmodi species: muscæ uidelicet: pulices: cicadæ: ranæq; nō omnes huic animæ partes conuenientes obtinent: sed illius portiunculā aliquā tenuē sortiuntur. Alia & enim istarum specierū usu, alia uero auditu priuatur. Immo & isdemmet quos retinent sensus: non magno pere fungūtur. Hæc nāq; anima nihil ex se est: sed corpore interempto ipsa interire atq; euanescere cogitur: & uti per se substantiā non possidet: quū subiectū atq; causa tollitur: affectum ipsum perire & in nihilum redigi necesse est: quū nullam a se originem nullūq; fundamentum habeat: sed uti aqua quæ uase aliquo mediante suspenso continetur ibiq; flamas suscipit: quibus durātibz feruere solet: finitis uero feruor ille euanescit in nihilūq; redigitur. Ebulitio & enim illa in strumētū inter illa duo extrēa coortū tātūmodo erat: quīs neq; ignis neq; aqua potestate post id adhuc careāt: quæ eūdem effectū si cōiungatur reficere queāt. Neq; aliter mēbra cōiuncta uegetataq; sensibilē animam coadgenerant: quæ quum corrumpūtur: ipsam dissolui atq; perire necesse est. Quāplures alias particulas in aīa sensibili posse dari manifestū est, quæ omnibus tamen cōmunes sunt. Iam equidem ex pluribus rebus aduersis illud experitur: ut nō pauca ex animalium numero sentiendi parte aliqua usu priuentur. Quū hoc attamen particulatim accidat: non speciei defectus hic ascribendus est: sed uel naturæ uel artificii nocuum casum incusare debemus. Iam equidem in ipsis hominibus alii usu alii auditū priuati nascuntur, alii postq̃ educati sunt: longissime speculantur: alii uero non nisi obiecta prope accessā discernere ualent. Quod de hac anima hæctenus dictum est: istis esse arbitramur. Quā ob rem huic capiti sine imposito: de ipsi? animæ ratiocinantis natura aliquid nunc disserere tentandū est:

Quanta excellentia anima humana inter reliquas præstare sētiat & quibus argumentis eadem sine carere probeatur.

Caput. y.

Ationalis anima intellectualis atq; spiritualis substantia est: quæ in mēbris humanis tunc infunditur: quū ea organizzata habilitataq; per uegetationem & sensationem sunt: infunditur. Neq; eam tamen coniungi uel in singulis inhabitare rebus posse quispiam existimet. Nā uti aliqua ad sensum recipiendū capaces nequaquā sunt: eodem modo non oibus sensu præditis animā rationalem concipere conuenit: & ueluti superi cursus & inferiora elementa sensibilem animā plene perfectam sine maris & fœminæ coitu generare nō queunt:

haud aliter hæc omnia animā rationalem procreare nō possunt: neq; ea ipsa in corpore inepto (alterius uidelicet speciei) infundi potest, in quo suis potentiis saltem quoquo modulo uti nequeat, in eo quippe puncto quo huiusmodi anima in humano corpore introducitur: & easdem partes & eandemmet perfectionem possidet: quas post longā ibi temporis moram habere conspicitur, a quibus tamen parum uiuatur: donec corpus domet & ad suū deducat usum. Quod quidē dū fit: non parum neq; æque in omnibus temporis spaciū consumit, quæ quidē discrimina non ab animarū natura prodeunt. Eæ quippe animæ non multam inter se differentiam sortiuntur: quanq̃ nō omnino æquales sint. In deo namq; solo summa æquitas consistit, in cæteris quippe creatis rebus siue genera siue species statueris: differentiæ continentur. Verum quia istiusmodi animæ neq; ex se neq; aliorum corporū dispositione corrumpi queunt: nimium paritatis adinuicem habent. Verum quū membris implicantur: miram uarietatem i suæ potestatis usum efficiunt. Quū in hominibus itaq; qui intra eandem speciem continentur: tantā hæ animæ dissimilitudinem faciant: quāto longiorem disparitatem in diuersissimis atq; ineptis corporibus (si introducerētur) efficerent: quā quidem ob rem nulla sufficiens occurrat causa quæ ipsas illis coniungi debere indicet: quū nullus usus nullaq; utilitas inde sequi posse appareat. Et uti anima neq; intra membra neq; eorum uiuatur: ubi suas potentias ostēdere nequeat: ifundi ingredire nequaq̃ potest: quæ quū ingreditur: per totū coextendit corpus: neq; in particularibus artubus concluditur: & ubi tota non consistit illius pars aliqua inesse nō potest: et quēadmodū nec secari nec diuidi patitur: tota simul & cum totis suis partibus humanū corpus ingreditur: quo corrupto cum illismet adhuc integris discedit.

Quonā pacto & animæ etiam nostræ per corporis actiones doctiores euadant.

Caput. vi.

n Onnullas condiciones quæ aīæ nostræ corpori mortali coniunctæ sunt: aperire licuit. Ea namq; quanq̃ sciendi desiderū absolute teneat: in principio a mēbris duci indiget. Ea quippe si secūdi disparitas quam inter ipsos homines experimur: ab animabus minime prouenit: sed a materie atq; corporū habilitate diuersa oriri conspiciunt. Iuxta ipsorum namq; aptitudinem anima actus quos conficit determinare ualet: & ipsa diuersa ministeria sectantur. In omnibus deniq; partib; corporis experimenta iter aperire incipere conuenit: atq;

oportet: quis paulo post subeūte tempore ipsos claritudinem anima longe rectius adipiscatur. Cuius rei exemplum euident illud est: quo nullus homo tanta ingenii perspicacitate excellere experitur: qui illius opera tantum sine corporis labore magna scientiæ copia præstet. Libros siquidē studere: plura regna explorare: aliaq; istiusmodi generis experimenta ad corporis defatigationem spectant. Quæ quū cuiusdā defunt: neq; ab eo uel recte intelliguntur: uel plene determinantur.

Quis ordo inter ipsos sensus adinuicem obseruetur.

Caput. vii.

Non aliter sensus adinuicem sese inspiciunt q̄ cætera uisibilia patentiaq; membra. Nam quāuis dextra manus sinistra præstantior sit: non semper anteire in opere assuescit: et quū pes quidq; cōtangit: rei pertactæ cognitionem reliquis mēbris affert: quæ quidē res & a manu & a cæteris corporis particulis fit, quæ non solum cæteris sibi similibus artubus ea quæ inueniunt: declarāt: sed & sensus & animæ potentias (nomen iā latinis peculiare) excitant. Sæpe & enī intellectus: ratio: atq; uolūtas quiete ac sine consideratione cōsistūt: & propter manus alteriusue corporis partis collisionem singulæ suæ officia exercere incipiunt. At aliis in locis propter intellectus discursum uoluntas optat: & ratio determinare nititur: & ob id quod uisus intuetur omnes sensus attentū redduntur: ut claram cognitionem adipisci queant, quū aliquid quoq; audimus an illud uidere possimus circumspicimus: quod quidem iter omnia membra pro sui muneris differentia sequuntur: quæ nullū tamen propterea ordinem habent: quo uel in fronte uel a tergo uel in medio eorum mūera expresse collocentur. Odor quippe atq; tactus satis curtus (ne breues sensus dicam) sunt: sed aliquando notionis principia pariunt. Parum equidem uel scandere uel descendere mortales possent: si huiusmodi media tollerentur: immo & post archanum aliquod inuentum: id intra nostras personas determinare necesse est: & illud aliis rebus in nobis præteritis comparare. Si equum namq; uidemus: eundem nullo in tempore recte comprehendimus: si illius imaginem cordi non figimus. Quam quippe ob rem nemo bene scribere potest: nisi multas rerum peritus sit: quas quum inquirere uelit: ipsas in suis uisceribus & effingat & depuret. Huiusmodi demū fātasmatata, quibus magis intrifere atq; occulte utimur: ueluti excogitare: imaginari: & reminisci: in communi sensu recte dici mus.

Quis & sensuum & animæ facultas præstantior esse appareat: cum ali
quali pro utriusque partis difficultate. Caput. viii.

¶ Vum de sensibus tractare cœperimus: conueniēter apparet: ut
quis eorum & præstantior sit: & maiorem utilitatem possidētibus?
afferat: & magis quā deficiat: lædat: differamus, at a uisus sensu inci
piamus: qui auditū & magnitudine & perfectione iure ipso excellere
uidetur: quāuis quū ambo defunt: surdi cecis & hebetiores & min
habiles reddantur. gustus atque tactus sensus breuissimi experiuntur:
neque boni exploratores in longa distantia unquam sunt. Quā ob rem quū
ipsos prima in fronte uel in longum consideramus: ipsorum possessio
non nimis ampla uideri solet: neque ipsos perdere magna iactura iudi
catur. Verū quū id stricte discernere nitimur: homo qui per contactū
sentire non posset: neque ciborum saporem cum discriminata substantia
cognosceret: haud multum extimaretur. Qua quidem in parte qui ui
su audituue carerent: istis præstantiores adhuc manere iudicari potuis
sent. Neque dissimili uia rationalis animæ potentias exponem. Nā quanquam in
tellectui discursus tribuatur: is sæpe quiesceret nisi a ratione suū offi
cium exercere instigaretur: quæ res etiam a uoluntate quandoque ob
seruat. Ea etenim quietem ex se semper appetit: unde necessum est: ut
quid ipsa optat, ab intellectu inquirat: quod etiam ratio determina
re moliatur. Quo quippe in modo alia pars alterius ope indigere pro
batur: quis quantum ad officiorum dignitatem intellectus ampliorē
dignitatem sortiri conspiciatur. Verū is in quo ratio deficeret: si solo
intellectu uteretur: fatuus saltem in sui minori dedecoris gradu dice
retur. Ast si homo quidam intellectus rationisque possessor uoluntate
priuaretur: o quam parui momenti illius actiones extimarentur: quū non
minus turpes quam honestæ haberentur essentque: neque is illis actibus me
reri aut demereri posset: qui sine uoluntate & determinatione illa com
mitteret. Iam satis probatū esse arbitramur: quis sensus quæue facultas
in homine præstantior atque honestior sit: non facile ab hominibus in
hac luce apprehendi posse.

¶ Quo in corpore maiorem sibi quisque & conuenientiam & oppor
tunitatem inueniat. Caput. viii.

¶ In tertio huiusce uoluminis libro iuxta complexionum diffé
tias tum numerum tum dissimilitudinem ingentem ipsorum
corporum demonstrauiamus: nūc autem hoc in loco & de libero arbitrio
scribere conuenit: & in qua persona de iis quas uidimus: uel utilitatis
uel nocuamenti inueniemus: uestigandum est: ut & illis singulis resistere

ipsasq; temperata regere manu quoq; discamus. Si fantasmata namq; nostrae uel infrenatae extimationi (ut latinas aures min⁹ offendere uidear) curam hanc cōmittimus: ea semper ut optatū a nobis corpus inueniat: ex illis & ostendit & aliquod eligere atq; capere uult, quae a nobis remotissima sunt: in quibus & maiore felicitatem & lōge maiores cruciatus inesse nobis suadet, quae res multū e contra experitur. singula namq; quāto magis accedunt: tum ituuandi tum lādendi ampliorem potestatem tenent. Quū nemo itaq; tam propius cuiuspiam alteri q̄ sibi met sit: in nobis ipsis nostram utilitatem inquirere maxie conuenit. Quū saepe etenim uel uincimur uel lādimur: id ob nostram negligentiam & inanimaduersionem nimia ex parte fit. At quū cōtra euenit & uti licet praestamus: nulla re id magis q̄ nostris bonis moribus effici solet, quum aduersari quippe discordia lacerantur: & nos eam affligimur: & si altera pars uincatur: altera uictrix recte dici nō potest. At hi qui iuste degunt: longe aliter hac in re sese habent: qui quāuis uel corporis robore uel ingenii subtilitate superentur: dedecorosi nec sunt: neq; a probis uiris habentur: quam rem omnibus clarā experientia efficit. Vnde liberum arbitrium nostrum minimolabore probamus: quom creaturae aliae: neq; nos faelices neq; miseros agere queant.

Quid liberum arbitriū sit: quasq; uires habeat.

Caput. x.

U T per ordinem procedamus: quid liberum arbitriū sit: in principio diffiniem⁹. Forte etenim aliqui hac in re decipiunt: quia nomen ipsum odio prosequuntur, qui alii nouo benignius forte consēient. libertatē demū hanc potentiam quandam a natura & corporibus & ratiōali animae insitam esse dicimus. At facultas haec quā corpoream dicimus: omnis animantes qui sensibilem animam sortiunt: includit. huiusmodi nāq; aīalia tanto hac in re augētur: minuūturq; quanto uel aptiora uel hebetiora corpore atq; specie sunt. iuxta quas conditiones diuerfas affectiones sectantur. Hac tamen libertate quae ad carnem spectat: nihil uel praeui uel punitiōis mereri potest. & hoc in fine concedimus: & potestate & appetitu corporis bruta sine ratiōis moderamie posse uti: quae & actionum malicia & bonitas cognoscit: in hac tamen parte quae communis est consistere nolumus: quia mēs nostra de homine consultare intendit, qui animam ratione praeditā continet. neq; is propterea omnibus in temporibus atq; partibus cogitur: uti in teneris annis & in iis ægritudinib⁹ quae a natura oriūtur

immo & in nonnullis quod fortius est quæ casu accidunt. Verum in illis quæ culpâ nostra committuntur: nō penitus liberi uel sine noxia manemus. Neq; aliter in rebus iisdem non posse cogi dicimus: quas uel huminus intellectus concipere uel rationis discursus discernere nequit. Verum de partibus illis differendū nobis est: quas & corpore conficere & ratione determinare possumus: de quibus sermo orietur.

Quum liberum arbitriū a nobis diffinitū limitatumq; sit: iam de ipso quantū ad uerborū dilatationem minutionemue absolute loqui possumus. ilico itaq; liberam potestatem concedimus: dum potentiā atq; habilitatem ad quidq̃ conficiendum mortales possidere cognoscimus, quæ res ab omnibus uerissima experitur: quāuis non unico homini huiuscemodi potestate uti: sed pluribus concessum sit. Si ad uersandi enim communis modus deesset: non liberi essemus: altera equidem harum partiū ab altera in nobis pendere uidetur: libertatē quippe quā ad hominem alium lædendum possidemus: is in nostrum nocumentum fortitur: quæ quippe ambæ partes merito nobis sanctæ sunt. omnibus equidem odiosus est: & parui precii homo ille existimatur: qui uel natura uel accidēte colligatus assistit: si is præsertim ab eadem seruitute redimi non potest. libertatis siquidem sonus singulorū aures demulcet: animūq; oblectat. At hi qui mala tantum quia uinculis artantur patrare desinunt: parui precii profecto (quū sint) existimantur: neq; inde illis bona sperare licet: dummodo ea nocendi abstinentia ab ipsa regina animi haud oriatur: quæ quidem uoluntas longe aliter ad quamcunq; electionem sese habet: neq; ullis carceribus detineri potest. Quo fit ut retento corpore ipsa eo coniuncto mereri non desinat. Nam ii quos a libertate priuari diximus: utraq; parte priuati intelligendi sunt, qui uel libertatē amisisse uel nunq̃ suscepisse dicuntur. Verum adhuc in illis a quibus libertas hæc haberi manifeste conspicitur: ea mēsuranda est: sibiq; uti cæteris hominis potētis metam imponere decet. Quarum singulæ quis condecētem portionem contineant: easdem sine carere nequaquā conuenit, uel uti uisus qui & si usq; ad cētū uerbi gratia miliaria uidēdi potestātē habet: nō propterea uel ad mille uel amplius explorandi facultas illi concessa ē: neq; sensus hic ita (profecto) a longe uti prope uel minimam æque uel uti magnam rem discernit. Neq; huiuscemodi discrimina a uisibiliū corporum magnitudine uaria oriuntur: sed ab ipsius sensus limitatione prouenit. Nec secus de auditu & reliquis uel sensibus uel potētis differere licet: dummodo eæ limitatæ sint: quod i oibus creaturis

obseruari apertum est. At quāuis rationalis anima sensus ipsos lo-
ge undiq; superet: dum mortali corpori adiuncta est: non penitus cla-
re discernit. Neq; huiusmodi difficultas in inuisibilibus uerum in re-
bus us quas sensu apprehendimus inesse uidet. Sæpe & enim & ua-
rias artes & diuersa instrumēta uidemus: quæ & esse & formam for-
tiri manifeste apprehendimus. Verum humana ratio modū atq; opi-
ficium quibus ea facta sint: haud sine magna difficultate determinat.
Quem quidem finem per se adhuc rarissime adipiscitur. Aliorū equi-
dem præceptorū doctrina & nostris experimentis semper indigemus.
At quanq̃ intellectus uel altissima uel profundissima loca petat: oīa
comprehendere nequit: immo & rarissime ad eam partem tendere ui-
detur: quam sensu aliquo quoquo modo non prius exceperit. Quā plu-
rimæ itaq; res in hoc orbe cōsistunt: quæ neq; ad aures neq; ad oculos
nostros deuenient. In illis attamen rebus in quibus imperati sumus:
& potestas & habilitas nobis sunt: quibus & intra nos & extra ea quo-
rum ope egemus: inquiram? libertas q̃ppe potestatem nunq̃ excedit.
Si ad. xxx. itaq; pedum spaciū saltandum (ut sensibile exemplum præ-
beam) potentes sumus: ad eundem numerum usq; liberum arbitriū
nostrum coextenditur: quo mediante uel illic usq; peruenire uel non
incipere: aut in principio uel in quauis media parte consistere possu-
mus. Si intellectus itaq; noster ad euangelia intelligenda aptum est:
ad ipsa studenda sciendaq; uel dimittenda si placet libertatē habem?
Iam nostrum liberum arbitrium satis per naturam probauim?: quā
q̃ illud neq; sine aduersitatib? neq; ab illis oīno exēptū astruxerim?

De dei præscientia Caput undecimū cū toto sui corpore aureū.

u Erumenim uero talibus argumentis superiori sententiæ quis
piā aduersari posset. Quum is scilicet quæq; contingunt deū
præscire diceret: cuius quidem scientiæ a mortalibus nullo pacto cō-
tradici potest: quibus conditionibus adstantibus nostram libertatē
dei præscientia tolli autumaret, cui quidem obiectioni aduersarioꝝ
ordie obseruato hoc modo differētes facile respōdebim?: hoc unū pri?
uidelicet statuēdo. Mūdi siquidē opifex quū hoīem semel liberū crea-
uerit: si eundē sua sapiētia cōstringere uoluisset: eoꝝ qui sapientes ha-
bentur normam offenderet: qui quum alleuari possunt: nunq̃ onus
suscipere uolunt. An forte illud nobis occurreret: dominum tantas pro-
spicere ac moderare partes: arduum esse: cui omnino tandē id possibi-
le esse concedetur: quum homines similia agere opera uideantur: quā-
uis magnitudine cedant. Iam quippe principes infimos alumnos ad

magnum fastigiū euexisse constat : qui plura ob eandem potestatem mala commiserunt : quæ aliter minime patrauissent, si tanta rerum copia illis denegata fuisset : nec princeps propterea aberrauisse dicitur : sed ille qui bonis prærogatiuis & bono fine concessis abutitur : detestandus est. At quis nos hominem in foro : uel in agro conspiciamus : neque noster uisus eundem illic uel uenire uel manere efficit : neque ipse oculis nostris lumen tribuit. Ii equidem ad uisibilia quæ medio aliquo lumine in conspectu consistunt uidentur : habilitatem continent. Si nos itaque corpora atque actiones eodem instanti quo illa inspicimus : uideamus : neque ea propterea cogimus uel augemus : id a deo optimo maximo possideri haud multum est concedere. præteritū siquidem : præsens atque futurū ad ea quæ sub tempore cadunt : non autem ad deum spectant, qui æternus undique est : & principio : medio & fine externo caret : quum has demum partes possideat : omnia semper eundem in præsentia uidere necesse est. Quauis non pauci prædicatores hoc in loco multum detineri & parum audientibus satisfacere assuescant : quum de clarare nesciāt : an huiusmodi dei præscientia animas uel ad gloriā uel ad poenā coacte destinēt : cuius quidem rei argumētū atque uis summa illic absoluitur : quum quid nos præsentēs uel sancto petro uel michaeli archangelo qui gloria sunt : uel satanæ atque iudæ qui miro modo in inferis cruciantur : ad eosdem obtinendos fines facimus. Nam quāquam loca ubi singuli collocati sunt : cognoscamus : uel rem aliquam nobis præsentem uideamus : neque fauorem propterea uel necessitatem ullam illis dedimus : damus uero : quis nos ueram rei ipsius contingentiam nouerimus : a qua etiam totius noxiæ experti miseremur : dum modo neque consiliū neque malicia nostra quidquam illis conferat : præter quod ipsi ? uel criminis uel uirtutis cognitionem & finis præscientiā habeamus ? Neque aliter omnia diuinæ præscientiæ sunt quātū ad ipsa construngenda quæ nobis & præsentia & futura esse ostendimus. Deus equidem non solum actiones nostras & quomodo per instantia procedant : uidet : cognoscitque : uerum ipsas ante mundi conditionem aperte intuetur . At si quispiam diceret deum illis prouidere debere qui ad dānationē ire uidebantur : quis tūc ea quæ in tali re recte fieri debere oporteret : deum ipsum fecisse negare audebit : quum is singula bona fecisset. Discrimina quippe illa quæ mortalium alios ad superos aliosque ad tartara mittunt : e nostris actionibus prodeunt : neque id uel uolūntate uel creatoris nostris sapientia fit : qui nos liberos effecit & in bono statu constituit. Verum illud nequaquam intelligimus ipsum uenturos

effectus tanq̃ res materiales iam in actibus existentes prospicere: qđ
quū fieret non aliter pœna ante noxiam q̃ post ppetrata scelera morta
lib? deberetur. Verū enim uero diuina sapientia ad oēs partes absolu
te coextenditur: neq; earū ullam propterea cogit: neq; quo tēpore eae
accidere debeant: determinat: hanc & enim partem uniuerso modo na
turæ gubernādā cōmīsit: supra quā quum quidpiā agere uult: tunc
determinatio suae uoluntati executio uero potētiæ restat. Quā ob rem
plura quæ nunq̃ fient: a deo ante mūdi principiū præscta: cōmemora
re licet, quū mortales equidē aliter uitā degissent: alioq; uiuēdi itiere
procederēt: id ēt a deo præscti necesse esset. At q̃uis oīa quæ nobis pla
ceant: agam? nō propterea nobis a diuino conspectu ante quē omnia
clare distincta consistunt: effugiendi facultas datur. Vnde partē hanc
omnia scilicet apprhēdere: fateri cogimur: quā & æternitas & ineffabilis
atq; infinita potentia probant. Ad aliam attamen cohortē orationem
dirigere decet: ut dubiū qđdam perarduū qđ tetigim? mederi possit.
Solet equidē uel istis uel similib? uerbis interrogari: cur quum deus
humanā iacturam anteuidisset: male agendi libertatē mortalib? non
detraxit, quo quippe in loco talia exempla adducere existimo: ut tota
quæstio paucis absoluator. Iam equidē inter oēs illud cōmune habe
tur: singula scilicet & depurari & ualidiora reddi solere: quū contraria
contrariis examinātur: & ad primā hoīs cōditionē recurrem?: in qua
deus hoīem ipsū bonū formauit: quē tamē i tali statu collocare opor
tuit: unde is perfectior reddi posset. Si coactus enī benefecisset: & ex
cedendi deficiēdiq; facultate priuaretur: nihil ipse mereri supra prio
rem creationē potuisset: & ut scādere posset: descēdēdi etiā potestatem
hēre ipsum licuit. Quo fieret ut nulla harū partiū nobis cōmitteret:
quo etiā statuto & præmiū & pœna inde oriētia minima fuissent: ne
cesse est: quæ res plurib? in locis obseruationē ostenditur. Vti de seruis
exēplum est: qui quanq̃ semp & seruiāt & defatigēt: nunq̃ ob id mul
to in pretio habētur: quia illud coacte pagunt. Quā ob rem uel nulla
uel minima mercede cōpensant: qui etiam q̃uis inobediētes atq; tur
pes sint: raro perpetuum comeatū: nisi per uenditionem illis heri do
nant: neq; etiā capitali pœna multari assuescunt. At liberi cōtra quāq̃
nec tantopere neq; tam cōtinue laborēt: magnam accipiūt mercedem:
eodē quoq; modo plectuntur si a recta uia declināt: & id qđ illis com
missū ē negligūt. Vnde illud clare cōspicit: præcipuū meritū nostrū
a libertate hūano generi cōcessa prodire, sed lōge maior aiarū pfecto
nūer? cælū teneret: si hac mortales priuati essēt: carerētue: quo i loco

*huius primus aucto
ritas suam de
naturam; quā nō
theologi mediam
suam simplici
& suam visionis
cōgruēdi, cōcupiscit
nant; ego huius*

melior pars facile patet, quum res equidē quæ magnā excellētiā possident: consideram? illæ quæ numerosiores sunt: contēnūtur. Quum aliqd̄ enim perfectū instrumentum agere cupimus: corpus de quo id cōdere itēdim? haud in eadē magnitudine in fine restat: quā illud continebat: quum ipsum aptare ac perpolire cōpim?. Vt bōa siquidē ferrea instrumenta fabricemus: ferrum ipsum prius in ignē expurgare expedit: ubi plurimā magnitudinis portionē dimittit: sed quū op? aberratur: id minus q̄ materia simplex ante inceptū laborē ualet: uerum illa quæ depurata & cū præstantia p̄ficiūt: artificis laborē cōpēfant: & totā massam primā unde collecta sunt: pretiositate excellunt.

Nullā usquā tam atrocē pugną q̄ intra nos ipsos posse iueniri.

Caput. xii.

p Ost hac uero illuc redeundū est: ut illud uideamus: an singuli intra se ipsos obstaculū suæ libertati repugnās inueniāt: quæ res ab oib? manifeste experit: quibus sane manifestū est: ingentē pugnam in rebus quas cōficere uolum?: inter ipsā animi rationē & corporis sensus cōmitti solere: quū illud dici assuetū sit: quū aliquē nos nobis ipsis finē terminate statutum?: ad quē ratiōe penitus abiecta de uenire uoluntate nostra dicim?: uerū prius q̄ ad tam horridā determinatiōē ueniam?: iam uel oēs sensus uel eorū pars moderatiōe uia nos capere per pœnarum recordatiōē suadent: quæ a scelestib? operibus prodire assueuerunt. Nā quis hominem occidere i manu nostra consistat: non propterea nostra libertas ad totum orbem deuincendū coextēdit: neq; illū unū interficere possum?: si aliqd̄ mediū qd̄ & uoluntatē & actionē adiuuet: nō inq̄rim?. Ii & enī q̄ insidias anteuidēt: sēper hostiū uictoriā interrūpunt. At ubi rationē negligim? & libertate absolute utimur: sēp nos aberrare itelligēdū ē. sēpi? ēt quū nōnullorū sensus uel occupati uel alterati sūt: eorūde possessores extra libertatē cōsistere dicūtur: quū tunc magis ad illā accedāt: & a ratiōe rēotissimī sint. Eodē quoq; modo quū honestā aliquā cōficere uel p̄ficere (ut meli? dicam) nequim? uoluntatē: tunc sufficere dicim?: quæ hoc in loco pro sana itētiōe atq; diligentia ad opus cōuenienti capit. At quanq̄ oib? in partib? resistētiā inueniam?: satis est nobis: habilitatē habere qua & aīas & corpora remediare possim?. Quāuis nō æque ad uersitates singulis occurrāt: alii equidē sub una religiōe alii uero sub uariis erroribus nascuntur: & alio etiam non solum inter bonos comites nasci sed & educari contingit: & e contra. Quas qdē ob res habet? quidam adgeneratur: qui non nisi magna cum difficultate tollitur:

sed ubiq; duæ uia: sunt: quæ sese adinuicem aperte repugnant: quas non tantum a nobis ipsis cognoscere quim?: sed ex a q̄ plurimis probis sanctisq; uiris determinatæ sunt. Atq; quum unicum tantum iter haberemus: ad uoluptates declinare nequaquã libere determinaremus: sed illas solum sequi cogeremur. Verum quum duæ partes maxime aduersæ nobis obiciantur: in quauis earum contrarietatem quã altera sibi infert inueniri necesse est. Quam ob rem & hanc obseruare & illam dirumpere posse: ex liberi arbitrii facultate prouenire dicim?.

An ad malam an ad bonam partem habilis humanũ genus sit.

Caput. xiii.

p Er plures partes: & iuxta naturam & consuetudinem liberum hominis arbitrium haften? cum sufficientia probatum est: reliquum est ut discutiamus: an ad bene maleq; agendum illud coextendatur: quam equidẽ ob rem ad quem finem deus hominem effinxerit: cognoscere maxime cõuenit: & an deus ut cælestem gloriam repteremus nos in mundum posuerit. nam si conditionem hanc possideremus: & propinquiore & propensiores ad beatitudinẽ per naturam essemus: sed si is ut nos ad tartara descenderem? fecisset: huiusmodi uia appetere? Et si a casu neq; ad bonũ neq; ad malũ creati essem?: neq; bõa opa sine benedictiõẽ nououe fauore: neq; aduersa sine maledictiõẽ agere potuissim? quũ deũ eqdẽ oĩa bõa & ad bonũ finẽ creasse cõstet: patet nos ad uerã gloriã fabricatos fuisse: & in potestate nostra op? qd nobis iperatũ ẽ: derelictũ. Cõcedim? attamẽ nos absq; diuinã prouidentia moueri non posse: cuius quidẽ prouisio nobis facultatẽ dõat: qua nostris psonis quẽadmodũ destinam?: uti possim?. At quũ q̄spiã dicere uellet: tantã bonũ sublimitatẽ pfectioneq; i se possidere: ob quas nos q̄ minimi illud attingere non posse affirmaret: ad mala autem cõmittenda quia deterrima sunt: potentes esse: huic profecto parti consentire: si præmium a nobis speratũ nostris operib? par esset: sed illud non hoc modo sed iuxta diuinam uoluntatem atq; potentia opperitur. homo nãq; atq; eius opera quũ finẽ habeant: imensam gloriã mereri nequeunt: neq; aliter de pœna differendũ est.

Quonã modo neq; ob ea adhuc quæ desup probata sunt: homo absq; diuinis numinibus atq; præsidio absolui atq; crimina uitare nequeat.

Caput. xiiii.

n Eq; propterea nos peccata uitare sine diuino lumine posse dicimus: quãq; minime ad id peragendũ facultas p naturã deest: si quid nobis faciendum esset: pateret. Verumenim uero ut pars hæc

explanaretur: & opacitas quæ post primâ noxiam euenit tolleretur: præcepta cōueniebāt: quæ & iacturâ repararet & mortales gloria dignos redderent. At nonnulli tamē decē religiōis nostræ mādāta naturalia esse fabulantur: quanq̃ ipsa rei ipsius similitudinem non tenuem gerant: quum & iusta sint: & multum a ratione comitentur: non autem quia præcepta ipsa natura sancierat, quam quidem rem sine disputatione cognoscere possumus. Iam equidem per plures partes deum supra omnia mortale genus amare colereq; debere ostenditur: eodem quoq; modo ratione patescit: nos tali circa proximos medio uti debere: quem illos erga nosmetipsos habere cupim⁹. At uero alia ex parte non solum contrarium sentiremus: si uitam sine diuina eruditione faceremus: quæ & rationibus & miraculis q̃ plurimis roboratâ adhuc a sensu sæpenumero contemnitur. Cognoscimus quoq; a deo & esse cœpisse: & ab ipso continue conseruari, qui & si rationem beneficii tolleremus (quum summa is sit bonitas) supra cætera a nobis adhuc amari debere colligitur: multi tamen uel filios uel uxores uel parentes maiori prosequuntur amore. Experientiâ quoq; nos edocuit: ut non offendamur: alios minime lædere debere: in sensualitate tamen nostra longe aliter sentimus: semper enim alienâ usurpare nō autem e contra cupimus. p uenere quoq; atq; gulam hoies errores cōmittunt: qđ ratio determinare sine experientia non posset: quæ huiusmodi res & habilitati & diuinæ legi quæ sobrie casteq; uiuere imperat: nimium cōtradicerē testatur. Quum per naturam itaq; omnes partes in quibus error cōmittitur cognosci a mortalibus nequeant: deum & actiones suæ uoluntati gratas & odio etiā dignas nobis manifestare licuit, quæ res ad bene agendum sine alio nouo auxilio sufficit. Aliter equidem non tenuis male degentium excusatio inde oriretur: si diuinas sanctiones male degendo transire potuissim⁹: & ubi de⁹ ipse iussit opera nostra applicare nequissim⁹: unde etiam illud concluderetur maiorem uim in deteriori parte consistere. At q̃ omnibus recte agere & peccata odio habere possibile sit: plurima exempla indicant: crebro equidem in hominibus (quanuis ii peruersi sint) uidere solemus: ut & malos odio habeant: & eos quandoq; depellant: neq; omnes propterea hoc facientes gratiam attingere intelligas: ipsi & enim non tantum ad illam accedunt: neq; tantum per uirtutis iter experiuntur: ut ea illis largiat⁹. Verū quū in bonis morib⁹ pseueram⁹: uel ad gratiā ascendere (uel ipsā ad nos iqrēdos deuenire) in māu nostra ē: quā attamē postq̃ in hac luce adipiscitur: mortales i ipsa diuitio

tempore absq; diuino numine cōseruari perdifficile est: tum propter minimā firmitudinē nostrā: tum propter nimis auctā nostri corporis maliciā: & maximas aliorū circumstantiū occasiones: sed non aliter deus qui male uiuunt censendū erit: quos aliquo in momēto saltem ad bonū propositū non redire pene impossibile est. At si quispiā dicere uellet: eodem instāti quo uitia depellimus & præcepta obseruam?: gratiā nobis cōiungi solere: eodē quoq; met tēporis spacio & error nos inuadit: & noxia apprehendit. Aliqui hac in parte dicere solent: non secus mortales sese habere assuefcere: q̄ uti illi faciunt qui aliqua i camera clausa consistunt: in qua nulla claritas fulget: q̄ uis nos fenestras apere posse: quib? sol recipi queat: attestantur: quas nostro iudicio nō min? ad aurā q̄ ad solis radios recipiendos aperire uel ad utrāq; partē eas claudere possum?. De quo demū usq̄ mentio est: qui uel peccaret uel mereretur: ni ipsiusmet consensus ad actionem accederet: unde bene agendi potestatem absq; alio aliquo singulari auxilio omnibus christianis cōmunē esse probam?, quæ quidem æqualitas in supremo uitæ momēto patefcit: in quo pot? quēpiam uirū hacten? sanctū dānari posse: q̄ scelestū non posse saluari dicendū dubitandumue est. Nam quanq̄ uir ille innumera peregisset bona: a tanta in illo instanti superbia ingratitude inue inuadi ac uinci posset: ut diutinus suæ uitæ labor irritus periret. E cōtra aut flagitiosus: quanq̄ nimia uoluptate iuolutus illuc usq; puenisset: illic & cōtritione & tanto cordis dolore aptari potest: ut & gratiā & medelā recipere in illo tā minutissimo instāti queat. Quid p naturam possim?: quid quoq; agere deberem?: ostēdimus: ab ea & enī æque ad utrāq; partē depēdim?: quāuis ab eo loco (quē p accidens habere uidemur) prouiores ad malū q̄ fortes ad bonū simus: qđ de duab? præcipuis causis procedit, quarū altera priorū parentū inobediētia est: ob quā melior pars in nobis debilitata & uoluptatum affectus auctus est. At secunda pars in qua sæpe peccare solemus: a præceptorum transgressione prouenit, quæ deus in primam noxiam tanq̄ medicamētum remediumq; opportunum dedit. Nam si mortales a priori innocentia non cecidissent: haud huiusmodi præcepta necessaria fuerant: non ultra equidem eo tunc desideraretur: q̄ ad hominis uitam generationemq; sustinendam oportuerat: quæ utilis sanctio (nostro iudicio) esset. Nam quanuis medicamenta ægris corporibus conferant: bonaq; experiantur: homines non ægrotari longe melius esset. nam quanuis medicinæ huiuscemodi hūorē euicant: nunq̄ corpus tantopere roborant: quin ei non infirmari salubrius

esset. Infirmis & enim semper ægrum quoquo modo repetere reiniscit. Quā ob rem illud nequaquam intelligim? eos qui diuina mandata per aliquot dies obseruat: carnis affectum omnino sedare potiusque dædere, uerum quum ex iisdem sanctioibus? omnium nostrarum culpa; remedium atque solutionem speremus? ea negligere uel non obseruare: peccatum esse manifeste liquet: quāquam aliqui suum errorem augentes sese defendere præsumant. Dicunt equidem nos plures leges atque instituta ad corpora affligenda nunc nos habere: quæ a deo ipso nequaquam imperata sunt. At istiusmodi homines satis cum minima bonitate rem hanc circūspiciunt: huiusmodi siquidem sanctiones a probis personis & diuinæ uoluntati conformatis ordinatæ sunt. Et quum nocentes homines plecti debere: nonnulli scripserint: nemini huiusmodi lex deformis apparet nisi cui patiendum est. Verum & adhuc illis qui hoc infortunium incurrunt: ratio indicat a se non autem a legibus? cōueniri debere.

De animæ immortalitate.

Membrum. xy.

c Aput hoc de animæ rationalis immortalitate agitur: in quo tamē sublimis causas inuestigare nequaquam nitimur: uerū de us quæ omnibus? cōmunes sunt: nonnullas in medium adducere curabim? ut materiā ipsā tam difficile a singulis arbitrari solitā explanem?. At nonnulli rem hanc per corporum dissimilem habitudinem cōprobare moluntur: quæ quidem & tenuē uis & nimia disparitas in hoc negotio sortiri uidetur. Neque formā huiusmodi prope cæteris corruptibilibus? præstare negamus: sed & cætera pene aialia quum sciuunt: erigunt: subleque caput attollunt: & quum humiliantur? propria consistunt. Nā quum nos suble caput habere dicitur: ut cælum quod supra nos est: propèdicolū aspicere possim? per lūbos maxie inflecti & caput per uiribus? suam spinā dimittere necesse est, quā rem equum? recto collo pagit. Verū non sine causa animam uegetabilē arboribus?: sensibile autem leoni concedimus, quas quidem differētiis minime nobis natura sed experientia profecto ostendit. Nā iuxta eorundem operationes ita animam eorum singulis conuenientē assignamus?. quum tantā denique bestias supra platas excellentiā circa animam habere a ueritate ipsa coacti fateamur: quis tam demens erit: ut homines aliam longe maiorem supra pecora sortitos esse negare audeat? Sed si animantes hos quos solo sensu ductos esse dixim?: artes: instrumenta ædificiaque fabricare: bellaque seriatim conficere & sua facta litteris mandare uidimus: maxima cum difficultate humanum genus illis præstare probaretur: nā uti nobis hominum hitudo magis placet: ita sua sensibiles animantes magis oblectat. uerū quia opera quæ istius generis animantia uita manēte cōficiunt: ad mortale corpus tantum cōueniunt: cum eodem ipsi? animam simul mori affirmamus?. At quis huiusmodi aialia sensum aliquem nobis præstaturum

fortiāt: illū ipsum profecto nō nisi magna necessitatis causa ut corpo-
ri subueniāt: possidēt, Aquila equidē atq; ceruari? lupus nimia uiden-
di claritudine micant: uultur uero odore & aper auditu præstant: quo-
rū singuli attamen alius in sensib? deficiunt: sed natura sagax illā par-
tem eisdē animalib? iuxta habilitatē atq; inclinationē quas illis dede-
rat: opportuniorē maiori præsidio tutata est. Vrsi siquidem natura ea
est: ut non nisi raptu uiuat: & sibi necessaria uirib? uendicet: quāobré
illas exuperātes habere licuit, cui? rei excessus & uidendi hebetudine
& leuitatis defectu cōpensatur: & hoc modo in uariis uel cōtrariis spe-
cieb?: naturā alia in parte supplere: qđ in alia deest: admittem?. Verū
quū aliqua in specie particulari aliqđ mancū corpus parit: cætera mē-
bra ipsius detrimētū non participare pene impossibīle ē. At huiusmodi
partes quas supra cōmemorauim?: in prima specierū diuisione distri-
butæ fuere, & uti animalib? reliquis extremitates aliquæ nōnullis in
potentiis (quādo sic auctori dicere libuit) datæ sunt: homini mediū
ubiq; tributū est. Verum quia gen? humanū ad infinitū tendere uide-
mus: ipsum aiam huic desiderio atq; operi similē habere: negare non
possum?. Non solum equidē imensā uitā probam?: cupimusq;: sed &
scripturis & dignis actionib? ipsā ostēdim?. Sēper quippe discurrem?:
neq; ratio discernere: itellect? inquirere: uolūtas præterea optare desi-
nūt, quum qđem portiōes istū? aiæ esse plurima experimēta indicant:
nā quis sitis illa quæ quū magis nostris psonis dam? uā hementi? ap-
petere sentit?: ab ipsis sensib? oriū iudicet: iudiciū id nunq̃ ueritatem
iōffensā deserit. Mēbra nāq; supplemētū illis opportunū capere que-
unt: & quicqđ naturæ suæ materiali cōuēit: illis facile dare possum?,
quāquidē partē quū possidēt: dūmodo noua alia necessitas nō occur-
rat: nihil appetūt. At in nobis e cōtra inuenim?. Quū maiores & enim
opes hēm?: lōge ampliores appetim?: quæ res ab animi anxietate uolū-
tateq; puēit: cui? finē quū magis ipedim?: is fortū? angit?: qđ sancti
sane ostēderūt: nihil enī qđ ad corp? ptineret hēbāt: & contēti uiuebāt.
E cōtra at qđ corporis uoluptates secuti sūt: qđ quū carnē ipsā delicatio-
ri modo fouebāt: tūc ampli? uexabāt: agitabāt q; uehementi?. Nō pau-
ci qppe ex iis qđ scitate præstarūt: nōnunq̃ ob pecūias acq̃rēdas mole-
stati sūt: quas quū ex puro corde dimittebāt: getē adipisci expiebāt.

INTERPRES

Postq̃ noster auctor hierosolymā uisere destinauit: particulā hanc
ad me mittere dignat? ē: ex qua mihi ampla scribēdi materies pateret.
At ego rei ipsi? magnitudinē cōtēplat?: & mei igēi ibecillitatē metut?

illius interpres poti⁹ q̄ auctor appellari malui: ne ex illis esse uiderer, qui dum gloriā comparare nitunt^r: neq; suas uires metiri: neq; modū neq; modestiā ulla ex parte obseruare curant. Vnde illis dedec⁹ pro decore: turpitudine uero pro gloria insequitur: quorū quoq; ob id spiritus magni potius q̄ utiles iudicantur.

Petrus montis philosophus: G. Ayora⁹ cordubēsi. S. P. D. Eodem Ayora interprete.

q Vū hierosolymā ire decreuerim: nōnulli labores qui iter agentib⁹ (q̄uis ordinē nulla ex parte prætereāt) facile euēire queūt: menti occurrerūt. Neq; id tantū pro longitudine uiæ existimauim⁹: uerum quia a paucis diebus citra me aliquæ infirmitates crebro ifestare sunt solitæ: quæ quū neq; amici adsint: neq; præsidia contra eas inuenire locus ille patiatur: ut suum intentū adipiscantur potētiores certe erūt. Non quia mors mihi molesta sit: quādo deo me ab hac luce migrare libuerit: uerū quia forte meū reditū impediet: quo fiet ut litteris incūbere nequeā: quā rem quidem exopto simul atq; uenturā spero. Nā quanq̄ iam ætas mēbra induruerit: desiderandi adhuc facultatē liberā reliq̄t. At uerū quū huiusmodi materies litteris idigere aperte uideatur: memoriale qd̄dā tantū ad te scribere anim⁹ fuit: unde lationis operis principium assumere possis, quā equidem rem in te facilem fore: tum natura tua tum quia nihil ex iis quæ compertus sum antehac a me tibi denegatū est. Reticui tamen apud te de re ista uenturi temporis spe fretus: i quo eandē copiosius explanare sæpe credidi. Verū quia nōnulli suæ pessimæ uitæ errores tegere uolētes: sanctissimā religionē christianā ualidis rationibus probari fundanq; nō posse mentiuntur: ut confusionē hanc nostrū uterq; tolleret: nōnulla deus scribere destinaui: quæ oibus communia sunt: q̄uis a paucis inclarum conspiciant^r. Sed quanq̄ fides illic sistat: quum illa credunt^r scilicet: quæ neq; sentim⁹ neq; determinare ualemus: hoc sane uerum est: si legem ipsam ubi decet: capimus. At iactis cōstructisq; fundamentis eandem ratione probare nihil sane nocere solet: imo cunctis bōis partibus fauet. Vale.

An mundus a se sit: an a quopiā aliquo dependeat: & initium aliquādo sortitus sit.

Caput. xvi.

u T portiuiculā aliquā Christianæ religionis iuxta naturā ostēdam⁹: fundamētum a prima origine capere oportet: & eodem itinere quo lex uenit: ipsam defendere necesse erit. Qua equidē in re illud in primis uidere sane cōuenit: an mūdus æternus & per se fact⁹

fit: an ab alio dependeat & cœperit quâdoq;? qui quidē supernū aliū conditorem habere necessario ostendit: quum ipse non nisi cōtrarius substantiis diuersisq; materiis constet. At principiū undiq; æquū iustum & ab omni controuersia penitus alienum necessariū fuit: ut reliqs creatis rebus ordinē atq; cōcordiam iponeret: quæ ex se adinuicem repugnari manifeste uidentur: quæ etiam quū rectore carerēt: nunq̃ alia alterius creationem admisisset: & postq̃ omnes adhuc educatæ fuissent: eæ quæ fortiori qualitate uel ampliori magnitudine cōsisterent: cæteras ibecilles minoresq; labente tēpore corrūperent: intemerentq;: quo fieret ut minimæ pene obrutæ occultarentur. Et si tantā deniq; potestatē sortitæ fuissent: ut sese creare quissent: tantam etiam libertatē possiderent: ut ordinē quem obseruant: quandoq; negligenter: & concordia qua colligantur desererent: præsertim quum dissimili materia constare experiantur. Vnde necessario ostendūt: ab unica sola atq; priori substantia fuisse creatas: neq; substantias materialisue propterea tēporis successu uel ortas uel educatas sed in instanti productas fuisse intelligim?. In quo singulæ qualitatē atq; officia sibi conuenientia sortitæ sunt, qđ ab ipsa experientia manifestatur. Alii equidem uel noui fontes minime fiunt: uel noua producunt maria: uel aliud elementorū siderumue augmentū oritur: præter subiectum illud qđ ab origine conditū est. Quæ equidē res p̃durabiles esse: eorū constantia & medio quæ quātū ad se tenent: manifestantur. nullo quippe in tempore detrimenta patiuntur: quanq̃ ipsorū opera nō semper paria sint. Omnia tamen quæ diuina potestate omni alio medio prorsus amoto creatur: sine diuturnitatis respectu habito carēt. Prima siquidē causa idem medium atq; constantiam semp̃ obseruat: quā ob rem opus agere & idem annihilare nequaq̃ sibi cōuenit: uerū creatis rebus & durationē & locum opportunū in quo ipsæ conseruentur: dare deum decet. At corpora quæ per cursuum inflixū gignūtur formaturæ: uti cōiunctionē illā a cursib? cœpunt: cum ipsis etiā eandem derelinquere cogunt: & sua pristina principia in quib? sine fine conseruabuntur: repetunt.

Quonā pacto animæ humanæ iteritu careāt: quarum quoq; substantia omnis ab origine simul creata probatur.

Caput. xvi.

q Vm oibus itaq; mundū sine carere debere: apertum sit: aīarū rationabilium imortalitas facilius probari potest: quum ipsarum substantiam in principio creatam fuisse constet: quāuis nonnulli

*Et fidei dogma
est hominum
singulas creati
onem esse in
gignit contrarium
re; insinuat in
sua:*

dicant: ad singularem hominum productionem nouam deum substan-
tiam concreare: quod uel contrarium uel minime uerisimile est. Nam
uti corporum materies ab elementis prouenit: neque ea corpora scilicet: for-
mationem: habitudinem: sensationemque quas postea recipiunt: addu-
cunt: neque aliter de ipsius animae substantia prius quam ad ipsum corpus
gubernandum intromittatur: dicimus: quum easdem quae animae conue-
niunt potentias nondum habeat: quae illi in ipsa infusione tribuuntur.
Quamquam etiam ipsa corpora quia contrariis materiis constant: dissoluun-
tur & illam formationem deserunt: quis esse non perdat: sed ad sua ele-
menta redeunt. At anima ratione praedita quum unica substantia statua-
tur: nec corrumpi potest: neque ullam partem quae sibi semel tributa est:
deserit. At uero quum istiusmodi animae substantia post organiza-
tum corpus crearetur iter illud quod in omnibus speciebus obser-
uatum est: offenderetur. Singulae equidem iam a mundi origine pote-
statem qua conseruarentur acceperunt. Neque id tamen sine diuinae pro-
uidentiae atque ipsius naturae medio fieri dicimus: quae quidem partes
communes omnibus & sunt: & esse debent: quis nonnulli qui in rei istius
ueritate nondum certi sunt: quum fortunae saeuiciem in suis praediis &
circumstantia quiescere uident: deum ibi grandines: alibi uero pluiam
distribuere: & alio in loco ipsum fulgura iaculare: in alio uero clarum
ac sine nubibus solem spargere dicunt. Neque illud denegamus: magna
signa uidelicet supra naturae cursum quandoque uenire: quae tamen ra-
ro accidunt. At quum anima rationalis principium non haberet: unde ad
humani corporis coniunctionem ueniret: solus homo aliud sibi simile
animal iuxta naturae leges generare non posset: si organizato corpore
noua substantiae spiritualis creatio spectaretur. Quam quippe ob rem
satis admiramur: quum in hac unica parte diuina uoluntas atque potentia
tam facile cogatur: quum mortalium quispiam dum suis uoluptatibus
utitur: corpus generare potest: cui deus a iam concitare teneatur. Verum
hoc conuenientius occurrit: uti corpora alia ex aliis prodeunt: & eorum
omnium materia elementorum sit: dicimus: itaque quum membra idonea sunt:
ea spiritum ad se per naturam posse conuocare: quando ab homine quod & anima & cor-
pore constat: generata sunt. Si de nouo quoque animae substantia produci-
tur earundem qualitatem per naturam cognoscere minime potuisse
mus: opus & enim quod futurum est: semper in ambiguo a nobis conspi-
ci solet: illic praesertim ubi nouum principium sumi debet. At uerum
nos animarum cognitionem habere praesumimus: quia ab ipsius mundi
principio quem ordinem atque uim quibus suam speciem regerent:

receperunt: speculamur, quæ si de nouo crearentur: uel difficillimum uel maxime ambiguum id scire fuisset: uenturos hoies scilicet per prætorum exempla antenosceret. ¹¹¹ Ea demum omnia quæ ab unica priori causa esse sumpserunt: sine fine perdurare debere satis probauisse existimamus. Verum illud agere cõuenit: differere scilicet quoniam pacto animam a carnis natura alienam mortales sortiri cognoscendum sit: quæ pars etiam non solû tractanda sed ad experientiã deducenda nobis uidetur. Corpora namq; quû materialia corruptibiliaq; sint: alia sibi haud dissimilia appetunt. Ast quû uenter tantû cibi capit: ut non ulterius ab inedia uexari queat: ilico corpori ostendit: illic se fore quieturû sedaturûq; ubi ueneris copia illi daretur: & a frigore atq; æstu esset alienû: quæ res quantû ad ipsius corporis appetitû uenissima est: quanuis nonnulli res has (quas tam paulo altius rettulimus) eodemmet tempore possideant: & tranquillitatẽ maiori cû anxietate inquirere soleant, quæ quidẽ sitis propterea auget: quia quû uæhementiori ægritudine uexamur: illam euadere ardentius cõcupimus. Quã ob rem anima ipsa quum corp? (qđ sibi inimicû ẽ) magis fouemus: maxime aggrauat: & uarias undiq; (ut libertatẽ uedicet) partes inquirat: quã rem dum agere itendit: ad plurima loca & scãdit & descendit: quæ corporis nostri speciem longe superat. Caro siquidẽ ex elemẽtis constat: quo fit: ut neq; maius aliqd neq; sibi conformius appetere queat. At intellect? humanus non ea trãsiẽdo penetrat: sed & cãlos ipsos trãscẽdit: & ad mûdi rerûq; oium principiũ & diuinitatẽ (quæ æterna ẽ) peruenit. Vnde illud necessario ostendit: nos substantiam præstantiorẽ sublimiorẽq; q̃ ipsa elementa dare queant: possidere. Illis equidem discursus similis nequaq; conuenit: animã nãq; quã elemẽtor: uirtute sortimur: absq; alior: corpor: mediatione minime uti possum? utã uidiã? enim sono ab aere ad ipsas aures deducto id id gemus: neq; gustare sine cibis: neq; tangere nisi corpus adsit: q̃mus. Neq; aliter de reliquis sensib? censendum est: at aia de qua sermonẽ agimus: absq; huiuscemodi medijs suis muneribus fungitur.

At q̃uis nos animã ratione ornatam habere cognoscamus fateãur q;: quis nobis ostendit: mortales peccatû ipsi humanitati coniunctum trahere? uel in ipsum incidere posse: quam quidem imbecillitatem nemo suis sensibus atq; rationi denegare potest. Omnes siquidem inter mala & bona opera discrimen cognoscimus. Quum ignorantia namq; intellectionem nobis tolleret: quã actiones determinare deberemus: q̃uis inter se differrent: si incognitæ essent: auctores uel ad eã

dem quietem uel anxietatem conducerent: sed quum ad bonum malumq; discernendū apti simus: præmium actiones consequitur: quā uis omnis homines eundem unicum finem per naturam adipisci debere: negare non liceat: uerū tunc omnes in uita cōformari debuisse adiungendū est. Quum partes has itaq; e cōtrario uideamus: nos manuum nostras: beneficio derelinqui: sane colligitur: & modo quo conscientias referuabimus: eodē ad cælum scandēdū ut gloria fruamur expediti erimus: uel e cōtra grauati ut apud inferos relegemur: ibiq; loca perhorrida incolentes cruciēur. At quanq̃ animæ iniuria fieri a nonnullis existimetur: quū mundanæ uoluptates ad ipsum corpus tantum spectent: sanctio attamen iusta est: nam quū ipsa anima consensum denegat: carnes nullum crimen cōmittere possunt: & uti corpus absq; anima errare nequit: eodem quoq; modo sine corpore spiritus ipse mereri non potest. Coniuncta & enim ac colligata in eodem cōmerito ad id ipsum agendū sunt: quam quidem ob rem alterū alterū uel meritum uel demeritum eorundē operibus conueniens fugere nequit: quæ res in ipsis animabus aperte experitur, quæ quū recte uiuunt: & corpora sub uirtutum legibus conuincunt: & exemptionem & libertatem ostendunt: & ascensum ad superos cōsequi posse demonstrant. E contra autem quū uoluptatū retinaculis detinētur: sentiūt. At si aliqui differentiam hanc gloriæ atq; punitionis inter iustos prauosq; negauerunt: ii suam uitam nō tam bene (profecto) disposuerūt ut illis merito credi debeat. Nam quis truitiæ officium cuiusq; pri quæ conueniūt: distribuere sit: ipsam iustificare musitareq; prius decet: q̃ iudicandi mūus illi detur. Neq; dissimile exemplum de iis hominibus damus: qui nulla uirtute redimuntur a uicis immo a flagitiis: quis nihil extra ortū & occasum nobis euenire mentiantur, quā ob rem nihil in uita mortalium præter corporis oblectamenta inquirendum esse edocent, quā equidem ad rem construendam dicere solent: nullam adhuc animam e corpore digressam lucem hanc iterū repetisse: quæ alterius uitæ uel libertatē uel ligamenta narraret, quæ res fieri neque cū facilitate cognoscitur. Anima namq; & inuisibilis & ab omni sensu remota ē: neq; uocem habet: quibus partibus quū careat: quanuis internos redeundo pererret: nihil ab ipsa intelligere possumus: eodem quoq; modo per dissimiles errores discurrent, qua quippe in re suæ pessimæ consuetudini nequaq̃ contradicunt: quis persæpe excitentur & ad se redire cogātur. Anima equidem alia præter ea quæ ipsimet statuūt: esse dicat. At ii quibus ob morum

probitatem fides danda est: omnes e contra censuerunt.

An peccatum per naturam an ob priorū parētū errorem mortales ab origine trahant.

Caput. xviij.

n Vnc autem ad id deueniendū est: an peccatum per naturā an propter negligentiam nobis euenerit? quod quidem dubiū ī prima fronte difficile occurrere uidetur: quum tractatur aut id facile inuenimus: obligatio equidem in illius iactura consistere debuit: quod errorem cōmisit: & medela demum per ipsius petitionem euenire cōueniebat, quū tanta itaq; ignorantia in ipsa humanitate regnauit: quis nostram fuisse culpam negare poterit? præsertim si mortales ipsi sese maculatos esse cognoscerent: qui plenū præsidiū comparare neq; poterant neq; sciebant. At si a natura huiusmodi infirmitas eueniret medela ad eandem curandam ægritudinem parari posset, quod quū sic non esset: magnum sequeretur inconueniēs: quū duas certe partēs a recta creatione longe alienas haberemus: quorum altera cōditio nostra in peccato esset: altera uero præsidiū occultatio: quod omni opifisci odiosum est: qui sua opera ut laudata sint: efficiunt: non autem ut damnata abiciantur: quādo fortius hac in re igitur lex ista obseruanda est. Diuina siquidem bonitas cuncta quæ fecerat: bona cōstituit, quæ etiam a iusticia diuina ista cōditione prædita petebantur: et magnam hominibus excellētā cōdonauit. Et si nos deus imperfectos fecisset: non ut nos a peccato redimeret: curaret: sed ut suamet ipsi? opera corrigeret: uenisset. Vnde manifeste ostenditur hominem per se & in ptea creatore uetita peccauisse. Si is quippe illic ceciderat: uel ubi non prohibitū fuerat: uel ubi erroris noticiam non habuerat: defacili ac iuste remissiōem adeptus esset. Verum propter ingratitudinē atq; inobedientiam deus tam diutino tempore poenā protraxit.

A quo potissimum humanum genus redimi debuit.

Caput. xxiij.

a T quum noxia per diuinæ sanctiōis transgressionē orta sit: ab ipso solo ea redimi potuit. Vnius siquidem hominis potestas non parū si se ipsum saluaret: ageret: quanq̃ sine peccato conciperet: & magnæ sanctitatis esset: neq; reliquos mortales propterea sub se cōcluderet: pars enim hæc adæ conueniebat: qui quū multū remediabat: nihil extra id quod ad ipsam naturam humanam attinebat: coextēderetur: uerū ad eā partem quæ sub præcepti transgressionē concludebat: uis neq; posteritati parcere: neq; illi toti mediū dare potuisset.

Quam quidem ob rem diuinam personam ad humanam redemptio-
nem: euenire: necesse erat: quæ & omnes sub se contineret: & errorem
in se commissum relaxaret: & suam nobis uoluntatem ostenderet: qua-
rum quippe partium nulla solo homini conueniebat.

An semel an amplius nos redimi oportuisset.

Caput. xx.

i Am clarum est: solum deum humanum genus posse redimere: ue-
rum illud discutiendum est: an sæpe an semel is ut nos saluaret:
uenire debuisset, quod ex se patere uidetur: quum in eadem hora sola
peccatum commissum sit: neque amplius quam unicus mundus est. Quam ob
rem unica redemptio & conueniens & satis erat, uerum quonam pa-
cto deus carnis debitum iuxta ipsius corporis proprietatem atque naturam
persolvere potuisset: nam quantum ad deitatem neque ipse pati: neque a no-
bis quam ueniret uideri potuisset. Quapropter humanam carnem assu-
mere conueniebat: ut utilitatem per ipsius naturam uiam daret. Aliter equi-
dem maxima cum facilitate si suam potestatem ibi ostendere uoluisset:
mortales omnes liberare potuisset: poenam autem (sine istiusmodi con-
iunctione) minime: unde deum & hominem redemptorem esse debuisset:
manifestatur: ut ipsius opera utriusque naturae conueniret: quæ neque tam cla-
ra esse debuerunt: ut solæ diuinitati nequaquam ascriberetur: neque tam ocula
ta ut qui recte intueretur: diuinitatem inde semiabstrusam esse cogno-
sceret. Solius quippe hominis actionibus atque potestati non plena exhi-
beretur fides. At si hæc duæ partes diuinæ omnino fuissent: longe ma-
gis (profecto) paterent: quam nostræ redemptioni conueniret: quam liberta-
tem nostram aperte tollerent.

Quibus fundamentis Christum & dei uiui unigenitum & uerum huma-
næ salutis præsidium esse constet.

Caput. xxi.

p Atque itaque ut mortales absoluti essent: ipsos a persona diuina
curari debuisset. Nam quum christus omnia hæc signa in se ostē-
derit: quis ipsum deum & hominem & humanitatis præsidium fuisse uel
denegare poterit: uel sufficientem rationem aliquam saltim qua in contra-
ria parte tueatur: adducere ualebit, mortuos siquidem suscitare: & alia
quæ faciebat: mirabilia conficere: solum diuinæ potentiae conueniebat:
& cæteris creaturis omnibus impossibile erat. At quum nonnulli tam per-
fidi sint: ut christum diabolicis uel uerbis uel caracteribus ægritudi-
nes sanare dicant: hoc falsissimum est: quum dæmon ipse huiusmodi
potestatem nequaquam possideat: uti in penultimo tertii libri capite late

probatū est : neq; ulla præterea est scientia: quæ tantæ perfectionis
 effectū causare possit. Quū christ? itaq; sese dei filiū & se & patrē
 unū esse palam fatebat: si Iesus is seductor fuisset: nihil a deo sibi con-
 cedi debuerat: quāuis deum patrem sanctis uerbis interpellauisset:
 eūdem quippe plecti iustius fuerat, nō tantū enī ipse sed & apostoli i
 sui nomine infirmos curabant. Et si aliqui garrissent: non omnia ab
 ipso facta esse, quæ a prophetis de saluatore prædicta sunt: suam iactu-
 ram profecto inuestigant, impossibile quidē esset: duo contraria tam si-
 milia esse: q̄ christus & is de quo tanta dicebantur: si ismet non esset.
 Præsertim quū deum prophetias nobis mittere propterea habeamus
 ut mortaliū ignorantia tolleretur. Quo fieret ut si christus uerus re-
 demptor non extitisset: diuinæ præmonitiones ad maiore cōfusione
 nostram certe fuissent. Nescimus equidē quis differentiā illam inter
 hos (de quibus dicim?) duos determinare potuisset. At quum iu-
 dei & animarū quietem & corporis imperiū ab ipso recipere debuissent:
 præsumāt: pars hæc & imbecilem rationem & ualidissimas contra-
 rietates habet. Nam si redēptor ad eosdem hebræos absolute saluan-
 dos uenire debuerat: quid oportuerat: prophetas studuisse ut ipsius
 cognitionem populo darent: eidemq; perditionē minarentur: si illū
 non benigne ac fideliter reciperent. Nonnulli ex illis et peritis iudeis
 filiorū congregatione facta: illis cōmemorabant: quāta obprobria sal-
 uatori fieri deberent: quāta quoq; iactura & tantorū scelerū auctorib?
 & eorū posteritati ob id euenire deberet: denunciabāt. Si christus itaq;
 illis necessario remediare debuerat: siue ei ipsi suas uoluntates con-
 formauiissent: siue ipsum denegauissent: eundem omnino fecisset
 effectū: unde patrum uerba irrita atq; inania fuissent. Quā quū præ-
 fidiū hoc inter ipsos consistere debuisse dicunt: indeq; conquerūtur:
 ut ad alios transmutatū sit: hāc rem profecto quū æquis oculis ispi-
 cerent: nihil ab eo lamentari sed in ipsum credere eūdq; cognoscere
 deberent. Princeps equidē qui a suis denegatur: si externos non acci-
 pit: neq; iustus neq; rationalis habetur: maxime si illos qui ipsum
 custodire debuerant: impunitos deserit: quod quidem archanum isra-
 helitico populo nequāq; denegatū erat: is equidem a quo salutē spera-
 bant: illis quum aberrabant: ingentes plagas mittebat. At uerū
 quū istius gēis maliciæ: ingratitude iniquitatisq; quibus cōtra
 moysen suæ legis latorem atq; in aaron interpretem opitū uteban-
 tur: meminimus: & quantū summi dei præcepta ubiq; contemnebat
 intuemur: quis tam demens lunæue mutationibus obnoxius esse

poterit: ut ipsos hebræos uarietati atq; incōstantiæ credat: eodem in tempore tanta tamq; ampla miracula deus ut illis faueret: pene cōtinue faciebat: quos quoq; tam acerrime quā aberrabant, castigabat: ut ipsum omnes summū olympi rectorem esse facile atq; aperte cognoscerent: quem tamen per unius horæ spaciū denegabāt: eiq; excreationes mitebant: si illis quicquid iuxta sui appetitū placeret: subito non daret. ueram siquidē gloriā neq; ipsi tenebant: neq; deus illis pollicitabatur: immo & ea quæ ad corpus spectabant: absq; ullo labore uolebant: unde prouerbiū illud contra ignauos derelictum ē: eos & enim māna forte posse uiuere præsumere atq; excogitare dicimus. Neq; inter reliqua exemplū illud ad iudeos leuitatem ostendendam: adducere est alienū: quū exploratoribus ad promissionis terrā speculādam missis: usq; reuersis nunciantibusq; singula de ipsā tellure dicta uerissima esse: quā tamen postq̄ ipsi nō sine difficultate adipisci posse nunciarunt: iniquus atq; anceps populus in seruiturē redire atq; in egypto uiuere potius q̄ eandē inquirere aperte malebat. Quā quidem ob rem ipsi per quadraginta annorū spaciū in deserto manere ibiq; satis multis plagis atq; miseriis percuti coacti sunt: donec illi qui conspirauerunt: consumpti sunt. Neq; longe dissimiles profecto errores gēs hæc peruersa contra Christum totius humani generis redēptorē obseruauerunt: retinentq;: qui quū aliter fecissent: suos ritus & iudaiam prauitatem (ne consuetudinem dicā) eosdem denegare atq; depocere necesse esset. At quū ipsi diu diuq; suas scripturas studebunt: ne minem in mundū præter Christū: uenisse iueniēt: qui deo illi in actionibus & uerbis assimiletur: qui eos deducebat: quē quoq; ipsi deum Iacob: Abrahā atq; Isaac: appellabant: inuocabantq;: neq; alia in ipso differentia difficilis erit cognitu: q̄ eundē uerbum esse incarnatū itueri: credere atq; fateri. Restat autem dicere ingresso peccato: quonā modo curari debuimus: quæ res quū aliunde a nobis explicata sit: nō multam diffundemus orationē. noxia namq; uti corporis oblectamento causata est: carnis tormētis atq; laboribus depelli debet, quas quū uoluptatib; expleremus: onus grauari potius q̄ leuari certū esset: præsertim quū ipsæ aīæ leues undiq; ex sua natura experiāt: quæ aggrauatæ ad suum principiū redire nequeunt.

Quā maxime aberrant: qui Christi religioni assentire recusant: antichristi aduentum opperiri facile credi possunt: & q̄ manifeste demonstratur: seductorem illū nullā sibi credentibus utilitatem dare quisse.

¶ **T** forte qui uerā redēptionē nostrā denegant: salutem ab anti christi aduentu sperant, quos ipsius doctrinā suscepturos fore facile credim⁹. Ea & enim mirum in modū illis cōformatur, q̄ ueram gloriā in corporis uoluptatib⁹ statuūt. At uerū q̄ rē hanc absq; priuata factione intueri uelit: ex seip̄s ueritatē aperte cognoscēt. Nō parū equidē ueritati repugnat: si quū uestē aliquā ab hūiditate redime re cupim⁹: eandē in hūore demittim⁹: si macula itaq; nostra ob uoluptatē ingressa ē: quonā pacto hanc augēdo illa exhibet⁹. At quū ātichristus idē uenenū dare debeat: ex quo ægritudo causata ē: q̄ illud profecto excipient: ifanabiles q̄ocissime fient: quū nulli præsertim præsidiū huiusmodi coacte cōueniat: id & enī & primæ cōditiōi nostræ & rectæ rationi atq; cōsuetudini repugnat: quū is demū atroces pœnas ipsū fugietib⁹: opes uero sectatib⁹ det: ipsū liberū arbitriū tollere uelle: manifestū est. Nullā clariorē huic repugnātiā iuenim⁹: q̄ seip̄s filiū dei aperte appellare: & oēm suā uolūtātē atq; uim illic intēdere ut creaturas uel cruciatuū timore uel corporis uoluptatib⁹ ad se cōuocet: & suā semp uoluntātē explere nō posse. Verā equidē potentiam ne quaq̄ habebit: ut firmā credulitatē in cordib⁹ collocet: qua ipse uero amore nō aut p̄secutiōē uer⁹ dei nūci⁹ esse credat⁹. Vnde ipse neq; bonitātē neq; potestātē diuinā hēre apte probatur: quas si possideret tāto sui terrore deposito creaturis oib⁹ ueritatē maximā cū facilitate ostēderet: qui tamē ea quæ agere dimittet: non ob aliquā dissimulationē sed ob potestatis iopiam deferet. Neq; iste alien⁹ est mod⁹: ut leges (quādo eas sic dici placuit) adinuicē cōparētur: quis prætēriti tēporis exēplū adducam⁹. Iā equidē oib⁹ sine ulla cōtradictiōē notū restat: errorē ob corporis uoluptatē atq; iordinatū appetitū igressum esse: quā ob rē penitētiā cū martirio & ipsi⁹ carnis abstinētiā agere decet. Si lex itaq; iudeorū mauroꝝq; illis & mulierū & filiorū & ciborū aliarū q; isti⁹ generis opū copiā promittit: quō eos a prima grauedie alleuiare poterit: quis iter illas duas leges differētiā sit: mahūeticā equidē prauitatē sectatib⁹: tātas mulieres hēre p̄mittit⁹: q̄ tū ad eas sustinendas ipsi facultatē hēant. Armis quoq; sese atq; suū errorē defendere illis īperatū ē. At quis hebræi mai⁹ meliusq; fundamētū habuerint: non p̄pea patet: ubi deus aīarū gloriā illis apte promiserit: ueluti bōa corporis quæ crebro illis sese daturum pollicebat⁹. qua in parte æque pro singulis loqmur. uer⁹ q̄s tā ignar⁹ erit: q̄ harū duarū legū expressū errorē aīaduertere nequeat: quæ nō solū aīarum seueritati atq; tēperiei aperte repugnāt: uerum nondū conuenientem modū ad ipsum corp⁹

conseruandū sequuntur. Quum homo nāq; uel aliquo uulnere uel aliqua ægritudine in lecto iacere cogitur: eundē prius per inediati agi & humores extenuare atq; expellere necesse est. Nā ex iis qui dissolute mulierib; cibis: rixis belloq; utūtur: pene neminē sanum per multos annos uitam protrahere: & a pluribus personis diligi: experti sumus. At ii qui quietē degerūt: inter oēs sine malicia sunt habiti: quīs corporis uoluptates neglexissent. Et non solū hoc inter homines: sed & ipsa ratiōis expertia animalia naturæ instinctu ducta: ea quæ raptu uiuunt: odio quodā prosequuntur: torueq; inspiciunt: qđ nunq̃ cōtra innocua obseruare solent: quīs ea dimicandi robore careant: quū bruta demū uitiosa sui generis animalia abhorreant: quāto id dedecoro sius inter hoies haberi debet: qui dū implentur uoluptatib; & animū obnubilant: & corp; præmature interimūt. Si libidini enī & cæteris corporis uoluptatib; inseruire deberem? non nos ratiōe præditos animantes dicere licet: quū pars hæc brutis conueniat.

Quāmaximū argumentū ad christianā fidem roborandā ex cæteris legibus oritur. Caput. xlii.

I leges iterum repetantur: magnā in illis sufficientiam inuenimus: quō nostræ sanctissimæ religiōis bonitatē cōprobem? Dicēdum ergo erit: experientiam illam quam multi & sancti & digni uiri: nobis ostēderūt: siue ex nostri siue ex antiqui temporis hoib; & ex quauis lege u ipsi sint: qua in re illud abiicimus: qđ cōmuni modo Christiani agere solem? uerū de illis partib; mentionē facim? quæ a nobis obseruari iperatæ sunt. Si i lege nāq; naturæ uir q̃spiā iust? uel habebat uel dicebat: is ordini nobis tradito cōiunct? uitā agebat: neq; aliter apud hebræos mos hic obseruat? est: oēs namq; prophetæ & opes & sobolē numerosā dum corpora coacererēt: & aīas expurgarent: contēnebāt. Neq; secus de mahumeticis dicim? quando eorū quīspiā tam prospera sorte ducit ut uel iust? habebat: uel sancte ab iis uiuere existimetur: quāuis ultra sui erroris statuta coerceat. At i nostra religio nequū multū iquirim? nunq̃ tātā aspītatē corpori iponere possum?: qđ idipsū mortalib; iperatū nō sit: sempq; ipsas aīas fouere corp; uero castigare iubemur. animis tamē nostris summa gloria præposita atq; promissa est.

An nos primis parētibus an ipsos nobis dignitate præstare probabilius constet. Caput. xliii.

Iluc prorsus ibimus ubi nonnulli dicere solent: saluatorem noxiam abstergere debuisse nobisque talem conditionem

donare ut iterū infirmari nullo pacto mortales possent: qđ suam primā sāctionē maxime offendisset: satis & enim fecit quū nos prioribus parentib? pares cōstituit: q̄uis illis supiores nos nequaq̄ absolūisset: illi equidē lamentari queunt: quum in suā pulchritudinis: sapientiæ atq; quietis compensationē: nos præsidiū facilitatē habere uideāt: qđ ilico quū inquirim?: adipiscimur, quæ res a primis parentib? longe aliena erat: qui q̄uis magnā perfectionē haberent: beatitudinē sine ali quali merito cōsequi nequibāt. Non aliter equidē liberum arbitrium quo quicquid mallent: eligerent: q̄ nunc retinem?, hēbāt. At quanq̄ itellect? illis magnopere seruiret: nunq̄ id tanto pe speculabatur ut uel clara nocumēta uentura uel futurum utile aperte discerneret: si quas poenas equidem humanitas ob sui scelus perpetrātū pati debuerat: præsissent: non tam faciliter ueritum fructū manducassent. Verum illud est: qđ si præceptū obseruassēt: & sāctificatio illis exhibita eēt: & totā posteritatem extra periculū fecissent. Sed uti utilitatem sperabamus nos poenæ quoq; obnoxios fuisse opportunū fuit: ueluti sit quū duorum populorū imperium duobus ex utroq; exercitu delectis uel ducib? uel militibus in mediū cōmittitur: ut quorū alter præselle debeat: per eosdem ferro decernat. Vnde illud sequit: ut uterq; ea iura legesq; obseruet quæ a sui uel uictō impositæ uel uictore partæ sint. Neq; pactiones hæ illius gentis stirpem tantum amplectūtur: sed & alienigenas aliquos qui illic ut inhabitent: ueniunt: quāuis nonnulli tempore procedēte uel iacturam illam a suis maioribus impositā recuperare: uel æquiperantiā aliis ex rebus comparare soleant. Quū primæ igitur creationi lex in qua creaturæ per se quoquo modo mereri possent: data sit: non recte de ea quā nunc habem?: conqueri possum?: confirmatio equidem nondū amissa est: quāuis protracta sit: sed ea i extrema die iudicii iis omnib? simul dabitur: qui recte uitā degerūt: quorum animæ atq; corpora immensa fruentur gloria. Maius autem nocumētū qđ ex hac re humano generi euenit: illud fuit: quū homines illi priores gratiam non expectauerūt: quā breui in tempore & minimo cū labore cœpissent. Nā q̄uis corpora maiorib? laboribus q̄ tunc subdita sint: semp nobis modus restat: quo aias ad uerā beatitudinē imittere possim?: præsertim postq̄ Christus in hunc mūdū uenit: imo & boni ex antiquorib? gloriam expectabant: q̄uis eam ilico capere non possent. At forte non tanta iniuria nobis facta est: quam illam nonnulli statuunt. Adam enim nōdum beatitudinē meriti? fuit: quā nō sine legis sibi ipositæ obseruatiōe uti nūc nostro modo facim?

*debitū quid nūc
malū propensio*

*presens quid, e
et tanta iudici*

adipisci poterat: quāq̄ & magnā corporis quietē & gaudia possideret: cum quib⁹ etiā ab appetitu & tentabatur & ifestabat. At uerū postq̄ iter illud dimisit: in quo & remunerari & sanctificari posset: aliam nouā sāctionē a sui opifice ipōi necesse fuit: error equidē esset: ad priorē illā inocentiā quā oīo deleta est: redire sperare. Quā ob rem tū pp̄ exiliū tū propter ingentes corporis labores ipsi⁹ animi intellect⁹ obnubilatus est: qui nō eo modo nunc quo ante solebat: diuina ministeria specularē. At uerū propter primū peccatū nemo apud inferos condēnatus est. Oēs etenim ii qui uitam sanctē fecerūt: in limbo Christi aduentum expectauerūt: qui quīs nō uti nūc in cælo in gloria tunc consisterēt: minime in dānatiōe erant: dūmodo ipsi ob propriā uoluntatē non peccassēt qđ inde ostēditur: quū illā iæqualitatē uel pœnæ uel pēitētiæ intuemur qua homīes ante Iesu Christi passionē expurgabantur: quæ an dispar extiterit: facile est colligere. Alii enim in limbo extiterunt: alii in inferno ab omni redemptionis spe destituti relegati sūt: quæ quidē differētiā nō primi erroris est: quū successores & in maiori gloriā ascenderēt: & ad immaniorē pœnā descenderēt: ueluti singulorū actionib⁹ conueniebat. At quīs baptismū ad primū crimē abstergendū habeam⁹: id exiliū tantum nobis tollit: mortalesq; ut i gratiæ legē ingredient aptat (imo itromittit ut rectius dicam) nam uti i illa priori inocētiā (ne simplicitatē dixerim) propter præcepti, quo fructū illū uesci uetabatur: obseruatam hoīes in cælū transportati fuisset: illo igrediendi tramite amisso: aliud iter cū baptismo atq; præceptis deus aperuit. Verū si de priori lege loquimur: nemo sine laboris degustatione & appetit⁹ refrēatiōe, qua de arbore uetita edi prohiberetur: gloriā consequeretur: nisi prius seruitus illa cum generali sanctificatione tolleretur. Mansissent & enim uti paruuli nūc ante baptismatis lauacrū. Vnde facile probatur: nos neq; ob maiorum nostrorū uel amicorum uel sociorum errorem in animarum damnationē posse uenire: quanuis corpora maiores subeant cruciatus. Non propter omnīū peccata tamē unī⁹ innocētis anima damnabit⁹: quanq̄ illud negare non liceat: nonnūquā dum sociorū errores atq; uoluptates insequimur: conscientias maxime aggrauam⁹. Verū hoc non quia socii peccent: fit: sed quia nos & mente & corpore eorum actiones imitamur: illisq; assentimus. At quanuis illi qui uel recte uel peruerse nos erudiunt: uiam nobis aperiant: nunq̄ sine nostro consensu nos uel ad pœnam uel ad gloriā destinare queunt: quanq̄ aliqui sanctitate & plurimi iniquitate ob suorum præceptorum imitationē præstiterint:

id. quid & simpli
reliquit.

qui tamē quis habilitatem ad id peragendū nobis dent: nunq̃ nostrī arbitriū libertatē tollūt. At quis eū atq; adā peccatū tā graue esset: ut eiusdē auctores nisi penitentia expurgarentur: apud iferos relegari deberēt: non propterea intelligitur illud. eorum filios illuc deportatū fore. Nam uti nec pares in ipsi? p̃cepti transgressionē: neq; in maledictionē p̃næq; obligatiōe esse debuerunt. Neq; solum in animabus sed & in corporib; maxima iter liberos & genitores discrimina s̃pissime uidem?. Iam equidē parētes magno cum dedecore uiuere atq; mori quosq; sobolem in honore haberi: experimur. At si priores patres nostri cōfirmationē excepissent eorū posteri maiore & quietem & securitatē q̃ ipsimet iuxta suā primā creationē possedissent. Ast uti maledictio in contrariū pro scificatione uenit: conueniēs fuit: ut illā priore innocentiam laborib; uinceremus.

Quā facile cōprobetur: diuina uerba panē atq; uinū in uerū Christi corp; atq; sanguinē posse permutare.

Caput. xxy.

¶ Vum huiusmodi uiuā quā ostēdim?: meminim?: Christū deū & hominē fuisse clarū atq; cū facilitate apparet: quæ ps quū firma sit: cæteris illi? miraculis ampla fides sine difficultate præstari merito debet: quā rem nos agere procul dubio tenemur. Verum tamen illud est: nōnullos ob sui ingenii hebetudinē & tenuem considerationem dubitare solere: quonam pacto Christi uerba tantum robur in se sortiri queant: ut panē in carnem & uinum in sanguinē immutent: ubi illud fateri oportet rem hanc iuxta naturæ cōstitutionē fieri non posse: uerū creatori oīa tēpora ut suā uolūtate expleat: æqua sunt. Nā quis hostia eundē colorē saporeq; post cōsecrationē quos ante te nebat: retineat: nihil id ad propriū illius esse cōfert. Rerū equidē omnium uis in substantia cōsistit panis enī oīs neq; eūdē colorē, neq; idifferētē saporē possidet: neq; a proprio esse propterea deficit. Carnes quoq; diuersas similitudines sortiūtur: aliæ nāq; piscis aliæ herbarū radicū specimen in cōspectu præ se ferūt: neq; aliter in sapore uariari sentiuntur: quis carnis substantia restet. aliqui quoq; pisces postq̃ conditi sunt: & oculis & gustui carne constare ostēdūt: quanq̃ certitudo in contraria parte assit. Per artē etiā eo modo lignū aliqd̃ depingere possum? ut carnis similitudinē uidētib; offerat. At in aqua talē diffunderē liquorē qm?: ut illā ad sanguinis colorē ducat: quanq̃ uerā ac propriā substantiā minie imutem?. Color & enī nihil ueritati i hac uel i simili pte tenet: ea nāq; iuxta diuinā tū uolūtate tū ordinationē uenit. ex

herbis enī quas comedim⁹: iā pars aliqua per digestiōē in carnē conuertitur: quæ res quū ad nostrū opificiū reliqueret: neq; eandē causā re scirem⁹ neq; ad id mortaliū aliud per iter sufficeret facultas: nisi hæc digestiōe nobis a natura sancita mediāte qua uentrē cibare concupimus: & ipsū alimētum digerimus: uerū modū illū quo singulæ ipsi⁹ nutrimenti portiōes per uarias partes distribuūtur: penit⁹ fere ignoramus. Quū huiusmodi itaq; conuersio creatoris sanctiōe proueniat: & hæc & aliæ q̄ plurimæ quum ipsi libebit facile fieri poterunt. Quo quidē in modo de Christo intelligim⁹ qui quum deus & homo esset: panē in propriā carnē uerbis cōuerti uoluit: neq; id tamē ob corporū oblectamentū sed ob ipsarū animarū salutem: quā ob rem carnis substantiam in hostiā intromittere sine ipsi⁹ coloris saporisq; imutatione satis est. Quum Christus itaq; consecrationem hāc iusserit: magno u subiciunt periculo qui eandē cōtemnunt: illiusq; fidem extenuant: quū ipsi⁹ esse præsertim iuxta diuinā uolūtātē ordinationēq; nō autē in mortaliū cōspectu determinatiōēue consistere clare cognoscatur. Immo & i ista (de qua loquimur) sanctissima cōsecratione adhuc post ipsi⁹ mortē inenarrabilē amorē, quo gen⁹ humanū profecut⁹ est: ostendere uoluit: post redēptionē & enim modum nobis reliquere dignat⁹ est: quo ipsi⁹ sacratissimo corpore in hunc mundū frueremur.

Quib⁹ argumētis hūana ratio quietetur: quū trinitas p̄sonarū in unica diuina natura credat⁹: & quā nā ob causā neq; plures neq; pauciores deū habere cōueniēt⁹ appareat.

Caput. xxi.

Quidē Vum redēptionē nostrā per deū & hominē fieri oportere ostenderem⁹: illud discutere restat: quonam pacto & ad signa & ad uerba q̄b⁹ Christ⁹ in plebē uti debebat: & ut nostræ utilitati recti⁹ cōsuleretur: diuinā naturā p̄sonæ unitatē excedere nobis utile fuit. Ali ter equidē ipsum redēptorem esse: quū uenisset: oib⁹ apte cōstitisset. Neq; illic detinebimur: dū quonā pacto. deus ad intra sese habeat uel in tres distinguatur personas. Verū illud reticere non licet: an id iuxta sanam rationem fieri debuisset: qua in re ab illo ordine exordium assumemus: quem deus in ipsis suis reb⁹ creandis obseruauit: omnes enim creaturas ab aliis sui generis comitatas produxit: siue in angelis siue in cælestibus corporibus siue in elementis: siue in ipsis animātib⁹ id ipsum inspexeris: qui quidem & comertium & concordiam ex propria sui natura appetere uidentur. Et quanq̄ pax non tam æquataq; coniuncta in nobis sit: ut seditiones aduersitatesq; penitus

arceat: ad unicū principiū ubi uirtus hæc p̄fectissime sit: unde huius
 modi orit̄ affectio: deueniēdū est. Nā quū eorūdem aīalium singulas
 intuemur species: easdē copulatas esse uidem⁹: & lex qua multiplicare
 ip̄erentur a deo illis supposita ē: imo coniugē & uxore tanta unitate
 copulari deus uoluit: ut ex duab⁹ p̄sonis & una uoluntas & una caro
 ambo dicerētur. unde illud sane colligi potuit: deū huiuscemodi par
 tes si ex a se alienæ essēt: nequaquā ip̄erauisse: uerū ipsum easdē i sūma
 p̄fectiōe possidere itelligim⁹. Is & enī distinct⁹ comitatusq; in p̄sonis:
 in substātia aut uolūtate atq; potentia unitus manifestatus est. At si
 cur in trib⁹ p̄sonis quispiā iterroget: illi deū ipsū p̄fectissimū etiā nu
 merū uti cæteras partes habere: necesse esse respōdeo: iam equidē it̄er
 nos si numerus hic exceditur: cōfusionis specimen esse pene apparet.
 neq; istius rei effect⁹ multū ab hac opiniōe quū ad res particulares de
 scēditur: discrepare assuescit. Ast unū: imo & duos quādoq; in solitu
 dine manere dicim⁹: neq; id it̄er mortales īmerito: plura equidē offi
 cia sunt: quæ a duab⁹ personis iunctis gen̄i requirūt: quarū altera quā
 doq; uel īfirmat̄: uel aliunde pro utriusq; salute diuertit: uel ambo, et
 dum alteri⁹ necessitudini subueniāt: concurrūt. Qd̄ si nō recte pro
 priā diuinitatis unionē distinctionē atq; cōcordiā discernimus: nihil
 (si nostram imbecillitatē metimur) admirandum erit: cui omnis spe
 ciei principium obscurum est. Quatuor quippe elementa (ut nō sine
 peculiaribus exemplis lectorē deseram⁹) corpus constituunt, qd̄ atta
 men medium in ipsius productionē obseruent: nō parum a nobis di
 stat: quī effectū illum ab iisdem causari & ea elemēta scilicet uarias
 qualitates sortiri sciamus: quāto minus ergo diuinū archanum intel
 ligere poterim⁹: quāuis & suam potestatem & operam nobis ostēdat.
 In nobis etiam memoriā: uoluntatē atq; intellectum esse experitur:
 quonā modo tamen cōsistāt: collocenturq; minime a mortalib⁹ clare
 determinat̄: nō q̄ huiusmodi potentiæ (quando sic eas appellare pla
 cuit) uel ordine uacent: uel suo creatori obscuræ sunt. In nostrarū ma
 nuum equidem operibus qd̄ opificium in ipsis imponimus: satis sci
 mus: quas si animal rationis exp̄s intelligere niteretur: frustra pro
 fectō laboraret: quanuis & instrumentum uideret: & opus ab eodem
 causatum obnixe intueretur, neq; aliter nobis euenit: quum ad illum
 respectum habemus: qui longe maius mortales excedit. Et quia deus
 omnium suorū operum portionem humanæ naturæ cōmunicare uo
 luit: ut ad ea animū inclinarem⁹. Is etiam in se tale medium habere
 ostendit: ut minori cum labore cognitionem nobis conuenientem

ab eo caperemur: nam uti rationalis anima in una substantia tres potentias continet: diuinitas etiam in unica & eadem substantia in tres personas distinguitur: & uti ratio medium inter ipsum intellectum & uoluntatem est: spiritus amor inter ipsum omnipotentem patrem filiumque eodem munere fungitur.

Petri montis philosophi ad serenissimam illustrissimamque Elisabeth hispaniarum reginam benemeritam in corpusculum de conceptione uirginis prefacio: interprete, G. Ayora cordubensi.

Consideranti mihi quantum amoris fauorisque tua regia maiestas christianæ religioni semper obtulerit: hanc ob tuam deuotionem: recordationem tibi mittere censui: quam attamen excellenter perspicacitati tue necessariam esse nequaquam arbitratus sum. Verum quia medium christianis imponere noscās eosque ad concordiam reducere scias: qui nos pauci supra uirginæ conceptionis modum diuersa sentientes disceptare assuescunt: quamque disputatio hæc magis inter religiosos pererret: qui maiorum uolumina continere diuoluunt: sed tanta seditione: inuidia atque maliuolentia hac in parte iam premuntur: ut quis uerum inueniant: uel id cognoscere nesciant uel fateri nolint. Quam equidem ob causam quum de hac re sermonem abinuicem incipiunt: breui momento ratione neglecta iniuriis atque nefandis conuiciis eo modo decertat: ut questio hæc ab eis determinari perdifficile (quum sit) appareat. Quam ob rem ad liberas personas eandem derelinquere decet. Quam equidem libertas simul cum potestate maxima tantum in maiestate tua continue splendet: quam quum alias etiam longe maiores uigoriosioresque dissensiones sanasti: huic facile mederi poteris. Quamque ad huiusmodi rei indicium exhibendum causamque explorandam sufficientiam mea longe maiorem necessariam esse palam est. At uero tum tua uoluntas: tum mos: quibus cunctos benigne audire assueuisti: animum robore firmatum reddiderunt: ut in hac facultate scribere auderem: quam multam orationem minime diffundam: dum quanta cum facilitate rem ipsam intelliges explicem: tum quia id haud necessarium est: tum quia dum illud efficio ne de illis esse uidear: qui uel uiuis uel scriptis uerbis principes adulterinis laudibus extollunt: quosque fallacia uerba ueri scriptoris fide persæpe extenuant. quapropter nihil aliud de te exponam: quam rerum earum portunculam aliquam quam in te clare ab omnibus experitur: meque hæsitare cogit. Quam & enim ad partem declinem: haud probe dignosco: quum facilitatem illam altera in parte animaduerto: qua te nimium arduas causas decedere atque explicare uidi: qui quum alteram considero: illud quod om-

nibus uidetur in promptu nobis occurrit. Existimant enim cūcti nō parū ascendere: qui sub tuo moderamine reguntur. Quā equidē ad rē nōnullorū animalū quib? in uenatione uti solemus: exemplū afferā: quoy: nōnulla tanta pnicitate præstant ut feras adiungant: quas attamen uirū inopia retinere nequeūt. Ast alia robore excedunt: sed aprū detinere colligareq; oportet: ut eundē apprehendere queant: quē illic miro cum ipetu lacerāt. At huiusmodi canes haud multo in precio habentur: sed ii qui animalia capiunt cōseruantq;. Neq; multum dissimilis excessus defectusue duces atq; iperatores sequuntur: qui uel uincere nequeūt: uel quū regionem aliquā debellant: eandem aut longā obsidione aut sūma imanitate tantope uastare assuescunt: ut per plures ānos utilitatis ab ea nihil capi possit. Nā per temperiē qua tua maiestas uti assueuit: omniū sentētia constat: tantū animi uigorē a deo tibi sanctū esse: ut corporis robore demonstrato neq; multū defatigato extenuatoq; eos qui tibi aduersi ostendebantur: sub tua ditione ducas: qui quū suis errorib? te facile ignoscere promissaq; obseruare uident: neq; iniuriari neq; sūmitti: sed a labore atq; anxietate quib? premebantur liberari ac redimi & ad quietē transtuli existimant. quū ex ternis itaq; tuæ celsitudinis amicicia tantū iuuare aperte cernatur penē impossibile esset: a te mihi corrigi non suaue uideri. Et quum in hoc cōpendiolo de uirginis conceptione acturi simus: plures tum a natura tum a casu res exortas pertangere oportebit: ut uerum a falso rectū diuidi queat. Vale.

Petri mōtis philosophi supra uirginis cōceptionē particula a .G.
Ayora cordubensi in latinum uersa.

Vum nimīū p orbē mortales crimen originis conquerā/
q tur: eorumq; lamentatio per omnes fere ptes uulgata sit:
a necessitudine ipsius causam iquirere multi impellūtur.

At uero quū res hæc discutiēda tractādaq; sit: illud i pri
mis inuestigare cōuenienter apparet: an huiusmodi noxia uel innata
uel cū corporibus a natura sancita sit: an nos per inobedientiā manu
nostra in errorem deuēim?. Qui quidē casus magnum archanū possi
dere cum experimento ostēdit: ob quā quidem conditionē ad eundē
probe exponendum maiores meis uires necessarias cognosco: quāq;
si id de quo agem? silētio præterirē: mœsticia certe afficerer: qui quū
reticere nolim, temeritatis nomē apud aliquos forte cōparabo. Maxi
me quū quæstio hæc a nōnullis præstātib? uiris & tractata & dispu
tata sit. At quāuis nos extra eorum numerū simus: portiunculam ali

quam plano modo dicere statuimus: de iis multis quæ tum per naturam tum per cōsuetudinē ostenduntur.

Dum primæ institutionis nostræ libertatem mundiciq; cōprobe mus: hoc in loco detineri minime speramus: quū aliunde id ipsum cōuenientius suppetat: quāuis quonam modo peccatū istud intenda mus: determinandū est. Nonnulli enim illud diuinorū munerum prio homini largitorū carentiā esse arbitrant. At nos huiuscemodi qd̄ ipsi dicunt infortunū: expoliationē appellaremus. Nam quanuis togam æstatis tēpore cuiuspiam detrahas: eundē ob id frigore opprimi nequa quā intelligi licet: si illum ipsum uel in humore uel in alia intempera ta parte manere non cogaris. Pro primæ quidem uestis priuationē: is in medio quodam derelinquitur. Neq; aliter de crimine originis dicimus. Nam uti deus per præcepti sui obseruantiam magnas prærogatiuas promiserat: non aliter per oppositū aduersa minatus est. Non etenim munerum illos tantum spoliati mansimus: sed & dei maledictio nos coercet, aliter enim locū modūue adhuc possi deremus: quoboni maliq; extremitatē hanc nequaquā sentiremus. Quā ob rē illud fateri necesse est: nos pœnæ obnoxios māsisse (uel exiliū si dicere ma uis) ultra nuditatem illam: quā paulo altius rettulimus. At uero quū huiuscemodi afflictionem iusticiæ priuationē dicemus: haud recte loquemur, homicidā quippe multari debere per iusticiam habemus: quanq̄ in scelere perpetrando iustum illesum minime deferuit: iuste attamen plectitur.

Nunc autē de prærogatiuis hominis prius q̄ is peccasset cōditio nibus uidendū est: ut an aia supra corpus imperium penitus possi deret: an de paritate aliqua i parte certarent: cognoscām? Iam humanū genus liberū creatū fuisse certe hēmus, quæ equidē libertas quū repugnari uetetur: eandē cum ad rectam tū ad obliquā partē æque pēdere: & inter bonū malūq; pari modo librari necesse est: quanq̄ spiritus bonorū operū præmio sanctificatione roborari sperabat: ut corpori absolute imperaret: idq; omnino regeret. Verū postq̄ ab eo medio qd̄ possidebāt lapsi sunt: sensus supra animā regnauere: quis in illo priori statu anima tanq̄ a corpore disiuncta neq; a membris oppressa impeditaue suis potentiis utebatur. Artus etiam ipsi maiori subtilitate exquisitiū sue (ut melius loquar) suo munere fungebant. Neq; ad istius rei probationē alio argumento indigemus præter ipsam experientiam: qua eua in edendo fructu usa est: quæ quum solum a serpente incitaret & quia arboris pulchritudo appetitui placuit: ad fructum

comedendum facile declinauit: quāq̃ diuinæ sanctionis meminisset: cuius rei indicio certo sua uerba sunt: quibus serpenti respondisse testatur: de? iussit nobis ne de hac arbore ederēs: ne forte moriamur.

At quum quispiam hominis pfectionē ultra naturam tributā diceret: non aliter de cæteris animantibus intelligendū est: ubi elementa siquidem & lationes cælestes concurrunt: ea quæ ex eorū concursu solū oriuntur animalia: paruo quidem precio prodeunt. Bōitatē siquidem atq; magnitudinē quam alia super aliam speciem sortitur: simul cum conditiōe sua a summo omniū creatore cœpit: neq; secus de homine intelligimus.

Verū quū gratiā post hominis plasmatiōem largiri debere necessario inferre uelint: id falsum esse notum est: quū ipsa a nullis temporis partibus præfeti. s. præterito atq; futuro neq; indigeat neq; astringatur neq; discursus aliqua longitudine breuitudineue egeat. Immo & in principibus sæpe uidemus subditis pro liberis nascituris gratiā largiri. quādoq; etiam & nepotes & filios ob parentū merita: quāuis tunc defūctorū muneribus condonari. alios etiam pro locis in quib? omnes uectigalia soluunt: liberos agunt. quæ res a uero domino nostro pluribus in partibus tum noui tum ueteris testamenti prodita est: ubi & seruis suis & eorum uenturæ soboli opes atq; imperia pollicebat̃. At quū deus: faciamus hominem qui cunctis præsit animantibus dixisset: eundem perfectū eodemmet priuilegio confirmauit: quo etiam i modo quum ipsum in terrestri paradiso constituit: de reliquis illis fructib? uti uesciq; iussit præter multisciam arbore (quā boni & mali scientiæ apud plures dictam inuenimus) Cuius fructū itidem quāuis in die ederent: eos mortē mori sancitū. qua equidem metipsa maledictione illos post peccatum persecutus ē.

At quum mortē moriemini dicīt illud uidendū est: an corporis interitum an animi mortem an utriusq; intelligi liceat. Quo equidem in loco de corpore prius differere mihi uidet̃: quæ nihil aliud profecto est: q̃ corporis & animæ separatio. Nam si iuxta naturam loquēur cunctorū animantium corpora ad solutionem separationemue unam deuenire (quā mortē appellamus) necessario coguntur. Materies si quidem ex qua eadem coaceruantur formaturue (ut cum auctore dicam) in sua propria natura corruptibilis est: secundū quam sine alia potentia ipsam aliquo in loco constitui: ubi incorruptibilis reddatur impossibile est. Et quantū ad ipsa corpora hominib? singulis in ægritudines dolores & putredinem deniq; incidere conuenit: neq; in

istaz: partium aliqua peccatum est: quas natura necessario modo cōducit. At nos per præcepti inobseruatiam cursuū beneficio uti cætera animalia relictī sumus: quanuis & ad prospera concipienda & ad arceda aduersa maiorem habilitatem possideamus. Nam quāuis priæ innocentia hominibus largita gratia nos ab huiusmodi affectionibus expeditos reddere debuerat: neq; talem propterea adepti essemus conditionem ut cælum scandere uita manente potuissemus: cū iisdē affectibus quibus hic uitā degimus: quos quoq; mundus iste appetere cernitur. Ad id enim peragendum simplici quadā separatione opus erat: quæ carnem uitalē uigorē amittere appetebat: uel uires eas quæ huiusmodi materiā consequunt: sibiue coniunctæ esse solent. Iam quippe non suo proprio robore ascendere debebant: sed per nouū animabus a deo summissum mūus: uel angelis ut easdem coadiuuaret. animæ siquidem ratione præditæ atq; angeli omnes ex natura sua aliud quod corpus (quāuis minimum id esset) agitare: dimouere & multo minus gestare nequeunt. quæ res a nobis aliunde satis probata est: & ad deuehendum corpus quoddā huiusmodi spiritus ipsum extra suos sensus alteratum raptumq; (ne alienatū dicam) esse debet. Quos equidem affectus sancti aliqui uiri dum e terris raperent subleuarenturq; ostenderunt. Neq; aliter de separatione quam diximus intelligendum est: quis homo minime peccasset. Discessum siquidem suum p aliquot ante dies præcisset: caroq; dissolui & uires derelinquere cepisset: ut animæ rectius cederet: & in tempore discessionis a uisu euā nescere & inuisibiliter transportari debuerant. neq; discessus noster iterq; uersus cælum omnibus pateret ueluti terrestis uia: quāq; corpora ad corruptionē putrefactionēq; minie puenissent. huiusmodi quippe detrimentum homini uti labores cæteri creuit. At quis nimia felicitas tūc esset: prius q̄ primi parētes peccassent: ii propterea ab oī contradictionē nequaquā uacabāt: quādo tātopere i ipsi ostēdi potuit.

Quū iam de corporis interitu dixerimus: ad eam quam secundam statuimus mortem deueniendū est: quam pro obscuritate in qua aīa obligata incedere debebat: capim?. Tunc & enim quis luminosam rem mori dicimus: quū eidem lucem subtrahimus: eamq; opacam derelinquim?. At quis animæ apud inferos non relegent: dum modo ad ueram gloriam deuenire uetent: semper in obscuritate dicetur: quū illis & quies & splendor quos p naturā appetūt: desit.

Peccatū autem originale ob minorem errorem & prope ad remissionem uicinius nominamus. illud autem quod asperius est: mortale di-

cim? quia lōgior illi pōena debet: remotiusq; a remedio distet: qđ uis
attamē peccatū uēiale si pōenitētiā demeris: pōt appellari lōtale: quū
animū in tenebris detinere possit. Neq; aiam equidem interire quan-
tū ad sui corruptionē: substantiāue deferēdā intelligimus: quanq̄ ad
infernū locum eat. Illic autē haud aliter sine carebit: q̄ quum in pur-
gatoria parte uel in cālesti mansione durabit. Verū uitam pro claritu-
dine beatitudinea; & mortē per cruciatu; & opacitatem dicim?: uel
quum plenā quietē fortin prohibemur. At quanq̄ in primo parētē lō-
talis error fuerit: quum tādiu uiueret pōenitētiā egit: unde ad limbū
(a theologis dictū) ire cōmeruit: sed in nobis originalis culpa nō tan-
ti oneris est: quā ob rem nō nisi ad limbū nos obligare potest.

At si originis peccatū p baptismū abluimus: cur corpoream necē
arcere nequimus: quū iam crimine illo expurgati simus: & Christus
corporea morte iterit: qui homo absq; aliqua noxia exitit: & tenet ec-
clesia ipsum ut nos a morte redimeret: mortuum fuisse: & ut mortali-
bus uitam daret. Vnde illud sane concludim?: morte monemini: pro
animæ obligatiōe: non aut pro corporis exanimatiōe exspiratiōeq; itel-
ligi: a qua minime liberamur. Nā Christus naturali modo generatus
atq; natus fuit: id attamē iuxta naturam propriā suam intelligimus:
uti in matris uirginitatē tractabim?: mūdum quoq; introiuit is: atq;
exitū uti singuli nostrū expectauit.

At priori amissa gratia quieteq; in principio nostrorū laborum:
adā dixerat deus: in sudore uultus tui uesceris pane tuo: & puluis es
& in puluere reuerteris. huiusmodi tamen corruptionē (ne maledi-
ctionem dicam) non mortē appellam?: sed membrorū dissolutionem
dicimus. quæ equidē ambæ partes ad corporis laborē & ad animi ex-
purgationē (ne saluationē dixerim) spectare uidentur. Qđ quum ali-
ter sese haberet: deus non utiq; ipse faciebat: ad necem nosmetipsos
offerri iusserat: neq; sobrie uiuere iperauerat: neq; sancti atq; prophe-
tæ qui illum secuti sunt: tanta cum asperitate corpus coercuerant. hi
enim nō solum fatigationē quā omnib; a natura cōmunem iuenim?:
æquo animo sustinebant: uerū ipsi sponte maiore aliam capescebant:
ob idq; illud agere dictitabāt: ut aia; alleuiarent: easq; de creatore be-
nemeritas redderent. Adā equidē atq; euæ mediū quoddā datū erat:
quo gloriam mereri potuissent, qđ illud, s. esse dicimus: appetitum ab
arboris uetitæ degustatione cōtinere. ob id ipsum ēt condēnati sunt:
quoniā corporeos sensus refrenare neglexerunt. Qua quidem amissa
uia: aliam nobis ostendi conueniens fuit: quā legis præcepta esse itel-

ligimus: quæ omnia pene siquidem corporis uexatiõem intendunt: ueluti in primis paratibus fuisse docuim⁹. Christ⁹ enī apostolis aiebat: si mundus uos oderit: prius me odio habuit, neq; id uel quia is nō sanctus esset: uel quia aliquantulam maculā haberet: uerū quia sancte & contra sensuum oblectamentū uiuebat.

Quum de primo statu satis hactenus dictū sit: reliquū ē ut uideamus: quonā pacto legis nostræ initium capere iussi sumus, in qua illa pars prior necessaria occurrit quæ ægri tudinem abstergit: uel exiliū (si dicere mauis) tunc attamē baptismū remissio: uel redeundi ad patriam facultas dicendum erit: & eodem puncto id genus homines habilitantur: ut gratiam recipere possint. Nam quū sacramenti istius munus suscipim⁹: neq; in uestibus neq; in mundanis diuitiis inuolui mur: sed aqua abluimur: ut nos maculam habere uel partē aliquā naturæ nostræ alienam possidere: argumento sit. At quanq̃ baptismatis aliis modis uti nonnullæ gentes assuescant: singulæ eius species corpus aliquali cruciatu afficiunt, uerū postq̃ per huiusce sacramētū ad bonorū operū uel præmium uel beneficium sumendū aptamur: catholicæ fidei firmiter assentire necesse ē: indeq; cætera imperia obseruare. Et quī quis mortaliū quispiā peccatum nō haberet: eūdem baptizari necessum est: quū hoc christiānitatis sit ostiū, & uti aliqua præcepta nos agere uolunt: alia mortales sub freno coercent, deum & enim supra omnia colere: proximūq; uti temetipsum diligere: parentum quoq; ueneratio executionem petunt, alia attamen quæ disparē qualitatem possident sunt: ueluti non occides: non concupisces rem proximi tui: & aliena minime usurpabis: & sic de reliquis, uerum ad beatitudinem consequendā: istis omnibus quoad fieri possit uti oportet: quāuis in malam partem usum hunc laborem illum appellamus: quo corpus dum sensus cohibemus affligitur.

Haud aliter de prima innocentia institutione uē dicimus: quī illos neq; deū neq; proximum amare iperatū esset: aīa siquidē in suis potentiis utēdis tanta libertate præstabat: quæ sine aliquo alio duce hæc duo præcepta obseruāda & esse & fore ex se ipsa cognoscebat. illud uerum eis cōmissum fuit cunctis uiuentib⁹ animantib⁹: præesse & cre scere & multiplicare & ut uir uxorē pro comite sibi æqua duceret, qd quidem priuilegium ex maledictiōe quia noxiæ initium fuit: amisit, quibus quidem partibus uti: easq; suo modo exercere in prima lege poterāt: sed alio præcepto sensus illis frenare impatū erat: unde utrāq; partē obseruare oportebat: a personarū attamē uoluptate i primis

abstinere conueniebat.

Et utri lex hæc expirauit: quantum ad nos in ipsa saluari posse: dominus illā moysi in subsidiū multo cum uberiori præceptorū copia misit: neq; in hac priorē non fuisse bonam usquā legitur: immo uero eandem pro uiribus obseruare iubebat. quoniam pacto nos christiā etiam illam priorē adæ datā legem tenemus & scriptam uel moysaycam: quæ magnam præceptorū cateruā cōtinebat: quæ nō omnia ad religionem nostrā translata sunt: uerum præcipua atq; utiliora. Illa tamen omnia bona fuisse approbam? prius q̄ gratiosa (ob largientis liberalitatem dicta) cum maiori perfectiōe ueniret. sed in istarum quacūq; homines tum sanctiones tum uoluntatem domini obseruantes saluari potuisse manifestum est: q̄ quis post peccatum gloriā opperiri oportebat: donec christus eandem aperiret. At quanq̄ religio nostra maxima cum asperitate seruet: celerrimam cum cadimus medelā inuenim?: quæ quidem prærogatiua a prima institutione lōge aberat.

Longius q̄ existimabam in his cōprobandis principiis diffusus sum: ea attamen sequēti materiæ ualida fundamenta erunt: quam ob rem ipsam facile pertractare poterimus: quū singulorū locorū uigorē iam cognoscamus: quā quoq; medelam appetant nouerim?: prius q̄ aliquid de maledictionibus illis pro peccato impositis dicam? an hæc omnis homines de necessitate appræhendant: uidendum est: qua in parte nonnullos singulares excludi aperte ostēdemus. Quū in sudore uultus tui uesceris pane tuo dicit. quot ex aliorū laboribus pasci uidemus? Puluis es & in puluere reuerteris: sancti illi quos ecclesia antichristo contradicētiū sperat tenetq; qui quū enecati fuerint: suscitabunt ut cælum petant & eorū corpora minime putrescent. Mulieres subditas esse uiris: ex maledictione prouenire debuit. nōnullas tamen maritis imperare percutereq; ipsos interdū uidem?. In dolore paries. non omnes propterea mulieres filios procreare intelligendum est. & beata uirgo sine dolore peperit: & eodem modo in sua conceptione præseruata ē. quæ quidē uia gradatim explanabit.

Iam absq; ullo dubio cōstat mortales gratiā amisisse: permanisse q; in tenebris ob diuinæ sanctionis contemptum transgressionemq;. quum eodem deniq; modo culpa ingressa sit: quis negare audebit de aliquo qui præceptū obseruaret: eūdem exemptū & sine peccato esse? aliter enim rationis ordo offenderet: nosq; iniuria afficeremur: quum maior nobis ob mala pœna q̄ propter bona gloria condonaret. Quæ equidē repugnantia in creaturis odio digna & imanis est: unde a deo

simili asperitate uti nequaquam credi par est. Per quod quidem iter ad uirginis conceptionem deueniunt: quæ absque aliqua obligatione euenisse ostenditur: quum angelus Ioachim & annæ ad uirginis generationem coniungi iheraret: eis benedictionis filiam promittens. & uti miraculum hoc: tum diuino iussu tum dei uoluntate extitit: peccatum ibidem iter/poni minime poterat: causa & enim ois prorsus aberat: tum quia id speciei contrarium est. Altera autem & boni senes & gloriosissima filia secum a domino iuste conquererent: si suo obedienter præcepto seruato demum in uirginem macula ingrederetur.

Ab ineunte ætate legationem per angelum Ioachim & annæ habitam: adeo diuulgatam patere: uidetur: ut nullum mihi accideret dubium quin ipsa maxima cum auctoritate teneretur: & ab omnibus confirmata doctoribus esset. Verum postquam super hanc partem scribere decreui: illud conueniens uisum fuit huiusmodi materiei originem petere: qui quis non eadem et Hieronymi uerba adducam: sensum tamen sequar: is enim rei istius fidelis interpres ut uiam abstergat: causas pro utraque parte adducit: quis historiam istius exemplar a sancto Mattheo scriptum non neget: uerum quum is libellum secreto reliquerit: neque ipsum euangelium coniunxerit: Beato hieronymo uidetur id ab apostolo non ut omnibus manifestaretur editum: ne quicquid in ipso contineretur clare perciperetur: quibus obiectionibus respondeo: conuenientius esse euangelistam scripta liquida tenere: quam ob ipsorum non rectam terminationem confundi & in opacitate manere: quæ res scriptoris uoluntate haud sic mansisse facile ostenditur. Nam ueluti mali interpretes libellum ipsum habere potuerunt: illud auctoris determinatione bonis denegari nequaquam estimare licet. At si eundem ob multorum fidem ac deuotionem rem incertam scripsisse quispiam dixerit: semper amicis in secreto meliora & quæ maioris substantiæ sunt (quum inuenimur) tradi uidemur. Neque hac in re negligendum est: quantum falsæ scripturæ historicis noceant quantumque eorum si dem ibecillum reddant. Præcipua siquidem atque communis poena qua illi qui falsa dicunt puniuntur: ea profecto esse assueuit: non credi quum uera recenseant. Et euangelistam non inter communes fidem exhibere debemus: uerum uti sancto ac ueracissimo uiro: qui per sancti spiritus gratiam scribebat.

Et si doctores rem aliquam lubricam & quam in itinere certo non inueniunt: scribere noluerunt: quanto id minus euangelistæ fecerant: quorum tota uita atque actiones ueritati erant coniunctæ: sic equidem metum haud adducendum est: ipsos doctrinam a Christo datam confundere:

quā ipsimet tanta cū seueritate obseruabāt. Quā ob rem ī exponētis iudicio haud magnū fundamētū collocare debem? q̄ facultati uim: uigorem uel substantiā ipartiri nequit. quū is ipsam de nouo nō constituit: sed ad auctore concurrēdū est: cui eo modo credēdū ē: quo il lius & bonitas & sufficientia expositulāt: præsertim q̄ diuus Hierony mus hanc rem teneri istis uerbis consulit. Credit enim partim hanc a fidelīū nemine negari: & oēs eam sine periculo tenere posse affirmat: neq; cōtrarium utq̄ dicit: & in ea parte id solum conuertere pollicet: qđ a sancto Matheo scriptū inuenit. qđ tamen quū alio in tempore selegisse dicat: non eadem uerba: sed quid cōtinent transcribere affir mat. Nā quū seleuchus nonnullas partes futes atq; inanes: quas apocriphas imitatione græcorum nostri dixere: scripsisse dicitur: Hie ronymus illas inter scripturas cāonicas minime habendas censet. ue rum ut nonnullos hæreticos fallacias detegat: sancti Mathei uerba interpretatur. Simili quoq; modo quū de beatæ Mariæ assumptio ne loquitur: omnē gratiæ plenitudinē quæ in Christo est: in uirginē deuenisse ab ipsaq; matre contineri fatetur.

At uerba illa a Hieronymo cōuersa ad nostrā approbādā partē suffi ciunt: quīs nouum argumentū minime adducam? uerū ut illis defen sionē tollam? q̄ per allegatiōes ut uerā conclusionē capere nequeant: disputādo pererrāt: uerā declarationē in natura quærere statum? ubi ordinē firmū inueniemus. Nā quū iuxta auctores uerba silētiūue & sensus uarios uerbis applicando certatur semp in longa confusio/ ne sine ueritatis terminatione manemus. Quapropter prudenter con sultum est ad naturæ normam deuenire: quæ æqua mensura uti utri/ q; parti conuenit: diuidit: inchoabimusq; ex illo principio qđ sum/ psimus hoc modo probando. Quomodo peccatum in creatura mi nime ingreditur: quia ea ex uiro & muliere generetur. Verum enim quocūq; in modo quū uel ex utroq; uel ipso & altero materies capere tur: quīs capillū tantū assumerem? si ex ea homo formaretur hæc ori ginis macula in ipsum itroiret: quū obligationē hanc propter priores parētū lapsum hūanitas trahat: nā quisq; ad speciē nostram reducit: eundē & nostris priuilegiis gaudere: & nostris aduersis affligi necesse est: ex quo liquet Christum etiam contaminatum fuisse debere: nisi aliā referuādī potestātē habuisset: q̄ p uirile sæmen non gigni. Adam quippe parentū coitu nequaquā genitus est: neq; ipsum generando peccauisse habet. Vnde deducimus quū uir atq; mulier sæmē ad so bolis propagationē emittūt: nullum in ipso crimē iponūt. hoc & enim

tūc igitur: postquam organizato & disposito corpore nostro ad aīam cōcipiendā: quū ipsa infundit̃, aīa siquidem atq; corpus diuissim nihil meriti siue in bōa siue in aduersa pte acquirere queūt. Nam quando Eua peccauit: appetitus ē sensib? cōsensus uero a ratiōali aīa produir, & eodē modo quo error in ipsis prioribus parentibus euenit: posteritati quoq; succedere cōueniebat. Nā quū caro ante spirit? receptionē maculare: magna aīæ iniuria fieret: ea enī poenam illam pati cōstringeretur ob culpam ante sui aduentus corpori impositam.

Satis probatū ē quando originis obligatio in psona ponat̃, unde dominæ nostræ libertas necessario apparet: quū illi? corp? iam organizatū eēt: eādē quoq; formā habitudinēue sortitū erat: quā quū dei filiū ex ea carnē humanā assūpsit: continebat. Et quantū ad hanc mēbroꝝ distinctionē habitudinēq; prius q̃ illis aīa infunderetur: iam ea met Christū in utero gestarūt: illiusq; mater erat: sic & enī corp? sub diuino moderamine ac protectiōe māebat: uti pars quæ ad deū ipsū spectabat. Nam quæuis obligatio quæ tunc accidisset quū gloriosissima aīa uirginis in carnis illius sacratæ cōmertiō cōmunicata fuit: filio ascribenda erat: qui & potēs erat & matri gratiam agere debuerat: maxime q̃ eam iam in actū præsentem habebat. At quū quispiā dicere uellet: peccatū in instanti quo aīa infunditur intromitti: iā priores parentes cum aiabz corporibusq; p aliqd̃ spaciū prius q̃ peccarent steterūt. Et diluuiū præterito quādo Noe cū suis liberis exiuit ab archa: eis ex oib? de? benedixit: & crescere & multiplicare iussit. Vnde manifestū apparet q̃ quauis obligatio aliqua mortales detinuisset: quia ex uiris mulieribusq; gignerentur: ex hoc loco absoluti & liberi essent: præsertim quum nulla in parte matrimonium deus exercere uoluit: neq; ob ipsius consumationem error ingressus est: qđ quidem præceptū in initio datū erat: neq; ueneri ad sensuum uoluptatem explendam cum frequentia uti: neq; ad plurimas mulieres discurre debere intelligimus. Vnicā enim de? nobis comitē dedit: cui tantum adhæredū esse iussit: quātū ad propagādā sobolē oporteret. Et quādo deus circūcisionē pro pacto iter se & hominē cōstituit: neq; determinabat neq; uerisimilitudinē afferebat: ut omnes peccauissent. Distincte & enim de maribus sermonē agebat: neq; de foeminis mētionē ullā fecit: neq; adhuc oēs uiros suum dissipauisse testamētū pronūciat: præter eos qui non circunciderentur. Verū est q̃ de præterito loquit̃: sed illud respectu poenæ transgressionē facta intelligit̃: ueluti dicendo: aīa pereat quæ imperiū præteribit. Iā enī domin? a p̃cipio orationem ad

futurū direxit: & de iis loqui cœpit quæ uetura erant. Ast ali magnū fundamentū esse existimant dauid uerba dicentis: in peccatis cœcepit me mater mea. quo in loco is uniuerso modo minime loquitur: sed confiteetur & de suo ibecilli ortu queritur: neque illic de originali culpa agit. peccatū & enim singulatim non aut peccata in multitudine dixisset. qui quis sanctus esset: ipsum aliis in erroribus præter illum priorū parentum incidisse tenemus. neque aliter suorum maiorum quispiam agere poterat: de quo ipse loqui ostēdit. quā ob rē ipsum pro oib⁹ uniuersim fuisse locutum: nulla uera similitudo ide deducta probat.

At nūc ad historiā redeam⁹ in qua honestior disputatio esset: excellentiā aliquā sacratæ uirginis cœceptioni supra priorū parentū creatio nē concedere: quā ipsam illis inferiorē appellare præsumere, aliter quippe non tenue inconueniens sequeretur: quū gratia a deo matri pro præstantia largita: ea quæ tantum de natura est: de paritate contendere posset. Homo quippe sine peccato formatus est: quanquā se in obedientia tantū cōseruare nesciuit: quātū ad sanctificationē a suo creatore accipiendā oportebat. quæ quidē sanctificatio eundē ab omni seruitute liberasset. Quo quidē modo de domina nostra dicimus: quæ & cōcepta fuit & aīa corpori cōiuncta absque aliqua macula: & eodēmet pūcto sanctificata ut errare nequisset.

Nā quū beatissima mater excellentiā hāc minie adepta esset: haud multomin⁹ iniuriari uideremur: quū a nostrorum æqualiū manu liberemur: quā si uel in pœna uel in carcere derelicti essemus: maxime si huiusmodi psonæ cōmuni essēdi modo nostro quo iuxta naturā esse debueram⁹: inferiores essent. quā si aīæ humanæ eadē substantia cū angelis constāt: quō illas redimere: eisque beatitudinē ipendere possent: neque ipsæ redēptionē cū opportuno ordine factā existimarēt: ut ueluti animabus per præstantiorē substantiam potentiāque sua altiorē liberari cōueniebat: haud aliter corpora eundē ordinē appetebant. non solū equidem aīarum beatitudinē amisimus: uerum & corporum gloriā quietēque. nam uti uno in cōsortio ad delictū ppetrandum extiterunt: eodē modo medelā quærere licebat. At quū corpora per solius hoīs naturā absque alia prærogatiua sanata essēt: quis is Adæ ante peccatū parerēt: i die extremi iudicii facilis corporibus glorificatis redēptio appareret: quū ab aliis sibi simillimis eā capere uiderēt. & ut oīa per naturā parerēt: contentaque essēt absque aliqua alia gratiā atque potentia necesse erat: ut caro Christi illam adæ sine cōparatiōe excederet: & illa beatæ uirginis Eux corpori longe præstaret. Neque adhuc quēpiam tā pertinacē:

tāq; rationi aduersum ſcim? qui difformitatem illam negare poſſit? quæ tunc oſtenderet: quū tanta cū excellētia primi parentes q nos in ſeruitute atq; diſcordia poſuerūt creati eſſent: ueluti humanitatis do mini repatores redemptoresq; qui nos liberarunt: quum probemus & neceſſario appareat matrē uirginē Euam excedere debere: qđ quū in effectu non eſſet: creatorē a primis operib; deſeſſum manſiſſe oſtē deretur: uel in iſſis ſaltem omnē ſui potētiam poſuiſſe (ne cōſūpſiſſe dicam) quæ res longe contraria eſt. Nam quis cuiſpiam creaturæ tā tum is dederit: quantū eidem conuenire uidebatur: non propterea ip ſe aſtringebatur: uel ad ſuæ potentix finē deueniebat.

Vt quātū attamē originale peccatū hoc i hūanitate cōpræhēdere coextēdiue potuit: cognoscatur: neceſſe eſt uideam? an natura in acci dēs iduē in iſſam cōuertit queat? quāq; hac i parte ſatis cum leuitate tranſibimus: quia idipſum in iſſeſſionib; elementorumq; cōmixtio nib; ptractatū ſit: aliqd tamē adducem? hoc modo differentes. Natu rā nos p artem imitari nitimur: eaq; quādoq; ordinem aliquibus cum turbinib; tranſgreditur: quas pene accidētales dicere poſſum? quum raro cōtingāt. Verū hæc cito trāſeunt diſſoluunturq; & ſua pſcipia repetunt: quāto nos min? naturam p accidens a noſtris pſonis cauſa tū dimouere poſſum? Iam aīa per ſocietatē ſenſus imitatur & hi ip ſam quoq; ſequentur: nullo propterea in tēpore earū pars altera in alte ri? uerū ac propriā qualitatē cōuertit: uerū quū ſeparant ad ſuū pſpri um pſcipiū ſingula redeūt. Nā quū a parētib; fortib; ſanis: leuib; q; gignimur: illis ſimiles p naturā naſcimur: qui ſi debiles & graues ſint: quis uel petaurizare uel leuitatis gen? aliud didicerint: nos eorū priorē originē repetimus. Et quanq; parentib; membrū aliqd abſcin damus: ſoboles in eadem parte manca nequaquā prodire aſſueuit. At rex filium ſibi ſimilē generat: non propterea illi opes per naturā eue nire intelligimus (quis pater eas ei cōmittere aſſueſcat) quas tamen ipſe p dēre & cū corpore qđ ſibi propriū eſt manere poteſt: quæ res in cōtrariū accidere minime pōt. Si prior; ſiquidē parētū ſubſtantia atq; materia illic data eſt: unde noſtra prouēit: oēs ad unamet pſcipia re dibim?. Nā quis Adā atq; Eua ante nos fuiſſent: nos aīas & corpora ad ipſos reddere haud recte dicimur. Et quando priores parentes for mati fuerūt: materia noſtra iam in elementis creata erat: & aīæ in ſpi ri tuali ſubſtantia: & mūda iſtarū quæq; pars, & ſi priorū parentū negli gētia quib; primū iperū ducatūue ad aīas corporaq; coniungēda cō miſſū fuit: error patrat? ē: naturā propterea maculare nequerunt: quæ

illis prior libera creata erat: qui quū tam egeni dicuntur ut uetūram progeniem inducere nequaquā possent: sæpe ex diuitibus parentibus liberos pauperes uidemus: & ex infimis progēitoribus posteritate opibus excedentem experimur.

At quanquā nonnullis appareat: mortales sic erga parentes e quibus descendunt sese habere ueluti mēbra in corpore: hæc extra similitudinem comparatio est. Manus siquidem sine totius corporis sensatione cōsensuque: nihil agere potest: quā ob rem omnis artus & pœnæ & gloriæ partem cōmerentur: sed is maxime qui præcipuus in actione extitit. Aliæ attamen personæ magnis detrimētis affligi & in errores incidere quissent: & nos sine aliquo dolore quiescere: quanquā iusti pro sceleratibus quandoque pœnas dent: nonnullis equidem in locis deus populum ob principis delictum punire iussit: quāuis is absque illa præcipua noxia consisteret. Quū Adam itaque peccauit: nos omnes uti ipsius membrorum partes consensisse minime intelligendum est, nos & enim nostrorum auorum carnem esse nequaquā dicimus, uti a nobis alias latius explicatum est: quanuis ipsi nostros parentes eis materiem impartiendo genuerint: ex qua uas quoddam conficitur: quā tempore procedente facultatem (ne potentiam dixerim) ad liberos procreandos concipit ad se uel adducit: ueluti in ipsis sui parentes fecerunt. At quanquā creatura quum nascitur parentum sœmē genitale per omnia membra conuersum deducat: infans tamen nullum sperma generandiue potestatem habet: hæc enim illi cum temporis discursu & elemētory uegetatione & ciborum alimento substantiaue prouenit (ut ne exemplar peruertere uidear) Sed nos auorum similitudinem propterea gerimus: quia hi nostris parentibus & ipsi nobis formam impartiuēr: quā habitudinem cōmuni nomine appellatam inuenimus: & sic per successum discurrentes: quum uisdem quoque modo & loci aptitudine educamur multum similitudinis contrahimus. Nam quanquā unius regionis homines haud cōsanguinitati coniuncti sint omnes ad unā auram per terræ qualitatē diuertunt: unde ostenditur materiam atque substantiā nostram ut fructus uetitus ederetur: minime consensisse: Adæ equidem aut Euxæ membra nequaquā erant: quis per eorum iobedientia omnes in labore atque anxietate deuenimus. Quum prima siquidem præfectura illis commissa fuit: si exercitui detrimēti pars non eueniret: ratio ipsa lædi uideretur: maxime quod in eo cōtenti milites præmium adepti fuissent: si duces illi recte uiuissent: quum ab illis succederent. Angeli & enim quum per se singuli creati sint: neque alii ex

aliis per generationem propagati: tum malignitas tum cuiuspiam inobedientia semetipsum auctorem maculauit. Qua quidem i parte non multis argumentis egem?: quum omnibus clare liqueat: postq̃ homo & anima & corpore organizato consistit: noxiā i gressam fuisse. Quam ob rem omnes Adæ causa aberrauisse: q̃ nos simul cum ipso peccauisse: sanius esset dicere. At si Eua tantum peccauerat: diuortiu factum fuerat: gratiæ siquidem pulchritudo peccati deformitati minime consenserat. Eodem quoq; modo differentiam aliam iter angelicam humanāq; naturā a deo positam absoluem?. Angeli & enim uniusmet substantiæ sunt: circa quā & in rectam & in obliquā partē regi debent: quā ob rem mali sola uoluntate peccauerunt: quum corporalis materiæ omnino expertes essent: cum qua uel commūicare uel ad peccandum allici per uoluptatem possent. Ast quum mortales consideremus: homo non solo corpore conficitur: sed ipsum animæ ratione præditæ coniungi necessarium est: quæ etiam animæ ætuum carnisue eandem necessitatem haberet. unde probamus si anima tātum aberrauerat: falsum esset dicere primū hominē peccauisse: quando illa per se eum constituere omnino neq; qua in re haud multis uerbis opus est: quum materia hæc extra contradictionē sit. Iam quippe clarum est: membrorum excellentiam in animæ coniunctiōe consistere: cui in ipsa infusione potentiæ tres tributæ sunt: sine quib; haud multum estimaretur. & uti animæ & corpora separatim magni precii opus conficere nequeunt: neq; etiam simul coniuncta si ambo non conuenirent: quanuis aliquando anima ipsa per se discursus aliquos inhiat: neq; aliter quādoq; corpus agere experitur. uerum enim ad conclusionem ambas partes coire & in unum cōsentire necesse ē: ut opus utriq; conueniat: & uel gloriæ uel pœnæ dignum fiat. Et si error in naturam conuersus esset: postq̃ baptizamus e diuersa specie cum paganis (nomen iam latinis auribus tritum) redderemur: qui quāuis non unicum præceptum neq; gratiam secum habeamus: non illis in natura diuersi sumus. & uti maledictio eos apprehendit qui hoc in tempore producuntur: & alios qui i posterū nascituri sunt: nō nullū similiter ante q̃ Adam formaret prærogari licebat.

Iam uirginis libertatē per naturā satis probauim?: quātū quoq; iuste gratia illi p oēs ptes cōueiat. Nūc autē ad cognoscēdū redibim?: quonā pacto auctoritates intelligi debeant: & a pria maledictione incipimus. uocē quippe cōtra omnes sonare minime negamus. uerum intentio uniuerso modo uti in cæteris legib; sanctionibusq; intelligit

ubicunq; etenim multitudo compræhenditur: pro uno qui extra sit: statutum frangi nequaquã dicimus, tanto id minus intelligi licet: quum necessitas occurrit: quas ambas partes simul coextendi debere ratio dicat, cui rei peculiare exemplum aliquod afferemus, princeps scilicet (exempli gratia) legem statuit: ut nemo suum penetrale ingredi audeat, uerum quum uel regina uel filius ad ostiũ ueniunt: eisdẽ introire debere omnibus constat, Nullus quippe statutum contra illos intellexerat: maxime si ipsos rex accersire iuberet: quos quũ subdiuo pati sineret: non solum uxor filiusq; lamentarentur: sed & ii qui spectarent immanitatem fuscãq; rationẽ illam: qua tam crudeliter sæuiret principi obuiicerent. At si rex aulam amisisset neminem intromittere posset, Neq; aliter quando homo peccauit intelligimus: ob quam causam neq; adhuc deus gratiam aut potentiam perdidit: quibus illum ad pristinum statum reducere: uel ad sublimiorem (si libitum esset) quempiam erigere posset, Et si mater Christi una cum filio ad ostium pro gratia petenda uenit maius inconueniens appareret: legem pro filio intromittendo matre extra relicta transgredi: q̃ utrumq; simul conducere.

Christus quantum ad humanitatem in omnium numero cõpræhenditur: ueluti de matre intelligim? : qui quum in gratia reseruatur: ubinam ratio illa est: quæ inde matrem excludat secumq; esse prohibeat, Nam si iuxta humanitatẽ tantum rem hanc existimemus natura atq; consuetudo demonstrant: longe magis parentibus qui nos genuerunt teneri: q̃ liberis a nobismetipsis pcreatis, neq; dominam nostram matrem fuisse Christi: in ambiguo est: qui & deus & homo e quãq; in parte ista filio maior q̃ matri perfectio conueniat.

Illud demum consentimus: eos qui legem statuunt: quandoq; laborare detrimentaq; pati: ut eos subleuent qui in errorem incidunt: id tamen odiosum est dicere: dominum suos proprios artus maculare uelle propter subditorum noxiam: maxime quum eorũ inobedientia solũ deum offederit: neq; quispiã aliũ lamentari aut cõtra hominẽ iusticiã uel uindictam petere poterat: quã ob rem si matrẽ nõ saluam fecerat: i illoꝝ numero is cõcludi uideretur: quos ob id iniquos appellare solem? : qui se altero oculo diuelli permittunt: ut comitum quispiã utroq; priuetur. At si ob Adæ culpã imẽsus labor rãtum psonarũ numerũ exercuit afflixitq;: quænã causa ratione ipediat: ut diuina bonitas eos q̃ apud se sunt remediare non queat, Deus equidem haud semp hoĩes tanq̃ Adæ filios obseruat: sed tanq̃ creaturas q̃s ipse

sua uoluntate atq; potētia operat^r est. Et si omniū propriū esse essen^t diuē modū a creatore tributū est: non longe abest: imo rem ipsam cōsequitur: nos illi proximiores & magis subditos atq; obligatos q̄ Adā esse. Quanto id fort^r particulatim in uirginē euenisse arbitradū est: quā & mater & propria caro ei & priorib⁹ parentibus nimium remota extitit. At si breuis origo illa maiore ad maculandū uim licentiāq; sortiretur: q̄ interna deitatis societas atq; affinitas erga uirginem ad ipsam protegendā possideret: neq; iusticia neq; ratio iōffensa māeret.

Fortē personā aliquā uerū determinare nesciētes aliter sentient: auctoritatēq; capere ex sanctis nōnullis contendēt: qui Christū extolles dicere poterant: tu solus omni peccato cares & totius culpæ expers es, quā equidē partem plurib⁹ modis saluam^r: ecclesia siquidem de Christo decantat: tu solus sanctus: tu solus domin⁹ neq; i istis uerbis uel de patre uel de spiritu sancto mentionē facere uidetur: quanq̄ paulo inferius utrūq; coniungat. similiter & ecclesia magnū sanctoꝝ numerū celebrat: sed in iis tu solus intelligi potest respectu ad infinitam Christi sanctitatem habito: qua considerata cæterorū breuis est pars: non propterea reliqui sanctitate priuantur. & mater filii pars ē: & sic ei gratia debebatur. Nam quū suas maiores partes dicimus mīores includi certū est, haud uerisimile & enī est: parentes ob liberorū laudem dedecorosos haberi. oībus cōmune ē & crebro accidere expectitur: quū quēpiam laudam^r qui reliquos pene excellit i modo loquēdi neminē illi excipere: dūmodo ipsū ad illum non cōferam^r quem ratio inde excludi diiudicat. Nam quū de sancto Ioanne singulatim loquimur: ei supra sanctos excellētiam dare solem^r, neq; aliter apostolo petro: quū ambos attamē cōiungim^r & utriusq; dignitatem explicare cōtendim^r: habenas laxare minime licet: sed cōdecētem portionē cui⁹ piam præbere necesse est, quā rem plures auctoritates declarant.

Deus quippe aiebat: quando peccator domine domine clamauerit: faciem ad parietem uertam & nō audiam. Aliunde attamē quādo peccatorem pœnitebit & ad me reuertetur: prius q̄ clamet exaudiam & audiam quū uocauerit. Et aperte alias fatetur: qui crediderit & baptizatus fuerit hic saluus erit: cū quo quippe habem^r fidem sine operibus mortuā esse. Similiter & in dei dilectiōe & proximi uita æterna nobis promissa est. In tempore quoq; diluuii mortalium uitā ex annos spaciū transire nō posse a deo ipso sanctū est: ast Helias & Enoch qui uiuūt: minīe ab hoc ordine icludunt^r: & nōnulli alii hebræi creatoris serui ad cētū qnquaginta ānos puenerūt. At non

solū uniuersim sed & particulatim deum sententiā nauauisse sacris litteris proditum est, ueluti quum Ezechiae dicere iussit: in breui tempore morieris & non uiues: cui per obedientiam poenitentiamq; quā fecerat: uitam per aliquot annos protraxit. Alio etiam in loco in inferno nullē esse redēptionem affirmatur: sed ecclesia Traianū sancti Gregorii precibus idē redēptū tenet. Christ⁹ ēt apostolis dicebat quicquid a patre meo in meo nomine petieritis: dabitur uobis, quod quum iuste peterent intelligitur. Plures namq; supra id nomen alia qua petierunt: quæ non uti desiderabant receperunt. Neq; huiusmodi necessitas permutatione: minime ex parte domini sed peccatoris prouenit. Deus siquidem non semper uti sibi soli conueniebat: locutus est: sed humanitatis nostræ necessitati consulebat cōformabaturq;. At singulæ harum partiū propriū aliquem sibi singulārē sensum possidet: qui iuxta temporis loci personarūq; discrimen cōueniebat. Quāuis equidem baptizaremur crederem⁹: nisi præcepta obseruarem⁹ nondū penitus liberarem⁹: neq; ea sine fide & baptismo expleta nos saluos facerent. Omnes prophetæ & sancti doctores quū de domina nostra loquebantur: ipsam immaculatam appellabant, quā quū angel⁹ salutauit: gratia plenā illā dixit: quonā modo duo angeli uerba uera essent si ipsa aliquod peccatum usq; habuisset. Nam quāuis multa certamina uincamus: si semel superamur: nobis nomen semper uictrice imponere haud recte se haberet. At quum uirgo gratia plena dicit⁹: clare patet eādē peccato nunquā subditam fuisse. Et si quispiam Christum collaudās matris excellentiā non scripsit: haud propterea intelligendum est: illū ipsam imperfectā in anio habuisse: quū aliis in locis de ipsa sermonem agens eandē summā in perfectionē extolleret.

Et q̄ aliquæ personæ beatæ huic sententiæ contrariā opinionem capiant: quia aliorū sanctorū magnorūq; doctorum scripturas non probe intelligant: huiusmodi moderni uiri uel simplices erant: uel melancholica cōplexiōe proportiōabant⁹: quū rem semel appræhensam aut fantasiam aut prædam si dicere uis (ne exemplar deprauare uidearis) appella: imutare neq; sciuerūt neq; consenserunt. Nam si per plures partes discursum fecerant: pene impossibile fuerat: ex seipsis non nouisse falsum qđ defendere excogitabant, quis enim istorum nonnulli ab ecclesia sancti habeātur: dum homo uiuit peccare potest: quæ res in personis sancte uiuentibus experta est: quāuis propter poenitentiam peccatorumq; expiationē eorū aīæ expurgatæ ad gloriā aduolauerūt.

At exemplum non nimium inusitatum super hanc rem afferam. accidit enim crebro uel in patroni uel in artificis cuiuspiam domo: quod crassos ingenio alūnos quandoque tenent: qui dum operantur limetque operum illis imponitur: recte & bona cum diligentia seruiunt, in ducis tamen absentia siue famulus rem designet: siue se ex sua sententia regat semper opus aberratum exit: quod dissoluere & ab initio ordiri necesse est. Eodem modo illis contigit: qui opinionem contra uirginis gratiam conceptionemque sumpserunt. Nam aliis in locis dum maiorum textum rerum serie secuti sunt: utiles sequaces laboratoresque exeriebant: sed quum hoc in loco dispergi & ex se materiam disponere & sententiam proferre uoluerunt: ceciderunt: ubi nonnulli adhuc restant qui surgere nesciunt: & aliorum hominum auxilio adhuc in fine egebunt. Deus cunctis animalibus ratione carentibus instinctum indixit: quo ex sua natura uoluntateque parentibus prona pareat inclinenturque. At hominibus eandem naturalem obedientiam sancierat: eosque parentes honorare praecepto coercuerat, in parte siquidem adeo digna non rationi consonum uideret: ipsum eandem cunctis obseruare iubere: & is solus ipsam dirumpere. Plures equidem beatæ uirginis personæ deuotæ extiterunt: quibus si facultas data esset: illam ab omni macula liberam fecissent: quāto id magis de summa trinitate existimandum est: quæ tantam portionem (nec societatem dicam) ex ea cepit: quam liberando ordinem & potentiam dominicam sed amorem & uenerationem filialem ostendit.

Verū quū omnes redemptore egere dicitur: ad hoc respondemus: christum non ut iustos redimeret: uenisse: sed ut illos illuminaret & gloriam elargiretur & peccatoribus redemptionem afferret: quāuis eundem pro omnibus mori conueniebat: ut paradisi ianua referet. Nā quū sanctus Ioannes baptista obit: originale: ueniale: mortaleque peccatū non habebat, iam antea quippe depuratus erat per sanctificationem: baptismum: expurgationemque (quā poenitentiam nostri cōmuni uocabulo dicunt) ad limbum attamē iuit cum pluribus sanctis patribus: qui ibi Christi passionem opperiebatur: qui etiam neque in dānatione neque in pōna erant: sed gloriam expectabant: ad quā quū introire deberet: Christus tāquā antesignanus uictoriæque dux: in ipsius triūphi indicium anteire conueniebat. Et uti ii qui nunc in fide & ui passionis: atque Christi aduentu liberantur a pōna: in iismet illi priores patres liberabantur. At si neminem beneficium hoc prius quā is in errore incideret: capere posse dicant: falso pronunciant. Nam si quando homi-

nem ruentis modo declinantem: a ruina continem?: ipsumq; cadere uetam?: eundem perfectius liberum reddim?: q̄ si illum lapsum subleuemus: quæ & cōmunis & facilis opera in hominib; est, quāto qppe leuius & cōuenienti? potentia ac bonitati diuinæ erit. Quāuis aliqui dū breuē portiunculam aliquā quærant: e qua suspendi queant: cuius adhærere possint: p̄tinacia quadam contendūt: culpam in uno celerrimo instanti uirginē contegisse. Ridendum sane ex istiusmodi uerbis est: quæ dum sentio hebræusculos quosdā mihi uidere uideor: quia turpi quadam atq; subita acuitate tenētur: eo ī tempore attamē semp ueniunt in quo nihil utilitatis asferre queunt. Nam si mater semel maculata erat: quæ nam necessitas instigabat eandem in instanti sanctificare: uel per aliquot dies derelinquere. At quum beneficiū ignotum fuisse asseritur: ni prius se in carcere detineri cognouisset: hæc pars profecto in nobis: quīs raro contingere posset: quia propriā uoluntatem cordaq; adinuicē ignoram?: & rerum successus nescim?: sed Christus cū matre non ab hac profecto opacitate impediabatur. Apprehendebant se quidem tū spiritu tum corpore: quapropter uirginem ante ruinam ab originis crimine eripi licebat: quia nostræ redemptionis ostium erat: qđ pluribus in partibus ostendit, in tribus præsertim quando symeon illi prophetauit: eandem cum filio immenso dolore pati debere: & in egypti fuga: & quando Christ? in maiori suæ passionis angustia matrē prope se habere uoluit: ut portionē suam ferret. Sed q̄ ad gloriæ reuerationē & limbi euitationē (nomē iam Christianis multū assuetum) filium prius mori conueniebat: ratio indixit: ut matris uita per dies aliquot protraheretur. At quū pro maiori priuilegio Christum partem hanc totius criminis scilicet expertem esse: sibi soli reseruauisse: asseueratur: sequeretur hoc modo diuinam uirtutem ob humanā culpam auxisse. Nondum recte exploratum habemus: quo aīo illi ad scribendū ueniebant: qui a tā crassis fātasmatib; detinebātur: & tam hebetem breuēq; uisum possidebāt. huiusmodi siquidē pars atq; conditio corporibus materialibus: & rebus finitis conuenit: istiusmodi generis siquidem singula tantæ excellentiæ esse dicimus: quanto alius præstant. Non autem q̄ aliqua ratione probare possimus an. xx. uel centum pedes potius saltare debeamus. q̄ si perniciores tres transire nequissent: quia tres cum diuidio perueniret: magnum huiusce muneris nomen uendicaret & magni precii haberetur. Et si centum aureos cuipiam damus: totidē ex nostris opibus minuere certum est. At Christus neq; uirtutē neq;

magnitudinem ob nostrā infimam conditionē possidet: uerū quia is ex se excellentissimus summa bōitas & fons uberrimus est: qui omnibus sine aliquo sui defectu ubertatem diffundit: quod i omnib⁹ suis openbus sane ostendit: ea quippe bona fecit: neq; a seipso quicq; ut in ipsis poneret dēpsit. quū in hac demum parte liber sit: quod impedimentum illi occurrerit nescio: quo matrem non integre perfectam fecisset. semp & enim artifices ab opē dignitate laudātur: amplioresq; habent: neq; alius non bonus habendus est: q̄uis alius illi præstet: neq; non malus quispiam dicet: quia deteriores alii sint. Iam equidē minus malum & non tam bonum appellabimus. Bonitas autem in iniquitatem uerti: uel malicia uirt⁹ ob magnitudinis differentia fieri omnino nequit: q̄uis quantam quātulācūq; ue magnitudinem fortiantur. Sic equidem quanq; omnes creaturæ bonæ essent: quā cōtrarietatem uirtuti a qua dependent afferrent: immo aptitudinem pot⁹ ad auctorem collaudandū deferrēt. Nam si miracula & beneficia quæ de⁹ in reb⁹ creatis ostēdit abessent: is circa ipsas nō tātope estimaret.

Christus & enim apostolis respondit se cecum a natiuitate illuminasse: ut nomen dei magnificeret: manifestareturq;. At quū hāc maiorem hominis excellentiam quispiam esse existimet: eundem ab hac macula liberari uidelicet: id profecto lōge a re alienū ē. nōnullæ equidem maioris prærogatiuæ partes hoibus tributæ sunt, esse equidem nostrū a natura hēmus: at peccatum accidentis est: maxie q; de⁹ nos ad suā imaginē creauit: & hoies uti Christ⁹ sum⁹: & ipse suos fratres & dei filios hoies pro bōis openbus appellabat. neq; propterea substantia nostra ei⁹dē pfectionis cum illa summi rectoris olimpi essentia deitate uē esse debet: neq; mortaliū aīas & carnes tātæ dignitatis præstatiōq; sunt: uel uti hæ quas Christ⁹ contraxerat. Et quādo i istis reb⁹ quæ longē maioris excellentiæ ac magnitudinis sunt: nos omnes si/ bi similes agere uoluit: quis dubitat ipsum aliā in particulari leuiorē prærogatiuam cui⁹piā largiri? Neq; huic dissimile exemplum Christ⁹ edocuit: quū dixit: quid facilius est dicere: remittunt tibi peccata: an surge. & ambula. incedere equidem publicū omnīū sensui miraculū erat: sed peccatorū remissio occultabat hominibus. At quū uirginē matrem suā fecisset in tanti muneris conspectu & facili & parua gratia erat: ipsam totius maculæ expertem agere.

Iam probatum est in creaturis & bonum & melius esse: & ecōtra malum peiusq;: neq; per bonitatis augmentum maliciā aliquam abstergi intelligit: uirginis siquidē purificatio non ad ipsam ab aliquo

crimine expurgandam facta fuit: sed ut illam puriore & maioris prærogatiuæ redderet: neq; id ratio permittit corpora pfectiora dici: quū ab aliquo errore expurgant: sed tunc licet: quum melius supra bonū imponit. At quum dies partus expleti sunt: tunc beatæ uirginis purificationem factam fuisse dicimus: non q̄ in ea uel macula uel ineptia aliqua esset: sed ut legis ceremoniam per obedientiam expleret: merereturq; ob id: uti negligētia atq; ignauia & crimē demū esset illā cōtēnere. Christus ætate & sapientia crescere dicebat: non quia nouas disceret scientias: sed quia suam magnitudinē apertius demonstrabat. Baptismū ad primum peccatū abluendum uniuersim intelligitur: & christus non ut ab aliqua noxia abstergeret baptizatus fuit: neq; aliter sanctus Ioānes. & si homo præceptum obseruauerat: a scelereq; abstinerat: confirmatus in gratia fuerat. & boni angeli nullo in loco peccauerunt: neq; in ipsis ulla macula ingressa est: qui tamen sanctificati fuerunt. & q̄ ueræ dominæ nihil deesset: in quocūq; præcipuo passu in dignitatem ascendit.

Vt materiam tamen hanc celerius expediam? breuis aliqua portiuncula tractanda est: de prærogatiuis illis quæ homini a natura in sua prima formatione tributæ fuerunt. In prima innocentia huiusmodi temperies humanitati concessa erat: qua sine incēsa sulfureaq; corporis uoluptate mortales generarent: & mulieres sine dolore parerent: non attamen ut omnino a sensatione essent alienæ. corpora enim subtiliora & depuratiore erant & in uita pacifica: & in ista? lucis discessu sopore quodā dormiētū more transportata fuerāt: quas quidem omnes partes uirgo ostendit: ueluti in matris utero sanctificationē excipere ut in postea peccare nequisset: quod priuilegiū priores parentes suorū opes præmio expectabāt: quīs prius ab omni peccato expertes creati essent. At dolores quas beata mater passa est: nō ob suam causam sed propter nostram medelā tolerauit. nam quū per uirum mulierēq; noxia ingressa est: eodē modo eam exire cōueniebat: quīs hi qui ueritatē & beatæ uirginis prærogatiuā negant: hoc in loco ad meliorē partem capefcendam a sacris litteris non cogi dicāt: satis imbecillis in iis fides est: q̄ ei sola auctoritate credere solent eāue sequunt. Fortius quidem esset: eandem pro suomet uigore tenere. scriptores equidem ipsam minime constituunt: illius essendi modū præbent: quanq̄ ab iis declaret. bona profecto est auctoritas ut nos in uiam mittat: e somnoq; quum dormim? excitet: & contra infidos fidis fauorem afferat: & nos contra insidiantes spiritus ualentiores reddat. sed

in animo talem fidei firmū conceptum habere debemus: uti de uera
cissimo fundamēto teneri debet. & id ex se: neq; semper quis eam scri
pserit: aut quanto cū uigore illam disputat perquirere, qui intellectu
siquidē uel doctrina propriis diuinum archanum determinare præsu
meret: quanto magis ulterius pergeret: maiori confusione premeret:
& minore rei quæsitæ certitudine adipisceretur. Hæc autem minime
uia est per quā illud attingi debeat: quanq̃ non pauci ex litteratis ho
minib; partes quas non intelligunt: diuinæ potestati impossibiles pœ
re uolunt: neq; se homūculos esse recordantur, & uti sæpe iuxta eādē
imbecillitatem alii sibi similes plura eis aperuerunt determinarūtq;
quæ ipsi animo aliter sentiebant, neq; aliter in suis disputationibus
uentatis contrariū approbare præsumunt: uel id qd̃ omnibus obscu
rum est clarum reddere. At quando pars ista tam communis inter ho
mines habetur: quanto id certius faciliusq; in diuina sapiētia ostēde
tur: quando suæ uoluntati libebit.

Creatorē oipotentē incōpræhensibilēq; esse fatent̃: ast alia in par
te & sua opa intelligere: & illis limitē iponere præsumūt, sic equidem
de aliquib; sanctis doctorib; apparet: qui uel ex se ipsis uel e scientiis
quas didicerunt fidentes se adinuicē in præsentia contradicebant, &
q̃ pars a singulis scripta & laudabilis & ad bonū finem fundata esset:
oēs propriā ueritatē habere: impossibile est, in illis rebus uerum dico in
quibus alter alterius sentētiā expugnare disputando contendebat.

Et ubi argumenta quærentes suam intentionem approbare neq;
uerunt: quū utiliore quietioreq; rationem & in recto proposito si
tam inuenimus: eam capescere sine onere possumus. Eorū uia pro
seculo itinere habemus: qui contentionib; & argumentis derelictis,
in illius manibus sese crediderūt: qui eis sui archani clara ministeria
ostendere poterat, quod & prophetæ & apostoli ostenderunt: qui non
nimias litteras magna ex parte didicerūt: sed sua bōitate & recte uiuē
di meritis altissimas causas explicabant. Alii plures sancti cōtempla
tīui transierunt: quorū dicta haud minoris auctoritatis erant: q̃ ea lit
teratorū, diuinum quippe secretū nemo per disputationē adiungere po
test: sed p̃ ipsiusmet reuelationē. At si doctores q̃ magna uoluntia se
cerūt: oēm uirginis excellētiā præstatiāq; uel scribere noluerūt: uel q̃
id nō necessarium fuit, ratio sufficit quæ eas modo quo potest demō
strat: & plures beati contemplatiui qui ipsas confirmāt.

Satis auctenticus est qui recte & in bona materia scribit: quī nō
nullorum ignorantia ut fidem exhibeat: longinquam auctoritatem

& quæ inter multos diuulgata sit: petit. At deus neq; potentiam neq; uoluntatem amisit: ut secretor; portiõem præsentibus reuelet: uti antiquis agere assueuit. Ad finem demũ cum inferiorib; exemplis ueniamus & uarietatem illam explicemus: quam inter scholasticos uidere solem; , quorum alii ex solis prouerbiis discunt: & huiusmodi præstâtes discipuli sunt. Ast alii cõmentata capita requirũt. Alia deniq; fors a longe tamẽ subsequit; : cui neq; libri neq; expositiones ullæ aut exempla sufficiunt: & ii qui in hac ultima parte continent; & tempus & pecũias frustra cõsumũt: & se in studio diu stetisse: cõsensisseq; dicere sciunt. Quam quidẽ dispanatẽ inter religionis nostræ cultores damus, bonis siquidem Christiã militiæ seruis pauca auctoritates & miracula sufficiunt: ut q̃ pluribus aliis in lege contentis fidem præbeant: siue ea iam euenerint: siue futura sint: sed & alios inuenim; qui neq; ex semetipsis neq; per scripturas neq; quis illis uerum declaratur: nondum attamen summitti uolũt ut fidem exhibeãt: ubi rationẽ deberẽt: ni singulas partes distinctas fundatasq; per se tangant: & ab illis expositoribus comprobatas quales ipsi petere uolunt. Ex similibus tamen haud multi cælestes cathedras occupant: & hoc tum in ueteri tum in nouo testamẽto habemus. Deus quippe ab israhelitico populo querebat; : minabaturq; illi quia præstibus & futuris in præteritorum uigore credere nolebat. Christus etiam benedict; es Thoma dixerat: qui uidisti me & credidisti: sed beati qui non uiderunt & crediderunt, neq; plenam deuotionẽ neq; fidem diuinæ bõitatis ostẽdunt ii qui ipsum aliqua in macula matrem cadere sinere existimant creduntq;. Maiorem feruorẽ quippe aliqui demonstrabãt: quia Christo uel sanitatem uel ut suos suscitaret affines petebant, quã ob rem is illis respondebat, eosdem in sua fide saluos esse, & ii qui deuotionem & seruitutẽ ostendere cupiunt: contra perfidos disputare debent, nõ enim boni sagitarii habent; qui suos feriunt, natura & consuetudo nobis demonstrant amicos in præsentia exhortari repræhendereq; in absẽtia uerò laudare debere: & eor; bonas partes defendere: extraneasq; silere, immo & mortalib; proximum in occulto redarguere a deo ipso imperatũ est. At hi qui dominæ nostræ libertatem increpant: nullam harum partiũ a nobis expositam certe obseruant: quum in eo itaq; quod præcipuum est: tã clare aberrare conspiciãt: qua in parte quĩ de hac materia agant: uerum dicere queant: nescimus?

Virginitas.

Ominæ nostræ uirginitas paucis uerbis probari absolui
 q; potest, deus & enim hac in parte naturalem ordinē po-
 tius q̄ domini uim ostēdit, quanq̄ magisteriū penitus co-
 gnoscere declarare uē mortales nequeant: quæ res nō sine
 iusta de causa sit, nam quū instrumēta artifices eo modo cognoscerēt
 quo cognoscunt ab illis: parum ipsis inferiora essent: & pugnā quan-
 doq; abinuicē conserere potuissent, quapropter magistro omni ex par-
 te excellens magnitudo debetur: ei præsertim qui materiā formam/
 q; simul donat.

Sed ad uirginitatem redeamus de qua hoc modo dicimus: ad hu-
 manam generationē uirilī atq; foeminea materia concurrat: quæ in-
 tra nostrammet naturam atq; speciem cōtinet, & eodē modo domi-
 nus noster carnem uti naturæ suæ conueniebat assumpsit: quæ neq;
 corporea neq; ullo pacto materialis est, quapropter materialis coniu-
 ctio illi haud propria sed uere uoluntaria erat, & uti is substantia est:
 ex ea immo eam dare oportebat: cui uirginis uoluntas cōformari de-
 bebat, & quum unius uoluntatis consensusq; essent: conceptionē in-
 corruptā, fuisse necesse est: quū de specie a corpore aliena esset. At pater
 filium ad carnem assumendam qui substantia ē misit: cui sine aliqua
 corruptione omnia transire & singulis cōsistere in partibus conuenit:
 unde matris uirginitas in propatulo cōspici potest, diuinitas siquidē
 minime materia est: quæ locum in ingressum ageret: uel loci laxatiōe
 indigeret: omnes quippe illi partes apertæ sunt, neq; aliter de partu di-
 cemus: nā quanq̄ Christi caro quicq; uoluminis ostenderet: quid diffi-
 cile illi esse poterat: dum deus in ea inuolutus erat: quā rem Christ?
 ipse optime declarauit: quum super aquas siccis uestigiis incederet: &
 sese offerēdo arripiedoq; tū in aptis tū in clausis locis uti ipsi libebat.

De uirginis translatione assumptioneq; dicendum nunc est quū
 a nonnullis anceps habeatur: quia non ab apostolis illam scriptam in-
 ueniunt: quam partem satis ualidam fundare queant: qui hanc tam
 claram cognoscere nequeunt nō prompte inuenimus: quanq̄ propter
 animæ meritum & ut ordinem filii obseruaret: aliquem tēuē labo-
 rem uirgo degustauit in animæ corporisq; separatione: quæ q̄uis in
 sepulchro posita esset: iam nonnullos exanimatos nondū tamen exani-
 mes uidimus: qui ab hac luce penit? migrauisse non recte existiman-
 tur: immo & eos ipsos per aliquas horas manere experti sum?: prius q̄
 uitæ munera resumere queant: qui quandoq; ad sepulchrum deportā-
 tur, neq; istis dissimilis uirgo fuit: uel q; resuscitauit: uti plures san-

eti patres in Christi resurrectione fecerunt. Verum est quod non clare ante omnium conspectum uestari debuerat: sed eo modo transfigurata ut a nemine per se discessus ipsius archana discerni possent: nisi deus ea reuelare uoluisset: & hac in parte non aliter quam plerisque aliis in locis sese habuit: nam postquam uiam ingressi sumus: nos in manu nostra dereliquit. Plura equidem singularia miracula fecit quae minime scripta habemus. at si sua esset uoluntas ea aperire illi facillimum fuisset: uti se summam potentiam esse omnibus ostendere. aliquid attamen labori & libertati nostrae commisit: ut ab iis meriti partem extrahamus. Magna ex parte artificii qui uas quoddam conficit: auctoritatem exhibere uidemus ut is alia agere queat: si in illis maxime minori industria opus sit. cunctis quippe clarum est: qui inter saxa rupeque & per asperrimos montes decurrunt: illis ipsis per planiciem ingredi esse facile: & qui supra aquas pergeret: eundem in continenti terra sustineri posse: si in christi denique uirtute mater in fortioribus locis liberata est: minora leuia atque libera esse intuentibus omnibus notum est. At quum domina nostra concepit: non solum primae matris ante peccatum gratiam ostendit: quae sine delectatione concipere erat: sed sine uiri commixtione & omni prorsus corruptione inde semota. & in partu neque dolorem habuit: neque laxatio ibi interfuit. At Eua sine uiro generare & post conceptum & partum uirginem manere nequaquam poterat. quum tantam si quidem supra mulieres praestantiam ostenderit: quis a peccato abstinuerant: quis eam illis parem saltem in sui conceptu & ad gloriae assumptionem negare poterit audebitur? Aliter & enim magna illius corporis perfectioni contradictio esset: si id ad commune deformitatem putrefactionemque ueniret: neque etiam credendum a filii carne corpus illud tantum a se absens pati: neque eam contentam esse estimare licet: dum uas illud praestantissimum in quo ipsa plasmata fuit: resolutum ac corruptum uiderent. neque solum auctoritatis uiri sed & paruuli magna iniuria afficiuntur: quum in suis matribus imperfectionem aliquam fuisse illis obicitur. quo fit ut tantum aliis respondere soleant: ut suas magis contegant protegentur: alius suas adhuc non integras esse suadentes. Forte aliqui Christum tanquam purum hominem in mundum ingredi uoluisse asseuerabunt: hanc partem quantum ad humanitatem bene fatemur: non autem quod ueniret uti peccator neque in communi matre: quod in ipsius uteri ingressu discessuque sane ostendit. Huiusmodi quippe excellentia solae diuinae gratiae congruebat. illud tamen adde quod propria hominis natura peccatum non habet: id & enim per accides ingressum

est: & Christ? quātū ad hūanitatē deus primæ inocētiae itelligēd? est.
 Ut ne multū in huiusce historiae principis detinerer: aliquas ad
 finē partes trāstulim?: ubi aliqua de præteritis explanāda sūt, nōnul
 li & enī fortassis aut tenuē aut nullā differentiā iter priorē hoīum sta
 tū ad eū q per gratiæ cōfirmationē sperabatur: esse cognoscunt: tunc
 quippe caro non ultra appetiisset: q̄ ratio ipsa desiderandum esse di
 ctasset imperassetq: Adam attamē atq; Eva perfectionem hāc nequa
 quam obtinuissent: ut eorū corpora toto appetitu contētiōeq; priua
 ta fuissent, caro eqdem ultra quinq; cōmūes sensus situm affectumq;
 quēdā: quē prope cōmunē sensum appellatum inuenim?: sortiē: quo
 aliqua neq; inuisa neq; adhuc delibata appetit, qđ in oīb? aīalibus ra
 tionis expertibus aperte probamus: quæ & frigida & aprica ubi pasci
 queant loca iuxta tēporē discrimina inquirunt, uoluntatem præterea
 quandā possident: qua uolūt nolūtq; amat atq; odio hēnt, qb? in reb?
 alia mitiora: sauioraq; alia sunt: & maiori & minori bonitate cū disse
 rentia: uti mortales utuntur. Neq; dissimili modo q̄uis Eva nondum
 fructū gustauerat: sitis illa atq; carnis uoluntas ipsa incitauit: & per
 uoluptatem gestire fecit. At si sensus rationi penitus obtemperabant:
 nomen illud eidem iponere minime cōueniret quum tam facile aber
 rauerit. Rationē siquidē nihil aliud esse compertum est: q̄ facultatem
 potentiæ quādā quæ semper ueritatem inuestigat atq; determinat.
 Nam si ea absolutum supra corpus imperiū possederat: suum uerum
 propriumq; iter secuta fuerat, illud aut quū uerum sit: negare non li
 cet: consensum atq; determinationē ab aīa rationali produisse. Verū
 in principio corporeis sensib? appetituiq; uerba illa obiecta fuisse pa
 lam est, quā ob rem primū Euz responsū ipsam a ratione astrigi ac
 cusariq; ostendit: quum dixisset: dominus iussit nobis ne ex hoc edere
 mus fructu: ne forte multaremur morte. Verū quū fructum bonum
 gustui delectabilem & uisui pulchrū uideret: præceptum transgressa
 est. At hæc oblectatio appetitusq; quib? fructum circūspectabat: ani
 mæ rationalis minime erant, huiuscemodi quippe actiōes corpori cō
 ueniunt: q̄uis anima in eadem sententia destinatiōeue secum fuit, &
 ut caro ex parte sua mereri potuisset: portionem ad hominē moderan
 dum sortiri debuit, requiem quidem expectabat & in laborem rediit,
 quā ob rē quæ recte uiuunt corpora: quietem tempore procedente adi
 piscuntur: at mala econtra cruciabūtur. Et quū adæ & Euz perfectio
 nē aliquā supra naturā tributam esse quispiam censeat: eam naturam
 dico p seiplos formare nō posse certū ē: neq; iisdē formatis perfectio/

ne quā possidebāt: illis ipsa dare poterat. Verū naturā ppriā creaturæ cuiuspiā illud esse dicim? qđ a pria sui creatiōe ab illo oīum rectore ei dē sanctitū ē, cū tenui siquidē differētia illi? suæ priæ cōditiōis speciē semp obseruat, quos limites quū excedit uel miraculū uel mun? naturā ipsā excellētem dicim? quā rē prim? hō bonorū operū cōpensatione expectabat: uti in sua formatiōe illi concessum erat. Præcipua siquidē sanctificationis gratia ea fuerat: ut corpora animabus omnino subii cerētur & hominem a quibusuis aduersis redimere.

Eodē quoq; modo de sui ascēsiōe sentim? aliquā eqdē qualitatis trāsmutationē mortales ut cælū scāderēt: agere debuerant, neq; illud plurib? rationib? indiget: hāc de qua loqmur uerā gloriā cūctos ipsius participes & sedare & beatos efficere: ad quā attamē adipiscēdam affectiones corporeosq; appetit? deponere oīno necesse est: neq; in illa ultima foelicitate uel cibos appetere uel fame uel siti premi liceret: sed corpora depurata & omni prorsus necessitate atq; sensibili fātasia dēpta illichabitare decet. Cōuenit & enī & necessariū quodāmodo est ut animæ corporaq; distincte cognoscant: nā aliter semp anxietatis portuū cula aliqua angerent. At dū homo animā in hac luce detinuerat: quis is non peccauerat: non clare sese cognouisset: neq; sui singulas partes modo quo in gloria apprhēdisset.

u T breuiori in cōpendiolo quicqđ de domina nostra ante absolutū op? exciperem? edereusq;: nōnullas lōgiores partes ut lectorū aures minime obtūderem? prætermisim? quæ in hoc āpliori cāpo expositæ tanq; instructæ atq; inuictæ phalanges (quū oportuerit) patere poterūt. Quū de xpī itaq; matre tractauerim?: quā & si excellentissimā esse & supra reliquas creaturas gratiā apud filiū cæpisse satis manifestauerim?: ut id tamē qđ ab aliqb? pdifficile arbitratū ē: facili? reddam?: uet? testamētū exq̄sitū qđ de super petere oportebit, qđ quis minorē religiōe nostra pfectionē possideret: quū in ipso & scī patres & pphetæ degissēt: iter ipsos aliquē oī peccato carētem fuisse ne quā negare licet. Dauid siqđ beat? uir cui non iputauerit dominus peccatū & in spū ei? nō erit dol?: apte pronūciat: qui huiuscēodi mūdicie & si perdifficile possibilē tamē esse cēset. Aliter eqdē ueluti i dōi ni seruorūq; explosiōe sua uerba sonarēt. Isāach quoq; spiritu genitus haud ambigue tenet. De? siquidē Abraham Sarram cognoscere ad illius propagationem iussit. Neq; id paulus (ille rei publicæ Christiāe uti alias exitium ita post præsidium) neglexit. Quū duos filios Abraham procreasse dicat: alterum de ancilla alterum uero de libera uxore: quorū illū secūdū carnē hūc secūdū spiritū natos esse pseq

tur, fratres præterea apostolus audiētes interpellat dicēs: iā ex matre libera natus sum? a Christo nāq; liberati sum? p regenerationē at̄ intelligim? & filii dei p baptisimū facti i quo qdē ortu neq; carnalis uoluptas neq; sāguinolēta malicia sed diuina sāctio cōcurrit, qdē de Isaac intelligere oportet: q̄ secūdū spiritū & nō uoluptate carnis nec iuxta cōmūnē modū nat? ē: quū ex diuina promissioē uenerit. At si q̄piā Isaac post sui cōceptū gratiā hāc cōpisse dicat: ipsi? opinio facile soluetur: si ueteris legis subsecuta notabim?: nullā eqdē farræ a deo dū filiū i utero gestaret: scificationē datā inuēiem?: ut sobolestūc a peccatō redimi dici queat: unde ipsā ante cōceptū prærogatā esse uidet. Sed quū iuxta spiritū nat? ille sit: de eo uti de xpianis nequaquā intelligere decet. In Isaac nāq; prim? ort? capitur: i nobis uero secūd? intelligitur: nā renasci p baptisimū dicimur: neq; id de eo p circūcisionē comētandū ē. Eā & enī oib? uniuersim missa ē, unde reliq; singuli p spm uti Isaac nati dici potuissēt. Verū i ipso & per ingressū & exitū uteri matris accipit. Illud tamē dicere nefas eēt: hoc mortalib? cōmūne iter esse: quū iā i tali exilio derelicti sim?: ut diuina ope ad patriā gratiāq; repetēdā manifeste idigeam?, quā qppe ob rē naturā nostrā diuersā esse dicim?. Verū naturā plurib? modis intelligim?. Eā & enī p lōgā cōsuetudinē quādo q; capim?: alias attamē non nisi p propriā qualitātē quā de? ab initio ipsis speciēb? distribuit: quū ipsa ueritate cēsem?: neq; partē hāc sine exēplo præterire placet. Nā quū q̄piā in secessu atq; solitudine maxia ex parte habitat: illi? naturā ut is claustra appetat: esse dicim?: q̄uis nō nūq; extra exeat. Verū quū propriā naturā rectū? strictiusq; capim?: eā aliter definire solem?: neq; aliter de hūanitate nostra loqmur. propria siquidē natura ea ē: quæ i illo inocētix statu hōini data fuit. At q̄uis nūc p habitū cōclusi quodāmodo sim? nōnullos extra cōmūnē hāc cōsuetudinē (noxiāue si dicere malueris) exire naturæ minie repugnat. Tūc præserti quū ratio ipsa atq; necessitas idē ex postulat. Si yfrahelico itaq; populo tāta gratia supra cæteros tributa ē: q̄a is p rectū iter uēire debebat: quāto ea plenī? cōueniētiusq; matri dei & hūani generis præsidio debebat, quæ a singulis ob id mater dici pōt: lucē qdē atq; oīum repationē enixa ē. Nō matrē tamē cōmūnē atq; carnalē sed spūalē illā nobis esse attamē dicim?: qdē nomē ei a scīs uiris oib? q̄ eā pia deuotioē secuti sūt (quū illi? laudes promere nitebāt) datū ē: quā nullo pacto illi creaturæ parē sed supra scōy āgelosq; choros imminere uolebāt: cui? quoq; aspectu beati oēs lætari & sacra cāere cēsuerūt. quū tantū deiq; reliq; in gloria præstet: q̄s ipsā dignis atq; integris a sui originis principio prærogatiuis fraudare audeat: q̄uis nihil noui

addi uideat: q̄q̄ in trito itinere mortales aberrēt: ueluti quū Chrīst⁹ apo-
los redarguebat: q̄a anxietate solliciti ob panis inopiā erāt, iter se equi
de affligebātur quia nō nisi panē unicū hēbāt: quā quippe ob rē co-
gnitiōis ac fidei defectū & cæcitatē caliginē de ipsis obiecit. Oculos
inquit atq; aures habetis quib⁹ eorū dē sensuū munerib⁹ abunde fun-
gi potestis: & nodū memoriæ hētis quū quīq; panes a me diuisi tam
nūerosæ turbæ famē sedarūt. Neq; hæc uerba aliud sibi petere profe-
cto uidetur: q̄ eorū increpationē q̄ futuris reb⁹ in uirtute miraculoꝝ
præteritorū nondū plenā fidē dabāt: quia Chrīst⁹ & eiusdē & præstatio-
nis generis opa sēper agere ualebat. Si Isaach itaq; tāta beniuolentia
prosecut⁹ est de⁹: q̄s rigor quæue cæcitas eos detinet⁹: qui beneficiū
hūc a matre uirgine subtrahūt. Nullā mētionē in ueteri testamē-
to scriptā iuenies: ex qua isaach uel gigni uel nasci in peccato colligi
possit: q̄ quis is ob legis obseruatiā circūcisus fuerit: obediētiā nāq; tā
in ueteri q̄ in reliquis religionib⁹ deus sēp uoluit, ipsi⁹ qppe sanctio-
nib⁹ mortales parere stricte uult. Quā ob rē nullā legē sine præceptis
nobis dedit. Nā quāq; hoiem ab oī peccato expertē creauerit: eundem
suis iussis parere instituit. Et q̄ quis Adā nullā in se tūc maculā hēret:
mulierē i comitē hēre tenebat, quā partē quū obseruare noluisse: &
scel⁹ ppetrasset: & is deo odio dign⁹ redderet: neq; aliter & de circunci-
siōe & de baptis̄mate reliq; q; præceptis p tēporū discriminib⁹ dicim⁹,
quorū obseruatiā q̄ neglexerit q̄ quis nullū aliud crimē hēant: ob id ipsū
rei mortis erūt. At si uel aliqua ignorātia uel p̄tinacia baptis̄matis la-
uacro q̄spiā caret: is illis priuilegiis gaudere neq; quæ idē baptis̄mū
hūanis aīs dat, quā qdē in re ægroti cuiuspiā exēplū i mediū (ut quæ
dicim⁹ ab oib⁹ māifestius cōspici queant) adducem⁹. quū q̄spiā nāq;
aliquo morbo laborat: ut medicinæ is remediū cōsequat⁹: illā cape ne-
cesse ē: si medelam nāq; nō cœperit: nihil ab ea profecto iuuabit: q̄q̄
optia ipsa sit, ab aliquo tamē dici nō dubito: & si ifirmi hac necessita-
te premāt⁹: nulla sanos ifir⁹ generis ope idigere, quorū opinio facile sol-
uet. medicinæ nāq; atq; ipsi diuersitatē in se māifeste cōcipiūt. Aliæ
nāq; ad ægritudines dissoluēdas propulsādasq; sua uis itēta est: neq;
id tamē sine corporis debilitate ac læsiōe quodāmodo & capitis uerti-
gie faciūt: quā ob rē nūq; huiusce generis poculū sine instātī necessitu
di magna haurire debem⁹. uerū alia lōge aliēa i aliis cibis qualitas ē:
q̄ oib⁹ fere gētib⁹ & singulis i tēporib⁹ utilitatē maxia ex pte afferūt.
nā quū ifirmamur nos protegere solēt: & postq̄ ægitudine euadim⁹
uires nostras & augēt & roborāt, quæ qdē medicīæ (hoc nomē & enī
huiusce cibi optie merentur) oib⁹ hoib⁹ maxie cōueniūt. Neq; aliter

profecto de baptisinate cēsendū ē: qđ maculatos expurgat: sanos uero
 disponit ac roborat: ut facili⁹ ad supos iter habeāt. Qua in parte ultia
 praeceptū oēs cōprāhendere cōcedim⁹: qā id non nisi in bōa parte in
 telligitur, cuius generis normā neq; is deus unq; rupit: neq; rūpere
 iussit: in illis reb⁹ tamē dicim⁹: pro quib⁹ bona promisit: & ob eās nun
 q̄ mala dedit: sed sēpe malos miserat⁹ ē: q̄uis eos minis paulo ante ter
 reret. At de⁹ ipse oibus bona nūq; uero mala iperat: imo mortales oēs
 & uniuersim & particulatim saluos fieri uult: neq; quēpiā condēnari
 appetit. Vnde clare illud qđ superi⁹ dictū est: apparet: oīa uidelicet prae
 cepta unde prēmīū sperari decet: cūctis hoīb⁹ nulla prorsus exceptiōe
 facta cōuenire. At uero maledictio oibus p propriā naturā & diuinam
 uolūtate aliena est: quāuis male degentes oēs cōprāhedat: & q̄plures
 alios q̄ illis adhærēt: affligat. Ratio attamē nōnullos ide excludi nō so
 lū cōsentire sed & appetere: manifeste uidet⁹. An forte legē a Traia
 no sancitā aliqui cōtra sentētiā hāc allegabūt: ob cui⁹ trāsgressionē
 filiū occidi iubebat, cui⁹ quidē demētia inter q̄plures alias ab antiq;⁹
 factas cōnotari debet: ii & enī huiuscēodi facinora ut sua corpora pha
 ma extollerēt: faciebāt. At q̄uis Traianū bonū iustūq; fuisse mēoriae
 proditū sit: ipsi⁹ rei cōtrarium ostēdere: haud p̄difficile erit: si quātos
 Christianorū sanctos trucidare iusserit: nūerabim⁹: q̄ quāq; nō plures
 uti ipse adoraret deos: id eundē nequaq; excusat. Nam tā recti uiri cū
 iuscūq; religiōis esset: fauore a iusto uiro prosequi merebātur. uerū si
 traian⁹ ipse sol⁹ mūdi domin⁹ esse praeſūpsit: quonā pacto eos q̄ deorū
 multitudinē redarguebāt: recte reprāhedere potuit: uerū ad ipsi⁹ isti
 tutionē redire licet: quā si cōtra ei⁹ filiū p rationē iuehebat: nō ita po
 pul⁹ ro. tā crebras aliorū parētū i liberos ob senatus decreta trāsgressa
 mortes oblatas æquo aīo uidere assuet⁹: profecto admirat⁹ fuisset: uti
 de sūmo atq; ihūano parētis rigore fecit, neq; eo tēpore praeſētes sed
 & posteri ab illi⁹ feritate merito mirāur: q̄uis is excusationē secū hēret:
 quū uana corporis noīa inqueret: & plebis bēiuolētiā captare niteret:
 nō diuini⁹ qđ ē iperīū possidere a subditisue saltē bene uideri poterat: q̄
 is se illis parē fecisset: q̄ eūdē se supiorē esse uoluerūt. q̄ quū filiū tamē
 in ppetuā dānationē ire cognouisset: q̄s ipsū omni ut tētaturū ut illū
 ab eadē noxa redieret negabit: uerū qā aiām simul cū ipso corpore
 interire credebat, qđ multū fuit decē. xx. ue ānos futuræ uitæ contē
 nere: ut imortalē sibi famā acquireret: At i deo nulla neq; isti⁹ neq; alte
 ri⁹ generis affectio (ut exēplar i meli⁹ augeam⁹) unq; fuit, q̄ nulli crea
 turæ rationē usquā datur⁹ est: neq; hūan⁹ error aliū prāter ipsi⁹ sūmi
 dei leges offendit: quā ob rē sua mēbra a cōmuni lege a plebe trāsgressa

cōprehendi nequaquā sinere debebat, quis dicere præterea poterit: deū & suæ bonitati & angelicæ & humanæ naturæ contumeliā facere? quia quēpiam sibi gratū a cōmuni obligatiōe reseruasset, Deū deniq; qui aliū enecauerit: & ipse per iustitiā morte punietur: dixisse: stabili mēoriæ proditū est: & nemo ambigit: deū ipsum inumeros mortales ab hac luce imature discedere: iperare, Quāuis hac i parte hoies ipsos a iusticia punitos esse: recte dici queat: neq; id ipsum quū de domina nostra loquimur: ullo pacto excludi potest: quā diuina iusticia iustissimis de causis ab originis culpa infici uetuit.

Neq; sancti doctiq; hoies q sacras scripturas comentati sunt: suis laudib; fraudari debēt, q̄q; eorū aliq; ūs absq; ulla exceptione in priorum crimine cōceptos esse senserūt: q; neq; id recte probare neq; i ea parte reticere probe nouerunt, Nam si seculis argumētis aperto ac simplici uerbo ab ea noxia oēs præter Christū maculatos fuisse: esse: & fore dixissent: quīs imaculatam uirginē iter ægros ipsos aperte adiunxisset: tunc ipsos diuina uolūtate atq; ispiratiōe locutos arbitrari potuisset. Verū id ipsi q partē hanc senserūt: ratiōe probare nō satis apte nixi sūt, Nā ab illis locis fundamētū capere nitūtur: quæ neq; uim ad id agēdū habēt: imo nihil qd fortū ē: ad rē eadē cōferre uidetur, quæ demū eosdē in ipsa pte aberrare manifeste indicat, an forte ipsos eadē argumēta tanta cū celeritate fecisse dicem? ut tēporis breuitudo eadē roborare nō sineret: quā ob rē & si itentionē suā nō apte ostēderūt: excusandi sint: imo ab hac parte nihil excusari queunt: longiores siquē ac difficiliōres res sub pauciorib; uerbis probare debuerāt, quo certe factū esset: ut quīs minora eorū uolumina fuissent: longe ampliorē utilitatē posteris attulisset. Modo hanc modo illā partem pscrutando pīcipiū lōge recessisse uisū ē: uerū ad apostoli uerba redeā, q ubiq; qd pīa secūdū spiritū esse dicit: id a peccato alienū esse intelligit: uti ex suis epistolis facile colligi pōt: illic præsertim ubi de Christi doctrina loquit̄: ubi & enī & crebri? & clari? res ipsa nulla ambiguitate excipi pōt, uerū quū de ipso tāq; de uniuersali hūani generis redēptore agat: oēs prærogatiuas quæ hūanæ restauratiōi cōueniebāt: eidē assignare merito decuit, q nō solum nos a peccato rediere uoluit: uerū & gloriā nobis dare instituit, At q̄q; aliqua creatura imaculata sit: ut uerā ea consequatur gloriā Christi subsidio indiget, Dicit præterea uti peccatū in hūc mundū p unū hominē ingressū est: & p peccatū mors aduenit: ita & interitus ipse ad omnes homines traductus est, quem non nisi pro corporum nece manifeste intelligit: quum eundē a peccato nasci

aperre pronūciat. Nam quū animi mortē dicim? noxiam cū ipsa ani/
ma simul stare recte existimam? Verū hoc in loco paulus de alia re di/
uisa loquitur: quæ pro corporis nece oīno intelligenda est: quū ipsam
a peccato ortum ducere assignet. At postmodū in successu in eadem
culpa oēs in adam peccauerunt dicit, quæ quidē uerba totū humanū
genus nequaquā includere uident: nā si sic esset: oēs in adā peccauim?
non peccauere dixisset: ibi & nē se saltem extra reliquit: quonā modo
& alios sub eadem exceptione intelligere potuit, qđ antea etiam
confirmare uidetur: quū referat: uti ob unius delictū plures mortuos
esse testetur: multo id efficacius in contrariā partem diuinā gratiam
posse agere censet: & unius hominis Christi scilicet gratiā in multis
abundare, neq; illud negligendū ē: paulū imbecillitatē humanā uni/
uerſim quādoq; aculare: quādoq; detestari suā: quas ad res redargue/
das iuste duab; de causis profecto mouebat: tum quia maxime om/
nes imbecilles sum? si cōditoris nostri bōitatem atq; cōstantiam exi/
stimam? cuius cōtinua gratia opeue (si elegantius dicere uelis) indi/
gem? Sine qua mortales mala perpetrare nulli exerto dubiū est. At al/
tera causa quæ ipsius apostoli uerba sanctissima reddunt: Christi de/
cretū est: qui ut sublimi? ascenderemus: nos hūiliari debere docuit: qđ
noster redēptor nō tantū uerbis ipsis ostēdit: uerū quū suorū artuum
examine id ipsum nobis publicum esse uoluit. Quā quippe ob rem &
quāq; optimus maximusq; Christi seru? esset paul? & minimū & in/
dignū sese ostēdere licuit, qui quidē apostolus alias de peccato alias
de corporis interitu loquitur: neq; id ambigū illis est: qui ei? exhorta/
tionē supra resurrectionē ultimā mentis oculis ituētur. Nam si Chri/
stus resurrexit: nos oēs surrecturos fore illic dicit: & e contra si deus
ipse a mortuis nondū surrexit: fidem nostrā uanā esse affirmat: & uti
mors per hominē ingressa est: per hominē etiam mortuos; resurrectio/
nem euenire debere censuit: & uti oēs in adam moriuntur: oēs eodem
modo uiuificandos in Christo fore suadet: uerum hac in parte tū de
morte tū de restauratiōe corporis intelligit. Nā quū dicit ueluti oēs in
adam moriuntur: ita in Christo reuiuiscēt: nam si de animab; dixisset:
ingentē hominū turbam nequaquā peccauisse: esset intelligēdū: omnis
namq; mortales saluos in Christo fieri uel aliquos sine ipso posse sal/
uari nefas esset dicere. Nā quāuis uerba ita sonent: omnes in adā mo/
riuntur: oēs in Christo reuiuiscēt. Minime propterea dicendum est:
nos omnes in Christo resurrecturos uel uiuificaturos: uerum qđ
ipsæ animæ suā corpora refument. At si modo quo in altero mor

tui sumus: eodem met in altero nos uiuificari debere dicatur: nos tūc per adam nunq̄ aut in ipso met nos mori recte dici poterit, illius qppe corpus q̄ multa tempora transierūt: postq̄ id in puluerē dissolutū est: quanq̄ eius anima uera fruatur gloria, Sed nos tunc morimur quum nos moriendi necessitas cogit: neq; unq̄ tunc adam ut in ipso moriamur: ueluti qui patriā ante obitū repetere appetunt: inquirim⁹, quem adhuc reditum & si longe facilius sit: nondum omnes adipiscuntur. Quā ob rem quū omnes in adam peccauere Apostolus ait: ipsos adæ causa aberrare intelligimus: nam in Adam uti ipsius mēbra nequa / q̄ mortale genus assisibat: uti alias latius a nobis explicatum est. Iam equidē idēq; paulus nos oēs Christi mēbra esse dixit uerū is id propterea attulit: quia ille tanq̄ uerum caput & præcipuus & dux optimus nobis est: qui omnino a nobis ut recte operemur: imitandus est. Quāquidē ob rem ipsius artus ueluti pedes manusq; minime sum⁹: neq; secū omnes i cruce affixi fuim⁹: si id equidē uerū esset: iam q̄sq; suā culpā probe expiat⁹ hēret, qđ e contra manifeste uidetur: cū qui busnam conditionib⁹ nos adæ membra esse dici possum⁹: quia is & maior & primus parens nobis fuit: sed si mortales cuncti adæ membra fuisset: is profecto uastissima corporis mole excederet: neq; ipsos nunc in præsentia gigni sed nutrirī & eo tunc natos fuisse recte dicerem⁹. Verba etiā beati Pauli appetere quodāmodo uidēt: ut priorem maledictionem quæ morte moriemini constat: repetamus, quæ pro ipsius animæ obnubilatione & clare & necessario intelligitur: sic enim præceptū manifeste sonat: nam quauis in die ex hac arbore cōeditis morte moriemini dicit: neq; ab ipsa re quidq̄ detractum est: sed ea hora quā uetitū fructū primi parentes gustauerunt: ii a præcipuis diuinæ largitionis munerib⁹ expoliati fuere. Vnde suæ animæ obscuratæ sunt. Iam & enim non secundū deū uiuebant: quæ res mors animi dicitur, qui quidē interitus nostros primos parentes illico quum præceptū transgressi sunt: oppressit. At si de corporis nece dictū esset: eadem met hora qua peccatum ab eis cōmissū est: eorū corpora dissoluti conueniret, quæ res ipsas animas compræhēdisse: haud ambigue conspicitur: quæ eodem in puncto obnubilatæ sūt: & earum corpora uitam diu protraxere. Neq; propria corporū corruptio hac in parte reticenda est: quæ q̄uis propter peccatū aduenerit: deus eam in eadem maledictione contineri uoluit. in hominē namq; conuersus puluis es & in puluerem reuerteris dixit, quo quidem etiā i loco hominis labor res incussit: in sudore namq; tui uultus tuo pane uesceris: illi minat⁹

est: quæ quidem maledictiões post peccatum ipsum datæ sunt: unde primum præceptū non nisi quo ad animā intelligitur. At quantū corpora in hac luce habitare debeāt: minime ob id ostenditur: nam iuxta naturam ipsam corpora labente tempore dissolui omnino deberent: imo & iuxta ueteris testamenti uerba hominem secundum propriam naturam mori debere: apparet: nisi præsidium illi p̄ donū dei datum esset, nā ex uitæ arbore edendi facultas homini a deo concessa est: quæ quippe arbor ut id ageret: potestatem etiam ab ipso cōditore suscepit neq; id ambigū est, quū ab ipso deo dictū esse sentiat: ne forte manum mittat: & ex ligno uitæ comedat: & in æternū uiuat, quapropter eosdem primos parentes a paradiso deiecit, hæc itaq; uita nō animæ sed corporis intelligēda est: homo & enim iam in peccato detinebat.

a Aliud præterea caput cursus uertēdus est: ut dum nepos an aui caro sit: inuestigatur: demonstrationem aliquā adducam? uerum quū res ipsa difficilis (ne stricta dicam) sit: quonā pacto eam explicabimus: haud aperte pollicemur sed exemplum hoc in primis adducemus. Vas siquidem quoddam ut decem uini mensuras in se simul contineat: aptū est, quas tamen id neq; in se habet: neq; potens ut eas det est: nisi prius ab ipsius uel domino uel alio aliquo ipsæ ibi intromittant: neq; aliter quum infantes nascuntur uel sæmen habēt uel potētes ut sobolē generent esse experiūtur: quīs apti sint ut & elementorū augmentationē & ciborū nutrimentū capere queant: e quib; excedens quædam materies quæ sperma dicitur: ad generatur: quæ quum nati fuimus nequaquā in nobis erat, herbarū quoq; portio in carnem per digestionē conuertit: quas tamen per plures quadagesimas absq; ullius sanctiōis læsione comedimus: carnes uero pro sui speciei discrimine nobis uetitæ sunt: quīs plantis ipsis quantū ad ipsam simplicem cōmunem uel materiem conformes simus: ab illis tamen nō parum per hanc tam dissimilem constitutionem discrepamus. Ad hominem ipsum præterea redibimus: quem q̄ pluribus modis considerare ualemus: ut quod inquirimus facilius exponamus: quæ res ut manifestius appareat: quod inter materiem: carnem & speciem discriminis sit: dicemus. Nam quū iuxta materiā loquimur omnes ex una quam ex quatuor elementis constitui dicimus: massa constamus qua in parte haud secus uel cum plantis uel cum reliquis animalib; complexi q̄ cum ipsis hominibus sumus: neq; hac i ipsa re genitoribus nostris potius q̄ externis hominibus coniungi uidemur. Hæc compago tamen uel linea (si dicere mauis) non propterea obseruari

cōspiciť: quia ex adæ familia ortum trahamus: uerum quia omnia ex elementis condita corpora & sibi inuicem & elementorū corporibus i materia colligata sunt. Ad speciem præterea properemus i qua ad similitudinem quandam (q̄uis remoti & in consanguinitate & in patria simus) reduci uidemur, quæ demū species figuram a conditore sibi sancitam retinet. Quum materiā itaq; atq; speciem hætenus attigerimus: quid caro sit demū paucis absoluere enitemur, eandem enim uel aquam uel aerem uel quodpiam reliquū elemētorū dicere ne qua q̄ conuenit: q̄uis eorū singula portiones in singulis animantium corporibus contribuant, quæ tamen dū illa quibus cōstant retinent mēbra: & ipsorū elementorū transmutationē in carnem obseruat: ea & elementis simplicibus & eorum primæ cōiunctioni longe dissimilis est, de qua quidem differentia tunc intelligimus: quum filium auorū carnem esse negamus: q̄uis ipsius materia cum ea quæ ab auo cōtinebatur: coniuncta sit, omnibus quidem clarū est: auū uel in carne uel i sēmine uel in sanguine nepotis carnem minime possidere: q̄uis eadē materia utriq; sit per hoc iter amplius procedere sup̄uacaneū est: quū aperte id ipsum a natura probet. Verū ad parētem nostrū redeam⁹, qui duas sēminis uncias in suorū liberorū propagationem (exempli causa) dare potuit: neq; hoc denego sēmen illud multiplicari posse, uerū ut nos in priō patre (modo quo dicunt) cōtēti fuisse probemur: eundem portiunculam aliquam ex illis duabus uncis cunctis mortali bus tam natis q̄ nascituris impartiri necessitas flagitaret, quod ex sēminis paucitate & hominū multitudine satis impossibile constat. Animæ quoq; omnes & si unius substantiæ sint: in eua eas cōstitisse: q̄tum ad hæc tria ministeria intellectionē: rationem: & uoluntatem uidelicet (quas partes iam potētias trito nomine appellari uideo) absurdū est dicere: q̄uis cōiunctæ tunc etiā in eadem substantia essent, quum deus præterea adæ costam detraxit: eamq; ut euam conderet: carne repleuit: quam quū coniūx uidisset nō sui carnē sed carnem de carne sua illam nomiauit: aliam siquidem illa cōuersionem habebat: q̄uis ex eamet materia qua ipse constabat: assumpta fuisset.

a T alii nōnulli tantū in ambiguitate protegi existimāt: ut si adā adhuc uiueret: uxorem sibi defuturā fore (ob sanguinis finitimā parentelam) dicere audeant, quod an ioco dictū sit: non facile discernitur: quū ad huiusce rei plenam exterminationē haud nimis longo discursu indigeamus, quæ & enim usq; tam sibi consanguinitate adiuncta uxor dari posset: ut ea ipsa euæ non cederet: loth suis filiab⁹

matrimonio cōiunctū fuisse nequaquā dico: sed ipsas ab eo concepisse nondū in sacris litteris detestatum inuēitur. Neq; illud propterea de negandum est: eas & a penuria gentis & a propagationis egestate ple nam excusationem assumere posse. In scripta itidē lege & patruis fratru filias & patruelib? i eodē gradu sibi adiūctas uxores ducere: pmittebatur. Neq; licentia hæc a Christianorum principib? negligi uidetur, qđ pluribus aliis id ipsum agere ecclesia quandoq; permittit: dū modo uel legitima uel rationi consona sit aliqua de causa: qđ tūc præcipue ab ea cōcedi solet: quū dissensiones ob id sedari: arbitrat̃. Inter parentes demū matrimonia cōtrahi ab ecclesia uetitū esse propterea existimamus: ut familiæ diuissim adinuicem & tanq̃ factiones constitutæ nō degerent: unde haud contēnendi errores prodire possent: nā quanq̃ summopere adinuicem commixti simus nondum quis a rectori progenie oriatur explorare desinim? imo & pluribus in partibus uxoris affines pro hostibus a cognatis habentur: ueluti in pompeiis cæsarianisq; factiōib?: uel in ipsis guelphis & gebellinis quæ tantum adhuc italos uexant: uel eæ quæ in cantabrog; finib? cognæ & gamboa ab hispanis dictæ regnant. Quas discordias dum Christianorum senatus sedare intendit: matrimonia cū affinibus prohibet: licet tamen uxores ex quauis gente ortas ducere (dūmodo fideles eæ sint) Multo magis siquidē ad legis conseruationē q̃ ad propagationē sobolis tenemur. At si maiorib? natu cum suis successoribus maritali uinculo ligari non conuenire quispiam diceret: id sane manifestū ē: quous id diuina religio nequaquā prohibeat. Senes siquidem cū paruulis coniugari ratio & uetat & abhorret. At quāuis eodem nitore i senectute qua in iuuentute caro ipsa splendeat: semper debita reuerentia prædecessoribus nostris præponēda est: sed coniugii æquitatem appetit. Iam in principio tractauim?: an sensus i prima lege rationi penitus subuiciebantur, quā partem duobus cum discriminib? itelligimus. Nam absolutā facultatem qua sensus a uoluptate cessarent rationiq; oīno parerent: eam ipsam usquā i hominib? puris habuisse negam?. Verū illa in parte & in priori innocētia & i nostra lege rationem plenissimū imperiū sortiri dicim?: quo scilicet sensus ulterius appetere nequeunt: q̃ ipsa ratio ad meritū nostrū augēdū eosdem frenare potest, quæ ratio itaq; si ab hūana uoluntate fauorem acceperit: & uoluptatis sitim opprimere uoluerimus, optimum atq; sufficiens totius uitæ moderamen esse poterit: quanuis & anima ipsa iam quidpiā appetere experitur: ubi freno potius q̃ calcantibus uti decet.

G. Ayoræ cordubensis supra presentem additionē excusatio.

h Elitavi prius ut silentio potius q̄ maledicendi impetu gloriā compararem: uerū quū auctorem (cui tantū me debuissē op? undiq; ostēdere poterit) eo modo destiatū uidissē: ut ab hac ultia huiusce rei portiuncula abstinere nollet: quæ & si ab aliis interpretari tē tata sit: ab us non tantū uel peruersa uel imperfecta deserta est: uerū & eo modo ab spe destituta ut intra latinorū portū illam nusq; recipi posse quisquis intueret: facile crederet: si in ipso toti? operis uolumine tanq̄ in oneraria naue ueluti scapha obligata a nobis deduceret. Accedebant tamen ad id maximæ (pro tātulæ rei portiuncula) difficultates, me equidem in primis italia discedētem: & nihil in ea ultra scribere uolentem pars hæc inuēit: & curis & egestate semiobrutū: & in ipsius opis fragmētis atq; additiuiculis adeo implicitū atq; imersum ut animi poti? q̄ corporis uires me incolumem euasus confirmaret: neq; impressorū sollicitudo remissionem parit: quibus uel igni torridas litteras uel humatas protinus dare me conuenit, uerum ut quantas & uerus amor & reipublicæ mihi innata cura uires possideant: ostendam, tanq̄ si per ociū uagaremur: rem ipsam aggredimur.

P. MONTIS INTERPRETE G. AYORA COR.

q Vum iam nihil ampli? supra rem hanc scribere existimarem: libell? qdam mediolani ipressus in man? incidit, qui auctoris sui nomē palā proferre minie audeat: qua sola in parte sagacitatis spe ciunculam retinere uidetur, qui tam manifeste namq; & in tanti momēti negotio aberrat: uel audiri uel inter homines nominari saltem nequaq; (quisquis is sit) dignus apparet. Neq; usq; alias inter tot tantarum gentium turbas quas me sensisse memini quēpiam tam profane locutum audiui: qui huic & uerborū & sentētiarū procacitate: petulantia ac turpitudine nō facile cederet. Hic & enim & si religiosū fuisse haud uno indicio colligatur: nemo usq; aduersam sui istius generis partem ad tantam stragem internitioneq; cupiuit. Qui qdem & si plura aliorū dicta tangere uideatur: in his omnib? imbecillia principia sūmatum (immo tumultuatim) præponit: quanuis hac in parte ab illis degenerare nequaq; uideatur, qui sancti Thomæ aqnatis partem hac in ipsa re tueri præsumunt: neq; nos ultra ad eosdem conuincendos procedere oportet. Ducem quippe suū non a nimium recta uolūtate in hunc modū protegere moliantur, Pollicentur enim in primis alios

redarguere uelle: neq; id uel planis rationib; uel multū speculatiuis
argumentis agere dicunt: sed auctoritatibus tantū freti se certaturos
fore promittūt. At dicta illa quibus & muniuntur & alios expugna/
re: suosq; propugnare arbitrant: uniuerſa sunt, quæ ipsi & tanq̃ uni/
uersalia & particularia nihilomin; (uti eorum necessitudo exigere ui/
detur) exponere solent, quæ res neq; a natura neq; ab ulla uel ratioe
uel sanctioe recta permittitur. Nolūt præterea isti illuc deuenire (ubi
maxime conuenit) ad ea loca scilicet ubi auctores illi quos memorant
strictè ac particulatim loquebantur: quū illa uerba scripserunt, quib;
thomæ satellites circūligari uidentur, quos de hac materia loquētes
dominicos appellari nequaq̃ conuenit: quū illius opusculū supra uir/
ginis conceptionē aperte denegent. G.A. Sanctissimū quoq; &
hæresiarcharū acerrimū hostem & toti; demū reipublicæ christianæ
propugnatorem inuictū Ambrosiū ad gabaonitas loquētem contem/
nūt. Aspernant quoq; christianos illum argum ærariūq; tot linguis
atq; oculis in cōmune bonū uigilem Hieronymū interpretū omniū
& auctoritate patrem & utilitate supremū, quem illic tamē ab his ne/
gligi intelligas ubi de Ioachim & anna differuit (ne maiora illis a no/
bis facinora q̃ ab iis perpetrari solent: obici uideātur) Anselmū quoq;
de conceptōe epistolam uel humanæ uitæ (ut rectius loquar) exordiū
& falsū & ab aliquo irritō auctore conscriptum esse proclamant. Cō/
ceptionis etiam opusculū ab anselmū manibus detrahunt atq; surri/
piunt. Nam ilico cum sanctus aliquis a sua uoluntate declinat: illius
opera adulterina esse mentiri ac comentari nō timent: sed eos qui se
cum assentiunt: amplissimis laudibus ad cælū usq; extollere summo
pere nituntur, quæ res an ab illis propterea fiat: nundum liquido cō/
stat ut sanctū Thomam magis æmulētur, cui; natura si suis uel ima/
ginib; uel simulachris uti pictores fictoresq; ostendunt: similis erat
semel appræhensa pertinacia quadam diuissimè retinere illi alienū
nequaq̃ erat. Neq; Thomas ipse in suis scripturis partem hanc dene/
gare uoluit: in quib; ipsum ingentē habuisse memoriam quæ du/
ram complexionem ostendit: sane constat, quem ob alia probatissima
opera sanctū fuisse fatemur: propter hanc partem attamen ueram si/
bi gloriam uendicauisse: priusq̃ confirmes: & hoc & illud recte excogi/
ta: unde maiorib; nostris scilicet atq; nobis ipsis e tranquilla pace ad
Christianæ reipublicæ ciuilia bella nō solū amplū atq; procliuū iter
patuisse: uerū & prōptissimos duces undiq; emeruisse. At si quispiam
diceret sanctum Thomam partem hanc ante abstrusam aggregatam

patefecisse: inde auctoris audacia atq; imo⁺destia (ne inuerecūdiū dixerim) poti⁹ q̄ ulla uel sanctitas uel religio colligi potest. Nos præterea auctoritates quas ipsi adducunt negandas esse minime censem⁹: sed partes illas repetere consulim⁹: supra quas auctores ipsi quum uerba illa protulere: loquebantur.

p Ost Christitaq; aduētum a paulo oriatur exordiū: quum sol⁹ is inter apostolos de originis noxia māfeste tractauerit: neq; id alias fuit: nisi quū eūde uel disputare uel ad eos scribere oportuit, qui nos uniuersim sub eodem crimine ortos esse: negabant. At originis peccatum non concedere nefas manifestū est. Verum apostol⁹ ipse nunq̄ illuc descendere uisus est: ut sacratissimā dei matrē uel sanctos patres particulares aliquos in peccato conceptos esse diceret: quo qui dē in modo reliquæ sanctosq; auctoritates dictæ sunt: ut eorum hæresim expugnarent: qui infantes absq; ullo originis reatu oriri astruere contendebant. Neq; ob id sane colligitur hos sanctos auctores personas aliquas ab hac culpa liberas esse nō posse asserere. At sanct⁹ Thōas & ii qui illū secuti sunt: sensū dictis illis dare uolentes: statutū quodam absq; fundamento & proposito finxerunt: nam unde ipsi suæ rei cementū atq; præsidium cōparare præsumunt: maiores nostri supra rem quā ipsi falso arbitrantur: nequaquā locuti sūt. Aliam præterea uel natura uel consuetudine ualidā rationē ab ipsis dari sperare nō licet: quum illam neq; hæten⁹ neq; in præsentia habere uisi sint. Quorum demum maior durities intellectio⁹sq; obligatio acrius repræhendēda est: q̄ eorum infania qui uirginis libertatem extenuant: & dū ipsi⁹ priuilegiis quidquā derogetur sūmopere moliantur, cuius inenarranda miracula undiq; affluere conspiciuntur, quā quoq; aliæ scripturæ quāplurimæ non solū cunctos mortales præter filiū excellentem celebrant: sed & supra angelicas dignitates extollūt, quod quidē priuilegiū peccata omnia longe arcet. Angeli siquidem boni nullam usq̄ contraxere maculam: quā ob rem ad eos præcedēdos illis saltem æquiparari in principio ortuue conuenit: at aliqui cum syllogisticis argumentis omni timore ac uerecundia calcatis illam condemnare uolunt. Quid præterea ad rem cōfert: dicere scilicet si domina nostra huiusce criminis expers fuit: Christus uniuersalis redemptor nequaquā extitit, q̄ maxime uellem: ut istiusmodi cauillatores quempiā nobis ostēderent: qui a deo uniuersas suas leges sanciret: ut exceptionem omnē propellerent: quanuis in hac ipsa petitione deum: naturā: & gen⁹ mortale deniq; totum includerem⁹. At ipsimet fratres & si non quotidie

non oportuit ita d
re, eog; modesti
alijs scriptis tax
uismo, ita loqu

sæpe saltem leges statuunt, quas facile rumpunt: quib? dū consultat: haud parua tēporis momēta labuntur: quanq̃ sanctiones huiusmodi contra suos antistites uel præfectos conditæ minime uideant: i illis attamen rebus intelligas: in quib? legumlatorū quidpiam itere est. Verum in diuina lege haud aliter oēs uniuersim q̃ minimi particulatim obligati sunt: nēo nāq; legē præter ipsius auctore dominūue recte sol uere potest: si religiosi itaq; libertate hac potiuntur qua sanctiones & premere & laxare possint: ingēs profecto eorum uesania ē: qui deum istius generis priuilegio gaudere negant: quo propriā matrem liberā per rationis conueniētiā faceret.

I Ongitudinē uerborūq; diffusionem uitare mēs est: illud q̃ppe sufficere arbitraur: iter illis demonstrauisse, qui illud capescere uoluerint: præsertim quū iam de iis rebus quæ in præsentia succedere possent: satis opportunā mentionē desuper fecimus: ut q̃ tenuē tamen uim opusculi illius argumēta cum suis satellitibus habeāt: ostēdam? illius nonnullis præpositionib? respondebim? ut ordine quo illud procedit eiusdem solutiones quisquis inquirere uelit: facilius inueniat. In primo itaq; cōgressu asserit ille: si beata mater absq; peccato cōcepta fuisset: deus iniquus esset: quum illam mori permisit. Hic profecto quæ uel distinctio uel differētia inter unā & aliam legē sit: minime sentit, quā in hunc modū manifeste probam?. Vt homo namq; quispiam mortem omnino uetaret: quāuis nullam in sui conceptus maculā contraxisset: necesse adhuc eēt: a deo ipsum in paradiso terrestri intromitti ut ab arbore uitæ cibaret: & illa haberet præcepta quæ primo mortaliū parenti imposita fuere: aliter equidem iuxta naturam ipsam oīs homo corporeā necē pati cogeret: cōditio quoq; alia ad id ipsum opportuna concurrir: cōueniret enim ut creator a uitæ arboris degustatione eundē abstinere imperaret: cum subiūctiōe illa, quāuis in die scilicet ex ea comederis: morte morieris. At si homo hic sanctionē illam abrūperet: fructūq; comederet: Christum iterum ad mundum ut carnem resumeret: & mortē subiret: ut hominis illi? progeniē redimeret, ob quā ad primā legem redire nequaquā licuisset.

Copiose hactenus probatū est: ob quanta inconueniētia mortales ad primā legem redire nequeant: unde necessario restat: ut cōstitutio/ nibus aliis obligemur: quum illa prior manifeste penerit. Sed uti de innocentiae lege desuper diximus: in succedenti capite de ea quā gratiosam (iusta de causa aliunde nominauim?) mentionē faciem?. Iam patet: nos in illa priori lege corporis corruptionē ob arboris uitæ cibū

uitare debuisse, quæ res nunc quæ haberi nequeat: mori quæ ad cor-
pus cōuenit: siue sub peccato siue eiusdem expertes nascamur. Nullo
nāq; medio (ut latius alias exposuim⁹) ad inōcētīæ legē redire possu-
m⁹. Quā quippe ob causam in hac nostra christiana cū sui præceptoꝝ
obseruatiōe: nos saluos fieri oportet: quoꝝ primū ut baptizemur est
(quantū ad paruulos attamē dico) i maiorib⁹ nāq; fides præcel-
lere iussa ē: baptisma nāq; ad puritatē illam mortales reducere credi-
m⁹: quā parētes nostri pri⁹ q̄ aberrarēt: possidebāt: uer⁹ corpora in si-
ne demū in omni hac puritate dissoluuntur: unde liquido cōstat nos
q̄a in peccato cōcepti sim⁹ min⁹: mori: sed q̄a uitali arbore p arbitrio
nostro uti nō quim⁹, qđ inde sane atq; apte colligitur: quū de⁹ adā cū
cōiuge in exiliū e paradiso dicēs emisit: ne adhuc forte ex arbore uitæ
māducat: & in æternū euadat. Nā q̄uis iā adā peccauisset: illū adhuc
semper si uitali fructu sustēteretur: posse durare: deus aiebat. Videtur
etiā eundē sæpenumero ab arbore uitæ cibari oportuisse: nā quū di-
citur: ne ēt manū mittat: & comedat: apparet: ipsū ab eadem arbore
alias comedisse, quod ad æternā uitā adipiscendam: nequaquā sufficere
uidebatur: nisi certis in temporibus fructu illo uesceretur. Satis
super demōstrauim⁹: q̄ tenuis eorū consideratio sit qui deū iniquum
fore: pronūciare non timēt: quum matrē corporeā mortē icurrere per-
miserit. At illud peius fuisse: si eandem aliqua in animæ macula infi-
ci: consentiret, quam tanta cum facilitate & sine tātis mediis præfer-
uare potuit: quāta ad corpoꝝ corruptionē uitandā necessaria fore do-
cuim⁹. Forte tamen isti illā iniquitatem esse arbitrant⁹, quia minorem
illis q̄ uirgini prærogatiuam deus largitus sit: quanuis Christus il-
lis materiam similem illic declarauerit: ubi de uineæ cultonibus cō-
parationem adduxit. Quo quidem in loco herum conquerentibus
operariis loquentem instituit: illi namq; sibi iniuriam fieri propterea
dicebant: quia æqua mercede secum posteriores persolutos dimitti-
uidebant, quam rem neminem offendisse domini responsio docet:
quum illis pactam mercedem protinus daret: quanuis cui sibi pla-
ceret: maiora mūera largiret. Quonā pacto & si deus uirgiem ab om-
ni peccato præseruauerit: quæ iniuria nobis ob id fieri uidetur: qui-
bus optimū in baptismate præsidium cum reliquis conuenientiis de-
derit. Concludebatur præterea in secunda particula: si beata uir-
go ab omni peccato fuisset præseruata illa peccatorum redemptione
nequaquā indignisset. Quis hoc non uidet: eādem huiusmodi restau-
ratione egere non posse: quæ nullius generis usq; peccatum habuit.

Cupiebat deinde libellus ille falso astruere: Si uirgo maria absq; peccato fuisset: ipsa p uirile sãmẽ nequaquã esset cõcepta, quæ res satis cū facilitate alias a nobis probata ẽ: quonã pacto scilicet origiale peccatũ ob id nequaquã accidere q̃a ex uiro & muliere gignãur. Quapp mẽtio nẽ aliquã hoc in loco facere: minime negligẽt? q̃a oẽs q̃ pro aduersa parte quicquã cõscripsere hoc in principio sua mœnia fundare præsũpserũt, qui quũ oẽs unicũ iteragant: siue plures siue unus sit: haud multũ refert: quũ unicũmet cemẽtũ & hic & illi capiant. Verũ hac in parte saltẽ (ni fallimur) nõ recte senserũt: illic & eni præcipuũ fundamẽtũ statuũt: quo xpm originis peccatũ nequaquã cõtraxisse p̃bẽt: q̃a is uidelicet ab hoĩe & muliere minie cõceptus fuit: quæ pars nihil ad rẽ eandẽ conferre uidetur: uti desuper probatũ est & i postẽrũ ostendetur. Mihi uidetur oĩs illũ sequi uoluisse qui in prio argumẽto aberrauit: neq; quantã uim rationis illud haberet cõsiderare curarũt: neq; multũ illi profecto uel in philosophia præstabãt: uel in res; generatiõis satis periti dicẽdi sũt. Sanctus bernardus epistolã quãdã supra rem hanc ordine retrogrado in primis cõposuisse uidet. Virginẽ nãq; ab illius assumptione exordiũ capiẽs eandẽ ad cõceptionẽ usq; per singulos passus sũmis laudibus prosequitur: sed quũ illuc peruentũ ẽ: eiusdẽ uirginis conceptionẽ absq; peccato fuisse nullo modo arbitrat. Cuius deniq; auctoris & si sanctitatẽ sũmo affectu ac deuotione probemus, argumẽta tamen nondum nihil probare uidetur: uerum neq; ad propositũ conuenire recte uideri poterunt. Nam quum ostendere uult uirginem ante sui conceptionẽ gratiã recipere minime potuisse: illam prius q̃ esset: sanctificatã esse non posse asserit: neq; in ipsius conceptionis instanti diuinum munus illud (quã gratiam sæpe diximus) propter peccatũ posse recipere censuit: quarum partium nullã intelligere nouit, quod faciliẽ demonstrabitur. Iam quippe nos ipsi uirginem prius q̃ ea esset: sanctificatã fuisse minime tenemus: quãuis multum ante temporis priuilegiũ illud exemptionis sibi erogatum esset: quo antea q̃ uẽiret præseruaretur. Neq; origiale peccatũ ipsum prius q̃ simus accedere potest: neq; adhuc post aliquot dies ab ipsius sãm̃inis emissionẽ superuenit: tunc saltem ab infantibus abstinere: quantũ sperma quo ipsi constare debent: coagulandi ac se in carnẽ transmutandi cursũ in utero peragit, per quod quidem spaciũ quũ nondum animã ratione præditã nascituri infantes possideant: ipsi prius q̃ peccatũ intromittatur: queunt sanctificari, qui & si in existentia consistant: a peccato nequaquã maculati

funt. Verū quū illud dicere q̄spiam uellet: noxiā illic inuolutā euenire:
cū ipsomet sēmine a progenitorib⁹ emissio id falsū esse: aperte cōstat.
Postq̄ baptizāur siq̄dē nullū originis crimē nobis sup̄esse: nefas eēt
dicere, quod in hābreis etiā p̄ circūcisionē pēnit⁹ expiabat⁹: uerū tunc
culpa hāc euenit quū diuina aīa illa mortali corpori adiungit⁹. Se
cūdo prāeterea i loco beat⁹ bernard⁹ ipse dū quonā pacto beatā uirginē
in ipsi⁹ generatiōis instātū p̄ peccatū scificari nō posse ostēderet: deti
net. Scire uellē q̄b⁹ argumētis p̄baret: ut mai⁹ roboris peccatū hēret q̄
ille ineffabilis atq; icōprāhēsibilis sanct⁹ sp̄s quo i ipsā uirginē prāuei
ret: q̄d q̄dē incōuēiēs nō parū rationē ipsā expugnare (imo fūdit⁹) dele
re) uidet. Is tamē suū intētū fundare excogitat existimās: nūdū i ipsā
illū scissimū spiratū amorē inesse: quia quum salutare ab angelo spi
rit⁹ sanct⁹ sup̄ueniet i te dictū sibi ē: hēm? tamē nōnullis in locis spi
ritū sanctū affuisse: a q̄b⁹ et quātū ad sui p̄sonā discessisse: quīs iuxta
diuinitatē is ubiq; fuisset. Tenet itidē ecclesia diuinū ipsum sp̄m qua
ter q̄nquiesue ad dominā nostrā uenisse: ueluti in ipsi⁹ cōceptiōis in
utero matris scificatiōe: in xp̄i icarnatiōe: in uirginis partu: in aposto
lorū cōgregatiōe: & i ipsi⁹ uirginis demū uel assūptiōe: uel in huiusce
uitæ meta (si dicere mauis) Vnde clare ituetib⁹ ligdo cōstat: recte uir
gini ab angelo sp̄s sanct⁹ sup̄ueniet i te dici potuisse: quīs in ipsi⁹ cōce
ptionē p̄sonaliter adesset: imo tūc ab eodē diuino nūcio ipsa plēa gra
tia uocata ē: cui domin⁹ tecū ē: angel⁹ de prāesenti locut⁹ applicuit: quā
ob rē futurā gratiā per ipsi⁹ almi spirit⁹ aduētum illi uēturam fore: ne
quaq̄ credēdū ē: quāq̄ in dignissimis & magni misterii opibus de⁹ al
mū sp̄m demittebat: uti in xp̄i baptismo fecit: in quo nullā tamē ip̄er
fectionē inesse dicere sine mortifero scelere possum⁹. Vex sanctū sp̄m
propterea illic affuisse dicēdū ē: q̄a in huiusmodi opib⁹ ipsū interesse:
maxie cōuenit. Ii deinde q̄ sub hac catholica religiōe pugnam⁹: eā
dē aut similē habilitatē quā Adā habuit (quātū ad peccatū & purita
tē) hēm? In p̄ncipio siquidē post ipsū Adā de limo terræ cōditū: neq;
satis amplas prāerogatiuas pri⁹ q̄ aīat⁹ esset: hēbat: q̄ q̄dē cōditiōe mē
bra nostra anteq̄ rationalē aīam recipiāt: cōsistūt. Deinde attamē ma
gna cū ipsis nostris parētib⁹ discrimina sortiri solem⁹: illi nāq; igēti
puritate atq; excellentia prāediti quum aīas recepissent facti sunt. At
nos contra eo tunc maculati sumus, qui per baptismum tamen ad
innocentiam puritatemq; (uti primi protoplausti per morulam illam
exitire) restituimur. Sed hac prāeterea originis macula depulsa nus
q̄ ea hominem reperere potest: quāq̄ ingentes errores is cōmittat:

quā q̄ppe ob causā nullā is noxiā s̄mini quo soboles gigni debet ī
partiri p̄t. Vex̄ tūc obligatio ī singulis euēit: quū ratiōalis aīa ipsa ī
corpore recipit. Adducūt demū q̄ aduersā p̄s̄e cant̄ tres quatuor
ue auctores: q̄ x̄pi carnē ī uirgīe maculatā fuisse (uti isti asserūt) scrip
sere, quoq; auctoꝝ noīa silere nō placet: illis & enī ea sunt: Iohānes gri
sothom? Vgo de scō uictore: Petr⁹ lōbard? nā nō parū ad rē nrām cō
probādā, illud satisfaccere arbitraur: quū ipsi affirmēt: christi carnē sī
mul cū illa uirginis ī generatiōis momēto affuisse. Vnde ipossibile re
stat ī ea peccatū ullū īgredi posse: quū ad hūanā redēptionē ea iā destīa
ta eēt: & ueluti aliū de mētionē fecim⁹: maior filii error q̄ matri ascribi
deberet: si seipsū sēmp ab oī culpa p̄s̄eruare neglexisset: q̄uis eo tūc
illi matrē eo modo fuisse dicāus, quo & ad hūitudinē: & corporis līcēn
ta alia s̄ p̄tinere docuim⁹. Quū dicit̄ deinde si uirgo origīale pecca
tū nequaq̄ contraxit: eādē a filii sanguīe redimī minī oportere. Hoc
sane māifestū est: x̄ps nāq; nō ut iustos uocaret: sed ut peccatores redi
meret ī hūc mundū uenisse: apte cōfessus ē. Neq; aliū de neglexit: quū
sanos nihil medicis idigere: cēsuisset. Iohānē quoq; baptistā x̄pi sāguī
ne ab hac de qua loq̄mur macula fuisse redēptū: haud recte dicere pos
sum⁹: is & enī ante illi⁹ passionē purgat⁹ ab oī crimīe fuit, q̄ quū nulla
captiuitate obligaret: nullo pacto redimī poterat: q̄uis per ipsius p̄s̄e
ciosissimū x̄pi sanguīnē gloria illi pateret. Quū diues nāq; q̄ p̄iā pro
prietatē aliquā cōparat: illāq; alicui pauperi dōat illū beneficiū alteri
dare dicim⁹: sed dīcē ob id egenū uel e seruitute uel e carcere rediere:
nequaq̄ fateri licet. Plures nāq; pauperes ī libertate uidemus: q̄uis
rerū penuria s̄pe laborēt, quo qdē ī modo scissim⁹ Iohānes extitit: q̄
& sanctificatus baptizatusq; cuiuscūq; criminis nexus euasit: illiusq;
ambagibus expeditus atq; absolutus progrediebatur: Christi tamen
passionem cum sanguīe opperiebat: quib⁹ ad cēli ianuās referādas
tantū facultas inerat: quū tantā itaq; munerū largitatē Iohannes re
cepisset: dominā nostram redemptam fuisse: nequaq̄ dicere conuenit.
Ea quippe neq; aliquo ī carcere uel peccati uinculo obligabat: sed ob
id gr̄tis liberata est: ut neq; hac neq; illa passiōe premeret̄.

G. Ayora. Si singulis opusculi hui⁹ portuunculis (ne conclusiōes
tam ineptas partes dixerim) successiui⁹ numer⁹ applicandus esset: fa
stidium lectoribus haud tenue fore credētes ulterius musitate poti⁹
(ne tumultuatum intelligas) sed per ordinē ī reliquis procedemus.

Si gloriosa uirgo haud maculā cōtraxisset: Christ⁹ nō oīum media
tor extitisset. Nos attamē ipsū longe p̄s̄tātū mediū matri q̄ ceteris

hominib? fuisse dicim?: quia nos non nisi post lapsu redimit. Si uirgo maria absq; peccato fuit xps p ipsa haud equide passus esset: neq; id ambiguu e: quu is illa ante passionem uti matrem no aut uti comune personam liberauerit: q uis christi passio (uti desup demonstratu e) couenies oibus fuit: ut illis gloria apiret: qua q eor; aliqui nondu peccatu herent. Ia & eni neo in illa prioris inocetiae lege saluari pot: & uti in illa certas conditiones seruare oportebat: ut uera gloria adipisci posset: haud aliter sanctioes alias in nostra religione obseruare: necesse e. Cu alia deide noui fantasmatis existimatioe pugnā aggredit. Asserit naq; si domina nostra macula nuq; sensit: neq; p sanguine filii uel re conciliata uel iustificata fuit. Quis tam ignar? (in huiusce generis rebus uersat?) esse poterit: ut illa prius q de sanguine haberet: & conciliata & sanctificata diuinā amicitiae patris scilicet filiiq; atq; spiritus sancti fuisse dubitet? Vbi arguit praeterea: uirginem mariam per baptismu renasci si peccatu non habuisset: nequa q couenire. Iam christi & sancti iohannes quauis sine peccato essent: ut legis praeccepta obseruaret: fuerunt baptizati, quod ubi licuit: copiose demonstratu est. Sini stru ilico & si alteri? generis ad eandem re adducit (delirat eni) Si uirgo maria se absq; ullo peccato fuisse dixisset: merito filio suo heret ingrata. Nunq eandem huiusmodi uerba fuisse locuta meoniae pditu e: quae quu ab ea dicta pmitteretur: quu uerissima sint: nihil xpi uoluntatem offedisset. Ea deiq; filio ingrata esse nequa q poterat: cognoscebat e qdē manifeste illu ipsu unigietu sumi dei esse: quae qdē pars cu oi generis ipsi? uirginis pfectione huiusmodi uel excessu uel defectu (si dicere cupis) pcul arcebat. Veru hic patriti? uir (quando sibi nonen uel turpe uel honestu uedicare non ausus e) se uel iter tyrānos uel puerfos hoies loq arbitrabat. Qui uirginē absq; ullo peccato sep fuisse: proere audet: xpi dignitate facinorose uel tollit uel extenuat. Quis tā demēs est: q deū uel minore uel iperfectione propterea esse existimet: quia cuncta quae fecerat boitate sint praedita: neq; ulla usq; is adeo re digna agere pot: ut quidq a sua bonitate demat: ut portionē illā rei creatae condonet. G. Ayora. Is & eni haud aliter indiuisibilis e: q ifinit? & i sua plenissima substantia cōtētus & pfectione & moderamē oib? largitur. Veru hic detieri nō licet: sed uirginē uti alias proculdubio demonstratu est: longe maiorib? praerogatiuis esse perornatā nunc recēdere. Alio in mēbro asseritur: Si uirgo maria omni peccato uacaret: pari puritate aequaretur xpo. Eandē illi parem quantu ad partē hanc attinere in comuni uidetur, nō demissa sed spectanda uoce canim?: ueq; puritas

excellēs illa alia profecto res ē: quæ p accidēs fere saltē ī cōparatiōe ue
nire cōspicit̃. Christū nāq; puriorē q̃ adā esse dicem⁹: nos ēt hoies ue
luti uterq; sum⁹: tātā uero puritatis minie. Illud deide ad hāc rē robo
randā experiētia suppetit: quū tres quattuorue annulos aureos ī qb⁹
nihil reliquorū metalloꝝ cōmixtū sit capim⁹: quorū aliq; uel. xxii. uel
xxiii. (quando ita maiores nostri statuere uoluerūt) pfectionis gradū
hēre sētīt: reliq; uero ad eādē pfectionē: usq; uēire: accidētia uetuerē:
quos ob id tamē aureos nō esse: īsulsū esset affirmare: neq; duo sāgui
nea aialia æqua magnitudīe cōstitutā: pfectionē uaria iter se differētia
īdipsū occultāt: quo discrimīe adhuc manēte utrūq; sanguineū cōue
niēter dicim⁹. Eodē quoq; modo de sacratissima uirgīe loqmur: quā
absq; originali peccato uti filiū esse: apte affirmam⁹: q̃ quis illi puntate
cederet. Si dōina nostra toti⁹ peccati exps fuerat: scā Anna ī illi⁹ cō
ceptiōe uirgo fuisset: qđ aliūde diffuse pbatū ē: quonā pacto scilicet
matrioniū cessare a deo īperatū nūq; sit: cui⁹ recta cōsūatiōe nullū pec
catū cōtrahit. Virgīnē sine peccato fuisse dicere: a ueritate alienū ē.
q̃ hāc & enī uel huiusmodi garriūt: extra bellileges ob suā demētīæ
licentiā hēri solēt (quā ob rē istiusmodi generis hoies atreguados hī
spāi appellāt) Virgīnē absq; peccato fuisse tenere sacræ scripturæ cō
tradidere ē: nulla fama dign⁹: ille dicere ausit. qđ falsissimū ē: sacrā nā
q; uel eloquia uel monumēta nūq; tale aliquid affirmasse: auditū ē: ut
uirgīnē uidelicet: cuiuspiā generis crimine maculā usq; eā cōtraxisse
affirmarēt. Xpi matrē peccati cōtagionē nūq; sēsisse affirmare: legi
est obnixē resistere. Nō min⁹ profecto dei filio saluatoris q̃ redēptoris
nomē cōuēire cōspicit̃: quā ob rē uirgīnē ante lapsum saluā facere iu
ste dignat⁹ ē. At xpm oīs saluare astruere: ueritati māifeste repugnat:
pfidos nāq; atq; īfidos saluos minie facit: q̃q; id eorū culpa prouēiat.
ue⁹ dū id sit: quouīs modo id cōtigat: pte nostrā roborat. At xpm uni
uersū eorū redēptorē intelligim⁹: & q̃a is ut nos saluos faceret: ī mū
dū uēit: & q̃a mortale gen⁹ absq; ipsi⁹ ope cælestē repetere patriā nulla
cōditiōe poterat: neq; aliter qui ipsi⁹ doctrinā secuti sunt: & ipsa redem
ptiōe idigebāt. ut māifesti⁹ tamē nos ante peccatū posse liberari: osten
dam⁹: haud hūanū aliquē uel q̃ errare posset: auctore ullū sed īfallibilē
sapientiā illā adducem⁹: quæ dū nos ad patrē orare doceret: ne nos ī
ducas ī tētationem sed libera nos a malo aperta uoce locutus ē. ubi
non solum ī mala nō incidere: sed nondū ab illis nos tentari diuina
patiatur clemētia: supplices Christiani precamur.

Hæc uerba præterea addere: haud icōueniēter nobis apparuit: ut
qb⁹ ī locis hæc & huiusmodi capitātī tractēt: q̃ īuestigare uelint: fa

cili? inueniāt: imo & opusculū illud hinc conuiciis aptius atq; ipetuo
 si? in modestiā tanq̃ in acerrimū hostē iuehitur: neq; hoc irritū a no
 bis dictū arbitret: dicim? enī id q̃ nūdū i Christiana religiōe nostra
 tā horridū execrādūq; peccatū mortale tenem?: q̃ tū ab istorū nōnullis
 origiale in uirgine fuisse: ritu poti? q̃ ore proclamātū ē, qua in parte il
 lud isti agere apparēt: pōderatos pugnos scilicet ad iuicē cōgestos atq;
 structos totius corporis incubitu premere: ut macula hæc a longe in
 uirgine uideri possit. Aiunt siquidem nō solum de debito sed & de fa
 cto mariā peccauisse: neq; eā peccatū i corpore tātū radicit? sed & for
 maliter i aīam cōtraxisse: asseuerāt. Addūt deide imo replicāt: xpi ma
 trē nō solū originale peccatū in aīam habuisse: sed illud et formalem
 essēdi modū ibidē possedisse, q̃ hoc tumultu atq; defræato ipetu pce
 dit: q̃s tā uecors esse poterit: siue xpian? siue mosaich? siue mahume
 tan? is sit: ut scriptoris isti? iniquitatē discernere nequeat: quū tā turpia
 idebite obiciat: quod nūdū illic liceret: quū de ihoēstis atq; inimicis
 psonis ageret. Virgini se deide cōmēdare delirat: cui? honore uerita
 tē scribere dicit: quæ res haud aliter de eo itelligēda ē: q̃ crucis signa il
 la capi debēt: quæ ab illis tartareis nichromaticis quū demōes iuocāt
 agi solēt: qbus & bonitatē simulare & facili? decipe queāt. Subiūgit
 demū libellū q̃ maxie utile & de uirginis cōceptiōe uerissimū finē fa
 cit. Incipit post id auctororū dicta coaceruare (quas iā auctoritates
 ab oib? appellari sētio) quā ob rē ipso noīe uti quādoq; licebit. Addu
 cit itaq; duas Aristotelis: & aliū quēuis augustini nūerū: neq; aliter de
 singulis quos adducere uult: facit: neq; inde sacrā scripturā excludit:
 quod tamē nullo i ipsi? loco repit: præter q̃ id quod ab huiusmodi nū
 per iuētis auctorib? suo arbitratu expōi assuescit. Veluti si sic ē & sic
 erit (exēpli gratia) necesse ē, sed nō q̃ litteræ sacræ dominā nostrā i pec
 cato originali cōceptā usq; esse dicāt: q̃uis nō parū præsidū q̃ uirginis
 libertatē denegāt: illic sibi iuēire præsumāt: quū totū hūanū gen? in
 adā peccauisse ab apostolo dictū adducāt: uer? is oēs peccauerūt dicit:
 & uti iā pbatū ē: de oib? minie dicit quū seipsū extra māifeste dimit
 tat, quonā pacto uerbū id de illis itelligere licet: quos peccatū sub se
 cōtiuit: uer? quouis pacto qua dēiq; cōsideratiōe pauli capiam? uerba
 ea largo modo dicta sūt: si illa præserti recēsem?: qb? de? ipse uniuersim
 aīantib? usus ē, dicit eq̃dē: delebo mortale gen? quod creauī a fa
 cie terræ ab hoīe usq; ad aīalia & reptilia & usq; ad cæli uolucres. At
 uer? Noe non solum pro se filiis atq; nuriis sed & pro binis singu
 larium specierum animalibus: immo & de nonnullis bis septem sexu

differentes secum in archam mittere gratiam apud deū inuenit: qui
 quū tam ampla liberalitate cū tot tantisq; animātib; usus ē: & in lo
 co ubi tā stricte angustia nos oēs strangulari debuisset: credi par fuit:
 Quisnā dubitare poterit? eundem sui unigeniti matrem ab originali
 peccato non liberare, quū id longe iustius esse māifestet. Imm o deus
 ipse nō tam aperte oīs homines peccare debuisset affirmavit: uti quū
 mortale gen⁹ sub undis perdere minatus est. Angelus quoq; quū uir
 ginē salutauerit dixit: ne timeas maria inuenisti enim gratiam apud
 dominū: quo ī passu ea nihil præter peccatū timere poterat: cui ange
 lus ilico denunciauit illam intrepidam manere debere: ipsam uide/
 liceta peccato præseruatam affirmans: quum gratiam illi apud domi
 nū inuenisse dixisset. At ubi paul⁹ omnes quū causati sum⁹: esse
 sub peccato tam iudæos q̃ græcos dixisset: epistolam illā ut malignā
 tes nonnullos repræhenderet describebat: tū etiā ut concordia beni/
 uolentiāq; gentilib⁹ cum iudeis posset suadere facilius. Harū siquidē
 utraq; pars e stirpis dignitate excellere existimabat: alteram uero tā
 q̃ probrosam aspernabatur. Vt omnes itaq; imbecilles a natura esse
 ostenderet: eosdem peccati uinculo obligari asserbat. Apostolus ta/
 men nūdum in peccato sed sub eo nos esse affirmat: unde auctoritas
 hæc nihil nos astrigere uidetur. Iam quippe & si nos sub cælo sum⁹:
 in ipso nequa q̃ sistimus: neq; adhuc peruersi homines ad tantā subli
 mitatem scandent. Quo quidē in modo hac in re dicendū est: Nā q̃ quis
 peccandi ibecillitate atq; inclinatione subditi simus: nonnullos ide
 & excipi & reseruari sane constat. Verū quia diuina lex nos ī liberi ar
 bitrii balance suspendit: ut bonū malūq; agere possim⁹: intelligimus
 etiam non min⁹ & sub gratia q̃ sub peccato mortales oīs cōcausatos
 esse quia sanctio ipsa quæ nos cōpræhendit: haud dissimiles conditio
 nes fortitur. Obligatio enī hæc eodē modo ad Adā atq; Euā prius q̃
 aberrarēt: ueluti ad nos qui post geniti sum⁹: attinere uidetur: suo tē
 pore attinuit. Illi namq; facultatem atq; aptitudinem quib⁹ peccare
 possent: cū instigati appetitu qui eos ipsos ad uetitū fructū edendum
 incitabat: plenissime continebāt: præsertim q̃ Paul⁹ de originali pec/
 cato hac in epistola nequa q̃ loquebat⁹: uerū de actualib⁹ erroribus ma
 nifeste ibidem locutus ē. Talis siquidē hebræorū ac romanorū contro
 uersia erat: quā ob rem illos docere uolebat: ne alii aliorū ibecillitatē
 admirarētur. Et in processu psalmistæ scripturā adducit: in qua & uo
 luptatib⁹ & blasphemis coinquinati homines redarguuntur: dicitur
 namq; ibi oēs declinauerūt: & inutiles facti sunt, quod de illis oib⁹

manifeste intelligitur: qui a uitæ rectitudine emancipati atq; peruer si omnino erât. At nō est qui faciat bonū: non est: usq; ad unū: uerba ista sane intelligere quim? non est qui faciat bonū usq; uel ad Christi aduentum uel ad ipsius religionē gratiæue (si dicere magis optas) Ve rū etiam quēpiam perfectū uirū capiamus: quia iam multi prophetæ aliqua bona opera faciebant: & sanctā uitam obnixē colere moliebā tur: sed quia nōdū plenū præsidiū habere: uel ad superos salire: absq; Christi meritis nequaquā poterant: apparet clare psalmistā ob id dixisse: non est qui perfectū bonum faciat usq; ad unū.

Per plures demū partes constat: Dauid atq; paulū illos tantū hoc in loco repræhendisse qui mala suo arbitratu cōmittebāt: propter ori ginalē noxiam namq; nemo de iis qui post priores parētes nostros ue nit uel execrandus uel redarguēdus est: quū huiusmodi culpæ nihil in nobis sit: quāuis rationi cōueniens apparet: sortem in qua nos eo rum nepotes derelicti sumus: conqueri, dicim? tamen hoc uniuersim post primum peccatum fieri debere.

Vt literalis sensus auctoritatis illi? qua nō est qui faciat bonum non ē usq; ad unū dicebatur: apertius pateat: quid latinorum nōnulli de re ipsa sentiant: in mediū adducere placet. Volunt siquidem illi us q; ad unū: omnes concludere: quæ res si sono capitur: aures offendere quoquo modo uidet. Oratio tamen hæc omnes tunc circūuallare ap pareret: si omnes enecati usq; ad unū fuerūt: diceretur, quāto magis qd usq; nō nisi ad metā quādā uel loci uel tēporis uel psonæ intelligi magna ex parte assuescit: & uti ampliorē alias mentionē fecim?: q bo num aliqd facerēt: semp extitere: quis nō oīno pfecti essent: quāuis idipsum non nisi ante Christi aduētū dicendum sit: materno præterea sermōe dicere assuetū est: omnes uel saguntini uel mutinēses deleti usq; ad bruta aialia fuere: qua in parte intelligimus nullū ipsius gē tis hominē ab ipsa clade euasisse: sed quouis modo uerba illa intelli gantur propheta illic de certa ac discreta generatione locutus est.

Mihi uidetur hos per rationem nequaquā considerare: quid uel deus uel eius potentia aut bonitas sit: quum eundem astringere atq; tractare modo infimo uolunt. Quam ad rem hæc uerba uniuersim ad ducimus: quia hominū singuli suos parentes atq; filios ab omni ma culæ contagione absolutos facerent: si potestātē atq; licentiā ad id peragendum haberēt: cū quo tamen quispiam admiratur: quonam pa cto deus matri suæ simile beneficiū dare uoluit. At nos longe rectius atq; facilius id ipsum factum esse existimamus: quū nullus inde na

turæ ordo abrumpi uideatur: & accidentia ipsa non omnibus necessa-
 rio euenire manifestum sit: ea & enim neq; certam normā neq; peni-
 tus terminatā habent. At si iuxta naturæ merita loquamur: nullā cu-
 iuspiam speciei naturā ut in aliam transmutetur disrumpi apparebit:
 præter aliquas eiusdem portiones: sed semper atq; cōtinue uel funda-
 mentum uel origo aliqua illius prioris speciei restat: uerum neq; expe-
 rientia neq; ratio id permittit: ut quoduis accidens omnes totaliter
 absq; cuiuspiam exclusione compræhenderet: ob has itaq; ac similes
 causas pars nostra a ualidissima ratione sustineri nitide constat: at ad
 uersarij argumentis ex rebus accidentibus constructis armati pugnā
 fidēter aggrediuntur. Nam secundū creationē & naturæ statuta atq;
 omnium rationē sine peccato esse debueram? Et quīs propter inobe-
 dientiam hominibus maledictio superuenerit: id contra propriā natu-
 ram est. Vnde diuinā sanctionē deprauatā propterea haberi: quia non
 nullas personas inde is uel eximere: uel præseruare uoluisset: nequaquā
 licet. Ob eādem quippe causam ipsius naturæ ordo longe rectius ob-
 seruatur. Et quid originale peccatum sit: & quantas qualesq; ui-
 res contineat: aliunde minutim tractare speramus: si tantum uitæ ter-
 minum deus dare mihi sua clementia dignabitur: quāuis hoc in fine
 neminē ob istiusmodi criminis reatum apud iferos relegari dicam?:
 neq; adhuc quum nascimur Adæ similes facti sum?: postq; is diuinū
 imperiū trāsgressus est: post id namq; mortalis peccati uiculo obliga-
 tus fuit: at nos in exilium tātum deuenim?: quod baptismatis almo
 lauacro tollere possum?: qui quāuis nequaquā baptizemur: apud iferos
 propter illā priorē culpam nemo usq; condēnat? est. Illud præterea ne
 quaquā dicere conuenit: tantam in illis nostris prioribus parentib? uim
 inesse: ut toti? humani generis uel saluationē uel cōdēnationē ipsi
 habere credantur: sine ipsis quippe iam & multi gloriā consecuti sūt:
 & alij ob sua nefaria scelera debitas pœnas apud manes persoluūt: un-
 de clare probatur non oēs peccatū necessario ob Adæ culpā cōtrahere
 debuisse: præsertim q̄ plures deus uias habere speculatur: quibus ho-
 mines saluare pōt: nam quīs lex nostra uniuersalior cæteris sit: & ma-
 ius atq; ualidius fundamētū possideat: iam nonnullæ psonæ naturæ
 lege absq; baptismo saluatæ sunt: uel uti Noe atq; alij sancti patres.
 Eodem quoq; modo plures circūcisi iuxta scriptæ legis statuta a pœ-
 na uel ab omni periculo prius q̄ Christus ueniret liberati fuere: quīs
 ut ueram gloriā consequi possent: illum in hunc mundū uenturū
 opperiebantur immo & in præsentī tempore illi saluabuntur: qui ad

sanctā religionē nostrā uenire cōteridētes uolentesq; ab hac luce præmatura atq; impediēte morte migrabūt: quāuis nequaquā baptizent. Vnde omnes eadem mensura metiri uel idem iter agere cogi ut diuinam gratiam consequantur minime dici par est, modo quo nulla dominica consuetudo propterea abrupta est: quia deus illam non uti communem populi multitudinē saluam fecit: Præsertim quum nō dissimili prærogatiua eandem perornare oportuit: si cætera ipsius excellentia supra reliquas personas munera existimemus: quæ illi aperuissime concessa sunt. Nimiū equidem illud dissonaret: alienūq; a re ipsa uideretur: si dei matrem & totiū humani generis aduocatā & post partū uirginē maculatā dicere conueniret: quāquā huiusmodi quas ultimas diximus prærogatiuas a multis quæ maxime dubitari posse: facile esset: si eas experientia non satis ualide probauisset: probaretq; neq; id sine aliquali de causa quum nulli alteri creaturæ ulla istius generis priuilegia concessa sint: uerū sine peccato uenire: neq; noua neq; cōtra naturam ipsam res est: Prærogatiuā siquidē hāc deus adā cū coniuge simul dedit. Vnde deum sui matrem minori quā priores parentes excellentia præditam facere nequaquā conuenire uidetur: maxime quum ipsam aliis multo sublimioribus locis supra eosdem longe præfecit.

Quid & de infero loco & de ipsiū cruciatib; haud imerito arbitréur.

Caput. xxvi.

q Vū cōmunis gens uarias & de inferni loco & de pœnis quæ illi licet uel dari uel recipi credantur: opiniones habeat. Quid supra rem ipsam sentiamus: iuxta naturam explicabitur: neq; demonstratio nem illam quam deus humano generi circa archanū hoc dare uoluit reticebimus: in hunc ergo modum exordiemur. Mundū scilicet non omnes sui partes æquas atq; unius conditionis habere. Aliæ equidē sublimes: subtiles calidæq; sunt. Ast aliæ contra deteriores: corpulentæ: inferæ: humidæ atq; frigidæ: sed quis deum ubiq; stare dicamus eundem in cælo præcipue consistere dicimus: quū locus ille & altior & domini dignitati conuenientior sit. At quāquā gloria illic esset: ubi is eandem cōmunicare uellet: iam a principio locum unū destinauit: ad quem omnes humanæ animæ scādere per naturā appetunt, a quo quidem situ priuatæ aliqualem adhuc anxietatem retinēt, illis & enim portio aliqua suo fini iuxta naturam debito deest quem ipsæ cōtinue proculdubio optare experiuntur: & uti benedictio animas in sublimitatem atq; quietem dirigit: turpis uitæ maledictionem eas in contrarium ad inferiorem scilicet atq; inquietiorem partem iaculanti debere

necesse est: & uti diuinitas lōge altior cæteris rebus est: creaturæ quæ
 illi magis approximant: maiori beatitudine fruuntur. Quam ob rem
 luciferum (quando sic spiritū illum prauum per oppositū nominare
 libuit) remotior undiq; a cælo & inferiori terræ loco coniunctū esse
 debere: manifestū est. At cæteri spiritus qui maiori peccatorū grauēdi
 nē prementur gradatim ipsi centro proximi erunt: pœnamq; e contra
 rio modo q̄ gloria datur: recipient. In beata uita namq; neq; animas
 igne calefieri uel alio infrigidari elemento uel sole illuminari: uel ci/
 bis materialib; aut uesti aut sustineri dicim;: uerū unā inenarrabili di
 uina uisione: quæ ea oīa quæ a quouis optantur intellectu cōtinet: at
 q; amplectitur: maximo cum oblectamēto frui illis speculamur: quæ
 etiā partes eidem excogitanti itellectui fautrices undiq; neq; ullæ
 unq; aduersæ occurrunt. Eodem quoq; modo inferni loci pœnæ nō il
 lius generis sunt: uel uti a nonnullis differuntur. Spiritus quidē a
 materia separat; a nullo corpore uel detineri uel torqueri potest: quāq;
 ob comertium quod cū corpore habuerit: fastidietur. Anima quippe
 non aliter ingentia mœnia q̄ tenuissima uel aeris uel bombicini uela
 mina transit, quod apte experimur: rationalis animæ namq; potētus
 in multorū corporū spissorū transgressionem utimur: quæ a nullo eo/
 rum uel impediuntur uel occupantur: neq; nostra quīs & humāi cor/
 poris actus & secū maxime cōiuncta sit: unq; uulnera quæ membris
 infliguntur: recipit. Verum doloris illius uel repræsentationem uel
 imaginem (si dicere malueris) qua affligitur: concipit. At quīs corpo
 ra & sana sint: & uoluptatibus plene fruuntur: animæ illis insertæ nō
 plenum in hoc orbe gaudium inueniūt. Si in membris demū co/
 mercii: qd' loc' præstantior in hoc sæculo illis est: quū cōiuncta ad
 utranq; partem beandā sint: quanto ipsæ animæ tunc minus conten
 tæ & longe magis afflictæ erunt: quū a corpore unde immēsam sibi
 gloriam cōparare existimabant: separentur: si se in abissum inter acer
 rimos ac truces hostes deportari ac relegari uideant, unde illis mœro
 rem pœnam & cruciatū admirabilem euenire necesse est: immo tunc
 maxime quū & redemptionis spe priuantur. Quū existimāt enim cru
 ciatus illos sine carere: & uoluptates ob quas illic relegant; mentiuer
 sant: nullam ad partem damnatus intellectus diuertere potest: ubi cō/
 trarium sui siue frigoris siue caloris siue sici siue humidi siue alte/
 rius generis excessus defectusue nō inueniat, occurrit quoq; illi undi
 q; relegatio illa in tam horrido loco, ueræ gloriæ carentia etiā ei re/
 præsentatur: & priuatio tanti conspect' creatoris uelidelicet sui uisiois

Logias autor
 ignem & figur
 damnator spiritū
 lestinata esse negat
 ius de in ignem
 paratū Diabolo &
 ius. Itaq; minus
 de Sane senten
 existimamus

semper cum maxio dánati hois mœrore istat, ad quæ tâta tamq; ito
 leranda atq; horrida mala conspectus atq; commercium illius horridi
 squalentisq; satanæ accedit. At ultra illius loci fœditatē formidinēq;
 atq; alia istius generis non solū quæ dixim⁹: sed & q̃ plurima infâda
 interesse mala: super infligi adhuc innumerabiles substâtiales pœnas
 minime dubitandum est, quæ an imensæ sint: tu ipse diiudica, quū
 corruptio illic interesse nequeat: & grauedo absq; ullo temperato me
 dio semp insistat: atq; opprimat. De illis demū mētione faciem⁹,
 qui uel per ætatis imperfectionē uel ob aliam sufficientē ignorantia
 quæ non propter sui culpam causetur: nondū bonū a malo determi
 nare potuerunt: quā ob rē ipsi ab hac luce migratis nunquā pœna
 aperta erit. At loc⁹ huiusmodi ad quē istius generis homines (qui in
 nocentes sine baptismo cōmuni nomie dicuntur) post obitū eunt:
 limbus appellatur, qui quidē homines quum peccati causa non exti
 terint: neq; a gratia per sacri baptismatis lauacrū remediati sint: illic i
 chaos absq; gloriæ & pœnæ & opacitatis & luminis clara determina
 tione semp detinentur: neq; huiusmodi uel claritudo uel tenebra pro
 luce corporea sed pro spiritali intelligitur. Animabus equidem nul
 la inter noctem diemq; differētia est: quanq̃ post ultimā atq; uniuersa
 sam resurrectionē ii quibus pœnæ decretæ erunt: eas & in anima & in
 corpore sentient: imo & dolores longe auctiores erunt. Animæ eteni
 tanq̃ separatæ & intelligent & uexabuntur: & corporis afflictiones in
 ipsa redundabūt, quo quidem in tēpore & spiritales & corporeas pœ
 nas apud inferos dari manifeste constat: unde & suspiria & gemitus
 & lachrymæ & stridores sentiri poterūt. At animas separatas neq; ui
 dere neq; ulla ex parte sentire possumus: quum neq; tactum neq; or
 gana neq; materiam aliquā possideant: in quibus ipsæ uel sentiri uel
 sensuum munerib⁹ fungi possint: non q̃ illæ uel loci breuitate astrin
 gantur: uel diffusionē uagentur, uerū quodā pondere oppressæ cælū
 scandere prohibentur: quæ quanto magis ac turpiter onerantur: tâto
 magis defiguntur in imū, quæ quidē res inter maiorem minoremq;
 pœnam mensura est. Illud attamen uerum est: animas in hunc mun
 dum defatigari: dūmodo terrestrem paradisum (nomen iam cōmune
 latinis) nequaquā inhabitent, illic nāq; quanuis non plena gloria sit: &
 sufficiens quies & rerum optatarū sedatio est. Nam uti angelorū rui
 na nihil a cœlestis mansionis gloria minuit: uerum ipsi maledictione
 coacti in abissum descenderunt. At quum quispiam cælum scādit &
 beatitudinem illic uti in principio erat: inuenit: & illa postq̃ adest:

frui potest. Neq; aliter de Adam dicendū est: qui ob propriā culpā in exiliū missus ē: non autem propterea locus ille quidpiam amisit: sed in sua prima prærogatiua relictus ē, quo fit ut quū quispiā ad ipsum per gratiā rediret: eodem uti posset: ueluti nos omnes fecissemus: si nostri primi parētes nō peccauissent. Nam si locus ille per tot stadios ut nōnulli dicunt: in aere suspenderetur: non recte terrestris diceret, quo nomine ipsum appellari crebro sentimus: neq; humana corpora naturali uia in ipso sustineri possent: neq; animæ ibi retentæ uti ī cētro terræ summersæ ob maiore ipsius elementi disparitatē affligerentur. Quū de anima iam tractauerimus: quonā pacto illius substantia sese habeat: dicere cōuenit, qua in re planis exemplis utemur: ut ea pluribus patere queat, in plantis nāq; & cibus exordiū assumemus: eorū siquidem puriore subtiliorēq; partem substantiam nominare solem? : quis ea haud sine materia restet: uerū uel fauor uel uigor quos in corporibus ponunt: palpabilis materia nequaquā sunt: quanquā ab illa causentur. Partem hanc tamen derelinqui & ad ipsa animalia quæ se sus sortiuntur: deuenire decet, in quibus & clarior & uensimilior noticia ad propositū nostrū dari potest. membra hominis omnibus & uisibilia sunt: & tactu manifeste appræhēdūtur: uerū uitales spiritus qui illis ipsis inserti atq; coniuncti sunt: intraq; includūtur: nullo pacto a nobis uideri queūt, q̄ subtiliorem adhuc partem aliam & absq; corpore & sine omni illius habitudine quæ nullo modo etiā sentiri potest: adgenerant. Quanquā nihil cōmuni? experiamur: q̄ substantiā illā quam uim cōmuni nomine dicimus: neq; ea ipsa pedes manusue neq; caput habere intelligitur: quanquā certam magnitudinis mensuram ad corporis usum regimenq; accommodatam illā sortiri cognoscam?. At quū quispiā nos ipsam uel tangere uel alio appræhendere sensu diceret: ueritatem profecto offenderet: quis illius actiones & uideamus & determinemus: nam quū alius manū nostram astringit sua: iam nihil aliud præter materiale membrū quod uidemus: ibidem sentire solemus: uerum ratio atq; experientia nobis ostendunt: an illud uel magnam uel debile uim possideat: quanquā non semper ab ipsius corporis magnitudine iudicium sumant: uerū iuxta illius proprietatem sæpe diiudicat: & uti disparitatem tum in perfectione tum in corruptione materię uidemus: haud aliter inter ipsas substantias fieri intelligēdum est. Lactuca namq; quanquā in plantarū genere contineatur: eadē breuiore uitæ terminū piro sortiri manifestum est, quo quidē in munere pirum ipsum taxo cedere nemo ambigit. Canem quoq; homo ui

uendo superat. At flegmatica corpora a colericis uitæ longitudine superari aperte conspiciamus: ipsa quoq; elemētorū corpora dispārem bonitatē sanitatēq; sortiri manifestū est, quæ nullo pacto cælestibus corporibus in bonitate materiæ posse æquiparari omnes cum ratione fatentur quum elementa ipsa interrumpi abinuicem sentiūtūr: & cælum planetæq; eandem uim conseruationēq; obseruent. Et quis oēs materies aliqualem perfectionem bonitatēq; habeant: earūdem digniorem portionem substantiam dicimus, quæ operationes dispoit. Iam & enim cōmuni modo loquendi: quū aliquem paruo corpore cōstitutū laudare sentit: eundē quis totus uis sit non multū uel offendere uel defendi posse respondet. unde uim ipsam corporali materie longe præponi manifestatur. Neq; aliter q̄ de corporib; diximus: de ipsis substantiis agendum erit. Nam uti rationalis anima fundamentum ab omniū principio sibi concessum absq; omni alio uel accidenti uel corporis fauore habet: dissolui & in nihilum reddi nequaquā potest. uerum sensibilis anima e contra cogitur: quæ quia mēbroꝝ robore atq; ui generatur: illis deficientibus eandē corrumpi atq; euanescere necesse est: artubus siquidē atq; uitalibus spiritib; (quādo sic eos medicis appellari placuit) morietibus: anima hæc in nihilū redigit, eorum nāq; habilitate creata est: & uti uirium clarā cognitionē p̄ ipsas effect; (quāq; ipsas nequaquā uideamus) possidemus, eodem quoq; modo animas cum suis potētis atq; angelos cognoscimus immo & tantum hoc itinere scandere possumus. ut ad ipsam diuinitatē e bono ad perfectissimum ascendentes deueniam;: nō propterea easdem quas diximus naturas corpora uel materiem aliquam sortiri necesse est. At quū quispiam illud interroget quonam pacto scilicet hæc inter se cognosci atq; conuersari queant: hoc munere profecto suo splendore: potentia: atq; uiuacitate facillime fungunt: ueluti uires alioꝝ mēbroꝝ circa alia facere assuescunt: quæ quāuis ad extra oculis nequaquā pateant: quū easdem coniungere uel opponere nobis placet: & determinantur & cognoscuntur adinuicem.

q̄ Via aliis in capitibus deum cūcta bona fecisse diximus: illud nunc discutere licet: quia talia in primo sui esse prioriq; conditione illa fuisse constet: an eoꝝ peruersus usus tantū augeri possit: ut excellentiā ab origine illis tributam æquiperet & cū eorū uel fine uel cōstituentis intētionē de paritate certare queat. At quū pessimis hominibus pro contraria parte non nasci utilius esse asserat: nos non esse neq; bonum neq; malum habere respondem;. Sed esse quū bonū

sit: & non esse nihil cōtineat: illud huic præstare manifestū est: quum
 id neq; bonā neq; aduersam partē habeat, qđ in prima naturæ ta-
 mē simplicitate intelligimus. Sed quantū ad ipsos homines spectata:
 nōnulli in mūdo sunt: quibus neq; adhuc in utero concipi longe cō-
 modius fuerat. Nam uti ii qui boni sunt: suū corpus elementis e qui-
 bus constat: præstātius ad bene actæ uitæ præmia recipienda reddūt:
 eodē quoq; modo rationalis anima substantiā unde prouenit: p mora-
 les habitus superat. At malus homo poenæ obnoxius est: a qua & cor-
 poris & animæ naturæ liberæ atq; absolutæ erant: qui postq̃ nat⁹ ē:
 quis turpis & pessimus sit: non tantum ob id nocumētū insequitur:
 quantum si is ab esse defuisset. Iam & enim deus oīs in bono statu cō-
 stituit: quo fit: ut quanq̃ nonnullus puerus sit: nunq̃ creatoris op⁹
 non fuisse bonū agere potest: præsertim quū ii qui iniqui redduntur
 non nisi per accidens & particulatim fiant. Quā ob rem non tāta ide
 aduersitas quātum a naturæ defectione oriri potest: quæ omnia ratio
 ni cōueniētia possidet. nā quū creaturæ cuiuspiā esse tolleretur: idem
 defectus in natura fieret: eademq; substantia illi deesset: atq; uniuersa
 salis iniuria fieret. Verum quid de plurimis censendum erit: qui
 quum per uoluptates proni degant: a deo si cōdēnari debent: conque-
 runtur: quem iis uerbis foedo ritu increpare præsumunt, quā & enim
 ob rem illos ad unum finē fecit: & eos postea uel aliūde obligauit: uel
 eos ad infernū diuertere permisit: qua in re magnam contumeliam
 ab omnium conditore sibi inferri dicunt. At uero cum brutorum ani-
 malium corporibus animas quoq; interire bene concedunt: neq; eas
 ullam unq̃ gloriam recipere debere concedunt: sed quū q̃ tenuis diffe-
 rentia inter homines & ipsa pecora est: animaduertent: si illius sum-
 mi dei excellentiā ad hominū paruitatē considerarēt: non magis iniu-
 rari q̃ pecudes uideremur: quum deus nos coacte ad cælum porta-
 ret: Immo illi etiam sine hoc longe magis tenemur: quia nos & præ-
 stantiores & habiliores sponte & absq; ulla obligatione fecerit. Inter
 reliquas & enim prærogatiuas libertatē illam pro maxima (quum ue-
 re sit) mortalium generi dedit, quæ & hilaris & delectabilis creaturis
 omnib⁹ ē: sine qua & miseri & mœsti efficimur. Quum deus itaq; ul-
 tra p̃stātē nostrā cōditionē meliorē reliq; uia in qua & mæ reri & p̃fe-
 ctiores reddi potuissēm⁹: nobis dederit: haud recte cōqueri possum⁹:
 q̃ re nimīū supā natiuitatē augeri quim⁹. Et quū nos ipsi post omnia
 hæc beneficia recepta a nostris actionibus pessimi reddimur: a nemi-
 ne præter q̃ a nobis cum ratione conqueri debemus: quo quidem in

negocio parentum exemplū capiē?, qui ut probe morigeratos filios educēt: summa ope molītur: & illos ætate iam integra constitutos eo modo opib? ditant: ut sustineri queant: eosq; a multoꝝ amore circūplexos quū e uita discedunt: relinquant. Verū si inde posteritas degenerat: & in pei? ruit: ei? parentes nō recte ob id redarguūtur: sed eorū optima facta in filiorū dedecus recensere iuuat.

Quid inclinationis nomen uere importet. Caput. xxyii.

t Am uniuersū nomē hoc inclinationis habetur: ut quonā pacto id intelligere debeat? absolueri placeat. Illudq; in primis animaduertendū est: an nomē ipsum scilicet iuxta eas partes quas nobis ab ortu natura sancita est: uel secundū eas quas mortales per actionū frequentiam acquirūt: uel per illas quæ repentino casu accidunt: intelligendū sit. Neq; supra diffinitionē quæ huic nomini dari solet: ambigimus, ea & enim nullo pacto recta est: quū suas uires multū excedat: ad ea nāq; omnia quæ appetitui placent: mortales inclinatos esse asserit: quāuis illa ipsi ob aliquam ægritudinis causam appetant: qua eodē instanti uexentur. At nos ut ambiguitatē hanc uitemus: secundum ipsius naturæ institutionē loquemur. Inclinationē equidem ueram affectum atq; appetitū ipsis animæ atq; corpori tributas esse intelligim? quas utraq; pars necessario & exoptat & appetit, sine quib? nullo modo sustineri queunt: tali nāq; affectione atq; spe cōiuncta sunt. uerū harū partiū utraq; affectū iuxta naturā unde procedit: isequitur. Aīam & enī tantū augeri præesse atq; excellere corpori uel id supra ipsā dōinare dicim?: quāto nobis uel huic uel illi parti p accidētia fauere placet. Sed caro in suo regno cōmorans pluria suæ factioni fauētia iuenit: uti aīa si i cælo esset hēret. harū partiū qppe singulæ quū a suo proprio loco diuiduntur: imbecilliores reddi assuescunt. Necessariam itaq; corporis iclinationē illā esse apte sētim?: cibos uidelicet: sōnum aliaq; ad uitā ipsius opportūa appetere: & sui similia procreare. At aīa cōtra ut finē ad quē creata fuit (q̄ gloria ē) repetat & sinit & stīulat, q̄ quidē gemini affectus duplicē uiam nobis aperiūt: quæ altera nos bonū admōet: altera autē ad malū inuitat. Sed ūs duab? partib? derelictis ceteræ artes accidētales hominib? sūt: quum neq; ab illis procreemur: neq; ad ipsas repetendas educati simus, quam quidē obrem ipsa singula alteri? generis officia eligere poterimus: uti nobis deliberare placebit: nō autē qd id agere coacti sim?, quæ qdē res hoc modo sane expiri poterit. Si in altera capsa aurū in altera uero ferrū cōdim? easq; nonnullis psonis ut quā malint: eligant: obīicim?, quibus eadem met diuisa metalla illic contegi dicemus, non minus profecto hanc q̄ illā

eligere ipsis ignaris accideret: quauis & iuxta preciositatem & per habitum a nobis obseruari solitum: omnes aurum potius q̄ ferrum appetamus. Vnde ab occultatione mortales iuxta suam intrinsecā uolūtatem eligere nescire: aperte colligitur. Quum omnia deniq; futura nobis abscondita sint: & qd ab illis succederet non clare cognoscām?: nos in iisdem a natura non cogi aperte constat: quum tanta etiam cum facilitate partem quā malimus capimus. Naturalem siquidem inclinationē nunq̄ hac uita manēte abolere possumus: quīs supra partes has ratio ipsa tanq̄ moderamen qd utriusq; impetus frenat: accedit, quæ quicquid nobis melius est: & quibus in rebus mortales aptiores sint: magna ex parte indicat. Illius equidem officium inter bonum malūq; proprium atq; impropriū discernere & quāenam uia nobis conuenientior sit ostendere: & nos a contraria retrahere: est. Verū homo suā utens libertate uti illi placet: disponit. At affectionem hanc circa artem causatam quā inclinationem communi (non autem proprio) modo appellant: habitus quidam est: quem per consuetudinem a teneris annis adgeneramus illis partibus per quas uersati sumus in hærentes: siue nos eadem officia exercuerim?: siue a nostris maiorib; uel ab iis quib; amore cōiuncti simus: frequentata sint. At quanquā procedente tempore res quas scimus: affectione prosequamur: non semper sponte discimus: quādo quippe id agere cogimur. Hac namq; in parte non magnum inter ratione prædita & illius expertia animalia discrimen est. Neq; illud tamen negare licet: nos ministeriis fauorem iuxta aptitudinē nobis a natura tributā uel dare uel denegare solere. nemo & enim magis aliqua in arte est: q̄ in ipsa alteri præstat: neq; rei istius probatio longe abest: si quispiā namq; uel in una uel in plurib; rebus sufficientiā aut haberet: aut esset adeptus: si eūdem reliqui anteirent: quīs illi nihil tolleretur: & ignaris & ipotentibus is cōparand; esset, quo fieret: ut ille ipse affectū illū quem in illis met reb; obseruabat: defereret, quē illic facile transferret: ubi ipse excelleret: quīs negocii ipsius subiectū deterius esset. Duas demum mortales aptitudines possidere dicim?: quarū alterā agendi alterā uero discēdi officiū sorti ri expimur, quæ in eodēmet subiecto sæpe discrepare experiūtur: q̄q̄ per affectū sese adinuicē iuuent: ueluti quū intellect; uel ipsi; rationis discursus (si partē hāc magis existimare uelis) artē quā exercere uolum?: bene cōpræhēdit: tūc corporis habilitas ut id qd p ipsā itellectio nē ad mēoriā adductū ē: cōficiat: maxime nititur. Eodē quoq; modo quum quidpiā cū præstantia ab ipso corpore conficit: ratio diligēter

attendit: dum quæ nā causa sit: determinet: ob quā minora membra
& alius in partib? imbecilliora iudicata maiorib? uariis in rebus sæpe
præstent, quo quidē in modo & discendi & agendi habilitates coadiu
uari uidentur: quanq̃ desuper facultates easdē differētes esse statueri
mus. Nam uti agēdi artes q̃ plurimæ sunt: plurimā mēbrorū dissimi
litudinē appetūt: ut recte singulæ perficiantur. nō equidē qui sudem
prospe eiciunt: eos breue ac leue missile multum iaculari debere intel
ligimus, illud enim a cubiti nodo deorsum: hoc uero seorsū uim possi
dere desiderat. Neq; illum qui in istis duab? partibus præstat: magnū
subleuare pondus manu posse cōpertū est: neq; æqua ipsius man? ap
præhensione facta nimīū astringere: experitur. Neq; aliter per cætera
corporis membra discurrere potuissē: ni loquacitatis timor habenas
stringeret. At in ipsa discendi facultate: per hanc intellectuū uarietate
discurrere non recte dicere possum? : singuli & enim hoies a singulis
intellectib? comitati sūt: quib? haud aliter utimur: q̃ qui nimium in
manibus roboris possideret: qui omnia quæ illius impulsu fieri de
berent: optime perageret, in quibus reliquis inferioribus præstaret:
quanuis alius in locis ipsum illi uiribus uincerent. Quum intellectus
itaq; una sola potentia est: quando nos ipsum aptari uolumus: non
minus ad graues q̃ ad leues artes discēdas idoneus atq; apertus is ē:
qui quantum ad earundem appræhensionem pertinet: tenuem inter
has & illas differentiā facit. At uerū in modo quo ipsas uel insequi
mur: uel conseruamus: longe ampliōrē dissimilitudinē sentim?. Ma
gnam & enim ut fiant: habilitatis disparitatē appetunt, ueluti uas ali
quod ad liquorē aliquē continendū bene conditum: qd̃ ad reliquos
etiam continēdos aptū experitur: uerū sæpe euenit: ut qui celerius cō
cipit: minori tempore conseruet: Immo & illud qd̃ iuxta cuiuspiā li
quoris naturam melius perfectū est: eundē recti? cōseruare assuescit.

G. AYORAE CORDVBENSIS AD ELISABETH HISPANIA
RVM REGINAM OPTIME MERITAM IN LIBRVM. V.
PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS PROHOEMIVM.

T si antehac nō parū & aduersis flatibus & cimbæ meæ
e imbecillitate in nostra interpretādi nauigatione laborauerim?
rim? nunc ea pene quassata longe magis & æstuosū mare
ascēdere: & resides undas secare cogimur: ubi si illa tū
rerum magnitudine tum nouitate minus rite atq; solute decurrerit:
tuum erit præclarissima regina me .xxvi. anno natū procul a patria
morantem egentēq; tironem potius q̄ scriptorem defendere. mœsto
siquidē animo: corpore lasso felloq; dū minus mediam mei fortunā
confidero: & incertos uenturarū rerum exitus metior: libros hos non
sine magno animi mœrore edere potius q̄ recte cōuerture me fors coe
git. In eis & enim interpretandis parum amplius profecto temporis
exposui: q̄ ad idem opus satis celeri calamo transcribendū necesse ha
buissē: cuius siquidem magnitudo ac difficultas an maiora spacia
ad rectam sui (ne elegantem dixerim) conuersionem exegerint: & tibi
& doctis hominibus haud perdifficile erit iudicare. Neq; ob hanc cau
sam me a celeritate ista eam gloriam petere uelle existimes: quæ maio
res loquendi maiestate consecuta est. Sed ut mihi facilius indulgea
tur: illam a me cōmemoratam esse cognoscas.

P. MONTIS PHILOSOPHI IN. V. LIBRVM DE DIGNO
SCENDIS HOMINIBVS AD ILLVSTRSSIMVM. IO.
HISPANIAE PRINCIPEM PRAEFATIO INTERPRETE
G. AYORAE CORDVBENSI.

N præcedētibz libris materiam satis honestā tracta
uim? At in successū forte a nonnullis increpabimur:
i quū ea quæ restant: non multū ad ipsarū aīarū meritū
uel spectare uel iuuare uideātur: q̄uis nostra itentio ut
ipsæ usq; quaq; iuuētur: semp sit, quā equidē ob causā
aliqua tātū exercitia itromitem? per quæ corpora ipsa exercitata a fla
gitis uitiisq; abstineāt: & illa iconuenientia e quibus errores sæpius
oriuntur: uetent. Non nos equidem iaculari: luctari: uel iustam pu
gnam exercere i se meritorium esse asserimus. uerum hæc atq; huius/
modi satis sufficientiæ possidēt: si dum in rebus ipsis præstemus pec
cata quæ animum obnubilant: & corpus absument: uitamus: & uol
uptates e quib? ea nascūtur: effugim?, quapp illud ab exordio oib?

notum facim? neminem uel malignū uel uoluptuosum diutina gaudere uictoria posse. Satis & enim expugnantur qui per factionem iter suū corpus atq; animam ciuili bello uastantur, quo fit: ut a seipsis facile uincantur, qđ longe tamen facili? euēit: quū externus hostis accedit. Neq; illud deniq; reticere licet libros hos quos in calce collocauim? a nobis pri? fuisse cōscriptos: aliter & enī huiusmodi materiam a me nunc edi satis dubitaremus.

In hoc itaq; quinto libro quonā pacto uires atq; uersutia (quas hispani magnas cōmuni noīe dicunt) exerceri debeant: agetur. Quāq; mod? in ipsis intelligēdis utēdisq; in tertio uolumine q̄ maxime contineatur. Is & enim qui sui atq; hostiū qualitates ignorāt: dāna facile eueniūt. Natura nāq; plures habilitate pares cōstituit: quo fieret ut si ab ea tātū præsidia opperirēt: q̄ a contrariis accidentib? rēotiores essent: sēpius uincerent: tum etiā quia naturalis agilitas sēpe artibus subucitur easdē scire iuuat, qb? tamen iuxta utilitatē quā nobis afferunt: uti debemus: quæ quidem norma pro min⁹ nocua certe (quū sit) habenda est, quæ namq; semper bona futura erunt: haud mortalibus notum est, apud quos nihil perfectum est. Si id quidem esset: nihil nobis nocere posset. Immo neq; ullū tam friuolū atq; inutile stratagemā est: quin aliquādo uel casu uel aliquo infurtiō iuuare nō queat: at uero quū rerū successus hominib? incerti sint, eas partes merito insequi debem? : quæ magna ex parte & iuuare: & aduersitatem arcere assuescūt.

Et ob quā causam primus locus iter ipsas corporis actiōes palæstræ detur: & q̄s mod? per ipsā obseruari debeat. Particula prima a T palæstræ principium tanq̄ omnium huiusmodi rerū magistræ atq; præstantiori parti merito dedimus, quam quidē facultatē duriciem atq; asperitatē illam a maiorib? obseruari solitā minime intelligas: nos & enim partem hanc temperiem quæ a nobis in successu assignabitur: dicimus, quā auctores maxime circūspectio res reddūtur. & si cæteris sua omittam: ego uero quum aliquid siue corpus siue animū spectans indagare uolui: hāc ipsam de qua loquar: peritiā ducissimā optimā secutus sum. Quā quoq; ob rem reliquas corporis actiones a me comptas ad eandem ipsam facultatem reduxi quarū oīum fundamētum non nisi tēperies est: quæ alias a nobis diffinita est: quæ ipsius obseruantes & supra se cōsistere efficit: & nihil eos ulla in parte īpetuose cōari finit: recta quoq; passiū incedere mēsurā efficit: & lōgū uel breue (uti op? ē) pcutere idicat, nos quoq; cōtrarias hostiū ptes antecape: & eoꝝ aduētib? aduerso trāite obstare

populi docet: neque eorum propensiores ad periculum partes & quæ a nobis facili? offendi queant: reticere solita est: nostra quoque ut sese cognoscant: recte instruit membra. Quo fit ut ipsa occurrentia damna arcere soleant: neque labore hunc intellectui dimittunt, is & enim ubi ea offendere possent: solum diceret. At de iactu: de cursu: de saltu reliquisque istiusmodi generis rebus? hæc uel huiusmodi recte dici minime possunt. in iisdem nihil & enim siue aduersarii industria calleant: siue illius expertes sint? nihil rei nostræ cōferunt. Neque eorum uel robur uel imbecillitas nos magis minusue impediunt: neque is qui in cursu sese nimium attollit: uel si misse decurrit differentiam nobis affert. si utriusque namque minima periclititas est: nullo nobis eorundem discrimina impedimento adiumentum uel sunt. quas quidem conditiones per omnes eas artes obseruari uidemus. per concertantium uires simul congregari atque concurrere nequaquam oportet. Singuli quippe diuisi sunt: & modo quo sua quisque libertate uti queat: procedunt: quod quidem aperte undique experiri potest. Cui namque dubium accidere potest? quod eundem rem hanc intueri uetet: illud uidelicet qui ex omni hominum numero præstantiorem cursorem deuinceret: illum ipsum reliquos mortales cursu superare debere: dummodo is & recte ualeat: & illis currendi locus nequaquam permutetur. Neque aliter de iactu censendum est: nisi uel missile uel solū uel utrumque uariantur. Qui quidem ordo in palæstra nullo modo seruari potest. quod plurimos & enim ualidissimos palæstritas cōsternere: & a nonnullis imbecillitate notandis consterni eidem homini contingit: quis is æqua cum utriusque & ualitudine & facilitate congressus sit. Neque id clam oculis est. Quum luctatur siquidem membra membris concurrere atque diuersis implicari modis manifestum est: quæ longe dispares uires sortiri solent: tum propter eorundem discriminatam corpulentiam maciem: magnitudinem: exiguitatem: imbecillitatem: robur: tarditatem & celeritatem: immo & quam pares uires in tota sui mole concertantibus datæ sint: quum ex non æquo modo in utroque diuiduntur dissimiles actiones inde prodire manifestum est: quam rem late superius demonstraui. Neque illud negligendum est: quum uariis in locis apprehensiones fiant: alteri? ualidiora membra cum alterius imbecillioribus sæpe concurrere, quo fit ut illa istis uictoriæ longe propinquiora sint: quamuis huic & illi corpori æqua uis in toto sui uolumine detur. Alia quoque in hac arte non tenuis differentia oritur: in ea enim pluribus uersutis uti artifices possunt: quorum singuli illis longe ampliorem fidem exhibere assuescunt: ob quas maiorem crebrioremque utilitatem consequuntur. At alii uno alii uero altero

anteposito latere ad pugnam expeditiores sunt. Quā ob rem non uulgarē cognitionē atq; industriā cum uirium per omnes artus diuīsiō neut in hac ipsa facultate præstetur: habere peropportunū est: aliter equidē quādoq; affligi ac uinci necesse est. At reliquæ istius generis actiones nōnulloꝝ mēbrorū particulariū habilitate fieri queunt: sed facultas hæc diuīsiōne per omnes corporis partes appetit. quā ob rem null? i hac arte sine ui atq; industria sufficēti præstare poterit: uersutia nāq; solum uel robore nōnullos consternere possumus: uerū quū plures & in uariis regionib? inquirendi essent: nōnulli & robore præstantes & arte ualidi iuenirentur: quos non tantū sūmittere difficile est: uerū ab iis supari poti? sperare liceret. quapropter magis q̄ uellē: in palæstra scribēdo (quū oporteat) detinebimur: quā in tres partes diuidem? quarū prior quēnā modū in principio obseruare debeam? cōtinebit. Secūda uero: quonā pacto corpora constituenda atq; portāda sint: edocebit. At in postreā uersutias p se singulas iuxta locorū equibus apprhendim? differentias disserem? Neq; quid uniuersim agere deinde cōueniat: posteris denegabim?. INTERPRES: Irrita profecto cuiusuis alteri? scriptoris i his quæ succedere debēt partib?: præter nostrā interpretatio esset: quarū noīa non solū conuertenda sunt: sed res ipsæ explicādæ & quonā modo fiant: disserēdū sit. Nā huiusce modi particulæ quū nudis hispāoꝝ imo ipsiusmet auctoris noīb? tractæ sint: nō solū a doctis hominib? ab iisdē rebus remotis uerum ab ab omni pene hispāoꝝ gēte abesse atq; ignorari poterūt. At ego si rē hanc eadē cōditione præterirē uel nihil uel parū aliis prodesse ratus: illam ipsam eo modo dilatare atq; depingere statui: ut cū tēui eruditis adiumēto totius rei utilitatē docti uiri intelligere possint.

q Vum luctationem incipimus: summisse & supra genua æque incurue inchoandum est. Ad quauis aliam siquidem partem ihærere periculosum est. membra cū simulatione quadam temperata non tamen inopinate congredi debēt. Vim in pectore unitā unde singulis laborantib? partib? facili? prouideat: ducere oportet. breues passus agere conuenit: & pedum sūmitates aliquātulū adextra tēdere debēt, quas quidem partes in hoste cum diligentia obseruare debemus. In paruo siquidem earundem extremitatum discrimine & propensitas ad ruinā & præsidium cōtra expugnationē cōsistere expitur. ab aduersariis quoq; impetu nos aliquātulū cōtineri atq; retrahi decet: neq; id unquā minus agendum est ut eorundem affectus quo quo modo manifestetur: satis sit. Immo & iis superuenientibus

atq; instantib; non multum lædi possumus: eos & enim qui insequuntur: sua damna magna ex parte inquirere haud uno exemplo comperitum est: quanq̃ ipsi aduersariis robore præstent. At latius nostrū qđ alter expugnare contendit: summa celeritate detrahendum est. pro uiribus quoq; enitendum est: ut is sua brachia sub nostra haud immittat: præsertim si cum proceritate præstantibus hominibus concertandum sit: qui quanuis tenuem industriam possideant: eorum & proceritas & pondus inferioribus nimium aduersa sunt. Tunc etiam armare & ad extra retrahi debemus: ii namq; qui intemperate atq; impetuose concurrunt: a suomet furore ruina puniuntur. G. Ayora.

Quum uero armare adoptiuum ab hispano sermone uerbum inter reliqua latina a nobis paulo altius insertū sit: quid sub ipso intelligatur: ut lectorib; & auctoris sensus & mei excusatio pateat: explicari decet. Armare & enim tam cōmūe uerbum hispanis est: ut & ii qui alios armis induunt: ipsi eodem armare dicantur: & qui uel retia tendunt: uel insidias alias siue feris siue contra homines ipsos disponunt: atq; collocant: etiam armare dicuntur. At hoc in loco non solum insidias tendere: uerum iis eodem in instanti expositis hostes ut in ipsis incidant: atq; corruant: obnixè compellere: debemus. Hacten; de uerbis: & ad inceptum redeo. Pedes pares ducere: paritatem enī hanc ut ne alter alterum antecedar: dicimus. Manus per controuersiam dare: dextram scilicet dextræ uel sinistram sinistræ coniungere minime decet: inde namq; brachia rumpi queunt: si appræhēsa manu præsertim cubitus aduersis artubus supra humerum cum giro imponitur: uel alius etiam modis id ipsum idē fieri potest. Quum ex hac quoq; appræhensione anteri; trahimur tergum nobis capi potest. Sed quum manus nostra modo quo diximus capitur: nos illi alia cum celeritate subuenire debemus. Qđ duplici uia fieri potest: uel ea nostra scilicet suā oppriēre uel eiusdē palmā supra hostis pect; mature iponere: neq; tūclat; qđ ipse cape molit; immobile cōsistere: sed retro cōtineri debet: imo & de hac seruitute qđ documēta nostra recte ispexerint: quis capiat: tur: suam pristinā libertatem facile repetere poterūt: neq; tūc appræhensum brachium ad nos per rectā lineam reuocare licet: quū & turpe & periculosum esse si alter tunc nos armauerit manifestū sit. Verum pugnos astringere eosq; & per inferiorem locū magna ex pte ad nos conuertere debemus, quo quidē obseruato modo & sine labore incedere quimus: & nemo nos inde lædere potest. At uerum quū modo qui superius a nobis detestatus est: proceditur: inuiri teneri saltē

iudicamur.

a Ppræhensioe præterea facta ex omnibus fere partibus recte incedendum est: nos scilicet erecti luctari debemus, quū uel per manus exempli gratia uel alternis brachiis uel a gagate diploidis superioris parte appræhensa luctatur: uel quū latus aut tergū capim?: cōditionē hanc obseruare nos utilitas docet, per Brachiorū equidē diuisionem tantū demissius incedere magis iuuat, quū nostrū quoq; uel latus uel tergū ab hoste occupatur corpus inclinare debem?. Neq; id unq; quū nobis e quibusuis locis armatur omittendū est, & quando nos uel uim immittimus: uel aliquas insidias tendimus: pro uirib; erigendū est. At si quū per frontē dimicatur: & nostrū caput sub alterius alis deprimitur: tunc erigi & nostros pedes suis cōiungere debemus, quod si e contra acciderit hostem nostro pectore cum nimia inclinatione supra nos retrorsum ambulantes opprimemus: immo & uires nostræ supra hostis collum dirigendæ sunt. Supra nos incedendū: neq; ad aliquā partem inclinandū est, qua in re hostes præcipue ut minus decipi possim?: uitandi sunt. Aduersariū etiam ubicūq; is ierit consequi iuuat: neq; pars illa unq; petenda est: ad quam ipse nos conducere uel uult: uel nititur, is enim non nisi ut cadamus locū nobis dat, id tamen postq; uterq; concertando appræhensus est: intelligi debet. A longe namq; uel cum armis huius rei obseruatio periculosa est. Sæpe & enim in principio e contra q̄ optant: periti hostes temptant, quo fit ut qui partem nō uere aggressam uel muniunt: uel cōtrahunt: facilius decipiātur: uti quum aduersum per Sacalignam cōsternere cupimus: quem pri⁹ ad nos contrahimus: ut illius repulsa nostrū intentū iuuat. Ayora Cor. At Sacaligna uersutia illa ab hispanis dicta ē: qua alter pes noster intra sua crura eorū alterū uel per poplitē bucamue uel surā saltem aduncē ad exteriorē pedis ipsius partē alligat: quo fit ut homines ii q̄ ab ea appræhēdūt uersutia si aduersariorū corporib; recte & cū opportūa celeritate onerētur: resupini cadāt. Pedes cū leuitate inniti debent: quū rigidi nāq; uel defixi i terra consistunt: nos ut facilius subleuari possimus: reddunt, uti fit quum duo æqua magnitudine prædita corpora gestare molimur, quorū alteri ferrea materies alteri uero nō nisi expēnæ uel lanæ uel bombicini alteriusue istius generis rerum congeries sit: e quibus ob hanc eandem differentiā: rigidum illud tum propter duriciem tum propter nimiam iūcturā sui longe facilius laxiori eleuari experit: cuius solutio ac laxitudo non paræ huic rei obstāt: quā quidem ob rem & téperate

consistere & manus sine rigore superponere: necesse est: ut quum ipse nos ducere uelit: unde nos ipsum per se ruere dimittere possimus: quum obnixa siquidem firmitudine aduersos tenemus non minus nostra q̄ sua appræhensione lædi quimus: immo & manuū laxatione haud tenue præsidium sæpe nobis comparari solet: uim siquidē atq; ordinē alterius ob id interrompimus. At alia maxima nocumēta quū nimium astringimus nobis eueniunt: cito namq; deficere cogimur: & quidnam aggredi moliamur ante aduentū ipsū indicat: neq; quē ad locū hostis pergere inclinet ob eandem rē cognoscere quimus, tantū quippe ubi uim atq; animū intendimus occupamur: ut plura hostis prius q̄ nos opportuna præsidia paremus conficere queat, quod in hunc modū sane experitur: si alterius siquidem manū altera nostra summopere astringimus: & altera pulsum (ægritudinum indicē) inquirim⁹: eundem tunc recte determinare haud satis quimus. Neq; solut⁹ omnino tamen lucteris, ab extrēo & enim ad extremū omni prorsus medio neglecto traduci id profecto esset. Nam si aliū quippe contingere in hac facultate negligimus eundē intelligere nequimus. At quū impetuose appræhensionem facere cupimus: si tunc uel pes uel māus defuerit: qualiscunq; tenuis oppugnatio nos expugnare ualet. Pro maiori itaq; securitate dum alii contra nos armant: illud mature agendum est: manū scilicet a loco quē tenem⁹ soluere: eamq; in hostis pectore uti superius ostendimus firmare, hæc & enim sola uersutia contra reliquas sufficit: cæteræ namq; siue ad offensionem siue ad defensionem officium sortiantur: unā uel roborant: uel fortificant partem: & quāplures alias præsidii nudas deserunt.

Rotationib⁹ sæpius q̄ cæteris istius artis uersutiis & maiori cū securitate uti possumus: immo & eæ undiq; reliquæ uero non nisi in determinata parte fieri possunt. G. Ayora. Rotationē uero: uersutiam illam esse dicimus: uel magnam (si cōmuni hispanorū nomīne eandem appellare malueris) quæ hoc modo fieri solita est: altero scilicet pede nostro pene iter suos cōstituto altero præterea hostis crus unū obuiatur, cuius dominū brachia nostra supra eundē obstantē pedem usq; ad ruinam cum ingēti undatiōe deportant. Pedes medio quodam distantes inniti debent: eos namq; iunctos uel nimium separatos consistere: nocuū est, quū superiorē namq; modū obseruant: & ingredi & exire & sine mora & prius q̄ sentiamur: quū armare uolumus quimus. At quum dispalati solo figuntur: duo tempora siue ad expugnādum siue ad protegēdum fieri necesse ē. Cum celeritate etiam &

sine uiriū demonstratiōe ingredi conuenit: si eas namq; cum robore
 hosti obicimus: noster effectus ipedit. Is equidē minime in igrēssu
 sed in discessu superandus est, quapropter tunc robur quoad fieri po-
 terit mittēdū est, eodem quidē in tempore quīs sentiamur: semp̄ præ-
 sidiū tarde superuenit. Omnis pene armandi modus adeo altus esse
 debet: ut expugnantis pedes alterius fœmina saltem superent: & ad ti-
 biā partem qua surā terminatur: siue in fronte siue ex aduerso deue-
 niāt. G. Ayora Immo & Sacalignā magnā quā a nobis superi-
 us diffinita est: & clūleuium per buccā fere uel ī ipsā poni debent, ma-
 gnā ab hispāis cuiuscunq; generis agibiles uersutiae dexteritate sue
 hoc nomine appellantur, quū alte præterea armatur: supra saltari non
 queunt: & modum quo aliū deflectere incipiamus: inuenimus. Cluni-
 leuium uero hoc modo fieri assuetum est: quū decertantium alter al-
 teri dorsum pene obiectū anteponitur: & eius remotius crus cum suo
 etiam distantiori crure atq; pede ad bucham imposito obligat, at idē
 supra eundem locū hostem clune atq; brachiū cum reuolutione sub-
 leuat: atq; in tergū cōsternit, quæ quidē magna descaderada a nostris
 dicta est. Quū nobis rotationes obiciuntur: corpus supra genua in-
 clinare & supra ea consistere bonū est, contra Sacalignā uero atq; me-
 dianam erigi conuenit. Medianam itaq; magnam illā hispāi di-
 cunt: quando alterū crus alterū sibi aduersum serpētis more per inter-
 iorem partē implicat: quam ob rem eandem si uelis anguigerā nō in-
 iuria dixeris. Hactenus interpres. Cum solutiōe & omni nostra ui-
 atq; celeritate armandum est: absq; quibus tribus partibus nemo tam
 dexter esse poterit: ut magnum effectū faciat: neq; quispiam tā crassa
 uel minima industria uti poterit: ut si has tres obseruauerit: quin is
 non multā operationem saltē ostendat, cōtra celerē siquidē magnam
 nunq̄ præsidium in tempore occurrit, quū armam? deinde tota no-
 stra persona supra pedem qui solo innititur superponenda est, nam si
 supra reliquum (quīs paululū) inclinemus: & uis amittitur: & cadē-
 di p̄uicelo subicimur. At si noster aduersari? iustos duxerit passus: is
 ad tantas partes agitari atq; impelli debet: ut ordinem permutare co-
 gatur: quo factō animo iam uictrici inuadi debet: neq; ad eam partē
 passum aliquem saltem agere licet: in qua ille nobis armatur? est: sed
 ecōtra ut rē nostram iuuemus: uim per illā lineam qua armam? in re-
 ctum ponere debemus. pedum siquidem obiectio non nisi obuiatio
 quædam est (quam hispāi extropiezo nominant) nam uti quandoq;
 dum fixis lapidibus in itinere obuiamus: impetus noster ultra proce-

dens cū pedū retentione nos cadere cogit, eodē modo in palæstra & aduersum robur & pes obiectus eandē uiam tenere debēt: præterquā pedem consistere: & brachia uel impellere uel contrahere oportet. Aliqua in parte crura manibus appræhendūt: at nos tunc cū ipso quod ab hostibus subleuatur: armare oportet.

h Viuscemodi uel industriæ uel insidiæ ex utroq; latere fieri possunt: neq; quantū ad eas attinet: ullā hic q̄ alibi diffinitatē maiorem habet: q̄ quis per habitū ex altero brachio luctari nonnullis placeat: ex altero uero id ipsum agere molestū sit. Omnia demū quæ i hac arte fieri possent: enarrare: opus id (profecto) quod breuiare malimus: dilatare esset. Verum maior insidiarū numerus? & eæ quæ multa ex parte auctoribus prodesse assuescunt: scribentur. At uero in præsi/ dus (quæ deffechas hispāi nominant) haud multū detineri speramus? præter q̄ in illis quæ necessario occurrent.

q Vum manus capiuntur: uel eæ coniungi uolunt: altera nostra in hostis altera firmari & reliqua nostra libera sub appræhēso brachio immitti debet: indeq; rotationem armare: altero pede nostro inter suos solo collocato: & eundē ad suæ faciei partē tunc celeriter deducere decet, quod omnib; in locis cum hac industria obseruandum est: præter q̄ quū de collo capimus: inde & eni e contra fieri licet: Tūc namq; hostis per locū ipsum deducendus est: in quo iminētiōr man? nostra consistit, cui? siquidē uersutiæ contrariū eadēmet ex aduerso tamen rotatio est: cū facaligna contra sui substitutem pedē posita: uel tunc illud maxime prodest: pedē illū quo is nos alligat: supersalire & illum nostro desuper appræhendere, hostem quoq; concutere atq; in/ undare etq; facalignā cum puncta pedis imittere: & nostro corpore inclinato ipsum obnixē supra pectus altera manu impellente uti superius demonstratū est: percutere: ut ipse retro redire cogatur: haud tēuis industria ē, cuius uersutiæ siquidē nō tēuis solutio rotatio ē: uel ipsum per firmū latus retrorsum eicere. G. Ayora. Furtadā hispani appellāt: quū ab altero brachio hominē contrahimus: & eundē per tergū accipimus cuius rei præsi/ diū imo nocumētū facaligna uel manū supra pectus imponere est: transpedē sic etiam hispani dicere solemus: altera sicte aggrediēda scilicet ē pars: quæ quū fugit: alterū pedem inuadit atq; depræhendi cū nostra puncta pedis p petasum conuenit. Sed quando nobis undiq; armatur: supra gēua flecti: & manu nostra hostis cincturæ loco in ipsomet corpore sito: occurrere popportunū est. Quum ab ea præterea diplōidis parte quæ supra collum ē: appræ

henditur rotatio ad utrunq; pedem fieri potest: quous ut ea in illo latere in quo manus nostra demissior est: ponatur: superiorem altera a collo sub hostis uiciniorē alam mutare: necesse ē, contra quas res praefidia in facaligna atq; ipsa rotatione consistunt. Ab eodem quoq; loco facaligna poptime fit: quā aduersariū per concitatum girū detrahimus & ipsius pes ille capitur: in quo nō ad alterā rotatiōem armari debere ostendimus: sed ad meliorē huiusce uersutiae solutionē ipsū contrahentem sequi qui experiri uelint: aperte cognoscent. Trāspedē itidē nō inutilem inde etiam facere possumus, qui tamen ut praestet: conditiones has sortiri debet: puncta pedis scilicet nostra hostis calcanem per exteriorem superioremq; partē obligare & ipsius cruris genu suo aliquantulum inferius obnixi obici: ut hostem in tergū agat: debet, quā magnam ut soluamus: manus superior nostra per illū petus usq; ad cincturā non sine ui maxime in extremo situ uerrēda est: pedemq; prope huiusce actionis finem extra contrahere. Verū tunc illud nimū cauēdū ē: ne uel rotatio uel deuiatio ilico nobis fiant.

G. Cor. At uera deuiatio (quam desuio nostri dixere) ex hac sola parte fit: & hoc modo praestātiū quū per rotationem uidelicet: hostem tenemus: ilico cum saltu quodam leuissimo atq; celerrimo exterior pes noster maxime fugit: & alter eo modo inter suos collocatur: ut clūis nostra contra sua pudibūdā assistat: supra quā ipse ad solum deducēdus ē, quod sine satis magna ui utriusq; manū nostrae fit. Contra hāc uero astutiam: magna ista qui offenduntur muniendi sunt: inclinari quippe & hostis latus capere cite debet: uel eundem māu ut retrouertat: impellere: superiōrē quoq; manū soluere qua suo brachio apprehenso rotationem ponere iuuat. Ayora. Oneratio quam hispani cargo appellant, quonam modo fiat: accipe, lumbos auctores ad hostem uertunt: quo in tempore eius brachium quod supra collū est: capiunt, quod tunc rumpi posse uerendū ē, uel idem supra caput uertere corrūpereq; etiam possunt, contra quos cum puncta pedis facaligna agere eandem manū inclinantes maxime decet.

q Vum per brachiorū æquam diuisionem mediis scilicet corporibus pari modo apprehensis istius generis pugna cōseritur: iisdemmet expugnandi atq; protegendi uersutias quas superius i colli apprehensione diximus: utendū est. Rotationē uidelicet agere: & facalignā ponere: quous hinc non nisi ad remotiorē pedem ea fieri soleat. Mediam etiam magnā quam anguigeram appellari per conuenientiā & posse & debere docuimus: eodē in crure quandoq; fieri licet: cui?

soluendi modus multiplex est: hosti enim uel facalignā armare uel illius corpus impellere: uel nostrum supra alterū solutū pedem deducere & cum obligato suum in solo nitentem a tergo percutere, quo fit: ut dominus in tergū cadat. Contra omnem quoq; rotationem maximum facaligna præsidiū est. Hoc quoq; in loco inscia quædam nō iā uersutia dicta (netia etenim ab hispanis ob sui similitudinem cognominata est) fieri etiam solet, a qua non nisi suæ proprietati cognati homines cadere assuescunt. præcipuū equidem ab ea periculū auctorib; est. At quum nos a solo leuare nituntur: uel postq̄ iam eleuati sumus ilico amplam magnam mittere (quæ ancha a nostris dicta est) cōuenit. Fit enim ea quū altero crure nostro suo; alterū nimīū subleuato: hostem in tergū uertimus, eūdem quoq; supra latus depellere prodest: uel quū per lumbos flecti per anguigerā in hostem uertimus. Ab hac demū uersutia magnæ staturæ homines summopere iuari queunt.

INTERPRES Quonam modo uel conuersiones: uel uortices (si aliter dicere concupieris) quas hispani bueltas nominant: fiant: paucis absoluā: altera manus quippe super ilia altera uero super lumbos imponenda est: ideoq; remotiorem pedē iter aduersarios auctore cum celeri saltu maximaq; inundatione collocare in solo conuenit & aduersarium suo tergo inflexo super se accipere decet: neq; ibi consistendum est: sed inceptum iter donec hostis iterū atq; iterum roteat: insequi oportet. Neq; aliter huiusmodi conuersiones aduersantē q̄ fiunt: quū hostis namq; nos ut uoluat incipit: is a nobis eadē ratio ne subleuandus est: uel facalignā ei cum talari armare debemus.

Quum e singulis præterea luctat brachiis (mos palæstris satis assuetus) optimum rotationes locum habent: immo quandoq; pes qui minus propior periculo stat: minitandus ē: quā rem in omni istius generis industria obseruare iuuat. At contra rotationes has aliæ sibi similes ex aduerso latere tamen contrariæ sunt: quibus præterea omnib; nimium facaligna in utroq; pede posita contradicere solet. tierū quū pedem illum quo ipse nos offendit: capere uolum?: super salire necesse est: transpedē etiam iisdē conditionibus hinc q̄ a collo facere possumus. Insicia quoq; atq; oneratio inde fiunt: magna deinde illa quam furtadam ab hispanis non iniuria appellari docuimus: nusq̄ alibi præstantius q̄ ab hoc loco fieri assuescit: quū aduersarii brachiū nāq; cū celeri impetu anteducitur: tergum facile capi potest: uel in eo saltem altera offendentis manu posita ampla ponitur quæ ibi hoc modo rectius fit: crure nostro in suo fœmore iter utraq; crura collocato: & eū

dem ad eam anteriore tamē partem in qua reliquū crus suū sistit: con-
ducere. Si ex hac apprhensione demum caput nobis capitur: ut
uel rotationem uel anguigerā magnā agere possimus: collū inter sca-
pulas contrahere & hosti eundem subleuando magnopere inhærere
oportet. At manus nostræ tunc ei? cincturā amplectere debent: & nos
inde rotationem uel facalignā per cruris ipsius bucham pōere: is quo-
q; deinde insequendus retrorsum est: quāuis in primo ictu non caderet

Ayora. A latere clunileuiū fit, quod ut bonū sit per poplitē agen-
dū est: neq; absq; magno impetu pōi debet: ut bucham ipsam flecte
re queat, cuius uersutix cōtrarium & supsaltare & transpedē in suo
fixo pede ponere ē. Mediana quoq; (quā totiens anguigerā dixim?) in
de optime fit quū saltatur & maximo cū rigore retrorsū uertitur & ho-
stis supra clunē leuatur. Contraria autem (quæ præsidia sæpe di-
ximus) plura fieri posse non dubites: at tu meliora collige. cum apprhæ-
henso itaq; pede suo in terra sistenti per calcaneū tempore quo saltat
in primis armare debes, at nos tūc supra reliquū latus sistere ut nos
protegere & hostem ferire possimus: conuenit: sed si nobis in hūc mo-
dum magna hæc impugnatur: i facalignā cum pūcta pedis maxima
cum celeritate uertendū est: neq; aliter in clunileuio agere decet. quū
ab hac præterea parte facalignam absolute agere uolumus: hostis ad
nos nimia cum inundatione trahendus est: & uersutia uti superius
ostendimus facta super ipsum ut in tergum cadat: quoad fieri pote-
rit incumbere debemus. Contra quam aduersitatem hostis subleuan-
dus est: cui ilico: noster inter suos pedes armare debet: quem quāuis
depellamus: nunq̄ uel sine aliqua uersus nos rotatione faciendum ē.
Ampla non aliter hinc q̄ e singulis brachiis fit. G. Ayora. Ea
postmodū astutia quæ lūbos semp affligere & quādoq; rūpere solet
(ob quā causā delumbata ab hispanis dicit̄) capite apprhēso & sal-
tu ulterius facto si aduersari? post nos ducitur: fit. At quū ipsū hostē
in illa parte uel ifringre uel laxare saltem (quod nunq̄ in ludo fieri de-
bet) oportuerit: uis nostra supra illius scapulās dirigenda atq; impo-
nenda ad summum est. Et quum quempiam (qui mala mereatur) ma-
le tractare uel attōitū pro eo tunc saltē reddere cupieris: hæc apprhæ-
hensio firmiter tenēda est: & nos ad extra deambulantes tēpus terere
debem?: sed ut illam priorem: immanē scilicet quā delumbatā appel-
lari docuimus: interrumpamus: ad partem qua sistimus cite fugien-
dum & hostis ab omni sustentaculo nudandus est: quo fit, ut is in
tergum sine ulla ui cadat. uerū si nostrū collū postq̄ ceperit: firmiter

tenere decreuerit: nostra manus supra suum humerū poni & ab illius facie ea conditione capere debet: ut uel disrumpatur uel uertatur i tergum. At si facalignam nobis posuerit: ilico pro uiribus erigi & eundē in rectū subleuare oportet: ut illius uis uel penitus tollatur uel nimia ex parte saltem extenuetur. sed quando anguigerā nobis posuerit: supra absolutum latus incedendū est: & ipsum ad eandē partē conduce re: in qua contra clunileuiū inclinatione protegemur: nonnūq̃ etiam inundationibus quæ rotationū modum aliqua ex parte habent: iuuamur. At quum nostrum latus ab hoste tenetur: ut libertatem saltem recuperemus: manū nostram quæ superius est: tollere debemus: & reliquū brachiū nostrum sub illius ala mittendum est: indeq; clunileuium ponendū est: quo fiet, ut is & cadendi periculū subeat: & prope sui brachiū corruptionē accedat. Verum quū nos inferiore partem occupamus: iunctim incedere procurandū est: & alterum cū rotatione subleuare: quī securius & minus laboriosum sit ad præsidia potius q̃ ad expugnationes intendere. In istius demum apprehensionis initio tantū qui inferius est: aduersariū rotare & propriū caput continere debet: ut tergum capere possit. Sed q̃ hostis tergū occupant: brachia ad anteriorem partem transmitti nequaquā debent: sed manus in suis lateribus habendæ sunt: indeq; ad quam partē ipse uerti intendit: uigilanter prospicere contra quā ilico armari debemus. Et si eadē aduersitate laboramus: ut suas manus antè habere possimus nitendum est: ut is nobis proximus fiat: quo facto inclinari & onerationem (astutiā a nobis superius expositā) agere uelle demonstrandū ē, quam tamē in crudelē quā delumbatā ab hispanis appellari dictū ē: repētino atq; ipetuoſo motu pmutare debem⁹: hostis quoq; ad anteriorem partem deducend⁹ ē: indeq; in facalignā per pedē illū qui nos inſequēbatur celerrime conuertendū est. At si nos hinc a solo subleuat: altero pede nostro alterum ipsius crus per exteriorem partem colligare peropportunū erit: ut quū nos ad terram reducere cū ruina uelit: non nisi pedibus cadam⁹, uel ille saltem qui liber manserit: terram repetat.

¶ Vum homines qui dextero latere sinistro præstantius utunt⁹ (uti omnes fere mortales agere solent) si p aliquot dies exercentur: & rotationes & deuiationes longe melius (supra sinistram q̃ supra dexteram manum peragūt. At sinidextrī (ne ambidextros dicam) quibus altera manus æque in usu hac dextra est: e contra p consuetudinē illam uertendi se in aliud latus agūt: sed in facaligna oppositū

aperte experitur: ob maiorem ad contrahendum ipsius prosperi lateris uim: neq; hoc tamen a natura sed per habitū fieri sensui patet. Si minimos natu namq; suo arbitrio uti parentes derelinquerent: quo brachio maior mortalium numerus uteretur: ignotum est: neq; minore sinistri dextris uim in suo latere pro sui corporis discrimine possidere experiuntur. Omnis præterea industria postquā excogitata immo cōsulta est: mature exequi debet: neq; illi celeritas: uis: atq; animi strenuitas denegandæ sunt. At tunc harum partium nihil si fieri possit: in nobis referuare debemus: uerum omnia in discrimine mittenda sunt: non minus equidem si fortunæ uices secluduntur: ad nouum præsidium si eo tunc aduersamur: restamus: q̄ fortes ad expugnationem ingressi sumus, qua quidem met conditione in nostra defensione sine differentia uti debemus. Nam quanuis caput nostrum iam terram contingere uideatur: nunquā propterea corpus remittendum est: uerum hostem subitus reuertere semper inniti debemus: ut si fortuna nobis quandoq; aduersetur: ruina utriq; saltem ascribatur: immo & inde sæpe qui animi magnitudine præstant: non semel incolumes remanent, qđ demum iter in omnibus actionibus obseruandū est. Nunquā & enim uel inclinari uel remitti ulla ex parte debemus: donec ad statutum deueniamus finem uel eundem saltē non nostra culpa omississe iudicemur.

a Ligua deinde præsidia adducemus, quibus & contra personarum magnitudinem industriæ: locorum complexionumq; uarietates protegi possimus: leges quoq; nonnullas quæ in ipsa palæstra obseruandæ sunt: adiciemus.

Quum iis itaq; qui robore præstant hominibus solutis uestibus caligis uidelicet toracibusq; luctari utile est: omnis & enim persona solutior eo modo redditur: ut si trahitur hostium impetum uel uita re uel effugere rectius possit: neq; quispiam nos sine ingenti difficultate cum hac conditione capere ualet. Sed cum illis qui imbecillitate laborant: & arte atq; industria præstant: oppositum capescere: oportet: quicquid namq; apprehendimus: id firmum est: & quando huiusmodi aduersarii nos fugiunt: isequendi donec uel ad parietē uel extremum circuli perueniant: sunt, quo in loco secum q̄ stricte coniungendum est. Tunc quippe quanuis armēt (qđ rarissime agere queūt)

nunq̃ nos tantum adducere ualent: ut manus uel q̃d uis aliud mem-
brum nostrum in ipsa pariete situm præsidium inuenire uetetur: ne
q; nos multo piculo subici sinit.

Sed si nos ad idem periculi gēus conducere moliūtur: super aliud
lat? uel deambulare uel diffugere debem?: & quū aduersari? hanc par-
tē petierit: tu illā obserua: & man? & caput illius pectori obice: & tem-
pore quo is suas uires supra nos imponit inuadend? est. Alterū quidē
duorum extremorum cum fortioribus capescēdum est: uel omnia ut
eos superemus fortunam tentantes experiri: uel illud opperire tem-
pus, in quo is dum nos insequitur in insidias cadat: quæ res omni in
loco ubi deteriore partem habere per rationem iudicamur: obser-
uanda est. Cum proceribus coniungendum & a cinctura capiendū
est. Eorum quippe & brachia & crura longitudine præstant: quo fit:
ut quū separatim incedunt: & armare & apprhēdere suo modo pos-
sint: cum minimis uero remote quantum fieri posset luctandum est:
ipsi & enim inde neq; apprhēdere neq; pedibus offendere ualent,
qui si coniungi pugnant: corpus nostrum deuīdum & suum aliqua
cum industria ad solum contrahendum est. Magnitudine & grossedi-
ne exuperantes homines nudi commodius luctari assuescunt. graci-
lia siquidem corpora manibus cingunt, qd̃ econtra fieri omnino ne-
quit: sed quum uestibus tegimur & ab eis capi & cōtrahi possumus.
Nunq̃ cum fortioribus parumq; in hac re instructis in solo molli lu-
ctandum est. Illic enim & pedes ultra modum defiguntur: & is qui
in terra manet: quum armatur labi solet. At grauis hostis in huiusce
modi locis adeo plantari uidet: ut nunq̃ inde sine magno robore euel-
li posse iudicetur, quæ res ignaris quibus uirium copia tributa est:
maxime fauet: & illis qui industria atq; arte uictoriam potius q̃ robo-
re quærunt: q̃ nimium aduersa est. Nā u qui uim atq; ingēium possi-
dent: illic ubi fortuna minus regnare possit: martem committere de-
bent: uel in solo scilicet coctis lapidibus contexto: uel si minus in ter-
ra dura ut hostem in summitate inueniamus: & pedes nostri quū ar-
mauerim? magnā firmitudinē inueniāt, i istis siq̃dē atq; huiuscēodi
locis cite atq; sine impedimēto ingredi pōt: sed in molli loco neq; fugere
neq; nos protegere neq; cum industria offēdere quimus, quā quippe
ob rem ad rudem modū deueniēdum est. In udo uel irrigato loco lu-
ctari periculosum est: tunc præsertim quum marmoreis solidisue la-
pidibus solū tegitur. Ibi & enim pedes maxime offēdētis facile labū-
tur. is nāq; alterū subleuat: at alter huc atq; illuc sapissime fugit. In

inæquali præterea loco is qui de super est: satis sine proposito armare uideretur: ab eodē siquidem loco hostē attrahere nequim?: quē ab inferio ri parte facillime cōtrahim?. Prope gentem etiam uel aliqd aliud sustentaculū hostisue adminiculū armare non licet, quū sacalignam namq; ibi ponim? aduersarius tergo illic collocato nostrū caput capere atq; premere potest: nos nāq; demissi manemus. At uerum si rotationē facim? quīs is ignarus sit: alter aduersarii quum eleuatur pes in pariete firmatur & nos ad ruinā in tergū compellit. Proceres infimis & a loco quodā æque diuiso & ad eiciendū: & cōuoluendū uti ī palæstra quādo fieri assuesci supius demonstratū est: & ad quæcūq; alia ē terra subleuanda præstantiores sunt: tunc præsertim quū æqua appræhensio utriq; cōceditur: & pari diuisione rem eādē aggrediuntur. Nam quū quisq; suo arbitrio prædam uti fieri debet: iquint: suā conuenientiā singuli inuestigant: & quum æqua brachiorum lumborumq; diuisione congregiuntur: quādo auctor sese erigit: haud aliter minorem subleuat: q̄ eundem proceritate deuincit. At minor quāuis in tergum flectatur caputq; prope terrā ducat: nōdum maioris pedes dimouere potest. Quādo ab æqua brachiorum diuisione luctatur: magn? quidam (sed a paucis animaduersus) excessus fieri potest. Manū scilicet quā alter sub nostro brachio mittit capere: illāq; in sua cinctura collocādo deprimere, tunc & enim si secū coniungimur: neq; is multam resistentiā agere: neq; a nobis ut non facile eleuetur sese defendere pōt: si uel sacalignā uel rotationē armauerim?. Aliā quoq; q̄ longe meliorem astutiam hæc appræhensio nobis ostendit: brachium siquidem in quo hostis arma gerat: capere & ipsimet adherere parti ne is ictū agere possit: edocet. Et quum hinc hostis externendus est: nūq̄ id nisi per rotationem uel transpedē fieri decet. Huiusmodi nāq; magnæ & in principio & per certaminis successū & si ob alias causas ob hanc cæteris longē præstantiorē maxime excellunt: quia illis nos itegri aduersarios solo cōæquamus, cū quib? nūq̄ inuoluti cadendū ē. Reliquæ attamen industriæ & tarde ueniunt: & dānum æque fere diuidūt. At armosq; præceptores illi qui ensē in ipso uel certāme uel ludo capere præsumūt: ad nostrū brachiū deuēire permittēdi sunt: quoniam illico sub suo mutato & rotationē opposita & a sua tur atq; ipetu facile ruūt. Quū ali? præterea uel armat uel ictū cū robore facit: nūq; eo modo quo stabam? opperiēd? ē: sed p oppositū uel ab ifra fursū uel e cōtra uel p mutatis laterib? moueri debēus. Is & eni uim ī eā ptē q̄ nos cōsedim? instructā directāq; ducit, quā eqdē ob rē si illa uariat a nobis

& eius ars remittitur & uis magnopere extenuatur. Si oēs equidē ictus exciperem? & cum multis decertandū nobis esset: facile læderemur: & corpus nostrū corrūperetur: & quandoq; uinci necesse esset. Verum uium nostrā & ad tēpora & ad opportūa loca cōseruam? eodē modo hostiū ictus irriti deludendi frustra; deserendi sunt: dūmodo eis resistere nos necessitas haud cogat. Nimum aut iram aut furorem cū his qui sese defendunt: tēperare ac mitigare debem? maius equidem periculū sequi solet: si hostē in quouis corporis actu mediocri uipræditū magnopere expugnam? q̄ cū ualido: si quando is detegatur nostros ictus agere expectam? Is & enim qui sola sui præsidia quærit: adeo prouidetur: ut secum nō nisi per stricta ac multū periculosa loca congregari necesse sit: per quæ & a nostra ui & falsa extimatione ad hostis optatum sæpe ducimur. Illud tamen negare non licet: eos qui ut protegantur effugiunt: diffformes uideri solere: neq; ex seipsis magnā operationē agere ualere: præter q̄ quū hostes aliquo ifortūio quādoq; affliguntur, qui tunc etiā deuicti fere succubuisse iudicantur.

At uerū bona defensio aliud iter habere debet: nēo & enim multū resistere: si continue cōtrahitur: potest. Sed aut expectare aut tantā saltem moram agere debet: ut hostem deturbato ordine aggrediatur, exemplo itaq; aduersarius determinato animo & sine ullo uel impedimento uel mora inuadendus est. Si semper quippe retro fugerem? quicquid a nobis possideretur: facile amitteremus: idq; in hostiū potestatem deueniret. Is demū qui coniungi & strictiorē pugnam desiderat: multum moderari debet. Sæpe & enim uel uoluntas uel appetitus adeo rationem obcecant: ut membra abiecto ordine ea loca petāt: in quibus damnum non sine maxima ignominia accipitur.

p Ropugnādi mod? hic est: solutis uestibus in primis indui: & temperate & supra gēua inclinate paululū incedere: & passus uel retrorsum uel in alterū latus saltem facere (antē? siquidē pergere offēnsiōis est) Manūs & caput in pectore mittere perutile ē: & si locus in quo nos hostis astringere possit: adsit: in girum deambulādū est: & rotationē deuiationemue illi ponere quū uim ipsi emiserit: nimum iuuat, difficilior equidē ad eundem consternendū tunc labor est: nostram psonam scilicet deuiare subtrahereue (si ornati? dicere cupieris) Sed qui offēdunt minutis passibus incedere & pedes ante corpus ducere debēt: illis nāq; qui anteriūs eunt: nē retro cadant prouidere haud multum necessarium est. Satis etiam inclinate eundem neq; alicui parti iherēdū est. Brachia curta dare: ut q̄primū apprhē

damus: hosti proximi stemus uel eundem si oportuerit dimittere in manu nostra sit. Verum illud ubiq; siue oppugnadi siue prohibendi officio utendum sit: animaduertendum est: manibus scilicet mensuram quandam deberi: qua utraq; idem regimen petere atq; obseruare uideatur, cui rei præcipua cōditio alia inhæret: corpus uidelicet supra pedes recte impositum semper conducere, ueluti sit quā arundo supra manū uel digitorum aliquē erecta ducitur, qđ nunq̃ bene fieri potest: nisi ad eas partes ad quas arundo ipsa uel inclinare uel decere uideatur: pars illa gestans celerrime sustinendo adsit. Quā manus siquidem consistit uirgam ilico cadere eiusdem rei expertis hominibus manifestū est.

Quibus conditionib? pro hostiū diuersis habitudinibus in palæstra procedendū sit. Membrū secundū.

q Vonā pacto circa complexionum uarietates luctandum sit: quo magis a nobis eruditi præstent: adducendū est: ut ubi nostra membra uel defecerint: uel magnā difficultatem inuenerint: aut ea protegendo aut euigoroando roborent: uel illa subtrahendo in iisdē periculis incidere imorariue minime sinant: & hostium fortiores partes effugere imbecilliores uero expugnare cognoscāt. Sanguineus furorem in principio ducit: cito tamen & deficit: & uires reitit. Quā ob rem magna cum solertia illi in principio resistendum est: & eius impetus tolerandus donec ipsemet disrumpatur. Breui siquidē in spacio extenuatur: minuiturq; & per totam demum personam q̃ celerrime deficit. Secum quoq; coniungi magnopere iuuat: tenuem & enim & in lūbis & in crurib? uim possidet. At ii qui robur in pectore: coxis: cubitisq; sortiuntur nimium e longinquo offendere possunt. Cū sanguineo flegmatico coniungendum est: isq; sanguinis impetu snito prius q̃ flegma ad certamen accedat: inuadend? est, quanq̃ illud ignorare non liceat: in iisdēmet complexionibus & uirum & anhelit? differentiam icludi posse: quāuis eadē quātitas cum hitudine utriq; data sit, quibus attamen conditionibus assistentibus tenuē discriminē oriū assuescit: idq; inde prouenit: quia alii aliquali corpulentiuscula excedunt: alii uero depuratione & ossis & neruorū magnitudine præstant. Alimenti quoq; atq; locorum & habituum discrimina satis ad rem hanc conferre experiuntur. Carnis itaq; copia nimiam uim atq; celeritatem in principio tenet, quæ tamen eadem hora deficit atq; soluitur. Sed qui ossium neruorumq; robur sortiuntur: neq; celeres sunt: neq; eandem fortitudinem prima in fronte demon-

stant: quibus magnitudinē ac molē quandā non facile tractabilē atq;
 uertibilem repræsentent, quam etiam ob rem magna cū anhelitus p
 tinacia (ne patientiā dixerim) p actiones augent. At quū hæc tā disperata
 ossium neruorū atq; carniū dissimilitudo iter hoīes datur: rarissime
 easdē habitudines atq; complexionēs possident. Cum colericis se/
 iunctim hac in re decertandū est. In lumbis siquidem cruribus atq;
 ulnis fortitudinē habent: quā ob rem quū prope assistunt: & utilita/
 ti sibi & hosti nocumento sunt. Iis equidem mēbris ex hac parte utū
 tur: quæ in illis fortiores sūt. Cum hac complexiōe tempus uel acce/
 lerare uel cōmorare non amplius prodest: q̄ eorū uel remissio uel ordi/
 nis negligentia ostenderit: q̄ quis minorem natura sui in p̄cipio uim
 immittere soleant: non tamē ut prope piculum accedant. Coleric?
 melācholicus fortior quū inceperit erit: & maiorem omni in tempore
 duriciem demonstrabit, quā equidē ob causam secum astringi non de/
 cet: id & enim suis artubus conuenit, q̄ quū quidq; apprhēdūt: illud
 deferere nunq̄ uolūt. Quā quippe partem ex huiusmodi locis tena/
 cius cōseruare queūt: sed illis qui permutationes adamāt: modus hic
 nimīū nocet. Melancholici quibus non citi in opandi modo sint: ce/
 leritate ostendunt, semp̄ equidē excedenti cū duricie consistunt: qua/
 propter tēperie expūgnādī sūt. Ea & enim maius contrariū q̄ in ipsos
 inueniri potest: est. Secū coniungi ob rigore nō decet: imo & quia plu/
 rimi inter eos nimīa uim tenēt: & artē uel solutionē quib? eam iuuēt:
 illaue recte utātur nequaquā habēt. At quū prope adstāt: minima indu/
 stria sufficere uidetur, ex hac nāq; apprhēsiōe cum agilitate luctari
 nequaquā potest: quā ob rē istius generis hominib? propria est. Elōgin/
 quo nāq; maiori sciētia atq; dexteritate (quæ ab eorū qualitate nō pa/
 rum distare uidentur) opus est. Quum quidpiam namq; agere ten/
 tant: tantum tardare solent: ut aduersario eo modo cognitiōem dent:
 ut non sine magna difficultate sui conatus ad finem perueniant.
 Hæc suæ qualitatis natura est: cui per artem rarissime contradicūt.
 Neq; citi enim in discendo neq; habiles in agēdo sunt, quam ob cau/
 sam quū integris uiribus homines sint: non nisi imbecilles superare
 queunt. At leues atq; agiles melius quācūq; rem discunt: & cum so/
 lutiōe opant̄, eunt quippe redeūtq; & sine multo sui labore: & sine hō/
 stiliū cognitiōe imo & quibus uictoria potiāt: nihil ab iis demonstratū uel
 cōfectū esse uictis appet, q̄ qdē homines cū mediocri uirtē integras actio/
 nes p̄ficiūt. At robusti? e cōtra agere expit: sed quū leuitate præditi su/
 m? si hostes supare neqm? ab us saltē p̄regi ualeus, quā ob rē si sciētia

admisceatur eos quos leues gentilesue alias appellauim? meliorē par-
tem tenere dicimus: quis iter ignaros robustus atq; pōderosus homo
fortior sentiatur. Omnia nāq; iter eos rustice agenda sūt, qbus melan-
cholicus longe propior q̄ leuis est: neq; aliter in cæteris laborib? illis
contingit. Alter & enim laborē quia illū non sentit: alter uero ob ratio-
nem tolerat, a qua quū deseritur laborē fugit. Si æqua uiriū copia ta-
mē utriq; detur: leuis lōge præstabit. Flegmatici & debiles & tardi
quū incipiūt: uēiūt. Neq; dissimiles affectiōes illis ostēdere debem?:
ut eos inopināte inuadere possim?, quū eis præterea armam? celerri-
me & cū omni nostra ui īgredi debem?. Laxitudo siqdē absq; sēsatio-
ne terrā facile hoc modo petit: neq; eosdē hoies tētare prodest, eorū si
quidem uires per agitationē augeri solent: & parua temporis succedē-
te mora non tā faciliē uenū in illis inuenimus uti antea ostendebatur:
meliores siquidē in longū redduntur, cum quib? coniungi ob dupli-
cē causam prodest, quarū altera quia altitudine excedunt est, reliqua
uero quia quū iclinari uolūt: sup hostē magna ex parte icūbere solēt.

Flegmaticus melancholicus & si fortior & durior sit: min? tamen
temperiei sortitur: quibus quum ad aliquam partem iclinant: ruina
certissima est. At cum illis qui nostram et complexione proportio-
nantur: ad artem confugere cōuenienti? profecto est: q̄ naturā utriq;
fautricem insequi. Ille equidem quauis parum sciret: nimium illic
ob ipsi? naturæ similitudinē agere posset. Nā ars non ab oībus q̄uis
ii sub unica cōplexione consistāt: cōmunis habetur: præsertim quum
ipsa idustria diuersimode p accidēs mortales uti soleāt. Eæ quas
differuim? cognitiōes præcipuæ ac præstātiores in ipsa palæstra sunt:
q̄uis aliæ satis multæ scribi possēt, quæ tamē nec facile ītelligi qssēt:
neq; earū noticia multū prodesset. At quū q̄spiā ulterius? in hac arte pro-
cedere uellet, hanc uiam obseruare pene cogeretur.

Quæ leges in palæstra cōueniēt? obseruari debeāt. Membrū. iiii.

I Vctandi leges diuersimode habētur, quisq; & enī iuxta suæ pa-
triæ morē arbitriūue illis uti assuescit. At nos normam quan-
dam hic statuemus: quæ ab omnibus uniuersim recte obseruari po-
terit. Nec minor nec maior q̄ duæ ruinæ numerus in primis esse
debet. Vna equidem ob infortunium aliqd dari poterit: unde uictoria
nequaq̄ recte colligetur: & quū ultra duas transgreditur: alter ob anhe-
lit? defectionē amittere uictoriam poterit. Quam quippe ob rem & ce-
ler terminus & ad quem cite deuenire possimus: statui debet, qui
etiam non prius q̄ omnium uires ad pugnam accedant: finiatur.

Vestes in quibus luctandum est: neque omnino solutæ neque obligatæ esse debent: quibus nonnullis in locis nudi luctentur, quod non recte ob duplicem causam fit, altera quia id indecorum atque inhonestum est: reliqua præterea quia luctandi facultas sæpe armis coniuncta & semper cognata est. At in tempore quo uera pugna committitur: nude præliare minime utile est: eodem quippe modo multum periculo pateremur. Nam si quisquam uestes dimittere uellet: aduersarius forte id agere nequaquam permetteret. Quam ob rem cum caligis diploidibusque luctandum est: neque earum uestes adinuicem colligandæ sunt: quibus torax aluta quadam per cincturam coniungi debet: ut mediū undique obseruetur, quum obligamur namque habilitas tollitur: illis præsertim qui uel curtas caligas ducerent: uel ipsis indui insueti essent. Cadendi modus hic est: quando ambo eodem instanti terram contingunt: is qui armat certe præstat: quanuis illi pretium decerni minime debeat, uerum si qualeuis præter pedes alterius membrum prius solum peteret: ille uictor hic superatus iudicandus est: neque semper is qui uidetur ignorantium præsertim extimatione ad terram prius deuenit. Nonnulli quidem cum armant: tantum quandoque in tergum inflectuntur: ut ilico quum hostis manibus cadit: ipsi super suum tergum decidar, quia in re e contra quam deberet iudicium proferri solitum est, eum namque qui offedit: superatum quod e contra est autumant. Quum alter quippe alteri anguigeram uel trans bucaram magnam ponit: & supra illius corpus cadit: quibus manus subtus ducat: recte uictor appellatur. Neque ipse adhuc suam præstantiam postquam in terra sunt: desinit. Interpres. At trans bucaram & si hæc a nobis neglecta est: ob sui ineptiam id profecto factum est. Fit etenim hoc modo magna hæc quum æqua brachiorum diuisione præsertim certatur, ducitur quippe tunc ad nos hostis eo brachio quod subtus implicatur: subitoque eius uicinius crus a nostro per bucam atque exteriorem partem aduncè depræhenditur: quo fit ut nostri corporis supra suum pectus subita oneratione imposita: ille si ignarus sit: uel non in tempore prouidet: in tergum ruat. At periti hoc in loco depræhensi in magnam illam quam medianam ab hispans appellari docuimus: nulla ineunte mora conuerti & nimium in tergum illud latus inclinari ut hostem conuertere atque externere subtus queant debent. Ad rem redeo. Si cuncti denique qui hac in parte aberrant: puniendi essent: pauci admodum innoxii manerent. Tenuis siquidem inter communem gentem differentia animaduertitur, siue quispiam uirtute & excellētia: an fortuna uicerit. At infortunia uel huiusmodi impedimenta ut non sine exemplis lectorem deferamus: in iisdem locis

maxime fieri assueſcunt: quum pedes ſcilicet uel loci uel alterius rei inconstantia labuntur: uel quum capſæ uel ſedilia uel alia iſtius generis impedimenta locum in quo decertať: impediunt, qua quidem in re eos maiori cum ratione uehementius increpamus, qui aliquid ſe ſcire præſumūt: q̃ ignaros ipſos quibus & ſi uictorem uidet cauſa latet. At uero quādo illud iudicare intendimus, quod natura in noſtros animos ſuppetit: meliorem partem ut plurimū ſequimur, quum quiſpiam nāq; ob aliquod ſimile infortuniū in diſcrimen incidit: ſi eundem clare ac recte uictum appellamus: ratioem offēdere uidetur. Semper & enim in ſucceſſu illa eius aduerſa fortuna nobis occurrit. Nā quum retrahimur: uel ad aliquā partē uertimur: ſi calcaneis cuiſpiam obſtaculo obuiamus: ob idq; conſedimus: dūmodo ſedile ipſum palmarem magnitudinem altitudine ſuperet: haud æque ruina appellanda eſt, nondum quippe in maiori parte uicti ſumus: neq; tota ea pars in qua ſuperati uidemur: hoſtis ui fieri aſſueſcit. Verum quum pedes a ſedilibus ſeiuncti ſunt: ſi ab aduerſarii impetu ruimus: quanuis in ipſo ſucceſſu obſtaculum pedib; tāgam? ſummitti recte dicimur.

Quiſq; & pro arbitrio & pro poteſtate ſua appræhendere debet: dūmodo & a pudibūdis & piculoſis abſtineat locis ueluti genitalia ſunt: os: nares: oculi: capilli: guttur. nam quum a iugulo uel ab alia ſimili parte conſtringitur: expirare uetamur, cæterū uero ſua libertate ſinguli utantur. Crura quoq; cruribus adinuicem ſuam pugnam conſerere debent: neq; a manibus ulla in illis adulteratio pmittenda eſt: quāq; & in germania: pānonia: bohemia: pollonia: aliisq; iſtis cognatis regionibus crura manibus appræhendere ſoleāt: neq; id ſine aliquali quīs falſa coloratione agunt: cenſent & enim omnia ut hoſtem ſuperent: licere, neq; illud denegare auderem: ſi hac appræhenſiōe aduerſarii ſucumberet. Verū uti ſuperius dictū eſt: quēadmodum luctandi facultas & armorū certaminibus fauet: & ſimilis eſt: ut in cōtrarium caſū nō icidat: eorum normā obſeruare debet, nam quādo quiſquis ferro decernens ſi ſuperiores appræhenſiōes ut infimas petat: deſerit, quū is iam uictus magna in parte per conuenientiam appellari poſſit: q̃s homines hos hac in parte errare non dicat? At nō ſolū in iſtis quas memorauimus regionibus hoc fieri ſolitum ē: uerum & pedibus & manibus ſolo innitentibus quadrupedum deambulantium more luctantur. Quum natura demum nos erectos icedere ſanxit: & binis pedibus mortales recte inniti (ut ii ſublime caput ducerēt) uoluit: quæ res etiam a ratione poſt longam explorationem excellens iudicatur, q

præstantiorem & a natura & a ratione iudicatam partē ut deteriore
sequatur: contemnunt: an ipsi contemnendi sint? qui nondum intel
ligendi uim obnubilatā habent: iudicent.

In utraq; britannia præterea nisi in tergum qui luctantur cadāt:
ruinam nequaquā nominant, quod dum ipsi efficere tentant: plurima
sui in terra deponūt membra, idq; propterea se agere dicunt: ut aspe
rius hostibus uinci sit, quod nequaquā licitum est. iam & enim ipsi se/
mel uicti ostenduntur: & quādo suis aduersarius eodem periculo qđ
illi subeunt: subici uellet: nunquā illos tranquillo portu recipi sineret.
At qui reliquos præter illum suum cadendi modos a ruinarū genere
excludunt aperte aberrant, quandocūq; quippe siue deambuletur: cur
ratur: saltetur: petaurizetur: uel alio motu exerceamur: quouis mo
do homo ad solum ruat: is cadere dicitur: quæ res primum dici so
let: indeq; quæ membra prius uel qua cum grauitate solum petierit
peti assuescit: & quantum ad ruinā ipsam statuendam non minorem
uim minimū qđ maius membrum sortiri uidetur: quousq; impar fiat.

Interpres. Neq; domos præterea: rupes: arbores: columnasq; lap/
fas non cecidisse propterea dicimus: quia earum aliæ in latera aliæ ue
pronæ ceciderūt: sed eæ omnes postqđ id quousq; diuerso modo efficiant:
ruinam contraxisse cum ueritate dicūtur. Hispani quoq; illi qui eam
lusitanæ partem habitant: quæ nuper portugallia dicitur: si quispiā
genua manusq; in terra sua uoluntate mittit: eūdem non cadere affir
mant: quem tunc cecidisse fatētur: quū is rem eādē coacte faceret: qđ
ob narrata inconuenientia nequaquā permittendū est: tum etiam ut scā
dalum uitet. Is & enim qui genibus terram cōtingeret: id sua spon
te fecisse: aut ali? cōtra certe diceret, quorū nēmi in illo discrimīe plēa
fides exhibenda ē. Quas equidem ob causas: hispāiæ: siciliæ: & magna
ex parte italiæ hac in re mos obseruādus est: in quibus scilicet regioni
bus seclusis pedibus nullum mēbrum sine ruinæ nomine ī terrā ca
dit: quāuis in nōnullis italiæ partibus atq; in tota gallia morē hunc
contraria cōmixtione adulterare homines soleant. At dementiā illam
demū qua non nisi resupini cadere iudicant: inter demētes uinolētos
q; passim ubiq; perrare uidebis. In gallia cisalpia siue cispadana siue
trāspadana cui? caput Mediolanū cū tota insubria est: grauissimo re
uicti balteo (equino scilicet stasilo ut eorū nomine utar) luctantur:
neq; multam uel astutiam uel dexteritatē adhibēt. Solū & enim illud
agere & animi & corporis uiribus contendūt: quonam pacto alter al
terum gestet: & a solo subleuet: genu quoq; atq; cluni tantum id pfi/

cere conantur: forte rem hanc secuti sunt: quia ea illis haud parū conuenit. Carnis siquidem atq; ossium magnitudine abundant: tempera-
ti tamen nequaquā sunt. In terra grācia & si crura non capiunt: nolunt
quempiā ruinari nisi is solo coæquetur & in humo mensura sui distē-
datur. In maiori uero britānia: quam angliam appellari in prae-
sētia uidem?: linteis uelaminibus per collum circumligatis palæstram
exercent: quæ postq̃ manibus appræhēdunt: tantopere inuoluunt: ut
quandoq; ob spiritus reclusionē cadant. Quod inter pernicitatis genera excellat: & quibus uersutis magis in
ipsa re iuuētur. Particula. iiii.

q Vū inter oīa pnicitatis genera: currēdi facultas utilitate prae-
stare uideat: & in ipsa mortales (quis maiori hoīum nūero id
ignotum sit) satis ars iuuēt, illi actiē hanc dare ratio dictauit. At
homines hac in re ab industria iuari: omnes fere dubitant: neq; rem
aliā præter leuitatem a natura sancitam ad hanc exercitationem cō-
ferre concedunt, quam alii in lumbis atq; cruribus esse uolunt, quod
huic rei minime (quis consonū uideat) conuenit. Istos siquidem mē-
broꝝ uis maiori profecto impedimento q̃ utilitati esset: quis appa-
tia rationem aliā prae se ferre uideatur. nam uti cursus cruribus fit: &
ipsa inde labore premuntur: uim quoq; adesse debere nō iniuria ostē-
ditur, quod tunc certe affirmaremus quū crurium tātum habilitate
curreretur. uti manu clauū torquere: ferrū ue aperire. Verū in cursu
crura corpus sustinet: eaq; ab ipso cite: tarde: longe: breueq; mouent̃
quæ quū graciliora sunt: illa corpus longe facilius gestat. Neq; expe-
rientia quæ idem testetur: longe abest. Nam si singulis cruribus pon-
deris librā unā alligamus: & decem alia in parte humeris superponi-
mus: leuius uehementiusq; ob locorū differentias cum maiori pōdere
q̃ cū mīori decurrem?. Nam si uis in cruribus adsit: pōdus illis inesse
necesse est. Ea & enim maiori grossedini semp adhæret. Nā qui pondus
seorsum sortiunt: quū currere innituntur: cadere sæpi? solent. At gros-
sa crura non solū personā sustinere desinunt: uerū eandem tolerare ne-
queunt: præsertim tamē damnū hoc per decliua deferūt: & per accli-
uia non sine magno labore & difficultate deportant. quā ob rē nemo
ex iis qui infimas habitudines habent: præstās cursor experitur. quā
equidem ob causam grossedinem desuper per naturā q̃ per artem ha-
bere longe utilius est: quanq̃ uim ad eadem loca per industriam cōdu-
camus. leuitas enim uel in ascensu uel in aeris sustentatione depræ-
henditur. At si duo homines in aliquo excelsio loco ponuntur quorū

alter grauis alter leuis corpore sint: si uterq; eodem in tempore uel saluerint: uel ceciderint: ponderosus celerit? terram petet. At si scādere coguntur: e contra sequetur. Si uero ambo æque ueloces sint: is qui uim ad humeros deferret: diutius cū descenderent: per auram moraret. Nā is qui formationē auctam possidet: iam itineris partē peregit & qui uim ab inferiori parte extrahere debet: & maiori mora idiget: & nunq̃ satis amplam perfectionē in ipsa facultate consequit̃. uerum hic ipsius naturæ defectibus magna in parte prouidere edocetur.

Quum currere itaq; uolumus: uis in pectore atq; humeris pro posse deducenda est. Corpus propterea rectum habere decet. Brachia parum per curuata: apertæ manus: coniuncti & nimio rigore distenti digiti per cursum ire debēt. Nā quū pugnos claudimus uis inferius descendere aperte cognoscitur. At hoc modo manibus instructis desuper cōseruat̃. quam dum illic diutius retinere concupimus: cingulū quoddam per lumbos nimium astrictum habere opus est: quæ res personā in altum sustinet. neq; eandem quiescētis modo anhelare permittit. At in cursu utrū anhelem? an spiritū minime trahamus: nequaq̃ sentiri debet. Vex̃ in competētī cursu lapillū fluuiatilē quēdam q̃ maxime solidum ducere iuuat: qui & linguam quoquo modo infrigidet: & ipsā palato cōglutiari non sinat. Crura adeo aperta ire debent: ut eorū singula iter per se agere uideat̃: quæ quū alterum super alterum glomerantiū more implicantur: & si ornatiores uidentur: tarde transire asuescūt. Punctæ pedū parum ad extra ducendæ sunt: neq; aliæ eorū partes præter polices terram contingere debent. Magni quoq; passus faciendi sunt. At quū singulis passibus singuli brachiorū ictus applicadi sunt: neq; brachia cruris alternari sed unūquodq; sui lateris crus comitare debent. aerem etiam longe q̃uis alte atq; cōiuncte brachiis secare decet. Pedes alte leuare: & crura per bucas non negligēt in flexere: ut in posteriori extensione haud tempus amittant. quū in hūc itaq; modum decurrit̃: magni passus æqua pene celeritate uti minimi fiunt. uerum ut anhelitū diutius retinere possimus: corpus ad sexagesimum: septuagesimumue passum usq; rectum ducere: indeq; uel ad. x. uel ad. xy. usq; nō id incuruum aut aliqua ex parte inflexum sed antierius propensū gestare licet: quo fit ut quū erigimur renouari cursūq; nobis incipere appareat. Confert quoq; aliquantulū brachiorum colligare toros. Hæc deniq; ante dicta norma in quouis terræ situ & prodest: & optima ē. Vt cū celeritate præterea quando signodat̃ exeamus pedes & si separati pares tamen in ipsa meta consistere

debent quum alterū nāq; retro stat: totū illud interceptū spaciū amittit solet. Si cum sanguineo currendū erit: longū atq; decliue curricula eligēdū est, is & enim in breui atq; accliuo cursu nimium præstaret. At si flegma hanc complexionē subsequitur: quia sanguis ad centesimū in altū it: & si inde cursus deorsum protrahitur flegma incipit: & illi huiusmodi loci differentia conuenit, quo quidem in modo cæteræ complexionēs sese habēt. quū ad suam magnitudinē enim quæq; peruēit: iuxta eādem simul cū natura sua agit: neq; quidq; ex aliis sapit. Colerici mediocri modo quocunq; in spacio currūt: neq; in aliquo nimium excellunt: præter q; cursum multum tolerant: & per plana loca præstantius eunt, neq; ullū illis hac in re maius cōtrarium compertū habemus: q̄ breue & decliue curriculum, quod prius q̄ ipsi solui & ardorē excipere incipiunt: finitū est. hoc tamen iuxta suæ naturæ terminos & tempus in quo meliores reperiuntur: intelligendū est: in anhelitus patientia namq; reliquos superāt. Melancholici magno cum furore per locū aliquantulū scandentē decurrunt qui si pondus supra se gestare deberent: cæteros uincerent. Quū at descenditur sæpe & manibus & pedibus innitunt: uel uerti saltem more pilæ tum ob furorē rigoremq; atq; intemperie solēt. nimium laborem huiusmodi animantes tolerant, quū istiusmodi tamen complexionis multum quispiā capit: eidem per naturā pnicitas denegata ē, tūc præsertim quū uel p plana uel nimium inclinātia loca currēdū ē, quo q̄ppe in loco carnis molicie nō autē intemperie opus ē, quæ res illis e cōtrario sunt, & quum carō a natura rigida ē: eandē lassare moderareq; p industriā cōuenit. Flegmatici parū in breui curriculo currūt, quū uis & enim illis euenit iam ad terminū peruēntū ē, ascensus huic complexionī haud parum repugnat, ipsius namq; uires sui corporis molē superare nō possūt, quā ob rem illam per accliuia loca portare nō sine magna difficultate ac tēporis mora queunt. Mediocriter p decliuem locum decurrūt: proceritate nāq; huiuscemodi homines præstare magna ex pte solent, quā q̄ppe ob causam magnos passus agere possunt uerum quum descenditur: hanc passuum dilatonē tenuis uis tolerat: si ascendit uero nequaq; longe maior & enim ad id roboris copia requirit, ueluti quum scalā scandimus, quam tam cito penē transire solemus: si singulos gradus q̄ si binos in singulis passibus intercapiamus, quod in descensu e conuerso expit. tunc & enim haud aliter nostrum robur longū q̄ breuē passum tolerat. quo fit, ut tanto celerius quis descendat: quanto magis elongatur. At ascensus: mēbroꝝ duricie

ut uehementior repulsio fiat: desiderat. descensus uero molicię p op
positū appetit, quę pedū ictus ad foemora atq; lumbos cedendo pue
nire non sinit. flegmatici itaq; in longū (uti pluribus in locis demon
stratum est) eunt: neq; ulla tamen in parte celeritatē habēt: sed paruo
cum discrimine ubiq; procedunt.

Cursorū pactiones.

Caput. y.

q Visam ordo in currendi certamine obseruari debeat: profe
quēur. Cursus inter homines longitudo centum quinquagita
passuum spaciū cōtinere debet, quę quidē magnitudo inter omnes
complexiones mediū possidere conspiciť: & in maiori uel minori nu
mero alius excellens utilitas: alius maximū nocumētum esset. sed ad
hoc deniq; mediū omnes cōueniētia quadā (quis nō æque singulis
ea sit) deuenire queunt. Ii etenim qui magnam anhelitus patiētiam
fortiunt: parū hinc transire possent: & qui hac anhelandi imbecillita
te laborarent: non multo ante deficerēt. Verū cursus cum ea uehemē
tia intelligēdus est: ut finis principio correspōdere iudicet: neq; defe
ctus uel excessus in ipso curriculo depræhēdi possit, quo quidē in mo
do pauci mortales in orbe sunt, qui metam hanc transgredi queant.
At si impet? hic atq; celeritas ab ipso cursu demant: iam non cursus
sed celer incessus dicēdus est. Qui discedendi signū currentibus
dare præterea debet: uel baculū in utriusq; cōspectu ad solum laxatio
ne quadā absq; aliquo impetu dimittat: uel ad tertiā uocē sine aliquo
motu eosdē ad certamē inuitet: isq; nimium intueri debet: an ambo
eodē in tēpore an successiue a meta discedant. inter homines namq;
pnicitate præstantes humerū ante mittere non tenue lucrum ē. At si
p manus adinuicē appræhēsi extire cursores uelint: ligno quodam q̄te
nui potius q̄ manibus abinuicē colligari conuenit. sæpe & enim quū
p manus capiunt: & illas astringunt: & alter alterū detinet, qđ nulla i
ipsius cursus parte fieri debet. Si id nāq; uel iustum esset: uel pmitte
ret: nēo debilis cursu præstaret: & currēdi facultas palæstram ipsam
sequi uideret, qđ non tēue incōueniens foret. opus quidē hoc ab illo
maxime differt. quam quippe ob rē neq; manibus neq; brachijs a cu
bito deorsum impediri adinuicē qui currunt debēt. & ea conditione
currēdum ē: ut qui id per maliciā fecerit (qđ sane appræhēdi poterit)
precium perdat: nec secus si uel pedē uel crus anteposuerit: a cubitis
uero seorsum tactus minime prohibēdus ē. quum iunctum & enim ho
mines decurrunt: nemo id sine magna currendi remissione prohibere
poterit, quod quidē inconueniēs ab anterioribus partibus nequaq; se

quid: sed si ambo demum æque cursum peragunt: quis ei qui signum prius
caperet: precium traderet: eundem aliqua in re excelluisse haud recte iu-
dicari poterit.

Quibus conditionibus homines cum ipsis equis cursu quandoque
contendere queant. Caput. vi.

n Onnullis personis uidetur: saltē dicere placet: iam sese homi-
nes uidisse qui equis cursu æquarent: quod inter perniciosum
rum & sarciosum equum fieri posset. At uero quā leues leuibus? & gra-
ues grauibibus applicarem? nemo mortalis iuxta naturæ institutionē
ultra triginta passus equum consequeretur. Illud tamen negare nō licet:
aliqua pactione concessa homines cum ipsis uelocissimis equis cursu
quādoque contendere. Veluti si equus corpore in contrariā partē quā cur-
rere debet: permutatū habet: qui tunc cōuertere debeat: quum eius clu-
nis a currentis hominis manu percutitur: sed si equus peritus in ipsa cō-
uersione ē: & is & homo nimia pernicitate præstant: utriusque ē terminus
fatis æque diuisus prope sexagesimum quintū passum: quanquā cum nō
nullis uelocissimis equis ad centesimū decimū usque peruenire quispiā
posset: quia multum dum uoluuntur in experti equi tardare solent: qui
quā celere conuersionē haberet: & in sibi uel familiari uel noto saltē
loco curreret: quemquam ante sexagesimum passum contingerent.

Quum a caudæ pilis caput: sexagesimus passus conueniens termi-
nus est: huiusmodi namque apprehensioe homo haud multū iuuari po-
test. si parum & enim equi cursus nostrorum crurium eundi facultatē supe-
rat: uel apprehensionē deferere uel cadere uel utrumque simul præsertim
per accliuia loca facere: hominē cogit: neque id quidpiā equo nocet: dum
modo is non trahatur in latus. ipse equidē antea cum furore currit: & nul-
lam uim retro ponere potest. At nulla ex parte tantū spaciū homo
cum equo currere posset: quā si ex stase apprehenderet: super quā innite-
ret: sed corpus ante equitis crus ducendum ē: ut equi uis peditis bra-
chium impellat: & hominem antequā conducat. quū aliquātiſper nāque
retro restat: nos uel prædam deferere uel cadere celerrime facit. Ut
hoc tamē præstantius fieri queat: crura ut longos passus faciamus ni-
miam eleuanda sunt, quæ quum in alto reperiunt: equi uis ea distē-
dere facit: sed si paruus passus fieret: ulterius ire nequaquam pmitteretur
Ex hac denique apprehensione centesimus passus ambobus equo scilicet
atque homini conuēiret. illud demum animaduertendum ē: huiusmodi
equos illarū regionum esse debere: in quibus eiusdem animantes uelo-
cissimi nasci soleant: homines uero uniuersim capi possunt: quis non

nullis in provinciis pauci ueloces oriuntur.

INTERPRES.

n Vnc me quæ plurima noua atque incognita nomina dicere: exemplar imperat, quorum nonnulla explanabimus: sed reliqua quum non nisi in ipsa arte uersatis hominibus coueniant: sine quibus literati homines periculam hanc intelligere oïno dubito: omitem? quæ quippe ob rem multum ibi uel temporis uel laboris consumere dum illa dilucido: nequaquam spero. Quapropter etiã nomẽ nostrum ibi crebro intromittere minime curabimus.

Nonnulla uelocitatis genera cum aliis ad id pertinētibus causis explicantur.

Caput. vii.

u Oltear atque trepar illa exercitia in primis hispani appellat: quorum illud diuersas conuersiones super equum uel mulam agere istud uero aut in terra aut super funem facere docet. Quæ quidem exercitia non parum grauedini nostræ repugnare uidetur: præsertim quum illa ipsa minimam industriam requirant: quis multum assiduam consuetudinem appetant ut utrumque attamen uel eorum alterum probe consequatur uires altas habere populus est: sed quam non tam præstans naturæ habilitas sit: uis ad opportuna loca per assuefactionem deuenit. Fere equidem extra naturæ ordinem est: hominem tam roboratum uidere: qui nisi brachia prius aptet: super ea ambulare possit: neque quispiam tam debilis nisi per accidens est: qui si ea exerceat: eundem in eadem facultate illa non toleret. ad recte uero uolteadum (ut hispanorum nominem iterum repetam) & cum aura atque gratia quæ requiritur: pauci sunt. Quum in ipsa præterea trepatioe (cuius artifices petauros apud maiores appellatos inuenio) saltare oportet: sanguineis: colericis: melancholicis uis non contemnenda inest, sed quando inflecti opus est: colera cum flegmate præstare assueuit: temperiem quidem qua sustineri & moliciem qua inflecti possit: habet. In rotationibus autem quæ super equum mulamue fiunt: sanguinei colerici: uel colera anteposita multum excellunt, citi & enim ac temperati transeunt, hæc & enim ars uim quæ corporis magnitudinem superet appetit. Nam quauis tantum robur quispiam possideret: ut ingentia pondera gestare quisset: si sui corporis molem sua uis non facile uinceret: nihil hac in re peragere posset. Ad eundem super funem & temperies & attentio maxima (quam tiento cum ampliori significatione hispani dicunt) requirunt. Sed ut in sella ingrediatur gracilitate indigem? uis eadem quæ ipsi? sellæ extremos muros (arções scilicet) in ipsi? giris tangit: quis ob natum grossedinem id fiat: semper

illud leuitatis inopiæ ab aspicientibus ascribitur, quæ quidē in parte & optima gratia & mediocri statura quæ equi prædominetur: conuenit, ut cum opportuna aura demum ubiq; confedeamus leuitas requiritur, quas demum ob causas huiuscemodi artifices sanguinei coloris esse merito debent. Neq; causas ob quas nulla ex cæterarū complexionum numero hac in re nimium ualere queat: filere uolumus. Sanguineus enī tā cite transit: ut itē periem necessario ostēdat, cite quoq; deficit atq; laxatur, quæ res haud tenuem turpitudinem causat, plures etiam rotationes eas scilicet in quibus attētiōe illa quam superius diximus: opus est: perficere nequeunt. At colerici quum infimas habitudines habeant: ut eas erigant: eo modo inniti debent: ut res deformis intuentibus appareat. Melancholici præterea & modice & multo cum furore atq; rigore assurgūt: & magnos ictus ubi consistunt: faciunt. Flegmatici demum neq; sese attollere queunt: immo & quum quoquo modulo eleuantur: haud tantū super brachia sustineri ualent: quantū corp⁹ in ipso transitu tardat.

Quæ præcipuæ rotationes a mortalibus fieri queant.

Caput. vii.

Si demum uel alii haud multum ipsis dissimiles giri conuersiōes: rotationesue (si dicere malueris) super equum ab hominibus fieri queunt, in primis scilicet pedibus equitare, equū saltare, cui perchada sequitur: quæ tamen per dexteram equi partem præstātius fit, tunc & enī sinistra artificis manus super equi clunes considere: at dextera posteriorem arzonem petere & ipse desuper recte equitare debet. Illico gallardescam facere: & ea quæ a niso aue nomen accipit, Eo & enī sinistra in manu sedente cum altera anteriore arzonem tenere: indeq; supra sellam equitātis modo super manum nostram saltare, Ea præterea quæ a cauda fit: accedit, Dimidia quoq; pomata eademq; met integra ab utroq; arzone fieri solet. At feuerina a Galeazio feuerinate auctore cognominata has prætereundo superat, per totā scilicet pomatā transiens in ipsomet giro cū facie ad postremam equi partē facie directā actor confedit. Maura quoq; per eandem uia ab eodē Galeazio a nobisq; & facta & adita est (quam ipsæ ob sui mauri amorē sic noīari instituit) finit & enī utroq; pede ad alterū equi lat⁹ unica rotatione traducto. Quū aliquis sup equi clunes assistit: rotationes (quæ pulchris delicatisq; mulierib⁹ ascribūtur) fiūt, ex qdē oēs de la dama dicūtur, altero nāq; pede equitare priorē ob sui facilitatē obtinet locū, Ambos præterea pedes sedētis more traducere secūda ē, at

mediā pomatā ilico periti faciūt, quibus adhuc illa restat: quæ passa uolta a nobis uti facta ita dicta est, quæ non nisi tota pomata est: sed ob sedentis obstaculum longe laboriosior hoc in loco redditur. Arzona duobus modis fit: quorum alter est quum cursus præcedit: alter uero quando prope equum statur, in utraq; tamē arzones máib? capiēdi sunt: iter quos & brachia siue fixis siue solutis máib? (utroq; nāq; modo fieri assuescit) transeundum est. Ab eadem quoq; appræhensione & semipomata & integra non sine labore fiunt. Rotationem a loro quo staffa depēdet: uel unica uel duabus manibus agere: non parum est (quam de stafili: hispāi del ation appellant) Onerata non nisi ea superior est: quanuis diuerso modo & fiat & nominet. Eadem namq; met rotatio manibus firmis positis agenda est, fit etiā hæc ab equitantis crure: unde nomen accipit. Ab staffa etiam ipsa longiori ad equi uentrem scilicet derelicta intra ea quæ manu cōmissa nonnulli faciunt, Rotationem ad solum deuenientes e singulis arzonibus periti conficiunt, quibus illam quauis periculosior sit cōiungimus: quæ a pugno dicta est: eo & enim in sellæ latere imposito desuper ad terram uertimur. A crinibus etiam circulus alius istis similis agitur: setis namq; q̄paucissimis appræhensis supra manum ad solum pedibus conuertimur. Illa tunc de medina accedit. Illius et enim auctor hoc cognomine dictus in hispania uir celeberrimus est: Ipsam namq; rotationem manu dextera tantum appræhensa: uti alio modo dextero sic ipse sinistro peragebat: neq; ulla in parte cū sinistra tangebatur manu.

At remontadam illam cognominauim? quæ uti a loro solum alii repetentes a nobis sella eodem in tēpore tota reuolutiōe peracta equitat: neq; aliter ab ipso anteriori arzone atq; posteriori super ipsas clunes equitando redire solemus.

At longe asperior montesina succedit (immo præcedit) si dignitatem inspexeris: quā totius operis auctor & nomine & re sibi soli uen dicare uoluit. Hoc etiam itinere præter quod longius fit, nihil enim nostri exceptis manibus tangere debet: & ad aliud equi latus traducendum est. Requiritur tamē ad id ut sinistrum brachium semper firmum maneat. Auctor. Hæc quandoq; fecimus non autem pro arbitrio nostro eandem facere facultas erat, quam si quispiam alius refecit: quid senserit: ignoramus.

Edextera parte istis conuersionibus communi modo uti isti rei artifices solent. Rodadilla scilicet utraq; manu anteriori arzone capto:

& supra equi collum ueniendo unde discedimus redire. Bardasina ab Aleo siculo dicta: quæ non nisi media mamia est: laboriosior tamen, sinistra namq; manus in posteriori arzone & dextra super anteriorem ponitur. In gropada uti in ea quæ a loro fit deuiciedu ē sed pedes supra clunes iponedi sunt. Aliæ satis multæ rotationes agi queūt: quæ non nisi uti eæ quas exposuim⁹ sunt. In bastarda genu dextrum in dextra equi parte ponere: & cum sinistro crure supra anteriorem arzonem equitare. Rotata etiam fit inde: quæ nonnullis in locis media mamia dicitur. Cimata a posteriori sellæ parte capere & erectus in ipsa pedibus consistere super posteriorem arzonem deueniens auctor debet. Capriola ab eodem loco sed diuerso modo fit, pedes namq; uel inter ipsos arzones in sella ponendi sunt: uel tam altius traducēdi ut ad pomatam deueniant. Leuis recte dicta est: quum non absq; exuperanti leuitate perfici queat, sed in modo rotatæ orbiculatæ ue conuersionis deueniendum est: & pedes in ipsa sella constituendi sunt.

Tota mamia ilico sequitur, ea & enim est: quum ambos pedes per rotatam traducimus & in dextero equi latere consedimus. Peregrina itidem eadem est: præter quod in aliud latus sine ipsius sellæ contactu salendum est. Sforzada: conataue (ut non semper a latinitate discedamus) per hūc iter procedere donec cum sinistro crure recte equitemus. Galeazia ab eodemmet Galeazio sfortiaco seuerinate ue dicta illico faciendā (si poterit) est. Dimidiam scilicet mamiam cū italis uel rotatam cum hispanis bis eodem impetu facere. Corrida (quæ cursoria haud indecenter appellari potest) hæc est: per posteriorem equi partem deuenire & pedibus unico saltu supra sellam scādere. Reuersada manus supra clunes mittere & inde uel equitare: uel pedes super sellam imponere. Bilanzada sellam in manibus portare: eamq; eodem in instanti supra equum per posteriorem partem ponere & in ipsa pedibus salire. Periculosa non min⁹ ab asperitate uidēdi q̄ a periculo dicitur: quæ ab italo sermōe schiaouonesca (ne illicam dicam) appellari potest: hoc modo fit, quidam uidelicet in ipsa nostra sella recte equitat. At nos tunc currimus & manibus & capite sup clunes collocatis & crura supra ipsum equitis hūeros eo modo ponam⁹ ut illis ab ipso appræhensis sup eius collū sedeam⁹. Posteriorē illā cui ab hūeris nomē dedimus collocare uoluim⁹: pedib⁹ pri⁹ supra clunes saltare: indeq; equitis humeros alio saltu pedibus etiam conscendere: & postremo ad terram deuenire.

Qua idustria magis hac ipsa in re iuuenimur. Caput. viii.

n Eq; ullis industriis quantū ab istis in hac facultate iuuamur: pedes scilicet parum in solo firmare: & totā uim in brachijs ponere: leuariq; sine motu: & tam alte ire quanto ipsorum brachioꝝ longitudo toleret. Quum ea & enim flectuntur plures rotationes infectæ deferuntur: & nulla uel polite: laute uel aucte fieri potest. Pedes etiam æquā cum capite altitudinem portare debēt: & corpus collectum duci oportet: quanuis in ipsius sellæ ingressione coextendi debet. Verū ad terram illo & eodem modo deueniendū est. Manu sinistra scilicet: nimium firmata: nosq; supra eūdem brachium in rectum rotari ut id corpus gubernare queat. Nam quum ad aliquam inclinaremus partem illud nos cadere sineret.

Quæ calliditas in salendi facultate maiorem utilitatem afferat.

Caput. ix.

n Villam salendi facultas maiorem huic industriam possidet: omni ui scilicet atq; impulsu sursum eleuari: qui distēdi & enī in longum cupiunt: neq; sese in altum attollere curant: haud multū ire possunt, qđ in omnibus saltandi modis obseruandum est. At in duobus tribusue saltibus si u adiunctis pedibus fieri debent: lapides (quos alteres antiqui dicebant) in manibus ducere: & eas in saltu ultimo cū celeritate atq; furore in rectū ad terram demittere iuuat. Ii & enim locū in quo uim imittam? & dāt & dare uidētur, quo quidē i modo & corp? attollitur: & nobis pulchritudo in ipsa actione nō deest. Sed si alteres retro eiciuntur: corpus inflectitur & ad terram celerius q̄ debuerat redire cogitur. Duobus in hūc modū factis saltibus a uigesimo nono ad. xxx. pedem mensura est. In tribus uero inter trigésimum nonum & quadragésimum tertiu limes assistit. Ii pedes tamē mediocres intelligendi sunt: ex iis namq; qui eos magnos sortiū tur neminem hac in re excellentem uidimus. In æquo loco atq; campestri etiam id intelligendum est: ubi nullum istius ad illam partem discrimen cognoscatur. Verum in solo quod coctis tegatur lapidibus uigésimum septimū uel octauū pedem salire haud parum est. Illud præterea animaduertere licet, qui saltum hunc recte perficiunt: eundē cæteros saliedi modos parua succedēte assuefactioe facile cōsequi posse. Salt? ille q̄ cursus ob præcedētia appellat? i hūc modū rect? fit, ad signū uidelicet nimio cū furore ac uelocitate ueniendū ē. indeq; totā psonā p uinib? i aurā colectā q̄tū fieri poterit: eleuare: uerū pedes p aerē ipsum quoquo modo præmittere: caput uero retro dimittere debem? sed quū terra petēda fuerit: subito erigēdū ē, hui? saltatiōis nūc

rus in plano loco uel decimus nonus: uel uigessimus pes est. At uero quū a lapide qui cubitariam altitudinem habeat: discedimus uel concavitas aliqua ibi interceptur: quanuis extrema adinuicem conueniāt ad uigessimūsecundū pedē nō semel perueniri solet. Aer namq; ibidem interceptus nos longe habiliores reddere assuescit. Tres saltū etiam quorum priores unico pede postremus uero utroq; saliuntur: eandem industriam appetūt. Pes enī qui diutius per aerem decurrit: nimium eleuandus est: ut reliquum deportare iuuēt. Hūc saltum sanguinei flegmatici satis benē iuxta suam tēuem leuitatem facere queunt. Itē enim & si parum sese attollere possint: quia crurium longitudine præstant: longum inter ipsos passus spacium accipiunt, istius saltus numerus a quadragesimo sexto ad quadragessimū octauum usq; pedem per planum locum continere assueuit. Non tamen quum huiusmodi complexionis homines saliunt: ad id namq; sanguis: colera & melancholia quouis modo abinuicē commisceātur: requiritur: ut celeritatem: duriciem atq; temperiem salienti corpori dent.

Cum ligno quodam tres saltus agi assuescunt, quorum industria hæc est. Ad metam cum furore deuenire ibiq; brachiorum uires supra baculum ipsum firmare: ut inde assurgamus. Et in ultimo saltu baculum ter quaterue per solum moueri potest: quam ad rem faciendam corpus pro uiribus desuper colligendum est. non minus tamen si bis q̄ quater lignum illud mouemus saltari solet. Saltatur deniq; in hunc modum a quinquagesimo quinto ad sexagesimum pedē. At in unico cum hoc adminiculo si cursus præcesserit: ad uigessimū octauum usq; pedem deuenire uelox atq; peritus homo potest.

Quisq; quater in quouis saltandi genere dum contenditur: salire debet.

Quod iaculandi genus præstantius sit: & magis a uersutis iuuetur.

Caput. x.

Inter ea omnia quæ brachio iaculari solemus: hasta hispana (quæ lancea per totam fere europam communi nomine dicitur) maiorem artem exoptulat. At quanuis multi sint qui eam bene iaculentur: uel qui rem ipsam intelligant: qui edocere nouent: quēpiam inuenire pene prodigiosum est. Maximam quippe in omnib; artibus attentionē illā quā (tiento) ab hispanis dici docuim? ars ipsa requirit. hoc modo attamen iaculanda est: ad signum magno cum impetu deuenire: & ad ultimum illū saltum quem iam in ipsa meta facimus in sinistra partē cōuerti debem?. At corpus rectū cōsistere & uis

quanto sublimius possit attolli debet: sed humeri æque ad anteriore partem propensi ducendi sunt: & tempore quo hasta torquetur corpus supra pedem dextrum multum inniti debet cum quo magna diligentia antea post ipsam hastam exeundum est. Superior tamen ipsius pedis pars illa uidelicet nervosa quæ uolam tegit (quæ empeine hispani nominant) solū uerrat. Si is namque attolleretur corpus supra sinistrum conuerteretur atque inclinari necesse esset, unde & uis amittitur & hasta inclinatur & rectitudinem deserit. Ut rectius tamen eat ilico quum dexter discedit pes is a sinistro consequi debet. Quum ipse namque in meta restat: lancea etiam obliquum iter magna ex parte agere solet, quam quidem ob rem qui magnam undam in ipso iactu falciferorum more faciunt: in sinistrum iaculari assuescunt. At quanquam nimium conuertamur si in rectum eximus: nunquam missile a recto proposito fugit. Quum hasta deinceps a manu depellitur: tota ipsius uel defectio uel perfectio in illo tam breuissimo instanti consistit: indeque impulsus quo bene uel male: longe uel breue eat accipit. Brachium præterea nimium alte atque rigide & in rectum supra suum humerum neque supra caput neque antea neque in sinistrum neque in dextrum latus sed illic a toto corpore consecutum manere debet, unde ipsius hastæ expeditio con torsio (ut latinitatem non sponte fugere uidear) optima est. Sed tunc iaculatoris facies cælum prospicere debet: & lancea manu multum astringenda est: & minimus digitus sub illa collocandus. At pollex hastam pro posse cingere debet: nam quanuis dum capimus non tanta uis ostendatur: quum eiicimus: utilitatem cognoscimus. Et is qui uim immittere non potest: hastam inter indicem atque impudicum digitos capiat: extrema denique depulsio magna cum solutione agenda est: sed si hasta rigida est: nimium quum illi uim damus astringi debet: si tenera uero mollisue fuerit: manus admodum temperanda est.

c Ognitionem quæ cum quibus iaculandum est: haberi debeat: exponemus. Illi qui magno cursu ad metam deuenit: ideque magno impetu exit: ea illi cum suo exitu accliuus danda est: ut is per suum contrarium facilius deuincatur. Si cursus namque planus pateret: & loci exitus dependeret: illi conformarentur: & illis rebus maxime uti ab eisque multum iuuari posset. At qui medium obtinent: per planum præstantius eiiciunt, quorum contraria & accliuia & decliuia sunt.

Si quispiam præterea uel lente uel ad consistendum in ipso signo deuenit: illud cum suo exitu decliue illi anteponendum est, cui quum præst

diū illud in quo firmari possit: deest: parū iaculārī potest, qui per contrariū certē iuuatur. Sanguinei melancholici cum hasta rigida & per locum scandentem multum proicere solent, nimirum si quidem duriciem in manibus possident, qua uim in ipsa lācea nō min⁹ q̄ si ea amentum haberet: immittūt. Missilia nimirum uibrare cogūt: quam ob rem parum minus per ascendentem q̄ per descendentē uel planum locum iaculārī sunt soliti, hastam breuem atq; duram optāt: in qua & totam uim imittunt & aliquem adhuc saporem inueniunt. At si illis cū longa atq; mollilancea eicere accidit: & tantum illam uibrare faciūt & inter manus hærētē detinent: ut eam nullo pacto lōge mandare queant. Sanguinei uel in bino uel in terno iactu totam sui summā perficiūt, maiorem namq; processum nō nisi ad ipso rum minutionē fieri sperandū est, qui demū missilia breuitate: rigore ac leuitate prædita cupiunt. Melancholici grauem hastam densissimā atq; breuem appetunt: locūq; accliuem desiderant. Tern⁹ etiā quartusq; ictus illis conueniunt, quorū repugnantia lancea lōga mollis leuisq; & decliuis locus est. Colerici medium undiq; pondere scilicet mensura atq; qualitate uolunt, qui suo contrariū quū oportuerit repugnādi sunt. Longa namq; molli uel nimirum densa atq; breui hasta aduersantur, locus quoq; uel sublimis uel inferus illis repugnat. Ad septimum ictum usq; sua uis per augmentum deuenit, a quo nūero uel detrahēre uel illi augere nihil illis (profecto) prodest. Flēgmaticorum proprietas semper decliuā præfecit loca: & molliciem cum longitudine appetiuit: neq; hac in re easdem affectiones negligit. In hasta siquidem longa atq; cedenti quāuis non multas immittant uires ea iter duas auras pergens nimirū remote cadit. Ii & ueni neq; illam uibrare faciunt: neq; deprimūt. At si ea & breuis & dura ē: illam insipidam inueniunt: & uim immittere nequeunt. Parum sursum iaculantur: qua quidem in re magna uis requiritur: qua ipsi uti non possunt. In breui quoq; ictuum numero parum faciunt: sed donec ad octauum & decimum ictum perueniunt: augeri assuescunt. At si cum multis eodem in tempore iaculandū est: & meta & hasta nobis conuenientes capiendæ sunt.

Qualiter & minora tela & uirgulæ præstantius eici debeant.

Caput. xi.

Atq; uirga minimā industriā possidet: nā quāuis iaculatores multū in lat⁹ uertātur: & missilia ipsa quoquo modo obliqua manu mittāt: eamē ipsa dirigi & ict⁹ ob anterioris ptis pondus recte

facere assuescunt. Digitorū attamen duriciem & uim celerem & cubi torū grossedinē iaculatio hęc appetit. Hastæ præterea idustria in quo uis iaculandi genere obseruanda est. Ea & enim & cæterarū huiusmodi rerū artem complectitur: & totius iaculationis magistra ē, quæ tātum in doctrina reliquas isti? artis particulas superat: ut ipsa sola eas omnes edocere ualeat: ea tamen ab oibus edoceri nequāq̃ potest.

In lapide minimo iaculādo, qui ob sui habilitatem uolatilis a nobis appellari libet (piedra nāq; uolādera ab hispāis dicitur) brachiū nimīū distendendū & totum corpus supra idem latus inclinādū est. Si man? quippe aliquantisper uoluitur: lapis in sinistram partem semper conuerti solitus est.

Quonā modo magn? lapis propellendus sit. Caput. xii.

a T in magno lapide qui hūero simul atq; manū suppositis depellitur: nulla penit? ars continetur: præter eā quā ipsius iaculationis cōsuetudo indicat, manū scilicet in hūero firmare: & ingentē cū corpore undationē conficere: & in ipsa emissioe corp? supra genua sed & aliquantū supra sinistrum latus propēsū inclinare. Ut metā nequāq̃ transgrediamur hęc sola res firmis pedibus iaculāda est.

Qua uersutia i euicienda ferrea sude iuuari debeam? Caput. xiii.

f Erreum præterea baculū sequitur, qđ sudē a maioribus appellatū fuisse arbitror. Neq; in ea re quīs & multi exerceāt & pauci periti sint: haud multa ars continetur, sagaces qppe hoies illius idustriam non multis dieb? consequi possunt. At sub brachio poti? q̃ de super (quia iactus ascendit) emittere prodest. Quum missile tamē torquetur ut manus in altum uertatur: animaduertendum est. Nam si super hūerū iaculamur & brachiū & man? & missile maxima ex parte descēdunt. At quauis in pre & quacūq; in iaculatioe tempore quo missile pellit: manus supra minimū digitum eleuanda est: nō autem supra policē inclināda. Supra dextrū quoq; latus inniti debes: & cum eadem māu eo modo missile feriendum est: quo minimam pilam primo in congressu percutimus. Pes dexter per quatuor digitos a meta i retrum distans collocari debet, quanto magis namq; a signo elongatur: tantum in ipsa iaculatioe perderemus: immo neq; cum ipsa suade exire tūc possumus: quod duplex nocumentum est. Pedes leuissimē super terram inniti debēt: & quū persona uertit: nihil præter eorum sūmitates terrā cōtingere debēt. aliter enī cōuersionē illā nequāq̃ pmitterent. Corpus rigidum habendum est: quod in tergum aliquantisper (uti in reliquis iaculatioib?) inflecti debet. Facies quoq; cælū spectet.

& quanto maiorem undationē damus: & cū maiori celeritate corpus brachiū consequit̃: tanto missile & longius & pulchri⁹ ire solet, quā/ do lente equidē iaculatores & uoluunt & exeunt: missilia cuiuscūq; generis illa sint: non multū aduolare queunt. Sudē deinde cū dextro pede insequi debemus: qua in re nō tenue luctrū adipiscit̃, uerū ut missile ipsum rectū iter deferere nequeat: sinister pes statim dextrum comitari debet. At quauis in iaculatione corpus in eam partem se/ quendo dirigi debet: ad quā missilia ipsa ire conueniat, quū in sinistrā & enim partē uertim⁹ iaculata res eādē necessario petit. Qua de mum sude cum singulis iaculandū sit: accipe, illis in primis qui & bo nam artē possident & illa recte utunt̃ & sub brachio uti desuper ostē dimus iaculantur: missile longū atq; graue dare (si uincere cupis) de bes: in grauib⁹ equidem rebus cū sumitti nequeāt: nimia industria poni non potest: sed quū subtus quispiā iaculatur: non parū ab ipsius sudis longitudie qua terram tangit: lædi solet. Nā in breui atq; leui ars facile immitit̃ & suam conuenientiā inuēit. Verū qui parū & ar tis & agilitatis habent: & supra brachiū emittunt: præsertim si mul/ ta ui exuperant: illis curtū atq; leue missile p contrariū detur, qđ uel huc uel illuc ordie neglecto aduolare faciūt: uel ad terram subito re mittunt. At omnis ictus qui procul ire debet: nimīā industriā præter ipsius roboris applicationē appetit, sed si istis longa sudes dare: neq; eandem obliquare possēt: neq; unde secū terrā cōtangerent: haberēt, in qua etiam propter longitudinē sui parū fere minorē artē ignari q̃ periti ponerent, uterq; & enim ipsam unico modo emittere cogere, unde ipsis min⁹ scientibus utilitas nasceret: quum rem sibi conue/ nientē & alteri aduersam agerent.

Quo quidem in modo ab equis præstantius iaculemur.

Caput. xiiii.

U Tab equo præstantius iaculet̃: & corpus & brachiū tantū cō uertere decet: & nostrum caput cū ipsius hastæ ferro supra sini stram equi clunē deueniant, unde admodū concitata celeritate disce/ dendū & æque supra staffas consistendum est. Quam ob rem ambæ pari longitudine suspendi debēt. At in ipsa ultia cōuersione atq; emis/ sione nostra fœmora multum astringēda sunt, quo in tempore corp⁹ supra pedes erectū & nullam ad partē inclinatū manere opus est: neq; aliter brachiū ipsum actū rectiusq; q̃ fieri posset consistere debet unde ictus agēdus est, quo quidē in modo & multū & elegāter iaculamur, qui corpus autem supra anteriore arzonē inclinat: & parū proicit: &

difformis apparet: & ab equo quandoq; ruit.

Qui equi & ad iaculationem & iustam pugnam deligēdi sint.

Caput. xy.

e Quum præterea super quem uel iaculari uel iustare debeam?

& plane & longe currere necesse est: nam quis minus hastæ uibrentur: & non tā formosæ uideant: longissime tamē eunt: q̄ si equo? curte: alte & cum furore decurreret, huiuscemodi & enim equi semper cum lumbis feriunt: & hastam nimium trementem & sese cū furore implicantem reddunt, quæ tamē longum transuolare spacium ob eandem causas nequit.

Quod iaculandi genus actores uæhementius lædat.

Caput. xvi.

c Vius rei iaculatio brachio nocentior experiatur: ea & enī profecto est: in qua & tota uis immitti & brachiū nimium concuti

potest: in leuibus namq; missilibus & si brachium uibramus non tamen totam uim immittimus: & in nimium ponderosis & si totū defatigat robur: brachium integrū absq; cōtorsione restat, uerū in lapidib; armisq; leuitate præditis & si uirū pars non totū tamen robur imponit: quam ob rem ea brachiū multū lædere non queūt. At si ictus irritus omnino fieret: ueluti quū missile nobis inuictis ignarisque subterfugit: brachium dirumpi posset: sed in nimium onerosis reb; labor ad lumbos & scapulas spectat.

Lapis uero qui pugnum implet: qui apud nos eodem nomine dicitur uel hasta uel fudes breuis si medium in pondere & excessum rigore habuerint: brachium omnino uel extrahūt uel destruunt, id namq; totam suam uim immittit: & ictum in se ipso facit, missilia & enim huiusmodi nihil cedunt: & impetum quem excipere debuerant: ad brachium non sine maximo sui nocumento remittunt, ueluti quū saltus cursus fit: post quem mollis nos excipit locus, cui? successiua laxitudo nostra crura offendi uetat. At de loco duro contrariū censere quū experiat: decet, qui quū nihil cedat: laborem illum ad salientis personam p reflexionem remittit. Quā quidem ob causam ii quibus brachia semel dirupta sunt: missilia longa molliaq; iaculari: rigida uero minime queunt.

Quantum in singulis eiiciendi generibus iaculari soleat.

Caput. xvi.

m Edium iuxta longitudinem ad quam in singulis iaculandi modis deueniri poterit: assignabimus: si mēsurā in æquo campo & sine ullis concauitatibus capiatur, cū fude quæ triginta possideat

libras quarū quælibet sedecim uncis constet (ut auctoris ordinem sequar) ictuum summus a .xxxiii. ad .xxxv. pedē habere poterit. Verū cū ea quæ .xx. isti generis libras hēat: a .xly. ad quinquagesimū pedem haud uulgaris mensura est: sed libras has bilance non autem aspicientiū iudiciū determinare debet. Cum iaculatoria præterea ha sit quæ tertiādecimā palmarem magnitudinē contineat: cui cōueniens grossitudo respondeat: & media materia consistat: ut mediū etiā in pondere habeat. a .lxy. ad .lxx. passum iaculam potest: quīs ab equo ad nonagesimum sæpe peruentū sit. Cum lācea uero quæ per .xy. palmos distendatur: & reliquas sibi concedētes portiones contineat: ad .l. quintū passum usq; iaculatio protendit. sed si .x. & .xii. palmos habet uel ad .xly. uel parū amplius torqueri solet. At passus isti ex illis qui a nostris sagittariis uti solent: intelligendi sunt: nā si eos iuxta cōmunem mensurandi modū uel uti ratio dictat: caperemus: minus numerosi profecto redderentur. si eos & enim ita coextensos uti quū inceditur ageremus: quādo ad .lxx. passum quispiam pueniret: satis in ipsa re ualere: quīs ab equo iacularet. peditib; uero a .ly. ad .lx. idē meta est. Cum iaculo uero qui octo palmos habeat: cuius ferrū atq; amentum medium obtineant. ad .cxxx. minimos passus peruenitur ex longiorib; autem a nonagesimo ad centesimū satis longus terminus adest. Aliis quoq; minorib; telis & longioribus colligatis ligaminibus nonnulli utunt: quæ fundatorū more utibrantur: & longa spacia transire solent: quibus numerū assignare superuacaneū est: illis & enim mortales haud frequenter utunt: neq; ea utentib; mediocrem adhuc utilitatē afferūt: tum etiā quia raro dominis obtēperant: neq; crebro uti deberent: aduolāt.

Quis ordo in capiendis mensuris obseruandus sit.

Caput. xlviii.

Propter uarietatē quæ in capiendis mensuris passibusq; cōputandis uti assuescit: ut confusionē ipsam saltem extenuemus: aliquid super ea re dicere placuit: ut quantū terræ spaciū quispiam uel currat uel iaculetur cognoscām: quū ipsius actiones nobis p passus ostendent. antiquū itaq; quiddam principiū ob id ipsum repetem: ubi herculē miliaria per passuū numerū statuisse uolūt: eaq; in stadia diuississe etiam censent, quorū unū eūdem herculēm absq; anhelitus respiratione cucurrisse memorāt, qd quidē stadiū centū .xxy. passus cōtinet. At passus singuli quinq; eiusdē herculis pedes & mediocris nostri temporis hominis sex cum duobus tertiis habet: & octo itaq;

stadia mille passus sunt: qui milliare quoddam compleret. At si quædam statua quæ in capitolio romæ est: herculi uere correspondet: alcides ipse per tertiam magnitudinis partem huic mediocri nostri temporis homini in singulis membris utraq; dimensione præstabat: uerum iuxta figuram hanc & nostrum ordinem passuum nomen permutatum est: quicquid namque cruribus maxime expansis intercipit (quod tranco ab hispanis dicitur) unicum passum esse uolebant. Neque id successiue adhuc fieri potest: nisi uel in singulis consistat extensionibus: uel saltationes propriis passibus fiat: sine quibus passus ad tres pedes perueniunt. Nam primus & ultimus tres cum dimidio continent, qui quidem incedendi modus medium iter ambulare atque currere obtinet. Personæ equidem omnes tres pedes in singulis passibus magna ex parte capiunt. At qui sufficientiam in cursu tenent, septem uel octo pedes per singulos trancos dispensant: quis alia trancorum species sit: quæ non nisi salubris super alterum pedem fieri solet: quæ a. xy. ad. xyii. pedes peruenire assuescit. Verum mille passus iuxta incedendi morem unum milliare adimplere dicitur: qui quidem non nisi gigantis cuiuspiam cuius adhuc nomen inauditum fuisse possent. Neque adhuc ratio uel urnæ aliquæ in proceritate communem uirum usque talem fuisse demonstrant. At herculem uel per trancos uel passadas (ut duplici hispanorum pro eadem re nomine utar) quæ quæpiam quinque suos pedes haberet: numerare: facile ex suæ statuæ coniectura colligi potest, quæ mediocris hominem nostrum per quartam partem uti diximus: superat, quam quidem uirum excedentem portionem si eadem utriusque complexio sancita esset: eundem habuisse constat. Hercules namque si illi simulachro credendum est: optimam colericam uidelicet atque sanguineam complexionem sortiebatur, cui si numquam aliquod supra naturam ipsam non inerat: haud magis quam in hac quarta roboris parte nostris in medio constitutis hominibus excellebat, quæ quidem norma in omnibus animantibus obseruari uidetur: dummodo ea ipsa eandem complexionem cum temperie habeant, quæ tunc tantum sese adinuicem superant: quantum ipsius magnitudinis excessus conceditur. unde illud nequaquam uerisimile apparet: hercule unum stadium quod ducentos septuaginta duos de nostris passibus iuxta ambulandi modum cum dimidio tenet: sine anhelitu laxatione currendo peragere. In nostra siquidem ætate nemo compertus est, qui huiusce longitudinis medietatem sine respiratione decurrere posset: quis plures contrarium dicant, uerum huiusmodi quam isti dicunt: anhelandi abstinencia: non aliter est: quam quum ipsius aeris agitatio eo modo undique cessat: ut nullum aerem adesse

appareat: quod quū uere esset: aliud (profecto) nocumentū celerrime sentiremus, quo quidē in modo iudicium facere solent: qui ore atq; naribus sua libertate solutis: quī anhelitu suspenso decurrunt, qui quū eadem expiramina non libere laxant: illis nihil auræ capere uideatur, quæ quidē organa si penitus clauderent nemo ad. c. passum cū uere currentis impetu deueniret. At homines tantæ proceritatis uti figura illa ē: nonnullos tempore nostro uidimus, cui tamen in recta cōpage atq; formatione facile cedebant. Verū si cōmunia miliaria capimus & conuenientem mensurā illis damus, eorū quodlibet mille octīgētos herculis passus ex nostris uero duo mille quadrigētos habet. At leguæ singulæ (ut aliæ gētū etiam maiora spacia non neglexisse uideamur) septem millibus & ducentis passibus nostris. y. milib? uero & quadringentis herculeis certe constant. plura equidē & miliaria & leguas alias mensurauerā: quorū uel medium semp cepi uel ad magnitudinis extremū quoquo modo incliare uisus fui: quā quippe ob causam herculis illud simulachrū libenti animo circumspectaui, cui? habitudo per singula mēbra adeo mihi simillima erat: ut si magnitudinis excessus abfuisset: me illic rectissime fictū esse dicere posses (qđ interpreti qui utrunq; & mēsurauit & sæpe uidit lector facile crede) præter qđ statua ipsa non minorem magnitudinē triplici multiplicitate qđ ego quarta attigebat: immo & me tūc tantopere superabat: ut i unica legua me p quadringētos pedes excederet. Hac differentia tamē non ampli? agitata mediū illud qđ a principio capitis proposuim? assignandū est: ut qui excessum uel dare uel accipere uelint: qua mēsurā per conuenientiā regi debeant: sciant, & ut uera spacia quæ p actiones successiuis temporibus agūt: mente retineant: quam ob rē opportunū in primis mediū dandū est. Magna equidem differentia orit: dū quant? pedum numer? in singulis passibus contineri debeat: agitat. qui quidem pedes a mediocri homine mensurandi sunt: is & enim & cum procerib? & cum minimis statura cōmunicare uideat. At per reliquos nō mediū sed alterū extremorū sequi uideret. Nā quū mediocris hic mensurandi officio fungit: itinerandi mediū obseruare debet. tūc equidem neq; currendū neq; deambulandū est, illud enim passus ultra modū dilatare: hoc uero breuiare assuescit. In ipsa uero itineratiōe tātū discrimen nequaquā fit. quā ob rem ipsius itineratiōis passus præfacim?: quorū prior per quattuor pedes coextendi debet. inter utrunq; namq; pedem duo includunt: cū quibus duo qui extrema iungunt: annumerati quattuor faciunt. At uero quū ulterius procedit & primus

& ultimus passus dimidiū pedem pro se quisq; dimittit. unū quippe pedē cuius passui dare debem? at pes alter extrem? inter duos passus quos coniungit: diuidi debet. quo fit ut singuli medii passus præter priorem & posteriorem uidelicet tres pedes habeant, e quibus roma a porta quæ uel exquilina uel tyburtina olim dicebatur nūc uero a sancto laurétio nomē tenet: ad murū illū usq; qui supra uaticanū montē est cui sancti petri templum adiacet 7643. A porta uero flumentana quæ nunc populi nomē retinet: ad hostiensem quæ sanctissimi paulo nunc dari uidetur 4033.

Quonam pacto iaculatores metam obseruare debeant: & quoties iaculandum ioco sit: & qualis ictus ualidus numeretur.

Caput. xix.

q Visnam ordo dū iaculando contendit haberi debeat: nequaquā reticendus est. illudq; in primis uidere licet: an cū dextro pede missile tū consequi a iaculatoribus possit: quum id a manu uibratur: neq; hæc facultas cuiuspiam deneganda est. prius & enim q̄ idē pes solum contingat: iam missile iactum est, qd̄ cum sinistro ob aduersam causam fieri minime licet. prius & enim q̄ missile uibretur pes ipse in terra consistit. quā ob rem ab eodem loco mensura capiendā ē. totum namq; illud qd̄ pes ille ante iaculi emissionē signū transgredit: in sui beneficio cōnumerandū ē. Quis præterea numerus ictibus impleri debeat: subiungend? est, qui recte quinis emissionibus apud singulos iaculatores constare debet: nonnulli namq; ilico quū incipiunt: q̄c qd̄ suis uiribus conuenit: iaculantur. ast alii contra prius q̄ uim applicare queant: non semel defectū patiunt. quam equidē ob rem in quito iactu meta constituenda est, quæ omnibus media & satis cōueniens occurrit: neq; ulli nemiū aduersa est: quanq̄ ea non in omnibus eiciendi generibus par sit: æqueue correspondeat. Nō tā cite namq; iaculū uti hasta recte mittit: neq; ferrea sudes illa quā totiēns dixim? uti onerosus lapis obediēs est: uerū discrimen hoc longe maius q̄ est certe apparet. quanto longius equidē cum ista missiliū diuersitate iaculamur: tanto maius temporis spaciū in ipsa iaculatione consumimus, quo fit: ut si simplici extimationi iudiciū cōmittit: ea in illis quæ remotius eunt: maiore fuisse numerū iudicat. At uerū quū recte consideratur: non multum neq; inter laborē neq; inter molestiā discrimen ab hoc missile ad illud per ipsum numerum ē: quāto iaculum namq; leuius ipsa hasta ē: tanto magis in ipso reditu tardari solet. & quanto lancea ipsa minus telluris peruolat: tanto mai? ponderis continet: neq;

aliter de cæteris istiusmodi generis rebus iudiciū promas. Missi-
lia præterea cū anteriori sui parte terrā prius ferire debent: neq; aliter
ictus ualidus est: aliter namq; plura inconuenientia occurrere solent;
quæ partē prius tactam cognoscere sæpissime prohibēt, quam ob re
pretiū illi qui huiusmodi excessum commiserit: tolli debet. uerum
si solam excellentiā inter iaculatores animaduerrere uelles: qui lōgi-
iacula siue cuspidē siue alia hastæ parte percusserit: certe præstat, nō
semper etenim & in plano loco & pro pretio eiciēdum est. Sæpe nāq;
contra hostes & quādoq; sursum iaculandū est: quib; in rebus ea mis-
silia quæ inter duas auras (ut cōmunē hispanorū loquēdi modū ad la-
tium transferā) procedunt: & nullū in terrā ictum faciunt: præstatio-
ra sunt, quæ solū equidem cuspidib; petunt: innocentiora aduersarius
esse solent. Et si longū demum eiciēdi discursum uterq; faceret: qui
longi; prouiceret: certe uinceret, parū namq; si breuiare uellet: ict; pro-
be perficeret.

Quibus iudiciis & qui periti & qui istarū ignari rerum sint: ante
congressum cognosci queant.

Caput. xx.

f Aepe quum in actionibus quæ corpore fiunt: loquitur: nisi qui
uerba facit: multa doctrina præstat quam industriam in re de
qua loquit; habeat: per eiusdem motus depræhendere possumus q̄q;
aliquis id ipsum fingere posset, illis attamen qui naturalē portionem
cognoscent: accidentia non multū obscura erunt. Quē de palæstra exē-
pli gratia confabulatur; qui parū sciunt: semper pedē cum quo arma/
realuescunt: præmittere solent: & latus in illa parte inclināt, in qua
apprehendere cōsueuerūt: & manū quæ super stare solet: alia auctio-
rem faciunt. Nā si nōn confedit: sæpe cum eo pede cum quo armare ē
assuetus tanq̄ si hostis adesset per aduentantē astutiā illi mināt neq;
stabile corpus tenet: sed per undationē assuetā agitat. At quū quispiā
sufficienter hac in ipsa re loquit; & personā rectam & pares pedes ha-
bet: quos quum moueret: ad suum ilico ordinem reduceret: satis am-
plam in hac facultate peritiā habere ostendit. Et qui uel iaculum uel
hastam nimīū anteri; posteriusue caperet: & lente aut in latus uersus
ad metā deueniret: uel in exitu supra sinistrū pedem penderet: uel quū
missile non rectum esset uel aliquid humi in conto uel cuspidē habe-
ret: quod si iaculator non dirigeret abstergeretq; & pondus illud tolle-
ret: ipsum illius rei ignarum esse facile existima. E contra autem peri-
tus ille arbitrādus est: qui ea omnia recte fecerit. Si quispiā præterea

uirgulā quandā per mediū capiet: neq; ipsam uibrare fecerit: uel corp⁹ erectū habuerit: nihil in ipsa re uerendus est. At si alius quum illam ceperit: eandē tremere soluta manu corpus intergū flectens fecerit: sciendi indicium affert, qui eam etiam e conto eiciunt: quū illam capiunt: supra locum ipsum indicem ponunt: ipsamq; sub sella conuertunt: eandemq; ipsi brachio copulatam recte contegunt. Quū si des ferrea illa quam diximus: manu capitur: si qui eam ceperit: sinistꝛ pedem multo post dexterū collocauerit: & supra humerū prouicere uel le ostenderit: nullū is periti artificis indicium dat, qui suam ignorantia tunc apertius ostenderet: quando missile ipsum uel retro uel ante præter ordinem caperet, sed qui eam per medium cepisset: & pedibus paribus solo inniteretur: & per dextrum latus flecti inciperet: haud ignorantia signa daret, quæ tunc manifeste in quouis iaculandi genere deprehendūt, quū q̄ eicit: missile uel obliquū mittit: uel nō cuspide ferit: præsertim si supra sinistrum pedem exierit. Periti demū per oppositū certe faciunt. Qui magnū præterealapidē supra caput imponūt quo superposito signum recte inuenire nō possunt: illum multū emitere haud sperandū est. Verū qui manū supra humerū ponunt: & pares pedes in signo collocant: re saltem intelligere ostendunt, quæ qui dem tunc in omnibus actionibus uniuersim capiendā ē, quum homines ipsi inopinate loquūt: neq; easdem res eo tunc curare intendunt. Quibus iudiciis seductores nimia in parte cognosci possint: & qua uersutia eorum fallacia q̄ maxime cauere debeant.

Caput, xxi.

o Stēditur etiam qualis uis ab iisdem hominib⁹ immitti soleat ueluti nauis faciunt: quum ipsam anchoram ad nauem e mari extrahentes reducunt, qui omnes signum unicū ut concordēs uno in tempore conueniant: dant, uerū is qui ante stat: priorēq; uocē mittit: & magis q̄ cæteri singuli suam uim affligere uidetur: qui reliqui prætereā quanto remotius elongantur tanto sese quietius adinuicem uocant. Neq; illud attamen denegamus: nonnullos omnes has partes posse adulterare atq; confingere, quorum tamē simulationes nō difficiliter cognosci queunt, q̄ eorum ignorantia depræhēditur qui aliter agere non norunt: q̄uis huiusmodi seductores ignaros decipiāt. Verum quādo cum sagacibus uiris concurrunt paucis in uerbis magnā de se suspicionem haberi debere ostendūt. It namq; hanc uiam semp̄ obseruant. Ad omnes uidelicet partes tēdere & omnium sese ignaros esse simulant, nulli & enim parti uel pētus adhærēt: uel ab ea omnino

diffugiūt. quā quippe ob rē quāuis sibi familiarē artē nō clare cognoscant: haud parū est nobis eosdē seductores esse cognoscere: & se dolis undiq; fundare: scire, quos etiā & in uerbis & in actionib; per singula momenta uariare sentimus. Neq; res hāc una in parte sed in q̄ plurimis obseruari uidetur, ueluti in negociationib;: corporis actib;: ludis: atq; armorū certaminib;, in qb; qui decipere uult aperte cōspicit: aliqd̄ enī mēbrū qd̄ hostē iuuet: detectū deserit. At q̄ offēdere debet nō dissimili simulatiōe dissimulatiōe ueluti in ipso aduētū debet: donec callidi hostis insidias nudet, in quib; aduersari eundē opprimere sperabat: quanq̄ simulis industria nō oib; cōueniat. Ad id eqdē & magna dexteritas & excellens corporis habilitas requirūtur: quāuis nō cōtēnēd; sit, saepe enī ob magnā solertiā a piculosisimīs passib; liberi euadim; atq; eripiur, & ecōtra ob negligētiā i plāis locis cadere solēus.

Quē modum ante singulas actiones ut probe praestemus obseruare debeamus.

Caput. xxii.
u T pudorē uitem; iacturāq; cū ignōinia fugiam;: pri; q̄ actiōes i publicū faciam;: p̄soas p̄ aliquot dies tēpare exercitareq; op; ē, uerū quū magna differētia iter ipsas artes cōtineat: haud aliter ut illas praestātū pficiam;: regi debem;. At q̄q; ex oēs ordinē appetāt eū dē haud aequa cū leuitate desiderāt: sine qua recte qd̄ siue agēdi siue dicēdi generis id sit: pfici nō posse māifestū ē. uer; i corpulētiōib; re b; uti pōdera uel gestare uel subleuare nō nimia tēperie op; ē: quis in ipsis adhuc corp; p̄eīt; grauare nō licet. Præterea & luctādi & eiciēdi facultates & magni roboris & satis āplæ q̄tatis alimētū appetūt, uerū p̄ tres aut q̄tuor dies ante certamē cibos miuere iuuat: sed i ipsa deficiata die & si parū edēdū multo min; p̄fecto bibēdū ē. Quāto min; si qdē hūoris assumim;: tāto ampliōrē utilitatē in quicq; praestēti p̄tib; fētim;: in iis uidelicet: sanitate: robore: anhelit;: patiētia: leuitateq;: tū ēt (qd̄ nō parū ē) rari; fastidiri solem;. Oīa leuitatis demū genera & parū & tenuē & aridū exoptāt cibū: uer; eor; oīum singula i eo loco corp; exerceri idiget: ut quū ad p̄cipuū piculū deuēiam; nobis facile & nō multū laboriosū appareat, quā qppe ad rē faciēdā norma hāc obseruāda ē. Si cētū exēpli causa passus per planū locū & nullis uestib; curre debueris: p̄ aliquot ante dies ducētos per accliuia loca pōderosis uestib; idur; p̄curre. Si duo uel tres præterea salt; (uti cōmūis mos ē) i publicū agēdi sunt: corp; per aspera loca decem duodecimue sine intermissione prius salire assuesce, per altum siquidem frequenter saltare: nos uelociōres deorsum uero solutiōra corpora reddit. In ipsis demum supra equum giris agendis (quod uoltear ab hispāis appellari &

docuim?) postq̃ conuersiones agere scim?: in alta bellua exercendū ē:
ut quum ad mediū locum deuentam?: ascēsus tam facilis nobis sit: ut
ad rotationē tātū aiūm itēdam?. Verū donec actū ipsos facere periti si-
mus: in humili loco exercendū est: aliter & enim multum edificare per
difficile est. Quū ad actū præterea deueniēdum est: satis multa ueste
undiq; tegi atq; onerari debem?, a qua nudata mēbra & leuia & hila-
ritate lustrata resurgant, brachijs quoq; frequēter uti peropportunū
est: ut corp? in ipsis conuersionib? cum facilitate sustineant: tum etiā
id agere necessitas ipe rat: quia quū ultra girum unū adhuc proceden-
dum sit: supra brachia initi (ut noua fiat uis) oportet. Aliter siquidem
nemo tam leuis est: ut ultra rotationē unam transire possit. At in
armis alia multo grauiora q̃ ea cum quib? dimicandū est: contrectare
licet. Et quum ad palæstrā aptari uolum?: cum hominib? qui multū
roboris hēant: corp? nostrū experiri nimium prodest, a quib? ex omni
parte apprhendi (q̃uis non sine nostro nocumēto id fiat) permitten-
dum est: ut ipsi nos a solo subleuare & per auras rotare & ad plures de-
niq; partes ipellere possint, unde nos præsidii ad necessitatis tempus
inuenire docemur: q̃uis nos & in ipsa palæstra & in quouis corporis ex-
perimento imbecilles aduersariorum partes inquirere: & illis nostras
ualidiores obuiere debeam?. Cōuenit etiam ut plena habilitate ualea-
mus: magna cū quiete non alterari sed eleuari ad actiōes deuenire an-
te quas multis uestib? contactu paululū dormire nimium iuuat.

Quā ob causam plurima ac maximæ calliditatis i armis archana
huic uolumini subtraxerimus.

Excusatio.

Onnulla alia exercitia istis applicuissē: ni cōscientiam graua
re timerē: uti qua idustria & pedites & eqtes ferro & uera pu-
gna dimicare deberēt, quā rē iam penit? silere nequim?: neq; pandere
i totū profecto uolum?: q̃uis id ad aliud trāsseram? tēp?. Scripsi & eni
atq; copulaui alias harū rerum opusculū qddam: quod nemo nisi ii
qui nobis præsentibus uel ab alio a nobis edocto eadem doctrina
imbuti fuerint: intelligere poterit. Immo & nostrum desiderium est:
ut ii soli rem hanc adipisci queant: qui ea non nisi summā per necessi-
tudinē utantur.

An quopiam exercitandī genere quantum homo homini robore
præster: cognosci queat.

Caput. xxiii.

Intelligēdū nunc est: an aliqd exercitiū aliquisue exercitatiōis
mod? sit? cū quo quisnā de duob? adinuicē cōgrediētib? hoib?
fortior sit: cognoscām?. De iis tamē qui æquis pene uirib? contendere

uidetur dicim? de illis nāq; q̄ alios lōgo interuallo pluribus in rebus
 supant: rectū iudiciū quisq; (si expiūtur) dare poterit: uerū de eis ser
 mo ē, q̄ quū pari fere robore cōstēt: hanc uel illā rem agere cōtendūt:
 ut q̄ maiorē uiriū copiā possideat: apte cognoscat, qđ tūc nulla exer
 citatiōe fieri posse nō solū arbitramur: sed & ostēdem?. Quum hoīes
 & enī diuersissimis modis cōstēt: & eorū quisq; illic meli? applicetur:
 & ubi itendit & in reb? quas iam itelligit in quibusq; uersatus ē: prae
 ferti quū a natura uis i illis mēbris sancita est: quā in ipsis actionib?
 praecipua sunt: magis praestēt, alii nāq; & hilitatē & hitū currēdi: alii
 uero saltādi: alii uolteādi: alii nō nisi eticiēdi uel luctādi alteriusue qđ
 uis generis aliā facultatē adamāt: oīa præterea quā ad iaculationē ue
 locitatēq; spectant: uim sublimē desiderare māifeste sentiūt. At pōde
 rū eleuatio inferiore robore praesertum in lūbis idiget: sed ut hastam e
 cōto leuem? alteriusue brachiū inuito domino cōuertam? & ut cæte
 ra quā in hūc modū manib? cōfici debēt: pficiamus: uires a cubitis
 deorsum habere p. cōuentetiā necesse ē. Cætera quoq; quā ad ipsum
 corp? spectāt: nō nisi determinata mēbroꝝ habilitate perficiunt. Quā
 quidē ob rē q̄ in ea parte hilitate nō praestat: quā ars illa requirit: quis
 in tota sui mole uirib? excedāt: facile superari poterit: neq; quacūq; in
 re is regrāt cōcurrere illi cōueniet. Aiunt præterea nōnulli leuia missi
 lia uti uirgæ cæteraq; minia tæla non nisi sola dexteritate iaculari: qđ
 falsū aperte ē. Nā quis aliorū nōnullorū robur nostris uirib? praestet: id
 totū propterea in iaculū immittere nequaq; itelligi licet, iā eqđē saepe se
 cū iaculāur: & oīum iudicio haud minori illi cū idustria metā petūt:
 ideoq; missile mittūt: cōsequūturq; q̄ nos ipsi facim? qui in fine demū
 superātur a nobis, unde eos minorē uim q̄ nos ad rē eandē applicare
 aperte colligit: quis ad plures alias actiōes peragēdas ipsi nobis robo
 re praestent, qđ tamen in mēbris huic facultati cōueniētib? nequaq;
 possident. Ut rem hanc attamē non sine optia cōclusionē defera
 mus: quonam pacto uires quoquo modo mensurari queant: dicim?.
 Eæ etenim neq; graues neq; leues sunt: neq; scandere neq; descende
 re uidentur si in quiete dimittuntur: neq; locum in corporibus occu
 pant. At quantam quisq; possideat uim facile est scire: quanuis ali
 quantula portiuncula ob membrorum uarietatem tegetur: uti desu
 per dictum est. Rem tamen quam proposuim? exponere aggredimur:
 homo quidam centum libras ponderis cōtinet: dūmodo is neq; one
 retur neq; leuietur studio: illic uis nihil agere apte experit, cui tamē
 possessor si ea uti uult: multo grauiorē molem secum adducere potest

Verū ut hominis uis terminata habeatur: ea profecto eius mensura est: quātas uestes suo corpori undiq; iductas atq; æque p oēs sui partes distributas a terra subleuare poterit, qua quidem in parte non minus suæ propriæ uestes q̄ externū pondus extimādæ sunt. Posset quoq; hominū uis aliter suo modo comēsurari: balista scilicet ab stassa suspēsa a cuius funiculo tantū pōderis cū eo artificio suspēdatur cū quo nos eā tēdere solem?: at pōderis illi? magnitudo qđ idem faceret: nostrū metiretur robur: quāq; nos aliqua industria uti lūborū & crurū uibratiōe iuuari possim?. At nōnulli mechāici ob hunc ingentē numerum qui a nobis gestari potest: mortaliū uim infinitā esse garritando astruere uolūt, quā ēt ob rem talia quoq; eosdē hoīes opera posse p̄ficere affirmāt, qui ista tamē dicūt: nondum mediocres philosophi profecto sunt. Nā si alteri? rationis corpora considerētur: minimā magnitudinē aīalia continent: præsertim q̄ illud necesse accidit: in fixis scilicet corporib? inniti ut uirib? uti possim?. dum in aere equidem suspendimur: non multū corporis robore conficere possumus: nisi id ut in altū saltēmus pedibus prius in terra capiamus: sed quum q̄spīa postq̄ in aere est: nouā i ipso uim facere: nisi solū repeteret: & inde iterū atq; iterū sursum resurgeret: id nullo pacto assequi posset: præter q̄ uel erigi uel iflecti quisset: semp tamen descenderet. Memini me præterea ab uno de iis qui hac isania uexabātur: audisse: iā per artē totā terræ molē a nobis cōuerti posse: quū uires quæ in toto orbe icludūtur: tria terræ miliaria utraq; dimēsiōe accepta cōmouere nō possent, unde magnos hoīes ingentes uires habere manifeste probat: quum se ipsos gestare quant.

Quæ discrimina iter maiora minoraq; animātiū corpora magna ex parte sint.

Caput. xxiiii.

m Inora corpora maiorib? agilitate præstare maxia ex parte dicuntur: quā rē etiā nos i ipsa uniuersitate minime denegam?. Ea & eni istis & meli? cōposita & cōpactiora oriri assuescūt: ex magnis uero nō nisi paucissimi q̄ bōa materia cōstēt: exeūt. At is eorū qui prodit: nō minorē quauis in re exuperantiā supra minorē sibi habere experit q̄ suæ psonæ magnitudo excedit. imo & magis aliqd illi præstat: uti desup aliquib? in capitib? tactū est: & nūc diffusi? pandem?. oīa nāq; quæ uirib? agūtur exercitia quādā magnitudinis maiestare dū fieri debēt necessario desiderāt: neq; paruitas eorū ulli (nisi miraculose quodā mō id accidar) cōuēit. Magno tamē corpore hoīes laxi habent: neq; eadē sentētia ipsoꝝ naturæ cōditiōne aliena ē. Eorū quoq; famæ

proceritas aliqua non parum obstare uidetur: quis & enim minimos superet: neq; ipsi honorē acquirere conspiciuntur: neq; rei ipsi? spectator aliquis id ipsū magnificare solet: neq; postq̃ casus huiusmodi prætereunt: eorū quispiam meminisse curat: nihil nāq; illi qui tantam magnitudinē possident: agunt: qđ sibi non conuenire uideatur. At minimi contra qcquid agunt illis igentes laudes afferre solet, modus qppe dicendi est. Hem homūcul? ille quem ego alium instarturris cōsternere uidi. Et quāq̃ comparatio minime uera sit: ostendit saltem minimum illū maius confecisse q̃ a suo corpusculo sperare licebat. Vulgus præterea partem quā accipit: semper auget: siue uiuendi siue moriendi uoce quenq̃ prosequatur: quo fit ut ii qui fama præstant: nō nisi materiem dant: cæterum ipsa in populum habitat. Videtur mihi deum: ubi uirium certamen cōmittendum est: eos qui minimis corporibus constant: non bonam portionem habere quū coniungi & enim aduersariis uolunt: apprchensiones deferere opus est: quo quidem in tēpore si illis armatur: non longe a cadendi periculo absunt: quā ad re-agendam & ad sui ingressum impediendū haud multus labor requiritur. Nam quis multo robore abūdent & brachia & crura breuia sortiuntur: quæ eisdem uel elongari uel proximari sine sui nocumento brachia scilicet minime sinunt, crura ēt quū armare opus est: idem prohibēt, parū deinde pōderis habēt: quā ob rē quāuis difficiles ad occasū sunt: facile tamē a solo leuātur, qui postq̃ in aere sūt: nimia resistētia agere nullo pacto queūt. At magni cōtra brachia atq; crura multa lōgitudinē prædita sortiiri assuescūt, quapropter & accedere & discedere & procul & propē armare pro suo arbitrio queūt: Immo & qđ fortius est: quis tenuem possideant uim: propter sui ponderis magnitudinē nō sine maxima difficultate a nobis more nostro agitari queūt, illud tamē adiūge qđ si ii bona cōplexione proportionātur: uires corporis magnitudinē consequuntur. Huiuscēodi tamē graues res illis præstātius cōueniūt: sudē uidelicet & magnū lapidē iaculari: pondus eleuare. In longo cursu etiam satis ualere possent, si tantū eqđē spaciū quātū in duob? passib? concipim? in unico trāco cōcluderem?: & celerius & minori cū labore currēdi finē facerem?, maior qppe mora q̃ in hac arte fieri solet: pedes in terram mittere est, li namq; parum in aere morantur. Et quis per extremū laborē crura breuia id in. c. l. passib? qđ lōga cōficiāt: ea lōgem magis defessa (profecto) restāt: quū uel p artē uel coacte illud fecerit. At magn? homo maiore p naturā terræ portionē in ipsis passibus consumit: quā ob rē min? in ipso itinere laborat.

Alias nonnullas partes ostendere possem in quib? magni paruis ex
 cedūt: si utrisq; tamē & bona materies & æqua scientia concederetur:
 præsertim si in rebus quæ ad corpus spectant: concertatio esset. Si &
 magnus & minimus enī parum scirent: semper ad partē minori cor/
 pon conuenientem uenirent. ignari equidem semp in primo cōgressu
 coniungi solent: unde minor conuenientiore appræhensionem ha
 bet. At uerum si artifices sunt: quisq; extra moraretur: imo & magn?
 libentius quum magis id ille sibi conuenire cognosceret: quāuis ego
 eorū neminem adhuc uidi: qui sua conuenientia intelligeret. Immo
 contrarium capessunt. Nam uti distantes atq; erecti esse deberent: ipsi
 & accedunt & inclinantur: quibus in rebus & in earum singulis
 nimium perdunt. Quum arbor namq; scinditur: si ea ad partem ali
 quam pēdet: prius q̄ ipsius mediam magnitudinem secemus: cadit,
 quæ quum recte erigitur & si in totum scissa est: supra sui truncū quā
 doq; firmatur. quā ob rem magnus homo rectus incedere debet, quū
 inclinatur enim suæ iacturæ iter ingreditur. Nā quū inclinatione quā
 doq; indiget: nunquā id nisi super genua agere debet: neq; inclinatio
 ad aliquam partem illum iuuat. At ipsi pedes remotius q̄ possunt: eo
 modo mittunt: ut quum ad ruinam eunt: nihil ab iis iuuari queant:
 nec multo magis cadere tardant: q̄ a contrario deserātur. non quippe
 in seipsis sed in aduersariis tenētur: quā ob rem maior labor ut eos
 prosternas corpus subterfugere est. qui & quum illo modo proce/
 dunt: hostes iacturæ securos pene reddunt, qui pedes uel distātes uel
 nimium adinuicem exparsi ducunt: & cum labore & sine utilitate ar/
 mant: quāuis sui aduersarii ut illos adiūgant: a se ipsis cadere queūt.
 Neq; tunc tamen illi qui supra pedes restat: uictoria ascribenda est:
 non aliter equidem aliquo in cespite obstante cadere solemus. Magni
 præterea damnum nimia in parte ob id recipiunt: quia elationē pro/
 ceritati æquare sæpe contendunt. quum aliquem equidem paruū
 qui aliqua in repræstet: uident: eundem ilico non nisi per artem ua
 lere dicunt: cui quoq; & cum artis negligentia & coniunctione se/
 cum: minant quod illis uti superius demonstratum est: maxime no/
 cet uti: quum de brachiis uel de collo exempli causa luctatur: in qui/
 bus appræhensionib? magni prædā ab imo capiūt: & eā prope se ele/
 uare possunt. At minimus quanuis multum inflectatur: alium e solo
 leuare sua membrorum pusillitas uetat: neq; illum super brachia de
 portare potest: ad id quippe magis q̄ duplex uis certe requiritur:
 & e longinquo non nisi brachiis eleuatur, quæ res illi qui auctius

incedit: multo magis conuenit. At e proximo humeris subleuamus qđ illi qui subtrus stat aperte prodest: & ad hanc ultimam partem minores habiliores manifeste sunt: & ab hoc loco si hostem aliter qđ cum humero eleuare molitur: semper armare periculosum est, nos equidē in altum ascendimus: & aduersari humeri ad nostram cincturam deueniunt: ubi suis uiribus recte uti & ab illis maxie iuuari potest: qđ si magni scirent: ueluti paruuli iclinari & utroq; modo exerceri accō tractare possent, isim? nāq; maiori æquari (si ambo erigātur) nullo pacto potest: si eius pedes prius solum non deserūt. Vnde illud præterea ortum duxerit: disputare nō curo: sed id qđ pluribus in partibus dici solet: recensere libet: in quibus magnitudinis genus pro bono habetur: quāq; id nobis nocuum quādoq; sit: uti cū magno uulnere qđ spīa læditur: qđ bonum ob eandem magnitudinē appellat. Omnes præterea personæ & corporis & potestatis & opum aliarūq; huiuscemodi rerum magnitudinem optant. At minimos circa has affectiones reddi: paucissimi profecto mortales appetunt.

Quā ob causā alii ab ipsarū rerum frequentia iuuari alii uero lædi experiantur.

Caput. xxy.

qđ Vum tā longū iam in huiuscēodi reb? discursū fecerim? non alienū nobis apparet: cur nōnulli ea quæ discūt frequēter alii uero nō nisi rare exerceri debeāt: pertractare. Sanguinei postqđ rem aliā quā sciūt eādē post aliquot dies leuiter recēdere satis est. Illā nāq; quū uolūt: inueniūt. Suas uires nāq; promptas cōtinue habēt. neq; etiam uel p laborē uel per longum discursum res quas semel sciunt: augere possūt. At ubi lucherū denegatū est: iacturā timere licet: immo & istius modi cōplexionis hoies totam suā uim in quauis re quā aggrediūtūr immittūt: & id qđ ad sui extremum periculum sæpe accedit quādoq; rūpi lædiue posse & uerisimile est: & sperare licet: quū uires itaq; suas multiplicare nequeāt: eas p frequētē usum extenuare atq; dissoluere necesse ē. quā ob rem qđ citi natura sūt: ediscere sed nō frequēter exerceri: lēti uero & hoc & illd agere certe debēt. Colericis & doctria & medi? usus cōuēit: ī principio nāq; aliqua deturbatiōis speciūcula (quāuis haud multa sit) ipediūtur: quā ob rē quousq; uelamē illud disrūpāt: eosdē exercitatio iuuat. Melācholici præterea parum sciūt: etiam si diutius studeāt tēpore. quā quippe ob rem an ii sine solertia sapientes esse possint: iudicium tibi remitto. At huiusce generis homines nunquā tantum aliqua in re quā exercent: intendi possunt: ut magnum ob id detrimentum accipiant. Immo & quāq; ad culmen sui roboris

usq; sæpe uires asfringāt: eorum duricies ut disrumpantur prohibet. Quapropter diuturno studio uti per conuenientiam debent: quanuis circa ea quæ corpore fiunt: satis prompti sint. Flegmatici aliquam artem cum sufficientiā si ea frequenter exercent: agere solent. Quam etsi nimium insequantur nequaquā affligi possunt, uires & enim nunquā multū asfringūt: quæ quū neglectæ consistunt: adeo disgregantur: ut minima illarum magnitudo reb; applicari possit. Immo & flegmatici quanto magis elaborant: tanto præstantiores redduntur, qui quū laxi: lenti: exparsiq; sint: & quoquo modo iuncti: celeres atq; uniti redderentur, quam quippe ob causam istis uti reliquis edificere prodest: & rem quā norunt: semper isti supra cæteros assuetam habere debēt.

Qua uia & ratione cuiuscūq; complexionis homines reliquos imitari ualeant. Caput. xxyi.

A T cuiuscūq; habitudinis hoīes cæteros mortales i ipsi actionibus æmulari posse tunc dicimus: quum suās ipsi uires extra affectionē illam quam per naturā appetunt: detraxerint: quanquā in corporis actibus neminem adhuc uidimus: qui tantum adhuc sagacitatis possideret: quanuis & in uerbis & demonstratione id sæpe experti in pluribus simus: quanquā eosdem in breui tempore suæ naturæ originem repetere haud semel uidimus. Sanguineorum uis celerrime solui cupit: quam ipsi in sua libertate semper dimittunt: quā si aliqua tarditate temperarent: actiones uti flegmatici qui sibi reotissimi sunt: conficere possent: neq; illi qualitati solum conformari quisissent: uerum magnam in se ipsis utilitatem inuenirent. Quum quispiā & enim superandus est: id non ictuum multo numero fieri intelligendum ē: qui tunc magni esse nullo pacto possent: immo cognitionem potius aduersario darent. quum paucis itaq; ictibus hostis superandus est: quæ necessitas sanguineo occurrit: ut cum celeritate atq; furore aggreduatur. Is & enim minimum per naturam anhelitum habet: quem quum calefacit: breuiorem proculdubio reddit: quum uim præterea quādo uult: habet: ad extra ire & laxitudinē cum tarditate ostendere deberet: ut inopiantē hostem facilius opprimere posset: immo & magis cum sua ui quia eādē quietā habet: operaret: & quū ad aliquod destinatum præpositumq; exercitiū deueniendū est: & si nonnullis uel uestibus uel armis tegi debent: ea neq; numerosa neq; multū grauiā sint: ne membra ultra modū calefaciant. eosdem præterea quies mirū in modum iuuat. Parū equidē qd elaborent: eorū uis atq; habilitas ultra q̄ credi par sit: extenuatur, qui si hunc ordinē demum obseruarent

& tarditatem & duriciem cū uiuacitate ostenderent. Colerici lentiusculi in principio sunt: quam ob rem quoquo modo ante certamē ipsū illis exerceri conuenit: possentq; tūc uti sanguinei facere. At uero quū melancholicos imitari uelint: & membra nimīū cum rigore ponere & eadem duricie apprchendere & industriam non multū extimare debent: & si aliqua magna quandoq; utatur: nunq̄ illi multa solutio applicanda est. Vt flegmaticis demum assimilentur: animū in primis laxare debēt: neq; uires exercere curent: si uero attamen boues (si nō homines ipsos dicere malueris) in his partibus imitandi a nobis essent: huiusce rei ignorantia peritūe longe excelleret. Excedenti melācholicis rigore spāsmari solēt: quem cum flegmatis molicie temperare deberent: neq; tunc tantū deficerent: uel illam complexionem saltem aliqua ex parte imitarent: & cum duriciem cōmittere oporteret: ea cum maiori robore experiret, artem præterea tūc magis sequerent quum colerae similes reddi contenderet, melancholici equidē haud multum ab industria iuuari assuescunt: qui deniq; a sanguineis nihil indigere uidentur, eorum siquidem rigor sanguinis uices in celeritate supplet. Flegmatici & si lenti omni in tempore sunt: eādem qualitatem longe magis cum incipiunt: obseruare experiuntur, tunc equidē uim ubi ab ea iuuari possint: nullo fere pacto immittere queunt. At quum sanguineis assimilari cupierint: cōtinue exerceri & ab inopinato certamine nimīū præcauere deberēt. Sed eo puideant modo ut eā uim quū incipiunt in promptu habeant: quæ sæpe illis post stragem acceptam euenire solet, eis siquidē cuiuscūq; generis principia aduersaria sunt: & quum flegma furorem excipit: quanuis non citum aliquo in tempore sit: sufficere tamē uim tūc tenet: neq; ea sine magno hostis labore subiici posset. At quū suam qualitatem hoies isti obseruare uelint: laborem scilicet libeter uitare: tam lente postea quū oportuerit: agent ut prope dānū semp assistāt, nisi tātū tēporis illis ab hostib? cōcederet: ut eorum uis quicqd sibi per naturam conuenit inueniret: qđ non nisi rarissime permittit: si ipsi ab aliis qui priores impet? sustineant comitati non sint, quū isti demum & scirent & uellent: tum per modum tum per assuefactionē multū a colericos temperie sapere possēt: potuissentq; etiam si respectus undiq; abiceret: rigoremq; amplecterentur: melancholice duriciem sibi aliqua ex parte uendicare.

An robur p cōtinuū exercitiū augeri an debilitari pot? dicēdū sit.

Caput. xxyii.

Idēdumq; præterea est: an usus uires augeat? an uia per assue-

factionem iueniamus qua robur ubi opus est applicemus: nonnulli & enim exercitatione uires augere uolunt. At nos illas potius destrui quā multiplicari ab eodem met labore proculdubio dicimus, quas tamē quū rectius ubi uolumus immittimus: eae auctiores esse ostēduntur neque id profecto sine causa apparet: quū easdem maiores operationes perficere uideamus, uerū res hæc haud aliter sese habet: quā si rotundū undiq; lapidē caperemus: cui quū unde māus appræhendere possint: conuenientia loca desint: illum nullo modo leuare possumus: quem sine ulla diminutione: sed additione potius in qua manus capiant facta facile gestamus. Non quia uel lapis minutus uel nostra uis aucta sit: uerum quia ad applicandas uires uiam modūq; inuenimus.

An ira fortiores homines an quoquo modo uolētis similes reddat.

Caput, xxviii.

m Axima mortaliū pars sibi suadere assuescit: tunc homines fortiores esse quū ab ira oppressi sunt: quā quū uel patientia uel mā fuetudine quiescunt: quæ quidem extimatio in paucissimis uera est: in multitudine uero ob triplicem causam multum euariet, quarū prior hæc est, alii & enim non tam cito uti alii suis uiribus ualent: in celeribus uero uel parū uel nihil irritatio uim augere potest. Secūda uero hoc modo procedit: quia semper cōtra aliquem fastidimur: & qui nō magno animo sunt: nocumēti timore imbecilliores reddunt. Tertia uero proprietas ea est: quæ iræ ex natura sua inesse solet, quæ præ cæteris rebus mentem obnubilare: sensus hebetare: & omnia deniq; mēbra ordinem adeo deferere facit: ut ex solo illius impedimēto ea sæpe externantur. Ad robur tamen augendū membra ante ipsum certamē alterari debere: satis aperte desuper constare fecimus: uerum in ipsis actionibus etiam illa nimia ratione temperari debere nequaquā occulta uimus: qui hac equidem fastidium non mitigant: tanta opacitate fuscantur: tam tenuemq; habilitatem claritudinemq; possident: ut imbecilibus hostibus succumbere queant. At alii per contrarias causas robur per furorem magnopere adaugent: quia non celeres circa eas sunt: quas ut præstantius habeant ab aliis prouocari indigēt: quū tardi præterea sint: nunquā tanto cum impetu inuadunt ab ira: ut multum ab illa impediri possint. Quantum ad animi magnitudinem de inde spectat: qui strenui sunt: quāuis non nimia fortitudine præstent: ob audaciam atq; solutionem cum quibus pericula aggrediunt: magnas actiones peragunt. Postremo uero qui multa rationis claritudinem micant: magis quū iniuste offenduntur fastidiri solent, quē quippe

furorem ilico in temperiem & optimam considerationē uertunt, quo quidem in modo illud quod a nobis propositum est: sane concludit: huiusce generis alterationem scilicet: paucis utilem multitudini uero nocuam esse experiri.

Qua nam in ætate homines robore magis p naturā præstent.

Caput. xxix.

Iuxta naturæ cursum cōsideremus: & magnitudinem & uirū firmitudinem homines per trigessimū annum possident: quæ non omnibus æque uel eueniant uel discedant: hic tamen culmē sistere: minimo cum discrimine cognoscitur: quæ alii ad .xxviii. alii ad uigessimū suæ ætatis annum totum sui roboris augmētū accepisse dicant, quam partē etiam alii ad quadragesimū protrahunt, quorū singulos suo modo uerū posse dicere demonstrabimus, illi namq; q in ætate tenera uires cepisse dixerunt: in ea a uoluptatibus abstinuisse potuerunt: quæ prætereunte per turpitudines uitam egerunt: quæ nō solum uim quæ sperabatur euenire prohibent: sed eā minimam eius partem quæ possidetur tollunt: ast alii qui ad quartum annum augēdo perueniunt: uel propter ægritudines uel labores aliaue aduersa accidētia quæ membra extenuant: uim antea excipere nequiuērunt: & in illa quā dicunt ætate quum ab huiusmodi aduersitatibus liberi sint: eos tunc maiores q̄ antea uires habere bene conceditur: quanq̄ nostrum propositum firmum stet: uirum siquidem temperies: uiuacitasq; cum sui culminis robore a .xxviii. ad .xxx. annū consistere apte experit̄. Dum ad .xx. annū præterea mortales perueniunt: haud multa differentia inter ualidos imbecillesq; cognosci solet. Si u & enī quibus minor uirum copia a natura sancita est: per aliquantulum prouectiorem ætatem alios superāt: suæ imbecillitatis indicium contegūt atq; supplent: & fortioribus æquiperari uidentur. nō sufficit attamē ante quintumdecimū annū nisi per biēniū excedere: inde uero ad .xx. minima temporis differentia satis amplum discrimen demonstrare solet: in hac quippe ætate mēbra maxime roborant̄. At quū .xx. transgreditur annus pugna deferitur: illic nāq; inepti restare & statum quodā modo recipere: agiles uero nimium per ipsum successum robur capere uidentur. Neq; in paruulis donec duodecimum. xiii. ue annum ii superent:abilitas clare depræhenditur: nondum enim eorum membra recte diuisa sunt. At in hominū ætate quæ a .vii. ad .xy. annum usq; percurrit: non multam inter mortales differētiā facim? omnes & enī paruuli adolescentuli ue esse apparent a .xvi. tamen ad .xx. magnam

LIBERVS
differentiam cum minimo temporis excessu facere assuescunt: quis si
mitem demonstrationem afferant: & sub iuuentute includant (& mā
cebos ab auctore hyspāoꝝ more appellāt) uult quoq; Petrus ipse iuue
tutem a. xx. ad. xxiii. annum usq; protendi : neq; eorū quempiam ex
tra bonam prosperamq; ad robur ætatem consistere dicimus. a. xxxv.
ad. l. præterea magna & in uigore & in corporis nitore ostendit differ
rentia, quo quidem tempore præterito parum melior complexio & x.
& xy. quandoq; præteritos annos occultat, quanuis omnes in seniu
numero cōnumerari queant: debeantq; in qua quidem ætate ni natu
ræ cursus computetur recteq; animaduertatur: colerici? melācholic?
per. xxy. annum sanguineum flegmaticum superat.

G. AYORAE CORDVBENSIS: PRAEFATIO IN LIBRVM. VI.
PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS AD ELISABETH HYSANIAE DECVS
REGINAMq; OPTIMAM MAXIMAMq;

T si uires desint: optima mihi regina & languor iā
assiduo labore membra lassauerit: quū ipsius opere
ris finem cōsidero: & redeūdi ad sacrū aspectū tuū
& ad patriam parentesq; spem prope ipsum aduen
tum uideam: laborem qui superest: facile contēno,
quem & dum tibi rem gratam agerem: & Rei publi
cæ utile afferrem non multum existimaui. At si forte neq; hoc neq;
illud recte p̄fecerim: non nisi bona tētare & circa ea elaborare nostrū
est: cæterum uero optima scilicet rerum absolutio non nisi a deo opti
mo maximo dari potest, cui grates nō immortales sed pro uiribus agi
mus, qui nos inter tanta aduersa huic tam laboriosæ rei finem impo
nere facilis permisit, qui deus etiam te uti magno animo innumeris
q; uirtutibus & amplissimis regnis & generosissimis hominibus regi
nam dedit: haud aliter post longos ac foelices tui temporis annos pro
pe cæli reginam collocet. Vale.

PETRI MONTIS PHILOSOPHI DE DIGNOSCENDIS
HOMINIBVS AD ILLVSTRISSIMVM IOHANNEM
HISPANIAE PRINCIPEM LIBER .VI. INTERPRETE
G. AYORA CORDVBENSI.

Vum iam in superiori uolumine quonam modo ui/
res rebus uariis applicare: illisue uti iuxta temporis
uel necessitatem uel conuenientiã mortales debeãt
explicauerimus: Reliquum est: in hoc posteriori uni/
uersum & omnibus necessarium præsidium assigna/
re: crebrae namq; controuersiae ob hæc quas propo/
suimus rerum negligentiam euenire solêt. At quum ipsa materies nõ
paucis cõmunis sit, eandẽ haud dissimilibus uel conditionibus uel
uerbis q̃ supiorẽ librũ expõere mens ẽ. Quũ plures itaq; exercitatio/
nis partes in quinto uolumine tetigerimus: neq; hic sextus liber dissi/
mitem materiam cõtinebit, quã ob rem medium quoddã assignadũ
esse nobis apparet: quod in omnibus tam animi q̃ corporis certamini/
bus obseruari debeat. Plures equidem ob huiusce rei ignorationẽ dã/
nũ ac non sine dedecore accipiunt, illudq; in primis dicendũ est: quo/
nam pacto actiones incipere debeamus: præsertim si cum plurib; uel
uerbis disceptandũ uel corpore discernendũ erit, quibus in reb; hoc
unũ pro uniuerſa norma institui uolum;. In pricipio sese parũper ad ex/
tra cum breuib; uel passib; uel uerbis huc uel illuc uti (oportuerit)
contineri debemus, omnibus equidẽ rem magno imperu & cum fa/
miliaribus sibi astutis uel ictibus aggredi: datum est, quæ quanuis
haud magna cum excellẽtia dispositæ sint ob ingentrẽ tamẽ audaciã
furoremq; multũ nocere possunt: ictus quoq; ob eandẽ causam si nos
detectos inueniũt: trucidare queũt, quod tunc pene necesse fit, si un/
diq; & ab hostibus & a nobis incõsiderate concurrũt, quos q̃uis feria/
mus: ab illis quoq; uulnerari timendum est: uti inter eos fieri solet: q̃
iustam pugnam cõmittũt: q̃uis imbecillior uel externatur uel grauior
rem ictum & i periculofiori loco sæpi; excipiat. Iusta & enĩ modũ hũc
appetit: in qua & ægida & galea tanto robore constant: ut aduenienti/
bus hastis resistere queãt: uerum quũ nullis armis tegeremur: alteri;
ictũ uitare hastamq; arcere: & eundem succedente tempore ut ferire
possimus eniti longe utilius est: q̃ si uterq; fortunæ ludibrio cõmitta/
tur. At si homines non nisi lintea tunica induunt: & solis ensibus pu/
gnam cõmittũt: ut alter alterũ occidere possit: tenuæ uires sufficiũt:

quis quū in destinato loco ad sunt: sese sibi maxio cum impetu obuia
 re contendant: ictusq; quos dexteris in principio libri appellauimus
 uel a capite ad pedes uel ut medium hostem abscindāt: magna ex pre
 agāt: uti si fortissimis lorice totū induerentur, qui profectio e contra
 agere deberent: ille saltem qui maiorē sagacitatem utilitatemq; sibi cō
 parare uoluisset, quem quoq; minus ignarū saltem ob id iudicarem?
 qui suos ictus agere & retrorsum uel in circulū contineri ac circumire
 debet: donec hostis impetus uel inclinet: uel ipse aduersarius qd scit
 declaret: ut eundem uel in aperto uel ubi minus tegitur feriamus. in
 primo namq; concursu ubi alter fundet cognoscere p̄difficile est.
 Normam hanc attamen in determinatis locis semper damus: siue ma
 nibus siue uerbis concertandum sit. At uero quū hostes uel inopinati
 dispalatiue atq; ordie neglecto sunt: eosdem maximo cum impetu in
 uadere iuuat: dummodo ad limites littoraue (si dicere malueris) cū ce
 leritate retrahamur, aduersarii & enim eodem in tempore qd agēdum
 sit: nequa q̄ excogitant: neq; quāta hostium manus eos inuadat sciūt:
 neq; qua præparatione ab illis expugnari debeant: uident.

Quonam moderamine & si semper in corporis actionibus præser
 tim humanus animus nostras uires regere debeat.

Caput. i.

a Lia præterea particula declaranda est: homo & enim duab; præ
 cipuis partibus anima scilicet & corpore constat. Quam ob re
 illud ratio dictare uidetur: ut continuo utranq; recte gubernemus: i
 tellectū præsertim cuius obsequiū magis utile negligentia uero lōge
 maius nocumentum nobis afferre solet, quæ res tamen ut omnibus
 notior sit: cōmunem comparisonem quæ illam declaret: adducemus
 quū equū quippe qui crebro lapidibus uel ipsi solo obuiare solet: æq
 tamus: quanuis calcaribus ad iter instigemus: manus quæ habenas
 regit: firma est: neq; eas laxare ut ruina uetet: audet, quam magis q̄
 morā nobis nocere posse præuidet, at si per agrū decurrimus: qui fissu
 ris: foueis: monticulis & aliis huiuscemodi inconuenientibus obsta
 culis maculatus est: quāq; equum currere sinamus: nos undiq; circū
 spicimus: & qui id negligit: neq; recto iudicio ualere neq; recta ratioe
 uti iudicatur. haud aliter profecto de intellectu nostro circa corporis
 uires dicimus: quæ quū circa aliquā actionem magno cum impetu i
 tendantur: illis tanq; calcaribus: sed intellectu tanq; manu quæ frenū
 regit: uti debemus. aliter enim si animus etiam furorem illum inseq
 tur: & ruimus & magna ex parte disrumpi solemus, quæ quidem pars

præcipua causa est: ut homines qui & animo & corpore res aggrediuntur: cito deficiant, quos continua cōsideratio nequaquā regit: & eos ad ministrat iter: ut in singulis ualleculis cadere uententur.

Quantum etiā & ad corporeas actiones uel uoluptates deponere uel nunquā (si fieri poterit) delibare: necesse sit.

Caput. ii.

¶ Vm uires siue animi siue corporis exercendæ sunt: nos a quibuscuq; uoluptatibus in quibus peccatū est: nudari oportet: ueluti libido est: deglutienti ingluuires: superbia cæteriæ: isti uis generis scelera: quæ uti animū poenæ obnoxii reddunt: ita corporis habilitatem destruunt: quis nonnullæ etiam uoluptatibus deditæ personæ magnas aliquas operationes ob ingentem naturæ fortitudinem cōficiant, quæ tamen si rationis moderamē sequerent: longe magis proculdubio præstarent. Huiuscemodi quippe homines nō nisi rem naturæ suæ multū familiarē efficere queunt: in qua etiam nimium uersati sunt, uerum neq; plures res peragunt: neq; illa quā faciunt: eisdē diutino tempore sequi solet: ad id quippe homoliber certe requirit. At nos eos qui uitius inferuiunt: non immerito colligatos esse (quū sint) dicimus. Immo & ii qui rem aliquā quīs uoluptatibus sint dediti conficiūt: naturam ad eandē peragendam nimium fauicē habere aperte demonstrant, qui quidē quum ad plures res p̄ficiendas aptitudinem habere ostendant: & aliquā tantū sequantur: nunquā ob eādē laudē merent: neq; ea tēuis pars quæ illis restat: in uirtutis numero admitenda est: quum ea certe in ipsis non nisi contra suā uoluntatem retineri a bonitate naturæ uideatur: neq; ii ab ea parte quam tunc possident: fauorem uel petere uel sibi comparare: neq; ab aliis sed a seipsis conqueri debent: quū tanta naturæ munera non recte cōseruauerint.

E contra uero alii maximis laudibus extollēdi sunt: qui debiles oriuntur: sed studio & diligētia nonnullis in partibus excellere nitunt: neq; in illis pluribus inferiores sunt: neq; etiam reliquæ sibi deficientes suæ ignauitæ ascribi debent: quū ipsi ea per rationem supplere moliantur: quæ ob materie ineptiam illis denegatæ sunt.

¶ Qui cibi & humanæ salutis & uiribus cognatiores sint.

Caput. iii.

¶ Via sanitas prima corporis magistra est: normam uniuersam aliam quam circa uictū dabimus: non tamen nisi cibos eos cōnumērabimus qui uires tum augere tum cōseruare magna ex parte solēt: & medio magis proximi & leuiore & maioris substantiæ parū humi-

di & gustui boni sunt: dummodo cū aliis suæ naturæ contrariis reb?
 nequaquā conditi sint: uerum quū cibariæ res has quas rettulimus af-
 fectiones in se habent: substantiam sine stomachatione impedimēto
 ue dant. Quam ob rem qui huiusmodi cibis alunt: & animi claritu-
 dine & corporis robore libere uti queunt, cibi equidē graues duræ di-
 gestionis semper sunt: & magnam fumositatem habent: & crassos hu-
 mores adgenerant: quam quippe ob causam uires nō parū impeditæ
 sunt: dum confusionem quæ ab illis oritur: sustinent, cibi tamē & bo-
 næ ualitudini & robori conformes u uidelicet sunt. Magna in primis
 auu pars: uti perdices: fasiani: cothurnices: capões: aliaeq; q̄ plurimæ
 minutæ alites: uittellina quoq; caro: & caprarū hedi & alia istis haud
 dissimiles carnes præstantiores sunt: quīs nōnullis appareat: hirci &
 ueteris uaccæ & porciæ carnē allea quoq; & cepas reliquaq; isti ge-
 neris alimenta quæ corpulētos humores adgenerāt: edere: nimīa um-
 dare solere. Prodest etiam florem panis eligere qui recte temperatus le-
 uis & spōgiōsus sit: uinū quoq; mediæ magnitudinis esse debet: ma-
 gnum namq; impedit: & infimū imbecillis substantiæ est. Cuiuspiā
 tamē materiæ sit temperari debet. Parum comedere neq; id uel nimīū
 uel parum assum: ac uinum neq; merū neq; multa aqua admixtum bi-
 bere decet. At quīs horū ciborū aliquis hominem ab aliqua ægritudine
 redimere posset: id namq; quod multitudinē aduersum ē: uni esse pro-
 pitū posset: quīs per confusionē eūdem effectū uti medicinæ agunt:
 conficeret. Verum uel ante ægritudinē uel ea depulsa paucis confor-
 maretur neq; tantā substantiam daret uti alimenta illa quæ leuiora &
 subtilioris humoris sunt: quæ etiam modeste coqūtur: quorū quidem
 defectū non aliter imbecillitatem agunt: q̄ excessus uel morbum uel
 laborē atq; æstuationem afferre solet. Fructus pene omnes no-
 cui sunt: & anhelitū mirandū in modum minuunt: quāuis alumnos
 pinguescere faciunt: & eorū carnes molles atq; spōgiōsas reddūt, mul-
 tas etiam ægritudines inducūt: in æstate præsertim: ob corporū imbe-
 cillitatem: immo & quū magis contrarii sunt: maior eorum copia ap-
 paret: & homines ad huiusmodi cibos edendos tunc auidiore
 sunt: reliqua alimēta uero & hilitati & saluti cōformia odio fere quo-
 dam prosequunt. At ex fructibus: nuces solummodo: auelāæ: amigda-
 læq; anhelitū contra quemuis aliū cibum adiuuant: neq; ipsæ mul-
 tum ex se impediunt: pomarangula quoq; satis bona sunt. Potus
 cuiuscūq; qualitatis is sit: quanto breuior tanto utilior esse experitur
 nēni & enī qui diffusa potiōe utatur: uel uires uel sanitas uel diuitia

uita esse assuescit: imo semper is & anhelit? impatiens est: & personam distemperatā possidet. Cibi præterea acetosi corpora colligunt: quæ a dulcibus & implentur & laxa aperte redduntur: quæ ob rem in æstate illis uti debemus: qui ad membra excitanda uiuacioraq; reddenda uim possident: ista uero in hyeme assumenda sunt: ut ea aperiendo dilatent: immo tunc dulcibus maxime utendū est: si aliquis dolor nos uexauerit.

Quonam pacto copiosus potus: crebra uenus: & recentes fructus nocendi inter reliqua imperium sortiantur.

Caput, iiii.

i. Inter reliqua: quæ corporibus sæpe per naturam nocere solent: tria præcipua sunt: quorum singula diutinam sanitatem certe prohibet. Sunt & enim ea diffusa potio: uirides fructus: & ueneris uoluptas: quæ non solum per ipsius actionis frequentiam immo per assiduam cogitationem nimium nobis aduersa est: & uti appetitus per uoluptatem quæ cum mulieribus capitur sedari debuit: ardentius incitari assuescit. Immo & tanto peius in id corpora oblectantur: ut sua sensualitate ducente nihil ab eodem excessu lædi arbitrentur. Neq; unquam ob eas res quæ appetitur infestæ atq; alienæ sunt: morbi committuntur: easdem namq; libenter fugimus. At quanuis hæc tres quas assignauimus partes: nobis noceant: hic foeminarum usus longe nocentior est: ob quas & membra consumuntur & sensus hebetantur & quod uis foelicitatis impeditur iter. Neq; solum propter illas quæ præcipuum est obliuiscitur: uerum & in somnis & in uigiis & in crapulis & per inediam in labore atq; quiete semper in animarum perniciem corporumq; iacturam: dum quis modus circa amasias haberi debeat: excogitatur. Ast alias moestitia ob ignauiam in ea re superuenit. Et dum illas quas amore prosequimur: laudemus: e somnio excitamur: quas in instanti execrari solemus: quanuis aliter interior affectus sentiat: & eas auiditas prope amplectatur: a quibus quum amamur ardentiores reddimur. At si nos abhorrent: amantes ad iram atq; frenesim prouocant, si alios præterea inquirunt: illis maxime iniuriuntur. Et si a nullo requiruntur nullius meriti iudicantur. Sed si ea demum quæ dare possunt: largiuntur: in deteriore errorem deueniunt: quæ res maribus omnibus uniuersa est: corpora cum ipsis foeminis delere, quæ sua uoluptate plenius uti cum minori labore atq; carnis detrimento queunt: quanuis carnem ob nimiam ueneris frequentiam aliquæ quandoq; laxent: aliæ etiā per eundem excessum pinguescunt, qui

maribus omnibus semper aduersus experitur. Itē & enī nō solum maior rem & uirum & sanitatis portionem ob id amittunt: uerum pars ea quæ illis supest: neq; uiuacitatē neq; anhelitū sibi cōdecētes retinet fōtes itaq; unde tāta oriuntur mala merito fugiendi sunt. Verū quū earū expugnatio & prope & a longe istare uideat: null? usq; hic loc? occurrit: ubi ab eis securi & oīno protecti manere possim? : uerū ea pars capescenda est: in qua min? lædi queamus: neq; ulla tamē simplici obliuioni præstātor in præsentia occurrit: nam si cū impetu fugere uolumus retenta fantasmata amorē adaugēt: at si prope eas secure stare & oblectamēta ex honesta cōmunicatiōe ab illis capere existimam? : quū earū melliflua distillatio sæpe gustatur: ratio quādoq; euanescere cogitur, unde maior forte error cōmittitur. At quis nostrā extimationē nō tantū separare ualeam? ut aliquādo nō excitetur: dum illi per hāc uiam mederemur: haud aliter nobis eueniret: q̄ qui per uana somnia fontes quibus sitim leniant: inquirūt, qui nihil præterea quāuis quoquo modo elaborent: defatigari uidentur: si labor ille ad mentē reducatur: p̄ quē dū uigilam? exerceri solem? . Et uti supius dictū est: nō solū cū fœminis coire: sed secum ēt cōuersari nocētissimū est, uirile si quidē sēmē in corpore minime cōgelatū ē: donec ad generatiōis actū uēiat. Nā si multū cū mulierib? fabulatur aliquādo fantasia nostra tantum membra uexat: & uoluptatē illam incitat: ut ipsa materiā illā ad se spissando conuocent: quæ postq̄ habitu illo induitur uel per se exire cogit: uel ab urina uehitur, quæ quum maneret: putredinis causa esset. At quum huiuscemodi sperma & subtilior ciborum portio & maioris substantiæ pars sit: si intra nos remanet: maximo mēbris præsidio est, quā quippe ob rem quī corpus sæpe exercere uelit: ab hoc errore nimium præcauere debet.

Quammaxime detestandi sint: qui humanum ualorem ab opum uel copia uel inopia existimant.

Caput. y.

a Liquam honestam uiam in qua mortales personas exercere queant: assignauimus quia omnibus uniuersim apparet: homines ipsos reliquis animantibus præstare: quanuis iam nonnullos me uidisse memini qui eiusdem ualoris sese esse credebant: quanto suæ opes pretio habebātur: a quibus possideri ipsi uidentur (ne illos falso eas possidere arbitreris) q̄s tamē eos nō errare dicere audebit? Si qđcūq; aial brutū quū suā speciē ut cū alia cōiungat deserit: cōtēnit: id maxime ab omnibus sperni solet: quāto id ergo difformius in ipso

homine uideri debet: qui ad nullū aliarū rerū usum natus est. Sed cæteræ mundanæ res ut illi inferuiant: factæ sūt: et nos uolūtate praua contrarium facitamus. nam uti temporalia bona nostram uitam sustinere debuerant: & nos ea pro uirtutum ornamento possidere debemus: maximum sinistrum nobis afferunt. uidemus equidem tantum mortales in superbia atq; elatione augeri quātum suæ opes crescunt: quæ res manifesta fraus est. Itē & enim nullo pacto speciem permutare neq; se in suas opes neq; illas in se conuertere queunt: quanq̃ illas magis se ament. Ex huiusmodi enī diuitum p̃sonis nō tāta extimatio quāta de suis opibus fieri solet, quæ res aperte probatur quum ante earū possessionē uel post illarū iacturam nemo illos salutare dignatur. At qui bonitatē possident: quanuis pecunia indigeant: semper humane uidentur: uirtus quippe adeo nobis conformis ē ut nullo pacto discedere possit: nisi a nobis metipsis deseratur: neq; alius quispiā nos illa priuare potest. Quum sic itaq; sit: ut id qđ nobis proprium a natura est habeamus longe magis enitendū q̃ pro rebus illis elaborandum est: quæ fortunæ ludibrio eunt redeūtq;. Vestes siquidem quæ ineptum corpus induunt: haud aliter sunt: q̃ membra quæ a corrupto corde reguntur.

Quis modus circa cibos capiendos sanis hominibus esse debeat.

Caput. vi.

a. Liqui cibi ob cōformitatē quā cū nostris cōplexionib⁹ habent: & frigidas & calidas opatiōes faciūt: in æstate enī nos cōtra calorem protegūt: in hyeme uero frigori obstant: quāuis ferculū ipsū qualitātē p̃ tēporis discriminia nequaquā mutet, quæ res haud aliter se hēt: q̃ noster anhelit? cū quo & frigida & calida mitigare solem⁹, quæ qđē extrema sine suæ qualitatis mutatione tēperare ualet: immo & deambulatio ipsa mediū inter æstū & frigus possidet: quies nāq; ut hoc uel illud extremū nos nimium premat: conficit. At exuperās motus calorem ingentē tantūmodo efficit, quā quippe ob causam mediū omnibus in rebus (in quibus extremū haberi potest) obseruandū est. Vez de uirtute dicem⁹, circa cuius uiam mediū tātum obseruare debem⁹? ueq; illi⁹ maximā partē capere elaborādū ē, qua sola præposita (ne derelicta dicā) i cæteris reb⁹ uel magis uel min⁹ q̃ noster appetit? desiderat assumere debem⁹? ex quocūq; enī horū extremorū detrimētū atq; culpa seq̃ potest. Nam quū uel inedia uel uigilia uel nimia defatigatiōe preimur: uires aperte debilitantur. At per cuiuspiam istarum rerum excessum certe onerantur: hebetanturq;: neq; ob id nos damnum in

præsentia sed & in futurū sequitur: quanuis quantum ad ipsum cor/
 pus attinet: ciborū copiam potius q̄ inediā præferimus. In nāq; qui
 sub stricta norma uiuunt: parum astringi si ægritudo illis euenerit:
 queunt. Immo & quū sani sunt: a minimo excessu nimium occupan/
 tur. Cibū ī mane capere (qđ meridiari dicitur) & ad habilitatē & carnis
 temperiē mirandū in modum prodest: dūmodo tenuis sed substantiosa
 quātitas sit: post quē cibum uel parum uel nihil bibendum est. Tarde
 tentare haud parum nocet: membra equidē cibū p̄ assuetū temp⁹ appe/
 tunt: qui quū illis denegat: illa cōcaua loca uetositatē replētur: tēpesti
 ue itaq; comedere magis p̄pea prodest: quia aurora magis prope cor/
 poris præsidium est: qđ si tarde facim⁹: iā deficere: ob longū post surre/
 ctionē discursum incipim⁹. Tēporū discrimina uti nōnullæ alites cape
 re bonū mortalib⁹ esset, aprica scilicet in hyeme incolere loca: uere au
 tem tēperata: æstate demū frigida, per autūnum uero medium primæ
 æstatis iterū repetere iuuat: quīs uolucres ipsæ maiori necessitudine
 ob rerū iopiā cōtra naturæ uices premantur: quanq̄ nunq̄ tanta præsi/
 dia parare uel solertia uti possum⁹: quin de extremo ad extremū transi/
 re nobis non lædat. Quā equidē ob causam tanti in ipsorū temporū di/
 stinctiōe morbi oriri assuescunt. In uere namq; propterea ægrotare so/
 lemus: quia exacta hyems membra stricta contractaq; dereliquit: quæ
 adueniēs calor dilatare & nouitatē sentire efficit: tum etiam quia no
 uorum fructuum auidi ingredimur: qui quū neq; curati neq; corpōra
 ad eos edēdos idonea sint: ægritudines cū facilitate celeritateq; adge
 nerantur. In æstate uero magn⁹ cū exuperante siccitate istat calor:
 aer quoq; pinguis distēperatusq; ē: & nos ut laborē præsentē leuem⁹:
 cōtrarias res capim⁹: ueluti uirides fruct⁹ uina frigida atq; aquā ege
 lidam sumere: membra quoq; detegim⁹: & in humidis locis consisti
 mus. In autūno præterea mēbra aperta laxaq; ex præterito labore
 exeunt: quā ob rem a minimo frigore tunc penetrari queūt: & uti tūc
 corpora alleuiari incipiunt: edendi auiditas q̄ maxime excitatur: & cibi
 ipsi oēs tunc ad putrefactionē redeunt, quapropter quum nimia eorū
 quantitas sumitur: maximā nocendi uim continet. At tunc corpora
 multa cū difficultate mēderi assuescunt: tum propter ipsorum morbo
 rum grauitatem tum etiam quia prope frigus assistimus: quanuis ip
 sum malos humores uel ad salutem reducendo uel per dissolutionem
 (ne mortem dicam) depellere solet. Verum ab eo adiuti dolores pa/
 tientes mirum in modum affligunt, quos in frigido tempore euicere
 perarduum est.

Quibusnā in locis propri⁹ aucto⁹ sēsus capiendus sit: cū optimis ad rem eandem exēplis.

Caput. vii.

p Roprius aucto⁹ sēsus illic est: ubi sua ipsi opera limitare solent. Nam quū solute (ne modo longo cum ipso auctore dicā) loqūt: uel parū uel nihil ab illis uerbis substantiæ capere possum⁹: neq; tunc magnitudinē terminare nobis licet: neq; a re distantē figurā dabimus: ueluti quū uer bonum esse dicim⁹: quod non nisi aliorum temp⁹ comparatione intelligēdū est, quoq; singula proprietatē cæteris alienam possidere uidētur. Hyems corpora & per dentiu & neruorum & iuncturarū & ilium dolores uexat: qui dulcia & relaxationē requirunt. Nā frigus & membra strigere & dolorem excitare solet. Sed in pria æstate elemēta maxia uariatiōe ac repugnātia aduersant⁹: quā ob rē uariæ tūc ægritudines oriūtur. Verū qā causa minie firma atq; stabilis ē: cū facilitate curāt. tūc qppe morbi sāguinei magna ex pte sūt. in ultia uero æstate ob relaxationē & aeris corruptionē corporu lentiamq; corpora infirmantur. Eueniunt quoq; per id tempus maxime pestilentes febres: aliq; haud dissimiles morbi quia iuncturarum laxitudo crassis humorib⁹ auia patet. Maxima demū ægritudinū pars quæ in autumnō eueniunt: a putrefactione ortum ducit, eodem namq; in tempore fructus omnes dissolui ac corrumpi propterea incipiunt: quia ad suæ perfectionis culmen iam peruenerūt. Ad experientiam præterea deueniam⁹: quæ satis aperte nobis demōstrat: plura in una æstate mortalium corpora q̄ per numerosas hyemes a naturæ ægritudinibus iterire: quanuis quum calor adest: & uberem copiam inueniam⁹: & non tantis tegumētis uti in hyeme homines idigeant: & cōtrarium p frigus sensui pateat. At uero si uel frigore uel fame aliqui intereunt: eosdem a natura cogi ac superari non autem ægros illos esse dicemus. Verum quū sufficientem medium & alimentū & uestium: ignis atq; domorum possidemus magna ualitudine in ipsa hyeme corpora præstant. Quam ob rem nimis ab ægritudinibus quæ nobis eodem tempore eueuiunt: infestari solemus: quia membra pene oblita ab ipso morbo inopinate inuadūtur, quod non nisi illis quibus opportuna media defunt: magna ex parte euenit.

Quum ad senectutem ultime deuenitur: nō satis sufficientem calorem naturalem possidemus: neq; ii qui prope sui ortum sunt: opportunam adhuc duriciem receperunt: quam ob rem ex utraq; harum partium magnus numerus in hoc tempore periclitatur: quanq̄ illud nequaquam negligendum sit: in locis calidis nullos pene se

nes inuēiri solere: si eorū ingēs turba quæ in frigidis supesse solet: cō
 putetur. Sed in pedibus præterea montium ubi frigori proximi a
 caloreq; rēotissimī sunt: & diuti⁹ & recti⁹ conseruātur. At si quispiam
 æstatis ægritudines ab hyeme materiem atq; causam portare: arguere
 uellet, eūdem confundere facillimū est, quouis & enī in tēpore mini⁹
 mū excedim⁹: si errores quæ æstiuo tempore agim⁹: annumerabim⁹:
 Præsertim quū tunc cibi & uirides & iperfecti sint, quorum ii qui in
 nostrū alimentū mansuri sunt: ilico quū frigus aduēit: & curari & fū
 damentū capere incipiunt: neq; aliam maiore probationē ad hanc rē
 facile inuenies: q̄ ea quæ ad sēsū ipsum prōptissime occurrit: quum
 demissa atq; calida loca mortales petūt: in quib⁹ facillime infirmari
 assuescūt, e cōtra aut in sublimib⁹ sane degim⁹: q̄uis & sæpius & ma
 iores excessus cōmittam⁹. Nā si corpora per frigus celerrime astrigi
 ac cōdensari uideamus: id nō min⁹ ad salutē q̄ ad mortē conferre ui
 detur. Aialia siquidē ratiōis exptia si urbana præsertim quæ uti p̄soas
 nostras coadiuuare possum⁹: exceperis: naturæ beneficio patent: quā
 quippe ob causam tunc habiliora experiuntur: quum ubera paschua
 per agros passim inueniunt. Illis namq; uel domūs uel uestes nequa
 quā communes sunt, uerum simul cum illa ciborum copia nimium
 ab ægritudinibus infestantur: uti a sanguineolo morbo recte ab hi
 spanis sic dicto: est siquidem herba sanguinaria cognominata quā pa
 stæ oues toto uentre distendūtur: sit quoq; tunc in tēpore & busilosa
 & suspinosa ouis: a quib⁹ omnib⁹ morbis extrēplo in ipsa hyeme (si p̄
 ueniūt) redimūtur: quāq; morbos eosdē ab æstate duxisse pecora ipsa
 aperte ostendant: quanuis inter ipsa animalia maxima differentia sit:
 uacca namq; multum humoris per ipsum calorem desiderat, qui qui
 dem ab ouibus arcendus est: quanuis omnibus maxime noceat: si il
 lis paludosa & grandinib⁹ percussa paschua pascere & cursu carentes
 aquas bibere acciderit, qđ quidem nocumentum non nisi in frigido
 tempore demonstrare assuescunt, quod traicere & ad calidum deue
 nire tempus minime queunt. Verum si sani animantes huiuscemodi
 ab æstate exeunt: quanuis macilenti restent: hyemem cum tenui cibo
 sustinent: in qua certē rarissime obeunt: quāuis si malum aliquod pa
 tiant⁹: id in æstate ob membrorum laxationem longe facilius curari
 potest, quæ res & quietem & sedatum animum & hilare corpus lon
 ge a nobis arcet: tunc quippe quum corpora disgregata circa se sūt: de
 lectionem illam capere non queunt: quam cum leuitate & coniu
 ctione longe præstantius adipisci solent. Neq; calorem tantum quem

sol adducit sed & aeris impfectione iestate haud sine nostro maximo nocumeto sentimus. Quā ob rem tunc quiete nulla in parte inuēim?: praesertim in caliginosis dieb? (quos caninosos nō sine aliquo discrimine hispani nomināt) in quib? quis solis uis non tā apte demonstratur: aeris nocumentū longe magis sentiri solet. At i hyeme quā q̄ uēti nimio robore praestet: & expurgati sunt: & psonas ubiq; in quiete collo care possum?: q̄ uis illos nequa q̄ intelligi uolumus: qui nimia inopia premuntur. Sed quā uis in prima aestate hoies purgari cōueniat: quis unq̄ pugnam incipere uidit: in qua q̄ dimicare debent: quoquo modo non praeparentur: q̄ uis id modo diuerso fieri deceat. Nā si ferro decernendum est: armis indui q̄ multū iuuat: sed quū flumen transnatum dum est: uestes deponere multū prodesse omnib? patet. quā ob rem in ægritudinū congressu purgari potius q̄ in exitu conuenit.

Quib? horis diei & corpora ad sua exercitia magis ualeāt: & anim? ad sui generis actiones praestantior sit.

Caput. viii.

C Orporis uires & auctiores & habiliores uespertino poti? q̄ matutino tēpore ob tres maximas causas apte experimur, quarū prior ipsa natura est: secunda uero cibus: ultima non nisi exercendi assuefactio esse cognoscitur. Per naturā itaq; nos ualidiores eo tūc nostras uires sentire: propterea fit: quia tēpus illud maiori robore manifeste praestat. Nam quanq̄ uel homo quispiam uel aliud quoduis animal ab ineūte ætate corp? a media nocte ad duas horas usq; diei exercere assuescat: neq; id multum in re qua laboraret agere posset: & ei? membra maximum detrimenti nimiumq; laboris & corruptionis ca perent: quā quidem defatigationem si a meridiano tempore ad duas horas usq; incipientis noctis permutaret: q̄ uis assuetū minime esset: & praestantius operaretur: & maiora cum minori sui detrimento perficeret opera. Maior nāq; corporū uariatio tormentumq; in media nocte certe consistit: tunc & enim uespertinos humores distrūpere & ad auroræ imbecillitatem subtilitatemq; declinare incipimus: immo & in meridie inhabiles esse magna ex parte solem?: praesertim in aestate: tum propter solis uigorē tū propter ipsi? aeris soporationem, quæ quidem & cum ægritudinib? & exercitatioe facile cognoscitur: sed q̄ uis ægri hoies a uespere ad mediā noctem magis q̄ alio in tēpore cōqueri soleant: paucissimi tunc obeunt, nam quanquā dolores auctiores sint & corpus uehementius affligant: membrorum etiam robur longe ualidius resistit: & morbum sustinet. At in aurora & si quietem

quandā corpora accipiant: eo tunc magis mori solent: non ob doloris augmentū sed ob uiriū defectionē: quīs ad intellectionis partē tunc clariiores propterea sumus: quia carnis uis illi minus tunc repugnat: eæ namq; tunc & afflictæ & laxæ ob noctis humiditatē soliq; absentiam iacent. Ciborū præterea substantia eodem in tempore remāet quorū impedimētū atq; repletio iā depulsa sunt. At si prandio sumpto exercemur maius ab ipso cibo impedimētū q̄ robur prodire sentim? uerum quum cibi corpulentia digesta atq; depulsa est: & ipsius alimēti recēs atq; ualida substantia in nobis restat: nos ad quauis corporis actionem nimīū adiuuat. Dicendūq; est postremo: quonam pacto per exercitationem habitū quēdam uendicamus: qui naturā multū imitari uidetur: quīs non tantā constantiam firmitudinemq; possidere experietur. Quum maiori siquidem ex parte maiores ac præstantiores corporis actiones in uespere a nobis agi soleant: tunc uires ex se aptari sentiunt: neq; tunc ignauiam solū odere uidentur: uerū omnia membra ad sui exercitationem incitant atq; prouocant: uti fit quum clarum fontem uidemus, qui bibendi auaritatē nobis augere solet: & recte constructa domus: quæ nos illic protinus habitādī cupidōs reddit. At quum aurora aduentare incipit: membra fumosos humores dirumpere & quietem præsentem & præteritū laborem ostendere incipiunt: ueluti quū febri uexamur: i cuius discessu maiorem q̄ alias imbecillitatem ostendimus: quāq; in præterito tempore nos fortius uexauerit.

Quis modus circa prænoscentā strenuitatem uerus sit: quīs quoq; fallax sæpius experietur.

Caput. ix.

d Eorū opinione præterea dicemus: qui audaciæ magnitudinē iuxta cuiuspiam hominis complexionem terminatā esse uolūt: quæ res si uera esset: quū homines qui aliorum qualitates dignoscūt: sint: strenuitatis nostræ copiam nobis ostenderent: quīs cætera expellimēta abiceremus: neq; pugnam uel expugnationem aliquā cōmitteremus. Nā quanq̄ in prælio cōgrederemur: immo & in hostiū fronte (uti sæpe inquitur) si complexio id agere denegaret: auctorū præmiū ad temporis lociq; conuenientiam assignaretur: quū nos tunc nihil nobis conueniens fecissemus. Et qui strenuam complexionē sortirentur: quīs pugnam nequāq; cōmitterent: præmiū illud eis decerneretur: quod & magno animo & manu promptis uiris dari solet: quū semper uideam? singulos homines hac i parte ita haberi atq; extrinari:

uti locus quem occupant: requirit, Si alia præterea cōplexio animi magnitudinem alia uero pusillā imitationem facit: quonam pacto ipsæ immutabiles sunt: & strenuitas per singula minuta moueri uideatur? Nā quum complexionis fundamentū illud fortitudo haberet: ubi semel perueniret illic etiam minimo cum discrimine sæpe rediret: præsertim quū eūdem procedendi modū necessario obseruaret, At si ab ortu semper ulterius ire acciperet: nunq̃ fugiendo reuerteretur: nisi magnū nocumentū prius exciperet: cuius rei experientia contrarium indicat: alia & enim hora nimium anteire: alia uero multū uel aufugere uel retro stare solemus.

Quæ præcipua strenuitatis causa existat.

Caput. x.

Quum satis hætenus opinio hæc quam in principio introduximus repræhensa sit: restat ut præcipuā strenuitatis causam atq; fundamentū differamus. Cui certas causas assignabim? quæ pluribus aliis actionibus etiam conueniunt: quod quidem fundamentū rationem atq; constantiā esse dicimus, quam ob rē qui constantiores sunt: & rationem magis capeſſunt: maiorem animū semper ostendūt quibus ob hanc moderationem magna laus semper debetur, illi nāq; quia ratione duci negligunt: nimium semper uariant: excedunt enim uel deficiunt: neq; unq̃ modum obseruant, qui quidem altera die timidi altera uero temerarii recte dicendi sunt, quū rationis itaq; claritudo in singulis cōplexionibus habitare possit: in singulis etiā & strenuos & timidos hoīes includi manifestū est. Sæpe nāq; accidit ob periculi timorem aliqua tentare nequaq̃ audere quæ tempus fieri permitteret: si auctores rationi conformarentur: quod in hunc modum sane probatur: si hominem namq; supra lapidē sui ipsius altitudinē possidentē iponimus: qui cū facilitate & alterum pedem & maiorem sui corporis partem extra pendentē sine ullo timore quia periculū abest: facile mitteret, at ismet si supra turrim ascenderet: ibiq; pedem extra mitteret: nisi nimium assuetus esset: ilico caderet: neq; id ob aliā causam nisi propter sui comitē timorem: & quia ratio ibi adesse desinit, a qua si homo duceretur: non minus illic q̃ in infimo loco consistere potuisset: quū longe maior error est: tunc præsidium min⁹ inquirere quū eo magis indigemus: eodē siquidem ī tempore maius beneficium ab audacia prodire solet, Periculosa accidentia uitare optimum est: quæ tamen postq̃ nos circumueniūt: nullo pacto tam secure q̃ cum nimia strenuitate uitantur.

Quales affectiones circa rem ipsam mortales pro sui cuiuspiā complexionis discrimine obseruent: & quonam ordine in aciebus ob eandem causam debeant collocari.

Caput. xi.

a Tuerū si operandi modus noster circa ipsam audaciam petat: id scri etiam per ipsarū complexionū conformitatē potest. Sanguinei namq; in principio suae strenuitatis magnitudinē exerce re solent: tātū quippe tunc a celeritate iuuantur ut si animi fortitudinem possident: nullo modo ab aliis inopinate inuadi queunt. Suam plenam equidem habilitatem quum aliquid inchoant habent. At quū alios prius pugnare uident: eorū audacia neq; q̄ augetur: immo minui certe experitur: quia ipsorū uires tunc extenuantur. Quāq; dem in rem melancholici in secunda acie annuerādi sunt: qui quīs nō multū citi sint: sua duricies cū illa breui temporis morula eorū uirtutē hac in parte augent: neq; illā tāto opere alio in tēpore habere possent. Nā ueluti duricies solutionis partē istis demit: ita eis in principio adiumento est. ob eam enim maiores opatiōes q̄ aliqua alia ratione agere solent. quū in principio itaq; rigor auctior sit: secundus locus merito melancholicis dari debet. At colerici in tertio loco accedunt: in principio namq; facilius laderentur: nam quāq; agiles sint: occupatione aliqua in principio impediuntur: qui quū aliquantulū in ipsorū hostiū cōspectu morant: longe magis q̄ cāterarū complexionum homines eorū fortitudo atq; ratio augeri solita est. Quū flegmaticorū uis tarda sit: ipsi ultimo in loco disponēdi sunt: audacia siquidē tūc omnibus euenit: quū maior etiam uiriū copia accedit: sine qua semper corpus afflictū est: neq; per ordinē procedere potest, quū nō id omne qđ sibi uel cōuenit uel alias habere solet: possideat: ueluti uas quoddam in quo duas liquoris mēsuras ponere possumus: si una tantum in illo mittitur: humor illic facile corrūpitur. Si uero non maius esset: q̄ ubi una stare posset: illam diutius conseruaret, qđ tunc sane apparet: quū homo quispiā qui uiriū multitudine praeſtat: aegrotatur: qui quū imbecillior redditur dum modo sentiendi munera retineat: nō minore adhuc ad unicū impetū uim retinet: q̄ homo mediocris ali? qui sane incederet, neq; ipsi tantū qui aliquā roboris sufficientiā sortiūtur: uerum & ipsi paruuli currunt: deambulāt: & quāplures alias actiōes cū hilaritate agunt: qui id qđ illis in praeſentia cōuenit: habent. At fortis ille qui aeger iacet: quāuis imbecilles adhuc a natura superet: sufficere motu carens in lecto stare cogitur, neq; ulla ex parte gaudere potest:

quum sese ab illis muneribus quæ sæpe habere solebat : expoliatum uideat. Quam ob rem & si flegmatici ipsi sanguineos in principio roboris copia uincerent : non tamé uel rem cū ordine aggredi : uel recte ualere queunt : quā quippe ob causam prius q̄ certamen ineant : exerce ri debent : & alios ante se pugnare uidere eosdem adiuuat : illud enī sua membra excitat atq; uiuaciora eo modo reddit : ut sanguineos in longum superarét, quæ quidē norma in præliis obseruāda est : neq; aliū de huiuscemodi ordo negligend⁹ est : quū in omnibus artibus quātū ad ipsam naturam attinet conseruari uideatur, quīs ab industria regi ignoremus.

Quantū ante aggredienda pericula timor iuuat : q̄tumq; in ipsis trepidare nocere solet.

Caput. xii.

q Vamcūq; creaturā exercitiūue qđ aggredi uolumus nos time re : debere ratio uel saltem experientia nobis ostendit : ii & enim qui ante congressum nihil timét : aduersariorūq; magnitudinē : robur scientiamq; existimare nō curant : neq; ab ifortuniis quæ accidere possunt : dubitant : neq; ipsi terrorē hostib⁹ inuicere : neq; eos multū premere uel ab eis plenā uictoriā acquirere queunt. Qua quidē in re illud cōnotandum est : singulis hominibus timoris portiunculas saltem pertinere : quæ aliis ante certamen : aliis uero nō nisi in ipsis periculis eueniunt : quanuis prior illa trepidatio : timor dicti haud recte potest. Consideratio namq; quædam est : quæ membra alterando dilucidat : eaq; eo modo contemperat : ut neq; dictis neq; factis uel excedat : uel deficiat : quæ etiam loca & tempora in quibus & utile & damnū nobis euenire possint : metiatur, quas quidē partes quū recte consideram⁹ : qđ enim nobis deest : ut negotium nō bono animo aggrediamur persequamurq; : si quū manus conserendæ sunt : nihil præter ordinem uel fecimus uel dixim⁹ : neq; ob id cum furore ire debemus : is nāq; ubiq; nocuus est : mēbra abscindit : obcecaturq; : & uires occupat : & nos nostra industria uti prohibet : neq; alios insidias probe cauere sinit. At quū hostibus proximi sumus : quæ nam necessitas nos semper ab ira detineri cogit⁹ : Eodem equidē in tempore nō si opus pro muro habetur : & hostem punit, qđ cum ira nō nisi minimū est. Quam quippe ob rem tūc mēbra dilucidāda sunt : & alteratio in uim atq; tēperē permutāda. Quam ob causam pusillanimes min⁹ ante pericula timeāt : at magnanimi contra.

Caput. xiii.

a Tii qui in picipio immo ante periculū (ut rectius dicam) nō

timent: cogitationē rei ipsi minime applicāt: neq; quonam pacto pro
 regi uel offendere debeant: inuestigare curant: quam ob causam ne-
 glecta ratione semp uel deficiūt uel excedunt: & ea cōmittūt quæ stre-
 nuis uiris nullo modo cōueniunt: ueneris equidē atq; edēdi uoluptati
 bus ultra suas uires implentur. Talia quoq; ac tanta uerba dicunt: ut
 nūq; actiones cū necessitudo instat: illis correspondere possint: a quib;
 nocumentis aduersati eosdē non recta habilitate ualere clarū est, quo
 fit: ut neq; alios offēdere neq; se a maximo timore excusare possint.
 eos nāq; qui cōtra hostes imbecilles sunt: ab illis affligi debere timē
 dum est. Vnde illud puēire soleat: præterea dicemus: quapropter
 strenui in principio uerbis saltē magis q̄ timidi trepidare ostendant,
 quod non sine sufficienti causa prouenit: illi namq; qui dicta factis
 pro uirib; (dum uita duret) quāuis nocentissimū id illis sit prosequi
 deliberatū habent: uerbis excedere magis uerent̄ qui quū semel per
 rationē ipsam pugnare statuunt: nunq̄ ab eodē proposito discedūt: q̄/
 uis in certamen descendere prohibeant, quæ taciturnitatis conditio
 tamen illis magis inesse uidetur: qui uictoria aliqua potiti sunt: iis eq̄
 dem qui propiores culmini sunt: fœdiorē ruinā fore māifeste arbitra-
 tur. At timidi contra ubi non nisi uel honoris uel uerecundiæ iactu
 ra occurrit: periculum libenter uitant: & dum extra contrahunt: an il-
 lis iniuria fiat: nihil curāt: q̄uis multa de se supra eadē re polliciti sint:
 quam ob rem huiusmodi homines nō timent: nā si pericula subire
 certe arbitrent̄: nūq̄ similem laborem capescere promitterēt, q̄uis
 hac semp i pte expediti maneāt. nihil enī ulterius aggrediunt̄: q̄ quū si
 ne periculo posse exire credant, q̄uis aliter promiserint. At si in pugnā
 se descensuros esse dicant: adeo inter ultimos eunt: ut ab ipsis leuissi-
 mis iaculis adhuc attingi non queant, qui postq̄ uel in proelio sunt:
 uel capti habentur mirandū in modum timēt: quū loca illa neq; suis
 animis conueniant: neq; ipsi illic posse uenire existimabant: tantum
 extra rationem bonitatemq; undiq; uiuūt.

Nūq; ueræ uirtutis alūnos ultra q̄ ratio imperet timere solere: cū
 timoris ipsius atq; strenuitatis diffinitione.

Caput. xiiii.

a T homies uirtutibus dediti nūq; rem agunt: in qua timiditas
 annotari possit: tunc & enim uirtute carerent. At quanq̄ non
 multam strenuitatē eorū nonnulli ostendant: neq; in periculis tamen
 fugiūt. Neq; illud propterea denegamus aliquos ex iis qui turpiter de-
 gunt: tanto cum rumore quicq̄ quandoq; aggredi ut populū terreāt,

qui haud minori cum furore terga uertūt: si uel resistentiā in hostib⁹ inueniunt: uel eorū falsa imaginatio euauerit. Boni autem uiri neq; uulnēq; foeditatē neq; mortis terrorē abhorret: dū uictoriæ & strēuitatis nomen amittere posse excogitant: q̄uis eorū timor nō nisi in ingressu ipsi⁹ certaminis sit. Verū quū quidq̄ illis inopinate accidit: nihil tūc timent: quia excogitandi tempus defuit: & quū manibus prœliū intū est: & periculū adest: timorē oēm deponunt. At timidi e cōtra penitus agunt. Et q̄uis tumultuatim procedere uideamur: quid timor ipse sit (ut ordinē ubiq; obseruemus) determinādū est. Timor nō nisi rapida excogitatioq; subita est: quæ mēbra per nocumenti repræsentationē soluere atq; obscurare solet, siue ipsius damni imago auribus: oculis: extimatiōe: alioue sensuū munere ad animū usq; peruēiat. Strenuitas præterea (quādo aliud cōuenienti⁹ nomē ad hanc uirtutē declarandā haud prompte nobis occurrat & celeritate magis q̄ uerborum elegantia in præsentia indigeamus) uoluntatis affectus quidā est: quæ mēbra & incitat: & ad aliquam terminatā partem tendere & cætera postponere appetere facit: illis tamen suadēdo ut omnia aduersa ab ipsis superari: & suam intentionē deniq; explere debere.

Quā clare aberrent: qui nos & timorē & audaciam a natura trahere astruere uolūt: & qualē timoris speciē a uerecūdia obici soleat.

Caput. xy.

a Liqui etiā supra rē hāc dicere assuescūt: nos & timorē & strēuitatē a natura trahere, quod in hunc modū defendere arbitrantur: quū infans scilicet: qui nōdū ullam periculi cognitionē habet: quē ingens sonitus tamen terret, quod quidē argumentū nihil pro se concludere uidetur: quū uitrū qđ sensu omnino caret: ipsa horrida tonitrua rumpere soleant. quo quidem in modo paruulus ille alterari ob impressionem in suis mēbris factam posset: eundē tamē uel antea uel ob timorem retrahi nō recte dicemus, ad id enim cognitio quædā manifeste requiritur, nā quū illū tam tenellum infantem supra turri imposeremus: haud cum mīori audacia sese inde cadere sineret: q̄ uel in eodem uel in plano loco consisteret. Quod maior deniq; illius uirtutis pars: quam uel fortitudinē uel strenuitatē (nō indecenter appellari posse ostendimus) habitu pareretur: haud multum intuētib⁹ occultum est quū natura alios bonos: alios demū prauos esse nequa q̄ provideat. At qui iuxta rationis normā degunt: longe magis noctu q̄ interdiu timent: tum quia ita oculi loca ubi nocumenta uel insidiæ prodire possent: discernere nequeunt, tum quia illis præsidium illud

(si oportuerit) denegatur: quod in die promptū eis esse assuevit: iniquo uero contra: quā quū diurna pericula metiuntur: tenebræ illos multū iuuant: neque eosdem tanta cum facilitate: cognosci: capi que sinunt, quibus aduenientia præsidia maxima ex parte nocentissima sunt: neque inde illis aliud quā supplicium prodire solet: quo fit ut horum quisque habitum quod sibi a natura inesse apparet: possideat, a qua si tota strenuitas prodiret: non minori profecto & agricolæ & mercatores quam milites atque nobiles uir audacia præstarent. Alia præterea pars in nobis est: quæ nos aliquando alterat: aliquando uero occupare assuescit: quā alii metum appellant: alii uero eandem sine terminato nomine deferunt: quia nullū in ea periculum esse demonstratur, quā quidē nos contractionē atque doctrinā quādam a uerecundia procedentē esse arbitramur: ob quā plura factū facillima agere ueremur: malimus etiā ob hanc noceri potius quam uerecundari, neque id immerito quū sæpe propter pericula quæ capessere solemus: homines longe magnifici assuescant. Atque uerecundiæ leges disrumpunt: dedecorosi haberi solent. Timent itaque uirtute fortes & pericula & uerecundiæ iacturā maxime: timidi uero non nisi in periculis trepidant. Quidnam pars hæc sit: quæ tantū laudatur timeturque: dicere non iniuria placet. Ea & enim miranda quædam lex est: inter ipsa membra sancita: qua adinuicem quū aberrant: puniri solent, quæ etiā loca iuxta nostra merita conuenientia nobis ostendit, quā ob causam quū apud maiores nobis (quouis modo uis sint) assistim: ea occupatio nem atque humilitatem quādam per ipsa membra diffundere solet: qua nos illis impares esse iudicamus: quam equidem ob rem ut ab hac feruitute redimi queant recte uiuere sæpe moluntur, fit siquidem ob istam causam ut pene nulla uerecundia astricti simus: coram eis qui nobis uere inferiores sunt: nisi a nostris uitiis tunc illic oriatur: imo & ab ea uerecundiæ parte quæ non nisi intra nos nobiscumque manet: sæpius iuari possumus: quā qui negligunt: sæpe aberrare experiuntur. Verecundia namque tunc suo munere rectius fungitur: quū sensus illic sese conuertere ubi minime liceat: deliberant: quos quū uerecundia regnat: & frenare solet: & alterationē illā deponere facit, neque eos solū ob illum appetitum punit, uerū illos uti si iam scelus commisissent: per dedecoris repræsentationem excruciat.

Quæ denique conditio obseruanda sit: ut animi magnitudine præstare possimus.

Caput. xvi.

u Idetur mihi supra rem hanc demum: neminē magnum opus uel quidquam nimia cum strenuitate posse perficere, si is postquam in ipso

certamine siue manibus siue uerbis concursum est: hostis partē ualidam existimat. At considerationē hanc superbā esse nonnulli iudicabunt, quā nos magnanimitatē & certe & recte dicimus: quæ nos & necessitudini & tēpori conformari iubet. Tūc & enī superbiæ uel uāæ gloriæ crimen cōmitti dicitur: quū ante ipsum certamē uel excedētia uerba dicimus: uel irritis actibus ut hostis terreatur plebsq; admiret: utimur. ita etiam si postq̃ in proelio cōgredimur ordinem negligim? merito increpandi sumus. uerum quū hostes offendere uolum?: non impediti sed soluti atq; expediti incedere profecto debemus, qua quidem conditione aduersarii per rationē ipsam parui faciēdi sunt, quo fit ut sæpe in magnis periculis præsidia nobis comparemus: hæc eq̃dē audētia in meliori parte & præstātionē operādī modo intelligenda est. Nam quantum ad ipsius ordinis obseruantia: omnes multū extimare debemus. Verū in ipso opere audacia ostendenda est, quod tūc fortius exequimur quum rem nostrā arduā atq; præstantē statuim?: & partē illam quæ ab hostibus possidetur: non nisi fragilem atq; futilem arbitramur, qui e contrario quippe faciunt: nimiū aberrant: neq; ab illis multū pœna distat: nam si nos, xx. pedes saltare solemus: & cū alio qui ad, xxiii. peruenit: concurrimus: illius saltū magnū existimare non conuenit: sed nostri oculi tunc antierius ponendi sunt: & in mēte omnino statuēdum est nos ultra litem illū saltare assuescere. Nā quū aduersarii pars maxima existimatur: uires absconduntur: immo non solū transitus tunc sed accessus prohibet. At uero quū ferro decernitur: quādocūq; ictum facimus, quis supra toracem demus hostem uel externere uel ægre ferire credendū est. Contra autem ab eo tunicam nostrā trāsfodi abscondiq; nullo modo posse arbitrari debemus: sub qua tamen fidentia nullus intectus locus deferendū est. Cōtemptus siquidem hostis sæpe uel uicit: uel cruētum atq; luctuosum certamen edidit, timor & enī qui corpora temperat: optimus est: ille uero detestandus atq; miserrimus: qui laborem recte capessendū arceat atq; uitare nititur.

Quonā pacto & procaces & maledici hoīes nīmīū cōtēnendi sint.

Caput, xvii.

H Omīnes qui multa de se dicunt: diuinaq; execrant misteria: sciosq; contemnunt: quis multa corporis ui præstent: neq; timendi neq; multum existimandi sunt, maius siquidem eorū opus cū demonstratione in uerbis quæ non hostes sed se offendunt: magna ex parte transeunt: neq; huiusmodi quidq̃ bono fine agere solent quis

aliquando rem aliquā arduā casu quodā faciāt: neq; id tamen nisi pro
 suo magno dedecore fieri solet: illius siquidem compensatio ad rep?
 in quo magno cū cruciatu atq; dolore in quibus eandē persoluāt: re/
 seruatur, neq; unq; nisi uel nimīū debiles uel aliquos sibi similes supe/
 rant. Nā quī bonis atq; ordinē obseruantibus uiris obuiant: ab iis fa/
 cillime superātur: in similibus siquidem temporib; deus seruis suis
 præsidiū mittit, quem qui continue offendunt: neq; satis rationis ha/
 bent: neq; id recte petere sciūt: neq; fidem qua illud recipere possint:
 tenent: immo rarissime deus istius generis homines ultra naturæ ui/
 res iuuare solet, quā ob rem uir bonus unico labore uexatur: iniqui ue/
 ro pluribus affliguntur aduersitatibus: quia nunq; loca in quib; sese
 ponunt: prudenter explorant: quā ob rem infortuniū illis accidere ne/
 cesse est. Solent tamen isti cum quempiā superant: quū suæ uere/
 cundiæ dissolutione qua huc atq; illuc magnis iactationibus impellū/
 tur maximi apud plebem uideri. At q̄uis uetus ac uulgare prouerbiū
 apud omnes sit: quo qui plura uerba dicunt: aberrare testantur. Solū
 plebei id dicere norūt: quū ipsius cognitio atq; executio inter eos qui
 ueri uiri dici possunt: restet. Huiusce quidem prouerbii & aliarū simi/
 lium rerū inuentores haud multū dum iuuebant: in populo existima/
 bantur, qui si ita in scribendo sicut in loquendo tacuissent: nomen in/
 eorū interitu cum corpore simul sepultū certe fuisset: nō parū enim il/
 lud inter rudem plebē fauet: & plura loqui: & in multis locis sese itro/
 mittere. Ab iis præterea q̄ sagacitate nō præstant: superari durissimū
 est, qui tamen nunq; tantū ordini adhærent: ut eos illi timere debeat
 qui iuxta rationis normam incedunt: uoluptuosi namq; haud multū
 uel uictoriā uel cuiuspiā generis honorē obseruant: immo & ab homi/
 nibus nimia imbecillitate laborantibus sæpe ingenti cum dedecore
 uincuntur: ipsi namq; quid suis hostib; agere cōueniat: semper negli/
 gūt: sed timoris portionem aliquam corpori repræsentare optimum
 est: ut id melius temperetur: nō quia iniquorū infortunia ignorem?
 ueq; illud uerēdum est: illam posse esse diem i qua huiusmodi belluæ
 uincere soleant. Quod præcipuum demum in hoc passu est: unde
 maius nocumētū oriri soleat: differam?. Deus namq; peccata corpo/
 rali pœna sæpe castigat. Verum adhuc iuxta naturā ipsā neminē uo/
 luptuosum ueram uictoriā acquirere posse: manifestum est: immo
 & quū huiusmodi hīes sæpe extra se sint: ad eos deuincendos nullo
 externo hoste tunc opus esse uidetur. In omnibus præterea rebus ui/
 tium cōmitti potest: quum nimia ex illis quantitas sumit: i sola dei

demū seruitute id fieri nullo pacto pōt, cui magis q̄ tenet nēo unq̄ seruire pōt: q̄uis id ipsum omni ui p̄ totā sui tēporis ætatē agere nitať.

Quātum illi aberrent: qui dū quidpiā uerbis explicatur: ibidem auctores diuersis corporis motibus idigere garriūt. Caput. xyii.

i Am in primo uolumine satis amplā mentionē fecim? : quonam modo iuuenes erudiri educariq; deberent, quonā modo quoq; actiōes dirigendæ essent: aliqua ex parte diximus. At uero quū hic de exercitiis agam? p̄sidiū aliq̄ illis dare proposuim? : qui & studēt: & ut plebē corrigant: determinati sunt, q̄ aliis mederi p̄sumunt: quū sese sufficienter nequaq̄ intelligere norint: neq; ii solū in opib? errāt: uerū ea uerbis defendere cogitāt, dicūt & enim corporis mot? materiei de qua loquuntur conformari debere, quis apertiore errore unquā uidit? q̄ cum iisdem uitiis ea quæ repræhendimus: corrigi debere existimare, solēt litterati nonnulli cathedras ascendere ut populo admirāte ipsi uociferent (quod uerbum p̄dicare iam latinis auribus familiarē est) Et quum ad crimen iræ detestandū pueniūt: ilico furore icēduntur: & sudor undiq; ab illis defluit: uarias quoq; atq; horrifonas spargūt uoces. Et dum nos ad patientiā reducāt & iniurias remittere faciant: ipsi furibūdos atq; iratos se esse saltem ostendūt. Solēt quoq; plura signa assueti artificis facere: ignaris quoq; quis circa amorem captandum modus sit: indicant. At aliis p̄sentem somnolētiā aliis uel tardum aduētū: uel celerem discessū obiciunt: quos multa plebs audire ut eos reliquos uicinos passim increpare uideant: festināt (tāta iam mortales inuidia premit) quanuis singulis ibi portio nequaq; denegetur: p̄dicatores enim ii quandoq; principes: quandoq; mercatores: ast alias agricolas: iuuenes: coniugatos reliquosq; uicissim non solum redarguunt: sed & acriter detestant, quæ quidē correctiōis uia nequaq̄ sed ignōiniæ p̄fecto ē: neq; aliter apud oēs itelligit, q̄ partem illā iniuriōsam tantū ab ipsa oratiōe capessunt: quā inter se postea nō sine irrisiōe cōmūicāt: dicūt qppe adinuicē annotasti quonā pacto uel principem uel alios quibus fors cōtingit: noster orator detestatus est. At si aliqui inferre uelint: illis quos publice repræhenderūt correctiōnis causam a se datam esse, id nūq̄ uerū efficient: iam quippe uerecundia quā magis extiabam? : cōsūpta ē: nō parū & eni hoies a scelerib? abstinere solēt: ut sua flagitia alii ignorēt, quæ postq̄ ab ipso (nō iā spiritali fratre ut iterpres sine auctore loquar) patefacta sunt, qd̄ pei? nobis i ea pte uētus? spare licet. Neq; ullā tā ipudicā mulierē esse arbitramur cui si suæ maculæ cū alteratis uerbis i foro obiciūt quī ea peiores

alias increpanti non reddat: & lenoni suo non conqueratur. At quum aliqua matrôa potens caute atq; secrete & redargueretur & consulere tur: quis cōsultor haud magni pretii esset: ea certe aut hūilior reddere tur: aut sua uerba saltem in bonā partē acciperet, quem quidem modum boni repræhensores in cathedra obseruare: & cum uerbis ea de terminare & dilucidare: quæ populo conueniunt: debent, neq; eos gestus atq; motus agere licet: ut oratores ipsi præliū cōmittere uideantur. Sed uoces eo modo eleuandæ sunt: ut pronūciantis uerba ipsius animū affligere uideantur: ob mala ab illis quos redarguunt perpe trata. Quum in corporis deniq; actionibus quæ ipsis membris tantū conueniunt: non satis ualere quimus: si magna ostentatione atq; agi tatione concutimur: quibus in rebus quum motus quidam pene naturalis & minime uiolentus requiratur, quanto min⁹ itaq; in illis negociis quæ ad spiritum pertinent: per magnam agitationem demon strationemq; præstare poterimus, tunc præsertim quum nostra inten tio solis uerbis declarāda est. Quam ob rem talem temperiem in illis pōere debemus: ut ea apud omnes cum ueræ amicitiaē indicio maxi mo personent: quæ etiam ob male degentiū scelera mœrore admixta scaturire uideantur: neq; ea illos uel uituperare uel ui cōducere uelle usquā iudicari queant.

Principum mores iterum repetuntur.

Caput. xix.

q Vanq̃ late alias de principū moribus agerem? eos interrogare redibim⁹? quonā pacto legē quādam, qua sæpe uti assuescūt: uel itelligāt uel ratiōe defendant: illi? & enī sufficiētē causā ex me solo ne qua q̃ iuēio: si eā sua termiata uolūtate atq; potētia nō statuūt: imo & quū ipsi in similib⁹ actionib⁹ hūanitatē denegāt: eos partē hāc sufficiē ti cū ratione fundare minime sperare licet: ut ad quæstionē attamen deueniam: ambages cum ipso ingressu iam sequi nocet. Maxima in nostris temporibus regnantium pars (forte auaricia ducta) statuere solet: ut nullæ pecuniæ præter eas quæ sua insignia gerant: intra suā ditionē recipi possint: imo & si quispiam alienigenos duxerit nūmos & ab ipsis & a reliquis ob eandem causam eundem priuari atq; exui imperant: quāuis ipse easdem pecunias alia in regione lucratus sit: & per ipsam patriam non nisi transitum petat: & statuti ipsius ignarus sit: qui quidem uel excessus uel defectus (si dicere malueris) si ubiq; cōmitteret: neq; mortalibus uiuere neq; a suis domib⁹ unq̃ extire con ueniret. Alius huic præterea non tenuis accedit error: ut quum

magnū unius generis nūmōꝝ aggerem pꝛicipes possident: nummos ipsos maxima pretiositate extollūt. At reliquos per subditos exparfos sub uili ualore pagrare donec ipsi ad suas man⁹ redeāt: uolūt, quos illico sua pretiositatis uicissitudine excellere impant. Neq; unq̃ huiusce modi legūlatōres ab aliquo pecuniarū generis usu prohibētur. Et nō solū istis atq; similibus retib⁹ pauperū sanguinem (ne sudorem dixerim) suggere solent, uerū alius in locis plebem uita priuāt: ut suis uolupatib⁹ latius frui possint. Si quispiā nāq; uel leporē uel similem uenationē aliquā occiderit: eundē & fortunæ & naturæ bonis priuari (nullo pꝛæcedēte pꝛecessu) iubēt: ūde & hic & illic maximis detrimētis pauperes affligi necesse est. uident quippe agricolæ iꝑgentes & apꝛorū & ceruorū & huiusmodi aialium cateruas: quæ oīum generum fructices cū ipso frumēto atq; ordeo destruunt: neq; illis minātia uerba saltem dicere audēt: nā crebri delatores sūt: q̃ apꝛorū iniurias ad cēsūrā pꝛtin⁹ deferant: unde tetrī carceres in brutorū aiantium tutelā & generis humani iacturā cum iꝑgēti cathenarū mole adsūt. Quū domini itaq; ob corporis pompā quā maximā habere solēt: uel quia sibi necessarias res deficere posse existimēt: amplas sibi ipsis iniurias facere solēt, quæ uanitas subditorū ergo est: iustas sentētias ab illis petere: uel ab eis qui suas uices gerunt: qui an bona intentione iudicent: unde cognosci poterit: quum eorum consuetudo peruersa esse assuescat. Illud tamē fatendum est: ignaros a malo ad pessimum semper descendere: quā ob rem quum aliquam differentiam habent: nihil a iudice nisi uerū iudicari credunt, in quo tunc a deo inspirationem ad id agendum existimant, quos tamen ob id parum scire dicim⁹. Sagaces namq; uiri maiorem fidem atq; spem quū litigant a fauore atq; pecunius q̃ a iudicis rectitudine habere solent. Ast alias inter dominos atq; subditos litigare uidemus: unde rectores ipsos quid optant in fine consequi: si cauiā pꝛæsertim maxima est: experiuntur.

Quantum alienæ regiones exteris hominibus ibi decertaturis nocere soleant.

Caput. xx.

In hoc capite dicemus quidnam utilitatis nocumētūq; regiones uariæ illis hominibus afferant: qui cum pluribus personis uiribus decertare contendūt: quæq; & enim externos mortales & aliter & debiles reddere solet: at quī nō eos ad ifirmitatē cōpellat: adeo imbecilles reddit: ut membra non recte gubernari ualeāt, quæ q̃dem res ob plures causas euenire potest: tum ob frigoris tum ob caloris excessum: tum etiam quia terræ aliæ expeditæ aliæ oppressæ sunt: & in

aliis crassæ in aliis uero subtiles auræ expirare assueſcūt: aquæ quoq; atq; cibi nō parum ad id cōferre experiuntur. At illis qui ibidem nati sunt: quis aliquibus nō multum ob suæ complexionis dissimilitudinē res ipsæ cōformes sint: min⁹ profecto ob cōsuetudinē nocere queunt. Immo illud nō negligenter considerandū est: hoīes qui uarias regiones pmutant: diu uiuere nō posse, quæ quis nobis similes sint: dum ibi corp⁹ assuefacim⁹ ab illis adhuc lædimur: quāto id ergo fortius in dissimilibus euenire debeat: facile est existimare. Accidentia quoq; alienigenis nimiū nocent: eos nāq; dexteritas in ipso multorū congressu eo modo patescit: ut qui ultimi ueniūt: quonam pacto regi debeāt: noscāt. At ipsos cū singulis aduersariis nouā cognitionē uti cū priori capere necesse ē: quia eos nodū in actōe cōspexerūt. Terrere etiā quoquo modo solet: magnā multitudinē unanimē cōtra unicū exterium uidere, quāuis non illi hic terror eueniat: qui ratioe regitur, cui singulos successiue pugnatuos esse manifestū est. Si uero eadem patria uterq; cōgredientiū natus esset: æquus labor ut sese adinuicem cognoscerent: ambobus esset.

Quāta ad diuersa regna petēda sagacitate idigeam⁹. Caput. xxi.

a Diuersa regna præterea iqrenda bonā sagacitatē hēre necessū ē, quis illud uer⁹ sit: q ad gētes aliquarū prouinciarū supandas sufficiēs sit: dūmodo eæ nō multū debiles sint: eūdē ulterius progredi posse manifestū ē. paucos & enī tūc iueniet: q ipsū p naturā supent. Ad hāc attamē certitudinē & expiētia & ratioe op⁹ est: quæ illud indicēt: naturā iuxta sui cōmunē ordinē fortiores sibi hoīes nequaquā producere. in illis nāq; qui singularis naturæ ipsi⁹ limites trāsgrediūtur: uel a sūmo oīum rectore diuinis mūerib⁹ deornāt⁹: normā uel certā magnitudinē minime statuim⁹, qui pauci tamē p orbē repiri solēt: qui quū sūt: nō min⁹ in min⁹ q in maxio regno & in una domo q in amplissima urbe esse possūt: quis nō tā habiles in una prouincia uti i alia nasci assueſcāt. In alia nāq; fortiores: doctioresq; in re qua exercēur forte sunt, in alia uero cōtra sæpe euenit. Nā in patria ubi hoīes bene apti atq; agiles esse testātur: & nemo reliquis multū præpōit: haud signū magnæ fortitudinis ē. At ubi quidā lōgo iteruallo supra cæteros celebrat⁹: & aliūde eodē modo posse p̄stare credit⁹: ille maxie timēd⁹ ē.

Quib⁹ hoib⁹ sup ea quæ narrāt: plēa fides sit exhibēda. Caput. xxii.

m Agna facinora ab hominibus facta fuisse contine sentire solemus: neq; qui ea uidisse affirmant: abesse assueſcunt: sed tunc fidem iuxta eorundem ueram, loquendi

consuetudinem cōformare debemus: Neq; ea pars plene sufficeret: si ipsi in eadē re periti artifices nō essent: aliter equidē quīs præsentes sint: quid fiat: determinare nō queūt: neq; quāq; id conciperent: illud in clarum explicare scirent: qđ facile ostēdit: quū in arte aliqua homo per quindecim, xx, uē dierū spaciū edocetur, quē si ea quæ didicit: exequi iusseris contrariū magna in parte capeffet, quāto minus ergo is q rem sibi ignotā semel & nimia cū celeritate uiderit: eam determinare ualebit, uidendi siquidē facultas non cū tanta uelocitate discernit: uti aliquæ actiones a mortalib; fiunt. Iam enim ligno lignum percutere possum?: & eiusdem percussione sonum aurib; excipimus: neq; ratio collisionē illam quā sensu accepit: ueram fuisse denegat: quāuis oculi eandē nequaquā uiderunt. Præstigiator etiā & oris & gutturi magnitudine in quib; instrumenta abscondere queat: indiget. Verum illic nostrum ingenium fraudatur in ludentis celeritate & uisus nostri crassitudine. Sed ab eo demū quæ narrāt: credenda sunt, qui post primæ conditionis obseruatia quum alios incipere uidet: quē finem petant: ilico cognoscit: quanq; de iis omnib; qui fama noti sunt: maiora dici q; agi siue in bona siue in mala parte sint: solent, quā quidē ob rem non uerba tantū audiēda sūt: sed narrātem cū ratione qua ipsa deferunt considerare licet, aliter quippe quum omnia & maiorem & minorem similitudinem habeant: haud perdifficile est: cum aliqua uerisimili ratione partem extollere: quā uolumus. At quanuis ea nostra ratio non multum roboris habeat: satis inter eos qui parum sciunt: sufficere uidetur: quanuis in præsentia peritorum hominum sæpe contrarium appareat. Nam quanq; uiridis color ab albo discrepat: magis huic niger repugnat, quā ob rem si nos necessitudo nō cogerit: eos audire ab illisq; ediscere debemus qui circa ueritatis signū ire uident, aliter quippe temp; sine nostræ doctrinæ auctione consumitur.

Quonā pacto & poetis & historicis credere debeamus.

Caput, xxiii.

Quonā pacto illis credēdū sit: nō reticēdū ē: qui dū de quauis persona scribūt: illam adeo uel laudāt: uel uituperāt: uti si ipsa reliquas aut uirtutibus aut sceleribus uinceret. At nos sæpe intenti ad diuimus & amantes circa res amatas & seruos circa dominos & reliquas istiusmodi personas apud eos loquentes de quib; uel utile uel uoluptatem aliquā expectabāt, qui oēs fere e cōtra q; dicunt: sentire solent, quā partē in absentia facile fatent. Eorū nāq; amasix & uoluptuosæ & turpes mulieres sunt: & domini qñdoq; crudeles: & si p cætera

errorum genera pererrantes: quorū scripturas quū diligēter ituemur: quisnam locus amplius nobis restet: ut uirtutibus illustres homines laudemus: minime apparet. quā ob rem scriptores recte uiuere debēt: ut debita fides illis adhibeatur. Nam quis inter historicos digni uiri extitisset: in aliqua suae scripturae parte maxime dubitari potest: quia id minime probant: neq; quomodo id fiebat: uiderunt, qui quanuis tunc adessent: discrepant adhuc si plures essent. At uerum quū certamen aliqd per multos annos praecessit: si alterius exercitus iperator ut suorum animos ad pugna incenderet: tria quatuorue uerba fecit: historicus loculentissimā atq; amplam orationē cōponit, in qua forte impatoris uerbū nullū refert. Immo magna ex parte scriptores uel regum uel successorum quorū gesta narrabāt: mercede uiuebant, illos tamen secludim? qui sacras religiōes in lucem dederūt, qui neq; pretio neq; amore: odiose scribere.

Quā multū magni momēti negotia circūspicienda cōsultādaq; sint.

Caput. xliii.

e A quae agenda sunt: nimium pri? q; aggrediantur excogitari cōsultariq; debent: praesertim si de reb? maximis agitur. plures & enim dānum cū dedecore ob aliquā praeteritam uictoriā receperūt, quae non tantū sua industria atq; audacia quantum hostiū negligentia illis parata est: neq; hostium atq; sui statum praeteritū praesentēq; animaduertūt: neq; iter tēpora: loca: duces: gentēq; discrimina esse arbitratū: sed omnia aequa atq; paria esse falso existimāt: unde suae uel solertiae uel strenuitati atq; argutiae uictoriam penitus ascribunt, quae in parte multum rationem offendunt. Iam quippe mortales & in temporibus & in locis sibi iuuantibus hostiū impetū sustinere & parua manu ingentes copias fūdere ob sui pessimum ordinem possunt, quod ob plures diuersasq; causas saepe prouenit. E contra quoq; hostes nobis ob easdem causas praestantes esse possunt, quo quidem in tempore a certamine continere praesidiaq; parare potius q; fortunae ludibrio se cōmittere optimum consilium est. Sanius quippe illud esse ducim? intra uallum consistere: q; illuc ire ubi ratio tunc accedere prohibebat: nosq; ibidem superari debere diiudicabat: quāuis eodem in loco tūc uictoriam ob eandem dementiam (ne audaciam dixerim) consequamur, quae nunq; prudentiae aut fortitudini nostrae sed hostium infortuntio negligentiaeue ascribi debet. Illos nāq; semper errare recte tenemus, qui sese fortunae committunt: ni necessitas id agere cogerit: quae legem minime rumpit: ea quippe simul cum aegestate dilatur.

Sæpe corporis prospera habilitas in disputatione possessorib? no-
cere experitur.

Caput, xxy.

f æpe bona corporis ualitudo & nimium membrorum robur in
disputationibus nocent, cuius quidem nonnulli possessores
quum contradicuntur: manibus potius q̄ ratione contendere malūt:
de nonnullis attamen dico in quibus corporis uires animi rationem
superant, quæ quidem pars eadem in re minime conuenit. At illi qui
eo corporis munere carent: ut non tam prospere ad pugnos deueniāt,
eos necessitas quietare solet: aliter namq; agere minime illis conueni-
ret: quanuis omnibus in rebus strenuitas necessaria sit: quæ tunc ta-
men demens error esset: si rei de qua agitur substantiam dimouere-
mus. Quum ultra namq; eundem est: haud bonus anim? ille est: qui
nos retro uertere imperat: neq; si nos spectare facit: quū uertere op? ē.

Quā manifeste & sagittari & iaculatores aberrant: quia missilib?
contacta corpora quanuis a cæteris sensibus absint: manu sentire
gariunt.

Caput, xxyi.

n Onnulli qui uel arcu uel balista iaculantur: quanām in parte
feriant: quanuis neq; audiant neq; uideant: in ipsa manu senti-
re cōmentari audent. id namq; tunc fieri posset: dum missile pugno
teneretur, a quo quum discedit: ilico manus ipsa ab illa sensatiōe pri-
uatur: qua si uel in durum uel in molle dedit sentiat. Neq; illud ta-
men denegamus quādo ictus auditur manui ueluti si tāgeret specie
aliquale offētare solere: singula nāq; mēbra haud tantū ad sese regēdū
officiū hēnt: sed & ad reliquorū cōuersationē (ne cōseruationē dixerī)
mun? possidēt. uisus equidē atq; audit? qd p̄ eos discurrat: menti offe-
rūt, unde p̄ cætera mēbra illud repræsentat: quæ quidē organa simul
unico cōsensu maiore affectionis illi? portionē membro in ipsa actiōe
præcipuo cōdonare assuescūt: ueluti inter hoīes fieri solet: qui quum
aliqua in re exercentur: illi qui in causa præstantior est: uel gloriæ uel
poenæ meritæ maiore partē concedunt: quoniam equidē in modo ipsi
artus ei qui in opere ducis mūere functus est: tantam uel hilaritatem
uel moesticiam repræsentant: ut is quid feceris sentire fere uideatur.
Verum si missile qd a nobis iaculatur tanto distanti? caderet: ut illi?
ictū neq; oculi neq; aures sentirent: man? profecto nihil ab eadē re ui-
dicaret: illa quippe haud aliter ea quæ prope assistūt q̄ quæ reotissi-
ma sūt: dūmodo utraq; nō tāgat: sentire nō pōt: tactis nāq; oculis au-
ribusq; obtusis quāq; in omne lat? iaculēur an in molli duroue corpo-
re missile feriat: nūq; iaculātis man? determinare ualebit.

Quam inane solaciū sit: ut in præsenti mœrore solemur: præteritam fœlicitatem recensere.

Caput. xxyii.

d Etestandū profecto remediū est in præsenti dāno præteritæ uictoriæ recordatio: plures namq; dū ignominia uel extenuare uel abscondere moliuntur: eandē grauare assuescunt: quod tunc crebro accidit: quū ab aliis cōuincimur: dici tunc qppe solet: quis in præsencia uincamur: sæpe & ipsi uictoria potiti sumus. qui in tali re itaq; suæ iacturæ præsidium astruere contendunt: futili ratione certe muniuntur. Nam quū sūmittimur minus dedecus nos insequeretur: si nondum digni fama q̄ si alias præstantes extitissē? in hostiū siquidem potestatem nihil aliud deuenire conspicitur: q̄ qd sui aduersarii amittunt. sæpe & enim præsidium illud uictis succurrit: quū semp se & aduersam fortunā & pudibundā uictoriā comitem habuisse referūt, quo fit ut uictor defessus absq; uera uictoria restet. At si uictoria quā alias partam haberemus apud nos maneret, ea illi qui nos superat: dari non posset.

Operis intentio roboratur.

i Am aliqualem normā dedimus: qua corporibus absq; animarum iactura atq; dedecore uti possimus: & e contra animum absq; nimia membrorum læsione fouere qui uellēt possent: quæ præcipua totius uoluminis intentio fuit: quum plures uideremus: qui dum corpus fouerent: animam negligebant: & e conuerso. Vt horū utri itaq; optima mercede digni sint: & illi & huic parti iuxta res ipsarū discrimina eos inseruire debere haud immerito cēsuim?: corporis nāq; uel merita uel demerita & ad se & ad animā spectare uidetur, quo corrupto haud aliter & id & anima restant: q̄ anteactæ uitæ actiones expostulant.

Qua cōplexionum diuersitate singulæ gentes sint præditæ: & per quas corporis actiones nimia ex parte exercentur. Caput. xxyiii.

q Vum differentiā quæ inter uariarū regionū gentes inueniri soleat: ab oībus posse depræhendi dubitaremus: aliquem discursum supra eā rē nobis agere placuit, in quo prouinciārum quas pagra uim? cōditionē aliquā dicem?. Neq; ibidē pfecto reticebim?: q̄cqd p maximā reliquos hoīum copā collectū hēam?: q̄uis eorū patria nobis iussa sit. agem? itaq; i hac pticula quæ cōplexio ac magnitudo quæ uires quæ exercitia singulis gētib? pluria ex pte (ne i genere dixerī) sint. At exordiū ab ipsa nostra hispania haud sine ratione sūem?: quū ipsa

uel principiū uel finis totius habitabilis terræ uel firmæ uel detectæ (si cum ipso auctore dicere cupieris) sit. Quæ quidem hispania medio cres circa robur homines gignit: ii tamē ab ipsa media corporum magnitudine declinare uidentur, omnes præterea ad hanc normam reduci experiuntur, eorū complexio uel coleræ uel sanguinis est: uel utriusq; cōmixtiōe magna ex parte præstare uidetur: immo & quæuis complexio excedat: manifestissime cognoscitur, quod in omnibus imminenti bus: siccis atq; expeditis regionibus fieri conuenit. E contra autem in oppressis: humidis paludosisq;, in satis multa etiam hispāorū parte melancholia principiū occupat: quā ipse sanguis consequi ut plurimū solet. Hispani demū uirium multitudine minime præstant: Sed circa rerum agibilibus copiam cæteras orbis gentes facile superant: in reliquis nāq; regionibus circa duo uel tria exercitatiōis genera uersant: sed in hispania omnia quæ ad hanc rem pertinere apud mortales no scuntur: cū tenuissimo discrimine amplecti experiūtur. Plurimi inter eos sunt: qui & iactu & pernitate non unico sed pluribus in modis maxime excellant.

In ea deniq; hispaniæ parte quæ castella apud nostros nominari solet: homines procera statura & auctioribus uiribus & qui in palæstra nimium exercentur: in illis montibus sunt: in quibus & hiberus & Durius amnes oriuntur.

In illa demū lusitaniæ portiōe quæ portugallia nuper uocatur, homines melācholicos sāguineos magna ex parte nasci compertū ē. eorū plurimi satis amplis uiribus abundant: quibus ingenii perspicacitate non præstent. Magni luctatores inter eos sed cum crassis uersutus sunt, quas mira cum audacia obicere solent: neq; id profecto a sua cōplexione atq; consuetudine alienū est.

Siculi colerici melancholici sunt, quorū patria homines & corpore & robore bono procreare solita est. Palæstrā nimium exercent: quā ob rem artis ipsius satis peritos artifices habent: leues etiam sunt: & in giris peragendis quoquo modo ualent.

In italia medium nequaquā obseruāt: quibus magna ex parte debiles sint. Nonnulli namq; ex iis (quāq; rarissimi) plurimo robore præstant: q sanguinei flegmatici demū esse solēt, quorū sanguis fulgentissimo nitore micat, unde imitando potius q̄ inueniēdo præstare sunt soliti, satis leues homines atq; palæstritas possident, quarum utrāq; partē cum sufficienti industria exercent, inter procures & mediocres statura & graciles sunt, præter mediolanenses insubresue (ut tu? sermolati?

sonet) immo & omnes eos (ut uerius dicas) excipe: qui a pado fluuio ex utraq; ripa non longe distant: & enim corporis uastitate excedunt. At quū flegmatici melancholici sunt (haud immerito sarcinosi a nobis dicuntur) quīs eorū nōnulli qui recte conditi exeunt: auctas uires habere experientur.

In neapolitāo præterea regno: in apulia melancholici colerici nascuntur & eorū plures & uiribus & palæstra ualent: cæterum uti superius dictū est: reliqua gens sese habet.

Galli flegmate atq; colera proportionari sunt soliti: gens minime continua sed multū obliqua & magna inter se distantia diuisa est: leni & enim ac debiles nimia ex parte sunt: sed & aliqui eorū singulares longo interuallo reliquos superant, qui tamen & paucissimi sunt: & uiriū copiam tantū possident, quorū quēpiā illis recte uti scire ultra gallicū morem profecto accidit.

In britannia quæ in continenti est pene mortales omnes melācholici sunt: & quāq; non proceres sunt: nimia latitudine præstant: uim? etiā excedūt & multū in palæstra uersantur, quam tamē pingui modo exercēt: & reliqua exercitationis genera negligunt.

At uero in ultramarina britannia: quæ nūc anglia insula dicitur: auctiores corpore & melancholici colerici sunt: nimiam uim quoq; possident & in palæstra & in iaculatiōe cū arcubus exercentur.

Germania multos flegmaticos gignit: qui suæ complexionis naturam aperte ostendunt: quos post flegma colera magna in parte consequi solet: eosdem etiam magnos atq; corpulētos esse sensus indicat: inter quos uel robore præstantes uel ad arduas actiones multū habiles uiros nequaquā inuenies: quīs in rebus quæ manibus effici debent: ingeniosi sint. Neq; id tamen uel in uestib? domibus aliisue ornamentis sed in lignis gladio diuidendis ostēdūt: in quib? cōtīuo exercent.

In pannonia quā ungariam nuper appellari uidemus: homines bona proceritate & nimia latitudine oriūtur: qui uel colerici melācholici uel colerici flegmatici sunt, inter quos aliqui fortes corpore prodeunt: sed solutionis agilitatisq; exercitia minime excolunt. Interpres. Neq; rebus agendis sed ignariæ potius atq; deglutiendi ingluuii sese dedunt.

Bohemi quasi eadem complexionē cū superioribus sunt: præter q̄q; plus coleræ quoquo modo sortiuntur. Magna statura eriguntur quæ & ossium & neruorū copia multum uegeta est. Palæstra nimium utuntur: quīs quadrupedum more in ea incedere assuescant. isti atq;

britannii reliquos quos uidi uiriū copia magna ex parte superāt: quīs aliunde nōnullos particulares illis pręstantes experti sumus.

In Pollonia: Tartaria: Rosia uel colera melancholiā uel e contra sequi assuescit: oēs fere eandē magnitudinē obseruant: q neq; magni neq; parui recte dicuntur: neq; aliter eorū uires sese habent: in quib? quidē & in cæteris illis finitimis regionib? suam habilitatem & in palæstra & in magni lapidis emissioē mortales exercent: cætera & enim & eiiciendi & leuitatis & ludorū genera quæ apud alias gentes haberi uisuntur: ipsi facile contemnūt atq; irridēt. Crasso namq; modo incedere & appetitū quem natura trahit sequi potius malunt: q̄ artes eas excolere quas ingenii acuitate inuenire (quū niterent) quissent.

In græcia homines media statura sunt: hispanos nāq; magnitudi ne quoquo modo superant: quīs illis corporis leuitate inferiores sint, satis sufficientes uires possident: & bene habiles ad quācūq; rem agēdam experiunt. colerici sanguinei magna ex parte sunt: quorū colera perfectissima est. Quā quippe ob causam in nouarū rerū inuentione plurimi inter eos uiri claruere, in palæstra aliquātulū exercentur: & arcu iaculātur. Quāq; scriptores principū imperia atq; potestātē semper secuti sint: & eis domi manentib? regionū qualitates copiosissime describerent: ipsi quoq; ibidē gentiū qualitates & uidēt & cognoscere possunt, quonā modo ad suorū regum magnitudinē extollendam & hostium aduersitatem detestandā scribendi locum facili habuerūt: sublimes materias perinde suscipere potuerunt: & ad earum ueritatē enarrandā multum iuuati sunt. Is namq; qui singulas ex se lustraret prouincias: in illis peragrandis quīs earūdem qualitates nequaquā scriberet: multū laboris profecto susciperet, quas etiam non recte quidem cognosceret: ueluti si earum cultores atq; periti homines simul in ipsius rei examine concertantes haberet, qua equidem in parte multum itali utilitatis ob romanā urbem capiunt. Pueri namq; non solū externas gentes ipso intuitu cognoscunt: sed & bruta animalia ilico quum uident: cum suis discriminib? dignoscere solent. At in hispania externos omnes gallos (immo franceses) ut suum nomē lector intelligas: dicunt. In pannomia uero quā ungariā appellari ostendimus: cunctos quos extra suos confines ortos uident: italos appellant: neq; secus de singulis regionibus discursum age. Nos præterea in aliis prouinciis minime stetimus: sed cæterarū nōnullos homines uidim? cognouimusq; etiā alios qui ibidē immorati sunt, a quibus quā nā mortales habilitatem possideant: intellexim?, quam p naturæ rationē facile

(si oporteret) probare potuissemus.

In ea media Asiæ parte itaq; quæ ad septentrionē uergit: fortes homines nascuntur. nam quū ad meridiē quoquo modo declinare incipimus: mortales nulla in parte uiribus abundāt: quāq; inter meridiē ipsum & occasum aliquæ partes humidæ simul ac mōtuosæ sint: in quibus homines melancholici flegmatici nascuntur qui & si uirium copia & corporum uastitate ualeāt: non recte collecti (ne colligati dicam) sunt.

Quam imbecilli ratione illi fundentur qui stomachum in æstate frigidum in hyeme uero calidum esse: dicunt.

Caput. xxix.

¶ Vum de dispositione habilitateq; hominū alias scripserimus: hoc in loco causam aliquā assignabimus: ob quam in frigidis regiōibus fortiores homines nascuntur: quorū pauci tamen doctrinæ dediti sunt: i calidis autem e cōtra corpore imbecilles sed & doctiores esse assuescunt. Qui gelidas igitur regiones incolunt: propterea fortiores sunt, quia ad corporis uires tam augendas q̄ cōseruandas ciborū copia requiritur: quam assumere atq; digerere procul ab ægritudine: ob aeris temperiem queunt: qui frigidā patriam inhabitant, quæ res etiam cōmunis in quauis regione siue calida siue frigida ea sit habet: hyems namq; æstate salubrior ubiq; experitur: tunc quippe a nobis cibi melius stomacho teruntur: Neq; id ob eandē causam quam apud plures falso arbitratam sentimus: profecto fit, qui stomachi calorem auctiorē in hyeme q̄ in æstate esse fabulant. Nos uero ob auctā atq; réperatiorē habilitatem nostrā illud fieri recte arbitramur, quas quidē affectiones tunc præstantius habere solemus: quū propius frigori adhæremus: qui quū calorē uersus declinam? longe laxiores & cum minori agilitate certe reddimur. At si quū sol ad suam auctiōnē peruenit: nondū tantā adipiscitur uim ut ad nostrū stomachū usq; permeare queat: longe humanū corpus penetrare est difficilius: q̄ uel triplici uel quadruplici tecto atq; muro munita camera. Verum si æstatis tempore calor extra nos est: ea quæ remotiora sunt: uehementius profecto sentire solemus. Et si in huiusmodi temporibus nos poros reclusos habere dicunt: per quos auius exeundi usus calori patet: non aliter de eius ingressu q̄ de exitu censendū est. Præsertim quū pori ipsi semper aperti sunt: neq; unq̄ sine magno corporis nocumēto cōmeādi aditū negent: qui quū ob aliquā ægritudinē quouis in tempore clauduntur: longe maiorem in æstate q̄ in hyeme calorem eadē ipsa infir-

mitate atq; pororū ſtrictione manente ſentimus. Nā ſi dum temporis calor exuperat: ſtomach⁹ frigidior eſt: quā nā cauſa eſt? ob quā frigida res illi tantopere lædere aſſueſcant: quū guſtui ſapidiffimæ ſint. At ſi quū frigora rigent: ſtomachus caliditate præſtaret: min⁹ profecto a calidis rebus infeſtaretur: corrūpereturq; quū rerū cōſeruatio ſibi ſi multitudine confuſio uero atq; corruptio contrarietatem appetat. Quā quippe ob rem quū frigus ab aliquo depellere cupim⁹: illud calidis rebus nō iniuria fouere ſolemus: & e contra merito fit quū calor alibi infeſtat, ſed ſi ſtomachus frigidus conſiſteret: & ſi illi frigida darem⁹: frigidus humor ultra modū excederet: & ſi particularis calor propterea a corporibus exiret: ut naturæ calori coniungeret⁹: idem frig⁹ ſuo i tempore agere neceſſe eſſet, unde fontes in æſtate calidiores in hyeme uero frigidiores experirent⁹: fieret etiam ob eādem cauſam ut nimium in hyeme ſudarem⁹: quia tunc & humiditate & frigiditate multum abundamus: quibus etiam tempus ſimillimū eſt: quanq̃ in calidis balneis potius q̃ in niuoſis montibus eos immittere mos eſt: in quibus ſudorem ciere uolumus. Neq; quū humorē ab herbis extrahere nitimur: illas cum rebus ſibi ſimillimis eandē aquam dare cogimus: nam ſi ita aquam uti ignem ſummitterem⁹ nihil ex iſtis herbis profecto prodiret: immo humorem potius imbibendo ſuam humiditatem augerent: neq; quis uas illud in quo herbæ continerentur: nimio ambiret⁹ igni: ſi illius pars aliqua caloris ſaltem ad intra non penetraret: nihil ab iſtis herbis humoris exiret. Eorū deniq; opinionē qui ſtomachum in æſtate frigidū in hyeme uero calidum eſſe garritabāt: falſam eſſe ſatis oſtendimus: qua in re inter cætera illud (quū ab omnib⁹ ſciri conueniat) nequaquā negligendū eſt: quū calida in æſtate frigida uero in hyeme conuenientiora ſint. Neq; ab iſtis ſuperiorib⁹ quis ſatis aperte aberrant: multum admiramur: quū eorū dementiam exiſtimamus qui hominū membra etiam ipſo tactu in æſtate frigidiora q̃ in hyeme ſentiri ſolere: palā affirmare audent, cuius rei oppoſitū omni etiam medendi arte ſemota cognofci poteſt. Naturales ſiquidem curſus & frigus & calorē nobis dare ac demere per ſingula minuta aſſueſcunt, ſi natura itaq; frigida eſt: quonam pacto calorem nobis impartiri poterit, ſi nos illū ob aliquam accidentalē confuſionē non capim⁹? Iam & enim corpora quæ frigidis elementis conſtant: eādem conditionem obſeruant, neq; aliter & temperata & rigida & lenia faciunt. Aſi ſi in nobis & calor & frigus hoc eadem menſura ſemp ineſſet quū ab aliquo auſſugeret membro: ad aliud ſe transferret, quo fieret ut quod

reliquos portiones conciperet: nō minus aduersa ualitudine ob excessum eūdem laboraret: q̄ ea quæ ob defectū affligerent: q̄uis conuenientius apparet afflictis partibus subuenire: q̄ intra ipsum stomachum concludi: & cætera mēbra perire pati, quæ et discordia si adesset: humanū corpus nō recte plasmatū esse sequeretur, quū illius partes sese adinuicem iuuare contemnerēt, immo & si rem hāc alia naturæ occultissima ratio non sustinet: experientia nimia in parte cōtrariū indicat, omnibus siquidem in rebus quas uel calefacimus uel infrigidamus: quū hæc uel illa pars siue frig? siue calorem excipere incipit: id undiq; quoquo modo sentire solet, quanq̄ nō sine discrimine id fiat, hāc præterea partem deseramus: & illuc redibimus: ut bonæ digestionis uerā causam inueniam?, quæ non nisi quū mēbra cōtenta atq; agilia sunt: debito in modo fieri solet: ualitudie quippe hac desinēte q̄uis nimiū calorem habeam?: non solū min? noui cibi auidi reddimur: sed & ab eo quem accepimus nimiū impediri solemus.

Quapropter qui frigidā patriā incolunt: animosiores q̄ qui in calidis locis degunt: expiantur.

Caput, xxx.

i Illuc autem regredi opus est: ut rationes reddam?: ob quas q̄ frigidam patriam incolunt: animosiores per naturā sint: q̄ qui calidas regiones inhabitāt. Neq; ea in primis profecto est causa: quā nonnulli falso arbitrati sunt: qui sanguinis copiā illā esse dicunt. Cuius rei oppositū ipsa re adiuuante paucis ostendam. Quæcūq; & enim frigida regio homines colencos melācholicos magna ex parte gignit: quam sanguineos procreare mōstruosum quodāmodo est: uti alias latius ostendimus. At in calidis regionibus magis ex sanguineis hominibus q̄ ex reliquis complexionibus nasci manifestū est, qui tamē ob id animosiores minime experiunt. in frigidis itaq; locis maiorem audaciā mortales ostendere satis notū est, quod propterea fit: quia roboris: habilitatis & salutis copia præstant, quæ quidem optimæ partes quū in calida patria desint: quanq̄ illius incolæ multū audaces per naturam nascant: parū fortitudinis ostēdere queunt, unde fiat etiā ut qui frigida atq; iminentia loca habitent: non nimum studio litterali sint dediti: plures ratiōes dari possent, sanitas namq; præcipua i ipsa uita mortali pars est: quam isti per naturæ uiam absq; alia accidentali medicina cōseruare queūt. G. Neq; qd̄ uel loci uel studii: uel corporis ratio detrahit: cura restituere indigēt. Cibi etiā copia intellectum præ cæteris rebus hebetem reddere solet. At si ii qui frigida regna icolūt:

si modeste circa uictū uiuerent: & liberalibus studiis incūberent: melius q̄ in calidis ediscere ob aeris temperiē & ob ipsius studiū cōueniētiā possent, q̄uis sanguinis complexionī concipiēdi excellētiā præsertim cū celeritate merito tributa sit. In feruidis præterea regionib⁹ homines corpore debiles sed doctiores q̄ in frigidis essenō ab unica causa prouenire conspicitur: quāuis cōpositionē uel bonitatem cuiuspiam a natura sancitam hac in re minime considerem⁹: illud namq; multū difficillimū certe accideret: qui in nimīū æstuantibus locis habitaret multas uires cum agilitate possidere: q̄uis bona complexiōe ad discēdum sanguinea scilicet constent, sed nos prius de ipso robore agem⁹. ad uirū siquidē augmentū cibi multitudo uti superius dictū est: requiritur: quos q̄uis isti possideant: illis suo arbitrio uti: ob digestionis penuriā nequeunt. Plures etiam inde ipsos morbi infestarent, qui eis ex minimis excessibus sæpe accidunt: unde illis & suæ imbecillitatis maior pars & magis circa litteras insudare prouenit: neq; istud incongruum accidit, nulla re namq; magis q̄ salutis cōseruatione mortales indigere uidentur: qui quū in calida patria degant: sui medendi artē inquirere necessitate coguntur. At postq̄ disciplinæ iter ingressi sunt: per omnia scientiæ genera ingenii alas explicare & expedit & cōueit.

Quæ sola conditio ad colonos ditandos sit satis.

Caput. xxxi.

i N quacūq; demum parte ubi numerosæ ac peregrinæ gentes conuenire solent: homines & industria & opibus breui tempore pollent: q̄uis eorū ager sterilis sit, necessaria namq; ab illis partibus deportant: in quibus uili comparantur pretio: quæ ipsi indigenis carissime itineris difficultate adita uendunt. At ubi minor hominū cōuentus est: q̄uis solū ubertate præstet: nunq̄ multas opes ob uile rerū pretiū accumulare incolæ possunt.

Quā recte & si singulis creatis rebus portiones aliquæ concedendæ sint: nulli tamē ob id totū tribuere debeat: cū totius operis exēplo.

Caput. xxxii.

i N hoc tā breui uolumine tum de natura tū de habilitate mortaliū satis diffuse tractatum esse existimamus, quorū cuiuspiam ea quæ sibi proprius conuenire uidentur: pro uirib⁹ dedicauim⁹: neq; ubi partē assignauimus: ibi totū collocare uelle de mēte nostra q̄spiā dicat: quanq̄ aliqui dū disputant: eos qui portiōem aliquā concedūt: totum ipsum concedisse uelint, quæ quidem opinio non solum delerimēto debet: sed illius etiā defensores nimium increpandi sunt, qui

ad unius namq; aurei nūmi restitutionē teneri fateſ: eundē in mille/
fimo eiusdem pecuniæ multiplicato numero teneri minime iudicādū
eſt. Neq; eos qui uno pede dū ſaltant: reliquis præſtant: per ceterū
pedem illos ipſos ſuperare haud recte dicerem? At uero qui huiusce
generis ſectantur opiniones decertandi p̄tinaciam adamare & ſui er/
rorem latiſſime expargere uelle ſolum oſtendūt: eis equidem qui per
bonū iter progrediuntur: uerū defendere ſatis ſufficit: & rectæ rationi
conformes partes cōſtruere atq; approbare & eas quæ fraude p̄mixtæ
ſunt: uel delere uel ſaltē deferere debent. patrē præterea instrumentū
proximæ uel cauſam in ipſi? filii generationē eſſe minime negamūs:
uerū ſi nullius alterius generis cauſa ad id accederet: is poteſtatē di/
gnitatemq; qua ſibi ſimilē ſobolem procreare poſſet: nequaquā poſſide/
ret: illi namq; tantū in totū ſubſtitimur qui mundū ex nihilo fecit, a
cuius uoluntate atq; potentia omni ex parte pēdemus. quū rerū itaq;
creatio ab unico tantū opifice conſtet: neq; creatura aliqua creādi po/
teſtatem unde alia ortū cum ipſa ſubſtantia acciperet: habuit: uerum
ſingulæ res ſimul cum ſua ſpecie prærogatiuas a cōditore gratis cepe/
runt: neq; priores ultimarū dignitatem atq; potentiā demere extenua/
re uel potuerunt: quod quū ita fieret: non tenue inconueniens ſequi ap/
pareret: uideretur enim artificē in primis operib? poteſtate præſtare:
in ultimis uero defeciſſe: quū & per rationem & humanam experien/
tiam aliter potius fieri debere: manifeſtum ſit. Illud attamen ſem/
per præponendum eſt: diuina pars (immo totum extra ipſum exēplar/
ne infinitam illam ſubſtantiam poſſe diuidi quis exiſtimet) ſemp̄ eo/
dem modo cōſiſtit: ſed creaturarū diſcrimina illis tū ob ſui neceſſitu/
dinem tum quia maior ipſius artificis excellentia oſtēderetur: eſſe ſan/
cita merito arbitrandū eſt. At res ſingulæ priuilegia per ſe poſſident:
neq; penitus abinuicem ſuppeditantur quous propter cōmune comex/
tuum neceſſitatē quandam efficiant: unde ſubiectio quādam orin cō/
ſpicitur. in unico quidem corpore plurima ſtant membra: quorū ſin/
gula poteſtatem (habilitatemue ut cōtrouerſiam uitemus) ad diuer/
ſum officiū ſortiūtur. quāuis oīa ad unicā cōſeruationē creata ſint:
quū pes claudicaret: manū mancham ob id eſſe recte dici non poterit:
quanq̄ ea etiam dolore aliquo afficeretur: neq; auricularis digitus pro/
policis dolore deficeret, quæ quidem mēbra tamen a me uel pari ma/
gnitudine conſtare uel æquam adinuicem iuuandī nocendiue facul/
tatem ſortiri: exiſtimare nemo credat. nullū quippe membrū iacturæ
expers manere corrupto corde poſſet, qđ e contra non ex quouis alio

artu necessario accideret: quanq̃ propter uni⁹ digiti uitiationem totū ipsū corp⁹ dissolui quādoq; uideatur: qđ tamen inconueniēſ nō nisi in hac corporis unione accidit, quū illius namq; partes diuisæ atq; abso-
lutæ sunt: nō tantam habilitatē retinent: qua & lædi & iuuari adinuicem possint. Elementa nāq; non ob id carnem nostram premunt: quia animata corpora sumus: sed tanq̃ materialem sui portionem nos affligunt atq; iuuant: & uti nos a natura eorūde superiorū corporū ineptiā sentimus: haud aliter ipsa quum nos maculatos inueniunt: pro sui generis differentia facere uidetur: nam quāuis ab aliquo accidētī læsi simus: ea etiam nos constringere solent, unde aliqđ detrimentum ob nostrā læsionem in se (suo modo) sentire: patet. At quanq̃ per naturam si prærogatiuæ atq; particularia accidentia deleberentur: priora corpora magis secundis q̃ e contra præstarent: sæpe & per accidens & uoluntate regentis paria esse posse minime negare licet. In specierū nāq; forma hominem ultime conditum fuisse legitur, qui reliquis longe præstantior factus experitur: per qđ quidem iter sæpe uulg⁹ aberrat: qui coniugium cæteris uiuendi sanctionibus ob primam sui constitutionē præfert: neq; aliter præceptum in quo crescere & multiplicare mortalibus iperatū est: extollit, quæ qđ ptes tēporis illius inopiæ (ne necessitatem dixerim) cōformabatur. Neq; minus etiam belluis crescite & multiplicamini q̃ nobis a deo ipso imperatum est: quæ quidem omnes generare procurant: qua in re tamē nihil ueræ gloriæ merentur. Vnde maior uis ad generationis sustentaculum in ipsius concubitus uoluptate q̃ in præcepto sita esse apparet, quum deus ipse optimus maximus libidinem uetuit: & plures ex adulterio nasci uideamus. Nā si nostram iniquitatem cum ipsarum uoluptatum obedientia supra rem hanc consideremus: si ob aliam causam humana stirps non deficeret: quanuis & coniugium & multiplicandi præceptum deesset: adhuc nostra soboles propagaretur. At castitas breui licentia corrumperetur. In qua deus & maiorem asperitatem & laborem constituit ut eandem obseruantibus maiora præmia merito tribueret. Nostriſ & enim tēporibus sanctitate potius q̃ multiplici personarum numero certe indigemus. Et quanq̃ supra rem hanc corporis uoluptatem sequeremur: eandem pro animarum salute coercere longe salubrius esset. Quam quippe satius illud omnib⁹ est: uerum ubi ignari sumus: fateri: q̃ ut partes nobis ignotas defendamus initi. Nam q̃ uerisimilem de uis quas dicit reb⁹ solū dare curaret: id tēui cū difficultate

faceret: omni nāq; in re utraq; pars repugnantes inuenit causas. quā
 quidē ob rē ad ueritatē magis q̄ ad argumētōꝝ nūerositatē ac quāti
 tatē quā scribere possum? attēdēdū ē. q̄uis argumēta ipsa aliquoꝝ āti
 quorū auctoritate approbarēt: q̄ quonā pacto res nimīū arduas quas
 scribere aggressi fuere: itelligant: nescio. quū nondū se ipsos recte co
 gnoscere nouerint, quæ res & iminētiōꝝ & utilior dubio ꝑcul fuisset.
 At forte maiores nostri: aliter circa sui ipsi? cognitionē q̄ q̄ tēpore no
 stro sunt, procedebāt. Iuniores nāq; nondū tantū uerum atq; oppor
 tunum iter ingressi sunt: sed & illi nondū adhærent: & si semel mu
 tationē temporis uident: id quonā modo gradatim procedat: narrant.
 neq; illud confutādū ab illis est: partes & enī aliquas in hoīe dant: quæ
 nullo pacto negari possunt: ut quispiā & enī cursu præstet: eundem
 corporis leuitate & anhelitus patientia idigere dicūt, atletas præterea
 fortiores & magna dexteritate præditos præponūt. oratorē quoq; &
 pulchritudinem & faciei uenustatē cum bōa pronūciatiōe ac uoce ha
 bere debere per conuenientiā affirmant. in oībus deniq; ministeriis
 bonā naturæ hilitatē cum arte atq; assuefactiōe oportere nō negant:
 uerū cuius cōplexionis corpora ipsa pro rerum discriminibus esse: &
 quonam modo exerceri debeant: & artis quam ediscere uolumus ꝑfe
 ctionem uel quia id ipsum nesciant: uel quia dicere nolint: omnes cir
 ca rem ipsam ignari uidentur.

PETRI MONTIS PHILOSOPHI IN PARTICVLAM DE
 REBUS ABDITIS PRAEFATIO INTERPRETE .G. AYO
 RA CORDVBENSI.

Atis i superiorib? capitibus elaborauimus: ut rem aliquam
 f quæ tum per naturam tum per experiētiam cognosci posset:
 ostenderem? in hac uero particula quā in ipsius operis calce
 ponere aggredimur: id minime agetur: res & enī hæc uel permuta
 to uel multo difficiliori ordine apprhendi pōt. nam q̄uis ali
 quas ratiōes adducam? eæ audientes nequa q̄ cogēt: neq; ea pars tan
 tam profecto uim sortietur: quin repugnantes altæ non illis substan
 tia inferiores adduci queant: uerū quia inter aliquos haud multū me
 doctrina excellentes uarias opiniones circa rem hanc sensimus: meā
 ēt; inter suas iserere placuit: nō tātū ut hæc aliquā ꝑtē approbare de
 fēderēue: q̄tū ut neminē ꝑ naturalē uel uia uel disciplinā similiū re
 rum certitudinē scire posse ostenderem, quæꝝ præterea rerū scientia
 nōdū multū utilitatis hoīb? daret, uerꝝ q̄a nōnulli dū ꝑ huiuscēodi

discursū progrediūtur: tēpora satis inepte cōsumunt: illis haud tenuē
īpeditētū paucis obiciā: quo eosdē errorib? teneri demōstremus: de
illis attamen dico qui circa elementorum syderumq; magnitudinem
aliāue istius generis eruditōne elaborant.

Quid circa rē hanc & ad aquā & ad humū spectet. Caput. xxxiii.

a Qua atq; terra idem esse ex sua qualitate semp hēnt: quīs ma
gnā & frigoris & caloris differētiā tū ob supiorū tū ob reliquo
rū īferiorū corporū participationē sēpe ostēdant. At q̄q; aliq; totā hanc
causam nūc uicinitati nūc solis absentiæ ascribāt: hęc res in illis cor
porib? tantū obseruari posset: quæ solo naturæ beneficio regūtur: cui
sēp ēt eo modo patere uidēt: quæ accedēte sole nimīū natura ipsa ca
lescit: discedēte uero ea multū frig? astringit: quīs istiusmodi & fri
goris & caloris discrimina: quæ aquæ ipsæ quū scaturiūt: possidēt: so
lis absētia causari possent: q̄a quū æstas supra nos est: hyems sub ipsa
terra riget. quīs quātū ad ipsi? terræ corp? attinet: oēs extrīsecas partes
supra se habeat, quæ tamē ob id a facie atq; tergore nequaq; priuata
est, quā ob rē alia in parte nobis opposita scilicet: nulla fontiu necessi
tudo urget: quū nihil illic eorū usus præstet: neq; res illic degāt quæ
eorū ope indigeant, qui quidē fontes quū oēs hic prorūpant: quū sol il
lic magis imoret: calorē illū quē rettulim? idē eos ad nos portare: fie
ri pōt: uti quū uas quoddā aquā cōtinens calefacim?: in quo quīs fla
mæ sub? ministrētur: calor celer? desuper ostēdi solet: quā ad rem ta
mē maxia difficultas accederet: si uti nōnulli dicūt: res ipsa sese hēret:
qui tūc ī meridie breuissimos dies esse aiunt: quū in septentrionē lōgissi
mi sunt, qđ ēt nō tenuē iconueniēs esset: sequerēt nāq; ex eo terrā in
hac supiori parte lōge latiorē q̄ in īferiori esse: nam in europa æstiu
dies quideci lucis horas cōtinēt: unde si totidē p hyemem in africa
fortirētur: illud pateret: solē diuturniorē morā supra terræ hāc portio
nē q̄ sub? agere. Si terra præterea pilæ forma hīudineue constaret:
quū partē aliā sol radiaret: aliā e cōtra umbra protegeret: cui rei opposi
tū nō deesse manifestū apparet. tūc equidē æquales dies ubiq; uideren
tur, quas singulatim tūc sol uideret: quū ad eā partē in qua ipse sedēt:
ueniret. At q̄sq; ecōtra uidere aperte poterit: sol eqdē ab ortu ad occa
sū per ipsā meridiei plagā usq; quaq; excipit: fieret ēt ob illā quā isti
cōstruūt terræ rotunditatē: ut quū sol in ortu laborē excitaret: occidēs
sub nocte quiesceret, quæ nunq; a septentrione discederet: sed ea pla
ga potius perpetua nocte torperet. Quum illic nemo solē uideat nisi
iam illum sub ipso mari sūmersum quodāmodo præsagietur, quas

quidē ob causas terrā ueluti tabulā coextendi dici par est. Quum diēs
 nāq; noctib; aliqua in regione præstant: eosdē idē in aliis conficere cō
 pertū est: quīs alibi lōgiusculi alibi breuiusculi sint: neq; id pfecto si
 ne causa sit: differētia & enim hæc tū ob mōtiū oppositionē tū ob ipsa/
 rū regionū uel ad meridiē uel ad septétrionē accessū discessūq; pūeit.
 At si pilæ modū terra obseruaret: ab illi? media sūmitate ad oceanum
 usq; ex omni parte prospicerem? nēq; ulla montium altitudo conspe/
 ctum ipsū uetare quisset: ab iminentiori pfecto loco aspectus deorsū
 prorēderet. & uti cælū quū suspicim? uidem? ita infima a summitate
 uidentib; discernērentur: qđ in planicie fieri manifeste prohibet: nā
 quīs terra quātū fieri posset: ad æquaret: nunq̄ uidēdi facultas nostra
 ad .l. passuum milia usq; peruenire posset, nisi aliquē excelsū locū cō
 scēderem? Si experiētia præterea credendū est: plurimi montes in or
 be sunt, q; terræ ipsi? mediū (ne culmē dicā) altitudine superant. Qui
 quidem mōtes instrumēta esse expiuntur: tū ad aquas ad se deuehen
 das tum ut illis ad mare repetēdū iter dent: quæ alias a suis fontib;
 oceanū petere alias uero ab ipsius maris littorib; ad ipsam mediā ter
 ram decurrere cōspicim?, qđ omnino ipossibile esset: si terra pilæ for/
 mā sortiretur, quæ etiā neq; ob id rotunditatē cū ipsa planicie dese
 rit. quā ob rem solē per ipsi? strictiorē partē in hybernīs dieb; in nocti
 b; uero p latiorē trāsire merito dicim?. in æstate autē cōtra fieri cēse/
 mus. Tyrrenū præterea æquor a littore terræ discedere & ad ipsi?
 mediū usq; penetrare uidetur, quæ si formā illā quā antea cōfutaui/
 mus possideret: illud nequaquā fieret: ni ea pars media in qua huerosoli
 ma urbs cōdita fuit: tantū inclinaret ut gaditāo portui uel cederet: uel
 æqua altitudine saltē corresponderet, quod clare i cōtrariū apparet ali
 ter & enim si ab ipso solo supra qđ aquæ sistūt: ad montiū apices mē
 sura caperetur: illi mōtes q; in ipsi? maris finē sunt: illos quos occasus
 possidet: lōga altitudine superaret, quā rē experiētia nequaquā indicat:
 aqua nāq; tā profūda in ipso igressu q̄ in fine mēsuratur. Neq; atlan
 thic? mōs: atq; ille alter q; niuosus nup̄ dicitur ppe ipsā granatæ urbē
 (A. de qua alias lati? mentionē agere speram?) assurgēs atq; ipsi pire
 nei atq; italoz alpes caucaso atq; hircanicis riseisq; cū cæteris ear; re
 gionū montib; altitudine nō cedere uidetur. At quīs aliqui q; ab
 occasu ad ipsam ethiopiam ut aurū deuehant: nauigant: se per accliuē
 mare dū eūt: decurrere dicant: & cōtra fieri i ipso reddito affirmēt: id
 nihil ad ppositam rē agere uidetur: qā sēper prope terræ littora nauī
 gant, quæ si pilæ hītudinē sortiretur: tam inferior occasus q̄ merides

perfecto esset. At quū in rectum continentem undiq; fugiētes per de
scēsum nauigarem? eoꝝ cōclusio haud parū roboris fortiri uideretur.

Quā maximæ difficultates elementoꝝ magnitudines ab hoib? sci
ri prohibeant.

Caput, xxxiiii.

q Vum terra itaq; plana ostēdatur: illis qui elemēta & distantiā
quæ inter nos & cælū est: mēsurare uolunt: haud multū fauet.
At si terra formā illā quā ipsi dicūt: haberet, nō min? grossēdinis q̄ lō
gitudinis possideret, quo fieret ut cætera elemēta facili? diuideri po
tuisset, q̄uis certitudine scire difficillimū adhuc foret: nam uti ea ua
rias qualitates sortiūtur: dissimilib? ēt magnitudinib? ipsa cōstare ne
cesse ē, imo & illis qui p sphaeras a seipsis suo modo cōstructas certā
istarū reꝝ mēsurā hēre præsūmūt suadentq;: long? atq; durissim? la
bor accederet: si rem ipsā per experiētiā defendere deberēt. Nā quū
prop? foraminib? assistim? maiore ex alio latere q̄ cū distātiōres sum?:
spaciū magnitudinē uidere solem?. At ipsi in minimo orbe rotæ ue la
teribus duo foramina figūt: unde arcton aliudue sid? suspiciūt. Vnde
per unicū discriminis gradū tot stadia quāta ipsi annumerare uolūt:
uel augent uel minuūt: quū nō tenuis differentia ab ipsius rotæ ma
gnitudine prouenire ispiciat? potest & enim ex minimo orbe lōge ma
ius spaciū expectari. Et q̄uis tēporis numerū quē ipsi planetæ dū si
gna pagrant: cōsumūt: annotatū hēamus: id nō nisi ob eorundem rei
teratū cursū adipiscimur: neq; spaciū ipsi? quātitatē p pēa uel passibus
uel ulnis mēsurauim?, quā ob rē & si tēporis morā quā in ipso itinere
terūt: certe sciam?: & qua celeritate decurrāt & quantā magnitudinem
fortiantur oīno nobis ignotum est. An fortassis id facile illis cognitu
est: qui solē ab occasu in orientē pergere uidēt: q̄uis id ipsum a nobis
p difficile iudicet? quēpiā scilicet: dū is ultra procedit: retro uerti ui
deri, quod tamen si uerum est: nomina permutare non sine ratione cō
uenit: unde ipsum occasum ortum merito appellabim?. At si sol qui
in hunc modum coacte decurrens per, xxxiii. fere horarum spaciū gi
rum unū peragit: cælum quod ipsum rapit: plures in eodem tempore
conficere debet: sed eos qui talia dicunt: perspicua uidendi claritudie
micare oportere maxie necesse ē. An forte id p pēa finxerunt: quum
nubes ad occasū ire ispexerūt, quo facto ipsæ stellæ ecōtra currere ui
sūt, uel qđ ea fortiora corpora sint: q̄ min? materie cōtrahūt: & uti pō
dere dissidūt: ita fortitudine: leuitate: tēpie atq; magnitudine disse
rant. At si grauiora in ea corpora quæ leuiora conuerti deberent: illa

in maiore quantitate spargi debere dicant: id non parum dubitari potest: si eorundem perfectionem assumere debuissent. Nam quum e magno flegmatico mediocrè colericum agere (cum ipsi naturæ permissioe) niteretur: materie potius deficere quam excedere credendum est: si hoc ad illius uigorem reducendum esset: quanuis nouum illud corpus illi magno flegmatico temperie leuitateque præstaret, quanquam dum repugnantes materię coniunguntur autionem ob mutuam pugnam capere uidetur: nam quis minime multiplicentur contradictio illa ut suas uires singulæ ostendat: causa est. Veluti quum quempiam sono oppressum uel uirga uel alia huiusmodi re cedimus: qui ilico & cum furore expersgiscitur: & cum celeritate mouetur: non quia cruciatus uel dolor uires augeat: uerum eas in eodem momento declarare efficit. Si canem præterea cum Fele sibi domestico hoste in una camera includimus: eos muros ubique inuenire & locum sibi angustum esse uidetur. Eodem quoque modo quum ignem in aridis & quæ celerrime ardere queunt rebus incendimus: ubi singulæ partes suum uitare hostem maximo impetu moluntur: non quod ipsæ in suum contrarium imutentur: immo hic furor in omnibus materis ostendi uidetur: in igne tamen maiori cum asperitate: ubi is namque prædominatur elementata corpora breui momento dissoluit: consumitque, quæ quidem elementa in sua simplicitate æque se defendere & reliqua expugnare ualent.

a T quauis terra uti ipsi uolunt esset: eamque ad oceanum usque quaque mensurata haberent: quis unquam tantum per mare nauigauit: ut terram subitus deficere experiretur: & ad ipsius mensuræ certitudinem totam terram siue detectam siue detectam includi necesse est, quam tunc ab alio præterquam ab ipsiusmet opifice mensurari nequaquam potest. Et quanuis elementa ipsa in sua simplicitate rotunda sint: quid ipsum ad suam compositionem refert: ut eorum cuiuspiam certam mensuram habeamus. Iam equidem in ipsa quamplurimas differentias tum montium tum concauitatum atque planicie uidemus. In aqua quoque flumina sunt: quæ suam latitudinem atque profunditatem longitudine manifeste uincunt: plurima quoque æquoris brachia per ipsius terræ uiscera diffunduntur. Aer itidem per uarias cauernas expargitur: quarum aliæ in locum aliæ deorsum aliæ uero uario modo constant: neque horum elementorum aliquod rotundum penitus tractamus. At affricam calidiorem europæ experiri: propterea fit: quia sol per ipsum meridiem quum supra ipsius terræ faciem est: inclinatur: & quum subitus decurrit: septentrionem permeat: non autem

ut aliqui cēsent: q̄ solē eūdem æque ab oībus terræ partib? semp di/ stare affirmant: qđ tunc fieret, quū in ipsi? terræ cētro idiuisibilis pun/ ctus staret: qui quū corp? esset: & maiorē magnitudinē occuparet, ali/ quæ sui partes nunc magis nunc min? soli approximari necessario co/ gerētur. Neq; id obscurū est: nullo siquidē in tēpore sol tantū artois partib? inhæret: ut ad cæli ipsi? mediū usq; pueniat, quanq̄ in æstate cū nimia altitudine & ostendi & detegi assuescat (ne eundē oriri atq; occidi semp cū maiorib? dicam) qui et tunc cum sua rotatione maio rem terræ portionē ad aquilonem q̄ ad austrū semp dimittit, qđ sub/ tus e contrario certe agit, quā quippe ob causā in illis insulis quæ iter solis occasū & ipsā scythiam adiacēt: quia sol separat? a terra discurrit: in æstate p multū tēporis spaciū uidetur, in quib? etiā minimū tēpus cū sua opposita uicissitudine conspicit: quapropter nulla in parte sem per equinoctium esse potest, tū ob terræ molem tum ob ipsi? syderis ascensum descensumq;.

Vnde fontū discrimina prouēire iudicanda sint. Caput. xxxv.

e T si longū ob ipsi? materiei uarietate discursū fecimus: ad fon/ tiū dissimilitudinē explicandā redeundū est, quæ qđē differen tia magis ob tēporū uicissitudines q̄ alia ex re causari uidet: ueluti p pluuiarū: uentorū: niuium: cōgelationū & frugū quæ in ipsa terra imi xta sunt: excessū uel defectū. Quæ quidē rerū cōmixtio atq; repugnan tia calorē tūc efficiūt: dū coquunt atq; ad sibi cōuenientia loca distil/ lantur: qđ tunc uehementi? fieri solet: quū stricti? ab ipsa terra claudū tur. Neq; in prima die tamen qua frigus aduētare incipit: fontes cali di experiuntur: immo eorum aqua tūc frigidior sentiri solet, uti ani/ matū corpus sumpto de recenti prandio agere solet: qđ donec cibum concoquere incipit: frigus sentire assuescit: sed tenui succedente mo ra æstuarē cognoscitur. At quum magis magisq; cibi copiam cape/ ret: maiori calore uexaretur, uuarum etiam multitudo in lacunari con gesta non ob sui calorem sed propter cōmunē cōmixtionem mustū ebullire efficit: quæ nūquā ab eodem proposito deficere experiuntur, donec confusionem inde euiciant. Eodē quoq; modo terra atq; humor dū has diuersitates in se conceptas habent: calorem cōficere queunt, quanuis ea duo corpora id per se agere posse perdifficillimū appareat: alterum quippe humidū atq; frigidum: alterum uero siccum atq; fri gidum est: quam ob rem dissimili materia (uel externo nocumento si aliter dicere malueris) ut id facere queant: indigent. Aqua namq; quanq̄ frigida est: tantum agitari potest: ut calorem excipiat.

Neq; isti rei tenue idiciū ē: aquā ēt ex ipsis fontib; scaturientē tūc in hyeme quoquo modo ifrigidari solere: quū pluuiæ atq; niues defūt. At in æstate tāta uel cōfusio uel discordia causari propterea neq; quia uis unde ipsa emanare solebat: & in fructib; & in uaporib; exhalauit.

An cælū stare an moueri dicere liceat.

Caput. xxxvi.

a Lias præterea opiniōes istis haud dissimiles pertāgemus: petemusq; in primis an cæli mobiles fixiue sint: quæ pars nulla necessitatē ostendit: quī eos moueri ac circūuolui oēs fere dicāt. apparet attamē huiusce rei certitudinē ipsi? auctore suo pectori cōdidisse: quā qppe ob causā eosdem & stare & posse moueri iuxta sūmi opificis uolūtatē credim?: q̄q; singulis isti? generis corporib; termiarū locū dederit: quē nullū unq; surripit: quī uel p accidēs uel per aliarū rerū cōiunctionē aliquātulū separari queāt. uey; natura singula & cōuocat & ad suā ppiā māsionem ubi diutius & maiori cū cōformitate atq; quiete cōseruātur: reuocat, quā i re ab ipsoy elemētoy ordie exordiemur, i quo terrā iferi? cōsistere: ignem uero sūmā arcē occupare dicim?: quæ nunq; loca adinuicē permutare (nisi per accidēs) queūt. dicim? uero hoc q̄tū ad suos orbes (ne sphaeras dicā) attinet. nā quū elemēta sint: per singula ipsi? generis corpora discurrere solēt: quo quidē i modo cælū alti? cæteris istis corporib; stare fatēur, quæ quidē cōditio illi p naturā uest: nō quia id ipsū circūuoluat: uey; quia sic a maximo atq; oīum rectore statutū ē. imo & ea quæ stabilia sūt: diuturniora q̄ quæ mouentur: merito existimant. Nā q̄q; ipsi cæli circūuoluerent: illud ambiguū restaret: an ipsi sydera mouerent: neq; id per circūuolutionē tantū quantū per planetarū ascensū descensūq; dubitandū est, quæ res eosdē itensū remissiusq; cōuolui facit. At nos terra stabili lege manente iter facere possum?: & ut nostra libertate ualeam? neq; p ipsam defixi neq; ab ea oīno semoti & per aerē suspēsi icedim?. nostro rū corporoy nāq; firmitudo firmamētūue (si cū auctore dicere uelis) & ubi ea redire solent: terra est: quam quippe ob rem si uel stellæ uel sydera in ipso cælo defixa manerēt: ea multam claritudinem dare posse minime credi par esset: quæ & libera manere & suū cursum illi cōiuncta peragere possunt. Quum stellarū natura præterea cælo inhærere fuisset: quando ab eo inclinarent atq; deficerent suspēderētur: quæ quū caderent (uti nos terram) cælum repeterent. At quanuis nonnulli dicant: si stella quædam caderet: eam maximam terræ portionem occupare debere: ab hoc profecto terrore discedendum est: nunquam & enim hæ tam inferius descendere ualebūt, illud dēiq; aiaduertēdū

est: cōtrouerſiam pro utraq; parte in huius cōdi reb? perdifficilē iue/
niri. Et si maiorib? nōstris auctoritatē dare debeam? nunq̄ uerus reg/
ordo denegād? ē: q̄uis circa religionē nōstrā primū ac p̄cipuū fūda/
mentū fides sit: cæteras uero partes nunq̄ sine ratione ac demonstra/
tione aliqua credere debemus.

An unicū an plures cælos poti? esse p̄ rationē probeſ. Caput. xxxvii.
I fide unū ampli? cælū esse fatēdū ē: q̄s tā demēs erit: ut huic sē/
tētiæ parere recuset. At ues? si alia ratōe ipsi? rei certitudo iueſti/
gāda ē: cæloꝝ pluralitatē probare p̄difficile ē, quū plurimæ ac ualidæ
ratiōes id negare uideāt, q̄uis nōnulli per plāetarū differētiā ac dissi/
milē cursū id ipsū p̄bare p̄sumūt, q̄ qdē parū i uelocitate dissidūt.
imo & hoc tā tenue discrimē q̄a u uaria itinera agūt: prouēit. Nā uti
ali scādūt descēdūtq; uicissim: alii i rectū eūt. Et q̄uis p̄ auctoritatē cæ/
loꝝ nomē hēam? haud aliter de ipsa terra dici assuetū ē, quæ auctori/
tatū si altera uel proprietate uel diuersitate uera ē: & alterā esse necesse
est. At q̄uis terræ orbē & docti & periti hoīes dicere assueſcant: non
ampli? q̄ unū terræ corp? esse intelligunt: adde etiam rei huic q̄ non
pauci agere assueuerūt: nōnullos siquidē elemētōꝝ orbes cælos appel/
labāt. Neq; plures ēt cælos esse nobis ipossibile appet: q̄ attamē si sūt:
fatis de ea re admirāur: si oēs uni? materiæ sūt: ut unicū tā spissū atq;
obscurū sit: ut cæteros uidere prohibeat: & alii adeo rari atq; subtiles
sunt: ut noster uisus eos facillie penetret, qd̄ mihi cōtra naturā uidere
tur: quū ipsi & corpora & uisibilia sint: q̄s ptes si non hēnt: q̄s plures
uno dicere audebit? at si uisibiles essent: accideret uerisimile ut nos
ad illud i quo stellæ defixæ dicūtur: aspectu p̄uērem? q̄uis nos tātā
differētiā i una sola natura cōsistere nequaq̄ cōcedim? neq; hoc sine cā/
dicim? nōnulli eqdē argumētū ab elemētis circa rē hāc cape poterūt:
quū eorū aliqua corpora uisibilia spissaq; alia uero: tāta raritate p̄redi/
ta esse soleāt: ut ea uisus p̄hēdere oīno nequeat: dicant, quæ qdē pars
illis p̄pea cōuēit: q̄a diuersis materiēb? cōstāt, aerē qppe nō una i pte
corpulētū atq; spissū uidem?: & in alia sui aspectū raritate phibet: sed
ipsū nusq̄ uidere possum?: quia is unica sola materia cōstāt. At aquā
terrāq; q̄a crassiores materiæ sunt: uidem?: ūde illud p̄batur: totū id
qd̄ cælū dici pōt: æquo modo posse uideri: aliter nāq; cōtra oīum reg/
naturā esset, quū i hac dēiq; tā clara pte sese astronōi decipi sināt: quæ
fides illis in obscurioribus locis danda est? at si dicitur exteriores res
ad nostros oculos deuenire: & nostra uidendī facultas eas nō petere:
eademmet contrarietas ut corpora penetrarent sequeretur, immo

aliud q̄ lucida corpora tantum & illuminādi & ad aspectū deueniendi
 uim possident: opaca uero non solū illuminare desinūt: uerum uisum
 impediūt, qđ tunc maxime apparet: quia non sine aliquo lūinoso me-
 dio uidere solemus: quo quidē noctibus dempto neq; alterius similis
 corporis iterpositiōe si id uel natura uel industria lūinosum nō est: ni-
 hil uidere tunc possum? qđ non aliter in ipso meridie fit: si aliqua in
 camera undiq; clausa concludimur: unde oīa corpora uisui fauere ma-
 nifeste negatur. At quanquā uox quæ aliunde fit: ad nostras aures de-
 ueniat: est quia ipressio ab aere ad nos deuehitur: quā ob rem quū pro-
 pius assistim? clarius ac distincti? audire solemus. A. Quia tunc son-
 minus per aerē spargitur, qđ in uisu minime fit: nam si inter oculos
 & ea quæ uidenda sunt: opportunum spaciū non intercipitur: illa ipsi
 determinare nō queunt. At rex radios per ipsa media diffusos ad ocu-
 los deuenire ipossibile est: nam magnū qđdam corpus intra ipsū ocu-
 lum discerni omnino nō ualeat. G. Sed ipsius uirtus aucta atq; diffu-
 sa res miræ magnitudinis explorare facile potest. Neq; uisi mōtes ali-
 quid in spectantiū oculis ponere recte dicendum est: ueluti fatus qui
 sonum ad aures deferūt. quā ob rem uel nocte uel opacitate aliqua au-
 diendi uti uidendi facultate nequaquā priuamur. Quum planeta præte-
 rea planetæ opponit: ipsius aspectū nobis apte tollit: splendorē quoq;
 quē terris dare solebant: adinuitem demūt. At quum luna soli oppo-
 nitur: is eandē penetrare nullo pacto pōt, qui si cælos ipsos interposi-
 tos penetrat: in minima profecto resistentia deficit. Quum planeta ē
 ipsi eadem materia cū cælo sunt: præter qđ illud lūminis maius quod
 sortiti sunt. Et si cæli plures essent: ut diuersas animæ regiones co-
 lerent: earū naturæ haud parū repugnaret. Illis quidē oib? eadē conue-
 nientia cū unico naturali desiderio insunt: quæ quū ab illo loco ubi
 delecti angeli sunt: quib? in substantia similes creatur: priuarent: nōdū
 plene contentæ starent: neq; aliter immo tunc acrius affligerentur:
 quum diuina præsentia cuius imaginē factæ sunt: carerent, huiusce-
 modi nāq; altitudo nō loci sed dignitatis & gloriæ ratione intelligē-
 da est. quā ob rem oēs in eodē cælo uti singulis p̄ naturā cōueniet: &
 manere & meritorum sedes occupare poterunt: neq; aliter de naturæ
 cursibus dicim?: qui ut ordinē obseruent: eosdē propriū locū habere
 necesse ē. nā si plures terræ i ordine quē huiuscēodi sichophātæ dicūt:
 essēt, reliquæ præter unā uiolēter & cū labore manerēt: centrū nāq; pe-
 tere cæteræ pugnaret: quæ ut suā naturā cōseq̄ ualerēt: oēs simul de-
 scēderēt: & i unicū reducerētur corp?: ubi illis multitudo apte denega-

ret: neq; aliter si cælū unū sūmitatē possideret: reliq; q; subiacerēt: sēp
ut naturæ suæ adiūgerētur pugnā facerēt: at mūd? ipse sine sufficiētū
causa ac ratioē minie fact? ē: & si hæc quæ dicit iter cælos distātia iua
garetur quū elemēta oīa sub priō cōdita sint: iter eosdē uacuū & ipsi?
mūdi partem irritam dari: necesse esset.

Vnde lunæ mutationes prouenire uerisimili? sit. Caput. xxxviii.

f Ingulis speciebus pro sui cuiusq; discrimine uariæ qualitates
quæ sibi cōueniūt: tributæ sunt: quādoq; ut sese sustētēt: quā
doq; uero ut alius utilitatē nocumētūue dare possint, qua in parte de
lunæ augmēto ac minutiōe dicā, quæ ab aliquo alio planeta lædi ap
paret. illud quippe iā uniuersū habem? : qđ nos magis iuuare solet:
maiore etiam nobis (si cōtrarium reddit) aduersitatē dare. quum sol
itaq; maximā lunæ utilitatē impertiatur. Ea & enī ut illuminare queat
ab ipso quoquomodo habilitari uidet. Quā ob rē ab eo etiā ipsam læ
di argumētum ē: uti ignis qui candelæ lumē tribuendo illā cōsumit.
eodē quoq; modo dū luna solē sequit & auget: & suā auctionē explet:
quæ quū anteire incipit: eādē & uirib? & magnitudine minui uide/
m?. Neq; rē tātū hanc ob magnitudinis sed p proprietatis excessum
in ipso sole sistentē prouēire arbitrādū est. Nā quū solis eclipsatio fit:
si magnitudinē quæ in summū lunæ debetur: illa possideret: maximā
terræ portione lumine orbaret, quæ etiā q̄uis illi magnitudine æqui/
peraret: nūq̄ nos penit? ab illi? luce in ipsa eclipsatiōe priuaret: ipsius
enī lateri inhæret: neq; secū amplexa ē: in qua cōiūctiōe minima quā
titas maximū impedimētū efficit: tenuissimū siquidem corp? in ipso
oculo inclusum: potētissimū (ne latissimū dicā) iūsum ipsum hebe
rat: atq; impedit. Cui si mōs opponeret: dūmodo spaciū interciperet:
nō multū illū occuparet: si remanētē cōspectū existimarem? . in princi
pio præterea atq; ipsi? lunæ sine: digressu uidelicet atq; accessu: maio
ri ppter ea detrimēto ipsa tūc afficit: qā soli magis proxima ē: & uti i
reb? in qb? uoluptas captat: & pricipiū & finis iocūdiora sunt: i oppo
situs p cōtrariū fit. quāto lūa siqđē soli magis propiqua uehemēt? op
pressa ē & min? ab eo iuuatur: i illis nāq; suis cōiunctionib? tā icipien
tis q̄ finietis lunæ in qb? lūare corp? a nobis uideri nō pōr, ipsū disso
lutū esse nequaquā dici par ē. uer: quū prope solē exeat: pergat atq; occi
dat: nobis ob alteri? lōge mai? lumē occultatur: nam quanto ab eo ma
gis discedit: tanto clarius illucescit. An forte a nulla externa re sed a
semetipsa aduersatur? illi? siqđē tāto maiore magnitudinē atq; claritā
tē uidem? : quāto ea magis scādit. at tūc quū ad suæ iclariōis terminō

deuēit: nihil sese nobis ostendit, quod hoc modo etiam fieri posset: ut quū supra nos ē per medium sui uideatur: quū abest nō nisi ipsius alterum latus suspicimus.

An solaris lunarisq; mobilis differētia dissimili celeritatan diuersis itineribus ascribi rectū? debeat.

Caput. xxxix.

I sol præterea atq; lūa suos cursus diuersimode peragāt: nō ob maiore mīoreue alteri? celeritatē id sit: ueq; quia diuersum iter uterq; facit, quo fit ut q̄to ipsa lūa per signorū ascēsum descēsumq; cōmoratur: tāto sol rectū iter ab ortu i cubiculū redeat, q̄ in triginta dieb? lunā desent repetitq;. At solē lunā præ cæteris sydenb? magis offēdere propterea fieri posset: ob maiore ipsi? resistētiā. natura eqdē semper uehementi? cōtra ea innititur: quæ forti? se tuentur ac protegūt: quāuis i pricipio tēperatis reb? magis aduersa uideatur. Quin is eqdē fiat? tenera arbusta cōmouet: quæ tamē a rapacissimis uētis euelli ob arborū tēperie nequeūt: imo etiā q̄a ipsi uētī nō tātā uim i illis uti i maiorib? ac rigidis agere queūt, quāq̄ nōnullæ ex ipsis arborib? tā in opes radicib? sint: ut facillime decidāt, quaz ruina a sua incōstātia potius q̄ ab aduersa ui manifeste puenit.

Quid supra solis magnitudinē calorēq; dicēdū occurrat. Caput. xl.

Magna iter astronomos supra solis magnitudinē differētia ē. At q̄ eorū syd? ipsum minimū statuunt: adhuc illud toti terræ nimia uastitate præstare cēsent: quā rē per ipsam umbræ breuitatē & per magnitudinē quā ab ipso uidere solem? a tā remotissima distātia quāta inter nos & cælū in quo ipsum sistere uolūt: itercipit? probare maxie moliūtur, qb? nō multa cū difficultate satis oportūe respōdebim?. Nā uti sol claritudinē ex sua natura habeat: nō i miori magnitudine quū oritur ab occasu q̄ ab ipso oriēte uel ab alia quauis parte & i quo uis diei tēpore uidem?, illud tamē præpōere decet: solē semp quū oritur: maiore uideni solere: q̄a ipsius radii uisum nequaq̄ impediūt. At quīs ignis hic a nobis inuent? mīore claritatē habeat: propterea ē: q̄a nō nisi opaca materie alit̄. Quā ob rē sole præsentē nihil splēdet, q̄ tamen quū expedit? ac minie occupat? est: parū mīora tam remoto spacio quātū uisus ire pōt: uideri solet: quātū magnitudinis ipsi? uiua flamma sortit̄: & minia præterea lucerna multo se maiora corpora illuminat, quo qdē i modo diei claritatē nō solis magnitudini sed proprietati ascribēda ē. Si illi nāq; nullū obstaculū obiceretur: ita huic multo latiore ueluti multo strictiore orbē illūinaret. nā ubi is īgredi pōt: nō aliter & celer & clar? i fine q̄ i pricipio sentitur: neq; uisdē i reb? disse

rētiā ab hyberno ad æstiuū tēp? facere solet, q̄uis non tātū nobiscū tūc
 calorīs cōmūicet: tū quia nō calorē p naturā habeat: tū etiā quia mā
 ior ad calefaciēdū mora atq; uicinitas q̄ ad illūinādū apte requirit.
 sol ē attamē calidū esse minie negam?: sed calorīs portione aliquā assu
 mere etiā ratioi cōsonū ē: qui si totū calorē quē suo ductu excipim?
 ex sua proprietate teneret: eūdē elemētū esse dicerem?: sine quo nihil
 ex iis quæ elemētis cōstāt: ignis sibi cōdecēte partē haberet. At quū
 sole carerem? a iālia oīa plātæq; perirēt, si tot? uero hic calor su? sine ali
 qua ignis picipatiōe esset: quatuor elemēta esse nō recte probarem?:
 ignē nāq; nulla in parte experimur: nisi cū ipsis solaris radiis iuolutū
 & quū nos ipsum industria cū reliqs elemētis cōmixtū extrahim?. Et
 q̄uis postq̄ icēsus ē: magnas operatiōes efficiat: materia tamen i qua
 ostendi queat: tāq; cibo idiget, qua deficiente ilico soporat, sed eodem
 modo ex singulis aliis elemētis, aliquid extrahere possum?: uti aquā
 ex plātis cū qua multa cōficim?. Nō quia ea ex sua natura uenerit: sed
 coacte ac uiolenter & per accidēs ubi cōiūcta atq; elementata erat de
 ducta ē: uerum & pluuias & fōtes aquā a natura datā dicim?. At ignis
 naturā sine alio artificio nequaq; expimur: præter portione illā quā so
 lis radii i cæteris cōmiscēt: reliqua & enī ut ab eo quidq; capiāt: nequa
 q̄ ascēdūt: neq; id ut illis aliquid det descēdere cognoscūt. Aquā nāq;
 pluuiālē ex nubiū natura cōstare nō recte dicem?: sed ex illis quib? ele
 mentat atq; cōpōit partib?: at nubes istrumēta ad ipsam pluuiā spar
 gendā merito existimabim?: q̄uis enī sol nō uno i tempore ubiq; sit:
 calorīs pars aliqua i ipsa terra dū ductor redeat: mæet. Solis nāq; certā
 magnitudinē uti aliqui dicūt: sine ipsis mēsuratiōe terminare: magnā
 igenioꝝ claritudinē atq; scientiā profecto idicat, quæ quidē res a sa
 piētia atq; imēsitate (ne magnitudinē creatoris dicā) cū facilitate hē
 ri posset: quæ tamē a mortalib? remotissima ē: qui ratiōes adhuc dare
 quonā pacto huiuscēodi cognitio hēri p naturā posset: nisi de? ad op?
 accederet: minime queūt, si sol nāq; totiēs quotiēs astronōmi fabulā
 tur: magnitudie pstaret: sēper dies ubiq; esset: neq; unq; noctē permit
 teret, nā quū cādela sub aliquo sibi quoquo modo mīori opaco corpo
 re pōit: ei? radii desup per totā circūferētiā exeūt, q̄to id ergo tūc ma
 gis ac magis fieret: quū lumē ipsū tātopere excederet: & radii natura
 les essēt: sed id de sole obnixē asseuerāt: quāuis plures stellas etiā mul
 to terræ maiores esse dicāt: uerū si alter hō i meridie alter uero i septē
 triōe i ipsi? terræ finib? adstāt: & stellas has & innūeras alias itra se ui
 dēt: quas ut uterq; recte uideant: q a scithia prospiciet: aspectū in meri
 diē alter uero e contra agere debet: nēo & enī eos eas uideret: si ad ter

gū cōuerteret, quæ si terræ maiores essent: earū ptē aliquā usq; quaq; uideret. Si illi deniq; q̄ cælestiū corporū formā pro certa scribūt: ad ea undiq; uisēda tāgēdaq; stetitissent: lōge maiore (profecto) sibi auctōritatē uendicaret: quis dubitādī loc⁹ adhuc aliq; sup̄esset. terra eq̄dē nō parū a nobis & uidet & tractatur: circa cui⁹ tamē magnitudinē atq; sitū nō tenui cū differētia geographi uariāt. ues; illud præterea negā dū nō est: infirmis sæpe apparere solere: si sua interna uideret: ægritudines cū facilitate mederi posse. At uerum qui quantū minus piculo sa exteriora sunt: existimaret: quæ psæpe quū lædunt sanare neqm; iteriora nimīū difficulti⁹ posse mederi iudicarem? tū q̄a & magis tegūtur & subtiliora in se atq; i suis opificiis sunt: quāq; aliq; medici qd̄ cui piā præsidiū proprie cōueiat: ob id scire præsumūt: q̄a aliqua ad intra explorauerit corpora. Cui⁹ rei oppositū expiētia idicat: sæpe & enī propter satis medicabile: uisibile ac cognoscibile uuln⁹: q̄a ipsam medelā ignorāt: sauciū corp⁹ dissolui sinūt, quāto quidē uehementi⁹ de reb⁹ illis dubitādū est: quæ & magis cōfusa in se sunt: & remotiores a tact⁹ atq; uisus sensib⁹ sunt. At si solē tā calidū ab aliā causa reddi dicāt: propter ipsi⁹ cæli motū atq; cōsonātiā. ab iis reb⁹ eq̄dē tūc pars aliqua posset effici: quū mot⁹ uiolētus esset: q̄ quū naturalis sit: nulla in parte uel laborat: uel niti⁹ neq; calefieri refrigerariue pōt, quū illi⁹ nāq; natura cursum appeteret: p̄ cōsistentiā læderet: q̄ quis etiā celerrime rotet: nec strepitū neq; sonū adhuc causare potest: quū nullā partē sibi ipediētē resistētēue iuenit: neq; is ēt ab alio rapitur præter q̄a diuina puidētia & natura quæ sibi sancita ē: a qb⁹ ducitur ac circūuoluitur.

An nubes humoris uasa appellāda sint. Caput. xxxxi.

q̄ Vāplures nubes istrumenta quib⁹ aquæ colligūtur & in aerē deportātur: esse uerificare uolūt: saltēue affirmant: quas eadē officia possidere neq; experiētia neq; sufficiēs ratio dicit. Corp⁹ & enim qd̄ aliud tegere ac deportare debet: ipsū illi corpulētia præstare: necesse ē. at nubes aq; subtiliores sunt, quæ quū ascēdūt: nequaq; hūectare solēt: neq; tā spissū corp⁹ dēonstrāt. nā si uasa ad hūc effectū cōstituta fuissēt: unita corpora saltē quo ad sui dissolutionē essēt: quāq; uarias locorū sedes permutarēt: quas qdē cōditiōes nubes minie possident. quod sæpe ostēdit: quū nubē aliquo i demisso loco iacētē a sublimiori prospicim⁹: quæ q̄uis a nullo uēto percuti uideatur: i se dissolui uti fum⁹ ab igne prodiēs cōspicitur. At si nō aliqua esset mūdi æternitas q̄ ea quæ i mari atq; fōtib⁹ ab initio posita sunt: si quātū ab eo corpore terra atq; reliquæ creaturæ cōsūpserūt: existiēm⁹: nihil ipsi⁹ superesse: credi par esset: aqua namq; q̄uis suam originē repetere moliat: quia

corruptiōi subdita est: aliquā sui portionē amittit. Simplicia uero ele-
mēta suo motu cōtinuo utūtur: & ita perpetuū nutrimentū per succes-
sum dāt: uti sydera suū influxū ipēdere sentiūtur. ignis eqdē elementū
totū naturalē calorē i pīcipio dedisse absurdū ē dicere: nouā enī ipsi?
necessitatē semper habem? neq; sec? de reliqs elemētis cēsēndū ē. quū
plūere & enī incipit: maior ipsi? portio ab aquæ simplicitate sumitur:
sed reliquor; etiā partē ut cū terra cōmūicare queat: cōtrahit. at nubes
illæ quæ tūc tēporis apparēt: quædā elemētōr; cōgregatio i ipsa ope/
ratiōe ē.

EXHORTATIO.

Quū ptē uolūnis hui? mēte discurrerē: i illis locis dico ubi de au-
gēdis cōseruādīs; corporis uirib; atq; dexteritate actū ē: nōnulli q; ce-
lerrime per itera quæ agere debēt: aduolāt: mihi exstīmatiōe occurre-
rūt, q; quū a uera uia aberrāt: tātū a fine quē adipisci optāt: elōgātur:
ut illū uel cōseq omnino nequeāt: uel ad ipsum magnis cū difficulta-
te ac labore peruēiāt. Ast alii q; lēte progrediūtur: iter absq; multo la-
bore satis opportūo tēpore finiūt. Haud lōge dissimilis serēissime pī-
ceps cōtrarietas illis q; bonā mēbro; habilitatē & ampla fortūā bōa
possidēt: aduersari assuescit, quæ qdē ambæ ptes & huic uitæ & cor-
poris uoluptatib; aliquādo fauēt: subueniūtq; qd qdem corp? affligi
permittere: & ad animi salutē attēdere: min? periculosū esset. At quis
aliq ob corporis sui ibecillitatē & fortunā sibi parcā cōquerātur: forte
illis agilitas atq; opes quas optādo deplorāt: ppetuā dānationē darēt.
Neq; eos q; apti uel nimīū edocti sunt: propterea ex utraq; (quā eligere
uelit) tā bōa q; mala parte magis p̄stare & maiores sibi portiones posse
uēdicare negam? uer; si deteriora sequūt: min? periculū eis p̄fecto ē:
q; minimū hilitatis hēnt: qd ob plures ratiōi cōsonas causas p̄uēit. Ii
eqdē q; præstātē hilitatē sortiti sunt: non solū cōmunē seruitutē atq;
uulgares laudes uti cæteri homīes cōditori suo debēt: uerū efficacī?
i ea pte ob singulare sibi largitū beneficiū tenētur: quā ob rem bōitate
præstātib; operib; satisfacere debēt, qui quū aliter faciūt: maiorib; cru-
ciatib; obnoxii sunt: q; q min? exornatas p̄soas receperūt. At, quāq; ani-
ma præcipue obsequēda sit: corporis mēbra propterea nequaq; dese-
rēda sunt: illis equidē & meriti & demeriti pars cōuēit: qd de? ipse aper-
tē quādoq; demonstrat: qui nō solū recte uiuētū aias i gloriā collocat:
uer; corpora a piculis rediere (quū sūmopere necesse ē) solet: plurib;
siquidē i locis mēoriæ mādātū ē: multa deū p aliquib; personis fauē-
tia miracula dū ei ipsi i seruiebāt: demonstrasse: imo & si partem animi
quæ præcipua ē: hac i parte dimittim?: iuēiem? etiā i corporis certāni
b; suis seruis dominū igētē uictoriā dedisse. E cōtrario quoq; cōtrariis

& labores & cruciat? misisse publicū ē, imo illos de? acrius affligere solit? ē: q? secū esse deberēt: q? tūc duplicē poenā sentiūt: nec solū quia i errore iciderūt: cōquerunt: uesq? amissū priuilegiū deplorāt. At qui hostiā agilitate sūmittere studet: & sese uincere & suos impet? frenare negligit, eundē acerrie affligi merito fit. Corporis nāq? uoluptates dōare: q? hostiū superare uires: lōge prāstanti? ē. Cui? rei excellētia ex uictorū paucitate facile probat? at sui aduersarios debellare nō paucis accidere expertū ē: unde illi paucissimi māifeste sunt: si eos ad bellū ducū nūerositate cōparaueris. Neq? suā excellētiā uoluptatū uictoria tunc denegat: quū ei? possessores prāstātiores efficiat. Nēo tamē tā hūilis ex se reddi uidet? ut oēs suos appetit? denegat: nisi cōtinue exhortet? & ratiōis moderamini subiaceat: cū quib? cōditiōib? modo mētis modo corporis disciplinā i sequi debet. si corporis nāq? oblectamētis parere m? pauci uerā beatitudinē adipiscerēt: magno siquidē cū labore & a corporis uoluptatib? & a sēculi hui? blādīmētis retrahitur, quas presq? sequi uolūt: neq? aī neq? oculos multa exploratiōe idigēt: quā ob rē q? min? sciūt: pessimā cōsuetudinē tenaci? amplectūtur: quā nō pdere ēt certiores q? piti sūt: nā ignoratiū uel iter uel uitā (si dicere mauis) eligere haud sanū cōsiliū ē: uirtutū uero uia ex qua tā āplæ mercedes exeūt: tā arcta atq? angusta ē: ut nō sine magna idustria atq? solertia i ipsa sustineri possim? : quā etiā (si cadim?) repetere difficillimū ē. qui uoluptates & enī sectant? ab ipsis turpitudinib? ut suam sectā nō deserāt securi fiūt: quæ etiā auctore uel deferere uel obliuisci haud facile queūt. quæ qdē uia & si multos ob libertatē quā priā i frōte idicat: nīmiū oblectat, exptos magis defatigat: at omnib? in reb? ea excellētiōra haberi solēt: quæ a paucis & magna cū difficultate acqri queūt. illud prāterea uile existiatur: quod facile ab omnib? acquirīt: tueturq? neq? id īmerito quū neq? corpori neq? animæ uerā laudē saltē tribuat.

At quū de prādecessorib? nostris loqmur: qd de nobis in posterū dici debeat: cōsiderādū ē: quo quidē i modo magna futuri laboris ps nobis nota esse poterit: si prāteritas calamitates ad mētē reduxerim? tā subditi nāq? p naturā sumus ut si nulla alia re aduersemur: tanta adhuc imbecillitate nostra tēpore succedere laborabim? : ut oēs aniantes semel mori saltē cōcedere necesse sit, quod in illis acri? ac celeri? euēit: q? mūdi furorē sequūtur, qui haud aliter sese habet: q? rota quæ dā in qua subtilissim? & ultra extimationē uolubilis axis ē: quæ neq? ulli? culmen neq? cōtinuā uolutionē patit?, quo fit: ut q? scandere molunt? in tergū ruāt: q? uero culmē attingūt: subito uoluant i caput. At forsītā clariore ex marinis undis cōparationē extrahem? : quæ magno

cū impetu saxa in ipso mari sistētia ut ascendāt : feriūt: quæ pri⁹ q̄ id efficiāt nō semel retro cadūt: & quū scādūt: præcipitiū sibi prōptusimū in altera parte inuēiūt: quā ob rē neq; huc neq; illuc uel laboris finē uel quietē inuēiūt. At nō solū q̄ uoluptatū illecebris inseruiūt: hoc modo uexāt: ueq; illi q̄ a lōge prospiciūt: quādoq; ipsorū sceles; fumo sitate uertigine quadā deturbātur: quīs iā opes deposuerit: & ut se custodirent: sanctorū ordines secuti sint. O q̄ detestabiles actiones demū sunt: quæ naturæ ac ratiois optatū finē expugnāt: omnib⁹ nāq; gloriæ auiditas ē: neq; q̄ spīa cruciat⁹ appetit. G. A. Verū & si utilitatē mortales inquant: nocumētaq; uitare diuersis modis curēt, illud oib⁹ præfixū ē: beatitudinē semp appetere: quāq; opa quæ cōtrariū mereātur: magna ex pte exerceāt. Nā dū rapacissimū tēp⁹ p oblectamēta & sine multa iactura iuxta suā falsam extimationē cōsumāt: uētri ac libidini inseruiūt: aliēa rapiunt: homicidiis latrocinisq; pascunt: quā ob rē auctorū corpora ægre afficiūtur & eorū anīa caligie obnubilātur: relegāturq; i tenebris. Nā si uel mortis atrocitate: uel uitæ afflictioibus martyriū pararetur: nō pauci ex sceleratissimis hominib⁹ hoc celeberrio apud christiāos nomine appellaretur: qd̄ qdē priuilegiū nō nisi recte uiuētib⁹ & pro ueritate moriētib⁹ debetur: daturq; quā ob rē q̄ cadere supariq; ueretur: incōueniētia antē ipsū aduētū uetet. nulla eqdē apprehēsiō tā secūra ē: q̄ illā undiq; phibere. Quā qdē ob rē q̄ mūdo iħarēt: quīs illū a se qd̄q; sūmitti appeat ab eo sapi⁹ uici solēt: quā eqdē ob causam ut uarietatē hāc atq; aduersitatē fugiam⁹: nō tāq; illi uicini uel ab ipso adiuti sed extra corporeos apparat⁹ & actiōes & cogitationes nostras agere debem⁹: uti quū flumē aliquod uado trāsim⁹: ut nos i aquā cadere prohibeam⁹ facim⁹. tūc & enī & animū & uisū i ip⁹ si⁹ uiteri⁹ ripæ terra firma dirigim⁹ atq; cōpōim⁹: quos quū i uolubili ac lubrica parte pōim⁹: & sensus & anim⁹ euāescūt: & facile imo necessario decipiur. neq; ulla res tā cōtraria præmio a nobis expectato quātū ipsa uoluptas & mūdi factio ē: quod ab eo sane colligitur: quū nēo diues opib⁹ satiāt⁹ uel a pessimo uiuēdi modo defessus experiatur. nā quū cōtēti inq̄rēdi essent: eos iter pauperiē iuestigare oporteret. Et si nōdū illic perfectio iuēietur: saltē illi maior affinitas ē. at quīs difficultates ubiq; sint: securior pars sēper capescēda ē: quā ordinatā musita: tāq; uia uocitabim⁹: ex ocio nāq; uel nimio negociandi feruore sēper i fine lædimur: extremitatū enī istarū nulla sine maximis nocumētis ē. Nam quīs ab eorū icōstantia quos pro amicis tenemus: cōqueramur: si q̄ntū nos nobisipsis iniuriari solēus: existimēus: amicos offēsæ debiles ut annumerētur: erūt. At mortales multū seipsos amare demō-

frat: sed a minima aduersitate comot? sese qsq; multū offēdit, quā rē
 cōtiuo determinatā inuēim?: quū nimīū de cōstātia nōstra cōfidim?,
 quæ quīs nos illæsos cōseruare promittat: quū illi fidei copiā dam?
 in cœno nos cadere atq; inuolui sinit: quā ob rē longe facili? ē: aduer-
 sam opportunitatē tollere: q̄ postq̄ ab ea circūcludimur peccata uitare.
 Nā uti comertiū amare bonū est: ab eo q̄doq; discedere: uel id nō tāto
 pere amplecti: iuuat, minimā qppe tunc beatitudinis securitatē habe-
 m?: quū cōmune plebis iter seqmur. At quīs oib? id agere nocuū sit:
 i illis turpissimū: miserabile & ultra uires detestabile ē: quorū corpora
 multitudine splendidiora sunt: q̄ suæ excellentiæ imemores animas
 uti cætera septa plebs criminib? maculari pmittūt. Multū mihi iucū-
 ditatis materies hæc attulisset: si te ad finē illum ad quē creat? es: re-
 ct? pducere posset: i hac pte tamē maiestati tuā animi affectū quo cō-
 mot? sum poti? accipere: q̄ meā ignoratiā qua singula nō recte specula-
 tus sum: increpare debere: ob tuæ clementiæ magnitudinem spero.

AVCTORIS EXCVSATIO

m Vltā i hoc uolūne occurrerūt: quæ aliquas ptes i eo aberran-
 tas facile efficiēt, nā extra oib? cōmūes aduersitates: duæ i me
 singulati præcipuæ sunt: quæz altera ea ē: nullos me antiquorū codi-
 ces uidisse i qb? repugnatiā aliquā cōtra ea quæ scripsim?: inuēiri nō
 dubito: unde plura in qb? solū discursū fecim?: probauissem?: & quū
 antiquorū opiniones cognouissem: forte pro illis ptib? quæ maiore ra-
 tionē habere nobis uiderent? argumēta fecissem?: fieri etiā posset ob
 id: ut plura quæ i ope restāt: absciderem?: si tunc materias atq; artes a
 nobis tractas i quæz singulis tāta itinez dissimilitudo ac difficultas
 ē: determinari a me nō recte posse: cognoscere, ut illud præterea qd ratio
 appetit: i claz dem?: nō solū naturali i gēio sed etiā aliaz psonaz sub
 fidio idigem?: quauis & enī in parte plures errores cōmitti queūt: sed
 ab illis facili? q̄ nihil studuerūt: quū litteras itaq; a me lōge aliēas esse
 apre uideā: & naturæ subiectū mihi cū multis cōmūe esse cognoscā:
 pertiacissim? error esset: me oib? i locis uti ratio appetebat: scripsisse
 credere. Et nō tātū ego q̄ ibecillis atq; hebes sū: sed & mortaliū nemi-
 nē dūmodo i gratia cōfirmat? nō sit: i peccatū q̄ndoq; cadere nō posse:
 credim?. At quīs ego aberraueri nō par? hac i parte ē: op? disposuisses:
 uolūtati uero ab errore cōtiuisse, quæ nūq̄ ut errorib? uel causam uel
 alimētū daret: intēta fuit: neq; ut pertiacia aliqua ex parte augeretur:
 qd ptiā adinuēit scripsitue, quā ob rē liber hic nō ampli? q̄ per rationē
 defendi: & p experiētiā ab eo credi debeat: extollat? protegaturq; (si qs
 eū legere dignabit?) q̄ quū aliquē errorē inuenerit: minie se illic obli-

get: partem hanc nō sine ratiōe dixit: mens q̄ppe nōstra nihil a uerbis
 profecto distat: q̄ntū ad ipsi? sentētiæ itellectionē attinet: quæ q̄dem
 uerba quū nō cōuētiā sunt: uel demānt: uel super ea leuis trāit? fiat:
 ut quū utilitas dari extiaret: ne forsītā cōtrariū sequerēt. Plures equi
 dē antiqui auctores: si adessent: in nōnullis suis opinionib? uinci po-
 tuissent: quas sui sequaces magna argumētōz ui defendere molunt?
 præsertim quū scriptores quod sibi uidebat? scripserint: neminē tamē
 tam dignū haberi credim? : ut oīa sua uerba sine correctiōe sint, nisi is
 a deo uel missus uel adiut? sit: quod singuli in suis scripturis aperte
 ostēdūt: quas quanq̄ per plures annos apud se retineāt: sem̄p eas pas-
 sim corrigere solēt. At si nos ipsi defectū hunc in nostris operibus ex-
 presse iuēim? : eundē ab aliis posse cognosci: minie ipōssibile occurrit.
 illud eq̄dē maxima ex pte accidit: ut quid aliis deficiat: magis q̄ i no-
 bis ipsis cernam? : quo fit: ut nēo maiorē itelligēdi uim: q̄ quū sua opa
 recte corrigit: ostendere possit. Ea eq̄dē uel abscondere uel i totū dimit-
 tere nō min? sciētis signū est: q̄ ipsa de nouo condere, quā q̄dē partē q̄
 nō habēt: sæpe numero i errorē incidūt: neminē nāq̄ in reb? quas nūq̄
 tetigit: sed in qb? eū falsū scripsisse cōperim? repræhēdere assuesci-
 m? : quā ob rē nōnulla capita extra deferere sanū esset: q̄ ut uolumē au-
 geretur intromittere: quæ nō solū quū a ueritate dissentiunt: inutilia
 sunt: sed debitam auctori fidem extēuant.

G. AYORA CORDVBENSIS ELISABETH HISPANIA
 RVM REGINAE ILLVSTISSIMAE FELICITATEM
 MITTIT.

I tātū tibi Illustrissima Regina & Rei P. tui causa iucūditatis
 f utilitatisq; studiū nostrū afferet: quātū nos pro iuuetute no-
 stra id ipsum agere nixi sum? : nō parum & mihi & posteritati
 meæ uixisse existimabo. Vale.

EIVSDEM EXHORTATIO DE FUTURO SILENTIO
 SIBI IPSI.

I amorē erga te meū ab aliquo dubitari posse: crederē, eundē
 f tibi haud ambiguus notis pfecto demonstrare: quæ pars tamē
 quū māifesta sit: ad reliqua tēdā: teq; in primis p ipsam cō-
 munē amicitia p dulcē atq; ingentē finitū hūc laborē oro: ut animū
 i gentiūq; in primis excolas: corpusq; nō negligas: sed teq; mecū simul
 ad maiora (si qua i hac luce esse futura possint) referues. Tu quoq; li-
 gua quæ tāta ac tā uaria (& nō sine repræhēsiōe forsītā) uerba locuta
 es: opatū iam a te silētiū capeſce. Vos etiā māus seruile sulcādī curā

deserite. Neq; te tamē chare Ayora librorū copia deterreat: quæ nō minus scribēdi campū dare q̄ demere certe uidet: uerū quia uel illis assentire uel cōtradicare (ut bene dicas) necesse est, quorū illud si facis dedecus potū? q̄ gloria te consequet: sed si istud antiquæ doctrinæ hostis iudicaberis: & nō itelligendo sed disceptādo te clarū facere cōtendisse posteri censebunt: Quā ob rem & si tātis tuæ Reginæ uirtutib? & tui amici officiis & Rei, P. magna utilitate cōmot? ut aliēa explicares: si lētiū ante decentē ætatem prærupisti, Illud saltē in posterū obserua: & te totū illi qui te totū (si quid habes) tibi dedit: dona, unde nō uulgare momētaneū caducumue præmium sed ienarrabile beneficium ueris clientibus paratum est, Vale tui ipsius memor.

CONSVMATVM EST.

Antonius Zarotus Parmensis Mediolani hoc Opus impressit Mille simoquadringentesimo nonagesimosecundo: sextodecimo Chalendas Ianuarii.

Registrum operis

A a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z & ꝑ ꝑꝑ
Omnes sunt quaterni præter A ꝑꝑ qui sunt quinterni.

dicam) nonnunq̃ functi sunt: accumulent quoq; mihi hoc onus: quū opus nec graiorꝝ nec latinorum more conditū interpretari deberem: sed a litteris alieno ab uiro cōpositum, cuius sententiæ & si nouitate arduæ sint tum difficillimæ apparuissent: quū auctoris eiusdem singulari ac minus trito more abstrusæ mansissent. Quā ob rem tū scietiarū tum artiu (de quibus is auctor loquitur) codices exquisitissime diuoluendos necesse habui: ut quicquid illis annuens uel eorum sententias renuens dictum sit facile intelligatur: Neq; posteri ob hanc causam eundem in litteris uersatum fuisse arbitrentur, quod his sane apparebit: qui utroq; sermone cognito librum ipsum perlegerint, qb? sane apparere non dubito me ex usdem rebus librum quoquo modo dissimilē edidisse: quem non minori diligentia pro temporis breuitate coram te romana in lingua loquentem ire uolui: q̃ auctor is qui sūmo cū labore atq; idustria miro artificio fabricatū filio tuo dicauerit. Et an id qđ pposuerim pfeceri: tu quæ (ut ferūt) utriusq; linguæ haud mediocriter docta es: facile discernes. Vos quoq; docti rogo ne meā explodatis ineptiā: quū pater ipse eloquētiæ Cicero se nō igno rare fateatur: quantum susceperit negocii qui motus corporis uerbis exprimere niteretur. At non nobis orandi gestus elocutioni mandandi sunt: uerū etiam res quæ non tantū actu sed extimatione arduæ uident: explicare aggressi sumus, quas aut alias non longe dissimiles (ne difficiliores dixerim) Aulus geli? præcepta difficile includere iis uerbis testatus est, has tamē inquit rerū paruitates & magnitudines atq; has ois officiorū extimationes alia nōnūq̃ momēta extrinsec? atq; alia quasi appendices personarum & causarum & temporum & circūstantiæ ipsius necessitates cōtinere. Vnde (ni fallor) longe alter orit̃ labor: q̃ si alterius disciplinæ librum explicaturus essem, cuius non tantum uerba sed & ordinem ipsum ab aliis auctoribus petere potuissem.

Neq; quid singulis capitib? cōcludatur reticui: ut qcquid lectores inuestigare cōtenderint: facilius inuenire queant: ne animū ingeniumq; per inquisitionem fatigata minus ualentia ad ipsius rei speculationem applicent.

per quasue decurrit: uel in quibus nos inuēit appetunt. & uti tempore siccitas: humiditas: calor: frigusue uigent, iuxta quarū rerū discrimina aer ipsius nūc corpulentior nūc subtilior reddit. eueit quoq; ob easdem quas exposui? causas ut nūc frigidior nūc calidior experitur, quas quidē affectionū uarietates diuersis anni temporib; ostēdere assueuit: dū ipsas in sufficiēti magnitudine concipit: quis eiusdem simplici naturæ & frigus & calor sine discrimine semp insint. Per hanc attamē quā paulo altius rettulimus participationē in æstate calidus: crassus & sæpe æger decurrit. In hyeme autē econtra. Nonnulla quādoq; corpora in aere ostēduntur: quæ ipsius naturæ corpulentia mātēste præstant: quæ per aliorū elementorū coniūctionē collisionēq; solida gelu efficiuntur, quæ tamen furore illo prætereunte breui momēto dissolui assuescunt.

Quid nebulæ sint.

Caput. liiii.

n Ebulæ nil aliud esse ostendunt: q̄ aquæ ipsius exhalatiōes terræq; uapores, quæ eo tunc & frequentius & uberius gigni solent: quum duo elemēta ipsa ex eorūdem fructuū putredine recepta pinguescunt. Quandoq; etiam uapores (ut unico nomine utar) ex elementorū mutua impressione oriunt. At maius robur minores uires deportat: quis eæ e materia contraria cōstent: quo sit ut quū solis radii gelidā humū humorēue concretū: in quib; uariæ materies continentur feriant: easdē ad plures partes dispergi cogāt: & uti terra atq; aqua uel illic remanent: uel inferiorē partē petunt: econtra uapor sursum eleuat: quū maiorē ab aere portione is cōtineat: & aliquā eā sole uigore ad exitū excipiat. Et quanq̄ nebulæ grossitudo ex alius elemētis sit: & uelocitas & maior ipsi? magnitudo ex aere prouenit: sed quū hyems ipsa humiditate præstare incipit: tempusq; & frigore & quiete excellit: aer adeo cōdensat: ut neq; decurrere: neq; humorē uel a terra uel ab aqua contrahere queat. Vnde opacissimæ nebulæ conspectum quandoq; adimunt.

Qua materiē nubes: fulgura atq; tonitrua cōstent: & quibus cum differentiis fulgura procedere: natura uoluit.

Caput. ly.

n Vbes eadem ferme materia qua nebulæ cōstituunt: quis minores terræ: aquæ quidem & uenti maiores portiones sortiāt: quam ob rem & altiores & uberiores cum frigore gignuntur. Fulgura uero ex sicca & corpulenta materia ab aere inter ignem & sui ipsius mansionē concepta: deuectaq; oriri solent: ubi postq̄ incendunt: ima

repetunt. At tonitrua ex concussione (confusioneue ut auctore potius
 q̄ interpretē audias) in ipsis fulminib⁹ ab igne iniecta causant: quæ
 tunc tamē irrumpunt: quum obstantes nubes rescindunt. Quā equidē
 ob causam propter ipsarū densitatē multo magis horrifona reddūt.
 Fulgurū autē alia per aerē ob alimentī inopiā disgregant euāescūtq⁹:
 alia autē & propter uberiorē materiā & ob densiorē concretionē terrā
 contingunt: ibiq⁹ iuxta suā magnitudinē diuerse agūt. Neq⁹ idcirco
 diuerfas qualitates habere ostendunt: neq⁹ eorū quodpiā crassū corp⁹
 sortiri cernitur: q̄ aerī sūm opere elementato inesse posse ostendimus,
 quæ res ab eorum effectibus facile colligitur: corpora nāq⁹ quæ offen
 dere solent: sine uulnere lædunt. At si ex alia materia fulgura consti
 tuerentur: apertas plagas atq⁹ læsionis itinera dereliquerēt. Id tamē
 quod fulgurū ui corrūpitur: uiridibus herbis quas manib⁹ cōterim⁹
 similē redditur: quæ quū undiq⁹ & per omnis sui partes fractæ sint:
 integræ apparent. Ignis præterea qui fulgura comitatur minime in
 centus ueluti flāma descendit: q̄uis & lucidus sit & ingentē æstum
 afferat. Quā ob rem adintra deurit: & corpora quæ tangit: in cineris
 speciem quodāmodo uertit, quāuis ea ipsa tanq̄ ab omni incendio
 expedita uideantur. At uero quum dura offendit corpora: si ea præser
 tim sicca sint: illa mirum imodū disrumpere solet: magnoqueq⁹ cum
 impetu deūrere assueuit. Immo & arborū frōdes quas uirides iuenit:
 caloris robore multum exsiccāt: quū uenti etiam arbores sternunt:
 qua in parte istū agant minime ostēditur: quanq̄ eæ ex concussione
 impetu non semel frangant. Vnde illud aperte concluditur: & aeris
 & uentorū & aliarū ipressionū huiusmodi naturā haud magnā differe
 tiam possidere: quāuis ob aliorū elementorū cōmixtionē non parua di
 scrimina ostēdere assuescāt. Idem nāq⁹ aer in sublimib⁹ locis frigidus
 & siccus: in imis autē calidus atq⁹ humidus apparet. Hanc attamen
 differentiam per accidens contrahere uidetur.

Quæ discrimina terræ corpus capere sentiātur.

Caput. lyi.

Erra postq̄ aliorū elementorū particeps fit: plures differentias ca
 pere expit: tū ob diuersū locorū sitū tū propter reliquorū elemē
 torū cōmixtionē ipsamq⁹ demū ut aīalis cuiuspiā corpus quod & ossi
 b⁹: neruis & carne aliisq⁹ istiusmodi partib⁹ cōstat: sciri solet. Eodē fe
 re modo plura metalloꝝ genera: humus continet: quorum nonnulla
 dura: mollia: frigida: calida temperataue consistunt. Ea quoq⁹ uariis
 indui colonibus sensui patet. In uisdem etiam singulis generibus

